İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE

ZÂDU'L MEÂD

iklim

بسم الله الرحمن الرحيم

iklim yayınları: 25

özgün adı:

DAĞITIM:
SELAMET YAYIN-PAZARLAMA
Çatalçeşme sk. Üretmen Han. No: 9
34410 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 522 85 11

İbn Kayyim el-Cevziyye

ZÂDU'L-MEÂD

Rasûlullah'ın (s.a.) Yolunda

Cilt: 3

Notlar ekleyerek
Çevirenler:
Şükrü ÖZEN
H. Ahmet ÖZDEMİR
Mustafa ERKEKLİ

iklim
YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. Üretmen Han. No: 207
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 528 14 97

Orijinal metinde 3. cildin 1-465 sayfaları arasına tekabül eden bu kısmın 1-158 sayfaları Şükrü Özen; 159-269 ve 381-465 sayfaları H. Ahmet Özdemir; 270-380 sayfaları Mustafa Erkekli tarafından tercüme edilmiştir.

Dizgi: Yücel Dizgi
Baskı: Gündoğdu Matbaası
İstanbul 1989

İ Ç İ N D E K İ L E R

DÖRDÜNCÜ KİTAP

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CİHADI

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CİHAD KONUSUNDAKİ TUTUMLARI

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) DAVETİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YENİ BİR MEKÂNA DOĞRU

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. PEYGAMBER (S.A.) MEDİNE'DE

BEŞİNCİ BÖLÜM
CİHAD DÖNEMİ

ALTINCI BÖLÜM
GAYRİMÜSLİMLERE MUAMELESİ

YEDİNCİ BÖLÜM
CİHAD DÖNEMİNDE İNSANLAR

SEKİZİNCİ BÖLÜM
İLK SERİYYELER

DOKUZUNCU BÖLÜM
BEDİR SAVAŞI

ONUNCU BÖLÜM
UHUD SAVAŞI

ON BİRİNCİ BÖLÜM
HENDEK SAVAŞI

ON İKİNCİ BÖLÜM
HUDEYBİYE ANLAŞMASI

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HUDEYBİYE'DEN SONRAKİ OLAYLAR

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BÜYÜK FETİH

DÖRDÜNCÜ KİTAP

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CİHADI

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CİHAD KONUSUNDAKİ TUTUMLARI

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CİHAD KONUSUNDAKİ TUTUMLARI

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) Cihadı En Üstün İdi:

Cihad, yüce İslâm tepesinin zirvesi ve kubbesi olup mücahidlerin cennetteki makamları da en yüksek makamlar olduğundan ötürü -ki dünyada üstünlük mücahidlere ait olduğu gibi dünya ve ahirette en üstün olanlar da onlardır- Allah Rasûlü (s.a.) cihadın tam tepe noktasında, doruğunda idi ve ulaşılabilecek bütün türlerine egemendi. Allah yolunda kalb ve gönülle, davet ve anlatımla, kılıç ve mızrakla gerektiği gibi lâyıkıyla cihad etmiştir. O'nun yaşamının saatleri kalbiyle, diliyle ve eliyle cihad etmekle dopdoluydu. Bundan dolayı âlemlerde adı en çok anılan, adı en yüce ve Allah katında kadri en muazzam olan O'dur.

2— O Her Zaman Cihadda İdi:

Allah Teâlâ, peygamber olarak gönderdiği vakitten itibaren O'na cihadı emretti. Buyurdu ki: *"Dileseydik her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik. Sen, kâfirlere uyma ve onlara karşı büyük bir cihad (=mücadele) ver."*[1] Mekke'de inen (=Mekkî) sûrelerden olduğu halde Allah, bu sûrede hüccet

1. Furkan, 25/51-52.

(= delilller ortaya koyma), anlatım ve Kur'an'ı tebliğ sûretiyle kâfirlere karşı cihad açılmasını emretmiştir. Münafıklarla cihad da aynı şekilde yalnızca hüccceti tebliğ iledir. Yoksa onlar zaten müslümanların otoriteleri altındadırlar. Allah buyuruyor ki: "Ey Peygamber! Kâfirler ve münafıklarla cihad et. Onlara karşı sert davran. Onların barınakları cehennemdir. Kalacakları o yer ne kötüdür!" (2)

Münafıklarla cihad, kâfirlerle cihaddan daha güçtür. Bu, ümmetin seçkinlerinin ve peygamberlerin vârislerinin cihadıdır. Bu cihadı yeryüzünde ayakta tutanlar birtakım fertlerdir; bu konuda iş birliği yapanlar ve dayanışma, yardımlaşma içinde bulunanlar sayı bakımından oldukça az iseler de, bu kimseler, Allah katında kadri en yüce olanlardır.

En üstün cihad şekillerinden biri, karşı koyan kimsenin şiddet ve zorbalığını göze alıp -meselâ, kendisinden eza ve cefa gelmesinden korkulan birinin yanında- gerçeği söylemektir ve bundan en büyük nasipleri olan peygamberlerdir. Allah'ın salât ve selâmı onlara olsun. Bu konuda da en mükemmel ve en kusursuz cihad, Peygamberimize (s.a.) aittir.

3— Nefisle Cihad:

Hz. Peygamber'in (s.a.): *"Mücahid, Allah'a itaat yolunda nefsiyle cihad edendir. Muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden hicret edendir"* hadisinde buyurduğu[3] üzere dış âlemde Allah düşmanlarıyla yapılan cihad, kulun, Allah'ın zâtı konusunda nefsiyle yaptığı cihadın bir uzantısı olduğundan nefis ile cihad, dış âlemdeki düşmanla cihaddan önde gelir ve ona temel teşkil eder. Zira kişi ilk olarak, emrolunduğunu yapması ve yasaklandığını bırakması için nefsiyle cihad etmez, Allah yolunda ona karşı savaşmazsa dış âlemdeki düşmanıyla cihad etmesi mümkün olmaz. İçindeki düşmanı onu otoritesi altına almış, ona baskın gelmiş ve kendisi de o düşmana karşı cihad etmemiş, Allah yolunda onunla savaşmamış iken düşmanıyla cihad etme ve

2. Tevbe, 9/73.
3. Ahmed, 6/21. Senedi ceyyiddir. Fudâle b. Ubeyd anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) Vedâ Haccında şöyle buyurdu: "Size mü'min kimdir, haber vereyim mi? Mü'min, insanların kendisine mallarını ve canlarını emniyet ettiği kimsedir. Müslüman, dilinden ve elinden insanların selâmette olduğu kimsedir. Mücahid, Allah'a itaat yolunda nefsiyle cihad edendir. Muhacir hatalardan ve günahlardan uzaklaşandır." Bu hadisi İbn Hibbân (25) ve Hâkim (1/111) sahih saymış, Zehebî de buna muvafakat etmiştir.

ondan intikam alma imkânını nasıl elde edebilir? Hatta böyle bir kimse nefsiyle cihada çıkmadıkça düşmanıyla cihada çıkamaz.

İşte bu iki düşmanla cihad etme konusunda kul imtihana çekilmektedir. Bunların arasında bir üçüncü düşman daha vardır ki, onunla cihad etmeden bu ikisiyle cihad etmesi mümkün olmaz. O düşman bunlar arasında durmakta ve kulu bu iki düşmanla cihad etmekten alıkoymakta, savaşı bırakmaya teşvik etmekte, onu oyalamaya çalışmakta ve devamlı surette onun hayaline bu iki düşmanla cihad ederken karşılaşacağı zorlukları, terkedeceği hazları, kaçıracağı zevkleri ve iştah kabartan şeyleri getirir durur. O düşmanla cihad etmeden bu iki düşmanla cihad etmesi mümkün değildir. Onunla cihad, bu iki düşmanla cihadın temelidir. İşte o düşman şeytandır. Allah Teâlâ: "Şüphesiz şeytan sizin bir düşmanınızdır. Öyleyse onu düşman edinin." buyurmaktadır.[4] Onu bir düşman edinme emri, -sanki o bıkmaz usanmaz ve alınıp verilen nefesler sayısınca (geçen sürede) kul ile savaşmaktan geri durmaz bir düşman imişçesine- onunla cihad etme ve savaşma yolunda olanca çabayı sarfetmeye bir tenbihtir.

4— Cihad Bir İmtihandır:

İşte kul, bu üç düşmanla savaşıp cihad etmekle emrolundu; bu dünyada onlarla savaşmakla sınandı ve Allah'tan kendisine bir imtihan, bir deneyim olmak üzere bu düşmanlar onun üzerine salındı. Allah bu cihad için kula yardım, mühimmat, destekçiler ve silah vermiştir. Aynı zamanda kulun düşmanlarına da yardım, mühimmat, destekçiler ve silah vermiştir. Her iki grubu birbiriyle imtihan etmiş; kimilerini diğerlerine bir sınama vasıtası kılmış ve böylece onların haberlerini denemiş ve bu imtihanla O'nu ve Peygamberlerini dost edinenlerle şeytan ve taraftarlarını dost edinenleri birbirinden ayırmıştır. Nitekim Allah Teâlâ buyuruyor ki:

"Sabredecek misiniz diye sizi birbirinizle sınarız. Rabbin herşeyi görür."[5]

"İşte böyle! Şayet Allah dileseydi, elbet onlardan kendisi öç alırdı. Ancak sizi birbirinizle denemek için (cihadı emretmiştir.)"[6]

4. Fâtır, 35/6.
5. Furkan, 25/20.
6. Muhammed, 47/4.

"Andolsun, sizi, içinizden cihada çıkanları ve sabredenleri meydana çıkarıp haberlerinizi açığa vuruncaya kadar deneyeceğiz." (7)

Allah kullarına kulaklar, gözler, akıllar ve güçler vermiş; onlara kitaplar göndermiş, peygamberlerini göndermiş; melekleriyle onların imdadına yetişmiş, meleklere: "Ben sizinleyim, inananlara direnme gücü verin." buyurmuş(8) ve böylece onlara, düşmanlarıyla savaşta kullar için en muazzam bir yardım şeklini emretmiştir. Kullara haber vermiştir ki, şayet Allah'ın emirlerini yerine getirirlerse hem Allah'ın düşmanlarına, hem de kendi düşmanlarına karşı sürekli yardım göreceklerdir; eğer düşmanı onların üstüne salmışsa, emirlerinden bir kısmını terketmelerinden ve O'na karşı isyânkar tutumlarından dolayı salmıştır. Sonra Allah onların ümidini kırmamış, onları ümitsizliğe düşürmemiş, aksine onlara, işe yeni baştan başlamalarını, yaralarını tedavi etmelerini, ve düşmanlarına karşı koymaya, hücum etmeye geri dönmelerini emretmiştir ki, böylece düşmanlarına karşı onlara yardım etsin ve zafere ulaştırsın. Allah kullarına haber vermiştir ki, kendisi, onların içinden takva sahipleriyle, iyilik yapanlarla, sabredenlerle ve inananlarla birliktedir; inanan kullarını, kendilerini savunamayacakları bir biçimde savunacaktır. Hatta Allah'ın onları savunmasıyla düşmanlarına karşı muzaffer olacaklardır. Eğer Allah'ın savunması olmasa düşmanları onları ezer geçer, köklerini kazırlardı...

Onların bu şekilde savunulması imanları ve imanlarının gücü oranındadır. İman güçlü olursa savunma da güçlü olur. Hayır bulan Allah'a hamdetsin; hayırdan başkasını bulan ise ancak kendisini kınasın.

5— Gerektiği Gibi Cihad:

Allah kullara, kendisinden gerektiği gibi sakınmalarını nasıl emretmişse, gerektiği gibi kendi yolunda cihad etmelerini de öylece emretmiştir.(9) Nasıl ki, O'ndan gerektiği gibi sakınmak O'na itaat edilip isyan edilmemesi, adının anılıp unutulmaması, kendisine şükredilip nankörlükte bulunulmaması

7. Muhammed, 47/31.
8. Enfâl, 8/12.
9. Bu emirler şu âyetlerde yer almaktadır. 1) "Ey inananlar! Allah'dan gerektiği gibi korkun. Ancak müslüman olarak ölün." (Âl-i İmrân, 3/102). 2) "Allah yolunda gerektiği gibi cihad edin. O, sizi seçti. Size dinde bir zorluk yüklemedi." (Hac, 22/78).

ise gerektiği gibi cihad etmek de kulun, kalbini, dilini ve uzuvlarını Allah'a teslim etmek için nefsiyle cihad etmesi ve böylece kendine ait, kendi başına buyruk değil bütünüyle Allah'a ait ve Allah'la birlikte olması; va'dini yalanlamak, emrine isyan etmek ve yasakladığını yapmak suretiyle şeytanı ile cihad etmesidir. Zira şeytan ona ümitler va'deder; mal, şöhret gibi gelip geçici şeyler temenni ettirir, fakir düşmekten korkutur, kötülükleri emreder, takva ve hidayetten iffet ve sabırdan, hasılı imanın bütün güzel huylarından meneder. Kul, şeytanın va'dini yalanlamak ve emrine isyan etmek suretiyle onunla cihad eder ve böylece bu iki cihaddan bir güç, kuvvet ve destek alır; onun sayesinde Allah sözünün en üstün olması için Allah düşmanlarıyla dış âlemde kalbiyle, diliyle, eliyle ve malıyla cihad eder.

"Gerektiği gibi cihad etme" sözünün ne anlama geldiği konusunda selef âlimleri farklı sözler söylemişlerdir: İbn Abbas: "Bu yolda olanca çabayı sarfetme ve Allah yolunda hiç kimsenin kınamasından korkmama" diyor; Mukâtil: "Allah için gerektiği gibi amel edin, O'na gerektiği gibi ibadet edin, anlamındadır" diyor. Abdullah İbnü'l-Mübârek ise: "Nefs ve hevâ ile mücahede etmektir." diyor. Bu iki âyet, güç yetirilemeyecek bir şeyi emretmeyi içermektedir zannıyla âyetlerin mensuh olduğunu söyleyenler isabet etmemişlerdir. "Gerektiği gibi cihad etme." ve "gerektiği gibi sakınma" haddi zatında her kulun gücünün yettiği şeydir. Bu da mükelleflerin kudret ve acziyet, bilgi ve cehalet konularındaki durumlarının çeşitliliğinden ötürü farklılık arzeder. Şu halde "gerektiği gibi sakınma" ve "gerektiği gibi cihad etme" güçlü, kuvvetli ve bilgili kimseye nisbetle başka bir şey; aciz, cahil ve zayıf kimseye nisbetle daha başka bir şeydir. Bunu emrettikten sonra Allah, peşinden: "O, sizi seçmiştir ve dinde sizin için bir zorluk, bir darlık kılmamıştır."[10] cümlesini nasıl getirdi bir düşün! Hem aksine cihadı, herkesi kapsayacak şekilde geniş kılmıştır. Nitekim rızkını da her canlıyı kapsayacak şekilde vermiştir. Kula, kulun gücünün yeteceği şeyi yüklemiş ve yine kula, kendisine yetecek rızık vermiştir. Kul, mükellefiyetine güç yetirir; rızkı da kendisine yeter. Allah hiçbir şekilde kuluna, dinde herhangi bir darlık kılmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.): "Müsamahakâr, kolay bir hanif dini ile gönderildim." buyurmuştur.[11] Yani bu din tevhîd konusunda dosdoğru, amelde müsamahakâr ve kolaydır.

Allah Teâlâ dini, rızıklandırması, affı ve bağışlaması konularında kullarına son derece genişlik tanımış; ruh, bedende kaldığı müddetçe onlara tev-

10. Hac, 22/78.
11. Hatîb el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdat*'ta (7/209): "Müsamahakâr, kolay hanîf dini ile gönderildim. Sünnetime muhalefet eden benden değildir." Hadisin senedi zayıftır.

7— Hicret:

[Cihad ancak hicretle, hicret ve cihad da ancak imanla tamam olur.] Allah'ın rahmetini umanlar bu üçün hakkını verenlerdir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "inananlar, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler; işte onlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah sonsuz bağışlayıcı ve merhamet edicidir."[15]

[İman herkese farz olduğu gibi yine herkese her vakit iki hicret farzdır: 1- Tevhid, ihlâs, bağlılık, tevekkül, korku, ümit, muhabbet ve tevbe ile Allah Teâlâ'ya hicret. 2- Emrine uymak ve boyun eğmek, verdiği haberi doğrulamak, emir ve haberini başkalarının emir ve haberlerine tercih etmek suretiyle Allah'ın Rasulü'ne hicret.] "Kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne ise işte onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'nedir. Kimin hicreti dünyalık bir şeye ise onu elde eder, yahut bir kadına ise onunla evlenir. Onun hicreti, hicret etmiş olduğu şeyedir."

Hz. Peygamber (s.a.) kişinin, Allah'ın zâtı konusunda nefsiyle cihad etmesini ve şeytanına cihad açmasını farz kılmıştır. Bütün bunlar farz-ı ayındır; bu konuda hiç kimse, kimse adına bir şey yapamaz. Kâfirler ve münafıklarla cihad konusunda ise şayet cihaddan beklenen amaç yerine gelmiş olursa ümmetin bir kısmının cihad etmesi yeterli olabilir.

---

15. Bakara, 2/218.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) DAVETİ

A) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) DAVETE BAŞLAMASI

1— Daveti Tüm İnsanlaraydı:

[Allah katında en mükemmel insan, bütün bu cihad basamaklarını tamamlayandır. İnsanların Allah katındaki dereceleri, cihad basamaklarında gösterdikleri ayrılığa göre farklılık arzeder. Bundan ötürü Allah katında en mükemmel ve en üstün insan nebîlerin ve rasullerin sonuncusu Hz. Muhammed'dir (s.a.). Zira O, cihadın bütün basamaklarını tamamladı. Allah yolunda gerektiği gibi cihad etti ve peygamber olarak gönderilmesinden başlayıp vefatına kadar cihadını sürdürdü. "Ey bürünen! Kalk da uyar. Rabbini yücelt. Giydiklerini de temiz tut." âyeti[1] kendisine geldiği vakit hemen paçaları sıvayıp davet için harekete geçti, Allah'ın zâtı konusunda en mükemmel bir şekilde girişimde bulundu, gece-gündüz, gizli-açık Allah'a çağırdı.["Sana emrolunanı açıkça ortaya koy." âyeti[2] inince hiçbir kınayanın kınamasından çekinmeden Allah'ın emrini açıkça ortaya koydu. Küçük-büyük, hür-köle, erkek-kadın, kızılderili-siyah derili, cin-insan herkesi Allah'a çağırdı.]

1. Müddessir, 74/1-4.
2. Hıcr, 15/94.

2— Kavminin Tutumu:

Allah'ın emrini açıkça ortaya koyup da kavmine açıktan davette bulunup onları, tanrılarına sövmeye[3] ve (eski) dinlerini ayıplamaya çağırınca gerek O'na, gerekse davetine icabet eden ashabına karşı müşriklerin eza ve cefaları şiddetlendi, hem O'na, hem de inanan müslümanlara türlü türlü işkencelerde bulundular. Bu, Allah Teâlâ'nın, yaratıkları arasındaki bir âdetidir. Nitekim buyurmaktadır ki:

"Sana söylenenler, senden önceki peygamberlere de söylenmişti."[4]

"İşte böyle, cin ve insan şeytanlarını her peygambere düşman yaptık."[5]

"Onlardan öncekilere herhangi bir peygamber gelince mutlaka: 'Sihirbazdır' veya 'Delidir' derlerdi. Öncekiler, sonrakilere böyle mi vasiyet ettiler? Hayır, bunlar azgın bir millettir."[6]

Allah Teâlâ bu şekilde peygamberini teselli etti ve kendisinden önce geçen peygamberlerde O'nun için bir örnek bulunduğunu haber verdi. Hz. Peygamber'e (s.a.) uyanları da şöylece teselli etti:

"Sizden önce gelip geçenlerin durumu sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlar öyle darlığa ve sıkıntıya uğramışlar ve sarsılmışlardı ki, peygamber ve beraberindeki inananlar: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' diyecek duruma düşmüşlerdi. İyi bilin ki, Allah'ın yardımı kuşkusuz yakındır."[7]

---

3. Allah Rasûlü (s.a.) söven-sayan, kötü ve edepsiz söz söyleyen bir zat değildi. Yalnızca müşriklerin, tanrılarını, ancak Allah Teâlâ'ya lâyık olan sıfatlarla nitelemelerinin doğru olmadığını, onların inandıkları tanrılarda böyle sıfatlar bulunmadığını söyler ve onların tanrılarını Allah'ın da şu âyetlerde nitelediği sıfatlarla nitelerdi:
   1- "Allah'dan başka kendilerine dua ettiğiniz şeyler de sizler gibi kuldur." 2- "O'ndan gayrı ancak dişilere dua ediyorlar. Onlar ancak azgın şeytana dua ediyorlar." 3- "O'ndan gayrı dua ettiğiniz varlıklar ne size yardım etmeye güç yetirebilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler." 4- "Allah'ı bırakıp putlara tapanlar sadece zanna uymaktadırlar. Onlar yalnızca tahminde bulunuyorlar." (Yunus, 10/66). İşte bu âyetlerde de görüldüğü üzere Allah, putperestlerin inandıkları tanrıların kusurlarını sergilemektedir.
4. Fussilet, 41/43.
5. En'âm, 6/112.
6. Zâriyât, 51/52, 53.
7. Bakara, 2/214.

"Elif, Lâm, Mim. İnsanlar: 'İnandık' demekle sınanmadan bırakılıvereceklerini mi sanırlar? Oysa biz, kendilerinden öncekileri de sınamışızdır. Allah elbet doğruları ortaya çıkaracak ve elbet yalancıları ayıracaktır. Yoksa günah işleyenler bizden kaçabileceklerini mi sanırlar? Ne kötü yargıda bulunuyorlar!

Allah'a kavuşmayı uman bilsin ki, Allah'ın koyduğu vakit elbet gelecektir. O, herşeyi işitir ve bilir. Cihad eden ancak kendisi için cihad etmiş olur. Kuşkusuz Allah'ın âlemlere hiç ihtiyacı yoktur. İnanıp yararlı iş yapanların andolsun, günahlarını örteriz. Onları yaptıklarından daha güzeli ile mükâfatlandırırız. Biz, insana ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Şayet ana ve baban seni körü körüne Bana ortak koşmaya zorlarlarsa; onlara itaat etme. Dönüşünüz Banadır. Yaptıklarınızı size bildiririm. İnanıp yararlı işler yapanları andolsun iyiler arasına katacağız.

İnsanlardan: 'Allah'a inandık' diyenler vardır; ama Allah yolunda ezâya uğratılınca insanların verdiği işkenceyi Allah'ın azabı gibi sayarlar. Rabbinden bir yardım gelecek olsa andolsun: 'Biz de sizinle birlikteydik' derler. Allah, herkesin kalplerinde olanı en iyi bilen değil midir?"[8]

3— Davet Karşısında İnsan:

Artık kul, bu âyetlerin akışını ve içerdikleri ibret verici şeyleri ve hikmet hazinelerini iyice düşünsün. Zira insanlar, kendilerine peygamberler gönderildiği zaman şu iki şey arasındadırlar: Ya birileri "inandık" deyiverecek, ya da böyle demeyip günahlar ve küfür üzerinde devam edecektir. "İnandık" deyivereni Rabbi imtihan etmiş, denemiş ve fitneye düşürmüştür. Fitne, doğru olan yalancıdan ayrılsın diye yapılan deneme ve sınamaya denir. "İnandık" demeyen, Allah'ı aciz bıraktığını, O'nun elinden kaçıp kurtulduğunu sanmasın. Zira mesafeler O'nun ellerinde dürülür.

وَكَيْفَ يَفِرُّ الْمَرْءُ عَنْهُ بِذَنْبِهِ إِذَا كَانَ تُطْوَى فِي يَدَيْهِ الْمَرَاحِلُ

"Kişi günahıyla O'ndan nasıl kaçabilir;
O'nun ellerinde mesafeler dürüldüğünde?"

8. Ankebût, 29/1-10.

Peygamberlere inanıp itaat edene peygamberlerin düşmanları düşmanlık ve eziyet ederler. Böylece elemle denenmiş olur. Peygamberlere inanıp itaat etmezse dünya ve ahirette cezaya çarptırılır ve böylece başına elem verici bir hal gelmiş olur. Başına gelen bu elem verici hal, peygamberlere uymanın eleminden daha büyük ve daha sürekli olur. İnanan yahut imandan yüz çeviren her nefis için eleme uğramak kaçınılmazdır. Ancak mü'minin başına elem, dünyada ilk defa olarak başlangıçta gelir, sonra dünya ve ahirette mutlu sona kavuşur. İmandan yüz çeviren ise ilk defa olarak başlangıçta bir lezzet elde eder, sonra sürekli eleme düşer. Şâfiî'ye (r.h.): "Kişi için, yolunda kararlı kılınması mı yoksa denenmesi mi daha iyidir?" diye sormuşlar, o da: "Denenmeden yolunda kararlı kılınmaz." cevabını vermiştir. Allah Teâlâ, ülü'lazm peygamberleri denemiş, sabrettikleri vakit onları yollarında kararlı kılmıştır. Hiç kimse asla, elemden kurtulacağını sanmasın. Eleme uğrayanlar, ancak akıl bakımından birbirinden ayrılırlar. En akıllıları büyük ve sürekli olan bir elemi, devamı olmayan az bir eleme satandır. En bedbahtları da devamı olmayan az elemi, sürekli olan büyük eleme satandır.

Soru: Akıllı bir kimse bunu nasıl tercih eder?

Cevap: Onu, buna sürükleyen peşin ve veresidir.

وَالنَّفْسُ مُوَكَّلَةٌ بِحُبِّ الْعَاجِلِ

"Nefis, peşin olanın sevgisine bağımlıdır."

"Hayır, hayır! Sizler acil olan (dünya nimetlerini) sever, ahireti bir kenara bırakırsınız."(9)

"Doğrusu onlar âcil olan (dünya nimetlerini) sever, arkalarında ağırlığına dayanılmaz bir gün bırakırlar."(10)

Bu durum herkeste ortaya çıkar. Zira insan tabiatı itibariyle medenî (= sosyal bir varlık) dir. İnsanlarla birlikte yaşamak zorundadır. İnsanların ise irade ve tasavvurları vardır. Bu irade ve tasavvurlar konusunda, kişiden, kendilerine uymasını isterler. Şayet insan onlara katılmazsa ona eziyet eder, işkence verirler. Onlara katılır ve uyarsa kimi zaman onlar tarafından ve kimi zaman da başkaları tarafından o kişi eziyet ve işkenceye uğratılır. Meselâ, dindar ve takva sahibi bir kimsenin zalim ve günahkâr bir topluluk arasına

9. Kıyâmet, 75/20-21
10. Dehr,. 76/27.

düştüğünü varsayalım. Böyle bir topluluk, zulümlerine ve işledikleri günahlarına onu da katmadan yahut o kimse yaptıklarına ses çıkarmaz hale gelmeden rahat etmezler. Şayet bu kimse onlara katılsa yahut yaptıklarına ses çıkarmasa işin başında onların şerrinden selâmette olur. Ama sonra başlangıçta korktuğundan kat kat daha fazla küçümseyerek ve eziyet ederek onun başına çullanırlar. Şayet onları yaptıklarından vazgeçirmeye çalışsa ve onlara karşı dursa -onlardan kurtulsa bile- başkalarının elinden ceza görmesi ve alay konusu olması kaçınılmazdır. O halde tam anlamıyla ihtiyatlılık, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin Muaviye'ye söylediği şu söze tutunmaktır: "İnsanları kızdırarak Allah'ı hoşnut eden kimseye insanlardan gelebilecek sıkıntılara karşı Allah o kimsenin imdadına yetişir. Allah'ı kızdırarak insanları hoşnut eden kimseyi, insanlar, Allah'dan hiçbir şekilde müstağni kılamazlar."[11]

Dünyanın hallerini iyi düşünen kimse, cezalandırmalarından kaçmak için bozuk amaçları konusunda reislere yardım eden ve bid'atleri konusunda bid'atçilerin yardımına koşan kimselerde bu durumu çokça görür. Allah'ın hidayete erdirdiği kendisine doğru yolu ilham ettiği ve nefsinin şerrinden koruduğu kimse haramı işlemeye katılmaktan kaçınır ve o kimselerin zulümlerine sabreder. Sonra peygamberlerin kavuştuğu ve muhacirler, ensâr, sınanan âlimler, âbidler,salih veliler, tüccarlar ve daha başkaları gibi peygamberlerin takipçilerinin kavuştuğu dünya ve ahiretteki mutlu sona kavuşur.

4— Sıkıntılara Katlanmak:

Elemden asla kurtuluş olmadığından ötürü Allah Teâlâ süreksiz ve az olan elemi sürekli ve büyük olan eleme tercih edenleri; "Allah'a kavuşmayı uman bilsin ki, Allah'ın koyduğu vakit elbet gelecektir. O, herşeyi işitir ve bilir."[12] buyurarak teselli etti. Bu elemin süresi için bir vakit tayin etti. O vaktin gelmesi kaçınılmazdır. O vakit de Allah'a kavuşma günüdür. Kul, Allah için ve Allah rızası için katlandığı eleme karşılık en büyük lezzeti tadacaktır. Zevki, sevinci ve neşesi Allah yolunda, Allah için katlandığı elem

11. Tirmizi, 2416. Hz. Âişe, Muaviye'ye şu mektubu yazdı: Selâm sana. Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle buyurduğunu işittim: "İnsanları kızdırarak Allah'ın hoşnutluğunu elde etmeye çalışana insanların vereceği sıkıntıya karşı Allah yeter. Allah'ı kızdırarak insanların hoşnutluğunu elde etmeye çalışanı Allah insanların eline bırakır." Selâm sana. Hadisin senedi sahihtir. İbn Hıbban (1541) bir başka senedle: "İnsanları kızdırarak Allah'ı hoşnut edene Allah yeter. İnsanları hoşnut ederek Allah'ı kızdıranı Allah, insanların eline bırakır." metniyle rivayet etmiştir. Bu rivayetin senedi de sahihtir.

12. Ankebût, 29/5.

miktarınca olacaktır. Rabbine ve Dostuna kavuşma iştiyakı, kulu, bu dünyadaki elemin meşakkatine katlanmaya sevketsin diye bu teselli ve sabra teşviki Allah'a kavuşmayı umma ile takviye etti. Hatta kimi zaman O'na kavuşma arzusu, kişiye elemin varlığını görülmez ve hissedilmez hale getirir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.) Rabbinden, O'na kavuşma arzusu dilemiş, Ahmed ve İbn Hibbân'ın rivayet ettikleri bir duada şöyle niyazda bulunmuştur:

"Allah'ım! Gaybı bilmen ve yaratmaya güç yetirmen hürmetine şayet hayat benim için daha hayırlı ise yaşat, ölüm benim için daha hayırlı ise canımı al. Gizli-açık her yerde kalbimi Senin korkunla doldur, isterim. Gerek öfke, gerek hoşnutluk halinde hak söz söylememi sağla, isterim. Hem fakirlikte, hem zenginlikte senden tutumluluk dilerim. Senden tükenmeyen bir nimet, ardı kesilmeyen bir mutluluk dilerim. Kazâ'dan sonra Senden rıza dilerim. Ölümden sonra Senden tatlı bir yaşam dilerim. Yüzüne bakma zevkini tatmak dilerim. Senden, zarar veren bir mihnet ve saptıran bir fitne hali bulunmaksızın sana kavuşma arzusu dilerim. Allah'ım! Bizi, iman zineti ile süsle. Bizi doğru yola ermiş, doğru yolun rehberleri eyle."[13]

[Arzu, arzulayan kimseyi sevgilisine bir an önce kavuşmak için harekete geçirir, ona yolu yakınlaştırır, uzakları katlar ve elemleri, zorlukları hafifletir. Bu, Allah'ın kuluna ihsan ettiği en büyük bir nimettir.] Ancak bu nimetin birtakım söz ve amelleri vardır. İşte bu nimetin elde edilmesine sebeb onlardır. Allah Teâlâ o sözleri işitir ve o fiilleri bilir. O, bu nimete kimin elverişli olduğunu, kimin şükredeceğini, kıymetini bileceğini ve kendisine bu nimeti verene muhabbet besleyeceğini ve böylece kime bu nimet elverişli ve kim bu nimete münasip durumdadır, bilir. Nitekim Allah Teâlâ bir âyette buyuruyor ki: "Aramızdan, Allah bunlara mı iyilikte bulundu? demeleri için işte böyle onları birbiriyle sınadık. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"[14] Kul, Rabbinin nimetlerinden herhangi birini elinden kaçırdığı vakit kendi kendine, "Allah, şükredenleri en iyi bilen değil midir?" âyetini okusun.

---

13. Nesâî, 3/54, 55; İbn Hibbân, 509. Bu muhaddislerin Hammâd b. Zeyd aracılığıyla Atâ b. Sâib'den rivayet ettiklerine göre Atâ'nın babası Sâib anlatıyor: Ammâr b. Yasir bize bir namaz kıldırdı. Ama çok kısa kıldırdı. Bunun üzerine cemaattan biri: "Namazı hafif -yahut çok kısa- kıldırdın" dedi. O da: "Ben bu namazda Allah Rasûlü'nden (s.a.) işittiğim duaları okudum." dedi. Ammar gitmek için ayağa kalkınca cemaattan biri (Atâ b. Sâib'in babası) onun peşine takıldı ve okuduğu duayı sordu. O da şu duayı cemaate söyledi: ..." Hadisin senedi çok güçlüdür. Zira Hammâd b. Zeyd hadisi Atâ b. Sâib'den karıştırmaya başlamadan önce duymuştur. Hadis *Müsned*'de (4/264) ve Nesâî'de Şerîk-Ebu Hâşim el-Vâsıtî-Ebu Miclez-Kays b. Abbâd-Ammar şeklindeki bir başka senedle de rivayet olunmuştur.
14. En'âm, 6/53.

Sonra Allah Teâlâ o kimseleri bir başka şekilde daha teselli etti: Onların Allah yolunda yapacakları cihad, yalnız kendileri içindir ve bu cihadın meyvesi kendilerine aittir. Allah, âlemlere muhtaç değildir. Bu cihadın menfaati Allah Teâlâ'ya değil, kendilerine dönecektir. Sonra Allah, bu cihadları ve imanları sayesinde onları salihler zümresine katacağını haber vermiştir.

Sonra Allah, basîretsiz olarak imana gelenin halini anlatıp böyle kimsenin Allah yolunda ezâya uğratıldığında insanların fitnesini, Allah'ın azabıyla bir tuttuğunu haber verdi.[15] "İnsanların fitnesi" demek, o kişinin peygamberlerin ve onlara uyanların kaçınılmaz bir şekilde muhalifleri tarafından uğratıldıkları elem ve mihnete uğratılması, insanlardan ezâ görmesi demektir. İşte bu durumu onlardan kaçma ve başına ezâ getirecek sebebi terketme konusunda, müminlerin, imanlarıyla kendisinden kaçtıkları Allah'ın azabıyla bir tutmuştur. Mü'minler mükemmel basîretlerden dolayı Allah'ın azabından imana kaçmışlar ve yakında ayrılacak, yok olacak bir elemi içinde barındıran hale tahammül etmişlerdir. Oysa diğeri basiretinin zayıflından ötürü peygamberlerin düşmanlarının azabının eleminden o peygamber düşmanlarına muvafakat göstermeye, onlara uymaya kaçmıştır. Böylece onların azabının eleminden Allah'ın azabının elemine kaçmış, ondan kaçma konusunda insanların fitnesinin elemini Allah'ın azabının elemiyle bir tutmuş, güneşten ısınan yerden kaçıp kurtulayım derken ateşe düşmek suretiyle de tamamen aldanmış ve bir saatlik elemden sonsuz eleme kaçmıştır. Allah, ordusuna ve dostlarına yardım edip onları zafere eriştirince de ortaya çıkıp: "Ben de sizinle birlikteydim" demiştir. Oysa Allah o kimsenin göğsünde taşıdığı münafıklığı çok iyi bilir.

Sözün özü; hikmeti icabı Allah Teâlâ, nefisleri imtihan eder, dener ve böylece imtihanla iyilerini kötülerinden, dostluğuna ve ikramlarına lâyık olanı olmayanından ayırır, buna lâyık olan nefisleri imtihan körüğünde temizler, arıtır. Nitekim altın da curufundan ancak ateşte imtihan (= tasfiye) suretiyle arınır, saf hale gelir. Nefis aslında cahil ve zalimdir. Cehalet ve zulüm sebebiyle nefisde, çıkarılması eritme ve tasfiyeye muhtaç bir pislik meydana gelmiştir. Bu pislik ya şu dünyada çıkar (kişi kurtulur), ya da cehennem körüğünde. Kul, temizlenip arındırılınca onun cennete girmesine izin verilir.

15. Burada şu âyete işaret edilmektedir: İnsanlardan "Allah'a inandık" diyenler vardır. Fakat Allah uğrunda eziyet gördüklerinde insanların fitnesini (eziyetini) Allah'ın azabı gibi tutarlar. Rabbinden bir yardım gelecek olsa: "Biz de sizinle beraberdik" derler. Allah, herkesin kalbinde olanları en iyi bilen değil midir? (Ankebut, 29/10).

B) İLK MÜSLÜMANLAR

Hz. Peygamber (s.a.), Allah Teâlâ'ya davet edince her kabileden Allah'ın kulları O'nun davetini kabul etti.

1— Hz. Ebu Bekir:

Hz. Peygamber'in (s.a.) davetini kabulde yarış bayrağını ilk eline geçiren, ümmetin sıddîkı ve onlar arasında İslâm'a ilk giren Hz. Ebu Bekir'dir. Allah ondan razı olsun. Allah'ın dini konusunda Hz. Peygamber'e (s.a.) destek oldu ve O'nunla beraber, basiretli bir şekilde Allah'a davette bulundu. Bu çalışmaları sonucunda Ebu Bekir'in davetini Osman b. Affan, Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ebî Vakkas kabul ettiler.

2— Hz. Hatice:

Kadınların sıddîkı, Huveylid kızı Hatice Hz. Peygamber'in (s.a.) davetini kabulde erken davrandı ve sıddîklık yükünü omuzladı. Hz. Peygamber (s.a.) (kendisine ilk vahiy gelip de korku içinde evine döndüğünde) Hatice'ye: "Kendimden korktum" demiş, o da: "Müjde sana! Vallahi, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz." demişti. [1] Ve sonra O'nda bulunan üstün özellikler, güzel huylar ve faziletler ile istidlâl ederek böyle bir kimsenin hiçbir vakit utandırılmayacağını ifade etti. Olgun aklı ve olgun fıtratıyla bilip anladı

1. Buharî, 1/3, 65/Alâk sûresi (96), 91/1; Müslim, 160; Ahmed, Müsned, 6/223-233.

ki, salih ameller, üstün faziletler ve yüce huylar Allah'ın lutfu, desteği ve ihsanı gibi kendilerine uygun olan şekillere münasip düşerler; rezil ve rüsvay olma ile uyum sağlamazlar. Buna ancak sayılan şeylerin zıtları münasip gelir. Allah'ın kendisini en güzel sıfatlar, en güzel huylar ve amellerle bezediği kimseye ancak Allah'ın lutfu ve ona nimetini tamamlaması lâyıktır. Kimi de en çirkin sıfatlara, en kötü huy ve amellere bulamışsa ona da ancak bunların münasipleri lâyıktır. Bu akıl ve sıddîklık sayesinde Hz. Hatice, Rabbi'nin kendisine, iki elçisi Cebrail ve Hz. Muhammed (s.a.) ile selâm göndermesine hak kazanmıştır. (2)

3— Hz. Ali:

Ebu Tâlib'in oğlu Ali, İslâm'a girmede erken davrandı. Allah ondan razı olsun. Müslüman olduğunda sekiz yaşında idi. Daha büyük olduğu da söylenmiştir. Allah Rasûlü'nün (s.a.) gözetimi ve bakımı altında idi. Hz. Peygamber (s.a.) bir kuraklık senesinde yardım olsun diye onu, amcası Ebu Tâlib'den almıştı.

4— Hz. Zeyd:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) aşığı Hârise oğlu Zeyd de İslâm'a girmede erken davrandı. Kendisi, Hz. Hatice'nin kölesi idi. Hz. Hatice evlendiği vakit onu, Allah Rasûlü'ne (s.a.) bağışladı. Zeyd'in babası ve amcası fidye verip kurtarmak için Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip onu istediler. Deniliyor ki, onlar geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.) Mescidde idi. Huzuruna girdiler. "Ey Abdülmuttalib oğlu! Ey Hâşim oğlu! Ey kavminin efendisinin oğlu! Sizler, Allah'ın Harem'inin halkı ve onun komşususunuz. Esirin esaret bağını çözer, karnını doyurursunuz. Yanında bulunan oğlumuz için sana geldik. Bizi memnun et ve onu serbest bırakmak için isteyeceğin fidyede bizi hoşnut et." dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Oğlunuz kimdir?" diye sordu. "Zeyd b. Hârise" cevabını verdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Bundan

2. Buharî, 26/11, 63/20, 97/35; Müslim, 2432. Ebu Hureyre anlatıyor: Cebrail, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu Hatice'dir, içinde katık yahut yemek yahut da içeçek bulunan bir kapla geldi. Meğer sana gelmiş. Rabbinden ve benden ona selâm söyle. Cennet'te kamıştan bir köşkle onu müjdele. O köşkte ne gürültü, şamata vardır, ne de dert." dedi.

başka bir çözüm bulunsa olmaz mı?" dedi. Onlar da: "O çözüm nedir?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.): "Oğlunuzu çağırırım. Onu tercihte serbest bırakırım. Sizi tercih ederse o sizindir. Beni tercih ederse vallahi ben, beni tercih edeni, hiç kimseye tercih etmem." dedi. Zeyd'in babası ve amcası, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Sen bize çok insaflı bir karşılık verdin ve iyi davrandın." dediler.

Peygamberimiz, Zeyd'i çağırdı ve ona: "Bunları tanıyor musun?" diye sordu. O da "evet" cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.): "Bu kim?" diye sordu. Zeyd: "Bu babam, bu da amcam." dedi. Peygamberimiz: "Ben bildiğin, gördüğün ve sana olan dostluğumu tanıdığın bir kimseyim. İster beni, ister onları tercih et." buyurdu. Zeyd: "Ben seni asla hiç kimseye tercih etmem. Sen, benim babam ve amcam yerindesin." cevabını verdi. Bunun üzerine babası ve amcası: "Yazıklar olsun sana, Zeyd! Köleliği hürriyete, babana, amcana ve ailene tercih mi ediyorsun?" dediler. O da: "Evet. Bu adamdan öyle bir şey gördüm ki, ben onu asla hiç kimseye tercih etmem." karşılığını verdi. Bu durumu gören Allah Rasûlü (s.a.) onu (Kâbe yanındaki) Hicr'e götürdü ve: "Sizi şahid tutuyorum ki, Zeyd benim oğlumdur. O bana mirasçı olur, ben ona." diye ilan etti. Bu durumu gören babası ve amcası gönülleri rahat ve boş bir şekilde geri döndüler.

Allah İslâm'ı getirinceye kadar Zeyd, "Muhammed'in oğlu Zeyd" diye çağrıldı. İslâmiyet gelince: "Üvey evlatları babalarının adları ile çağırın." âyeti[3] indi ve bundan böyle o günden itibaren "Zeyd b. Hârise" diye çağrıldı.[4]

Ma'mer, *Câmî'* adlı eserinde Zührî'nin: "Zeyd b. Harise'den önce hiç kimsenin müslüman olduğunu bilmiyoruz." dediğini kaydeder.[5] Zeyd, Allah'ın kitabında gerek kendisinin, gerekse Rasûlü'nün ona ihsanda bulunduğunu haber verdiği ve ismiyle andığı sahabîdir.

3. Ahzab, 33/5.
4. Buharî, 65/Ahzâb sûresi (33); Müslim, 2425; Tirmizi ve Nesâî. İbn Ömer diyor ki: "Evlâtlıkları babalarına nisbet edin. Bu Allah katında en doğru olandır" âyeti ininceye kadar Allah Rasûlü'nün (s.a.) azatlı kölesi Zeyd b. Hârise'yi Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağırırdık." Yukarıda anlatılan Zeyd kıssasını İbn Hişâm, Sîre'sinde ve İbn Hacer *el-İsâbe*'de (no: 2890) uzun bir şekilde vermişlerdir.
5. Abdürrezzak, *Musannef*, 5/325.

Keşiş Varaka b. Nevfel de müslüman olmuş ve kavmi Allah Rasûlü'nü (s.a.) memleketlerinden çıkarırken bir genç olmayı temennî etmiştir.[6] *Sünen-i Tirmizî*'deki bir rivayete göre Allah Rasûlü (s.a.) onu rüyada iyi bir vaziyette görmüştür. Diğer bir hadise göre ise beyaz elbiseler içinde görmüştür.[7]

6. Buharî'nin (1/3, 11/1) Hz. Âişe'den rivayet ettiği uzunca bir hadisde Hz. Peygamber (s.a.) ile Varaka arasında şu konuşma geçer: Varaka: —Sana gelen, Allah'ın Musa'ya indirdiği Cebrail'dir. Keşke genç olsaydım da kavmin seni memleketinden çıkardığında sağ kalsaydım! Hz. Peygamber (s.a.): —Onlar beni çıkaracaklar mı? Varaka: —Evet. Senin getirdiğin gibisini getirip de kendisine cephe alınmayan hiçbir kimse yoktur. O güne ulaşırsam sana destek verir, yardımcı olurum... Sonra çok geçmeden Varaka vefat etti. Hâkim'in *Müstedrek*'te (2/609) Hz. Âişe'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.): "Varaka'ya sövmeyin. Çünkü ben cennette ona ait bir yahut iki bahçe gördüm." buyurmuştur. Hâkim, hadisin Buharî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş; Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Söyledikleri doğrudur.
7. Tirmizî, 2289. Hadisin senedinde zayıf bir ravi olan Osman b. Abdurrahman vardır. Ancak İmam Ahmed'in İbn Lehia —Ebu'l-Esved-Urve-Âişe senediyle rivayet ettiği bir şahid hadis vardır. Bu hadise göre Hz. Hatice, Hz. Peygamber'e (s.a.) Varaka b. Nevfel'i sordu. O da: "Onu gördüm. Üzerinde beyaz giyecekler vardı. Sanırım cehennemliklerden olsaydı üzerinde beyaz giyecekler bulunmazdı" dedi.

C) İŞKENCE DÖNEMİ

1— Kureyş Düşmanlığa Başlıyor:

İnsanlar birbiri ardından dine girdiler. Kureyş buna karşı gelmiyordu. Ne zaman ki onların dinlerini ayıplamaya, tanrılarına sövmeye [1] ve onların fayda ve zarar vermez şeyler olduklarını söylemeye başladı, işte o vakit onlar da paçaları sıvayıp O'na ve ashabına karşı düşmanca harekete başladılar. Allah, peygamberini, amcası Ebu Tâlib sayesinde himaye etti. Zira Ebu Tâlib, ailesi içinde kendisine itaat edilen, Kureyş arasında saygı gören şerefli bir kimse idi. Mekke halkı, ona herhangi bir eziyette bulunmaya cür'et edemezdi.

Ebu Tâlib'in, kavminin dini üzere kalması Hâkimler Hakimi'nin bir hikmetidir. Zira bunda düşünen kimsenin anlayacağı pek çok faydalar vardır.

2— Ashaba Yapılan İşkenceler:

Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabına gelince; kimin kendisini himaye edecek bir aşireti var idiyse, aşireti ile korundu. Geri kalanlara ise müşrikler işkence ve azap çektirmeye başladılar. Himayesiz müslümanlardan Ammâr b.

---

1. Bk. Hz. Peygamber'in Davete Başlaması, dipnot: 3.

Yâsir, annesi Sümeyye ve ailesi Allah yolunda işkenceye maruz kaldılar. Allah Rasûlü (s.a.) onlar işkence çekerken yanlarından geçtiği vakit: "Sabır, ey Yâsir ailesi! Buluşacağınız yer kuşkusuz cennettir." derdi.[2]

Himayesiz müslümanlardan Bilâl b. Rabah, Allah yolunda en çetin işkencelere maruz kaldı. Kavmi tarafından hiç önemsenmedi ve kendisi de Allah yolunda can vermeyi hiç önemsemedi. İşkencenin şiddeti arttıkça: "Ahad, ahad = Allah birdir, birdir." derdi. Varaka b. Nevfel, onun yanından geçerken: "Evet, vallahi birdir, birdir ey Bilâl! Vallahi onu öldürürseniz, çok üzüleceğim ve onu andıkça merhametimden ağlayacağım." dedi.[3]

Müşriklerin, müslümanlara yaptıkları işkenceler şiddetlenip, aralarında çıldıranlar oldu. Öyle ki onlardan birine: "Allah'tan gayrı Lât ve Uzzâ senin ilâhındır, değil mi?" diye soruyorlar, o da: "Evet" cevabını veriyordu. Hatta yanlarından bir tezek böceği geçtiğinde: "Bu da senin, Allah'tan gayrı ilâhındır değil mi?" diye soruyorlar, o da: "Evet" diyordu.

Allah düşmanı Ebu Cehil, Ammâr b. Yâsir'in annesi Sümeyye'nin yanına uğradı. Sümeyye, kocası ve oğlu işkence görüyorlardı. Ebu Cehil, onun mahrem yerine mızrak saplayıp öldürdü.

Hz. Ebu Bekir Sıddîk, işkence edilen bir köle görse müşriklerden onu satın alıp azad ederdi. Bilâl, Âmir b. Füheyre, Ümmü Ubeys, Zinnîre, Nehdiye, Nehdiye'nin kızı ve Adiyoğullarının bir cariyesi Hz. Ebu Bekir'in bu şekilde azad ettiği kölelerdendir. Sözü edilen Adiyoğullarının cariyesine müslümanlığından ötürü Ömer, kendisi müslüman olmadan önce işkence yapardı. Hz. Ebu Bekir'e babası: "Oğlum, zayıf köleleri azad ettiğini görüyorum. Yaptığını yapıyorsun, bari hiç değilse şöyle yiğit olanlarını azad et de seni korusunlar." dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, babasına: "Ben, istediğimi yaparım." cevabını verdi.

---

2. İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde kaydettiğine göre İbn İshak *Megazî*'sinde şunları anlatıyor: Ammar b. Yâsir ailesinden bir takım adamların bana anlattıklarına göre Ammar'ın annesi Sümeyye hanımı müslüman olduğundan ötürü Muğireoğulları ailesi işkence etti. Müslümanlıkta ısrar edince onu öldürdüler. Ammar ile anne ve babası Ebtah'da Mekke'nin kızgın çöllerinde işkence görürlerken Allah Rasûlü (s.a.) yanlarından geçtiğinde: "Sabır, ey Yâsir ailesi! Buluşacağınız yer cennettir." buyururdu. Bu konuda Osman b. Affân'dan gelen bir hadiste de: "Sabredin, ey Yâsir ailesi! Zira buluşacağınız yer cennettir." buyurulmuştur. Bu hadisi Taberânî, *Evsât*'ta rivayet etmiştir. İbrahim b. Abdülaziz el-Mukavvim dışındaki râvileri Sahih (-i Buharî) râvîleridir; ancak bu râvi de sikadır. Bk. *Mecmau'z-Zevâid,* 9/293.

3. Hafız İbn Hacer'in *el-İsâbe*'de Varaka'nın biyoğrafisinde kaydettiğine göre bu hadisi Zübeyr b. Bekkâr, Osman -Dahhâk b. Osman -Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd- Urve b. Zübeyr senediyle rivayet etmiştir. Hadis mürseldir. Seneddeki Osman zayıftır.

D) HABEŞİSTAN'A HİCRET

1— Birinci Hicret:

İşkence ve musibetin şiddeti artınca Allah Teâlâ, müslümanlara Habeşistan'a ilk hicret iznini verdi. Oraya ilk hicret eden Osman b. Affan oldu. Beraberinde karısı Allah Rasûlü'nün (s.a.) kızı Rukiyye de bulunuyordu. Bu ilk hicret edenler 12 erkek, 4 kadından oluşuyordu: Hz. Osman ve karısı, Ebu Huzeyfe ve karısı Sehle bt. Süheyl, Ebu Seleme ve karısı Ümmü Seleme Hind bt. Ebu Ümeyye, Zübeyr b. Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'ûn, Âmir b. Rabîa ve karısı Leylâ bt. Ebu Hasme, Ebu Sebra b. Ebu Ruhm, Hâtıb b. Amr, Süheyl b. Vehb ve Abdullah b. Mes'ûd.

Kafile, Mekke'den gizlice çıkıp yola koyuldu. Sahile ulaştıkları saatte Allah'ın tevfikiyle iki tüccar gemisiyle karşılaştılar. Tüccarlar onları gemilere bindirip Habeşiştan'a götürdüler. Yola çıkışları Hz. Muhammed'in (s.a.) peygamber olarak gönderilmesinin beşinci yılındaki Recep ayına rastlamaktadır. Kureyş de peşlerinden yola çıktılar, denize kadar geldiler. Kafileden hiçbir kimseye yetişemediler.

Daha sonra, hicret eden kafileye, Kureyş'in Hz. Peygamber'le (s.a.) uğraşmaktan vazgeçtikleri haberi ulaşınca döndüler. Gündüz bir vakitte Mekke önlerine yaklaştıklarında Kureyş'in Allah Rasûlü'ne (s.a.) eskisinden

daha şiddetli düşmanlık göstermekte oldukları haberini aldılar. Emân altında şehre girenler oldu. İşte bu defasında İbn Mes'ûd da Mekke'ye girmiş, namaz kılmakta olan Hz. Peygamber'e (s.a.) selâm vermiş, ama Hz. Peygamber (s.a.) selâmını almamıştı. Bu durum İbn Mes'ûd'un çok gücüne gitmişti. Nihayet Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Allah, namazda konuşmayın diye yeni bir emir gönderdi." dedi.[1] Doğru olan budur. İbn Sa'd ve bir grup (tarihçi) İbn Mes'ûd'un Mekke'ye girmediğini, Habeşiştan'a geri döndüğünü ve ikinci defada gelenlerle birlikte Medine'ye girdiğini iddia etmişlerdir. Bu iddia şöyle reddedilmiştir: İbn Mes'ûd, Bedir savaşına katılmış ve yaralanan Ebu Cehil'in işini bitirmiştir. Bu hicrete katılanlar ise Câfer b. Ebu Tâlib ve arkadaşları ile birlikte Bedir savaşından dört yahut beş yıl sonra Medine'ye gelmişlerdir.

Bu görüşü savunanlar diyorlar ki: Şöyle bir itiraz ileri sürülürse: Hayır, İbn Sa'd'ın söylediği bu söz Zeyd b. Erkam'ın şu anlattıklarıyla uyum göstermektedir: Biz namazda konuşurduk. Adam, yanındaki arkadaşıyla namazda konuşurdu. "İhlâslı bir halde Allah için namaza durun." âyeti[2] gelince bize sükut emredildi ve söz söylemek yasaklandı.[3] Zeyd b. Erkam, Ensar'dandır. Sûre ise Medine'de inmiştir. O halde İbn Mes'ûd geldiğinde, Hz. Peygamber (s.a.) namazda iken selâm vermiş, Hz. Peygamber (s.a.) de selâm verip namazdan çıkıncaya kadar onun selâmını almamış ve ona, söz söylemenin haram kılındığını haber vermiştir. Böylece İbn Mes'ûd hadisi ile İbn Erkam hadisi aynı noktada birleşmiş oldu.

İtiraza cevap: Bu, İbn Mes'ûd'un Bedir savaşına katılmış olmasını iptal eder. İkinci hicrete katılanlar, ancak Hayber savaşının yapıldığı sene Câfer ve arkadaşları ile birlikte gelmişlerdir. Şayet İbn Mes'ûd, Bedir savaşından

---

1. Şâfiî, 1/95; Ebu Davud, 924. Abdullah b. Mes'ûd anlatıyor: Habeşistan'a hicret etmeden evvel Hz. Peygamber (s.a.) namazdayken kendisine selâm verirdik. O da namazda iken selâmımızı alırdı. Habeşistan'dan döndüğümüzde kendisine selâm vermek için geldiğimde O'nu namaz kılarken buldum. Selâm verdim, selâmımı almadı. Bunun üzerine aklıma bin bir düşünce geldi. Oturdum, bekledim. Namazını bitirince yanına vardım. "Doğrusu Allah, dilediği yeni bir emir gönderir. Namazda konuşmamanız da Allah'ın buyurduğu yeni emirlerdendir." buyurup selâmımı aldı. Hadisin senedi hasendir. İbn Hibbân sahih saymıştır. Buharî (21/2-15, 63/37) ve Müslim, (538) şu metinle rivayet etmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.) namazdayken kendisine selâm verirdik. O da selâmımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndüğümüzde kendisine selâm verdik, selâmımızı almadı. "Ey Allah'ın Rasûlü! Namazdayken sana selâm verirdik, sen de alırdın!" dedik. "Doğrusu namaz bir meşguliyettir" buyurdu.
2. Bakara, 2/238.
3. Buharî, 21/2, 65/Bakara (2); Müslim, 539; Tirmizî, 405.

önce gelenlerden olsa, onun gelişinden mutlaka söz edilirdi. Habeşiştan muhacirlerinin dönüşlerini anlatan herkes birinci gelişin Mekke'de iken yapıldığını, ikincisinin ise Hayber savaşının vuku bulduğu sene Câfer'le birlikte yapıldığını kaydetmiştir. O halde İbn Mes'ûd bu iki kere dışında ne zaman ve kiminle dönmüştür? Bu konuda İbn İshak da bizim söylediğimiz gibi görüş ileri sürmüştür. Diyor ki: "Allah Rasûlü'nün (s.a.) Habeşiştan'a hicret eden arkadaşlarına Mekke halkının müslüman olduğu haberi ulaştı. Bu haber kendilerine ulaşınca döndüler. Mekke'ye yaklaştıkları vakit Mekke halkının müslüman olduğu haberinin asılsız olduğunu duydular. Emânla yahut gizlice girenler dışında hiç kimse şehre girmedi. Onlardan şehre girenler ve orada kalarak, Medine'ye hicret edip Bedir ve Uhud savaşına katılanlar şunlardır:..." İbn İshak bunlar arasında Abdullah b. Mes'ûd'un ismini de kaydetmiştir.

Soru: Peki, Zeyd b. Erkam hadisini ne yapacaksınız?

Cevap: Bu itiraza iki türlü cevap vermek mümkündür: Birincisi: Namazda konuşmak Mekke'de iken yasaklanmıştır. Sonra Medine'de buna izin verildi, sonra yeniden yasaklandı. İkincisi: Zeyd b. Erkam, sahabenin küçüklerindendir. O ve bir grup insan alışkanlıkları üzere namazda konuşurlardı, yasaklama onlara ulaşmamıştı. Yasak olduğu haberi onlara ulaşınca vazgeçtiler. Zeyd, bu âyet ininceye kadar bütün müslüman cemaati namazda konuşurlardı diye haber vermemiştir. Bunu haber verdiği düşünülse bile bu onun bir yanılgısı demektir.

2— İkinci Hicret:

Kureyş'in Habeşiştan muhacirlerinden geri dönenlere ve diğerlerine karşı yaptığı işkencenin şiddeti arttı, aşiretleri gemi azıya alıp onlara karşı katı tutum içine girdiler ve müslümanlar onlardan pek şiddetli işkence gördüler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) Habeş ülkesine ikinci defa hicret için onlara izin verdi. İkinci çıkışları onlara daha zor ve daha güç geldi. Kureyş'in pek şiddetli öfkesine maruz kaldılar ve onlardan işkence gördüler. Kendilerine ulaşan, Necaşî'nin Habeşiştan'a hicret eden müslümanlarla iyi ilişkiler içinde olduğu haberi müşriklerin pek güçlerine gitti. [Bu defa hicret için yola çıkanların sayısı, şayet Ammâr b.Yâsir de aralarında ise -ki İbn İshâk'ın dediğine göre bu husus kuşkuludur - 83 erkek, 19 kadındır.]

Ben derim ki: Bu ikinci hicret olayında Osman b. Affan ve Bedir savaşına katılan bir grup sahabînin ismi geçmektedir. Bu ya bir yanılgıdır, yahut da Bedir savaşından önce başka bir gelişleri daha olmalıdır. O zaman üç

kere gelmiş olurlar: 1- Hicretten önce, 2- Bedir savaşından önce, 3- Hayber savaşının yapıldığı sene. Bundan dolayı İbn Sa'd ve başka tarihçiler demişlerdir ki: Habeşiştan muhacirleri, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Medine'ye hicret ettiğini duyunca, aralarından 33 erkek ve 8 kadın geri döndü. Onlardan iki erkek Mekke'de öldü, yedisi Mekke'de hapsedildi ve 24 erkek Bedir savaşına katıldı.

3— Necaşî'ye Mektup:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) Medine'ye hicretinin 7. senesi Rabiûlevvel ayında Allah Rasûlü (s.a.) Necaşî'ye İslâm'a davet mektubu yazdı ve onu Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile gönderdi. Mektup kendisine okununca Necâşî müslüman oldu ve: "Yemin olsun O'na gitmeye gücüm olsa mutlaka giderdim." dedi.[4]

Hz. Peygamber (s.a.) Necaşî'ye, kendisini Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile nikâhlaması için mektup yazdı. Ümmü Habibe, kocası Ubeydullah b. Cahş ile birlikte Habeş ülkesine hicret edenler arasına katılmıştı. Kocası orada hıristiyan oldu ve öldü. Bunun üzerine Necaşî, Ümmü Habibe ile Hz. Peygamber'in (s.a.) nikâhını kıydı ve Hz. Peygamber (s.a.) adına Ümmü Habibe'ye mehir olarak dört yüz dinar verdi. Nikâhda Ümmü Habibe'nin velisi ise Hâlid b. Saîd b. Âs idi.[5]

4— Muhacirlerin Dönüşü:

Allah Rasûlü (s.a.) Necaşî'ye bir mektup yazarak yanında kalan sahabîleri gemiye bindirip göndermesini istedi. O da bu isteği yerine getirdi, sahabîleri iki gemiye bindirip Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile birlikte gönderdi. Allah

4. İbn Sa'd, Tabakât'ta (8/98, 99) zayıf bir ravî olan Vâkıdî'den rivayet etmiştir. Ancak Buharî (63/38) ve Müslim'in (952) de rivayet ettikleri üzere Necaşî'nin müslümanlığı kesindir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) onun gıyabında cenaze namazını kılmış ve: "Bugün Allah'ın salih bir kulu Ashame öldü" demiştir.

5. İbn Sa'd, *Tabakât*'ta(8/97), Vâkıdî -Abdullah b. Amr b. Züheyr -İsmail b. Amr b. Saîd el-Ümevî-Ümmü Habibe senediyle rivayet etmiştir. Vâkıdî zayıftır. Ancak Ebu Davud (2086 ve 2107) ve Nesâî'nin (6/119) rivayetlerine göre ümmü Habibe, Ubeydullah b. Cahş'ın nikâhındaydı. Ubeydullah Habeşistan'da vefat edince Necaşî, Ümmü Habibe ile Hz. Peygamber'i (s.a.) nikâhladı ve ona dört bin dirhem mehir verdi ve onu Şurahbîl b. Hasene ile beraber Allah Rasûlü'ne (s.a.) gönderdi. Bu rivayetin senedi sahihtir.

Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna Hayber'de iken geldiler. O'nu Hayber'i fethetmiş buldular. Allah Rasûlü (s.a.) ganimetin paylaştırılmasında onları da dahil etmeleri konusunda müslümanlarla konuştu. Onlar da öyle yaptılar.[6]

Buna göre İbn Mes'ûd hadisi ile Zeyd b. Erkam hadisi arasındaki problem ortadan kalkar; İbn Mes'ûd hicretten sonra ve Bedir savaşından önce aradaki gelişde Medine'ye girmiş, o vakit Hz. Peygamber'e (s.a.) selâm vermiş, o da selâmını almamış ve Zeyd b. Erkam'ın dediği gibi, konuşma daha yakın zamanda haram kılınmış olur. Bu duruma göre konuşmanın haram kılınışı Mekke'de değil, Medine'de olmuş olur. İki rekât olarak farz kılınmışken dört rekâta çıkarılması, kılarken cemaat oluşturmanın vacipliği gibi namazda hicretten sonra meydana gelen nesih ve değiştirme gözönüne alınırsa en isabetlisi budur.

İtiraz: Bu ne kadar güzel ve ne kadar sağlam bir uzlaştırma! Ama Muhammed İbn İshak aktardığınız: "İbn Mes'ûd Habeşiştan'dan döndükten sonra Medine'ye hicrete kadar Mekke'de kaldı, Bedir savaşına katıldı." sözlerini söylememiş olsa! Oysa bu sözler söyleneni reddeder.

Cevap: Muhammed İbn İshak bunları söylemişse, Muhammed İbn Sa'd da *Tabakât*'ında: "İbn Mes'ûd, döndükten sonra biraz bekledi. Sonra Habeş ülkesine döndü." demiştir. Bu en açık olanıdır. Zira İbn Mes'ûd'un Mekke'de kendisini himaye edecek kimsesi yoktu. İbn Sa'd'ın rivayeti, İbn İshak'ın farkında olmadığı bir ilâveyi içermektedir. İbn İshak, bunu kendisine kimin aktardığını söylememiştir. Muhammed İbn Sa'd ise rivayetini Muttalib b. Abdullah b. Hantab'a isnad etmiştir. Böylece hadisler uzlaşmış ve birbirlerini doğrulamış oldu, onlardaki problem ortadan kalktı. Hamd ve minnet yalnız Allah'a!

İbn İshak, Habeşiştan'a yapılan bu hicrette Ebu Musa el-Eş'arî Abdullah b. Kays'ı da kaydetmiştir. Aralarında Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî ve başkalarının da bulunduğu siyerciler bu konuda ona karşı çıkmışlar ve: "İbn İshak yahut onun berisindeki râvî bunun nasıl farkına varmamıştır?!" demişlerdir.

Ben derim ki: Bu durum Muhammed İbn İshak'tan öte, onun berisindeki râvi tarafından bile farkına varılmayacak bir şey değildir. Ancak yanılgı şundan kaynaklanmıştır: Ebu Musa, Câfer ve arkadaşlarının Habeşiştan'a gittiğini duyunca Yemen'den Habeş ülkesine, onların yanına hicret etmiş, sonra

6. Buharî, 64/38, 74; Müslim, 2502 ve 2503; Tirmizî 1559; Ebu Davud, 2725.

Sahih'de açık bir şekilde belirtildiği üzere onlarla birlikte Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına Hayber'e gelmiştir. İşte İbn İshak bunu Ebu Musa'nın bir hicreti saymıştır. O, Ebu Musa Mekke'den Habeş ülkesine hicret etti dememiştir ki, ona karşı gelinsin.

5— Kureyş Muhacirleri Rahat Bırakmıyor:

Muhacirler, Necaşî Ashame'nin memleketine emniyet içinde yerleştiler. Kureyş bu durumu öğrenince peşlerinden Abdullah b. Ebu Rabîa ve Amr b. Âs'ı, şehirlerinden hediyeler ve armağanlarla yola çıkarıp muhacirleri kendilerine teslim etmesi için Necaşî'ye gönderdiler. Necaşî, onların bu isteklerini geri çevirdi. Müşrikler ileri gelen patrikleri araya soktular. Necaşî, onların isteklerini kabul etmedi. Bunun üzerine ona: "Bunlar İsa hakkında büyük lâf ediyorlar. İsa'nın Allah'ın kulu olduğunu söylüyorlar." diye muhacirleri jurnal ettiler. Necaşî, muhacirleri meclisine çağırttı. Liderleri Câfer b. Ebu Tâlib idi. Huzura girmek istedikleri zaman Câfer: "Allah'ın cemaati senden içeri girmek için izin istiyor." dedi. (Necaşî) mabeyinciye: "Ona, içeri girmek için istediği izni tekrar etmesini söyle" dedi. Câfer de tekrarladı. Necaşî'nin huzuruna girdikleri vakit Necaşî: "İsa hakkında ne diyorsunuz?" diye sordu. Câfer, ona Meryem sûresinin baş taraflarını okudu. Bunun üzerine Necaşî eline, yerden bir çöp alıp: "İsa ne buna, ne de bu çöpe bir ilâvede bulunmuştur." dedi. Bu sözler üzerine yanındaki patrikler homurdandılar. Necaşî onlara: "Homurdanırsanız homurdanın!", muhacirlere de: "Gidin, sizler ülkemde seyûm'sunuz. Size ilişen cezasını çeker." dedi. -"Seyûm" onların lisanında "güvencede olanlar" anlamındadır. -Sonra elçilere dönüp: "Bana bir dağ altın verseniz bunları teslim etmem." dedi. Sonra da emretti. hediyeleri onlara geri verildi. Perişan bir halde geri döndüler.[7]

7. İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde (1/217, 218) ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde (1/202, 5/290 ve 292) sahih senedle rivayet ettikleri uzunca bir rivayetin bir parçasıdır. Heysemî, bu rivayeti *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/24, 27) kaydettikten sonra diyor ki: "İmam Ahmed rivayet etti. Râvileri -İbn İshak dışında- Sahih ravileridir. İbn İshak da işitme (semâ') lafzını açık bir şekilde söylemiştir." Dolayısıyla tedlis şüphesi ortadan kalkmıştır.

E) BOYKOT ANLAŞMASI

1— Kureyşliler Boykot Anlaşması İmzalıyor:

Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.) amcası Hamza ve pek çok sayıda insan müslüman oldu. İslâmiyet yayıldı. Kureyş baktı ki, Allah Rasûlü'nün (s.a.) otoritesi baskın hale gelmeye başladı, işler durmaz ilerler oldu. Bunun üzerine bir araya gelip kendilerine Allah Rasûlü'nü (s.a.) teslim edene kadar Hâşimoğulları, Abdülmuttaliboğulları ve Abdimenafoğulları ile alış-veriş yapmamak, kız alış-verişinde bulunmamak, konuşmamak ve onlarla birlikte oturmamak üzere bir anlaşma yaptılar ve bunu bir sahifeye yazıp Kâbe'nin tavanına astılar. Sahife'nin kâtibinin, Mansûr b. İkrime b. Âmir b. Hâşim olduğu söylenir. Nadr b. Hâris olduğu da söylenir. Doğrusu Bağîz b. Âmir b. Hâşim'dir. Allah Rasûlü (s.a.) ona beddua etti, eli çolak oldu. Hâşimoğulları ile Muttaliboğullarının, Ebu Leheb dışında, mü'mini -kâfiri bir araya toplandı. Ebu Leheb ise; Allah Rasûlü'ne (s.a.), Hâşimoğullarına ve Muttaliboğullarına karşı Kureyş'i destekledi. Allah Rasûlü (s.a.) ve beraberindekiler İslâmiyet'in yedinci yılında Muharrem hilâlinin doğduğu gece, Ebu Tâlib Şi'bi denilen mahalleye hapsolundular. Anlaşmanın yazıldığı sahife Kâbe'nin içine asılmıştı. Müslümanlar üç sene kadar baskı altında, kendilerine yiyecek-içecek maddelerinin ulaşma yolu kesilmiş, mahbus bir halde kuşatma altında kaldılar. Öyle ki bu hal dayanılmaz olmuştu. Mahallenin ötesinden çocuk-

larının ağıt sesleri duyuluyordu. Ebu Tâlib meşhur Kaside-i Lâmiye'sini orada söyledi. Başı şöyledir:(1)

جَزَى اللّٰهُ عَنَّا عَبْدَ شَمْسٍ وَنَوْفَلاً عُقُوبَةَ شَرٍّ عَاجِلاً غَيْرَ آجِلِ

"Allah kinden ötürü Abd-i Şems ve Nevfel'i
Tehirsiz, acele tarafından en kötü bir ceza ile hemencecik cezalandırsın."

2— Anlaşmanın Sonu:

Kureyş'ten kimileri bundan hoşnut oluyor, kimileri hoşnutsuzluk gösteriyordu. Hoşnut olmayanlar sahifeyi yırtmaya çalıştılar. Bu işe kalkışan, Hişâm b. Amr b.Hâris b. Habîb b. Nasr b. Mâlik idi. Bu zat, bu konuda Mut'im b. Adiy ve bir grup Kureyşli ile gidip görüştü. Onun bu isteğini kabul ettiler. Sonra Allah, Peygamberine, onların sahifelerinin ne hale geldiğini, o sahife üzerine bir ağaç kurdu gönderdiğini ve bu kurdun sahifede bulunan bütün haksızlık, akrabalık ilişkisini kesme ve zulüm ile ilgili sözlerin yazılı olduğu kısımları yediğini, Allah Teâlâ'nın adı yazılı olan kısmı bıraktığını bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.) de bunu amcasına haber verdi. (Ebu Tâlib) Kureyş'e çıkıp yeğeninin şöyle şöyle dediğini haber verdi ve: "Şayet yalancı ise O'nunla sizin aranızdan çekiliriz. Şayet doğru söylüyorsa siz de bizimle akrabalık ilişkisini kesmekten, bize zulmetmekten vazgeçersiniz." dedi. Onlar da: "Haklısın" dediler, sahifeyi asılı olduğu yerden indirdiler. İş, Allah Rasûlü'nün (s.a.) dediği gibi çıkınca küfürleri katmerlendi. Allah Rasûlü (s.a.) ve beraberindekiler mahalleden dışarı çıktılar.(2) İbn Abdilber: "Boykot, peygamberimize peygamberlik geldikten on sene sonra kaldırıldı." diyor. Bundan altı ay sonra Ebu Tâlib, ondan üç gün sonra da Hz. Hatice vefat etti. Başka tarihler de verilmiştir.

1. Bu kasidenin tamamını İbn Hişâm (1/272, 280) kaydetmiştir. Müellifin verdiği beyit kasidenin elli sekizinci beytidir.
2. Mahalleye kapatılmış ve sahife olayı için bk. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/350; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/43, 71; *Şerhu'l-Mevâhibu'l-Ledüniyye*, 1/278, 290.

F) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) TÂİF'E GİDİŞİ

1— Tâifliler O'nu Dinlemiyor:

Sahife yırtılıp da boykot anlaşmasının sona ermesiyle Ebu Tâlib ve Hz. Hatice'nin az bir zaman aralığı ile ölmeleri bir araya rastlamış; kavminin sefihlerinin Allah Rasûlü'ne (s.a.) yaptıkları işkence şiddetlenmiş, Peygamberimize karşı cür'etkâr bir tavırla eziyette bulunmaya koyulmuşlar ve bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) kendisini barındırırlar, kavmine karşı kendisine yardım ederler ve onlardan korurlar ümidiyle Tâif'e gitti.

Tâiflileri Allah Teâlâ'ya davet etti. Ne bir barındıran, ne bir yardımcı gördü. Bununla kalmayıp O'na en şiddetli işkencelerde bulundular, kendi kavminin yapmadığını yaptılar.

Yanında kölesi Zeyd b. Hârise bulunuyordu. Hz. Peygamber (s.a.) Tâiflilerin arasında on gün kaldı. Eşraftan gidip konuşmadığı hiç kimse kalmadı. "Şehrimizden çık!" dediler ve ayak takımını O'na karşı kışkırttılar. Hz. Peygamber'in (s.a.) geçtiği yolun iki kenarında dizilip O'nu taşlamaya başladılar. Hz. Peygamber'in (s.a.) ayakları kana bulandı. Zeyd b. Hârise ise atılan taşlara kendi vücudunu siper edip Peygamberimizi korumaya çalışıyordu. Onun da başında yaralanmalar oldu.

2— Tâif'ten Dönüşü:

Hz. Peygamber (s.a.) mahzun bir halde Tâif'ten Mekke'ye dönüş için yola koyuldu. İşte bu dönüşü esnasında "Tâif Duası" diye meşhur olan şu duayı yaptı:

"Allah'ım! Güçsüz ve çaresiz kaldığımı, halk nazarında hor görüldüğümü yalnız Sana yakınıyorum. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen ezilenlerin, hor görülenlerin Rabbisin. Sen benim Rabbimsin. Beni kime bıraktın? Bana saldıran bir uzak insan eline mi, yoksa işimi kendisine teslim ettiğin bir düşmana mı? Yeter ki, bir gazabın olmasın bana; aldırmam çektiklerime. Ancak şuna inanıyorum ki, Senin afiyetin daha geniştir, bana. Gazabına uğramaktan yahut öfkeni haketmekten karanlıkları aydınlatan yüzünün nuruna sığınıyorum. Hoşnut kalacağın kadar Sana memnuniyetimi sunuyorum. Güç de Senin, kuvvet de Senin."[1]

Bunun üzerine Rabbi, "dağlar meleğini" kendisine gönderip şayet isterse Mekke'yi ortalarına alan iki büyük dağı (Ebu Kubeys ve Ahmer dağlarını) Mekke halkı üzerine geçirmesini emretmiş, o ise: "Hayır. Onlara yumuşak davranılmasını, mühlet tanınmasını istiyorum. Belki Allah, onların sulblerinden kendisine ibadet edecek ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayacak kimseler çıkaracaktır." demiştir.[2]

---

1. Tâif hadisesini İbn Hişâm (1/260, 262) dua kısmı hariç İbn İshak -Yezid b. Ziyad-Muhammed b. Kâb el-Kurazî senediyle geniş bir şekilde rivayet etmiştir. Râvileri sikadır; ancak hadis mürseldir. Dua kısmını ise senedsiz vermiştir. Duayı *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/35) Abdullah b. Câfer'den kaydedip Taberânî'nin rivayet ettiğini söyleyen Heysemî: "Hadisin senedinde tedlisci bir râvi olan İbn İshak vardır. Geri kalan râvîleri sikadır." diyor.
   Duanın tercümesi küçük farklarla yukarıda geçti. Bk. 1/94; dipnot: 43.
2. Buharî, 59/6; Müslim, 1795. Hz. Âişe anlatıyor: "Ey Allah'ın Rasûlü! Uhud gününden daha şiddetli bir günle karşılaştın mı?" diye sordum. Anlattı: Başıma gelen kavminden geldi. Onlardan başıma gelenlerin en şiddetlisi Akabe günü geldi. Kendimi İbn Abdi Yâleyl b. Abdükülâl'e arzetmiştim. İstediğimi cevapsız bıraktı. Kederli bir şekilde oradan ayrıldım. Kendime geldiğimde Karnu's-Sealib'de idim. Başımı kaldırdım. Bir de ne göreyim! Bir bulut beni gölgelemiyor mu? Baktım, içinde Cebrail var. Bana seslendi: "Allah Teâlâ, kavminin sana söylediklerini ve verdikleri olumsuz cevabı işitti. Onlar hakkında dilediğini emredip yaptırman için Allah sana dağlar meleğini gönderdi." Dağlar meleği bana seslenip selâm verdi. Sonra: "Ey Muhammed! Doğrusu Allah kavminin sana söylediklerini işitti. Ben dağlar meleğiyim. Rabbin dilediğini emretmen için beni sana yolladı. Ne diliyorsun? İstersen onların başına iki tepeyi geçireyim." dedi. Ben de: "Hayır. Ben onların sulblerinden yalnız Allah'a ibadet edecek, hiçbir şeyi O'na ortak koşmayacak kimseler çıkarmasını umarım" dedim.

3— Hz. Peygamber'i (s.a.) Cinlerin Dinlemesi:

Hz. Peygamber (s.a.) Tâif'ten dönüş yolu üzerinde Nahle'de konakladığında gece namaz kılmaya kalktı. Bir grup cin O'nun bulunduğu yere gönderildi. Cinler Hz. Peygamber'in (s.a.) okuduğu Kur'an-ı Kerim'i dinlediler. Şu âyetler ininceye kadar Allah Rasûlü (s.a.) onların farkına varmadı:

"Hani biz, cinlerden bir topluluğu Kur'an dinlesinler diye sana doğru çevirmiştik de, huzuruna geldiklerinde birbirlerine: 'Susun, dinleyin' demişler; okunması bitirilince de uyarıda bulunmak üzere kavimlerine dönmüşler ve: 'Ey kavmimiz! Biz, Musa'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri doğrulayan, hakkı ve doğru yolu gösteren bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah'a çağırana icabet edin ve O'na inanın ki, sizin günahlarınızın bir kısmını alsın, bağışlasın, sizi çok elem verici bir azaptan korusun', demişlerdi. Allah'a çağırana uymayan kimse bilsin ki, Allah'ı yeryüzünde aciz bırakamaz; onlara O'ndan başka dost da bulunmaz ve işte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler."[3]

Hz. Peygamber (s.a.) Nahle'de birkaç gün kaldı. Zeyd O'na, Kureyş'i kastederek: "Seni Mekke'den çıkarmışlarken onların içine nasıl girebileceksin?" diye sordu. Peygamberimiz: "Ey Zeyd! Görürsün, Allah ummadığın yerden bir kapı açar, bir çıkış yolu gösterir. Kuşkusuz Allah, dininin yardımcısı ve peygamberinin destekçisidir." buyurdu.

---

3. Ahkâf, 46/29-32. Merhum müellif cinlerin Kur'an dinlemesinin Hz. Peygamber'in (s.a.) Tâif'ten döndüğü o gecede gerçekleşmiş olduğu konusunda İbn İshâk'a uymuştur. Ancak bu söz götürür. Zira cinlerin Kur'an dinlemeleri Peygamberimiz Tâif'e gitmeden iki sene önce gerçekleşmiştir. Hâfız İbn Kesîr, *Tefsir*'inde (4/162) buna uyarıda bulunmuştur. Buharî (10/105, 65/Cin (72) ve Müslim'in (449) rivayetlerine göre İbn Abbas anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) Ukaz çarşısına gitmek için bir grup ashabıyla yola koyuldu... Şeytanlarla göğün haberi (vahiy) arası engellenmiş ve onların üzerlerine yanan parlak yıldızlar gönderilmişti. Şeytanlar kavimlerine döndüklerinde: "Ne oldu size?" diye sordular. Onlar da: Bizimle göğün haberi arası engellendi" dediler. Bunun üzerine yeryüzünün doğularını, batılarını dolaşmaya başladılar. Tihame yolunu tutan bir grup cin, Nahle'deki Allah Rasûlü'ne (s.a.) uğradılar. Hz. Peygamber (s.a.) Ukaz çarşısına gitmek üzere yoldaydı. Ashabına sabah namazını kıldırıyordu. Cinler Kur'an'ı duyunca dinlemeye koyuldular ve: 'Bizimle göğün haberi arasına giren engel budur" deyip kavimlerine döndüler. "Ey kavmimiz! Biz doğru yola götüren, hayrete düşüren bir Kur'an dinledik, ona inandık. Biz Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız." dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Peygamberi Hz. Muhammed'e (sa.): "De ki: Cinlerden bir topluluğun Kur'an'ı dinlediği bana vahyolundu..." (Cin, 72/1-2) âyetlerini indirdi. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 8/514.

4— Peygamberimizin Mekke'ye Girişi:

Mekke'ye vardıklarında Hz. Peygamber (s.a.) Huzâa kabilesinden bir adamı Mut'im b. Adiy'e gönderip, "Himayene girebilir miyim?" diye sordurttu. Mut'im "evet" cevabını verdi; oğullarını ve kavmini çağırıp: "Silah kuşanın, Kâbe'nin rükünleri yanında olun. Ben, Muhammed'i himayeme aldım." dedi.

Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) yanında Zeyd b. Hârise olduğu halde şehre girdi, Mescid-i Haram'a kadar vardı. Mut'im b. Adiy, devesi üzerinde doğruldu ve: "Ey Kureyş topluluğu! Ben, Muhammed'i himayeme aldım. Hiç biriniz ona saldırmasın." diye bağırdı.

Allah Rasûlü (s.a.) Rükn'e (Hacer-i Esved'e) vardı, onu selâmladı ve iki rekât namaz kılıp evine döndü. Mut'im ve oğulları, Peygamberimiz evine girinceye kadar silahlı bir vaziyette O'nun etrafını çevirip koruma altına aldılar.[4]

4. İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/153-154.

G) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) MİRÂCA ÇIKIŞI

1— Mirâc Yolculuğu:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.) doğru olan görüşe göre bedeniyle, Burak üzerine binmiş olarak Cebrail (a.s.) eşliğinde geceleyin Mescid-i Haram'dan Beyt-i Makdis'e götürüldü (İsrâ hâdisesi). Oraya indi ve Peygamberlere imam olup namaz kıldırdı.[1] Burak'ı mescidin kapısının halkasına bağladı. Beyt-i Lahm'e indiği ve orada namaz kıldığı söylenmişse de böyle bir rivayet asla sahih değildir.

Sonra o gece Beyt-i Makdis'den en yakın semaya yükseltildi. Cebrail, O'nun adına semanın kapısının açılmasını istedi, ona kapı açıldı. Orada

---

1. Müslim'in (162) Enes'den rivayet ettiği hadiste: "Sonra mescide girdim, orada iki rekât namaz kıldım." ifadesi yer almakta; yine Müslim'in (172) Ebu Hureyre'den rivayetinde ise, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle anlatıyor: "Kendimi peygamberlerden bir topluluk arasında gördüm. Baktım, Musa ayakta namaz kılıyor. Bir de ne göreyim, menfur adamlara benzer kıvırcık saçlı, güçlü kuvvetli bir adam! Bir de baktım Meryem'in oğlu İsa (a.s.) ayakta namaz kılıyor; ona en çok benzeyen insan Urve b. Mes'ûd es-Sakafî'dir. Baktım, İbrahim (a.s.) da ayakta namaz kılıyor; ona en çok benzeyen insan da kendisini kastederek, arkadaşınızdır. Namaz vakti girmişti, onlara imam olup namaz kıldırdım." İmam Ahmed'in (1/257) İbn Abbas'dan rivayetinde de: "Peygamberler Mescid-i Aksâ'ya geldiklerinde Hz. Peygamber namaza durdu. Bütün peygamberler de O'nunla birlikte namaza durdular" denmektedir. Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de Hz. Peygamber'in (s.a.), peygamberlere mîraca çıkmadan önce namaz kıldırdığını söylerken, İbn Kesîr'in görüşüne göre doğrusu peygamberlere Beyt-i Makdis'de mîraca çıktıktan sonra namaz kıldırmıştır.

insanlığın babası Hz. Âdem'i gördü, ona selâm verdi. O da selâmını aldı, "Merhaba = Hoşgeldin, safa geldin." dedi ve peygamberliğini tasdik etti. Allah Hz. Peygamber'e (s.a.) sağ tarafında bahtiyarların (cennetliklerin) ruhlarını, sol tarafında bedbahtların (cehennemliklerin) ruhlarını gösterdi.

Sonra ikinci semaya yükseltildi. Cebrail, ona semanın kapısının açılmasını istedi. Hz. Peygamber (s.a.) orada Hz. Zekeriya'nın oğlu Hz. Yahya'yı ve Hz. Meryem'in oğlu Hz. İsa'yı gördü. Onlarla buluştu ve onlara selâm verdi. Onlar da selâmını aldılar ve "merhaba" dediler, peygamberliğini tasdik ettiler.

Sonra üçüncü semaya yükseltildi. Orada Hz. Yusuf'u gördü; ona selâm verdi. O da selâmını alıp "merhaba" dedi ve peygamberliğini tasdik etti.

Sonra dördüncü semaya yükseltildi. Orada Hz. İdris'i gördü; ona selâm verdi. O da selâmını alıp "merhaba" dedi ve peygamberliğini tasdik etti.

Sonra beşinci semaya yükseltildi. Orada İmran oğlu Hz. Harun'u gördü; ona selâm verdi. O da selâmını alıp "merhaba" dedi ve peygamberliğini tasdik etti.

Sonra altıncı semaya yükseltildi. Orada İmran oğlu Hz. Musa ile karşılaştı; ona selâm verdi. O da selâmını alıp "merhaba" dedi ve peygamberliğini tasdik etti. Hz. Peygamber (s.a.) onu geçip gidince Hz. Musa ağladı. Ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sordular. O da: "Nasıl ağlamayayım! Benden sonra peygamber olarak gönderilen bir gencin ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden girenlerden daha çok!" dedi.

Sonra yedinci semaya yükseltildi. orada Hz. İbrahim ile karşılaştı; ona selâm verdi. O da selâmını alıp "merhaba" dedi ve peygamberliğini tasdik etti.

2— Beş Vakit Namaz:

Sonra Sidretü'l-Münteha'ya çıkartıldı. Sonra ona Beytü'l-Ma'mûr çıkartılıp gösterildi. Sonra da Cebbâr olan Allah'a (c.c.) yükseltildi. O'na o kadar yaklaştı ki, araları iki yay aralığı kadar belki daha yakın oldu.(2) [Allah,

---

2. Bu cümle Buharî'nin *Sahih*'inde (97/37) Şerîk b. Abdullah b. Ebu Nemr'den rivayet ettiği ilavelerden olup, aynı zamanda Şerîk'in tek başına kaldığı yanlışlardandır. Merhum müellif buna dikkat çekmeliydi. Hattabî diyor ki: Bu rivayette geçen Allah Teâlâ'ya yaklaşma izafesi selefin, gelmiş-geçmiş âlimlerin ve tefsircilerin umumunun kanaatlerine aykırıdır. Bu hadis Şerîk'den başka yollarla da Enes'den rivayet edilmiş, ancak onlarda

kuluna o anda vahyedeceğini mahyetti. Ona elli vakit namaz farz kıldı. Hz. Peygamber (s.a.) döndü, Hz. Musa'ya uğradı. Hz. Musa: "Neyle emrolundun?" diye sordu. Peygamberimiz: "Elli vakit namazla" karşılığını verdi. Hz. Musa: "Ümmetin buna güç yetiremez. Dön, Rabbine; ümmetin için hafifletmesini iste." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda istişare edercesine bakışını Cebrail'e çevirdi. O da: "İstersen, tamam öyle olsun." diye görüşünü bildirdi. Bunun üzerine Cebrail, onu yükseltti; Cebbâr Teâlâ'ya getirdi. O yerinde idi. -Senedlerin birinde Buharî'nin metni böyledir.- Allah, ondan 10 vakit namazı kaldırdı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) indirildi. Hz. Musa'ya uğradı, ona durumu haber verdi. Hz. Musa: "Rabbine dön, hafifletmesini iste" dedi. Böylece Peygamberimiz, Hz. Musa ile Allah Teâlâ arasında gidip gelmeye başladı. Nihayet Allah namazı beş vakte indirdi. Hz. Musa yine Peygamberimize dönüp Allah'tan hafifletmesini istemeyi önerdiyse de Hz. Peygamber (s.a.): "Rabbimden utandım. Ama ben razıyım ve teslimim." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) uzaklaşınca (ardından) bir münadi: "Farzımı artık imzaladım, yürürlüğe koydum ve kullarımdan (yükümlülüklerini) hafiflettim." diye seslendi.(3)

3— Hz. Peygamber (s.a.) Rabbini Gördü mü?

Sahabe, Hz. Peygamber'in (s.a.) o gece Rabbini görüp görmediği konusunda görüş ayrılığına düşmüştür. İbn Abbas'tan gelen sahih bir rivayete

---

şu çirkin sözler yer almamıştır. Bu da bu sözlerin Şerîk'den çıktığı zannını güçlendiren delillerdendir. Abdülhak el-İşbîlî, *el-Cem Beyne's-Sahihayn* adlı eserinde diyor ki: Şerîk bu hadisde meçhul bir ilâvede bulundu ve bilinmeyen sözler sarfetti. İsrâ olayını bir grup hadis hâfızı rivayet etmiş, ama onlardan hiçbiri Şerîk'in söylediklerini söylememiştir. Şerîk hadis hâfızı değildir. Hâfız İbn Kesir, *Tefsir*'inde (3/3) diyor ki: Şerîk b. Abdullah b. Ebu Nemr bu hadisde muzdarip duruma düştü, iyi hıfzedemedi ve iyi kaydedemedi. Hâfız Ebu Bekir el-Beyhakî: "Şerîk hadisinde yani 'Sonra izzet sahibi Cebbâr'a tâ varıp yaklaştı, iki yay mesafesi yahut daha yakın oldu.' sözünde Hz. Peygamber (s.a.) Allah Tealâ'yı gördü iddiasında bulunanların görüşü üzere Şerik'in tek başına kaldığı bir ilâve vardır. Hz. Âişe, İbn Mes'ûd ve Ebu Hureyre'nin bu âyetleri Cebrail'in Allah'ı görmesine yorumlamaları daha doğru bir görüştür." diyor. İbn Kesîr sözüne devamla diyor ki: Merhum Beyhakî'nin bu konuda söylediği şu söz doğrudur. Çünkü Ebu Zer: "Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbini gördün mü?" diye sorduğunda: "O, bir nurdur. O'nu nasıl göreyim?" bir rivayete göre de "Bir nur gördüm" buyurmuştur. Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. "Sonra tâ varıp yaklaştı" sözündeki yaklaşan *Sahihayn*'da mü'minlerin annesi Hz. Âişe ile İbn Mes'ûd'dan rivayet edildiği üzere Cebrail'dir. Müslim'in *Sahih*'inde de Ebu Hureyre'den aynı şekilde rivayet edilmiştir. Onlardan bu görüş dışında bir görüş bilinmemektedir.

3. Buharî, 59/6; Müslim, 164; Nesâî, 1/217; Ahmed, *Müsned*, 4/208, 210.

göre Hz. Peygamber (s.a.) Rabbini görmüştür. Yine ondan gelen sahih bir rivayete göre ise Peygamberimiz, Rabbini kalbiyle görmüştür.[4]

Sahih bir rivayete göre Hz. Âişe ile İbn Mes'ûd bunu inkâr etmiş ve: "Andolsun ki, Sidretü'l-Müntehâ yanında, bir başka inişte O'nu görmüştür." âyetinde[5] geçen "görme" fiilinin öznesi sadece Cebrail'dir, demişlerdir.[6]

Bir sahih rivayete göre de Ebu Zer, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Rabbini gördün mü?" diye sordu; Peygamberimiz de: "Bir nurdur. Onu nerde göreyim!" demiştir. Yani benim O'nu görmemi bir nur engelledi demek istemiştir. Nitekim bir başka metne göre: "Bir nur gördüm." demiştir.[7]

Osman b. Saîd ed-Dârimî, sahabenin, Hz. Peygamber'in (s.a.) Rabbini görmediği konusunda ittifak etmiş olduklarını nakletmiştir.

Şeyhulislâm İbn Teymiye -Allah, ruhunu takdis eylesin- diyor ki: İbn Abbas'ın "gördü" demesi ne bununla ne de "kalbiyle gördü" sözüyle çatışır. Sahih bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.): "Ulu ve yüce Rabbimi gördüm." demiştir.[8] Ancak bu görme olayı İsrâ hadisesi sırasında olmamış, Medine'de olmuştu. Sabah namazında sahabîlerin gözünden kaybolmuş; sonra o gece rüyasında ulu ve yüce Rabbini gördüğünü haber vermişti. İmam Ahmed (r.h.) buna dayanarak: "Evet, Rabbini gerçekten görmüştür. Zira Peygamberin rüyası gerçektir." demiştir. Böyle olmalıdır da. Ancak İmam Ahmed (r.h.): "Hz. Peygamber (s.a.) uyanıkken, baş gözüyle O'nu gördü" dememiştir. Ondan böyle bir söz nakleden kimse, onu töhmet altında bırakmış olur. Fakat İmam Ahmed bir keresinde: "O'nu gördü" ve bir keresinde de "O'nu kalbiyle gördü" demiş; böylece ondan iki rivayet aktarılmıştır. Müntesiplerinden birinin tasarrufu olarak ondan bir üçüncü görüş "O'nu baş gözüyle gördü" görüşü aktarılmışsa da, Ahmed'in söylediği sözler işte ortada; onlar arasında böyle bir şey mevcut değildir.

İbn Abbas'ın: "O'nu kalbiyle iki kere gördü" sözünün dayanağı eğer Allah'ın önce: "Muhammed'in gözünün gördüğünü kalbi yalanlamadı." buyurup[9] ardından: "Andolsun ki, bir başka inişte O'nu görmüştür." buyurması[10] ise -ki açıkça görülen dayanağı budur- Hz. Peygamber'den (s.a.)

4. Müslim, 176, 284, 285; Tirmizî, 3275, 3276, 3277.
5. Necm, 53/13.
6. Buharî, 65/Necm Sûresi (53), 59/6, 97/4; Müslim, 174, 177; Tirmizî, 3274.
7. Müslim, 178, 291, 292.
8. Ahmed, 1/368, 4/66, 5/243, 5/378; Tirmizî, 3231, 3232, 3233.
9. Necm, 53/11.
10. Necm, 53/13.

gelen sahih bir rivayete göre bu görülen Cebrail'dir; kendisi onu asıl yaratıldığı suretinde iki kere görmüştür. İmam Ahmed'in "O'nu kalbiyle gördü" sözündeki dayanağı işte İbn Abbas'ın bu sözüdür. En iyi bilen Allah'dır.

Allah Teâlâ'nın Necm sûresinde "Sonra yaklaştı; tâ vardı yanına."[11] âyetinde bildirdiği, isrâ hadisesindeki yaklaşma ve varma olayı değildir. Zira Necm sûresindeki, Hz. Âişe ve İbn Mes'ûd'un dedikleri üzere Cebrail'in yaklaşması ve yanına varmasıdır. Sözün akışı da bunu göstermektedir. Çünkü Allah: "O'na çetin güçlere sahip olan öğretmiştir."[12] buyuruyor ki bu öğretici Cebrail'dir; sonra devamla: "O öğretici güçlüdür. En yüksek ufukta iken doğruluvermiş, sonra yaklaşıp tâ yanına varmıştır."[13] buyurmuştur. Bütün buradaki zamirler, bu çetin güçlere sahip güçlü-kuvvetli öğreticiye gitmektedir. Bu öğretici en yüksek üfukta doğruluvermiş; yaklaşmış, tâ yanına varmış; Hz. Muhammed'e (s.a.) iki yay kadar, belki daha yakın olmuştur. İsrâ hadisindeki yaklaşma ve yanına kadar varmasıdır.[14] Necm sûresinde buna hiç dokunulmamıştır. Aksine bu sûrede Hz. Peygamber'in (s.a.) onu Sidretü'l-Müntehâ yanında, bir başka inişte gördüğü kaydediliyor ki, görülen varlık Cebrail'dir. Hz. Muhammed (s.a.) onu, bir kere yeryüzünde ve bir kere de Sidretü'l-Müntehâ yanında olmak üzere toplam iki kere asıl sûretinde görmüştür. En iyi bilen Allah'tır.

4— Mirâc Olayını Kavmine Anlatışı:

Sabah olunca Allah Rasûlü (s.a.) kavmine, Allah Teâlâ'nın kendisine gösterdiği bir kısım en büyük âyetleri haber verince müşriklerin onu yalanlamaları, ona işkence vermeleri ve sataşmaları alabildiğine şiddetlendi; ondan kendilerine Beyt-i Makdis'i tasvir etmesini istediler. Bunun üzerine Allah, ona Beyt-i Makdis'in önünden perdeyi kaldırdı. Hz. Peygamber (s.a.) ona bakarak, müşriklere özelliklerini saymaya başladı. Anlattığı hiçbir şeyi reddedemediler.[15]

11. Necm, 53/8.
12. Necm, 53/5.
13. Necm, 53/6-8.
14. Yukarıda geçen dipnotta bunun Şerîk'in tek başına rivayet ettiği cümlelerden olduğunu ve onda da yanıldığını söyledik. Müellif bu durumun nasıl farkına varamadı bilemiyoruz. Mamafih kendisi aşağıda Şerîk'in bu hadisdeki bazı hatalarına dikkat çekecektir.
15. Buharî, 63/41, 65/İsrâ (17/3); Müslim, 170. İmam Ahmed (1/309) sahih senedle İbn Abbas'dan oldukça detaylı şahid bir hadis rivayet etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.), geceki seyahat yolu üzerinde ve dönüşünde kavmine ait kervanı gördüğünü ve bu kervanın ne vakit geleceğini onlara haber verdi. Kervanın önünde hangi devenin yol aldığını söyledi. İş, onun dediği gibi çıktı.[16] Bu ise müşriklerin ancak sırt çevirmelerini arttırdı; zalimler inatlaşıp küfürde direttiler.

5— İsrâ ve Mirâc Hâdisesi Ruhla mı, Bedenle mi Gerçekleşti?

İbn İshak'ın nakline göre Hz. Âişe ve Muaviye: "İsrâ, Hz. Peygamber'in (s.a.) ruhuyla gerçekleşmiştir; ama bedenini kaybetmemiştir." demişlerdir. Hasan Basrî'nin de böyle söylediği rivayet edilmiştir. Ancak "İsrâ uykuda gerçekleşmiştir." demekle "Bedeniyle değil, ruhuyla gerçekleşmiştir" demek arasında fark bulunduğu bilinmelidir. İkisi arasında büyük bir fark vardır. Hz. Âişe ve Muaviye "Uykuda gerçekleşti" dememişler; "Hz. Peygamber (s.a.) ruhuyla isrâ hadisesini yaşamıştır, ama bedenini kaybetmemiştir." demişlerdir. Bu ikisi arasında bir fark vardır. Çünkü kişinin uykuda gördüğü şeyler, bilinen şeyin (=ma'lûmun) hislerle algılanır suretlerde gösterilmiş olan misalleridir. Kişi kendisinin göğe çıkarıldığını, yahut Mekke'ye ve yeryüzünün uzak mıntıkalarına götürüldüğünü görür, ama ruhu yükselmez ve gitmez. Yalnızca rüya meleği, ona, misal göstermiştir.

16. Ahmed, 1/374. Senedi hasendir. Metni şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.) geceleyin Beyt-i Makdis'e götürüldü, aynı gece geri döndü. Mekkelilere gece yolculuğunu Beyt-i Makdis'in alametini ve onların kervanlarını anlattı. Bir takım insanlar: "Biz, söylediği şeylerde Muhammed'i tasdik etmeyiz" deyip dinden döndüler, kâfir oldular. Allah, onların boyunlarını Ebu Cehil ile birlikte vurdu. İbn Kesir, *Tefsir*'de (3/15): "Bu hadisin senedi sahihtir" diyor. Bu hadisin, Şeddâd b. Evs'den rivayet edilen bir şahidi vardır ki, Beyhakî, *Delâil*'de Muhammed b. İsmail et-Tirmizî-İshak b. İbrahim b. Alâ b.Dahhâk ez-Zübeydî- Velid b. Abdurrahman b. Cübeyr b. Nüfeyr- Şeddâd b. Evs senediyle rivayet eder. Şeddâd b. Evs'in: "Ey Allah'ın Rasûlü! İsrâ hadisesi nasıl gerçekleşti?" sorusuyla başlayan hadisde şu ifadeler yer almaktadır. Hz. Peygamber (s.a.) anlattı: "Size söylediklerimin doğru olduğunun bir delili, ben filan filan yerde size ait bir kervana rastladım. Bir develerini kaybetmişlerdi, onu filan bulup getirdi. Yolculuk esnasında önce filan yerde, sonra filan yerde konaklayacaklar ve falan gün buraya gelecekler. Kervanın başını üzerinde bir siyah çul ve iki siyah harar bulunan esmer bir deve çekmektedir." Hz. Peygamber'in (s.a.) söylediği gün gelince insanlar gözlemek için bir tepeye çıktılar. Öğle vakti yaklaşınca kervan geldi. Kervanın başında Allah Rasûlü'nün tasvir ettiği deve vardı. Beyhakî: "Bu hadisin senedi sahihtir." diyorsa da seneddeki İshak b. İbrahim b. Alâ çok yanlışlık yapan bir râvidir. Bundan dolayı Hâfız İbn Kesir (3/14): "Bu hadis Beyhakî'nin dediği gibi sahih şeyleri de, Beyt-i Lahm'de namaz kılma ve Ebu Bekir Sıddîk'ın Beyt-i Makdis'in niteliklerini sorması vs. gibi münker şeyleri de içermektedir" diyor. En iyi bilen Allah'dır.

"Allah Rasûlü (s.a.) yükseltildi = mirâca çıkarıldı" diyenler iki gruba ayrılmıştır. Bir grup ruhu ve bedeniyle mirâca çıkarıldı derken, diğer grup ruhuyla mirâca çıkırıldı, bedenini kaybetmedi demiştir. Bu ikinci grup mirâc hâdisesi uykuda gerçekleşti demek istememişlerdir. Onlar sadece demek istemişlerdir ki ruhun bizzat kendisi isrâ hadisesini yaşadı, gerçekten mirâca o çıkarıldı ve (bedenden) ayrıldıktan sonra temas edeceği cinsten bir temasta bulundu. Bu esnadaki durumu tıpkı (bedenden) ayrıldıktan sonraki durumu gibidir ki, kat kat göklere yükseliyor, nihayet tâ yedinci kat semaya varıyor, Allah Teâlâ'nın huzurunda duruyor, orada Allah dilediğini emrediyor, sonra yeryüzüne iniyor... Allah Rasûlü (s.a.) için isrâ gecesi meydana gelen durum, bedenden ayrılışında ruh için meydana gelenden daha mükemmeldir.

Malumdur ki bu, kişinin rüyada gördüğünden daha üst bir durumdur. Fakat Allah Rasûlü (s.a.), diri iken karnı yarılıp da bundan elem duymayacak şekilde harikulâdelikler makamında bulunduğundan ötürü öldürülmeksizin gerçekten bizzat mukaddes ruhuyla mirâca çıkarılmıştır. O'ndan başkaları ise ölmeden ve ruh bedenden ayrılmadan bizzat ruhu ile göğe çıkma imkânına sahip olamazlar. Peygamberlerin ruhları bedenden ayrıldıktan sonra orada yerleşmiş; Allah Rasûlü'nün (r.a.) ruhu ise hayatta iken oraya çıkmış, sonra dönmüş ve Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatından sonra peygamberlerin ruhları ile birlikte -Allah onlara salât ve selâm eylesin- Refîk-i A'lâ'ya yerleşmiştir. Maamafih, O'nun ruhu bedenini gözetlemede, aydınlatmada ve onunla ilişki kurmadadır. Öyle ki, kendisine selâm veren kimsenin selâmını almaktadır.(17) İşte bu ilişki sayesinde Hz. Musa'yı hem kabrinde ayakta namaz kılar vaziyette görmüş ve hem onu altıncı kat semâda görmüştür. Malumdur ki, Hz. Musa, kabrinden yükseltilip sonra oraya geri iade edilmiş değildir. Yalnızca bu kat onun ruhunun makamı ve eğleştiği yerdir. Kabri ise bedeninin, ruhların bedenlere döndürüleceği güne kadar kaldığı ve eğleştiği yerdir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.) onu hem kabrinde görmüş ve hem de altıncı kat semada görmüştür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Refîk-i A'lâ'da en yüksek mekânda ve orada yerleşmiş olduğu halde kabrindeki bedeni kaybolmuş değildir; bir müslüman ona selâm verdiği vakit Allah, bedenine ruhunu iade eder ve böylece Hz. Peygamber (s.a.) Mele-i A'lâ'dan ayrılmadan o müslümanın selâmını alır. İdrâki kalın ve tabiatı bunu idrak edemeyecek kadar incelikten yoksun olan kimse güneşe baksın: Menzilinin yüksekliğine rağmen yeryüzüyle nasıl ilişki kuruyor ve orada nasıl etkisini gösteriyor, bitkiler

---

17. Ebu Davud, 2041;Ahmed, 2/527. Senedi hasendir. Metni: "Bana herhangi bir kimse selâm verdiğinde muhakkak Allah, o kimsenin selâmını almam için ruhumu iade eder."

ve hayvanlar nasıl onunla hayat buluyor? İşte ortada! Ruhun pozisyonu bunun üstündedir. Ruhun bir pozisyonu, bedenlerin ayrı bir pozisyonu var. Meselâ, şu ateş, yandığı yerde bulunduğu halde sıcaklığı kendisinden uzak bir cisimde etkisini gösteriyor. Oysa ruh ve beden arasındaki irtibat ve ilişki bundan daha güçlü, daha mükemmel ve daha tamdır. Ruhun pozisyonu da bundan daha üstün ve daha lâtiftir.

فَقُلْ لِلْعُيُونِ الرُّمْدِ إِيَّاكِ أَنْ تَرَيْ سَنَا الشَّمْسِ فَاسْتَغْشِي ظَلَامَ اللَّيَالِيَا

Hasta gözlere: "Güneşin göz kamaştıran ışığını görüp de gecelerin karanlığını bürünmeyesin." deyiver.

6— Mirâc Olayının Tarihi:

Musa b. Ukbe, Zührî'nin: "Allah Rasûlü'nün (s.a.) ruhu, Medine'ye hicretinden bir sene önce Beyt-i Makdis'e götürüldü, oradan da semâya yükseltildi." dediğini nakleder. İbn Abdilber ve başkalarına göre isrâ ile hicret arasında bir sene iki ay geçmiştir.

7— Mirâc Olayı Kaç Kere Gerçekleşti?

İsrâ yalnız bir kere gerçekleşmiştir. Birisi uyanıkken, diğeri uykuda olmak üzere toplam iki kere gerçekleştiği de söylenmiştir. Herhalde bu görüşün savunucuları Şerîk hadisinde geçen: "Sonra uyandım" kısmıyla diğer rivayetler arasını uzlaştırmak istemişlerdir. Onlardan kimileri "Bu olay ona vahiy gelmeden önce gerçekleşmişti." şeklinde Şerîk hadisinde geçen bu ifadeden dolayı bir kere vahiyden önce, diğer hadislerin delâlet ettikleri gibi bir kere de vahiyden sonra olmak üzere iki kere gerçekleşti derken; kimileri de bir kere vahiyden önce, iki kere de vahiyden sonra olmak üzere toplam üç kere gerçekleşti, demektedir. Bunların hepsi rastgele, gelişigüzel söylenmiş sözlerdir. Bu metod, nakil erbabı Zâhirîlerin zayıflarının metodudur; olayda, diğer bazı rivayetlerde geçen anlatıma aykırı düşen bir söz görseler hemen onu bir başka defada meydana gelmiş sayıyorlar. Rivayetlerin ihtilâflı olduğunu gördüler mi vak'aların sayısını artırıyorlar. Nakil imamlarının benimsedikleri doğru olan görüşe göre isrâ, Hz. Peygamber'e (s.a.) vahiy geldikten sonra yalnız bir kere Mekke'de gerçekleşmiştir.

İsrâ hadisesinin defalarca gerçekleştiğini iddia eden şu insanlara hayret doğrusu! Her defasında Hz. Peygamber'e (s.a.) elli vakit namaz farz kılınıyor, sonra Rabbi ile Hz. Musa arasında gidip geliyor, nihayet namaz beş vakit oluyor, sonra bir münadi: "Farzımı artık imzaladım, yürürlüğe koydum ve kullarımdan hafiflettim." diye sesleniyor; sonra ikinci defada Allah yeniden namazı elli vakte geri iade ediyor, sonra onar onar düşürüyor... sanmaları bu kişiler için nasıl mümkün olmuştur acaba?! Hadis hâfızları, isrâ hadisinin birtakım metinlerinde Şerîk'in yanıldığını söylemişlerdir.[18] Müslim onun bu hadisinden müsned olanını kaydettikten sonra: "Şerîk, metinde arkada olması gereken kimi ifadeleri öne, önde olması gerekenlerin kimini de arkaya aldı. Metinde ilâveler ve çıkarmalar yaptı." dedi ve hadisi tamamen serdetmedi; iyi de etti. Allah ona rahmet eylesin.

18. Şerîk'in tenkid aldığı şeylerin toplamı ondur: 1) Peygamberlerin -salât ve selâm onlara- göklerdeki yerleri, 2) Mîracın peygamberlikten önce olması, 3) Mîracın uykuda gerçekleşmesi, 4) Sidretü'l-Müntehâ'nın yeri konusunda aykırı kalması, 5) İki nehir konusunda aykırı düşmesi, 6) Peygamberimizin göğsünün İsra hadisesi sırasında yarılması, 7) Kevser nehrinin dünya göğünde olduğunun söylenmesi, 8) Allah Teâlâ'ya tâ varıp yaklaşma, 9) Hz. Peygamber'in (s.a.) Rabbinden namazı hafifletmesini istemek için dönmekten kaçınmasının beşincide olduğunu açıkça belirtmesi, 10) "Onu Cebbâr'a yükseltti. O, yerinde idi" sözü. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 13/404, 405.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR MEKÂNA DOĞRU

A) Hz. PEYGAMBER'İN (S.A.) HİCRETİ

1— Hicrete Hazırlık:

Allah'ın, dostları ile düşmanlarının arasını ayırdığı; dinini aziz kılmak, kulu ve elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.) yardım ve zafer bahşetmek için bir başlangıç kıldığı hicretin hazırlığı:

Vâkıdî'nin Muhammed b. Sâlih aracılığıyla Âsım b. Ömer b. Katâde, Yezîd b. Rûman ve başkalarından rivayetine göre şöyle anlatıyorlar: Allah Rasûlü (s.a.) peygamberliğinin başlangıcından itibaren Mekke'de üç sene gizli, saklı bir şekilde yaşadı. Dördüncü sene peygamberliğini herkese ilan etti. Her sene hac mevsiminde hacca gelenlerin konakladıkları yerlere gider; Ukâz, Mecenne ve Zülmecâz panayırlarının kurulduğu yerlerde toplanan insanlara varır; onları Rabbinden gelen tebligatı yerine ulaştırabilmesi için kendisini korumaya çağırır ve bu çağrısını kabul ederlerse kendilerine cennet verileceğini söylerdi. Ama kendisine yardım edip davetini kabul edecek hiç kimse bulamazdı. Hatta teker teker her bir kabileyi ve onların oturdukları yerleri sorar ve: "Ey insanlar! Lâ ilâhe illallah = Allah'tan başka tanrı yoktur, deyin kurtuluşa erin, Araplara hükümran olun, Acemler size boyun eğsin. İman ederseniz cennette krallar olursunuz." derdi. Ebu Leheb ise Hz. Peygamber'in (s.a.) peşinden: "Ona kulak asmayın! O, kendi dinini bırakmış bir yalancıdır." derdi. Bunun üzerine onlar da Allah Rasûlü'ne (s.a.) en çirkin bir şekilde karşılık veriyorlar, ona eziyet ediyor ve: "Âilen, aşiretin seni daha iyi tanırlar. Onlar sana uymadıklarına göre!" derlerdi. Hz. Peygamber (s.a.)

onları Allah'a çağırmaktan geri durmaz ve bir yandan da: "Allah'ım! Sen istesen böyle olmazlar." diye yakınırdı.

Vâkıdî diyor ki: Allah Rasûlü'nün (s.a.) gidip davette bulunduğu ve kendisini arzettiği, isimleri bize bildirilen kabileler: Âmir b. Sa'saa, Muhârib b. Hasafe, Fezâre, Gassân, Mürre, Hanîfe, Süleym ve Absoğulları; Nadiroğulları, Bekkâ, Kinde, Kelb, Hâris b. Kâb ve Uzreoğulları ile Hadramûtlular. Bunlardan hiçbiri Hz. Peygamber'in (s.a.) davetini kabul etmedi.(1)

2— Medinelilerin Müslüman Oluşu:

Allah'ın Peygamberine yaptığı bir yardımdır ki, (Medine'nin iki Arap kabilesi) Evs ve Hazrec, müttefikleri olan Medine yahudilerinden: "Bu zamanda bir peygamber gönderilecektir, ortaya çıkması yakındır. Biz ona uyacağız, Âd ve İrem kavimleri gibi sizin kökünüzü kazıyacağız." sözünü işitir dururlardı. Arapların hac ve ziyaret ettikleri gibi Ensâr da Kâbe'yi ziyaret ederdi. Ensâr, Allah Rasûlü'nün (s.a.) insanları Allah Teâlâ'ya çağırdığını görünce onun hallerini iyiden iyiye düşündüler ve birbirlerine: "Ey kavim! Vallahi biliyorsunuz ki, bu, yahudilerin kendisiyle sizi korkuttukları peygamberdir. Ona inanmada aman, yahudiler sizi geçmesin." dediler.

Evs kabilesinden Süveyd b. Sâmit, Mekke'ye gelmişti. Allah Rasûlü (s.a.) onu İslâm'a davet etti. Süveyd ne yanından uzaklaştırdı, ne de davetini kabul etti. Ebu'l-Hayser Enes b. Râfi', yanında kabilesi Abdüleşhel oğullarından birkaç gençle birlikte (Hazreclilere karşı Kureyşlilerle) ittifak anlaşması yapmak üzere Mekke'ye gelmişti. Allah Rasûlü (s.a.) onları İslâm'a davet etti. İçlerinden henüz çok genç olan İyâs b. Muaz: "Ey kavmim! Vallahi, bu, elde etmek için geldiğimiz şeyden daha hayırlıdır." dedi. Bunun üzerine Ebu'l-Hayser onu dövdü ve azarladı. İyâs da sustu. Hem sonra ittifak da sağlayamadan Medine'ye geri döndüler.(2)

---

1. İbn Sa'd, *Tabakât*'ta (1/216-217) zayıflığında icmâ bulunan Vâkidî'den rivayet etmiştir. İmam Ahmed, (4/341, 3/492), Abdurrahman b. Ebu'z-Zinâd aracılığıyla Ebu'z-Zinâd'dan şöyle dediğini rivâyet eder: Deyl kabilesinde Rabîa b. Abbâd adında cahiliye Arapları'ndan bir adam bana şöyle anlattı: Cahiliye devrinde Hz. Peygamber'i (s.a.) Zülmecâz panayırında: "Ey insanlar! Allah'tan başka tanrı yoktur deyin, kurtuluşa erin." derken gördüm. İnsanlar başına toplanmıştı. Arkasında beyaz yüzlü, şaşı ve başında iki saç lülesi bulunan bir adam "O dönek ve yalancıdır." diyor, Hz. Peygamber (s.a.) nereye giderse o da peşine takılıyordu. Kim olduğunu sordum. Bana Allah Rasûlü'nün (s.a.) soyunu söylediler ve: "Bu da amcası Ebu Leheb" dediler. Bu rivayetin senedi hasendir. İbn Hibbân (1683) Târık b. Abdullah el-Muhâribî yoluyla bir şahid hadis rivâyet etmiştir.
2. İbn Hişâm, *Sire,* 1/427-428. Râvîleri sikadır. Senedi hasendir.

B) AKABE BÎATLARI

1— Akabe'de Buluşma:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.) hac mevsiminde Ensar'dan, hepsi de Hazrec kabilesine mensup şu altı kişiyle Akabe mevkiinde buluştu: 1- Ebu Ümâme Es'ad b. Zürâre, 2- Avf b. Hâris, 3- Râfi' b. Mâlik, 4-Kutbe b. Âmir, 5- Ukbe b. Âmir, 6- Câbir b. Abdullah b. Riâb. Allah Rasûlü (s.a.) onları İslam'a davet etti, onlar da müslüman oldular.[1]

Sonra Medine'ye döndüler. Medine halkını İslâm'a davet ettiler. İslâm orada yayıldı. Öyle ki, İslâm'ın girmediği hiçbir ev kalmadı.

2— Birinci Akabe Bîatı:

Ertesi sene olunca Medineli 12 kişi Mekke'ye geldi. Bunların altısı, Câbir b. Abdullah dışında, yukarıda adı geçenlerdir. Diğerleri de şunlardır: 1- Yukarıda geçen Avf'ın kardeşi Muaz b. Hâris b. Rifâa, 2- Zekvan b. Abdülkays: Zekvan hicrete kadar Mekke'de kaldı, o da hicret edenlerle birlikte hicret etti. Bu yüzden ona "Muhâcir-Ensâr" denilir. 3- Ubâde b. Sâmit, 4- Yezîd

---

1. İbn Hişâm, *Sîre,* 1/428-429. Râvîleri sikadır. Senedi hasendir.

b. Sa'lebe, 5- Ebu'l-Heysem b. Teyyihân, 6- Uveymir b. Mâlik. Toplam 12 kişi.(2)

Ebu'z-Zübeyr'in rivayetine göre Câbir anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'de on sene kaldı. Hac mevsimlerinde, Mecenne ve Ukaz panayırlarında konakladıkları yerlerde insanlara varıp: "Rabbimin tebligatını insanlara ulaştırabilmem için kim beni barındırır, kim bana yardım eder?" derdi. Ama kendisine yardım edecek ve barındıracak birini bulamazdı. Öyle ki, bir adam Mudar yahut Yemen'den kalkıp akrabasını ziyaret için Mekke'ye gelse derhal kavmi o adama gelip ona: "Kureyşli'den uzak dur, sakın seni yoldan çıkarmasın." derlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) kavminin adamları arasında yürür, onları Allah Teâlâ'ya davet eder, onlar da kendisine parmakla işaret ederlerdi. Nihayet Allah, Yesrib (Medine)'den bizi gönderdi. Bizden herhangi biri ona gider, iman eder; Hz. Peygamber (s.a.) o kişiye Kur'an öğretir ve o da ailesine döner, onun müslüman olması sayesinde ailesi de müslüman oluverirdi. Böylece içinde müslümanlıklarını ortaya koyan bir grup müslümanın bulunmadığı hiçbir Ensâr evi kalmadı. Allah bizi, ona gönderdi. Emrini tuttuk, bir araya geldik ve birbirimize, "Allah Rasûlü (s.a.) Mekke dağlarında ne zamana kadar kovulup duracak ve ne zamana kadar korkulu anlar yaşayacak?" dedik. Yola koyulup hac mevsiminde onun yanına geldik. Bizimle Akabe bîatında bulunmak üzere sözleşti. Amcası Abbas kendisine: "Yeğenim! Sana gelen bu topluluğu tanımıyorum. Oysa ben Yesrib halkını iyi tanırım." dedi. Bunun üzerine onun yanında birer, ikişer toplandık. Abbas yüzlerimize bakıp: "Bu topluluğu tanımıyoruz. Bunlar genç insanlar!" dedi. Biz, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana ne üzerine bîat edelim?" diye sorduk. Peygamberimiz: "Neşeli-neşesiz zamanlarınızda sözlerimi dinleyeceğinize, emirlerime itaat edeceğinize, darlıkta da, varlıkta da muhtaçlara yardımda bulunacağınıza; iyiliği buyurup kötülükten sakındıracağınıza, kınayanın kınamasından çekinmeksizin Allah rızasına uygun söz söyleyeceğinize; memleketinize vardığımda bana yardım edeceğinize; kendinizi, hanımlarınızı ve oğullarınızı esirgeyip koruduğunuz şeylerden beni de esirgeyip koruyacağınıza dair bana söz verip bîatta bulunmalısınız. Bunu yaparsanız size cennet var." buyurdu. Kalkıp ona bîat ettik. Yetmiş kişinin en küçüğü olan Es'ad b. Zürâre Hz. Peygamber'in (s.a.) elini tutup: "Yavaş olun, ey Yesribliler! Biz hayvanlarımızı mahmuzlayıp gelmişsek ancak onun, Allah'ın elçisi olduğunu bildiğimizden geldik. Bugün onu yurdundan çıkarmak, bütün Araplardan ayrılma, iyilerinizin öldürülmesi ve size kılıçların ilişmesi demektir.

2. Müellif on ikinci kişinin adını vermemiştir. Abbas b. Ubade olacaktır.

Dikkat edin, eğer buna katlanıyorsanız elini tutun. Mükâfaatlandırılmanız Allah'a aittir. Eğer canlarınıza gelecek bir tehlikeden korkuyorsanız onu bırakın. Bu, sizin için Allah katında daha çok mazeret teşkil eder." şeklinde bir konuşma yaptı. Bunun üzerine orada bulunanlar: "Ey Es'ad! Çek elini bizden. Vallahi biz, bu bîatı ne bırakır, ne de bozmak isteriz." dediler. Bu sözler üzerine erkekler birer birer Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına vardık. Karşılığında bize cennet vermek üzere bizden söz aldı ve şart koştu.[3]

3— İslâm Artık Medine'de:

Sonra bu bîatta bulunanlar Medine'ye döndüler. Allah Rasûlü (s.a.) beraberlerinde, müslüman olanlara Kur'an öğretmek ve (olmayanları da) Allah Teâlâ'ya çağırmak üzere Amr b. Ümmü Mektûm ile Mus'ab b. Umeyr'i gönderdi. Bu iki sahabî, Ebu Ümâme Es'ad b. Zürâre'ye konuk oldular. Mus'ab b. Umeyr, Medineli müslümanların imamlığını yapıyordu. Sayıları kırka ulaştığında Mus'ab onlara cuma namazı kıldırdı.[4] Bu iki sahabînin aracılığı ile içlerinde Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muaz'ın[5] da bulunduğu pek çok insan müslüman oldu. Bu ikisinin müslüman olmasıyla o gün, Usayrim Amr b.Sâbit b. Vakş dışında Abdüleşhel oğullarının kadın-erkek tamamı müslüman oldu. Usayrim'in müslüman olması Uhud savaşına kadar gecikti. O gün müslüman oldu ve savaşa katıldı. Allah'a bir tek secde etmeden öldürüldü.

3. Ahmed, 3/322, 329. Beyhakî, *Sünen*, 9/9. Râvîleri sikadır. Hâkim (2/624, 625) senedi sahih saymış, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn Kesîr, *Sîre*'sinde (2/196) "Bu sened Müslim'in şartlarında ceyyiddir" diyor. Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (17/177) hadisi hasen saymış; İbn Hibbân (1688) ise sahih olduğunu söylemiştir.
4. İbn Hişâm, 1/435; Ebu Davud, 1069; Hâkim, 1/281; Beyhakî, 3/176. Kâ'b b. Mâlik'in oğlu Abdurrahman anlatıyor: Gözü kör olduktan sonra babam Kâ'b b. Mâlik'i götürüp getiren ben oldum. Onu cuma namazına götürmek için çıkardığımda ezanı işitince Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okurdu. Ona: "Ezanı duyunca Es'ad b. Zürâre'ye rahmet okuyorsun?" dedim. "Çünkü, Beyâzaoğulları taşlığındaki Hezmu'n-Nebît'de bulunan Nakîu'l-Hadamat denilen hurma ıslatılan bir havuzda ilk cumayı bize kıldıran odur" dedi. "O gün kaç kişiydiniz?" diye sordum. "Kırk kişi" cevabını vredi. Bu rivayetin senedi -İbn Hacer'in de dediği gibi-hasendir. Burada cumanın sıhhati için cemaatin kırk kişi olmasının şart koşulduğuna dair bir delil yoktur. Zira bir rastlantı sonucu sayıları kırk idi. Yine bu hadiste cemaat kırk kişiden az olduğunda cumanın geçersiz olduğuna dair bir delil yoktur.
5. Muaz'la Üseyd b. Hudayr'ın müslüman oluşlarının kıssası için bk. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/435-436.

Bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.) bildirilince: "Az amel işledi, çok sevap kazandı." buyurdu.[6]

4— İkinci Akabe Bîatı:

İslâmiyet Medine'de arttı ve yaygın hale geldi. Sonra Mus'ab Mekke'ye döndü. O sene müslüman ve müşrik Medineli pek çok kimse hac mevsiminde hacca iştirak etti. Kâfilenin başkanı Berâ b. Ma'rûr idi. Akabe gecesi, gecenin ilk üçte biri geçince 73 erkek ve 2 kadın Allah Rasûlü'ne (s.a.) gizlice geldiler. Hem kavimlerinden ve hem de Mekke kâfirlerinden korku duyarak o kadınlarını, oğullarını ve hanımlarını esirgeyip korudukları şeylerden Hz. Peygamber'i (s.a.) de korumak üzere Allah Rasûlü'ne (s.a.) bîat ettiler. O gece ilk bîat eden Berâ b. Ma'rûr idi. Onun beyaz eli vardı. Zira bîat akdini iyice pekiştirmiş ve bu konuda acele etmiştir. Yukarıda geçtiği üzere bîatını sağlamlaştırmak için Allah Rasûlü'nün (s.a.) amcası Abbas da bîatta hazır bulunmuştu. Daha o vakit henüz kavminin dini üzere idi.

Allah Rasûlü (s.a.) o gece bîat edenler arasından 9'u Hazrec, 3'ü Evs kabilesinden olmak üzere 12 temsilci (=nakîb) seçti. Hazrecliler: 1- Es'ad b. Zürâre, 2- Sa'd b. Rabî, 3- Abdullah b. Ravâha, 4- Râfi' b. Mâlik, 5- Berâ b. Ma'rûr, 6- Câbir'in babası Abdullah b. Amr b. Haram: O gece müslüman olmuştu. 7- Sa'd b. Ubâde, 8- Münzir b. Amr, 9- Ubâde b. Sâmit. Evsliler: 10- Üseyd b. Hudayr, 11- Sa'd b. Hayseme, 12- Rifâa b. Abdülmünzir. Bu son temsilcinin yerine Ebu'l-Heysem b. Teyyihan'ın seçildiği de söylenmiştir.

İki kadın ise: 1- Kâb b. Amr'ın kızı Umâre Nüseybe: İşte Müseylime bu kadının oğlu Habib b. Zeyd'i öldürmüştü. 2- Amr b. Adiyy'in kızı Esmâ.

Bu bîat tamamlanınca bîatta bulunanlar Allah Rasûlü'nden (s.a.) Akabe halkı üzerine kılıçlarıyla eğilip onları kılıçtan geçirmek için izin istedilerse de Hz. Peygamber (s.a.) buna izin vermedi. Akabe tepesinden şeytan, işitilebilecek en nüfuzlu bir sesle: "Ey Mina'da konaklayanlar! Kara çalınmış

6. Buharî, 56/13; Müslim, 1899; Ahmed, *Müsned*, 3/290, 291, 293. Berâ b. Âzib (r.a.) anlatıyor: Hz. Peygamber'in (s.a.) huzuruna demir zırhla yüzü örtülü bir adam geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Harb mı edeyim yoksa (önce) müslüman mı olayım?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Müslüman ol, sonra savaş!" buyurdu. Adam müslüman oldu, sonra savaşa katıldı ve şehit düştü. Allah Rasûlü (s.a.): "Az işledi, ama çok sevap kazandı." buyurdu. Başka hadislerde bu şahsın Amr b. Sâbit olduğu belirtilmiştir.

adamla yanında bulunan dinlerinden dönmüş (=Sâbiî) Medineliler, sizinle savaşmak üzere toplandılar!" diye bağırdı. Allah Rasûlü (s.a.) yanındakilere: "Bu, Akabe şeytanıdır; alçağın oğludur." dedikten sonra seslenene de: "Dinle, ey Allah düşmanı! Vallahi işimi bitirince senin hakkından geleceğim!" diye karşılık verdi.[7]

5— Kureyşlilerin Olanları Duyması:

Sonra Hz.Peygamber (s.a.) herkesin konak yerlerine dağılmalarını emretti. Sabah olunca Kureyş uluları ve eşrafı Medinelilerin bulundukları yere kadar gelerek: "Ey Hacrec topluluğu! Kulağımıza geldiğine göre siz bu gece bizim adamla buluşmuş ve bizimle savaşmak üzere bîat edip sözleşmişsiniz. Allaha yemin olsun ki, Arap kabileleri arasında sizinle savaşa girmekten duyduğumuz nefret kadar nefret duyabileceğimiz bir kabile yoktur; sizinle aramızda savaş çıksın istemiyoruz." dediler. Orada bulunan Hazrecli müşrikler derhal: "Böyle bir şey olmadı, bilmiyoruz." diye Allah adına onlara yemin etmeye başladılar. Abdullah b. Übey b. Selûl: "Bu asılsızdır. Böyle bir şey olmadı. Kavmim bana böyle bir şey danışmadı. Yesrib'de iken kavmim benimle danışıp benden emir almadan böyle bir iş yapmazlardı!" demeye başladı. Bunun üzerine Kureyşliler, yanlarından ayrıldı.

Berâ b. Ma'rûr hayvanına binip Medine yolunu tuttu. Batn-ı Ye'cec'e vardı. Müslüman arkadaşları peşinden yetiştiler. (Olayın gerçek olduğunu haber alan) Kureyş onları aramaya koyuldu. Sa'd b. Ubâde'ye yetişip ellerini devesinin kolanı ile boynuna bağladılar. Döve döve, sürükleye sürükleye, saçından çeke çeke Mekke'ye soktular. Mut'im b. Adiy ve Hâris b. Harb b. Ümeyye gelip onu ellerinden kurtardılar. Medineli müslümanlar onu kaybedince geri dönüp onu aramak konusunda müşavere ederlerken Sa'd çıkageldi. Böylece kafilenin tamamı Medine'ye ulaştı.

---

7. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/440-447; Ahmed, 3/460, 462; Tayâlisî, 2/93. Senedi sahihtir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/42,45) bu hadisi kaydetmiş ve: "Hadisi Ahmed ve benzer şekilde Taberânî rivayet etmiştir. Ahmed'in râvileri İbn İshak dışında *Sahih*'in râvileridir. Ancak o da açıkça işitme ifade eden söz sarfetmiştir." demiştir.

C) MEKKE'DEN HİCRET

1— Hicrete İzin:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye hicret için müslümanlara izin verdi. İnsanlar hemen hicrete başladılar. Medine'ye gitmek üzere ilk yola çıkan Ebu Seleme b. Abdülesed ile karısı Ümmü Seleme'dir. Ancak Ümmü Seleme kocasıyla gitmekten engellendi, ona kavuşmaktan bir sene alıkondu. Bir sene sonra oğlu ile yola çıkıp Medine'ye hicret etti. Osman b. Ebu Talha ona destek verdi, yardımda bulundu.[1]

Sonra insanlar birbiri peşinden bölük bölük yola koyuldular. Mekke'de Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali dışında ve bir de müşriklerin zorla alıkoydukları dışında hiç müslüman kalmadı. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali ise Peygamberimizin emriyle kaldılar. Allah Rasûlü (s.a.), yol hazırlığı yapıp kendisine hicret emrinin gelmesini beklemeye başladı. Hz. Ebu Bekir de yol hazırlığını tamamlamıştı.

1. İbn Hişam, *es-Sîre*, 1/469. Râvileri sikadır. Osman b. Ebu Talha, Ümmü Seleme ile hicret ettiği gün daha müslüman olmamıştı. Hudeybiye anlaşması sırasında müslüman olmuş ve Mekke'nin fethinden önce Hâlid b. Velid ile birlikte hicret etmiştir. Uhud savaşında babası ile kardeşleri Hâris, Kilâb, Müsâfi' ve amcası Osman b. Ebu Talha şehid düştüler. Allah Rasûlü (s.a.) Fetih günü ona ve onun amcasının oğlu Şeybe'ye Kâbe'nin anahtarlarını teslim etti. Cahiliye devrinde olduğu gibi bu vazifeyi onlara bıraktı. Bu konuda: "Doğrusu Allah, emanetleri lâyıkı olanlara vermenizi emreder." âyeti (Nisâ, 4/58) indi. Osman -Allah ona rahmet eylesin- Hz. Ömer'in hilâfetinin ilk yıllarında Ecnâdeyn'de şehid düştü.

2— Dâru'n-Nedve'de Yapılan Toplantı:

Müşrikler, Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabının yol hazırlığı yaptıklarını, yola koyulduklarını, eşyalarını yüklediklerini, kadınları, çocukları ve mallarını Evs ve Hazrec kabilelerine sevkettiklerini görünce, Medine yurdunun korunaklı bir yurt ve halkının da iyi silah kullanan güçlü, kuvvetli cengaver bir halk olduğunu bildiklerinden Allah Rasûlü'nün (s.a.) onlara gidip katılarak kendilerine karşı davasının kuvvet bulmasından korkup telaşa kapıldılar; derhal Dâru'n-Nedve'de toplandılar. Bu konuyu görüşmek üzere müşriklerin ileri gelen görüş ve fikir sahiplerinden her biri istisnasız bu toplantıya katıldı.

Dostları ve üstadları olan İblis de ağır elbiseler giyinmiş Necidli yaşlı bir ihtiyar suretinde onların bu toplantılarına katıldı. Allah Rasûlü'nün (s.a.) durumunu görüştüler. Herbiri bir görüş ileri sürüyor; ihtiyar ise hepsini de reddediyor, hoşnut kalmıyordu. Nihayet Ebu Cehil: "Aklıma bir fikir geldi. Görüyorum ki hiçbirinizin aklına bu fikir gelmedi." dedi. "Nedir o?" diye sordular. Ebu Cehil anlattı: "Kanaatimce Kureyş'in her bir kabilesinden güçlü-kuvvetli yiğit bir delikanlı alırız, sonra ellerine keskin birer kılıç veririz, hepsi birden bir tek adam vurmuş gibi vurur onu öldürürler. Böylece kanı, bütün kabilelere dağılır. Bundan sonra Abdimenâfoğulları ne yapacaklarını bilemezler, bütün kabilelerin düşmanlığını göze alamazlar. Biz de onlara onun diyetini öderiz!" Bu sözler üzerine ihtiyar adam: "Aferin şu yiğide! İşte vallahi, uygun olan görüş budur." dedi. Oradakiler, bu karar üzere hem fikir olarak ayrıldılar. Cebrail, Rab Teâlâ katından Hz. Peygamber'e (s.a.) vahiy getirdi, bu durumu kendisine bildirdi ve o gece yatağında uyumamasını emretti.(2)

3— Ebu Bekir'e Gidişi:

Allah Rasûlü (s.a.) öğle vakti sıcağında hiç gelmediği bir saatte başı örtülü bir vaziyette Hz. Ebu Bekir'e geldi ve ona: "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" dedi. Hz. Ebu Bekir: "Onlar âilendir, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Allah yola çıkmak için bana izin verdi." dedi. Hz. Ebu Bekir: "Sana yoldaşlık etmek var mı ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.): "Evet" buyurdu. Hz. Ebu Bekir: "Babam,

2. İbn Hişâm, *es-Sîre,* 1/480-483. Râvileri sikadır; ancak İbn İshak'ın hadisi kendisinden aldığı üstadı meçhuldür.

anam sana feda olsun! Şu iki devemden birini al." dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Para karşılığı" dedi.[3]

4— Evinden Çıkışı:

Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Ali'ye o gece kendi yatağında yatmasını buyurdu. Kureyş'ten sözü edilen güruh Hz. Peygamber'in (s.a.) evinin etrafında toplandı. Kapının aralığından bakarak peygamberimizi gözetliyorlar, geceleyin ansızın baskın yapmak istiyorlar ve hangilerinin en bedbaht olacağını konuşuyorlardı. [Allah Rasûlü (s.a.) karşılarına çıktı, yerden bir avuç kum ve çakıl taşı aldı ve müşriklerin başlarına saçmaya başladı. Müşrikler, Hz. Peygamber'i (s.a.) görmüyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) ise: "Biz onların önlerinden bir sed, arkalarından da bir sed çektik. Onları bu şekilde perdeledik. Artık onlar göremezler." âyetini[4] okuyordu. Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Ebu Bekir'in evine gitti. Hz. Ebu Bekir'in evinin küçük kapısından geceleyin çıkıp yola koyuldular.]

Müşrikler, Peygamberimizin kapısı önünde bekleşirken bir adam geldi, bekleşenleri görünce: "Ne bekliyorsunuz?" diye sordu. "Muhammed'i" dediler. Adam: "Eliniz boşa gitti, ziyan ettiniz! Vallahi, yanınıza çıkmış, başınıza toprak serpmiş gitmiş!" dedi. Müşrikler: "Vallahi onu görmedik!" dediler ve başlarından toprağı silkmeye koyuldular.

Peygamberimizin kapısında bekleşenler şunlardı: Ebu Cehil, Hakem b. Âs, Ukbe b. Ebu Muayt, Nadr b. Hâris, Ümeyye b. Halef, Zem'a b. Esved, Tuayme b. Adiy, Ebu Leheb, Übey b. Halef, Nübeyh b. Haccac ve Münebbih b. Haccac.

Sabah olunca Hz. Ali yataktan kalktı. Müşrikler ona Allah Rasûlü'nü (s.a.) sordular. O da: "Bir bilgim yok." dedi.[5]

---

3. Buharî, 63/45.
4. Yâsin, 36/9.
5. İbn Sa'd, 1/227, 228; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/483; Abdürrezzak, *Musannef*, 5/389; Ahmed, 1/348. İbn Abbas anlatıyor: Bir gece Kureyş, Mekke'de bir toplantı yapıp konuyu görüştüler. Kimileri Hz. Peygamber'i (s.a.) kastederek: "Sabah olunca O'nu iple bağlayıp bir yere kapatın", kimileri; "Hayır, O'nu öldürün" ve kimileri de: "O'nu memleketten sürün" diye görüşlerini açıkladılar. Allah Teâlâ, Peygamberini durumdan haberdar eyledi. O gece Hz. Ali, Hz. Peygamber'in (s.a.) yatağında geceledi ve Hz. Peygamber (s.a.) yola çıkıp mağaraya vardı. Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.) zannıyla Hz. Ali'yi kollayarak geceyi geçirdiler. Sabah olunca ona baskın yaptılar. Hz. Ali'yi gördükleri vakit Allah onların tuzağını geri teptirdi de: "Şu adamın nerde?" diye sordular. O da:

5— Mağara Günleri:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.) ile Hz. Ebu Bekir Sevr mağarasına gittiler, içeri girdiler. Bir örümcek mağaranın kapısına ağını ördü.[6]

Abdullah b. Uraykıt el-Leysî'yi ücretle tutmuşlardı. Yolu çok iyi bilen bir kılavuzdu. Kavmi Kureyş'in dini üzere idi. Bu konuda ondan güvence aldılar, develerini ona teslim edip üç gün sonra Sevr mağarasında buluşmak üzere sözleştiler.[7]

Kureyşliler onları arama işine ciddiyetle sarıldılar. Yanlarına iz takip uzmanları aldılar, mağaranın kapısına kadar vardılar, orada durdular.

Sahihayn'da rivayet edildiğine göre, Hz. Ebu Bekir telaşlanarak: "Ey Allah'ın Rasûlü! İçlerinden biri eğilip de ayağının dibine baksa bizi görür!" dedi. Peygamberimiz: "Ey Ebu Bekir! İki kişinin üçüncüsü Allah olursa sen, akibetin ne olacağını sanırsın? Endişe etme, Allah bizimle beraberdir." buyurdu.[8] Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir: müşriklerin, tepelerinde konuştuklarını duyuyorlardı. Ama Allah Teâlâ, onları müşriklere görünmez eyledi. (Hz. Ebu Bekir'in azatlısı) Âmir b. Füheyre tepelerinde Hz. Ebu Bekir'in koyunlarını otlatır, Mekke'de söylenenlere kulak kabartır; sonra gelip onlara haber verirdi. Seher vakti olunca da diğer insanlarla birlikte sürüyü otlatırdı.[9]

"Bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.) izini takibe koyuldular. Dağa vardıklarında akılları karıştı. Dağa tırmandılar. Mağaraya uğradılar. Mağaranın kapısına bir örümceğin ağ kurmuş olduğunu gördüler ve: "Buraya girmiş olsaydı örümcek kapısına ağ kurmuş olmazdı." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) orada üç gece kaldı. Hafız İbn Kesîr ve İbn Hacer (*Fethu'l-Bârî,* 7/184-185) hadisi hasen saymışlardır. Oysa *Takrîb*'de, senedde geçen Osman b. Amr b. Sâc hakkında: "Onda zayıflık vardır." demiştir.

6. Bir önceki dipnotta kaynakları zikredildi. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de örümceğin ağ dokuması konusuna Mervezî'nin *Müsnedü Ebî Bekr* (no:73) adlı eserinden, Hasan Basrî'den gelen mürsel bir şâhid hadis aktarmıştır ki, o hadisin râvileri sikadır.
7. Buharî, 37/3, 4, 63/45.
8. Buharî, 62/2, 63/45; Müslim, 2381.
9. Buharî, 63/45, 77/16. Buradaki metne göre: Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah geceyi onların yanında mağarada geçirirdi. Abdullah, becerikli ve zeki bir delikanlı idi. Seher vakti onların yanından ayrılır, Mekke'ye gider ve sanki orada gecelemiş gibi sabahleyin Kureyşlilerle birlikte olurdu. Hz. Peygamber (s.a.) ile Hz. Ebu Bekir hakkında hazırlanan bir tuzak duysa, derhal hafızasına kaydedip akşam hava kararmaya başlayınca haberi onlara iletirdi. Hz. Ebu Bekir'in azatlı kölesi Âmir b. Füheyre ise onların sağmal davar sürülerini otlatır ve akşamleyin bir müddet geçince sürüyü onlara getirirdi. Böylece onlar bol sütleri olduğu halde geceyi geçirirlerdi. Bu süt kendi sağmallarının sütü olup

Hz. Âişe anlatıyor: Onlara en kolaylarından yolda ihtiyaç duyacakları şeyler hazırladık ve onlar için bir dağarcık içine azık koyduk. Hz. Ebu Bekir'in kızı Esmâ, kuşağından bir parça kesip dağarcığın ağzını bağladı. Bir parça daha kesip onunla da kırbanın ağzını bağladı. Bundan dolayı kendisine Hz. Peygamber (s.a.) tarafından "Zâtü'n-Nıtâkayn = İki kuşaklı" lâkabı verildi.[10]

içine kızgın taşlar koyarak ısıtır içerlerdi. Nihayet Âmir b. Füheyre gecenin sonunda sürüye seslenir, onları alıp otlatmaya götürürdü. Âmir bunu o üç gece boyunca her gece yapardı. Bu kıssayı İbn Abbas'tan aktaran İbn Âiz rivayetinde ise deniyor ki: "Sonra Âmir b. Füheyre hayvanları otlasınlar diye salıverir ve diğer insanların çobanları arasında sanki geceyi onlarla birlikte geçirmiş gibi sabahlardı. Böylece onun yaptığı şeylerin farkına varılmazdı." Musa b. Ukbe'nin İbn Şihâb'dan rivayetinde ise: "Âmir güvenilir, emniyet edilir iyi bir müslümandı." deniyor.

10. İbn Sa'd, 1/229; Buharî, 63/45, 77/16.

D) MEDİNE YOLUNDA

1— Yola Çıkışları:

Hâkim'in *Müstedrek*'inde rivayetine göre Hz. Ömer anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) beraberinde Ebu Bekir olduğu halde mağaraya doğru yola çıktı. Ebu Bekir, kâh Hz. Peygamber'in (s.a.) önünde, kâh arkasında yürümeye başladı. Sonunda Allah Rasûlü (s.a.) durumun farkına vardı ve sordu. Ebu Bekir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Takib edildiğimiz hatırıma geliyor, arkanda yürüyorum. Sonra gözetlendiğimiz hatırıma geliyor, önünde yürüyorum." diye cevap verince Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Ebu Bekir! Bana bir şey olmasın, sana olsun istiyorsun, öyle mi?" diye sordu. Ebu Bekir: "Seni hakla gönderene yemin olsun ki evet öyle." cevabını verdi. Mağaraya varıldığında Ebu Bekir: "Sen yerinde kal, ey Allah'ın Rasûlü! Ben girip senin için mağarayı iyice kontrol edeyim, temizliyeyim." dedi. İçeri girdi. Mağarayı kontrol edip temizledi. Mağaranın tepesine çıkınca ini kontrol etmediğini hatırladı. "Sen yerinde kal, ey Allah'ın Rasûlü! İni kontrol edeyim." dedi. İşini bitirdikten sonra: "Aşağı in, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Peygamberimiz de mağaraya indi.[1] Mağarada üç gece kaldılar. Nihayet takip ateşi sönünce Abdullah

1. Hâkim, 3/6. Muhammed b. Sîrîn'den mürsel olarak rivayet edilmiştir. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (7/185) Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinden Muhammed b. Sîrîn'in mürsel rivayeti olarak kaydetmiş ve demiştir ki: Ebu'l-Kâsım el-Bagavî, İbn Ebî Müleyke'den benzer şekilde mürsel olarak rivayet etmiştir. İbn Hişâm, ilâvelerden olmak üzere Hasan el-Basrî'den benzer şekilde "Bana ulaştı ki" ifadesiyle rivayet etmiştir.

b. Uraykıt, onlara iki deve getirdi. Onlar da develere bindiler. Ebu Bekir, Âmir b. Füheyre'yi terkisine aldı. Kılavuz önlerine düştü. Allah'ın gözü onları gözetiyor, desteği onlara yoldaş oluyor, medet ve inayeti onları indiriyor bindiriyordu.

Müşrikler onları ele geçirmekten ümit kesince, onları getirenlere herbirinin diyetini (100'er deve) vereceklerini ilan ettiler. Bunun üzerine insanlar aramaya dört elle sarıldılar. Ama Allah, kendi işinin gâlibidir.

2— Sürâka, Peygamberimizin Peşinde:

Hz. Peygamber (s.a.) ve yanındakiler Kudeyd'den yukarı çıkıp Müdlicoğulları oymağından geçerken oymaktan bir adam onları gördü. Derhal oymağa gelip ayakta dikildi ve: "Az önce sahile doğru giden bir karaltı gördüm. Sanırım Muhammed ve arkadaşları olsa gerek." dedi. Sürâka b. Mâlik işin farkına vardı. Ama zafer yalnız kendisinin olsun istedi. Oysa onun hesabında olmayan zafer onu çoktan geçmişti. Sürâka yanındakilere: "Hayır, onlar filan ve filandır. İhtiyaçları olan bir şeyi aramak için (az önce) yola çıktılar." dedi. Sonra biraz bekledi. Sonra da ayağa kalkıp çadırına girdi ve hizmetçisine: "Atı, çadırın arkasından çıkar. Seninle tepenin arkasında buluşalım." dedi. Sonra mızrağını eline aldı ve (parıltısı göze çarpmasın diye) üst tarafını aşağı doğru tutup yeri çizerek geldi, atına bindi.

Sürâka, Peygamberimiz ile yol arkadaşlarına, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Kur'an okuyuşunu işitecek kadar yaklaştı. Hz. Ebu Bekir, dönüp dönüp arkasına bakıyordu. Allah Rasûlü (s.a.) ise arkasına bile dönüp bakmıyordu. Hz. Ebu Bekir: "Ey Allah'ın Rasûlü! İşte bak, Sürâka b. Mâlik bize yetişti!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) ona beddua etti, atının ön ayakları yere gömüldü. Sürâka: "İyice anladım ki, başıma gelen ikinizin duasıyla geldi. Allah'a dua edin de kurtulayım. Buna karşılık insanların yüzünü sizden çevireyim." diye yalvardı. Allah Rasûlü (s.a.) onun için dua etti, serbest kaldı. Sürâka, Allah Rasûlü'nden (s.a.) kendisi için bir emannâme yazmasını istedi. Peygamberimizin emri üzerine Ebu Bekir bir deri parçasına bir emannâme yazdı.[2] Bu emannâme, Mekke fethedildiği güne kadar onun yanında idi. Emannâmeyi Peygamberimize getirdi. Allah Rasûlü (s.a.) ona vefa göstererek: "Bugün vefa ve iyilik günüdür!" buyurdu.

2. Buharî, 66/61; Müslim, 2009; Hâkim, 3/6-7; Ahmed, 3/212.

Sürâka, Peygamberimizle Ebu Bekir'e azık ve erzak vermek istediyse de: "İhtiyacımız yok. Sen bizden, takipçilerin yönünü şaşırt, yeter!" dediler. O da: "Tamam, dediğinizi yaparım." deyip oymağına döndü. İnsanların Peygamberimizle Ebu Bekir'in peşlerinde olduğunu görünce: "Ben sizin için her tarafı arayıp taradım, hiçbir yerde bulamadım. Benim aramam da sizin için yeter." demeye başladı. Günün evvelinde Peygamberimizin ve Ebu Bekir'in üzerine yürüyen Sürâka, günün sonunda onların koruyucusu kesildi!

3— Ümmü Ma'bed'in Çadırında:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.) bu yolculuğuna devam etti. Nihayet Ümmü Ma'bed el-Huzâiyye'ye ait iki çadıra uğradı. Ümmü Ma'bed, faziletçe üstün, güçlü-kuvvetli bir kadındı. Ellerini dizlerine kemend yapar çadırın önünde oturur, gelen geçenin su ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılardı. Hz. Peygamber (s.a.) ile Hz. Ebu Bekir ona, yanında bir şey bulunup bulunmadığını sordular. O da: "Vallahi, yanımızda bir şey olsaydı misafirperverliğimiz sizi boş çevirmezdi. Koyun otlaktan uzak. Sene kıtlık senesi." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) çadırın yan tarafından bulunan bir koyun gördü ve: "Ey Ümmü Ma'bed! Bu koyun nedir?" diye sordu. O da: "Sürüden, dermansızlıktan dolayı geri kalmış bir koyun." cevabını verdi. Peygamberimiz: "Süt verir mi?" diye sordu. Ümmü Ma'bed: "Onda süt verecek derman nerde?" diye cevap verince Peygamberimiz: "Onu sağmama müsaade eder misin?" diye sordu. Kadın: "Evet, babam anam sana feda olsun! Süt bulabilirsen sağ!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) eliyle koyunun memesini sığadı, besmele çekip dua etti. Derhal koyun apışını ayırdı, sütünü gereği gibi akıtıp verdi. Hz. Peygamber (s.a.) kafileyi kandıracak genişlikte bir kap istedi. İçine süt sağdı, köpük taştı. Peygamberimiz kabı önce Ümmü Ma'bed'e sundu. O kanasıya içti. Sonra kabı arkadaşlarına sundu; onlar da kanasıya içtiler. Sonra da kendisi içip ikinci kere kaba süt sağdı ve kabı doldurdu. Kabı kadının yanına bırakıp hayvanlara bindiler, yola koyuldular.

Çok geçmeden kadının kocası Ebu Ma'bed, kırıla döküle yürüyen, kemiklerinde ilik, bacaklarında derman kalmayan arık keçileri süre süre geldi. Sütü görünce şaşırdı ve: "Bu sana nerden geldi? Koyun otlaktan uzak, evde sağmal hayvan yok!" dedi. Kadın: "Yok, vallahi! Ancak bize mübarek bir insan uğradı. Şöyle şöyle söyledi. Şöyle şöyle yaptı..." diyerek olup biteni anlattı. Ebu Ma'bed: "Vallahi, kanaatimce o şahıs Kureyş'in aradıkları adam olacak. Hele onu bana bir anlat, Ey Ümmü Ma'bed!" dedi. O da anlattı: "Dış görünüşü gayet hoş, yüzü sabah aydınlığı gibi, hilkati yerli yerinde,

ne şişmanlık diye bir kusur ona ilişmiş, ne baş küçüklüğü; güzel, yakışıklı, gözlerinin siyahı tam siyah, beyazı tam beyaz, göz kenarları kaşlar ve kirpikler gür; sesinde tizlik, boğukluk; boynunda uzunluk; göz siyahlığı çok siyah, beyazlığı çok beyaz, doğuştan sürmeli, kalem kaşlı, kaşlar birbirine yakın, saç gayette siyah; sustuğu zaman kendisini vakar bürür, konuştuğunda zerafet bürür; uzaktan en güzel ve en zarif görünen insan; yaklaşıldığında en iyi ve en tatlı insan. Tatlı dilli, sözü tane tane, ne çok yavaş, ne çok hızlı. Konuşması sanki dökülen inci taneleri gibi. Orta boylu. Hiçbir göz onu ne kısalıktan dolayı yere çalar, ne de uzunluktan dolayı yerer. İki dal arasında bir dal. O, üç kişilik kafilenin en parlak görünüme, en iyi değere sahip olanı. Yoldaşları var, etrafını kuşatan. Söz söylese sözünü dinlerler, emretse emrini yapmaya koşarlar. Hizmeti görülen, etrafında toplanılan bir insan. Ne yüzünü ekşitir, ne kınar." Bu tanıtım üzerine Ebu Ma'bed: "Vallahi bu zat, Kureyş'in, bize yaptığı şeyleri anlattıkları adamlarıdır. Yemin ederim ona arkadaş olmayı kafamda kurdum. Bir yolunu bulursam bunu yapacağım." dedi.

Mekke üzerinde yüksek sesle şu şiirin terennüm edildiği duyuldu; ama söyleyeni gören olmadı:

جَزَى اللّهُ ربُّ العرش خَيْرَ جَزَائِهِ رَفِيقَيْنِ خَلاَّ خَيْمَتَىْ أُمِّ مَعْبَدِ
هُمَا نَزَلاَ بِالْبِرِّ وَارْتَحَلاَ بِهِ وَأَفْلَحَ مَنْ أَمْسَى رَفِيقَ مُحَمَّدِ
فَيَا لَقُصَيٍّ مَازَوَى اللّهُ عَنْكُمْ بِهِ مِنْ فَعَالٍ لاَيُجَازَى وَسُودَدِ
لِيَهْنِ بَنِي كَعْبٍ مَكَانُ فَتَاتِهِمْ وَمَقْعَدُهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمَرْصَدِ
سَلُوا أُخْتَكُمْ عَنْ شَاتِهَا وَإِنَائِهَا فَإِنَّكُمْ إِنْ تَسْأَلُوا الشَّاءَ تَشْهَدِ

"Arş'ın Rabbi Allah Ümmü Ma'bed'in çadırlarında konaklayan iki yoldaşı en iyi şekilde mükâfatlandırdı.

O iki yoldaş iyilikle indiler, iyilikle yola koyuldular. Muhammed'in yoldaşı olan kurtuluşa erdi.

Hey, Kusay kabilesi! O'nun sayesinde Allah, sizden karşılığı görülmeyecek hiçbir cömertliği ve şerefi uzaklaştırmaz.

Mü'minleri gözetlemek için genç kızlarının oturdukları yer ve mekân Kâboğullarına kutlu olsun!

Kızkardeşinize sorun, koyununu ve kabını. Eğer sorarsanız koyuna, o da tanıklık eder."[3]

Hz. Ebu Bekir'in kızı Esmâ anlatıyor: Allah Rasûlü'nün (s.a.) ne yöne gittiğini bilmiyorduk. Mekke'nin aşağısından bir cin çıkageldi, bu beyitleri okudu. İnsanlar peşine takıldılar. Sesini işitiyor, ama onu görmüyorlardı. Nihayet şehrin üst kısmından çıkıp gitti. O cinin söylediğini işitince Allah Rasûlü'nün ne yöne gittiğini anladık; bildik ki Medine yönüne doğru gitmektedir.

3. Hadis hasendir. Hâkim (3/9-10), Hişâm b. Hubeyş'ten rivayet etmiştir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/58) kaydetmiş, Taberânî'nin rivayet ettiğini söylemiş ve demiştir ki: Senedinde bilmediğim bir grup râvi var. Bu hadisin Câbir ve Ebu Ma'bed el-Huzâî'den gelen iki şâhidi vardır. Bu şahid hadisleri Hafız İbn Kesîr, *el-Bidâye*'de (3/192-194) kaydetmiştir. Hadisi İbn Sa'd, *Tabakât*'ta (1/230-231) rivayet etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hz. PEYGAMBER (S.A.) MEDİNE'DE

A) Hz. PEYGAMBER (S.A.) MEDİNE'DE

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) Medine'de Karşılanışı:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) Mekke'den çıkıp Medine'ye doğru geldiği haberi Ensar'a ulaşınca her gün, günün evvelinde Harre denilen mevkiye çıkıp onu bekliyorlar, güneşin sıcaklığı şiddetlenince âdetleri üzere evlerine dönüyorlardı. Peygamberliğin on üçüncü senesi Rebiulevvel ayının on ikisine rastlayan pazartesi günü olunca yine âdetleri üzere çıktılar. Güneşin sıcaklığı şiddetlenince döndüler. Bir yahudi, bir işi için Medine'nin surlarından birine çıktı. Allah Rasûlü (s.a.) ve yol arkadaşlarının beyazlar giyinmiş, kendilerini serap sürükler bir vaziyette geldiklerini gördü. En yüksek sesiyle: "Ey Kayleoğulları! İşte adamınız geliyor! İşte beklediğiniz atanız!" diye haykırdı. Ensar, derhal Allah Rasûlü'nü (s.a.) karşılamak için silaha sarıldı. Amr b. Avf oğulları oymağında bağrışmalar ve tekbir sesleri duyuldu. Müslümanlar, Hz. Peygamber'in (s.a.) gelişine sevinçten ötürü tekbir getirdiler, karşılamaya çıktılar. Onu karşılayıp peygamberlik selâmıyla selâmladılar. Etrafını çevirip kuşattılar. Hz. Peygamber'i (s.a.) vakar bürümüştü. Kendisine vahiy iniyordu: "Bilin ki, Allah, onun dostu ve bundan başka Cebrail, iyi mü'minler ve melekler de yardımcısıdır."[1]

---

1. Tahrîm, 66/4.

2— Kuba'da Konaklama:

Yoluna devam etti. Amr b. Avf oğulları yurdunda Kuba'da konakladı. Gülsüm b. Hidm'in misafiri oldu. Sa'd b. Hayseme'nin misafiri olduğu söylenmişse de birincisi daha sağlamdır. Amr b. Avf oğulları arasında 14 gece kaldı. Kuba mescidini inşa etti. Bu mescid, peygamberlikten sonra inşa edilen ilk mesciddir.(2)

Cuma günü olunca Allah'ın emriyle hayvanına bindi, yola koyuldu. Cuma namazının vakti, Peygamberimizin Sâlim b. Avf oğulları oymağına vardığında girdi. Vadinin içindeki mescidde onlara cuma namazını kıldırdı.

3— Ebu Eyyub el-Ensarî'nin Evinde:

Sonra devesine bindi. Halk, devesinin yularına yapıştı. Sayısız insan kalabalığı, malzeme, silah ve kuvvet vardı. Hz. Peygamber (s.a.): "Devenin yolunu açınız! O emrini almıştır." buyurdu. Deve, onu götürmeye başladı. Hangi Ensar evinin yanından geçse muhakkak Hz. Peygamber'in (s.a.) kendilerine konuk olmasını istiyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) ise: "Onu bırakın! O, emrini almıştır." diyordu. Deve yoluna devam etti. Nihayet bugünkü mescidin bulunduğu yere varınca oraya çöktü. Hz. Peygamber (s.a.) inmeden deve kalktı, biraz daha yürüdü. Sonra sağa sola baktı. Geri dönüp ilk çöktüğü yere çöktü. Peygamberimiz deveden indi. Orası Peygamberimizin dayıları Neccaroğullarının mahallesi idi. Bu, Allah'ın bir tevfikidir. Zira Hz. Peygamber (s.a.) kendilerine ikram olsun diye dayılarına misafir olmayı arzu etmişti. İnsanlar, kendilerine misafir olması için Allah Rasûlü (s.a.) ile konuşmaya başladılar. Ebu Eyyub el-Ensarî, çabucak Peygamberimizin yükünü evine taşıdı. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Kişi, yükünün yanında olmalı." demeye başladı. Es'ad b. Zürâre geldi, Hz. Peygamber'in (s.a.) devesinin yularına yapıştı. Deve, onun yanında kaldı.(3) Tıpkı Ebu Kays Sırma el-Ensarî'nin dediği gibi oldu. İbn Abbas bu zâta gidip gelirdi; ondan şu şiiri ezberlemiştir:

ثَوى في قُرَيْشٍ بِضْعَ عَشْرَةَ حِجَّةً يُذَكِّرُ لَوْ يَلْقَى حَبِيباً مُوَاتِيَا

2. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/233; Buharî, 63/45; Hâkim, 3/11; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/492.
3. Bk.*Sahih-i Müslim*, 3/1623 (171); Buharî, 63/45; İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/237; *Mecmau'z-Zevâid*, 6/63; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 1/279-280; İbn Hişâm, *Sîre*, 1/495-496.

وَيَعْرِضُ فِي أَهْلِ الْمَوَاسِمِ نَفْسَهُ ... فَلَمْ يَرَ مَنْ يُؤْوِي وَلَمْ يَرَ دَاعِيَا
فَلَمَّا أَتَانَا وَاسْتَقَرَّتْ بِهِ النَّوَى ... وَأَصْبَحَ مَسْرُوراً بِطَيْبَةَ رَاضِيَا
وَأَصْبَحَ لاَيَخْشَى ظُلاَمَةَ ظَالِمٍ ... بَعِيدٍ وَلاَ يَخْشَى مِنَ النَّاسِ بَاغِيَا
بَذَلْنَا لَهُ الأَمْوَالَ مِنْ حِلِّ مَالِنَا ... وَأَنْفُسَنَا عِنْدَ الْوَغَى والتآسِيَا
نُعَادِي الَّذِي عَادَى مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ ... جَمِيعاً وَإِنْ كَانَ الْحَبِيبَ الْمُصَافِيَا
وَنَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ لاَرَبَّ غَيْرُهُ ... وَأَنَّ كِتَابَ اللَّهِ أَصْبَحَ هَادِيَا

"Kureyş içinde on küsur sene kaldı.
Uyuşan bir dosta kavuşsa öğüt veriyordu.
Hac dönemlerinde gelenlere kendisini arzediyordu.
Ne barındıracak birini buldu, ne de bir davetçi.
Bize gelip de menzil onunla istikrar bulunca,
Mesrur oldu Taybe'de, hoşnut kaldı.
Ne uzak zalimin zalimliğinden korkar oldu;
Ne azgın insanlardan...
Malımızın helâlinden ona mallar sunduk.
Savaşta ve barışta canlarımızı yoluna koyduk.
Onun düşmanlarının hepsine, tamamına;
Halis dostumuz olsa da düşman oluruz.
Biliyoruz ki, Allah'tan başka Rab yoktur;
Allah'ın kitabı yol göstericidir."[4]

İbn Abbas diyor ki: Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'de idi. Kendisine hicret etmesi emredilip şu âyet indirildi: "De ki: Rabbim! Beni doğruluk girişiyle girdir; doğruluk çıkışıyla çıkar. Katından beni destekleyecek bir güç ver."[5]

Katâde diyor ki: Allah, Hz. Peygamber'i (s.a.) Mekke'den Medine'ye doğruluk çıkışıyla çıkardı. Allah'ın Peygamberi bu emre, güç olmaksızın tâkat getiremeyeceğini biliyordu. Bu yüzden Allah'tan destekleyici bir güç istedi. Mekke'de iken Allah Teâlâ ona hicret edeceği yurdu gösterdi. Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Bana sizin hicret edeceğiniz yurt, iki karataşlık

4. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/512.
5. Ahmed ve Tirmizî (3139). Senedinde, Hafız İbn Hacer'in *Takrîb*'de gevşek (=leyyin) olarak nitelediği Fâbûs b. Ebu Zübyân var olmasına rağmen Tirmizî ve Hâkim (*Müstedrek*, 313) hadisi sahih saymış ve Zehebî de ona katılmıştır. Âyet: İsrâ, 17/80.

tepe arasında hurmalıklı çorak bir yer şeklinde gösterildi."[6]

Hâkim'in, *Müstedrek*'inde Ali b. Ebu Tâlib'den rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) Cebrâil'e: "Benimle birlikte kim hicret edecek?" diye sordu. Cebrail: "Ebu Bekir Sıddîk." cevabını verdi.[7]

Berâ anlatıyor: Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabından bize ilk hicret edenler Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm'dur. İnsanlara Kur'an okuturlardı. Sonra Ammâr, Bilâl ve Sa'd hicret etti. Sonra Ömer İbnü'l-Hattâb (r.a.) yirmi süvari ile hicret etti. Sonra da Allah Rasûlü (s.a.) hicret etti. Ben insanların, Hz. Peygamber'in (s.a.) gelişine sevindikleri gibi bir şeye sevindiklerini görmedim. Öyle ki, kadınların, çocukların ve cariyelerin: "İşte Allah'ın Rasûlü geliyor" diye sevindiklerini gördüm.[8]

Enes anlatıyor: Medine'ye girdiği gün Hz. Peygamber'i (s.a.) gördüm. O'nun şehrimiz Medine'ye girdiği günden daha güzel, daha parlak geçen bir gün kesinlikle hiç görmedim. Vefat ettiği gün orada bulundum. O'nun vefat ettiği günden daha kötü, daha karanlık geçen bir gün kesinlikle hiç görmedim.[9]

Hz. Peygamber (s.a.) odalarını ve mescidini yapıncaya kadar Ebu Eyyûb'un evinde kaldı. Allah Rasûlü (s.a.) Ebu Eyyûb'un evinde iken Zeyd b. Hârise ile Ebu Râfi'i altlarına iki deve, ellerine beş yüz dirhem vererek Mekke'ye gönderdi. Bu iki sahabî, Hz. Peygamber'in (s.a.) kızları Fâtıma ile Ümmü Gülsüm'ü, hanımı Sevde bt. Zem'a'yı, Üsâme b. Zeyd ile anası Ümmü Eymen'i alıp Medine'ye getirdiler. Allah Rasûlü'nün (s.a.) kızı Zeyneb'e kocası Ebu'l Âs b. Rebî hicret etme müsaadesi vermedi. Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdullah onlarla birlikte, aralarında Hz. Âişe'nin de bulunduğu Ebu Bekir ailesini yola çıkardı. Bunlar, Medine'ye gelince Hârise b. Nu'man'ın evinde konuk oldular.[10]

---

6. Hâkim, *Müstedrek*, 3/3-4. Senedi ceyyiddir. Hâkim hadisin sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Ahmed (6/198) de sahih senedle rivayet etmiştir.
7. Hâkim, *Müstedrek*'te rivayet etmiş ve sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî de ona katılmıştır.
8. Buharî, 63/46; Tayâlisî, 2/94.
9. Ahmed, 3/122; Dârimî, 1/42. Senedi sahihtir.
10. İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/237-238.

B) MEDİNE'DEKİ İLK FAALİYETLERİ

1— Mescidin Yapımı:

Zührî anlatıyor: Hz. Peygamber'in (s.a.) devesi, mescidinin arsasına çöktü. O vakit bu arsada müslüman birtakım erkekler namaz kılarlardı. Arsa, Es'ad b. Zürâre'nin vesayetinde bulunan Sehl ve Süheyl adında, Ensar'dan iki yetim çocuğa ait bir hurma kurutma yeri idi. Allah Rasûlü (s.a.) burasını mescid yapmak üzere satın almak için çocuklarla konuştu. Çocuklar: "Hayır, ey Allah'ın Rasûlü! Burasını sana bağışlıyoruz!" dediler. Allah Rasûlü (s.a.) bunu kabul etmedi. onlardan arsayı on dinara satın aldı.

Orası duvarla çevrili idi; tavanı yoktu. Kıblesi Beyt-i Makdis'e doğru idi. Allah Rasûlü (s.a.) gelmezden önce orada vakit namazlarını ve cuma namazını Es'ad b. Zürâre kıldırırdı. Mescidin arsasında sincan dikenleri, harabeler, hurma ağaçları ve müşrik kabirleri vardı. Allah Rasûlü'nün (s.a.) emriyle kabirler açılıp (başka tarafa naklolundu); harabeler düzlendi, hurmalar ve yabanî ağaçlar kesilip mescidin kıble tarafına dizildi.

Hz. Peygamber (s.a.) mescidin uzunluğunu kıble cihetinden beriye yüz kulaç, genişliğini ise bu kadar yahut buna yakın yaptı. Temelini de üç kulaca yakın yaptı. Sonra sahabîler mescidin duvarını kerpiçle ördüler. Allah Rasûlü (s.a.) de onlarla birlikte mescidin yapımında çalışıyor, bizzat kendisi taş ve kerpiç taşıyor ve şu beyitleri terennüm ediyordu:

اَللّٰهُمَّ لاَعَيْشَ إلاَّ عَيْشُ الآخِرَهْ فَاغْفِرْ لِلأنْصَارِ وَالمُهَاجِرَهْ

هٰذَا الحِمَالُ لاَحِمَالُ خَيْبَرْ هٰذَا أبَرُّ رَبَّنَا وَأطْهَرْ

"Allah'ım! Dirlik yalnız ahiret dirliğidir.
Ensar ve muhacirlere merhamet buyur."

"Bu yük, Hayber (in üzüm ve hurma) yükü değil;
Rabbimiz! Bu daha hayırlı, daha temiz!"[1]

Sahabîler recez söyleyerek kerpiç taşımaya koyuldular. Kimileri recezinde şöyle diyordu:

لَئِنْ قَعَدْنَا وَالرَّسُولُ يَعْمَلُ لَذَاكَ مِنَّا العَمَلُ المُضَلَّلُ

"Peygamber çalışırken oturursak biz;

Elbet bu bizim sapmış (veya kokuşmuş) bir davranışımızdır."

Hz. Peygamber (s.a.) mescidin kıblesini Beyt-i Makdis'e doğru koydu. Mescide üç kapı yaptı: 1- Gerisinde bir kapı, 2- Bâbu'r-Rahme (=Rahmet kapısı) denilen kapı, 3- Allah Rasûlü'nün (s.a.) girmesine mahsus kapı. Direklerini hurma ağacından dikti. Tavanını yaprakları soyulmuş hurma çubuklarıyla örttü. Kendisine: "Üstünü örtüp tavan yapsanız!" diye bir öneride bulunuldu ise de: "Hayır, Musa'nın çatısı gibi bir çatı yetişir." buyurdu. Mescidin bir tarafına hanımlarına kerpiçten odalar yaptı. Bu odaların tavanlarını yaprakları soyulmuş hurma çubuklarıyla ve hurma direkleriyle örttü. Binâ işini bitirince Hz. Âişe için mescidin doğu tarafında kıblesine yakın olarak yaptığı odada Hz. Âişe ile zifafa girdi. Burası şimdi Hz. Peygamber'in (s.a.) kabrinin bulunduğu odadır. Sevde bt. Zem'a için bir başka oda yaptı.[2]

2— Muhacir-Ensar Kardeşliği:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.) Enes b. Mâlik'in evinde Muhacirlerle Ensar arasında kardeşlik sözleşmesi kurdu. Buna katılanlar, yarısı Muhacirlerden

1. İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/239; Buharî, 63/45; Müslim, 524.
2. İbn Sa'd, *Tabakât, 1/240.*

ve yarısı da Ensar'dan olmak üzere 90 erkekten ibaretti. Hz. Peygamber (s.a.), aralarında eşitlik esasına göre kardeşlik ilan etti. Bedir savaşına kadar ölümden sonra birbirlerine zevi'l-erhamdan[3] evvel mirasçı oluyorlardı. Allah Teâlâ: "Zevi'l-erham (akrabalar) miras hususunda Allah'ın kitabında birbirlerine daha yakındır" âyetini[4] indirince birbirine mirasçı olmayı kardeşlik sözleşmesinden evvel akrabalık bağına çevirdi.[5]

Hz. Peygamber'in (s.a.) bir ikinci kardeşlik sözleşmesi olarak Muhacirleri birbirlerine kardeş yaptığı ve kendisinin de bu sözleşmede Hz. Ali'yi kardeş edindiği söylenmişse de[6] birincisi sahihtir. Muhacirler İslâm kardeşliği, yurt kardeşliği ve soy yakınlığından ötürü kardeşlik sözleşmesine muhtaç değillerdi. Oysa Muhacirlerle Ensâr'ın durumu böyle değildir.

---

3. Zevi'l-erhâm: Asabe ve muayyen hisse sahibi olmayan dayı, hala, teyze, kızın çocukları... gibi kan akrabalarına denir.
4. Ahzâb, 33/6.
5. Buharî, 39/3, 65/4/7, 85/16. İbn Abbas diyor ki: Muhacirler, Medine'ye hicret ettikleri vakit bir muhacir, Ensâr'dan birine akrabası olmaksızın Hz. Peygamber'in (s.a.) aralarında kurduğu kardeşlikten ötürü mirasçı olurdu. "Herkes için mirasçılar kıldık." âyeti inince bu hüküm yürürlükten kaldırıldı. Sonra Allah "Kendileriyle yeminleştiğiniz kimselere hisselerini verin." buyurdu ki, buradaki hisseden maksat yardım, bağış ve nasihattır. Artık onlara miras bırakılmaz, vasiyet edilir. İbn Kesîr, *Tefsîr*'inde (3/468) diyor ki: Allah Teâlâ: "Zevi'l-erhâm (akrabalar) miras hususunda Allah'ın kitabında (yani Allah'ın hükmünde diğer mü'minlerden ve muhacirlerden) birbirlerine daha yakındırlar." buyuruyor. Yani akrabalar birbirlerinin mirasçısı olma konusunda Muhacirlerden ve Ensâr'dan birbirlerine daha yakındırlar. Bu âyet daha önce yürürlükte bulunan kardeşlik anlaşması ve müttefiklik anlaşması ile gerçekleşen birbirine mirasçı olma hükmünü yürürlükten kaldırmaktadır. Nitekim İbn Abbas ve daha başkaları diyorlar ki: "Muhacir, Allah Rasûlü'nün (s.a.) aralarında kurduğu kardeşlikten ötürü akrabalar ve diğer yakınlardan hariç olarak Ensâr'dan birine mirasçı olurdu." Saîd b. Cübeyr ile selef ve haleften pek çok kimse de böyle söylemiştir. İbn Ebî Hatim'in rivayetine göre Zübeyr b. Avvâm (r.a.) anlatıyor: Allah Teâlâ biz Kureyş ve Ensâr cemaatine mahsus olmak üzere: "Akrabalar miras hususunda birbirlerine daha yakındırlar." âyetini indirdi. Şöyle ki, biz Kureyş cemaati Medine'ye hicret ettiğimizde mallarımızı bırakıp geldik. Ensâr'ı ne iyi kardeş bulduk bilseniz! Onlarla kardeşlik kurduk ve birbirlerimize mirasçı olduk. Bu cümleden olmak üzere Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hârice b. Zeyd ile; Hz. Ömer (r.a.) falân ile ve Hz. Osman (r.a.), Zürayk b. Sa'd ez-Zürakîoğullarından bir adam ile -bazı insanlar daha başka bir kimse olduğunu söylemektedir- kardeşlik kurdular. Ben de Kâ'b b. Mâlik ile kardeşlik kurdum. Onun yanına geldim, ona uydum. Silah ona ağır gelmiş buldum. Vallahi yavrum, eğer o vakit dünyadan göçüp gitmiş olsaydı, benden başkası ona mirasçı olamazdı. Tâ ki, Allah Teâlâ bu âyeti özel olarak biz Kureyş ve Ensâr cemaatleri hakkında indirdi; böylece miraslarımıza döndük.
6. Hz. Peygamber'in (s.a.) Hz. Ali ile kardeşlik kurduğunu ifade eden hadislerin hepsi zayıftır. Bk. *Mecmau'z-Zevâid*, 9/111; *el-Leâliu'l-Masnûa*, 191, 194 ve 201. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Ali'ye: "Sen benim dünya-âhiret kardeşimsin." buyurmuş olduğu Tirmizî (3722) tarafından rivayet edilmişse de bu hadisin senedindeki Cemî b. Umeyr'i, İbn Hibbân hadis uydurmakla itham etmiş ve İbn Nümeyr de onun hakkında: "İnsanların en yalancılarındandı." demiştir.

Şayet Hz. Peygamber (s.a.) muhacirler arasında kardeşlik sözleşmesi yapmış olsaydı kendisine kardeş olmaya en müstehak olan insan, en çok sevdiği, hicrette yoldaşı, mağarada arkadaşı, sahabenin en faziletlisi ve O'nun yanında en itibarlıları olan Hz. Ebu Bekir Sıddîk olurdu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.): "Yeryüzü halkından birini dost edinecek olsaydım Ebu Bekir'i dost edinirdim. Ancak İslâm kardeşliği daha üstündür." buyurmuş, hadisin bir metnine göre ise: "Ancak o benim kardeşim ve arkadaşımdır." demiştir.[7] Bir hadise göre, Hz. Peygamber (s.a.) "Kardeşlerimizi görmek isterdim." buyurmuş, sahabîler de: "Biz senin kardeşlerin değil miyiz?" diye sormuşlar, Peygamberimiz "Siz benim arkadaşlarımsınız. Kardeşlerim ise benden sonra gelecek, beni görmedikleri halde bana inanacak olan insanlardır." cevabını vermişti.[8] Her ne kadar bu hadisin ifade ettiği üzere bu İslâm kardeşliği umumi ise de Ebu Bekir Sıddîk bu kardeşliğin en üst basamağında idi. Nitekim sahabîliğin de en üst basamağında o vardı. Şu halde sahabe kardeşlik ve sahabîlik (arkadaşlık) meziyetine sahip insanlardır. Hz. Peygamber'in (s.a.) sahabeden sonraki takipçileri ise kardeşlik özelliğine sahip olan sahabîlik özelliğine ise sahip olmayan kimselerdir.

3— Yahudilerle Yapılan Sulh Anlaşması:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'de bulunan yahudilerle sulh anlaşması yaptı. O'nunla yahudiler arasında bir belge yazılıp imzalandı. Yahudi hahamı ve âlimi Abdullah b. Selâm kısa süre içinde İslâm'a girdi.[9] Yahudilerin umumu küfürde direttiler.

---

7. Buharî, 8/80, 62/5, 85/9; Müslim, 532, 2382, 2383.
8. Müslim, 249. Hadisin devamı şöyledir: Sahabîler: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ümmetinden henüz daha dünyaya gelmemiş olanları nasıl tanıyabilirsin?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Düşünün, bir adamın siyah yağız atlar arasında ayağında ve alnında beyazlık bulunan bir atı olsa, o adam atını tanımaz mı?" diye karşı bir soru sordu. Onlar da: "Evet, tanır ey Allah'ın Rasûlü!" cevabını verdiler. Peygamberimiz (s.a.) devamla buyurdu ki: "Onlar, aldıkları abdestten ötürü alınları ve ayakları parlar bir vâziyette gelirler. Ben havuz başında onların önünde bulunacağım. Haberiniz olsun, yitik devenin sürüldüğü gibi bir takım insanlar havzımdan sürülüp uzaklaştırılacaklar. Ben onlara: "Hey, buraya gelin!" diye sesleneceğim. Bana: "Senden sonra onlar da (inançlarını ve amellerini) değiştirdiler." denecek. Ben de: "Uzak olun! Uzak olun!" diyeceğim.
9. Buharî, 63/45. Enes b. Mâlik anlatıyor: Allah'ın Peygamberi (s.a.) Medine'ye gelince Abdullah b. Selâm geldi ve: "Tanıklık ederim ki, sen Allah'ın peygamberisin ve sen hakikati getirdin. Yahudiler bilirler ki, ben kendilerinin efendileriyim ve efendilerinin oğluyum ve aynı zamanda onların en bilginleriyim ve en bilginlerinin oğluyum. Onları çağır, benim müslüman olduğumu onlar öğrenmeden önce beni onlara sor. Zira müslüman olduğumu bilirlerse benim hakkımda bende bulunmayan şeyler söylerler." dedi.

Yahudiler üç kabileden oluşmaktaydı: 1- Kaynukâoğulları, 2- Nadîroğulları, 3- Kurayzaoğulları. Hz. Peygamber (s.a.) üçüyle de savaştı. Kaynukaoğullarına bir şey yapmadan onları bıraktı, Nadîroğullarını sürgün etti; Kurayzaoğullarını (savaşabilecek erkeklerini) idam edip kadınlarıyla çocuklarını esir aldı. Haşr sûresi Nadîroğulları, Ahzâb sûresi ise Kurayzaoğulları hakkında inmiştir.

C) KIBLE VE NAMAZ

1— Kıblenin Kâbe'ye çevrilmesi:

Hz. Peygamber (s.a.) namazı, Beyt-i Makdis'i kıble edinerek kılardı. Kıblesinin Kâbe'ye çevrilmesini arzu ederdi. Cebrail'e: "Keşke Allah, yönümü yahudilerin kıblesinden çevirse!" dedi. O da: "Ben de bir kulum. Rabbine dua et, O'ndan iste." diye tavsiyede bulundu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) bunu umarak yüzünü göğe çevirip durmaya başladı. Nihayet Allah: "Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Seni hoşnut olacağın kıbleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir." âyetini[1] indirdi. Bu olay, Hz. Peygamber'in (s.a.) Medine'ye gelişinden onaltı ay sonra, Bedir savaşından iki ay önce gerçekleşti.[2]

1. Bakara, 2/144.
2. İbn Sa'd, *Tabakât,* 1/241. Buharî'nin rivayetine göre Berâ b. Âzib anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) 16 veya 17 ay Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldı. Allah Rasûlü (s.a.) kıblenin Kâbe'ye çevrilmesini arzu ederdi. Allah Teâlâ: "Yüzünün göğe çevrildiğini görüyoruz." âyetini indirdi, Hz. Peygamber (s.a.) Kâbe'ye doğru namaz kılmaya başladı. Bir takım sefih insanlar yani yahudiler: "Daha önceki kıblelerinden onları çeviren nedir?" dediler. Allah ta Peygamberine: "De ki: Doğu da, Batı da Allah'ındır. O, dilediğini doğruyola eriştirir." âyetini indirdi. Bir adam, Hz. Peygamber'le (s.a.) birlikte namazını kıldı, namazı kıldıktan sonra çıktı. İkindi namazını kılmakta olan ve Beyt-i Makdis'e doğru rükû etmiş vaziyette bulunan bir Ensâr topluluğuna uğradı ve kendisinin Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte namaz kıldığına ve O'nun (namazda) Kâbe'ye doğru yöneldiğine şahitlik etti. Bunun üzerine cemaat yönlerini Kâbe'ye doğru çevirdi. Bu hadisi Tirmizî (2966) rivayet etmiştir.

Muhammed İbn Sa'd'ın Hâşim b. Kâsım yoluyla Ebu Ma'şer'den rivayetine göre Muhammed b. Kâb el-Kurazî diyor ki: "Hiçbir peygamber kıble ve sünnet konusunda herhangi bir peygambere asla muhalefet etmiş değildir. Yalnız Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye hicret ettiği vakit onaltı ay Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldı." Muhammed b. Kâb sonra: "Allah, Nûh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurdu. Sana vahyettik ki..." âyetini[3] okudu.[4]

Allah'ın kıble yönü olarak önce Beyt-i Makdis'i tayin etmesinde ve sonra onu Kâbe'ye çevirmesinde büyük hikmetler vardır; müslümanlar, müşrikler, yahudiler ve münafıklar bu olayla bir imtihandan geçirilmişlerdir:

Müslümanlar, işittik itaat ettik, demişlerdir. "Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır."[5] demişlerdir. İşte Allah'ın hidayete erdirdiği bunlardır. Bu işi kabullenmek onlara güç de gelmedi.

Müşrikler ise: "Kıblemize döndüğü gibi yakında dinimize de döner. Kıblemize dönmüşse ancak hak bu olduğu için dönmüştür." demişlerdir.

Yahudiler de: "Kendisinden önceki peygamberlerin kıblesine ters düştü. Şayet peygamber olsaydı, peygamberin kıblesine doğru namaz kılardı" demişlerdi.

Münâfıklar da: "Muhammed, nereye yöneleceğini bilmiyor. Eğer birincisi doğruysa onu terketti. Yok eğer ikincisi doğruysa demek ki bâtıl üzere idi." demişlerdir.

Sefih insanların lâfları çoğaldı. Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi oldu: "Gerçekten bu, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerden başkalarına güç gelecek bir şeydir."[6] Bu olay, Allah'ın, kullarını denediği bir imtihan oldu ve böylece Allah, kimin Peygambere uyduğunu, kimin topukları üzerinde geri döndüğünü gördü.

Kıble işi ve onun durumu büyük olduğundan ötürü Allah Teâlâ, kıblenin Kâbe'ye çevrildiğini açıklamaya geçmeden önce nesih olayını, kendisinin neshetmeye kudreti yeteceğini ve neshedilenden daha hayırlısını veya onun benzerini getireceğini açıklayarak söze başladı. Sonra hemen peşinden Allah

---

3. Şûrâ, 42/13.
4. *Tabakât*, 1/243. Seneddeki Ebu Ma'şer'in ismi Nüceyh b. Abdurrahman es-Sindî olup kendisi zayıf bir râvidir.
5. Âl-i İmrân, 3/7.
6. Bakara, 2/143.

Rasûlü'nü (s.a.) sorgulayanları, O'na itaat etmeyenleri azarladı. Bunun ardından da yahudilerle hıristiyanların görüş ayrılıklarını, birbirleri hakkında "Onlar sağlam bir temel üzere değiller" şeklindeki tanıklıklarını kaydetti. İnanan kullarını onlara muvafakat etmekten, onların arzularına uymaktan sakındırdı. Sonra onların inkârlarını, kendisine ortak koşmalarını ve "Allah'ın çocuğu vardır." sözlerini kaydetti. Allah Teâlâ, onların dediklerinden yücedir. Sonra doğunun da, batının da kendisine ait olduğunu, kulları yüzlerini ne yöne çevirirlerse kendisinin yönünün orası olduğunu ve kendisinin her şeyi kapladığını, her şeyi bildiğini haber verdi. O'nun büyüklüğünden, kuşatıcılığından ve ihatasından ötürü kul yönünü ne tarafa çevirirse Allah'ın yüzü o yöndedir.

Sonra Peygamberinin, ona uymayan ve onu tasdik etmeyen cehennemliklerden sorumlu tutulmayacağını haber verdi. Ardından peygamberine bildirdi ki, ehl-i kitap yahudiler ve hıristiyanlar kendilerinin dinlerine uymadıkça Hz. Peygamber'den (s.a.) hoşnut olmayacaklardır; eğer Hz. Peygamber (s.a.) onlara uyarsa -ki Allah, onu bundan korumuştur- Allah'tan ona ne bir dost ne bir yardımcı bulunacaktır. Sonra ehl-i kitaba kendilerine vermiş olduğu nimeti hatırlattı ve kıyamet günündeki azabından onları korkuttu. Arkasından Beytullah'ı yapan dostu Hz. İbrahim'i anlattı, onu övdü, medhetti ve onu yeryüzü halkının kendisine uyacağı "insanlar için bir imam" yaptığını haber verdi. Sonra Beytullah'ı ve dostunun onu yapışını anlattı. Bunun içeriğinde şu yatmaktadır: Beytullah'ın yapıcısı nasıl insanlar için bir imamsa, onun yaptığı bina da insanlar için bir imamdır. Sonra Allah, bu imamın dininden, en sefih insanlardan başkasının yüz çevirmeyeceğini haber verdi. Sonra kullarına son peygamberine uymalarını; O'na, Hz. İbrahim'e ve diğer peygamberlere indirilenlere inanmalarını emretti. Ardından: "Hz. İbrahim ve ailesi yahudi yahut hıristiyandı." diyenleri reddetti. Bütün bunları kıblenin çevrilmesine bir giriş, bir hazırlık, bir önsöz yaptı. Maamafih bütün bunlara rağmen bu olay, Allah'ın hidayete erdirdiği kimseler dışındaki insanlara kabulü güç geldi. Allah Teâlâ bu emri ardarda üç kere tekrarlamak suretiyle te'kid etti. Peygamberine, olduğu yerde ve yola çıktığı yerde yüzünü Kâbe'ye çevirmesini emretti. Dilediğini doğru yola ileten Allah'ın onları bu kıbleye çevirdiğini ve bu kıblenin onlara yaraşır bir kıble, onların da bu kıbleye lâyık insanlar olduklarını haber verdi. Çünkü bu kıble en vasat, en faziletli kıbledir; onlar da en vasat ve en hayırlı ümmettir. Bu yüzden en faziletli kıbleyi en faziletli ümmete seçip ayırmıştır. Nitekim bu ümmete en faziletli peygamberi ve en faziletli kitabı seçip ayırmış, onları en hayırlı asırda dünyaya getirmiş, şeriatların en faziletlisini onlara tahsis etmiş, ahlâkın en hayırlısını onlara lutfetmiş, yeryüzünün en hayırlı bölgesine onları yerleştirmiş, cennetteki

en hayırlı konak yerlerini ve kıyametteki en hayırlı bekleme yerlerini onlara tahsis etmiştir. Onlar (kıyamette) yüce bir tepededir; diğer insanlar onların altındadır. Rahmetini dilediğine tahsis eden Allah her türlü eksiklikten, kusurdan uzaktır. Bu Allah'ın lutfudur, dilediğine verir. Allah, büyük lutuf sahibidir.

Allah Teâlâ, kıbleyi diğer insanların müslümanlara gösterecekleri bir delil olmaması için Beyt-i Makdis'den Kâbe'ye çevirdiğini haber verdi. Ancak azgın zalimler müslümanlara karşı yukarıda zikredilen delilleri ileri sürmektedirler. Dinsizler, peygamberlere ancak bunlarla ve benzeri bâtıl delillerle karşı korlar. Peygamberin sözlerine, başka sözleri tercih eden herkesin delili, bu dinsizlerin delilleri cinsindendir.

Allah Teâlâ, müslümanlara nimetini tamamlamak ve onları hidayete erdirmek için, böyle yaptığını haber verdi. Sonra onlara Kitab'ı, hikmeti ve bilmediklerini öğretmek, kendilerini manevî yönden temizlemek için peygamberlerini göndermek, kitabını indirmek suretiyle onlara lutfettiği nimetlerini hatırlattı. Ardından kendisini anmalarını ve kendisine şükretmelerini emretti. Çünkü bu iki şeyle, Allah'ın nimetlerini tamamlamasına ve fazladan lutfetmesine hak kazanırlar; O'nun kendilerini anmasını ve sevmesini sağlarlar. Sonra Allah onlara, bunları ancak kendisi aracılığıyla yardım istemek suretiyle elde edebilecekleri şeyi yani sabır ve namazı emretti ve kendisinin sabredenlerle beraber olduğunu haber verdi.

2— Beş Vakit Namazın Rekâtları:

Allah, kıbleyle birlikte gecede ve gündüzde beş kere ezan okunmasını meşrû kılarak müslümanlara nimetini tamamladı. Öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzları iki rekât iken ikişer rekât daha ilâve ederek dörder rekâta çıkardı.[7] Bütün bunlar Hz. Peygamber'in (s.a.) Medine'ye gelişinden sonra oldu.

7. Buharî, 18/5; Müslim 685. Hz. Âişe, (r.a.) diyor ki: "Namaz ilk olarak ikişer rekât farz kılındı. Sonra yolculuk namazı aynen bırakıldı, ikâmet halinde kılınan namaz tamamlandı." Buharî'nin (63/48) bir metnine göre ise: "Namaz iki rekât olarak farz kılındı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) hicret etti, namazın farzı dört rekât oldu."

BEŞİNCİ BÖLÜM

CİHAD DÖNEMİ

A) CİHADIN ÖNEMİ

1— Cihada İzin Verilmesi:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye yerleşti; Allah onu, yardımıyla ve inanan Ensâr kullarıyla destekledi. Ensâr arasındaki kin ve düşmanlığı kaldırıp kalplerini birbirine ısındırdı; Allah'ın yardımcıları ve İslâm'ın askerleri Hz. Peygamber'i (s.a.) düşmanlardan ve suikasttan korudular, uğruna canlarını koydular, O'nun sevgisini babaların, oğulların, eşlerin sevgisine tercih ettiler ve Hz. Peygamber (s.a.) onlar için canlarından daha değerli oldu. İşte bu durumu gören (müşrik) Araplar ve yahudiler bir yaydan boşanırcasına onlara karşı birlik olup cephe aldılar, düşmanlık gösterme ve muharebe için paçayı sıvadılar, her taraftan seslerini yükseltmeye başladılar. Allah Teâlâ ise müslümanlara sabrı, affı ve bağışlamayı emrediyordu. Nihayet müslümanlar kuvvetlenip güçlerine güç katılınca, Allah o zaman onlar için savaşa izin verdi, ama onlara savaşı farz kılmadı. Buyurdu ki: "Zulme uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmalarına izin verildi. Doğrusu Allah, onlara yardım etmeye elbette muktedirdir."[1]

Bir grup "Bu izin Mekke'de idi; sûre Mekke'de inen sûrelerdendir" demişse de şu sebeplerden ötürü bu söz yanlıştır:

1. Hac, 22/39.

1- Allah, Mekke'de müslümanlara savaşmaları için izin vermemiştir. Hem Mekke'de onların, savaşabilmeleri için gerekli güçleri de yoktu.

2- Âyetin gelişi de iznin hicretten ve müslümanların yurtlarından çıkarılmalarından sonra gerçekleştiğini göstermektedir. Zira Allah: "Onlar ancak Rabbimiz Allah dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır."[2] buyuruyor ki, bunlar muhacirlerdir.

3- "İşte Rableri hakkında birbirleriyle mücadeleye giren iki taraf..." âyeti[3] Bedir savaşında her iki taraftan harp öncesi düelloya çıkanlar hakkında inmiştir.[4]

4- Allah, bu sûrenin son taraflarında, müslümanlara "Ey iman edenler!" diye hitap etmektedir. Bu şekildeki hitabın hepsi Medine'de inmiştir. "Ey insanlar" şeklindeki hitap ise müşterektir (yani hem Mekke'de, hem de Medine'de inenlerde yer almaktadır).

5- Allah, bu sûrede elle ve başka şeylerle cihad etmeyi kapsayan cihadı emretmiştir. Kuşkusuz herhangi bir şeyle kayıtlı olmayan cihad emri, hicretten sonra gelmiştir. Delillerle cihad etme ise Mekke'de iken: "Kâfirlere uyma ve onlara Kur'anla büyük bir cihad aç" âyetiyle[5] emredilmiştir. Bu âyetin geçtiği sûre Mekke'de inmiştir. Mekke'deki cihad ise tebliğ yapma ve delille karşı koymadır. Hac sûresinde emredilen cihada ise kılıçla cihad etme de girer.

6- Hâkim, *Müstedrek*'inde, A'meş -Müslim el-Batîn-Saîd b. Cübeyr senediyle İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'den çıkınca Ebu Bekir: "Peygamberinizi çıkarın- Biz Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz- elbette helak olacaksınız." dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Zulme uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselerin karşı koyup savaşmalarına izin verildi" âyetini[6] indirdi. Savaş hakkında inen ilk âyet budur.[7] Bu rivayetin senedi, Buharî ve Müslim'in *Sahih*'lerinin şartlarını taşımaktadır. Sûrenin akışı, sûre içerisinde Mekke'de ve Medine'de inen âyetler bulunduğunu göstermektedir. Çünkü Peygamber'in arzusuna şeytanın vesvese karıştırması olayı Mekke'de vuku bulmuştur. En iyi Allah bilir.

---

2. Hac, 22/40.
3. Hac, 22/19.
4. Buharî, 64/8, 65/22/3. Ebu Zer, "İşte Rableri hakkında birbirleriyle mücadeleye giren iki taraf" âyetinin Bedir savaşında, savaş başlamadan önce düelloya çıkan Hz. Hamza ve iki arkadaşı ile Utbe ve iki arkadaşı hakkında indiğine yemin ederdi.
5. Furkân, 25/52.
6. Hac, 22/39.
7. Hâkim, *Müstedrek*, 2/66; Tirmizî, 3170; Ahmed, 1/216. İbn Cerîr et-Taberî. Hâkim, hadisin Buharî ve Müslim'in şartlarını taşıdığını belirterek sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

2— Cihadın Farz Kılınışı:

Sonra Allah müslümanlara kendilerine savaş açanlarla savaşmayı farz kıldı, savaş açmayanlarla savaşmayı farz kılmadı. "Allah yolunda size savaş açanlarla savaşın." buyurdu[8]

Sonra müslümanlara, bütün müşriklerle savaşmayı farz kıldı. Müşriklerle savaş önce haramdı, sonra onlarla savaşa izin verildi, sonra savaş açanlarla savaşma emredildi, sonra da bütün müşriklerle savaşmak -iki görüşten birine göre farz-ı ayn, meşhur olana göre de farz-ı kifâye olmak üzere- emredildi.

Araştırmanın ortaya koyduğu gerçek şu ki, kalb ile olsun, dil ile olsun, mal ile olsun, el ile olsun cihad etme farz-ı ayndır. Her müslüman bu türlerden biriyle cihad etmelidir. Bedenle cihad farz-ı kifâyedir. Mal ile cihadın farz olması konusunda iki görüş vardır. Doğrusu farz olduğudur. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de malla ve canla cihad eşit olarak emredilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ buyuruyor ki: "İster arzu ederek, ister ağırlaşarak olsun hepiniz cihada çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır."[9] Allah, cehennemden kurtulmayı, günâhın bağışlanmasını ve cennete girmeyi malla cihad etmeye bağladı: "Ey iman edenler! Sizi can yakıcı bir azaptan kurtaracak kazançlı bir ticareti göstereyim mi? Allah'a ve Peygamberine inanırsınız, Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edersiniz. Bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Böyle yaparsanız Allah günâhlarınızı bağışlar, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki hoş meskenlere koyar. İşte bu, büyük bir kurtuluştur."[10] Şayet bu denilenleri yaparlarsa onlara istedikleri yardım ve yakın fethi vereceğini haber verdi ve: "İstediğiniz bir başka şeyi daha verecektir."[11] buyurdu. Yani cihad konusunda istediğiniz bir başka şeyi "Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih" verecektir. Allah: "İnananlardan canlarını ve mallarını cennet karşılığı satın aldığını"[12] haber vermiştir. Mallarına karşılık bedel olarak onlara, cenneti vermiştir. Bu sözleşme ve vaadi gökten indirdiği en faziletli kitapları olan Tevrat, İncil ve Kur'an'da muhafaza etti. Sonra ahde vefa ko-

8. Bakara, 2/190.
9. Tevbe, 9/41.
10. Saff, 61/10-11.
11. Saff, 61/12.
12. Tevbe, 9/111.

nusunda, kendisinden daha vefalı hiç kimse bulunmadığını onlara bildirmek suretiyle bunu pekiştirdi. Ardından bunu da, sözleşme yaptıkları alış-verişten ötürü sevinmelerini emrederek pekiştirdi. Sonra onlara, bunun büyük bir kurtuluş olduğunu bildirdi.

Artık Rabbiyle bu alış-veriş akdini yapan düşünsün, mertebesi ne kadar muazzam, ne kadar yüce! Çünkü müşteri, Allah Teâlâ, para ise Naîm cennetleri, Allah'ın rızasını elde etme ve orada O'nu görmek suretiyle menfaatlenmedir. Bu akdin elinde gerçekleştiği kimse meleklerin ve insanların Allah katında en şerefli ve en değerlileri olan Allah elçisidir. İşte böyle bir ticaret malı, muazzam bir iş ve büyük bir durum için hazırlanmıştır.

قَدْ هَيَّؤوكَ لأَمْرٍ لَوْ فَطِنْتَ لَهُ فَارْبأْ بِنَفْسِكَ أَنْ تَرْعَى مَعَ الهَمَلِ

"Seni öyle bir şey için hazırladılar ki, sen onun farkına varsan başıboş bırakılmış develerle birlikte otlamaktan nefsini çek oradan uzaklaştır."(13)

Sevginin ve cennetin mehri, inananlardan can ve mallarını satın alan, sevginin ve cennetin sahibine can ve malı feda etmektir. İflâs etmiş, yüz çevirmiş korkak bu ticaret malının ticaretini nerde yapsın! Vallahi bu mal o kadar ayağa düşmedi ki, iflas edenler onun fiyatını sorsun; o kadar değerini yitirmedi ki züğürtler veresiye satın alsın! Bu mal, arayıp soranların çarşısında pazara çıkarıldı. Sahibi de bedel olarak canları feda etmekten başka bir şeye razı olmamakta! Bu yüzden tembeller geriledi, âşıklar ayağa kalkıp içlerinden kimin canının mala bedel olmaya yaraşır olduğunu gözetlemeye koyuldular. Mal aralarında döndü dolaştı. "İnananlara karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı şiddetli"(14) olanların eline düştü.

Muhabbet iddiasında bulunanlar çoğalınca davalarının doğruluğuna delil getirmeleri istendi; şayet insanlara sırf iddia etmekle, iddia ettikleri şey verilecek olsaydı boş adam, meşgul adamın sanatını iddia ederdi. Davacılar türlü türlü şahitler getirmeye kalkıştılar. Onlara denildi ki: Bu dava delilsiz ispat edilemez. "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin."(15) Bunun üzerine bütün halk geriledi; fiillerinde, sözlerinde, tavırlarında ve ahlâkında Peygamberi izleyenler yerlerinde kaldılar. Bu sefer âdil şahit getirmeleri istendi ve denildi ki: Adalet ancak "Allah yolunda cihad ederler

13. el-Tuğrâî'nin *Lâmiyetü'l-Acem* adlı kasidesinin son beytidir.
14. Mâide, 5/54.
15. Âl-i İmrân, 3/31.

ve hiçbir kınayanın kınamasından çekinmezler." âyetinin[16] tezkiyesiyle kabul edilir. Bunun üzerine muhabbet iddiasında bulunanların çoğunluğu geriledi, mücahidler ayakta dikili kaldılar. Onlara denildi ki: Âşıkların canları ve malları kendilerinin değildir. Akit konusu olan şeyi teslim edin. Çünkü Allah, inananlardan canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın aldı. Alışveriş akdi, her iki tarafın da üzerine düşeni teslim etmesini gerektirir. Tüccarlar müşterinin azametini, bedelin miktarını, alış-veriş akdi elinde gerçekleşen zatın kadrinin yüceliğini ve bu akdin yazıldığı kitabın değerini görünce satışa çıkarılan malın, başka mallarda bulunmayan bir değere ve özelliğe sahip olduğunu anladılar; bu malı lezzet ve zevki gidecek, geriye kötü neticesi ve üzüntüsü kalacak sayılı dirhemler karşılığında düşük bir pahaya satmanın apaçık bir ziyan ve anormal derecede bir aldanma olduğunu ve bunu yapan kimsenin sefihler grubuna dahil olacağını görüp müşteriyle, geri dönebilme (muhayyerlik) şartı ileri sürmeksizin isteyerek, gönül hoşluğuyla hoşnudluk alım-satımını (bey'atu'r-rıdvânı) gerçekleştirdiler ve: "Vallahi ne sen istediğin için alış-verişi bozarız, ne de senden bu alış-verişi bozmanı talep ederiz." dediler. Akit tamam olup satılan malı teslim ettikleri vakit onlara denildi ki: Canlarınız ve mallarınız bizim oldu. Şimdi onları size olduğundan daha bol bir şekilde, mallarınıza kat kat mal katarak geri veriyoruz. "Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Bilâkis Rableri katında diridirler, rızıklanırlar."[17] Biz, sizden canlarınızı ve mallarınızı üzerinizden kâr sağlamak amacıyla istemedik. Bilâkis kusurlu şeyi kabul edip ona karşılık en yüksek pahayı vermekle cömertlik ve keremin eseri ortaya çıksın diye böyle yaptık. Sonra bedeli de, o bedel karşılığı alınan malı da size verdik.

Câbir b. Abdullah olayını düşün! Hz. Peygamber (s.a.) ondan devesini satın almıştı. Sonra ona devenin bedelini fazla fazlasına ödedi ve deveyi yeniden ona geri verdi.[18] Babası, Uhud savaşında Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında şehid düşmüştü. İşte bu davranışla Hz. Peygamber (s.a.) ona, babasının Allah'la olan durumunu hatırlattı ve ona haber verdi ki: "Allah babanı diriltti ve onunla karşı karşıya konuştu: 'Ey kulum! Dile benden, dilediğini' dedi."[19]

Cömertlik ve keremi muazzam olan Allah'ı yaratıkların ilmi kuşatmaktan uzaktır! Şu işe bak! Hem malı verdi, hem bedeli verdi,

16. Mâide, 5/54.
17. Âl-i İmrân, 3/169.
18. Buharî, 40/8, 43/1, 46/26, 54/4; Müslim, 715; Tirmizî, 1253; Ebu Davud, 3505; Nesâî, 7/297, 300; İbn Mâce, 2205
19. Tirmizî, 3013; İbn Mâce, 190 ve 2800. Senedi hasendir.

hem akdin tamamlanmasını sağladı, hem satılan malı kusuruna rağmen kabul etti, hem ona en yüksek fiyatı verdi, hem kulunu kendisinden malı karşılığı satın aldı, hem bedeli ve malı onda topladı, hem de bu akitten ötürü onu övdü, medhetti! Oysa kulunu buna muvaffak kılan ve bunu ondan isteyen de O'dur!

فَحَيَّهَلاَ إِنْ كُنْتَ ذا هِمَّةٍ فَقَدْ   حَدَا بِكَ حَادِي الشَّوْقِ فَاطْوِ المَرَاحِلاَ
وَقُلْ لحادى حُبِّهِمْ وَرِضَاهُمُ   إِذَا مَا دَعَا لَبَّيْكَ أَلْفَاً كَوَامِلاَ
وَلاَ تَنْظُرِ الأَطْلاَلَ مِنْ دُونِهِمْ فَإِنْ   نَظَرْتَ إِلَى الأَطْلاَلِ عُدْنَ حَوَائِلاَ
ولا تَنْتَظِرْ بِالسَّيْرِ رِفْقَةَ قاعِدٍ   وَدَعْهُ فإن الشَّوْقَ يكفيكَ حاملاَ
وَخُذْ مِنْهُمْ زَاداً إِلَيْهِمْ وَسِرْ عَلَى   طَرِيقِ الهُدَى وَالحُبِّ تُصْبِحْ وَاصِلاَ
وَأَحْيِ بِذِكْرَاهُمْ شِرَاكَ إِذَا دَنَتْ   رِكَابُكَ فَالذِّكْرَى تُعِيدُكَ عَامِلاَ
وَإِمَّا تَخَافَنَّ الكَلاَلَ فَقُلْ لَهَا   أَمَامَكِ وِرْدُ الوَصْلِ فَابْغِي المَنَاهِلاَ
وَخُذْ قَبَسَاً مِنْ نُورِهِمْ ثُمَّ سِرْ بِهِ   فَنُورُهُم يَهْدِيكَ لَيْسَ المَشَاعِلاَ
وَحَيِّ عَلَى وَادِي الأَرَاكِ فَقِلْ بِهِ   عَسَاكَ تَرَاهُم ثَمَّ إِنْ كُنْتَ قَائِلا
وَإِلا فَفِي نَعْمَانَ عِنْدِي مُعَرَّفُ الـ   ـأَحِبَّةِ فَاطْلُبْهُمْ إِذَا كُنْتَ سَائِلا
وَإِلاَّ فَفِي جَمْعٍ بِلَيْلَتِهِ فَانْ   تَفُتْ فَمِنًى يَاوَيْحَ مَنْ كَانَ غَافِلاَ
وَحَيَّ عَلَى جَنَّاتِ عَدْنٍ فَإِنَّهَا   مَنَازِلُكَ الأُولَى بِهَا كُنْتَ نَازِلاَ
وَلَكِن سَبَاكَ الكَاشِحُونَ لأَجْلِ ذَا   وَقَفْتَ عَلَى الأَطْلاَلِ تَبْكِي المَنَازِلاَ
وَحَيَّ عَلَى يَوْمِ المَزِيدِ بِجَنَّةِ الـ   ـخُلُودِ فَجُدْ بِالنَّفْسِ إِنْ كُنْتَ بَاذِلاَ
فَدَعْهَا رُسُوماً دَارِسَاتٍ فَمَا بِهَا   مَقِيلٌ وَجَاوِزْهَا فَلَيْسَتْ مَنَازِلاَ
رُسُوماً عَفَتْ يَنْتَابُهَا الخَلْقُ كَمْ بِهَا   قَتِيلٌ وَكَمْ فِيهَا لِذَا الخَلْقِ قَاتِلاَ
وَخُذْ يَمْنَةً عَنْهَا عَلَى المَنْهَجِ الَّذِى   عَلَيْهِ سَرَى وَفْدُ الأَحِبَّةِ آهِلاَ
وَقُلْ سَاعِدِي يَانَفْسُ بِالصَّبْرِ سَاعَةً   فَعِنْدَ اللِّقَا ذَا الكَدُّ يُصْبِحُ زَائِلاَ
فَمَا هِيَ إِلاَّ سَاعَةٌ ثُمَّ تَنْقَضِي   وَيُصْبِحُ ذُو الاحْزَانِ فَرْحَانَ جَاذِلاَ

"Haydi koş, himmet sahibi isen. Arzu sürücüsü seni sürdü. Artık mesafeleri katlayıver.

Onların muhabbet ve hoşnutluk tellâlları çağırınca ona tam bin kere 'buyur!' de.

Önlerindeki yükseklere bakma. Şayet yüksek tepelere bakarsan onlar engele dönüverirler.

Yol alırken oturanın yoldaşlığını bekleme, bırak onu. Çünkü seni sürücü olarak arzu yeter.

Onlardan, onlara (gitmek için) azık al. Doğru yolu, sevgi yolu üzere git, hedefe ulaşırsın.

Ayakların (yorgunluktan) atını mahmuzlayamaz hale gelip özgengilere yakın seyrettiği vakitte onların yadıyla ayak hareketlerini canlandır. Hatırlayış, seni gayrete getirecektir.

Yorgunluktan korkarsan ona: "Önünde kavuşma payı var, su kaynakları ara." de.

Onların nurundan bir kıvılcım yakala. Sonra onunla yoluna devam et. Onların nuru sana rehber olur, doğruyola iletir; meşaleler değil.

Erâk vadisine koş, orada öğle uykusuna yat. Belki onları görürsün. Sonra eğer istersen orada.

Yok eğer dilersen benim yanımda dostların durakladığı Arafat yakınındaki Na'man'da kalırsın. İstediğin vakit onları ararsın.

Bu da olmazsa geceyi Müzdelife'de geçirirsin, bunu da kaçırırsan Mina'da geçirirsin. Gafil olana yazıklar olsun!

Adn cennetlerine koş. Çünkü onlar senin ilk menzillerindir, oralarda konakladın.

Ancak menzillere ağlayıp tepelerde durduğundan ötürü düşmanlar seni esir aldı.

Ebedîlik cennetindeki mezîd gününe koş. Feda edeceksen cömertçe canını feda et.

Oraları silik izlerle bırak. Oralarda hiçbir öğle uykusuna yatılacak yer yoktur. Geç-git o yerleri, konulacak yer değildir onlar.

Halk sık sık gidip geldiğinde o izleri sildi. O izlerden nicesi öldürülmüş ve onlar arasında nicesi de bu halkı öldürmüştür.

Dostlar kervanının şen bir şekilde üzerinde yolculuk ettiği bu yolun üzerindeki izlerden sağ taraftakini tut ve de ki:

"Ey nefis, bir saat sabır göstererek bana yardım elini uzat. Kavuşulduğunda bu sıkıntı da kaybolur gider.

Yalnız bir saat, o da gelir geçer. Üzüntü, keder içinde bocalayan kişi de sevinir, rahat nefes alır."

B) CİHADA TEŞVÎKİ

1— Cihada Teşvîk Konusundaki Hadisler:

Allah ve esenlik yurdunun davetçisi, onurlu nefisleri, yüce himmetleri harekete geçirdi. İman münadisi sağlam bellekli kulağı olanlara davetini duyurdu, dirilere Allah'ı işittirdi. Kişiyi duydukları, iyilerin makamlarına ulaşmak için can atar hale getirdi, gittiği yolda şarkılar söyleyip onu coşturdu. Bineği onu ancak yerleşim (âhiret) yurdunda üstünden indirdi. Allah Rasûlü (s.a.) buyurdular ki:

"Kendisi yolunda cihada çıkanlara Allah 'Yalnız Bana inandığı ve peygamberimi tasdik ettiği için cihada çıkan kimseyi elde ettiği mükâfât yahut ganimetle sağ-salim döndüreceğim yahut da cennete koyacağım' diye garanti vermiştir. Şayet ümmetime meşakkatli geleceğini bilmeseydim hiçbir seriyenin ardından yerimde oturmazdım. Can-ı gönülden arzu ediyorum ki, Allah yolunda öldürüleyim, sonra diriltileyim. Sonra öldürüleyim, sonra diriltileyim. Sonra öldürüleyim..."[1]

مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَيَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَصَلاَةَ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَتَوَكَّلَ اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ بِأَنْ يَتَوَفَّاهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ يَرْجِعَهُ سَالِماً مَعَ أَجْرٍ أَو غَنِيمَةٍ

1. Buharî, 2/26, 57/8, 97/28, 30; Nesâî, 8/119; İbn Mâce, 2753.

Zâdü'l-Meâd, 3/8

"Allah yolunda çarpışan mücahidin hali (gündüz) oruç tutan, (gece) namaz kılan, Allah'ın âyetlerine itaat eden ve oruç tutmaktan, namaz kılmaktan bıkıp usanmayan kimsenin hali gibidir. İşte Allah yolunda çarpışan mücahid eve dönünceye kadar bu durumdadır. Allah, kendi yolunda cihada çıkan mücahidi, vefat ettirip cennete koymayı yahut da elde ettiği sevap yahut ganimetle sağ-salim evine döndürmeyi üzerine almıştır."(2)

"Sabahleyin veya akşamleyin Allah yolunda cihad için yapılan bir yürüyüş dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır."(3)

Hz. Peygamber (s.a.), Rabbinden aktardığı bir kutsî hadiste buyuruyor ki: "Kularımdan herhangi bir kul, hoşnutluğumu kazanmak için benim yolumda cihada çıkarsa ona şu garantiyi verdim: Şayet onu eve döndüreceksem elde ettiği sevap yahut ganimetle döndüreceğim. Eğer ruhunu alacaksam, bağışlayıp merhamet edeceğim ve cennete koyacağım."(4)

"Allah yolunda cihad edin. Zira cihad, cennetin kapılarından bir kapıdır. Allah onun sayesinde kişiyi endişeden ve tasadan kurtarır."(5)

أَنَا زَعِيمٌ لِمَنْ آمَنَ بِي، وأَسْلَمَ وَهَاجَرَ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الجَنَّةِ، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الجَنَّةِ، وَأَنَا زَعِيمٌ لِمَنْ آمَنَ بِي وَأَسْلَمَ، وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الجَنَّةِ، وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى غُرَفِ الجَنَّة، مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ، لَمْ يَدَعْ لِلْخَيْرِ مَطْلَباً، ولا مِنَ الشَّرِّ مَهْرَباً يَمُوتُ حَيْثُ شَاءَ أَنْ يموت

"Bana inanan, müslüman olan ve hicret eden kimseye ben, cennetin sinesinde bir köşke ve cennetin ortasında (ayrı) bir köşke kefilim. Bana inanan, müslüman olan ve Allah yolunda cihad eden kimseye ise ben, cennetin sinesinde bir köşke, cennetin ortasında (ayrı) bir köşke ve cennet köşklerinin en alâları arasında (başka) bir köşke kefilim. Bunu yapan kimse hayır arzulama için bir kapı ve şerden kaçmayı gerektirecek bir kapı bırakmamıştır. Ölmek istediği yerde (istediği şekilde) ölür."(6)

---

2. Buharî, 56/2; Müslim, 1878; *Muvatta,* 2/443 Nesâî, 6/17; İbn Mâce, 2754.
3. Buharî, 56/5, 56/73, 59/8, 81/2; Müslim, 1880, 1881, 1882, 1883; Nesâî, 6/15; Tirmizî, 1648, 1649, 1651; Dârimî, *Sünen,* 2/202.
4. Nesâî, 6/18. Senedi zayıfsa da önceki hadisin şahidliği ile hasen mertebesindedir.
5. Ahmed, 5/314, 316, 319, 326, 330. Senedi hasendir. Hâkim (2/75) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadisi *Mecmau'z-Zevâid*'de (5/272) kaydeden Heysemî diyor ki: Ahmed ve Taberanî (*el-Kebîr* ve *el-Evsat* adlı eserlerinde) rivayet etmişlerdir. Ahmed'in ve başkalarının senedlerinden birinin râvîleri sikadır.
6. Nesâî, 6/21. Senedi hasendir. İbn Hibbân (1586) ve Hâkim (3/71) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

"Bir deve sağımı süresince Allah yolunda çarpışan müslüman bir kimse cenneti hak eder."(7)

"Cennette yüz derece vardır. Allah onları,kendisi yolunda cihad edenler için hazırlamıştır. Her iki derecenin arası yerle gök arası kadardır. Allah'tan dilekte bulunduğunuzda, O'ndan Firdevs'i isteyin. Çünkü o, cennetin ortası ve cennetin en alâ yeridir. Onun üstünde Rahman'ın Arş'ı vardır. Cennetin nehirleri oradan fışkırır."(8)

Allah Rasûlü (s.a.) Ebu Saîd'e: "Allah'ı Rab, İslâm'ı (hak) din ve Muhammed'i peygamber olarak kabul edip buna razı olan cenneti hak eder." buyurdu. Bu söz Ebu Saîd'in hoşuna gitti ve: "Bu sözü bana tekrarla, ey Allah'ın Rasûlü!" diye rica etti. Hz. Peygamber (s.a.) de tekrarladı ve: "Bir başka iyi amel daha vardır ki, Allah o amelle kulu, cennette yüz derece yükseltir. Her iki derece arası yerle gök arası kadardır." buyurdu. Ebu Saîd: "O hangisi, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Allah yolunda cihaddır" buyurdu.(9)

"Allah yolunda iki çift (koyun, altın, gümüş, deve vs.) harcayan kimseyi cennetin kapıcıları -herbiri ayrı bir kapıdan- "Ey falan! Buraya gel" diye çağırırlar. Namaza düşkün olan kimse namaz kapısından, mücahidlerden olan cihad kapısından, sadaka (zekât) verenlerden olan sadaka kapısından ve oruç ehlinden olan da Reyyân kapısından çağırılır." Hz. Peygamber (s.a.) bu hadisi söylerken orada bulunan Hz. Ebu Bekir: "Anam, babam yoluna feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Bu kapıların birinden çağırılana bir müşkil yoktur. Ama bu kapıların hepsinden çağrılacak kimse de var mıdır?" diye sordu. Peygamberimiz: "Evet, vardır. Umarım, sen de onlardansın." cevabını verdi.(10)

"Allah yolunda malının fazlasını harcayan kimseye Allah yediyüz misli sevap yazar. Kendisi ve ailesi için mal harcayan, bir hasta ziyaret eden yahut bir yoldan eziyet veren şeyi kaldıran kimsenin yaptığı bu şeylere karşı -her iyiliğe on misli sevap olmak üzere- sevap verilir. Yıpratıp delmedikçe oruç

7. Hadis sahihtir. Ebu Davud, 2541, Nesâî, 6/25-26; İbn Mâce, 2792; Tirmizî, 1657; Dârimî, 2/201; Ahmed, *Müsned*, 5/230, 235, 244. İbn Hibbân (1615) sahih olduğunu söylemiştir.
8. Buharî, 56/4; Ahmed, 2/335.
9. Müslim, 1884; Nesâî, 6/19, 20.
10. Buharî, 30/4, 59/6, 69/1; Müslim, 1027; Nesâî, 6/22,23.

bir kalkandır. Allah'ın, bedeninde bir rahatsızlığa mübtelâ kıldığı kimsenin, bu rahatsızlığı onun için günahlardan bir indirim olur."[11]

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste de şöyle buyuruluyor: "Allah yolunda cihad için bir harcamada bulunan, ancak kendisi cihada çıkmayıp evinde oturan kimseye harcadığı her dirhem karşılığında yediyüz dirhem verilir. Allah yolunda bizzat gazaya çıkan ve Allah rızası için orada harcamada bulunan kimseye harcadığı her dirhem karşılığında yediyüzbin dirhem verilir." Bunları söyledikten sonra Hz Peygamber (s.a.): "Allah, dilediğine kat kat artırır." âyetini[12] okudu.[13]

مَنْ أَعَانَ مُجَاهِداً فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ غَارِماً فِي غُرْمِهِ أَوْ مُكَاتَباً فِي رَقَبَتِهِ أَظَلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ

"Allah yolundaki bir mücahide yahut borcu konusunda bir borçluya yahut da köleliği konusunda, efendisi ile belli bir mal getirip hürriyete kavuşma anlaşması yapmış (mükâteb) köleye yardımda bulunan kimseyi Allah,kendisinin gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı günde kendi gölgesinde gölgelendirir."[14]

مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ

"Ayakları, Allah yolunda tozlanan kimseyi, Allah cehenneme haram eder."[15]

لاَيَجْتَمِعُ شُحٌّ وَإِيمَانٌ فِي قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، وَلاَيَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانُ جَهَنَّمَ فِي وَجْهِ عَبْدٍ

11. Ahmed, *Müsned,* 1/195, 196. Senedinde Iyâz b. Gatîf vardır ki, onun Gatîf b. Hâris olduğu da söylenir. Bu râviyi İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (6/408) adlı eserinde kaydetmiş, ama onun hakkında cerh veya ta'dîl ifadesi kullanmamıştır. Diğer râvileri sikadır. Bu konuda Ahmed (4/322,345), Tirmizî (1625) ve Nesâî (6/49): "Kim Allah yolunda bir harcamada bulunursa, yaptığı bu harcama o kimseye yedi yüz misli sevap olarak yazılır." hadisini rivayet etmişlerdir ki bu hadisin senedi sahihtir; Hâkim de sahih olduğunu söylemiştir.
12. Bakara, 2/261.
13. İbn Mâce, 2761. Senedinde Halîl b. Abdullah adlı bir râvi vardır. Hafız İbn Hacer"in *Takrîb*'de dediği üzere meçhûl bir râvidir.
14. Ahmed, 3/487; Hâkim, 2/217. senedi zayıftır. Bu konuda Ahmed (4/386), Ebu Davud (3966) ve Nesâî (6/26): "Kim mü'min bir köle azat ederse, o köle o kimse için cehennemden kurtuluş akçesi olur." hadisini rivayet etmişlerdir; bu hadisin senedi sahihtir. Bu hadisin *Müsned*'de rivayet edilen üç şahidi vardır. Bk. Ahmed, 4/150, 4/344, 5/244.
15. Buharî, 11/18, 56/16; Tirmizî, 1632; Ahmed, 3/479.

"Bir adamın kalbinde cimrilikle iman bir arada bulunmaz. Bir kulun yüzünde Allah yolundaki cihadın tozu ile cehennem dumanı birleşmez." Bu hadiste geçen "Bir kulun yüzünde" ifadesi yerine bir metinde "Bir kulun kalbinde", bir başka metinde "Bir kişinin karnında" ve bir diğer metinde ise "Bir müslümanın burun deliklerinde" ifadesi yer almaktadır.[16]

İmam Ahmed'in (r.h.) rivayet ettiği bir hadiste: "Ayakları, gündüz bir saat, Allah yolunda tozlanan kimsenin o iki ayağı cehenneme haramdır." buyrulmaktadır.[17]

Yine İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir başka hadiste ise Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Allah, bir adamın karnında Allah yolundaki cihadın tozu ile cehennemin dumanını birleştirmez. Ayakları Allah yolunda tozlanan kimsenin bedeninin geri kalan kısmını da Allah cehenneme haram eder. Kim Allah yolunda bir gün oruç tutarsa Allah, ondan cehennemi dört nala giden süvarinin bin senede varacağı yer kadar uzaklaştırır. Allah yolunda bir yara alan kimse son nefesinde şehidlerin mührüyle mühürlenir, şehid olarak gider; kıyamet günü ona ait bir nur vardır, yarasının rengi safran rengi, kokusu misk kokusudur. Onu önceden gelip geçenler de, sonradan gelenler de tanır ve: "Bu falandır, üzerinde şehitlik mührü var" derler. Allah yolunda bir deve sağımı süresince çarpışan kimse cenneti hak eder." [18]

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste: "Kim Allah yolunda bir yürüyüşe çıkarsa, bu yürüyüşte üzerine konan toz kadar kıyamet günü misk hak eder." buyrulmaktadır.[19]

---

16. Nesâî, 6/12, 13,14; Ahmed, 2/256, 342, 441; Hâkim, 2/72; Beyhakî, 9/161. Hepsi de İbnü'l-Leclâc yoluyla Ebu Hureyre'den rivayet etmiştir. İbnü'l-Leclâc'ın ismi konusunda farklı şeyler söylenmiş, kimileri isminin "Kâkâ" kimileri, "Husayn" ve kimileri de "Hâlid" olduğunu belirtmişlerdir. Bu râviyi İbn Hibbân'dan başkası sika kabul etmemiştir. Ancak hadisin bir başka senedi daha vardır ki, o senedle kuvvet bulur. Bk. Ahmed, 2/340; Nesâî, 6/12,13; Hâkim, 2/72. Bu rivayetin senedi hasendir; İbn Hibbân (1597 ve 1599) sahih olduğunu söylemiştir.
17. Ahmed, 5/225, 226. Senedi sahihtir. İbn Hibbân sahih olduğunu söylemiştir.
18. Ahmed, 6/443, 444. Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (2/167) adlı eserinde diyor ki: Senedindeki râviler sikadır; ancak Hâlid b. Düreyk, Ebu'd-Derdâ'ya yetişmemiştir. Ondan hadis işittiğini söyleyenler de olmuştur. Hadisin şâhidleri vardır. İlk cümlesi dışındaki kısımlarıyla aynı anlamı ifade edenler yukarıda geçti. Buharî ve Müslim'in Ebu Saîd'den rivayet ettikleri hadiste buyuruluyor ki: "Herhangi bir kul Allah Teâlâ yolunda bir gün oruç tutsa, muhakkak Allah o güne karşılık olmak üzere onun yüzünü cehennemden yetmiş yıl uzaklaştırır." Nesâî, hasen bir senedle Ukbe b. Âmir'den: "Kim, Allah için bir gün oruç tutarsa; Allah ondan cehennemi yüz yıllık bir mesafe kadar uzaklaştırır." hadisini rivayet etmektedir. Ayrıca Taberânî, *el-Kebîr* ve *el-Evsat* adlı eserlerinde Amr b. Abese'den buna şahid bir hadis rivayet eder.
19. İbn Mâce, 2775. Senedi hasendir.

İmam Ahmed'in (r.h.) rivayet ettiği bir hadiste ise: "Allah yolunda bir kimsenin kalbine bir tasa gelse muhakkak Allah ona cehennemi haram eder." buyrulmuştur.[20]

رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا

"Allah yolunda bir gün sınırda nöbet tutma,dünyadan ve dünya üstündeki herşeyden daha hayırlıdır."[21]

"Bir gün, bir gece sınırda nöbet tutmak bir ay (gündüzleri) oruç tutup (geceleri) namaz kılmaktan daha hayırlıdır. Vazifesi başında ölürse yapmakta olduğu ameli sanki devam etmekteymişçesine sevap elde eder, ona (şehidlere olduğu gibi) rızkı devam eder ve kabir fitnesinden emin olur."[22]

كُلُّ مَيِّتٍ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلاَّ الَّذِي مَاتَ مُرَابِطاً فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَإِنَّهُ يَنْمُو لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَيُؤَمَّنُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ

"Her ölenin amel defteri kapanır. Bundan Allah yolunda nöbet beklerken ölen müstesnadır. Zira onun ameli, kıyamet gününe kadar artar durur ve o kimse kabir fitnesinden güvence altına alınır."[23]

"Sınırda Allah rızası için bir gün nöbet tutmak diğer yerlerde bin gün nöbet tutmaktan daha hayırlıdır."[24]

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste: "Kim sınırda Allah rızası için bir gece nöbet tutarsa, (gündüzleri) oruçla ve (geceleri) namazla geçirilen bin gecenin sevabını elde eder." [25]

"Herhangi birinizin Allah yolunda bekleyip gözcülük etmesi evinde yaptığı altmış senelik ibadetten daha hayırlıdır. Dikkat edin, Allah'ın sizi bağış-

20. Ahmed, 6/85. Senedi sahihtir.
21. Buharî, 56/5, 56/73, 59/8, 81/2.
22. Müslim, 1913; Nesâî, 6/39.
23. Tirmizî, 1621; Ebu Davud, 2500; Ahmed, 6/20. Senedi hasendir. Tirmizî: "Hasen-sahihtir" diyor. İbn Hibbân (1624) ise sahih olduğunu söylemiştir.
24. Nesâî, 6/39, 40; Dârimî, 2/211; Ahmed, 1/62, 65, 66, 75; Tirmizî, 1667. Senedinde Hz. Osman'ın azatlı kölesi Ebu Sâlih vardır; İbn Hibbân'dan başkası onun sika olduğunu söylememiştir. Diğer râvileri sikadır. Bununla birlikte Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
25. İbn Mâce, 2766: Ahmed, 1/65. Senedi zayıftır.

layıp cennete koymasını istiyorsanız Allah yolunda cihad edin. Kim Allah yolunda bir deve sağımı süresince çarpışırsa cenneti hak eder."[26]

İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadiste: "Kim müslümanların sahillerinden birinde üç gün sınır nöbeti tutarsa bu, bir senelik (karada tutulan) sınır nöbeti yerine geçer." buyrulmuştur.[27]

Yine İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadiste ise: "Allah yolunda bir gece bekçilik etme, geceleyin namazla gündüzün oruçla geçirilen bin geceden daha faziletlidir." buyrulmuştur.[28]

حَرُمَتِ النَّارُ عَلَى عَيْنٍ دَمَعَتْ أَوْ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ، وَحَرُمَتِ النَّارُ عَلَى عَيْنٍ سَهِرَتْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

"Allah korkusundan dolu dolu olan yahut ağlayan bir göze cehennem ateşi haramdır. Allah yolunda uykusuz kalan bir göze cehennem ateşi haramdır."[29]

İmam Ahmed'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Bir sultan kendisini tutmadan, kim kendi isteğiyle gönülden Allah yolunda müslümanların arkasından bekçilik ederse yeminde durulmuş olması için gerekli süre dışında o kimsenin gözleri cehennem ateşini görmeyecektir. Zira Allah: 'Yemin olsun sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere muhakkak oraya (cehenneme) uğrayacaksınız.'[30] buyurmaktadır."[31]

Hz. Peygamber (s.a.) bir yolculukları sırasında bütün bir gece akşamdan sabaha kadar atı üzerinde müslümanlara bekçilik edip nöbet tutan, yalnızca namaz yahut abdest bozmak için atından inen bir adama: "Cenneti hak ettin. Ancak bundan sonra amel etmemen gerekmez." buyurdu.[32]

---

26. Ahmed, 2/466, 524; Tirmizî, 1650; Beyhakî, 9/160. Senedi hasendir. Hâkim, (2/68) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadisin ilk cümlesi için Dârimî (2/202) ve Hâkim'in (2/68) rivayet ettikleri bir şâhid hadis vardır ki, onun râvileri sikadır. Ayrıca Ahmed'in (5/266) rivayet ettiği bir başka şâhid hadis daha vardır. Hadisin son cümlesinin şâhidi olan hadis yukarıda geçti. Bk. Cihada Teşviki, dipnot: 7.
27. Ahmed, 6/362. Senedi zayıftır.
28. Ahmed, 1/61, 65. Senedi zayıftır.
29. Ahmed, 4/134; Dârimî, 2/203; Nesâî, 6/15. Senedinde Muhammed b. Şemîr -yahut Semîr- er-Rueynî vardır; İbn Hibbân'dan başkası onun sika olduğunu söylememiştir. Diğer râvileri sikadır. Hâkim'in (2/83) Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bir şâhid hadis vardır ki, onunla kuvvetlenir.
30. Meryem, 19/71.
31. Ahmed, 2/437. Senedi zayıftır.
32. Ebu Davud, 2501. Senedi sahihtir.

"Allah yolunda bir ok atana cennette bir derece vardır."[33]

"Bir kimsenin Allah yolunda ok atması, bir köle azadına denktir. Allah yolunda bir kimsenin saçı ağarsa, saçının aklığı kıyamet günü onun için bir nur olur."[34] Nesâî'nin rivayetinde derece, yüz seneyle tefsir olunmuştur.[35]

"Allah bir tek ok yüzünden şu üç kimseyi cennete kor: 1) Sanatında hayrı gözeterek oku imal edeni, 2) Okçuya atması için, yardım maksadıyla oku uzatanı, 3) Oku atanı. Atıcılık ve binicilik öğrenin. Atıcılık öğrenmeniz bana göre binicilik öğrenmenizden daha iyidir. Kişinin eğlence için yaptığı her şey bâtıldır (boştur). Ancak yayı ile ok atması yahut atını eğitmesi ve hanımıyla oynaşması bundan müstesnadır. Allah'ın kendisine atıcılığı öğrenmeyi müyesser kıldığı bir kimse onu hiçe sayarak bırakırsa o nimete nankörlük etmiş olur." Bu hadisi İmam Ahmed ve *Sünen* sahipleri rivayet etmişlerdir.[36] İbn Mâce'de hadis "Kim atıcılığı öğrenir, sonra onu terkederse bana isyan etmiş olur" şeklinde yer almaktadır.[37]

İmam Ahmed'in rivayetine göre bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.): "Bana tavsiyede bulun." dedi. O da: "Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ederim.

---

33. Ebu Davud, 3965; Nesaî, 6/27; Ahmed, 4/384. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (1645) sahih olduğunu söylemiştir.
34. Ahmed, 4/113; Tirmizî, 1628; Nesâî, 6/26, 27. Senedi sahihtir. Ayrıca hadiste geçen bir cümlenin şâhidi de vardır. Bk. Tirmizî, 1634; Nesâî, 6/27.
35. İbn Hibbân (1643) sahih olduğunu söylemiştir. Müellif, derecenin Nesâî'de "beş yüz sene" ile tefsir edildiğini söylemişse de bu merhumun bir yanılgısıdır.
36. Ahmed, 4/144, 146, 148; Ebu Davud, 2513; Nesâî, 6/28; Hâkim, 2/95; Dârimî, 2/215; İbn Mâce, 2811. Senedindeki Hâlid b. Zeyd el-Cühenî'yi İbn Hibbân'dan başkası sika saymamıştır. Hafız el-Irâkî: "Senedinde muztariblik vardır." diyor. Ancak "Kişinin eğlence için yaptığı herşey..." kısmına Câbir b. Abdullah el-Ensârî ile Câbir b. Umeyr el-Ensârî'nin rivayet ettikleri: "Allah Teâlâ'yı hatırlatmayan her şey boştur, oyun-eğlencedir-yahut gaflettir-. Ancak şu dört şey bunun dışındadır: Kişinin iki hedef arasında koşması, atını eğitmesi, hanımıyla oynaşması ve yüzmeyi öğrenmesi." hadisi şâhidlik eder. Bu hadisi Nesâî (74/2) ve Taberânî (*el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 1/89/2) rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb* (2/170) adlı eserinde senedinin ceyyid olduğunu söylemiştir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid'de* (6/269) diyor ki: Hadisi Taberânî (*el-Evsat* ve *el-Kebîr* adlı eserlerinde) ve Bezzâr rivayet etmiştir. Taberânî'nin râvileri Abdülvehhâb b. Baht dışında *Sahîh* râvîleridir; o râvî de sikadır. Tirmizî'nin (1637), Abdullah b. Abdurrahmân b. Ebu Hüseyn'den rivayet ettiği bir başka şâhid hadis daha vardır. Râvileri sika ise de hadis mürseldir. "Allah'ın kendisine atıcılığı öğrettiği kimse..." kısmına ise Müslim'in (1919) Ukbe b. Âmir'den rivayet ettiği şu hadis şâhidlik eder: "Kim atıcılığı öğrenir de sonra onu terkederse o kimse bizden değildir yahut isyan etmiş demektir."
37. İbn Mâce, 2814. Senedi zayıfsa da bir önceki dipnotta geçen Müslim'in rivayetiyle bu hadisin metni aynı anlamı taşımaktadır.

Zira herşeyin başı odur. Cihad etmeni öneririm; çünkü cihad, İslâm'ın ruhbanlığıdır. Sana Allah'ı anmayı (zikri) ve Kur'an okumayı tavsiye ederim. Çünkü bu gökteki ruhun, yerdeki zikrindir." buyurdu.(38)

"İslâm şâhikasının zirvesi cihaddır."(39)

"Üç kimseye yardım etmek Allah üzerinde bir haktır: 1) Allah yolunda çarpışan mücahid, 2) Efendisiyle, belli bir miktar mal getirdiğinde hürriyete kavuşmak üzere sözleşme yapmış olan ve bunu ödemek isteyen köle, 3) İffetini korumak amacıyla evlenmek isteyen kimse."(40)

"Bir kimse gaza etmeden ve gaza etmeyi gönlünden geçirmeden ölürse bir tür nifak üzere ölür."(41)

Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadiste: "Bir kimse gaza etmez yahut gazaya çıkan bir gaziyi donatmaz yahut da gazaya çıkan kimsenin ailesine iyi bakmazsa, daha kıyamet günü olmadan önce Allah onu bir musibete maruz bırakır." buyrulmuştur.(42)

"İnsanların altın ve gümüşlere kıyamayıp pintilik ettikleri, îne alış-verişi yaptıkları, sığırların kuyruklarına yapıştıkları ve Allah yolunda cihad etmeyi bıraktıkları vakit gelince Allah onların başına bir belâ indirir; artık onlar, dinlerine dönünceye kadar başlarından bu belâyı kaldırmaz."(43)

---

38. İki ayrı senedi olan bu hadis hasendir. Bk. Ahmed, 3/82; Taberânî, *Sağîr*, s.197.
39. Sahih, uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Bk. Tirmizî, 2619; Ahmed, 5/231, 236, 237; İbn Ebî Şeybe, *el-Îman*, s. 2. Müellifin kaydettiği cümlenin, Taberânî'de zayıf senedle Ebu Ümâme'den rivayet edilen bir şâhidi vardır.
40. Ahmed, 2/251, 437; Tirmizî, 1655; Nesâî, 6/61; İbn Mâce, 2518. Senedi hasendir. İbn Hibbân (1653) ve Hâkim (2/217) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.
41. Müslim, 1910; Ebu Davud, 2502; Nesâî, 6/8. Hadisin râvilerinden biri olan Abdullah b. Mübârek: "Kanaatimizce bu hüküm Allah Rasûlü'nün (s.a.) devrinde idi." demektedir. Nevevî diyor ki: İbnü'l-Mübârek'in söylediği muhtemeldir. Başkaları bunun umumî olduğunu söylemektedir. Kastedilen şudur: Kim böyle yaparsa bu özellikte cihaddan geri kalan münafıklara benzemiş olur. Zira cihadı terketmek münafıklığın şubelerinden biridir.
42. Ebu Davud, 2503; İbn Mâce, 2762; Dârimî, 2/209. Senedi kuvvetlidir.
43. Ebu Davud, 3462; Beyhakî 5/316; ed-Dûlâbî, *el-Künâ*, 2/65; Ahmed, 2/28 ve 5007; Taberânî, *Kebîr* 3/207/1. Hadis hasendir.
   Îne alış-verişi: Bir malı belli bir para karşılığında, parası belli bir süre sonra ödenmek kaydıyla veresiye satıp sonra onu satılan fiyattan daha az bir paraya peşin geri satın alma. Bu şekil bir uygulama ile borç alamayan kimseler kredi temin etmiş oluyorlardı.
   "Sığırların kuyruklarına yapıştıklarında" ifadesi ziraat ve tarım işlerine kendini vermekten ve yalnızca bu işle uğraşmaktan kinayedir. Hadis-i şerifte arazide üretim yapmaktan ve toprağın yararlı şeylerinden istifade etmekten herhangi bir sakındırma ve yasaklama yoktur. Burada kastedilen yalnızca sırf dünyaya eğilmeden, onu mamur hale getirmeden ve dünyalık işlerle uğraşmaktan ötürü farzları yerine getirememeden

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste: "Bir kimse Allah Teâlâ'ya kavuştuğunda üzerinde Allah yolunda (çarpışmadan) hasıl olan bir iz bulunmazsa kendisinde bir yarık bulunduğu halde Allah'a kavuşur." buyrulmuştur.(44)

Allah Teâlâ: "Kendinizi bile bile tehlikeye atmayın." buyurmuştur.(45) Ebu Eyyub el-Ensârî, kişinin bile bile kendisini tehlikeye atmasını, cihadı terketmek diye tefsir etmiştir.(46)

Sahih bir hadiste: "Cennetin kapıları, kılıçların gölgesi altındadır." buyrulmuştur.(47)

Yine sahih bir hadiste: "Allah'ın sözü (ve dini) üstün olsun diye savaşan kimse, Allah yolunda savaşmış olur." buyrulmaktadır.(48)

---

sakınılmasıdır. Yoksa Hz. Peygamber (s.a.) ziraata ve araziden çıkan yararlı şeylerden istifade etmeye teşvik etmiş; araziden ürün elde etme ve ondan yararlanmayı bunu yapanlar için kıyamete kadar sürüp giden bir sadaka saymıştır. Nitekim Buharî ile Müslim'in Enes'ten rivayet ettikleri bir hadiste: "Herhangi bir müslüman bir ağaç diker yahut bir tahıl yetiştirir de ondan bir kuş yahut bir insan yahut da bir hayvan yerse muhakkak bu onun için bir sadaka olur." buyrulmuştur. İmam Ahmed (3/183, 184, 191), Tayâlisî (2068) ve Buharî'nin (*el-Edebü'l-Müfred,* 479) sahih senedle rivayet ettikleri bir hadiste ise: "Kıyamet vakti gelse ve birinizin elinde bir fidan bulunsa, eğer kıyamet kopmadan o fidanı dikebilirse diksin." buyrulmuştur. Arazinin bakımına ve araziden ürün elde etmeye Allah'ın oraya koyduğu hayırlı şeyleri çıkarmaya teşvik eden daha başka hadisler de vardır.

44. İbn Mâce, 2763; Tirmizî, 1666. Senedi zayıftır.
45. Bakara, 2/195.
46. Ebu Davud, 2512; Tirmizî, 2976. Eslem Ebu İmrân anlatıyor: İstanbul'a doğru Medine'den gazâya çıktık. Ordunun başında Hâlid b. Velid'in oğlu Abdurrahman vardı. Bizanslılar sırtlarını şehrin duvarına yapıştırmışlardı. Bir adam düşmana hücum etti. İnsanlar: "Dur, dur! Lâ ilâhe illallah! Kendi kendini tehlikeye atıyor." dediler. Bunun üzerine Ebu Eyyûb dedi ki: Bu âyet, biz Ensâr cemaati hakkında idi. Allah, Peygamberine yardım edip de İslâm'ı zafere eriştirince biz O'na: "Gel, artık mallarımız arasında kalalım,onların bakımını yapalım" dedik. Allah Teâlâ bunun üzerine: "Allah yolunda harcamada bulunun. Kendinizi tehlikeye atmayın." âyetini indirdi. Kişilerin kendilerini tehlikeye atması mallarımız arasında kalıp onların bakımıyla uğraşma ve cihadı terketmedir. Ebu İmran diyor ki: Ebu Eyyûb Allah yolunda cihaddan asla geri durmadı. Nihayet şehit düşüp İstanbul'da defnedildi. Bu rivayetin senedi sahihtir. İbn Hibbân (1667) ve Hâkim (2/275) hadisi sahih saymış, Zehebî de ona katılmıştır. Merhum Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (8/138) hadisi Müslim'in rivayet ettiğini söylemekle hata etmiştir; zira o rivayet etmemiştir. Hadisi *Tefsîr*'inde (1/228) kaydeden İbn Kesîr ek olarak bunu Abd b. Humeyd, İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûyeh ve Ebu Ya'lâ'nın rivayet ettiğini belirtmiştir.
47. Müslim, 1902; Tirmizî, 1659; Ahmed, 4/396, 411.
48. Buharî, 3/45, 56/10 ve 15, 97/28; Müslim, 1904; İbn Mâce, 2783; Ahmed, 4/392 , 397, 402, 405, 417. Ebu Musa el-Eş'arî anlatıyor: Bir bedevî Arap Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Adam vardır ganimet için savaşır, adam vardır üne kavuşmak için savaşır ve adam vardır (yiğitlikteki) derecesi görülsün diye savaşır. Peki, Allah yolunda olan kimdir?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Allah sözü en üstün olsun diye savaşan Allah yolundadır." cevabını verdi.

Bir diğer sahih hadiste: "Cehenneme ilk atılacak kimseler gösteriş ve nam yapmak için ilim öğrenen âlim, sadaka veren mal sahibi (zengin) ve cihad sırasında öldürülen kişi." buyrulmuştur.(49)

Bir başka sahih hadiste: "Dünya malı elde etmek için savaşa çıkan kimseye sevap yoktur" buyruluyor.(50)

Bir başka sahih hadiste rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), Abdullah b. Amr'a buyurmuştur ki: "Şayet sabredip sevabını Allah'tan bekleyerek savaşırsan; Allah seni, sabırlı ve sevabı Allah'tan bekleyen olarak diriltir. Şayet gösteriş ve rekabet için savaşırsan; Allah seni, riyakâr ve rekabet eden olarak diriltir. Ey Abdullah b. Amr! Sen hangi şekilde savaşır yahut öldürülürsen Allah seni o şekilde, o hal üzere diriltir."(51)

2— Savaş Zamanı:

Hz. Peygamber (s.a.) günün evvelinde savaşmayı uygun görürdü. Nitekim yolculuğa da günün evvelinde çıkmayı severdi. Şayet günün evvelinde savaşa başlamazsa; savaşı, güneş tepe noktadan batıya yönelip rüzgârlar esmeye başlayıncaya ve yardım ininceye kadar ertelerdi.(52)

49.Müslim, 1905; Tirmizî, 2383.

50.Ebu Davud, 2516; Ahmed, 2/366. Senedindeki İbn Mükrez'i İbn Hibbân'dan başkası sika saymamıştır. Diğer râvileri sikadır. İbn Hibbân (1604) ve Hâkim (2/85) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadis şâhidleriyle kuvvetlidir.

51.Ebu Davud, 2519. Senedindeki iki râviyi İbn Hibbân'dan başkası sika kabul etmemiştir. Diğer râvileri sikadır. Bu konuda Mâlik (2/466) mevkûf olarak, Ebu Davud (2515) ve Nesâî (6/49, 50) merfû olarak şu hadisi rivayet ederler: "Savaş iki türlüdür: Allah'ın rızasını isteyen, İslâm devlet başkanına itâat eden, malının iyisini Allah yolunda harcayan, ortağına iyi davranan ve bozgunculuktan kaçınan kimsenin uykusu da, uyanık hali de hep onun için sevaptır. Övünmek, gösteriş ve riyakârlıkta bulunmak için savaşan, İslâm devlet başkanına isyan eden ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaran iyi bir şekilde dönmez." Hadisin senedi hasendir.

52.Ebu Davud, 2606; Tirmizî, 2212. Allah Rasûlü (s.a.): "Allah'ım! Ümmetimin erken dönmesi için yardım et, gazalarını mübârek eyle!" diye dua ederdi. Bir seriye yahut ordu gönderdiği zaman günün evvelinde gönderirdi. Bu hadis şâhidleriyle birlikte sahihtir. Ebu Davud (2655) ve Tirmizî (1613) Nu'mân b. Mukarrin'in (r.a.) şöyle dediğini rivayet ederler: "Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte savaşlarda bir arada bulundum; günün evvelinde savaşa başlamadığı zaman savaşı güneş tepe noktadan kayıp rüzgârlar esmeye başlayıncaya ve yardım ininceye kadar tehir ederdi." Senedi sahihtir. Buharî (58/1) Nu'man b. Mukarrin'in şöyle dediğini rivayet eder: "Ama ben de Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte savaşta hazır bulundum. Günün evvelinde savaşa başlamadığında, rüzgârlar esip namazlar kılınıncaya kadar beklerdi."

3— Şehitliğin Faziletleri:

Hz. Peygamber (s.a.) buyurdular ki: "Canım elinde olana yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanan herhangi bir kimse -Allah kendisi yolunda yaralananı daha iyi bilir-, kıyamet günü rengi kan rengi, fakat kokusu misk kokusu olduğu bir halde gelir."[53]

Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadiste buyruluyor ki: "Allah'a şu iki damladan yahut iki izden daha sevimli hiçbir şey yoktur: Allah korkusundan akan gözyaşı damlası, Allah yolunda akıtılan kan damlası. İzler ise; Allah yolundaki iz ve Allah'ın farzlarından birinin yapılmasından meydana gelen izdir."[54]

Bir sahih hadiste buyuruluyor ki: "Ölüp de Allah katında bir hayra erişen bir kulu, tekrar dünyaya dönmesi ve dünya ile dünyadaki şeylerin kendisinin olması sevindirmez. Yalnız şehitliğin faziletinden dolayı görmekte olduğu şeylerden ötürü bundan şehid müstesnadır. Çünkü dünyaya dönüp bir kere daha öldürülmek - bir metne göre de gördüğü iltifattan ötürü on kere daha öldürülmek - onu sevindirir."[55]

Oğlu Bedir savaşında Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında öldürülen Numan'ın kızı Ümmü Hârise, kendisine "O şimdi nerede?" diye sorduğunda Allah Rasûlü (s.a.): "O en yüksek Firdevs'e erişti." buyurdu. [56]

"Şehidlerin ruhları yeşil kuşların karınlarındadır. Onlar için Arş'a asılmış kandiller vardır. Diledikleri zaman cennetten çıkarlar; sonra bu kandillere konarlar. Rableri onları görür, gözetir, ihsanda bulunur ve: 'Bir arzunuz var mı?' diye sorar. Onlar da: 'Ne arzumuz olsun? Dilediğimiz zaman cennetten çıkıyoruz!' derler. Allah bunu onlara üç kere tekrarlar. Kendilerine bu sorunun sorulmasından vazgeçilmeyeceğini görünce: 'Ya Rabbi! Senin yolunda bir daha öldürülmemiz için ruhlarımızı bedenlerimize iade etmeni talep ediyoruz.' derler. Allah da onların bir ihtiyacı bulunmadığını görünce öylece bırakılırlar."[57]

53.Müslim, 1876; Ahmed, 2/231.
54.Tirmizî, 1669. Senedi hasendir.
55.Buharî, 56/6, 56/21; Müslim, 1877; Tirmizî, 1761; Nesâî, 6/36 ve 35.
56.Buharî, 56/14, 64/9.
57.Müslim, 1887.

"Şehidlerin Allah katında elde ettiği birtakım meziyetleri vardır: 1) Kanı akmaya ilk başladığı anda bağışlanması. 2) Cennetteki makamının gösterilmesi. 3) İmanın tadının tattırılması. 4) Siyahı simsiyah, beyazı bembeyaz olan gözlere sahip hurilerle evlendirilmesi. 5) Kabir azabından korunması. 6) En büyük korkudan güvencede olması. 7) Başına vakar tacının konulması - ki bu tacdaki bir yakut tanesi dünyadan ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır-. 8) Yetmiş iki huri ile evlendirilmesi. 9) Akrabalarından yetmiş kişiye şefaat etme hakkının tanınması." Bu hadisi İmam Ahmed rivayet etmiş ve Tirmizî sahih olduğunu söylemiştir.[58]

Câbir'e buyurdu ki: "Sana, Allah'ın babana ne dediğini haber vereyim mi?" Câbir: "Evet, haber verin" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) anlattı: "Allah, konuştuğu herkesle mutlaka perde arkasından konuşmuştur. Babanla karşı karşıya söyleşti. 'Dile benden dilediğini ey kulum! Sana vereyim.' dedi. O da: 'Ya Rabbi! Beni dirilt, senin yolunda ikinci kez öldürüleyim.' ricasında bulundu. Allah: 'Daha önce insanlar dünyaya bir daha döndürülmeyecekler diye hükmettim.' diye buyurdu. O da: 'Ya Rabbi! Öyleyse geride bıraktıklarıma bunu ulaştır.' diye istekte bulundu. Bunun üzerine Allah Teâlâ: 'Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Bilakis onlar Rableri katında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar.' âyetini[59] indirdi."[60]

Hz. Peygamber (s.a.) anlatıyor: Kardeşleriniz Uhud'da şehid edilince Allah, onların ruhlarını yeşil kuşların karınlarına koydu; onlar cennet nehirlerine gelir, cennet meyvelerinden yer ve Arş'ın gölgesindeki altın kandillere konarlar. Yedikleri ve içtikleri şeylerin lezzetini, kaldıkları yerin güzelliğini görünce: "Keşke kardeşlerimiz Allah'ın bize yaptığını bilseler cihaddan kaçınmazlar, harpten çekinmezler." dediler. Bunun üzerine Allah: "Ben sizin durumunuzu onlara ulaştıracağım." dedi ve Peygamberine: "Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma." diye başlayan âyetleri indirdi.[61]

Müsned'de rivayet edilen bir hadiste buyuruluyor ki: "Şehidler, cennet kapısındaki bir nehrin göz kamaştıran bir yerinde bulunan yeşil kubbededirler. Sabah akşam cennetten rızıkları çıkar." [62]

58.Ahmed, 4/131; Tirmizî, 1663; İbn Mâce, 2799. Senedi sahihtir.
59.Âl-i İmrân, 3/169.
60.Tirmizî, 3013, İbn Mâce, 2800. Senedi hasendir.
61.Ahmed, 1/266 (2388); Ebu Davud, 2520. Râvileri sikadır. Hâkim (2/297, 298) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.
62.Ahmed, 1/266. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (1611) ve Hâkim (2/74) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

"Daha şehidin yerdeki kanı kurumadan (huri) iki hanımı, her birinin elinde dünyadan ve dünyada bulunan şeylerden daha hayırlı birer yeni ve güzel elbise bulunduğu halde, sanki bitkisiz bir arazide yavrularını kaybetmiş iki kuş gibi koşar ona gelirler."[63]

Müstedrek'te ve Nesaî'de rivayet olunan bir hadiste buyuruluyor ki: "Benim için Allah yolunda öldürülmem, yerleşik hayat süren şehir ve köy ahalisi ile göçebelerin benim olmasından daha sevimlidir."[64]

Yine aynı iki kaynakta yer alan hadiste ise: "Şehid, ölüm anında, sizin herhangi birinizin karınca ısırmasından duyduğu acıyı duyar." buyurulmaktadır.[65]

Sünen'deki bir hadiste de: "Şehid, ailesinden yetmiş kişiye şefaat eder." buyurulmaktadır.[66]

Müsned'de rivayet edilen bir hadiste buyuruluyor ki: "Şehidlerin en üstünü, (ön) safta düşmanla karşılaştığında yüzlerini çevirmeyip öldürülenlerdir. İşte onlar cennetin en âlâ köşklerinde yan gelip yatacaklardır. Rabbin onlara güler. Rabbin dünyada bir kula güldüğü zaman artık ona hesap sorulmaz."[67]

Yine aynı kaynakta yer alan bir başka hadiste buyuruluyor ki: "Şehidler dörde ayrılır: 1) Mü'min, inancı yerinde bir adam, düşmanla karşılaşır; Allah'a sadakat gösterir ve öldürülür. İşte insanların kendisine bakmak için boyunlarını kaldırdığı kimse budur. -Bu sözleri söylerken Allah Rasûlü (s.a.) başını o kadar kaldırdı ki, başlığı yere düştü-. 2) Mü'min, inancı yerinde bir adam, düşmanla karşılaşır; derisine sanki dikenle vurulmaktadır, bir serseri ok gelir onu öldürür. Bu adam ikinci derecededir. 3) Mü'min, inancı yerinde iyi amelle kötü ameli birbirine karıştırmış bir adam, düşmanla karşılaşır; Allah'a sadakat gösterir ve öldürülür. İşte bu üçüncü derecededir. 4) Mü'min, ama kendisi aleyhine pek çok konuda haddi aşmış bir adam düşmanla karşılaşır; Allah'a sadakat gösterir ve öldürülür. İşte bu da dördüncü derecededir."[68]

63.Ahmed, 2/297, 427; İbn Mâce, 2798. Senedi zayıftır.
64.Ahmed, 4/216; Nesâî, 6/33. Râvileri sikadır. Senedi güçlüdür.
65.Ahmed, 2/297; Tirmizî, 1668; Nesâî, 6/36; Dârimî, 2/205. Senedi hasendir. İbn Hibbân (1613) sahih olduğunu söylemiştir.
66.Ebu Davud, 2522. Senedinin hasen sayılması kabildir. İbn Hibbân (1612) sahih olduğunu söylemiştir.
67.Ahmed, 5/287. Senedi sahihtir.
68.Ahmed, 1/22, 23; Tirmizî, 1644. Senedi zayıftır.

Müsned'de ve İbn Hibbân'ın *Sahih*inde yer alan bir hadiste buyuruluyor ki: "Savaşta ölenler üçe ayrılır: 1) Malıyla, canıyla Allah yolunda cihad eden, düşmanla karşılaştığında onlarla çarpışan ve öldürülen mü'min kimse. İşte Allah'ın Arş'ı altındaki çadırda imtihan olunan şehid budur. Peygamberler, ondan ancak peygamberlik derecesiyle üstün gelirler. 2) Nefsine günahlardan, hatalardan pay ayıran, ama canıyla, malıyla Allah yolunda cihad eden, düşmanla karşılaştığında çarpışan ve öldürülen mü'min kimse. İşte bu davranışı yalayıp yutucudur; günahlarını ve hatalarını siler süpürür. Kılıç, hataların silgisidir. Bu kimse cennetin istediği kapısından girer. Zira cennetin sekiz, cehennemin yedi kapısı vardır. Bazıları, bazılarından üstündür. 3) Canıyla, malıyla cihad eden münafık kimse. Düşmanla karşılaştığı zaman Allah yolunda öldürülünceye kadar çarpışır. İşte bu kimse cehennemdedir. Kılıç, nifakı silmez."(69)

Sahih bir hadiste: "Kâfirle onun katili, cehennemde asla bir araya gelmez." buyurulmaktadır.(70)

Hz. Peygamber'e (s.a.): "Hangi cihad daha üstündür?" diye sordular. "Müşriklerle malıyla, canıyla çarpışan kimsenin yaptığı cihad." cevabını verdi. "Hangi ölüm daha güzeldir?" diye sordular. "Allah yolunda kanı akıtılan ve atı vurulan kimsenin ölümü." cevabını verdi.(71)

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yer alan bir hadiste: "Zalim sultanın huzurunda söylenen adil söz, en büyük cihaddandır." buyurulmaktadır.(72) Bu hadisi Ahmed ve Nesâî, mürsel olarak rivayet etmişlerdir.

---

69. Ahmed, 4/185; Dârimî, 2/206, 207. Senedi hasendir. İbn Hibbân (1614) sahih olduğunu söylemiştir.
70. Müslim, 1891; Ebu Davud, 2495. İbn Hibbân (1600) sahih olduğunu söylemiştir.
71. Ebu Davud, 1449; Dârimî, 1/331; Nesâî, 5/58. Râvileri sikadır. Bu hadise şâhid İmam Ahmed'de üç hadis vardır: 1) 4/114: Râvileri sikadır. Senedindeki râviler Buharî ve Müslim'in râvileridir. 2) 3/391. 3) 2/191.
72. İbn Mâce, 4011; Tirmizî, 2174; Ebu Davud, 4344. Senedi zayıftır. Ancak bir başka senedle rivayet edilmiştir ki o senedle bu hadis kuvvet kazanır. Bk. Ahmed, 3/19, 61; Humeydî, *Müsned,* 752 Hâkim, 4/505, 506. Bu hadisin iki şâhidi vardır: 1) Ahmed, 5/251, 256; İbn Mâce, 4012. Senedi hasendir. 2) Nesâî, 7/161; Ahmed, 4/315. Senedi sahihtir. Son hadisin râvisi Târık b. Şihab, Hz. Peygamber'i (s.a.) gören, ama O'ndan hadis işitmeyen bir sahabîdir. Ancak âlimler, sahabînin mürsellerinin huccet olduğunda ittifak etmişlerdir.

Bir sahih hadiste buyuruluyor ki: "Ümmetimden, kıyamet kopuncaya -bir metne göre ise sonuncuları Mesih Deccal'le savaşıncaya- kadar hak üzere savaşan bir grup devamlı bulunacaktır. Ne onları yardımsız bırakanlar onlara zarar verebilir; ne de muhalefet edenler."[73]

73. Buharî, 61/27, 96/10; Müslim, 1920, 1921, 1922. İkinci metni Ebu Davud (2484) rivayet etmiştir. Senedi sahihtir.

C) HARP HUKUKU

1— Savaşa Çıkacaklardan Söz Alması:

Hz. Peygamber (s.a.) harpte firar etmemek üzere ashabından söz alırdı. Bazan onlardan ölüm üzere söz aldığı da olurdu. İslâm üzere söz aldığı gibi onlardan cihad için de söz almıştır. Mekke fethinden önce ashabından hicret için söz almıştır. Ayrıca onlardan tevhid üzere, Allah'a ve Rasûlü'ne itaate sarılmak üzere söz almıştır. Bir grup ashabından da insanlardan hiçbir şey istememeleri için söz almıştır.

Onlardan birinin elinden kamçısı düştüğünde hayvanından iner, kendisi yerden alır, hiç kimseye "Onu bana ver" demezdi.[1]

Cihad konusunda, düşmanın durumu hakkında ve (konaklamak için) yer seçimi konusunda ashabının fikirlerini alırdı. *Müstedrek*'te Ebu Hureyre'nin: "Allah Rasûlü'nden (s.a.) daha çok arkadaşlarına danışan bir kimse görmedim." dediği rivayet edilmektedir.

2— Savaş Hazırlıkları:

Sefer esnasında sevkiyat işlerine bakanlar arasında geride kalır, güçsüzlerin ilerlemelerine yardım eder, yoldan kesilenleri terkisine alırdı. Yol bo-

1. Müslim, 1043; Ebu Davud, 1642.

yunca yol arkadaşlarına en candan davranan O idi.[2]

Bir gazaya çıkmak istediğinde tevriyeli ifade kullanırdı.[3] Meselâ, Huneyn savaşına çıkmak istediği vakit "Necid yolu ve suları nasıldır? Oradaki düşmanlar kimlerdir?" gibi sorular sormuştu.

"Harp hiledir." buyururdu.[4]

Düşman hakkında bilgi toplamak üzere casuslar yollar, öncüler gönderir ve geceleyin muhafızlara nöbet tuttururdu.[5]

Düşmanla karşılaştığı zaman durur dua eder, Allah'dan yardım dilerdi. Gerek kendisi, gerekse ashabı çokça Allah'ı zikreder ve seslerini kısarlardı.[6]

Orduyu ve savaşı organize eder; her kanada ona denk bir birlik yerleştirirdi. O'nun emriyle huzurunda müslümanlarla düşmanlar arasında düello yapılırdı. Harp levazımatını kuşanırdı. Bazan iki zırhı birbirine geçirip giyinirdi.[7] Sancakları ve bayrakları vardı.[8]

Bir kavme galip geldiğinde onların arazilerinde üç gün kalır, sonra seferden dönerdi.[9]

Baskın yapmak istediği vakit beklerdi. Eğer obada bir müezzinin ezan okuduğunu duyarsa baskın yapmaz, aksi takdirde hücuma geçerdi.[10] Kimi zaman düşmana gece baskın düzenler, kimi zaman da gündüzün ansızın baskın yapardı.[11]

---

2. Ebu Davud, 2639. Râvileri sikadır.
3. Buharî, 56/103, 64/79; Müslim, 2769 (54)
4. Buharî, 56/157, 63/25, 88/6; Müslim, 1739; Ebu Davud, 2636; Tirmizî, 1675. Hadiste harpte ihtiyatlı olup uyanık davranma teşvik edilmekte, düşmanı aldatma tavsiye edilmektedir; uyanık bulunmayanlar işin kendi aleyhine dönmesinden emin olamazlar. Ayrıca harpte düşünceyi kullanmaya da işaret edilmektedir. Harpte düşünceyi kullanmak, cesaret ve yiğitlikten daha çok ihtiyaç duyulan bir şeydir.
5. Bk.*Müsned*, 948; *Sahih-i Müslim*, 1901; *Sünen-i Ebu Davud*, 2501, 2618; *Siyer-i İbn Hişâm*, 2/65; *Sahih-i Buharî*, 56/40-41.
6. Bk.*Sahih-i Buharî (Fethu'l-Bâri*, 7/225); Müslim, 1763, 1743; *Müsned*, 208, 221; *Sünen-i Ebu Davud*, 2656 ve 2657.
7. Ebu Davud, 2590; Ahmed, 3/449; Tirmizî, *Şemâil*, 1/197; İbn Mâce, 2806. Sâib b. Yezîd: "Hz. Peygamber (s.a.) Uhud savaşında iki zırhı birbirine geçirerek giyindi" demektedir. Hadisin râvileri sikadır. Hâkim (3/25) Zübeyr b. Avvâm'dan bir şahit hadis aktarmış ve sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.
8. Buharî, 56/102, 121, 143, 62/9; Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî (s.a.)*, s.150-152; Tirmizî, 1681; İbn Mâce, 2818; Ebu Davud, 2591, 2592.
9. Buharî, 64/8; Ebu Davud, 2695.
10. Buharî, 10/6, 56/102; Müslim, 1365.
11. Buharî *(Fethu'l-Bârî*, 5/122, 123 ve 6/102); Müslim, 1730, 1745.

Perşembe günü sabah erken vakitte sefere çıkmayı severdi.[12] Askerler bir yere konakladığı vakit birbirlerine öyle sokulurlardı ki, üzerlerine bir örtü serilse onların hepsini bürürdü.[13]

Safları düzene kor[14] ve "Filan, sen öne geç! Falan,sen arkaya geç!" diyerek askerleri kendi eliyle harbe hazır duruma geçirirdi.

Ordusundan her bir neferin kendi kabilesinin sancağı altında savaşmasını arzu ederdi.

Düşmanla karşılaştığı vakit: "Kitab'ı indiren, bulutu yürüten, bölük bölük orduları hezimete uğratan Allah'ım! Şunları da bozguna uğrat. Onlara karşı bize yardım et!" diye dua ederdi.[15] Bazan da: "Topluluk bozguna uğrayacak, sırtlarını dönüp kaçacaklar. Hayır, doğrusu kıyamet onların azapla korkutuldukları gündür. Kıyamet ne korkunç, ne acı bir gündür." âyetlerini okurdu.[16]

"Allah'ım! Yardımını indir." derdi. "Allah'ım! Benim desteğim sensin. Yardımcım sensin. Senin için savaşıyorum." derdi.[17] Durum iyice şiddetlenip harp kızıştığı ve düşman kendisine yöneldiği vakit kendisini tanıtır: "Yalan yok, ben peygamberim. Ben Abdülmuttalib oğluyum" derdi.[18]

Harp şiddetlendiği vakit insanlar Hz. Peygamber'le (s.a.) korunurlardı.[19] Düşmana en yakın olan O'ydu.

Harpde söyledikleri vakit tanınmaları için ashabına bir parola belirlerdi. Parolaları bir keresinde "Emit! Emit = Öldür! Öldür" bir keresinde "Yâ

12. Buharî, 56/102.
13. Ebu Davud, 2628; Ahmed, 4/194. Senedi sahihtir.
14. Buharî, 56/97.
15. Buharî, 64/29; Müslim, 1742.
16. Buharî, 64/4. İbn Abbas anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) Bedir savaşı olduğu gün: "Allah'ım! Bana vaadettiğin yardımı bugün lütfet! Allah'ım! Eğer yardım etmezsen yeryüzünde Sana ibadet edecek kimse kalmayacak." diye dua etti. Hz. Ebu Bekir, elini tutup, "Yetişir, ey Allah'ın Rasûlü!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Bütün bu toplananlar bogzuna uğratılacak ve arkalarına dönüp kaçacaklar. Kıyamet, onlara azap vaadedilen gündür. O ne korkunç, ne acı bir gündür!" âyetini (Kamer, 54/45-46) okuyarak dışarı çıktı.
17. Ebu Davud, 2632; Tirmizî, 3578; Ahmed, 3/184. İbn Hibbân (1661) senedinin sahih olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed (6/16) sahih senedle Süheyb'den bir şâhid hadis nakletmiştir.
18. Buharî, 56/52, 61, 97, 167, 64/54; Müslim, 1776.
19. Müslim, 1776.

Mansûr!" ve bir keresinde de: "Hamîm Lâ yunsarûn = Hâmim. Yardım alamazlar." idi.[20]

3— Savaş Âletleri Kullanması:

Hz. Peygamber (s.a.) savaşta zırh ve miğfer giyer, kılıç kuşanır, mızrak ve Arap yayı taşırdı. Kalkan da kullanırdı. Harp esnasında kibirlilik göstermeyi severdi. Hz. Peygamber (s.a.): "Bir kısım kibir vardır ki, Allah sever; bir kısım kibir de vardır ki, Allah buğzeder. Allah'ın sevdiği kibir düşmanla karşılaşma sırasında ve sadaka verirken gösterilen kibirdir. Allah Teâlâ'nın buğzettiği kibir ise azgınlık ve övünme yolunda gösterilen kibirdir." buyurmuştur.[21]

Bir keresinde mancınıkla savaştı; mancınığı Tâif halkına karşı kullandı. Savaşta kadınların ve çocukların öldürülmesini yasaklardı.[22] Karşı taraftan savaşa katılanlara bakardı: Tüylenmiş görürse öldürür, tüysüz delikanlıları ise bırakırdı.[23]

4— Komutanlara Öğütleri:

Bir seriyye gönderdiği vakit onlara Allah'dan korkmalarını öğütler ve:

20. Birincisi: Ebu Davud, 2596, 2638; Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî (s.a.)*, s. 165. Senedi hasendir. Hâkim (2/107, 108) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır. Ahmed (4/46) ve Dârimî (2/219) sahih senedle Seleme b. Ekva'ın şöyle dediğini rivayet ederler: Bir adamla (savaşta) düello yaptım. Onu öldürdüm. Allah Rasûlü (s.a.) onun üstünden çıkanı ganimet olarak bana verip beni ödüllendirdi. Hâlid b. Velid'in yanında parolamız: *"Emit = Öldür!"* kelimesi idi. İkincisi: Ebu'ş-Şeyh'in, *Ahlâku'n-Nebî* (s.155) eserinde Zeyd b. Ali b. Hüseyin'den rivayetine göre Hz. Peygamber'in (s.a.) parolası: *"Ya Mansûr, emit!"* sözü idi. Bu hadis munkatı'dır. Üçüncüsü: Ahmed, 4/65, 5/377; Tirmizî, 1682; Ebu Davud, 2597. Senedi hasendir. Hâkim (2/107) sahih olduğunu söylemiştir. İbn Kesir, *Tefsîr*'inde (4/69) Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayeti olarak kaydetmiş ve: "Bu sened sahihtir." demiştir.
21. Ebu Davud, 2659; Nesâî, 5/78, 79; Dârimî, 2/149; İbn Hibbân, 1666. Senedi zayıfsa da İmam Ahmed'in (4/154) Ukbe b. Âmir'den rivayet ettiği şâhid hadisle kuvvet kazanıp hasen derecesine ulaşır.
22. Mâlik, *Muvatta*, 2/447; Buharî, 56/147, 148; Müslim, 1744.
23. Ebu Davud, 4404; Tirmizî, 1584; Nesâî, 6/155; İbn Mâce, 2541. Senedi hasendir.

"Allah'ın adıyla, Allah yolunda yürüyün. Allah'a küfredenleri öldürün. İşkence yapmayın, zulmetmeyin, çocuk öldürmeyin." buyururdu.[24]

Bir kimsenin yanında Kur'an'la düşman ülkesine sefere çıkmasını yasaklardı.

Gönderdiği seriyyenin komutanına düşmanla savaşmadan önce onları şu şıklardan birini seçmeye davet etmesini emrederdi: 1) Müslüman olup hicret etmeye. 2) Hicret etmeksizin yalnız müslüman olmaya. Bu durumda müslüman Araplar gibi olurlar, ancak ganimetten bir pay alamazlar. 3) Cizye vermeye. Şayet düşmanlar olumlu cevap verirlerse, komutan onların isteklerini kabul eder. Aksi takdirde Allah'dan yardım dileyip onlarla savaşa tutuşur.[25]

---

24. Müslim, 1731; Tirmizî, 1617; Ebu Davud, 2613.
25. Bir önceki hadisin bir bölümüdür.

D) GANİMETLERİN TAKSİMİ

1— Ganimetleri Taksimi:

Düşmana karşı zafer elde edince bir tellâla emreder, bütün ganimetleri bir araya toplatırdı. Önce düşman askerlerinin üzerinde bulunan elbise ve eşyaları hakedenlere verir; sonra kalanın beşte birini (humus) ayırır, Allah'ın uygun gördüğü yerlere sarfeder ve İslâm'ın ve müslümanların yararına kullanılmasını emrederdi. Sonra geri kalanlar kadınlar, çocuklar ve köleler gibi ganimetten nasibi olmayanlara ufak bağışlarda bulunurdu.[1] Sonra da geri kalanı suvariye üç pay -bir pay kendisi, iki pay atı için- ve piyadeye bir pay olmak üzere askerler arasında eşit olarak paylaştırırdı.[2] Hz. Peygamber'den (s.a.) aktarılan sahih uygulama budur.

Uygun gördüğü fayda doğrultusunda asıl ganimetten pay ayırır, bağış yapardı. Ganimetten yapılan bu bağışın beşte birlik (humus) kısımdan olduğu da söylenmektedir. Deniliyor ki, bu en zayıf görüştür; ganimetten yapılan bağış beşte birin beşte birlik kısmındandı.

---

1. *Sahih-i Müslim*'de (1812) İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) kadınları gazâya götürürdü. Kadınlar yaralıları tedavi eder ve ganimetten biraz mal alırlardı. Allah Rasûlü (s.a.) onlara ganimetten bir pay ayırmazdı. Yine aynı kaynakta yer alan bir hadise göre Hz. Peygamber'e (s.a.) ganimette hazır bulunan kadın ve köleye herhangi bir pay ayrılıp ayrılmayacağı soruldu. O da, onlara bir pay ayrılmayacağını, ancak biraz bağış yapılacağını söyledi.
2. Buharî, 56/51; Müslim, 1762.

Gazâlardan birinde Seleme b. Ekvâ'ya hem süvari, hem piyade payını birlikte verdi. Böylece o gazâda büyük yararlılık gösterdiğinden ötürü ona dört pay vermiş oldu.[3]

Ganimetten yapılan bağış istisna edilirse Hz. Peygamber (s.a.) ganimeti zayıf-güçlü ayrımı gözetmeksizin eşit olarak paylaştırırdı.[4]

Düşman ülkesine ayak bastığı vakit önden bir seriyye gönderirdi. Onların aldıkları ganimetin beşte birini ayırır, kalanın dörtte birini bağışta bulunur ve arta kalanı da o seriye ile diğer askerler arasında paylaştırırdı. Seferden döndüğü vakit de bunu yapar ve ganimetin üçte birini bağış olarak verirdi.[5] Böyle olmakla birlikte ganimetten yapılan bağışı hoş görmez: "Güçlü mü'minler, zayıf mü'minlere iade etsin" buyururdu.[6]

Hz. Peygamber'in (s.a.) ganimetten bir payı vardı ki, buna "safî" denirdi. İster köle, ister cariye isterse bir at olsun, onu beşte birlik kısımdan önce seçip alırdı.[7]

Ebu Davud'un rivayetine göre Hz. Âişe: Hz. Peygamber'in (s.a.) hanımlarından olan "Safiye, safîdendir." demiştir.[8] Bundan dolayı Züheyr b. Ukayşoğullarına gönderdiği mektubunda şöyle yazmıştır: "Şayet Allah'dan

3. Müslim, 1807; Ebu Davud, 2752. Seleme b. Ekva' diyor ki: Allah Rasûlü biri süvari payı, diğeri piyade payı olmak üzere bana iki tür pay ayırdı. Bunları benim için birleştirdi.
4. Ebu Davud, 2739. Râvileri sikadır. Bu konuda Ahmed (5/323,324) Ubâde b. Sâmit'ten hadis rivayet etmiştir. Ahmed (1/173) Mekhûl yoluyla Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın şöyle dediğini rivayet eder: Hz. Peygamber'e (s.a.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Adam vardır, bir topluluğun koruyucusu olur. Onun payı ile başkasının payı bir olur mu?" dedim. Buyurdu ki: "Ey Sa'd'ın anasının oğlu. Anan seni kaybetsin! Siz ancak zayıflarınız hürmetine rızıklandırılır, yardım görürsünüz." Râvileri sikadır. Ancak Mekhûl, Sa'd'dan hadis işitmemiştir. Buharî'nin (56/76) Mus'ab b. Sa'd'dan rivayetine göre Sa'd (r.a.) kendisinden daha az savaşçı olanlara göre kendisinde bir üstünlük görmüştü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Siz ancak zayıflarınız hürmetine yardım görür, rızıklandırılırsınız." buyurdu. Nesâî, (6/45) bu hadisi: "Allah bu ümmete ancak zayıfları hürmetine, onların duaları, namazları ve ihlâsları hürmetine yardım eder." metniyle rivayet etmiştir. Senedi sahihtir.
5. Ebu Davud, 2750. Habîb b. Mesleme el-Fihrî: "Hz.Peygamber'le (s.a.) savaşta hazır bulundum. Ganimetin dörtte birini başlangıçta, üçte birini de dönüşte bağış olarak verdi." demektedir. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (1672) hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Ahmed (5/319, 320), İbn Mâce (2852) ve Tirmizî (1561) Ubâde b. Sâmit'ten bir şâhid hadis rivayet etmişlerdir.
6. Ahmed, 5/323, 324. Senedi zayıftır.
7. Ebu Davud, 2991. Şa'bî'den mürsel olarak.
8. Ebu Davud, 2994. Senedi güçlüdür. İbn Hibbân (2247) sahih olduğunu söylemiştir. Ebu Davud (2995) Enes'den bir şahid hadis aktarmıştır, râvileri sikadır.

başka tanrı bulunmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet eder, namazınızı kılar, zekâtınızı verir ve ganimetten beşte birlik kısmı, Hz. Peygamber'in (s.a.) payını ve safî payını öderseniz Allah ve Peygamberinin güvencesi altında emniyette olursunuz." [9]

Hz. Peygamber'in (s.a.) kılıcı Zülfikâr safîden idi.[10]

Müslümanların yararına olan bir vazifeden dolayı savaşa katılamayanlara da ganimetten pay ayırırdı. Nitekim Hz. Osman'a Bedir ganimetlerinden pay ayırmıştı. Oysa Hz. Osman Allah Rasûlü'nün (s.a.) kızı ve kendi karısı olan Rukiye'nin hasta bakıcılığını yaptığından ötürü savaşa katılmamıştı. Bu sebepten Hz. Peygamber (s.a.): "Doğrusu Osman, Allah ve Peygamberinin işi için gitti." buyurup savaşa katılmış sevabını aldığını belirtti ve ona payını ayırdı.[11]

Sahabîler gazâ esnasında O'nun yanında alış-veriş yaparlardı. Onları gördüğü halde alış-veriş yapmalarını engellemezdi. Adamın biri, benzerini hiç kimsenin elde etmediği bir kazanç elde ettiğini kendisine haber verdiğinde: "Nedir bu kazanç?" diye sordu. Adam: "Alış-veriş yaptım, üç yüz ükiyye kâr sağladım." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Ben sana, bir kimsenin kazandığı en hayırlı kazancı haber vereceğim." dedi. Adam: "Nedir o? Ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Farz namazdan sonra kılınan iki rekât" cevabını verdi.[12]

Gazâ için ücretle iş yapanları iki şekilde tutuyorlardı: 1- Bir kimse bizzat gazâ için yola çıkar ve yolculuk esnasında kendisine hizmet edecek ücretli hizmetçi tutardı. 2- Mal vererek cihada çıkacak insan tutardı. Buna "ceâil" derlerdi. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Gazâya çıkan, mükâfatını elde eder. Birini ücretle harbe gönderen kimse hem bundan dolayı sevap kazanır ve hem de gazi sevabı elde eder."[13]

Ganimet konusunda da iki türlü ortaklık kurarlardı. 1- Ebdân şirketi.[14]

---

9. Ebu Davud, 2999. Râvileri sikadır.
10. Ahmed, 1/271; Tirmizî, 1561; İbn Mâce, 2808. Senedi hasendir. Zülfikâr, Âs b. Münebbih'in kılıcı idi. O, Bedir savaşında ölünce Hz. Peygamber'e (s.a.), O'ndan da Hz. Ali'ye geçti.
11. Ebu Davud, 2726. Râvileri sikadır.
12. Ebu Davud, 2785. Senedi zayıftır.
13. Ahmed, 2/174; Ebu Davud, 2526. Senedi sahihtir.
14. *Ebdân şirketi:* İki sanatkârın, yaptıkları işlerde ortaklık kurup her birinin diğerini iş kabul etmek ve çalıştırıldığı şeylerden malum ölçüde onun adına iş yapmak konusunda vekil tayin etmesi ve sanatın türünü aralarında belirlemeleri yoluyla kurulan şirket şekli. İmam Mâlik, her iki ortağın sanatının aynı olması şartıyla bu şirketin sahih olacağını söylemiştir. Ebu Hanife ve taraftarları bu şirketin sahih, Şâfii ise bâtıl olduğunu savunur. Bk. Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr,* 5/299.

2- Bir kimse, devesini yahut atını, üzerinde savaşması ve elde ettiği ganimetin yarısını kendisine vermesi şartıyla diğer bir kimseye verir; gazinin elde ettiği payı aralarında paylaşırlardı. Hatta birine okun gövdesi, diğerine ise ucundaki demiri ve arkasına takılan yelek kısmı düşerdi.

İbn Mes'ûd anlatıyor: Ben, Ammâr ve Sa'd, Bedir savaşında elde edeceğimiz ganimetler konusunda ortaklık kurduk. Sa'd iki esir yakalayıp getirdi, ben ve Ammâr hiçbir şey getiremedik.[15]

Hz. Peygamber (s.a.) seriyyeyi bazan süvari, bazan da piyade birliği şeklinde gönderirdi. Fetih olup bittikten sonra yardımcı kuvvet olarak gelenlere ganimetten pay ayırmazdı.[16]

Hz. Peygamber (s.a.) (ganimetin kendisinin tasarruf yetkisine verilen beşte birlik kısmından) akrabaların payını Hâşimoğullarına ve Muttaliboğullarına verirdi; onların kardeşleri olan Abdişemsoğulları ile Nevfeloğullarına ise pay ayırmazdı. "Muttaliboğulları ile Hâşimoğulları aynı soydandır" buyurup parmaklarını birbirine kenetledi ve: "Onlar bizden ne cahiliye, ne de İslâm döneminde ayrıldılar." dedi.[17]

2- Düşmanın Ele Geçen Yiyecekleri:

Müslümanlar savaşlarda O'nun yanında bal, üzüm ve çeşitli yiyecek maddeleri ele geçirirler; onları yerler, ganimetler arasına kaldırmazlardı.[18] Ebu Davud'un rivayetine göre İbn Ömer diyor ki: "Allah Rasûlü (s.a.) döneminde bir ordu, ganimet olarak yiyecek ve bal ele geçirdi. Onlardan humus (beşte bir) alınmadı."[19]

Abdullah b. Mugaffel, Hayber savaşında tek başına bir yağ tulumu ele geçirdi ve: "Bu gün bundan hiç kimseye bir şey vermem." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) onun bu sözünü duydu, tebessüm etti, ona hiçbir şey demedi.[20]

---

15. Ebu Davud, 3388; Nesâî, 7/57; İbn Mâce, 2288. Râvileri sikadır, ancak hadis munkatı'dır.
16. Buharî, (64/38). Ebu Hureyre anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) Ebân b. Said b. Âs'ı bir seriyenin başında Medine'den Necid taraflarına gönderdi. Ebân ve arkadaşları, Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'i fethettikten sonra O'nun yanına geldiler. Hz. Peygamber (s.a.) ganimetten onlara pay ayırmadı.
17. Buharî, 57/17, 64/38; Ebu Davud, 2978, 2979, 2980.
18. Buharî, 57/20.
19. Ebu Davud, 2701. Senedi sahihtir.
20. Buharî, 57/20, 64/38; 72/22 Müslim, 1772; Ahmed, 4/86, 5/56; Ebu Davud, 2702.

İbn Ebî Evfâ'ya: 'Siz, Allah Rasûlü (s.a.) döneminde ele geçirdiğiniz yiyecek maddelerinin beşte birini verir miydiniz?'' diye sorduklarında: "Hayber savaşında yiyecek maddesi ele geçirdik. İsteyen gelir, ondan kendisine yetecek miktar alır giderdi.'' cevabını verdi.[21]

Sahabeden biri diyor ki: Biz savaşta ele geçirdiğimiz cevizleri yer, paylaştırmazdık. Hatta eşyalarımızın yanına tulumlarımız ceviz dolu olduğu halde dönerdik.[22]

3- Yağma ve İşkencenin Yasaklanışı:

Hz. Peygamber (s.a.) savaşlarında yağma ve işkenceyi yasaklardı. "Yağmalayan kimse bizden değildir.'' buyurdu[23] ve içlerinde yağma maldan yemek pişirilen tencereleri emredip döktürdü.[24]

Ebu Davud'un rivayetine göre Ensâr'dan bir adam anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte bir sefere çıktık. İnsanlar şiddetli bir ihtiyaç ve zorluk içine düştüler. Bir davar sürüsüne rastgeldiler ve sürüyü yağmaladılar. Tencerelerimiz kaynarken Allah Rasûlü (s.a.) yayını baston gibi kullanıp yürüyerek çıkageldi. Tencerelerimizi yayı ile ters yüz etti, döktü. Sonra eti toprağa bulamaya başladı. Sonra da: "Yağma, lâşe yemekten daha helâl değildir -yahut- lâşe yemek, yağmadan daha helâl değildir.'' buyurdu.[25]

Herhangi bir kimsenin ganimet bir hayvanı binek vasıtası olarak kullanıp hayvanı zayıf düşürerek onu geri iade etmesini ve ganimet bir elbiseyi kullanıp eskiterek geri getirmesini yasakladı.[26] Ancak savaş sırasında bunlardan yararlanmayı yasaklamadı.

21. Ebu Davud, 2704. Senedi güçlüdür.
22. Ebu Davud, 2706. Senedi zayıftır.
23. Ahmed, 3/140, 197; Tirmizî, 1601; Senedi sahihtir. İki ayrı rivayeti daha vardır. 1) Ahmed, 3/312, 323, 380, 395; Ebu Davud, 4391; İbn Mâce, 3935. Râvileri sikadır. 2) Ahmed, 4/438, 439, 443, 446; İbn Mâce, 3937. Râvileri sikadır.
24. Buharî, 56/130, 64/38, 72/28; Müslim, 1968 (21); Tirmizî, 1600. Râfi' b. Hadîc anlatıyor: Tihâme'deki Zülhuleyfe'de Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte idik. Davar ve deve sürüsü ele geçirdik. Arkadaşlar acele edip onları (kesip) kazanlara doldurdular. Allah Rasûlü (s.a.) kazanların dökülmesini emretti.
25. Ebu Davud, 2705. Senedi sahihtir. İbn Mâce (3938) hadisi Sa'lebe b. Hakem'den şu şekilde rivayet eder: Düşmanın bir davar sürüsünü ele geçirdik. Onları yağmaladık. Kazanlarımızı ocağa kurduk. Hz. Peygamber (s.a.) onların yanına geldi. Dökülmelerini emretti ve sonra: "Yağmalama helâl değildir.'' buyurdu. Hafız İbn Hacer'in *el-İsâbe*'de ve el-Bûsırî'nin *ez-Zevâid*'de dedikleri gibi hadisin senedi sahihtir.
26. Ebu Davud, 2708; Ahmed, 4/108, 109; Dârimî, 2/230. Senedi sahihtir.

4- Ganimet Hırsızlığı Konusundaki Tatbikatı:

Ganimet malından çalma konusunda gerçekten çok şiddet gösterir ve: "Çalınan o mal, sahibine kıyamet günü ardır, ateştir ve kepazeliktir." buyururdu.(27)

Hz. Peygamber'in (s.a.) kölesi Mid'am savaşta vurulup öldürülünce: "Cennet ona mübarek olsun!" dediler. Peygamberimiz: "Hayır, hayır. Canım elinde olana yemin ederim ki, Hayber'in fethi günü henüz taksimat yapılmadan ganimet mallar arasından çaldığı kadife şal onun üzerinde alev alev yanmaktadır." buyurdu. Bunu işiten bir adam bir -veya iki- nalın tasması getirdi. Peygamberimiz: "Ateşten bir-veya iki-nalın tasması" buyurdu.(28)

Ebu Hureyre anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) aramızda ayağa kalktı ve ganimet malından çalmanın durumunu anlattı; günahının büyüklüğünü, bu işin korkunçluğunu belirtti. Buyurdu ki: Sakın kıyamet günü şöyle bir manzarayla karşılaşmıyayım: Birinizin omuzunda meleyen bir koyun, öbürünüzün omuzunda hım hım eden bir at; bana: "Ey Allah'ın Rasûlü! İmdadıma yetiş!" diye sesleniyorlar, bense her birine: "Senin için bir şey yapamam. Ben sana vazifemi tebliğ ettim" diyorum. Bir diğerinizin omuzunda altın ve gümüş yükü, bana: "Ey Allah'ın Rasûlü! İmdadıma yetiş!" diyor. Bense ona: "Senin için bir şey yapamam. Ben sana vazifemi tebliğ ettim." diyorum. Başka birimizin omuzunda dalgalanan bir elbise, bana: "Ey Allah'ın Râsûlü! İmdadıma yetiş!" diye sesleniyor. Bense ona: "Senin için bir şey yapamam. Ben sana vazifemi tebliğ ettim." diyorum.(29)

Hz. Peygamber'in (s.a.) yol ağırlığı olan eşyasına bekçilik eden biri (Kirkire) ölünce Peygamberimiz: "O cehennemdedir." buyurdu. Bunu duyan sahabîler bakmaya gittiler ve onun eşyaları arasında ganimet malından çaldığı bir aba buldular.(30)

27. Hadis sahihtir. İbn Mâce, 2850; Nesâî, 6/262; Ahmed, 2/184. Râvileri sikadır, ancak İbn İshak muan'an rivayet ettiği için tedlis şüphesi vardır. Ahmed'in (4/126) Irbâz b. Sâriye'den rivayet ettiği bir şahidi vardır, şahidleriyle senedi hasendir. Ayrıca İbn Mâce'nin (2850) Ubâde b. Sâmit'ten rivayet ettiği bir şâhid hadis daha vardır; senedindeki İsâ b. Sinan gevşek bir râvidir, diğer râvileri sikadır. Bir önceki hadisle hasen derecesine ulaşır.
28. Mâlik, *Muvatta*, 2/459; Buharî, 2/33, 64/38; Müslim, 115; Ebu Davud, 2711; Nesâî, 7/24.
29. Buharî, 56/189; Müslim, 1831.
30. Buharî, 56/190; İbn Mâce, 2849; Ahmed, 2/160.

Gazâlardan birinde (Hayber savaşında) sahabîler: "Filan şehiddir. Filan şehiddir." diye şehidleri saymaya başladılar. Bir adamın başına varıp da: "Ve filan da şehiddir" dediklerinde Hz. Peygamber (s.a.): "Hayır, hayır. Doğrusu ben onu ganimetten çaldığı bir bürde -yahut aba- içinde cehennemde görüyorum." buyurdu. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Ömer'e dedi ki: "Git, ey Hattab'ın oğlu! Git, insanlara şunu duyur: Cennete inananlardan başkası girmeyecektir!"(31)

Bir adam Hayber savaşında vefat etti. Durumu Allah Rasûlü'ne (s.a.) ilettiler. Hz. Peygamber (s.a.): "Arkadaşınızın cenaze namazını kılın." buyurdu. Bu söz üzerine insanların moralleri bozuldu. Hz. Peygamber (s.a.) durumu görünce: "Arkadaşınız Allah yolunda iken ganimet malından bir şey çaldı." buyurdu. Sahabîler onun eşyalarını araştırdılar, iki dirhem etmez yahudi imalatı bir boncuk salkımı buldular.(32)

Bir ganimet ele geçirdiği zaman Bilâl'e insanlar arasında duyuru yapmasını emreder, insanlar ele geçirdikleri ganimetleri getirirlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) beşte birini alır, geri kalanı taksim ederdi. Ganimet paylaştırıldıktan sonra bir adam kıldan yapılma bir yular getirdi. Allah Rasûlü (s.a.) ona: "Bilâl'in üç kere seslendiğini işittin mi?" diye sordu. Adam: "Evet" cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.): "Peki, onu getirmekten seni alıkoyan nedir?" diye sorunca, adam özür diledi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Bunu kıyamet günü getirmiş ol, yine kesinlikle kabul etmeyeceğim." buyurdu.(33)

Hz. Peygamber(s.a.) ganimet malından çalanın malının yakılmasını ve o kimsenin dövülmesini emretti. Kendisinden sonra hilâfete geçen iki Râşid Halife (Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer) ganimet hırsızının malını yaktırmışlardır.(34) Kimi âlimler: "Bu uygulama, yukarıda kaydettiğim diğer hadislerle

31. Müslim, 114; Tirmizî, 1574; Dârimî, 2/230, 231; Ahmed, 1/30, 47.
32. Mâlik, *Muvatta*, 4/458; Ahmed, 4/114, 5/192; Ebu Davud, 2710; Nesâî, 4/64; İbn Mâce, 2848. Senedi sahihtir.
33. Ahmed, 2/213; Ebu Davud, 2712. Senedi hasendir. Hâkim (2/127) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.
33. Ahmed, 2/213; Ebu Davud, 2712. Senedi hasendir. Hâkim (2/127) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.
34. Tirmizi, 1461; Ebu Davud, 2713. Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Bir adamı ganimet malından çalmış olarak bulursanız onun malını yakın ve onu kırbaçlayın." Senedinde zayıf bir râvi olan Muhammed b. Sâlih b. Zâide vardır. Tirmizî diyor ki: Bu hadis garîbtir. Yalnız bu senedle biliyoruz. Muhammed'e (Buharî'ye) bu hadisi sordum. "Bunu yalnızca Sâlih b. Muhammed b. Zâide rivayet etti. Onun künyesi Ebu Vâkıd el-Leysî'dir. Bu râvinin hadisleri münkerdir." dedi. Muhammed (Buharî) dedi ki: "Bu olay birçok hadiste rivayet edildi. Ama onlarda Hz. Peygamber'in (s.a.) o kişinin malını yakmayı emrettiği yer almamaktadır." Ebu Davud'un (2714) rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer, ganimetten çalanın malını yaktırdılar ve onu kırbaçlattılar. Bu hadis zayıftır. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (6/130) hadisin Amr b. Şuayb'dan mevkûf olarak rivayet edildiği görüşünü tercih etmiştir.

yürürlükten kaldırılmıştır. Zira bu hadislerden hiçbirinde yakma meselesi bulunmamaktadır." derken kimileri de diyorlar ki -doğru olan görüş budur[35]-: Bu iş kamu menfaatine göre uygulanmak üzere devlet başkanlarının ictihadlarına bırakılmış ta'zîr cezaları ve malî cezalar kabilindendir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.) yaktığı da olmuştur, yakmadığı da. Kendisinden sonra gelen halifeleri de aynı uygulamada bulunmuşlardır. İçki içen kimsenin üçüncüde yahut dördüncüde öldürülmesi meselesinde[36] olduğu gibi. Bu had cezası olmadığı gibi yürürlükten kaldırılmış da değildir. Yalnızca devlet başkanının ictihadına bağlı bir ta'zir cezasıdır.

35. Böyle bir şey ancak Allah Rasûlü'nden (s.a.) bir nas sabit olunca yöneltilebilir. Yukarıda geçtiği üzere zayıf olunca onun bir veçhi yoktur.

36. "İçki içeni kırbaçlayın. İkinci kere yeniden içerse yine kırbaçlayın. Üçüncüsünde de kırbaçlayın. Dördüncü kere içerse öldürün." hadisi sahihtir. Bu hadis şu kaynaklarda şu sahabîlerden rivayet edilmiştir: 1) İbn Ömer'den: Ahmed, Ebu Davud, Nesâî ve Hâkim, 2) Muâviye'den: Ebu Davud, Tirmizî ve Hâkim, 3) Züeyb'den: Ebu Davud, Beyhakî, 4) Ebu Hureyre'den: Ahmed, Ebu Davud, Tirmizî, Hâkim, 5) Şurahbil b. Evs'den: Taberânî, Hâkim, Ziyâ, 6) Cerîr'den: Taberânî, Dârakutnî, Hâkim, Ziyâ, 7) Abdullah b. Amr'dan: Ahmed, Hâkim, 8) Câbir'den: İbn Huzeyme, Hâkim, 9) Gudayf'dan: Taberânî, 10) Şerîd b. Süveyd'den: Nesâî, Hâkim ve Ziyâ.

E) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) ESİRLER KONUSUNDAKİ UYGULAMALARI

1— Esirlere Yapılan Muamele:

Hz. Peygamber (s.a.) esirlerin bir kısmını karşılıksız salıverir, bir kısmını öldürür, bir kısmını fidye olarak mal alıp bırakır ve bir kısmını da müslüman esirlerle değiş-tokuş ederdi. Bunların hepsini maslahat (kamu menfaati) gereği yapmıştır. Bedir esirlerini mal karşılığı serbest bıraktı ve: "Mut'im b. Adiy hayatta olsaydı da şu kokuşmuş adamlar hakkında benimle konuşup aracılık etseydi onun hatırına bunları bırakırdım." buyurdu.[1]

Hudeybiye anlaşması sırasında seksen silahlı adam gafil avlamak isteyerek Hz. Peygamber'e (s.a.) baskın yaptı. Peygamberimiz onları esir aldı, sonra fidye almaksızın serbest bıraktı.[2]

Hanifeoğullarının reisi Sümâme b. Üsâl'i esir aldı, mescidin direğine bağladı ve sonra serbest bıraktı. O da müslüman oldu.[3]

2— Bedir Savaşı Esirlerinden Fidye Alınması:

Bedir esirleri konusunda sahabe ile istişare etti. Hz. Ebu Bekir Sıddîk, düşmanlara karşı bir güç oluşturmak için onlardan fidye almasını ve onları

---

1. Buharî, 57/16, 64/12; Ebu Davud, 2689; Ahmed, 4/80.
2. Müslim, 1808; Ahmed, 3/124; Tirmizî, 3264; Ebu Davud ve Nesâî.
3. Buharî, 8/76, 8/82, 44/7, 44/8, 64/70; Müslim, 1764; Ebu Davud, 2679.

bu şekilde serbest bırakmasını ve böylece belki Allah'ın onları İslâm'a erdireceğini söyledi. Hz. Ömer: "Hayır, vallahi, olmaz. Ben Ebu Bekir'in görüşünde değilim. Fikrimce, sen bize müsaade et, onların boyunlarını vuralım. Çünkü bunlar kâfirlerin liderleri ve asilzadeleridir." dedi. Allah Rasûlü'nün gönlü (s.a.) Hz. Ebu Bekir'in dediğine yattı, Hz. Ömer'in dediğini arzu etmedi. Ertesi gün olunca Hz. Ömer geldi, Allah Rasûlü (s.a.) ile Hz. Ebu Bekir'in ağladığını gördü. Bunun üzerine: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen ve arkadaşın neden ağlıyorsunuz? Sebebini söyleyin, ben de ağlayabilirsem ağlayayım; ağlayamazsam, siz ağladığınız için ben de ağlar görüneyim!" dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Senin arkadaşlarının esirlerden fidye alınmasını bana arzetmelerinden dolayı ağlıyorum. Onların uğrayacağı azap (yanıbaşında bulunan bir ağaca işaret ederek) şu ağaçtan daha yakın bir şekilde bana gösterildi. Allah: "Savaşta düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz..." âyetini[4] indirdi.[5]

Âlimler bu iki görüşten hangisinin daha isabetli olduğu konusunda tartışmış ve bir grup bu hadisden dolayı Hz. Ömer'in görüşünü tercih etmiştir. Bir grup da şu sebeblerden ötürü Hz. Ebu Bekir'in görüşünü tercih etmiştir: İş Hz. Ebu Bekir'in görüşünde karar kılmıştır. Onun görüşü fidye karşılığı serbest bırakmanın kendilerine helal kılınması konusunda Allah'ın daha önce indirdiği âyete uygun düşmektedir. Ayrıca gazaba galip gelen rahmete de uygun düşmektedir. Bu olayda Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Ebu Bekir'i Hz. İbrahim ile Hz. İsa'ya, Hz. Ömer'i de Hz. Nûh ile Hz. Musa'ya benzetmiştir.[6] Bu esirlerin çoğunluğunun müslüman olmasıyla Hz. Ebu Bekir'in görüşü büyük hayırlara vesile olmuştur. Onların sulblerinden de müslüman nesiller ortaya çıkmıştır. Alınan fidye ile müslümanlar kuvvet elde etmişlerdir. Hz. Ebu Bekir'in görüşüne önce Allah Rasûlü (s.a.), sonra da Allah muvafakat göstermiştir. Zira iş onun görüşü üzere karar kılmıştır. Sıddîk'ın bakış açısının derinliği de bir başka sebeptir. Çünkü Allah'ın hükmünün sonuçta, karar kılacağı noktayı kendisine fikir edinmiş ve rahmet tarafını ceza tarafına baskın yapmıştır.

Diyorlar ki: Hz. Peygamber'in (s.a.) ağlaması ise bu işten dünyalık yarar elde etmek isteyenlere azabın inmesinden dolayı onlara olan merhametindendir. Bunu Allah Rasûlü (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir istememiş, sahabenin bir kısmı istemişse de fitne (azap) yalnızca bunu isteyenlere isabet etmez, umu-

4. Enfâl, 8/67.
5. Müslim, 1763; Ahmed, 1/30, 31. Senedi hasendir.
6. Ahmed, 1/383, 384. Bk. İbn Kesîr, 2/325.

ma isabet eder. Nitekim Huneyn savaşında içlerinden birinin: "Bugün az bir topluluğa elbette mağlup olmayız." dediği için[7] ve onlardan bir kısmının, çokluklarıyla böbürlenmelerinden dolayı asker hezimete uğramıştır. Bir imtihan, bir sınama olsun diye bu yüzden ordu mağlup düştü. Sonra işin devamında yardım ve zafer yetişti. En iyi bilen Allah'tır.

Ensar, Hz. Peygamber'in (s.a.) amcası Abbas'ın fidyesini kendisine bırakmak için izin istediğinde onlara: "Ondan bir tek dirhemi dahi bırakmayın." buyurdu.[8]

Hz. Peygamber (s.a.) Seleme b. Ekva'dan, Hz. Ebu Bekir'in, gazâlarından birinde kendisine ganimet payı olarak verdiği bir cariyeyi bağış yapmasını istedi. O da cariyeyi Hz. Peygamber'e (s.a.) bağışladı. Peygamberimiz cariyeyi Mekke'ye gönderip bir grup müslümanı esirlikten kurtarmak için onu fidye olarak verdi.[9] İki müslümanı, Ukeyl kabilesinden bir adamla değiştokuş etti. Ganimet paylaştırıldıktan sonra Hevâzin kabilesinin esirlerini onlara geri iade etti ve ganimetten payı olanların gönüllerini aldı, onlar da O'nun hatırına gönüllerini hoş edip paylarını bağışladılar. Bundan hoşnut kalmayanlara bedel olarak her bir insan karşılığı ganimetten altı hisse verdi.[10] Esirlerden Ukbe b. Ebî Muayt'ı ve Nadr b. Hâris'i Allah'a ve Rasûlü'ne olan şiddetli düşmanlıklarından ötürü öldürttü.[11]

İmam Ahmed'in rivayetine göre İbn Abbas anlatıyor: Esirlerden bir kısmının hiç malı yoktu. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) Ensar çocuklarına okuma-yazma öğretme karşılığında onları serbest bırakma kararı aldı.[12] Bu da gösterir ki, fidye olarak mal almak nasıl caizse emek karşılığı salıvermek de öylece caizdir.

Esir alınmadan önce müslüman olanları köle yapmazdı. Arap olmayan ehl-i kitabı köle yaptığı gibi Arap esirleri de köle yapardı. Hz. Âişe'nin onlardan alınan esirlerden bir kadın kölesi vardı. Hz. Peygamber (s.a.): "Onu azat et. Çünkü o, Hz. İsmail evlâdındandır." buyurdu.[13]

---

7. Bk.Taberî, 10/99-100; *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 3/224.
8. Buharî, 46/11, 56/172, 64/11.
9. Müslim, 1755. Yukarıda geçti.
10. Buharî, 64/54; İbn Hişâm, 2/489.
11. İbn Hişâm, *Sîre*, 1/644; Ebu Davud, 2686. Senedi hasendir.
12. Ahmed, 1/247 (2216). Senedi zayıftır.
13. Buharî, 49/13; Müslim, 2525.

Taberânî'deki bir hadisde buyuruluyor ki: "Kimin, Hz. İsmail evlâdından bir kölesi varsa Belanber'den azat etsin."[14]

3— Kadınların Esir Alınması:

Mustalıkoğulları esirlerini paylaştırdığında Hâris'in kızı Cüveyriye, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın payına düştü. Cüveyriye kendisini kölelikten kurtarmak için belli miktar mal karşılığında Sâbit ile anlaşma yaptı. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) kölelikten kurtulması için getirmesi gerekli parayı ödedi ve onunla evlendi. Hz. Peygamber (s.a.) onunla evlenmesinden dolayı, Allah Rasûlü'nün (s.a.) yeni kurulan sıhrî hısımlığından ötürü bir ikram olarak Mustalıkoğulları ailesinden yüz esir köleyi azat etti.[15] Cüveyriye halis Araptır. Asr-ı saadette müslümanlar, esir Arap cariyeleriyle cinsel ilişki kurmak için onların müslüman olmalarını beklemezler, istibrâdan (yani hamile olmadığı anlaşılıncaya kadar bekledikten) sonra onlarla cinsel ilişkiye girerlerdi. Allah bunu onlara helal kılmış, cariyenin müslüman olmasını şart koşmamış ve hatta: "...Evli kadınlarla evlenmeniz de haram kılındı. Sahip olduğunuz cariyeler müstesna." buyurmuş.[16] Böylece evli bile olsalar istibrâ için gerekli süre tamam olunca cariyelerle cinsel ilişki kurmayı mübah kılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.), esirlerden payına düşen Fezareoğullarından bir cariyeyi bağış yapmasını kendisinden istediğinde Seleme b. Ekva' O'na: "Ey Allah'ın Rasûlü! Vallahi ondan çok hoşlandım. Ama bir tek elbisesini açmadım." dedi.[17] Şayet müslüman olmadan cariye ile cinsel ilişki kurmak müslümanlara haram olsaydı bu sözün bir anlamı olmazdı. Cariye de müslüman olmamıştı. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) onu, Mekke'de esir bulunan bir grup müslümanı kurtarmak için fidye olarak vermişti. Müslüman fidye olarak verilmez. Özetle, asr-ı saadette cariye ile cinsel ilişki kurmak için onun müslümanlığının şart koşulduğuna dair sahabeden gelen haberler arasında bir söze, bir uygulamaya kesinlikle rastlamıyoruz. Doğrusu Hz. Peygamber'in (s.a.) ve ashabının tatbikatında Arap esirleri köle yapma ve müslüman olma şartı getirilmek-

14. Heysemî, hadisi *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/47) Zübeyb b. Sa'lebe el-Anberî'den kaydettikten sonra diyor ki: Taberânî rivayet etmiştir. Senedinde Abdullah b. Zübeyb vardır. Diğer râvileri sikadır. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (5/62) adlı eserinde Abdullah b. Zübeyb'i zikretmiş, ama onun hakkında herhangi bir cerh ve ta'dil ifadesi kaydetmemiştir.
15. Ahmed, 6/277; Ebu Davud, 3921. Senedi sahihtir.
16. Nisâ, 4/24.
17. Müslim, 1755. Az yukarıda geçti.

sizin cariyelik mülkiyeti ile, esir alınan kadınlarla cinsel ilişki kurma yer almaktadır.

Esir anne ile çocuğunun arasının ayrılmasını yasaklar ve: "Kim anne ile çocuğunun arasını ayırırsa Allah da kıyamet günü onunla sevdiklerinin arasını ayırır." buyururdu.[18] Esirler kendisine getirildiğinde, aralarını ayırmak istemediği için aile fertlerinin hepsini bir yere verirdi.

18. Ahmed, 5/413, 414, Tirmizî, 1566, Dârimî, 2/227. Hadis sahihtir. Hâkim (2/55) sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona katılmıştır.

F) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) CASUSLAR HAKKINDAKİ TATBİKATI

1— Casusun Öldürülmesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) bir müşrik casusu öldürttüğü sabittir.[1] Öte yandan kendisi aleyhine casuslukta bulunan Hâtıb'ı öldürtmediği de sabittir. Hz. Ömer, onu öldürmek için izin istediğinde Hz. Peygamber (s.a.): "Sana ne oluyor ki? Belki Allah, Bedir savaşında bulunanları görüp gözetmiş ve onlara: 'İstediğinizi yapın. Ben sizleri bağışlamışımdır.' buyurmuştur." diyerek öldürmesine engel oldu.[2] Şafiî, Ahmed ve Ebu Hanife -Allah onlara rahmet eylesin- gibi müslüman casusun öldürülmesini caiz görmeyenler de; Mâlik, Ahmed'in müntesiblerinden İbn Akîl (r.h.) ve daha başkaları gibi müslüman casusun öldürülmesini caiz görenler de bu hadisi delil göstermişlerdir. Caiz görenler diyorlar ki: Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Hâtıb'ın öldürülmemesi konusunda başkalarında bulunmayan, öldürmeye engel bir illet göstermiştir. Müslüman olmak öldürülmesine engel olsaydı, ondan daha hususi

1. Buharî, 56/173; Ebu Davud, 2653; İbn Mâce, 2836. Seleme b. Ekva' (r.a.) anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) sefer esnasında iken müşriklerden bir casus O'nun yanına geldi. Sahabîlerin yanına oturdu, onlarla konuştu. Sonra kaçıp gitti. Hz. Peygamber (s.a.): "Onu yakalayın ve öldürün." buyurdu. Onu ben öldürdüm. Hz. Peygamber (s.a.) casusun üzerinden çıkan eşyayı ve elbiseleri bana ganimet olarak verdi.
2. Buharî, 56/141, 56/195, 64/9, 64/46, 79/23; Müslim, 2494, Ebu Davud, 2650; Tirmizî, 3302; Ahmed, 1/80, 105.

bir illet gösterilmezdi. Zira hüküm daha genel bir illete bağlanırsa daha hususi olan tesirsiz kalır. Bu görüş daha güçlüdür. En iyi bilen Allah'tır.

2— Müşriklerin Köleleri:

Müşriklerin köleleri müslümanlar tarafına gelip müslüman olurlarsa Hz. Peygamber (s.a.) onları azad eder ve: "Bunlar Allah Teâlâ'nın azadlılarıdır." buyururdu.[3]

3— Müslüman Olanların Malları:

Hz. Peygamber'in (s.a.) tatbikatına göre bir kimse elinde bulunan bir şeyle müslüman olsa, o şey ona ait olarak kalırdı. Müslüman olmadan önce o şeyi hangi yolla elde ettiğine bakmaz, müslüman olmadan önce nasıl idiyse aynı şekilde o malı, o kişinin elinde bırakırdı. Müşrikler müslüman olduklarında Hz. Peygamber (s.a.) harp sırasında veya harpten önce onların telef ettikleri müslüman can veya malını onlara tazmin ettirmezdi. Hz. Ebu Bekir Sıddîk, mürted (dinden dönen) muhariplere müslümanların diyetlerini ve mallarını tazmin ettirmeye azmetti. Hz. Ömer buna karşı çıkarak: "Onların kanları Allah yolunda akıtılmıştır. Mükâfatları Allah'a aittir. Şehide diyet yoktur." dedi. Sahabe, Hz. Ömer'in söylediğinde ittifak etti. Hem Hz. Peygamber (s.a.), kâfirlerin müslümanlardan zorbalıkla aldıkları malları (onların ellerinde mallar aynen mevcut bulunduğunda bile), o kâfirler müslüman olduktan sonra onlardan geri alıp müslümanlara iade etmezdi. Müslümanlar mallarını onların ellerinde görürler, ama peşine düşüp talep etmezlerdi. İster bu mal akar (gayrimenkul = taşınmaz) olsun, ister menkul mal olsun durum farketmezdi. Hz. Peygamber'in (s.a.) şüphe götürmez tatbikatı işte budur.

Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'yi fethettiğinde bir grup Muhacir kendisine müracaat edip müşriklerin el koyduğu evlerini kendilerine geri vermesini

---

3. Ebu Davud, 2700. Râvileri sikadır, ancak İbn İshak'ın tedlisi var. Tirmizî (3716) hadisi bir başka yolla, ama zayıf senedle rivayet etmiştir. Bu konuda Ahmed (1/224, 362) İbn Abbas'dan bir hadis rivayet etmiştir. Yine Ahmed'in (4/168, 310) Şa'bî yoluyla Sakîfli bir adamdan rivayetine göre o adam diyor ki: Allah Rasûlü'nden (s.a.) Ebu Bekre'yi bize iade etmesini istedik, kabul etmedi ve: "O, Allah'ın azatlısı, sonra Allah'ın Rasûlü'nün (s.a.) azatlısıdır." buyurdu. Hadisin râvileri sikadır.

istediler. Hz. Peygamber (s.a.) onlardan hiçbirine evini geri vermedi. Çünkü onlar bu evleri Allah için terkettiler ve O'nun rızasını kazanmak için onlardan ayrıldılar. Allah da bu evlere bedel onlara cennette daha hayırlı evler ihsan etti. Allah için terkettikleri şeye dönmeye hakları yoktur. Hatta bundan daha açıkçası Hz. Peygamber (s.a.) Muhacir'in, haccını tamamladıktan sonra Mekke'de üç günden fazla kalmasına izin vermemiştir.[4] Çünkü Muhacir, şehrini Allah için terkedip oradan hicret etmiştir. Artık orayı vatan edinmek için geri dönemez olmuştur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.) Sa'd b. Havle'ye üzüldü; Mekke'de öldü ve oradan hicret etmişken oraya defnedildi diye onu "zavallı" olarak niteledi.[5]

---

4. Buharî, 63/47; Müslim, 1352. Ömer b. Abdülaziz, Sâib b. Yezîd'e: "Mekke'de kalma konusunda ne işittin?" diye sordu. O da Alâ b. Hadramî'nin şöyle dediğini işittim: Allah Rasûlü: "Muhâcir, Mina'dan döndükten sonra üç gün kalabilir." buyurdu. Hafız İbn Hacer diyor ki: Bu hadisden çıkarılacak fıkhî hükme göre Mekke'de ikâmet etme, fetihden önce oradan hicret etmiş olanlara haramdı. Ancak hac yahut umre maksadıyla oraya gidenlerin ibadetini tamamladıktan sonra üç günü geçmeyecek şekilde orada kalması mübah kılınmıştı.
5. Buharî, 23/37; Müslim, 1628.

G) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) SAVAŞTA ELE GEÇİRİLEN ARAZİLER KONUSUNDAKİ TATBİKATI

1— Fethedilen Topraklar Hakkındaki Tatbikatı:

Sahihtir ki, Hz. Peygamber (s.a.) Kurayzaoğulları ve Nadîroğulları arazisi ile Hayber arazisini savaşa katılan gaziler arasında paylaştırdı. Medine ise, Kur'ân'la fethedildi ve halkı müslüman oldu. Bu yüzden olduğu şekliyle bırakıldı (statüsünde bir değişiklik yapılmadı). Mekke'yi de Hz. Peygamber (s.a.) savaşarak, zorla *(=anveten)* fethetti; ama paylaştırmadı. Mekke'nin savaşla fethedilmesiyle paylaştırılmadan bırakılmasını uzlaştırmak her bir âlim grubuna problem oldu. Bir grup: "Zira Mekke hac ibadetinin yapıldığı bir yurttur; bütün müslümanlara vakıftır. Müslümanlar Mekke konusunda eşit haklara sahiptirler. Bu yüzden paylaştırılma imkânı yoktur." demiştir. Sonra bunlardan kimileri Mekke (arazisi)'nin satımını ve kiraya verilmesini yasak saymış; kimileri Mekke'de bulunan evlerin satımını caiz, kiralanmalarını yasak saymıştır. Şafiî, savaşla ele geçirme ile paylaştırmamayı uzlaştıramayınca: "Mekke sulh yoluyla fethedildi; bu yüzden paylaştırılmadı. Savaş yoluyla zorla ele geçirilmiş olsaydı, ganimet olurdu. O zaman da hayvanların ve menkullerin paylaştırılmasında olduğu gibi Mekke arazisinin de paylaştırılması vacip olurdu." demiş; Mekke evlerinin satımında ve kiraya verilmesinde bir sakınca görmemiş ve delil olarak da demiştir ki: Mekke arazisi sahiplerinin mülküdür, o kimselerden miras kalır; ayrıca bu arazi hibe de edilebilir. Allah Teâlâ da Mekke arazisini, onlara bir mülkün, sahibine nisbeti gibi nisbet etmiştir. Ömer b. Hattâb, Safvân b. Ümeyye'den bir ev satın al-

mıştır. Hz. Peygamber'e (s.a.) de (Veda haccında): "Yarın Mekke'deki evinde nereye ineceksin?" diye sorulduğunda "Akîl, bize ev-bark bıraktı mı ki?" diye karşılık vermişti.[1] Akîl, Ebu Tâlib'e mirasçı olmuştu. Şafiî, arazi de ganimetten sayılır, ganimetlerin paylaştırılması vaciptir; Mekke mülkiyete konu olur ve alınır-satılır; buna rağmen evleri, haneleri paylaştırılmamıştır prensibinden hareket ettiğinden ötürü Mekke'nin sulh yoluyla fethedildiğini söylemekten başka yol bulamamıştır.

Ancak sahih hadisleri iyice tetkik edip düşünenler, bunların hepsinin cumhûrun görüşüne, yani Mekke'nin savaş yoluyla zorla fethedildiği görüşüne delil teşkil ettiklerini görür. Sonra cumhûr da kendi aralarında Hz. Peygamber'in (s.a.) hangi sebeple Mekke arazisini paylaştırmadığı konusunda görüş ayrılığına düşmüş ve kimleri: "Çünkü Mekke hac yurdu ve ibadet mahallidir. Allah'ın, müslüman kullarına bir vakfıdır." demiş, kimileri de: "Devlet başkanı araziyi paylaştırmakla vakfetmek arasında serbesttir. Hz. Peygamber (s.a.) Hayber'i paylaştırdı, Mekke'yi paylaştırmadı. Böylece her iki tür uygulamanın da caizliğini ortaya koymuştur" demişlerdir. Bunlar diyorlar ki: Arazi, paylaştırılmaları emredilen ganimetler arasına girmez. Ganimetler yalnızca hayvanlar ve menkul mallardır. Çünkü Allah ganimetleri bu ümmet dışında hiçbir ümmete helâl kılmamış; bu ümmete ise, kâfirlerin diyarını ve arazilerini helâl kılmıştır. Nitekim bir âyette buyurmuştur ki: "Hani Musa kavmine: Ey kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın ki, aranıza peygamberler gönderdi, size saltanatlar ihsan etti, âlemlerde hiç kimseye vermediğini size verdi. Ey kavmim! Allah'ın size nasib ettiği Mukaddes Arz'a girin."[2] Firavun'un ve kavminin diyarı, ülkesi hakkında da: "İşte böyle olup bitti. Biz de o diyarı İsrailoğullarına miras olarak verdik."[3] buyurmaktadır. Böylece anlaşılmış oldu ki, arazi ganimetler arasına girmez; devlet başkanı arazi konusunda maslahat (toplum menfaati) uyarınca hareket etmekte serbesttir. Allah Rasûlü'nün (s.a.) hem paylaştırdığı, hem de paylaştırmadığı olmuştur. Hz. Ömer ise paylaştırmamış, olduğu şekliyle bırakmış ve devamlı surette arazinin rakabesine (=soyut mülkiyetine) bağımlı bulunan ve savaş için olan haraç vergisi almıştır. İşte arazinin vakfedilmesinin anlamı budur. Buradaki vakıf, rakabedeki mülkiyeti aktarmayı engelleyen vakıf anlamında değildir. Ümmetin de uygulamakta olduğu üzere bu arazinin satımı caizdir. Âlimler bu arazinin mirasa konu olacağında icmâ etmişlerdir. Oysa vakıf

1. Buharî, 25/44,56/180; Müslim, 1351.
2. Mâide, 5/20-21.
3. Şuarâ, 26/59.

mirasa konu olmaz. İmam Ahmed (r.h.) bu arazinin mehir olarak verilebileceğini ifade etmiştir. Oysa vakfın nikâhta mehir olması caiz değildir. Zira vakfın satımının ve rakabesindeki mülkiyetin naklinin imkânsız olmasının sebebi, böyle bir halde kendilerine vakıf yapılan kimselerin vakıftan menfaatlenme haklarını iptal durumunun söz konusu olmasıdır. Savaş, onların arazinin haracındaki haklarıdır. Harac araziyi bir kimse satın alsa aynen satıcısının yanında olduğu gibi onun yanında da harac arazi *(haraciye)* olur. Müslümanlardan hiçbirisinin hakkı nasıl miras, hibe ve mehirle iptal olmuyorsa tıpkı bunun gibi bu satım akdiyle de iptal olmaz. Meselâ, mükâteb (efendisiyle, belli miktar mal getirdiğinde azad edilme sözleşmesi yapmış) kölenin rakabesinin satımı da böyledir. Bu satım sözleşmesinde, mükâteb köle olma sözleşmesi yapmakla hürriyet kazanma sebebi geçerliliğini korumuştur. Çünkü köle müşteriye, satıcının yanında olduğu gibi aynen mükâteb olarak intikal eder. Hakkında gerçekleşen azad sebebi, satımıyla ortadan kalkmaz. En iyi bilen Allah'tır.

Bunun delillerinden biri de şudur: Hz. Peygamber (s.a.) Hayber arazisinin özellikle yarısını paylaştırmıştır. Eğer arazi, ganimet arazisi hükmünde olsaydı humus (1/5) çıkarıldıktan sonra kalanın hepsini paylaştırırdı. *Sünen*'de ve *Müstedrek*'te rivayet edildiğine göre: "Allah Rasûlü (s.a.), Hayber'i fethettiğinde orayı otuz altı pay etti; her bir pay, yüz paydan oluşmaktaydı. Bunun yarısı Allah Rasûlü'nün (s.a.) ve müslümanların oldu. Arta kalan yarıyı da kendisine gelen elçilere, devlet işlerine ve insanların başlarına gelen felâketlere ayırdı." Bu, Ebu Davud'un metnidir. Bir metne göre Allah Rasûlü (s.a.), on sekiz pay ayırdı ki bu, felâketler ve müslümanların işleri için ayrılan yarıdır. Bu payda Vatîh, Küteybe, Sülâlim ve civarları yer almaktadır.

Yine Ebu Davud'daki bir metne göre Hz. Peygamber (s.a.), Hayber arazisinin yarısını, Vatîh, Küteybe ve havalilerini kendi felâketlerine ve başına gelen işlere ayırdı; diğer yarısını, Şıkk, Netât ve havalilerini de ayırıp müslümanlar arasında paylaştırdı. Allah Rasûlü'nün (s.a.) payı Şıkk ve Netât havalilerinden düşmüştür.(4)

---

4. Ebu Davud, 3011, 3012, 3013, 3014. Senedi sahihtir. Vatîha: Hayber kalelerinden birinin adı. Ketîbe: Hayber köylerinden birinin adı. Şık: Hayber kalelerinden biri. Netât: Hayber'de bir pınardır, hurma ağaçlarını sular; Hayber'de bir kale adı olduğu da söylenmiştir. Ayrıca Hayber arazisine verilen bir isim olduğunu söyleyenler de vardır. Sülâlim: Hayber kalelerinden biri.

2— Mekke'nin Savaş Zoruyla Fethedildiği:

Mekke'nin savaş zoruyla fethedildiğini gösteren deliller şunlardır:

1- Kesinlikle herhangi bir kimse ne Hz. Peygamber'in (s.a.) fetih zamanı Mekkeliler'le barış anlaşması yaptığını ve ne de Mekke halkından herhangi bir kimsenin şehre karşılık olmak üzere O'nunla barış anlaşması yapmak üzere geldiğini rivayet etmiştir. Yalnız Ebu Süfyan Hz. Peygamber'e (s.a.) gelmiş, Hz. Peygamber (s.a.) de onun evine girenlere, yahut kendi kapısını kapayanlara, yahut Mescid'e girenlere veyahut da silahını bırakanlara emân (= güvence, kurtuluş garantisi) vermiştir.[5] Şayet Mekke sulh yoluyla fethedilmiş olsaydı, "Onun evine giren yahut kendi kapısını kapayan yahut da Mescid'e giren güvencededir." demezdi. Çünkü sulh, umumi bir güvenceyi icabettirir.

2- Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Şüphesiz Allah fil ordusunu Mekke'den alıkoydu ve oraya Peygamberini ve mü'minleri hükümran kıldı. Doğrusu bu beldede bana bir günün bir saatinde (sair zamanlarda Mekke'de yapılması yasak olan şeyler konusunda) izin verdi." Hadisin bir metnine göre de: "Mekke benden hiç kimse için helâl olmadı, benden sonra hiç kimse için de helâl olmayacaktır. Yalnızca bir günün bir saatinde bana helâl kılındı." buyurmuştur.[6] Bir başka metne göre de: "Şayet Allah Rasûlü (s.a.) burada harbetti diye herhangi bir kimse ruhsat tarafına kaçacak olursa ona: 'Allah, Peygamberine izin vermiştir, size izin vermedi' deyiniz. Bana da yalnızca bir günün bir saati içinde izin verdi. Bugünkü haramlığı dünkü haramlığa döndü" buyurmuştur.[7] Bu hadis Mekke'nin savaş zoruyla fethedildiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

a) *Sahih*'te yer alan bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.) fetih günü Halid b. Velid'i ordunun sağ kanadına, Zübeyr'i sol kanadına ve Ebu Ubeyde'yi zırhsız-miğfersiz askerlerin başına komutan tayin etti ve vadinin içine doğru gönderdi. Ebu Hureyre'ye: "Ey Ebu Hureyre! Bana Ensar'ı çağır." diye talimat verdi. Onlar da haberi alınca koşarak geldiler. Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Ensar topluluğu! Kureyş'in günahkârlarını gördünüz mü?" diye sordu. "Evet, gördük" dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Yarın onlarla karşılaştığı-

5. Ahmed, 2/292, 538; Müslim, 1780 (86); Ebu Davud, 3022, 3021. Ebu Davud'un rivayetlerinden birincisinde meçhul bir râvi, ikincisinde ise İbn İshak'ın muan'an rivayeti (tedlisi) vardır. Heysemî bunu *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/165, 167) kaydetmiş ve: "Taberânî rivayet etmiştir. Râvileri, *Sahih* râvîleridir." demiştir. Hadisin İbn Cerîr (2/330, 332) tarafından kaydedilen bir üçüncü senedi daha vardır, ancak bu sened zayıftır.
6. Buharî, 3/39, 45/7, 45/8, 87/8; Müslim, 1355; Ebu Davud, 2017; Dârimî, 2/256.
7. Buharî, 3/37; Müslim, 1354.

nızda onları ekin biçer gibi biçmeye bakın" buyurdu, elini sıkıp sağını solunun üzerine koydu ve "Benimle buluşma yeriniz Safâ'dır." buyurdu. O gün karşılarına kim çıktıysa kırıp geçtiler. Allah Rasûlü (s.a.) Safâ tepesine çıktı ve Ensar geldi, Safâ'yı çevirdi. Ebu Süfyan gelip: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kureyş'in karaltısı yok oldu. Bugünden sonra Kureyş yok artık!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) "Ebu Süfyan'ın evine giren güvencededir. Silahı bırakan güvencededir. Kapısını kapayan güvencededir" buyurdu.[8]

b) Ümmü Hani, bir adama emân verip onu himayesine aldı. Ali b. Ebî Tâlib o adamı öldürmek istedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Ey Ümmü Hani! Senin himayene aldığın kimseyi biz de himaye ederiz." buyurdu. Ümmü Hani'den gelen bir başka metin ise şöyledir: Mekke'nin fetih günü olunca akrabalarımdan iki adama emân verdim, himayeme aldım. Onları bir eve soktum ve üzerlerine kapıyı kapadım. Anamın oğlu Ali gelip kılıçla üzerlerine saldırdı. Derhal emân hadisini (yahut sözünü) ve Hz. Peygamber'in (s.a.): "Ey Ümmü Hani! Senin himayene aldığın kimseyi biz de himaye ederiz." buyruğunu hatırlattım. Bu olay Mekke'nin içinde, fetihten sora oldu.[9] Görüldüğü üzere Ümmü Hani'nin adama emân vermesi, Hz. Ali'nin onu öldürmek istemesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.) Ümmü Hani'nin verdiği emânı geçerli sayıp devam ettirmesi Mekke'nin savaş zoruyla fethedildiğini açıkça meydana koymaktadır.

c) Hz. Peygamber (s.a.), Makîs b. Subâbe, İbn Hatal ve iki cariyenin öldürülmesini emretti. Şayet sulh yoluyla fethedilmiş olsaydı, halkından hiçbir kimsenin öldürülmesini emretmez ve bunların adının geçmesi sulh anlaşmasından istisna teşkil ederdi.

d) *Sünen*'de sahih bir senedle rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), Mekke'nin fethi günü gelince: "İki kadın ve dört nefer dışındaki insanlara emân verin. Onları ise Kâbe'nin örtüsüne sarılmış bulsanız bile öldürün." buyurdu[10] En iyi bilen Allah'tır.

---

8. Müslim, 1780; Ahmed, 2/538.
9. Buharî, 58/9, Müslim, 1/498 (82); *Muvatta*, 1/252; Ebu Davud, 2763; Dârimî, 2/234, 235; Ahmed, 6/341, 423, 425. İkinci metin İmam Ahmed'e aittir.
10. Ebu Davud, 2683; Nesâî, 7/105. Senedinde Esbât b. Nasr vardır. Bu râvi sadûk (=doğru bir insan) ancak çok hata yapan biridir. Bu konuda Dârakutnî ve Hâkim, Saîd b. Yerbû'dan şöyle bir hadis rivayet ederler: "Şu dört kişiye ister harem bölgesinde, ister harem dışında bulunsunlar emân vermiyorum: Huveyris b. Nukayd, Hilâl b. Hatal, Mıkyes b. Subâbe, Abdullah b. Ebû Serh." Yunus b.Bükeyr'in *Megâzî*'ye yaptığı eklerde ve Buharî (56/169, 64/48) ile Müslim'de (1358) Enes b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü (s.a.) fetih senesi Mekke'ye başında miğfer olduğu halde girdi. Miğferi çıkarınca huzuruna bir adam geldi ve: "İbn Hatal, Kâbe'nin örtüsüne sarılmış" dedi.

3— Müslümanın Düşman Topraklarında Yaşaması:

Allah Rasûlü (s.a.), hicrete gücü yeten bir müslümanın müşrikler arasında kalmasını yasakladı ve: "Ben, müşrikler arasında ikamet eden her müslümandan uzağım" buyurdu. "Niçin, ey Allah'ın Rasûlü?" diyi sordular. "Ateşleri birbirini görmeyecek" cevabını verdi.[11]

Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Müşrikle birleşen ve onunla oturan kimse de onun gibidir."[12]

Yine buyuruyor ki: "Tevbe kapısı kapanıncaya kadar hicret kapısı kapanmaz. Güneş batıdan doğmadan da tevbe kapısı kapanmaz."[13]

Hz. Peygamber (s.a.): "Onu öldürün" diye emir verdi. İbn Ebî Şeybe ile Beyhakî'nin (*Delâil*'de) yine Enes'den rivayetlerine göre Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'yi fethettiği gün şu dördü dışında halka eman verdi: Abdüluzzâ b. Hatal, Mıkyes b. Subâbe el-Kinânî, Abdullah b. Ebî Serh ve Ümmü Sâre. Bk. *Fethu'l-Bârî,* 4/52.

11. Ebu Davud, 2645; Tirmizî, 1604; Nesâî, 8/36. Hadis sahihtir. Râvileri sika ise de hadisin mevsûl mü, mürsel mi olduğu tartışmalıdır. Buharî, Tirmizî ve daha başkaları mürsel olduğunu tercih etmişlerdir. Ancak Nesâî (5/82, 83) Ahmed (5/4,5) ve İbn Mâce'nin (2536) rivayet ettikleri: "Allah Teâlâ, müslüman olduktan sonra müşrikleri terkedip müslümanlar arasına gelmedikçe hiçbir müşriğin amelini kabul etmez." hadisi bunu takviye eder ve buna şâhidlik eder. Bu hadisin senedi hasendir. İmam Ahmed'in (4/160) rivayetine göre Cerîr b. Abdullah, Hz. Peygamber'e (s.a.) bîat ettiğinde Peygamberimiz ondan Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmama, namaz kılma, zekât verme, müslümana nasihat etme (yahut samimi davranma) ve müşrikten uzaklaşma hususunda söz aldı. Bu hadisin senedi sahihtir. Hemen aşağıda gelecek olan hadis buna şahidlik eder.

    "Ateşleri birbirini görmeyecek" sözünün anlamı şudur: Müslümanın konakladığı yerin, müşrik evinden uzak olması ve müslümanın, evinde ateş yansa bu ateş kendi evinde ateş yakan müşrike görünür ve ışık verir bir yerde oturmaması lâzım ve vaciptir. Müslüman ancak müslümanlarla bir arada oturur. Bu ise hicrete bir teşviktir. Bk. *Avnu'l-Ma'bûd,* 7/305, Mısır, 1968.

12. Ebu Davud, 2787. Senedi zayıftır. Ancak bir önceki hadisle kuvvet kazanır. Bu hadisi Hâkim (2/141) de rivayet etmiştir; onun senedindeki râviler sikadır.
13. Ahmed, 4/99; Ebu Davud, 2479; Darimî, 2/239, 240. Senedinde geçen Ebu Hind el-Becelî hakkında Abdülhak: "Meşhur değildir." ve İbnü'l-Kattân: "Meçhüldür" diyor. Diğer râvileri sikadır. Ahmed'in (1671) hasen senedle Abdullah b. es-Sa'dî'den rivayet ettiği: "Düşman savaştığı müddetçe hicretin arkası kesilmez." hadisi buna şahidlik eder. Muâviye, Abdurrahman b. Avf, ve Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu aktarırlar: "Hicret iki şeydir: Birisi günahlardan uzaklaşma, diğeri Allah'a ve Rasûlü'ne hicret etmedir. Tevbe kabul olunduğu müddetçe hicret kesilmez. Güneş batıdan doğuncaya kadar da tevbe kabul olunur. Güneş batıdan doğunca herkesin kalbine, içinde olanla birlikte mühür vurulur. Mü'minin imdadına amel yetişir." Bu hadisi İmam Ahmed (5/270) başka bir hasen senedle İbnü's-Sa'dî'den şu şekilde rivayet eder: İbnü's-Sa'dî, bir grup arkadaşıyla Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. Arkadaşları: "Sen

Buyurdu ki: "Bir hicretten sonra bir hicret olacaktır. Yeryüzü halkının hayırlıları Hz. İbrahim'in hicret ettiği yere en çok tutunup kalanlardır. Yeryüzünde, yeryüzü halkının kötüleri kalır; onları bulundukları yer dışarı atar, Allah'ın nefsi onlardan tiksinir, ateş onları maymunlarla, hınzırlarla bir araya toplar."(14)

---

yüklerimizi ve develerimizi muhafaza et, içeri sonra girersin." dediler. Grubun en küçüğü o idi. Onlar işlerini gördüler, sonra ona: "Haydi içeri gir!" dediler. O da içeri girdi. Hz. Peygamber (s.a.): "Geliş sebebin?" diye sordu. İbnü's-Sa'dî: "Bana hicret etme hükmünün bozulup bozulmadığını söylemeniz için geldim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Senin geliş sebebin onlarınkinden daha hayırlı. Düşmanla savaşıldığı müddetçe hicret kesilmez." buyurdu.

14. Ebu Davud, 2482; Ahmed, 2/84, 199, 209. Senedi zayıftır.

ALTINCI BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLERE MUAMELESİ

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) GAYRİMÜSLİMLERE MUAMELESİ

Bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.) eman, sulh, kâfirlerin elçilerine karşı muamele, cizye alma, ehl-i kitab ve münafıklara karşı muamele konularındaki tatbikatı, Allah'ın sözünü dinlemek üzere gelen kâfirleri himaye etmesi ve güvence altına alması, yapılan anlaşmaya sadık kalması ve hiyanetten uzak oluşu anlatılmaktadır.

1— Eman:

Sahih bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Müslümanların emanı birdir; statü bakımından en aşağıda bulunan bir müslüman da eman verebilir. Kim bir müslümanın verdiği emana tecavüz ederse Allah'ın, meleklerin ve bütün müslümanların lâneti onun üzerine olsun. Allah kıyamet günü onun ne bir farzını, ne de bir nafilesini kabul eder."[1]

Buyuruyor ki: "Müslümanların kanları birbirine denktir. Onlar başkalarına karşı bir eldir. Statü bakımından en aşağıda bulunanlarının verdiği eman onların emanı demektir. Mü'min, kâfire mukabil (kısas edilerek) öldürülmez. Kendisine eman verilen kimse de eman içinde iken öldürülmez. Kim bir bid'at çıkarırsa kendi aleyhinedir. Kim de bir bid'at çıkarır yahut bir bid'atçıyı barındırırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine

---

1. Buharî, 29/1, 58/10, 85/21, 96/5; Müslim, 1370 ve 1371.

olsun.''[2]

Sahih bir hadiste buyuruluyor ki: "Kendisiyle bir kavim arasında anlaşma bulunan kimse, anlaşmanın süresi doluncaya yahut onlarla eşitlik üzere anlaşmayı bozuncaya kadar ne bir düğüm çözsün, ne bir düğüm atsın."[3]

Hz. Peygamber (s.a.): "Kim bir insanın canını teminat altına alır, ona eman verir de sonra onu öldürürse, ben katilden uzağım." buyurmuştur. Bir metne göre ise: "Hiyanet sancağını eline tutuştururum." buyurmuştur.[4] Yine buyurmuştur ki: "Her hainin kıyamet günü kıçının yanında bir sancak bulunur, onunla tanınır. Bu filanın oğlu falandır, bu da yaptığı hiyanetidir, denilir."[5]

Bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.): "Herhangi bir kavim anlaşmayı bozarsa muhakkak kendilerine karşı, düşman yardım görür." buyurmuştur.[6]

---

2. Ebu Davud, 4530; Nesâî, 8/24. Senedi güçlüdür. *Tenkîh*'de: "Senedi sahihtir." deniyor. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (12/231) hadisin hasen olduğunu söylemiştir. "Onlar başkalarına karşı bir eldir." sözü; birbirlerine yardımcı ve destek olmada bir el gibidirler, anlamındadır. "Müslümanların kanları birbirine denktir." sözünün anlamı ise şudur: Müslümanların kanları kısas konusunda birbirine eşittir. Soylu olan sıradan insana, büyük küçüğe, âlim cahile, erkek kadına kısas edilir. Öldürülen asilzade yahut âlim ve katil sıradan insan yahut cahil biri olduğunda öldürülen kimseye karşılık kâtilinden başkası kısas edilmez. Cahiliye devri insanları ise bunun aksini yaparlar, soylu bir kimsenin kan davasında sıradan insanlardan olan katiline kısas uygulamaya razı olmazlar, katilin kabilesinden pek çok kimse öldürürlerdi. "Statü bakımından en aşağıda bulunanlarının verdiği eman, onların emanı demektir." sözü ise şu anlamdadır: Müslümanlardan biri, bir kâfire eman verdiğinde bütün müslümanlara o kâfirin kanı haram olur. İsterse bu eman veren kimse köle, kadın yahut ırgat gibi onların statü bakımından en aşağıda olanlarından biri olsa da, onun verdiği eman bozulmaz.
3. Ebu Davud, 2759; Tirmizî, 1580. Senedi sahihtir.
4. Ahmed, *Müsned*, 5/223, 224, 437; İbn Mâce, 2688; Tahâvî, *Müşkilü'l-Âsâr*, 1/77, 78; Taberânî, *es-Sağîr*, s.9 ve 121; Ebu Nuaym, *Hılyetü'l-Evliyâ*, 9/24; Tayâlisî, 1285. Senedi sahihtir, İbn Hibbân (1682) sahih olduğunu söylemiştir.
5. Buharî, 58/22, 78/99, 90/9, 92/21; Müslim, 1735, 1736, 1737, 1738; Ebu Davud, 2756; Tirmizî, 1581; Ahmed, *Müsned*, 1/411, 417, 441 ve 2/16, 29, 46, 48, 56, 70, 75, 96, 103, 112, 116, 123, 126, 142, 156 ve 3/7, 19, 35, 39, 46, 61, 64, 70, 84, 142, 150, 250, 270; İbn Mâce, 2873.
6. Hâkim, 2/126. Metni: "Bir kavim herhangi bir anlaşmayı bozdu mu mutlaka aralarında öldürme hadiseleri çıkar." Senedinde gevşek (*leyyin*) bir râvi olan Beşîr b. Muhâcir vardır. Bununla birlikte Hâkim hadisi sahih saymış ve Zehebî de ona katılmıştır. İbn Mâce'nin (4019) rivayet ettiği hadis de şahid olur ki onun senedi şahidleriyle hasendir. Taberânî'nin *Kebîr*'de rivayet ettiği bir hadis vardır ki, senedi hasene yakındır, bunun Münzirî'inin dediğine göre şahidleri vardır.

2— Medine'deki Gayrimüslimler:

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye gelince kâfirler O'nun karşısında üç kısma ayrıldılar. Birinci kısım: Hz. Peygamber (s.a.) bunlarla barış ve mütareke anlaşmaları yaptı. Şarta göre Hz. Peygamber'le (s.a.) savaşmayacaklar, O'na karşı düşmanlarıyla işbirliği yapmayacaklar ve düşmanlarına yardımda bulunmayacaklar; ama küfürleri (inançları) üzere kalacaklar, kan ve mal güvenliği içinde bulunacaklardı. İkinci kısım: Hz. Peygamber'e (s.a.) savaş açıp O'na düşmanlık ilan ettiler. Üçüncü kısım: Hz. Peygamber'le (s.a.) mütarekede bulundular; O'nunla ne barış anlaşması yaptılar, ne de O'na savaş açtılar. Bunlar Hz. Peygamber'le (s.a.) düşmanlarının akıbetlerini beklediler. Bunlardan kimileri içlerinden Hz. Peygamber'in (s.a.) galip gelmesini, muzaffer olmasını arzuluyor; kimileri düşmanlarının O'na galip gelmesini ve muzaffer olmasını istiyor ve kimileri de görünüşte Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında, içte ise O'nun düşmanlarının yanında yer alıyor ve böylece her iki taraftan da güvence altında olmak istiyorlardı ki, işte bunlar münafıklardır. Hz. Peygamber (s.a.) bu gruplardan her birine karşı Rabbinin emrettiği şekilde davrandı.

3— Yahudilerle Anlaşma Yapması:

Medine yahudileriyle barış anlaşması yaptı. Hz. Peygamber'le (s.a.) yahudiler, aralarında bir karşılıklı güven belgesi imzaladılar. Medine civarında üç yahudi kabilesi yaşamaktaydı: 1) Kaynukaoğulları, 2) Nadîroğulları, 3) Kurayzaoğulları.

4— Kaynukaoğullarının Anlaşmayı Bozmaları:

Aralarında barış anlaşması imzalanmış olmasına rağmen Kaynukaoğulları Bedir savaşından sonra Hz. Peygamber'e (s.a.) savaş açtılar; Bedir galibiyeti güçlerine gitti, bu sebeple kıskançlık ve çekememezlik gösterdiler. Allah'ın ordusu, başlarında Allah'ın kulu ve peygamberi olduğu halde hicretin 20. ayına rastlayan Şevval ayının ortasında cumartesi günü Kaynukaoğullarının bulunduğu mıntıkaya doğru yola koyuldu. Kaynukaoğulları, münafıkların reisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün müttefikleri ve Medine yahudilerinin en cesurlarıydı. O gün müslümanların sancağını taşıyan, Abdülmuttalip oğlu Hz. Hamza idi. Hz. Peygamber (s.a.) Medine'de yerine Ebu

Lübâbe b. Abdülmünzir'i vekil bıraktı. Kaynukaoğullarını, Zilkâde ayının hilâli görülünceye kadar on beş gece kuşatma altında tuttu. Bu kabile, Hz. Peygamber'in (s.a.) savaştığı ilk yahudi kabilesidir. Yahudiler kalelerinde korundular. Hz. Peygamber (s.a.) onları en sıkı bir şekilde kuşatma altında tuttu. Allah bir kavmin rüsvay olmasını ve yenilgiye uğramasını istediği zaman onların üzerine bir korku indirir ve kalplerine bir korku salar. İşte bu kuşatma esnasında yahudilerin kaplerine de böyle bir korku saldı. Bunun üzerine yahudiler canları, malları, kadınları ve çocukları hakkında Allah Rasûlü'nün (s.a.) hükmüne boyun eğdiler. Hz. Peygamber (s.a.) emredip adamların ellerini arkalarından bağlattı. Abdullah b. Übey onlar hakkında Allah Rasûlü (s.a.) ile konuştu ve bu konuda O'na çok ısrarda bulundu. Hz. Peygamber (s.a.) yahudileri ona bağışladı ve Medine'den çıkmalarını, Medine'ye yakın yerlere yerleşmemelerini emretti. Onlar da Şam bölgesindeki Ezriât denilen yere gittiler. Çok geçmeden orada çoğunluğu öldü. Kaynukaoğulları, kuyumculuk ve ticaretle uğraşırlardı. Altı yüz kadar savaşçıları vardı. Yurtları Medine'nin kenar semtinde idi. Hz. Peygamber (s.a.) onlardan mallarını aldı. Yahudilerin malları arasından Allah Rasûlü (s.a.) üç yay, iki zırh, üç kılıç ve üç mızrak aldı; onlardan ele geçen ganimetin beşte birini ayırdı. Ganimetleri toplama işiyle Muhammed b. Mesleme görevlendirilmişti.[7]

5— Nadîroğullarının Anlaşmayı Bozmaları:

Sonra anlaşmayı Nadîroğulları bozdu. Buharî, Urve'den naklen bu olayın Bedir savaşından altı ay sonra meydana geldiğini söylüyor.[8] Bu olayın sebebi şudur: Hz. Peygamber (s.a.), Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin öldürdüğü Kilâb kabilesinden iki kişinin diyeti konusunda kendisine yardımda bulunmaları için konuşmak üzere bir grup ashabıyla Nadîroğullarına gitti. Onlar: "Yaparız, ey Ebu'l-Kâsım! Sen burada otur, biz senin ihtiyacını giderelim." dediler. Bazıları tenha bir yerde kafa kafaya verdiler; şeytan onlara, üzerlerine yazılmış olan bedbahtlığı şirin gösterdi ve Hz. Peygamber'i (s.a.) öldürme kararı aldılar. "Hanginiz şu değirmen taşını alıp dama çıkar ve onun başına atıp kafasını kırar?" diye sordular. En azgınları olan Amr b. Cihâş: "Ben" diye cevap verdi. Sellâm b. Mişkem bu adamlara: "Yapmayın. Vallahi, kur-

7. Kaynukaoğulları gazvesi hakkında bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/47-50; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 3/5-7; *Şerhu'l-Mevâhibi* Ledüniyye, 1/456-458; İbn Sa'd, 2/28-29; İbn Seyyiddinnâs, 1/294; *el-İmtâ*, s.103.
8. Buharî, muallak olarak rivayet etmiştir. Abdürrezzâk, *Musannef*'te (9732) mevsûl senedle nakletmiştir.

duğunuz bu plan kesinlikle ona haber verilir, bu iş onunla aramızda mevcut bulunan anlaşmayı bozma demektir." dedi. Derhal Rabbinden Hz. Peygamber'e (s.a.) vahiy gelip onların hazırladıkları planı haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.) hızla yerinden kalktı, Medine'ye doğru yöneldi. Yolda ashabı kendisine yetişip: "Kalkıp gittin, farkına varmadık" dediler. Hz. Peygamber (s.a.) onlara yahudilerin planını haber verdi.

Allah Rasûlü (s.a.) yahudilere: "Medine'den çıkın. Burada benimle birlikte oturmayın. Size on gün süre tanıyorum. Bu süreden sonra Medine'de hanginizi bulursam boynunu vururum." diye haber gönderdi. Bu haber üzerine birkaç gün kalıp yol hazırlığı yapmaya başladılar.

Münafık Abdullah b. Übey onlara: "Yurdunuzdan çıkmayın. Beraberimde, kalenize girip önünüzde ölecek iki bin kişilik ordum var. Kurayza kabilesi ve Gatafan'dan müttefikleriniz de size yardım ederler." diye haber gönderdi. Reisleri Huyey b. Ahtab, onun bu sözlerine tamah etti ve Allah Rasûlü'ne: "Biz yurdumuzdan çıkmayacağız. Aklına geleni yap!" diye haber gönderdi.

Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) ile ashabı tekbir getirip ona doğru yola koyuldular. Sancağı Ali b. Ebî Tâlib taşıyordu. İslâm ordusu onların yurduna varınca kalelerinden ok ve taş atmaya başladılar. Kurayza kabilesi onlardan ayrıldı. İbn Übey ve Gatafanlı müttefikleri onlara hiyanet ettiler. Bundan dolayı Allah Teâlâ onların durumunu bir benzetme ile şöyle tasvir etti: "...Tıpkı şeytan gibi. İnsana: İnkâr et! der. O da inkâr edince bu sefer: Ben senden uzağım! der."[9] Zira Haşr sûresi Nadîroğulları sûresidir; bu sûrede onların kıssalarının başlangıcı ve neticesi anlatılmıştır. Allah Rasûlü (s.a.) Nadîroğullarını kuşatma altında tuttu, onların hurma ağaçlarını kestirip yaktırdı.[10] Bunun üzerine yahudiler O'na: "Biz Medine'den çıkacağız." diye haber gönderdiler. Hz. Peygamber (s.a.), silah dışında bir devenin taşıyabileceği eşyalarını yanlarına almaları, kendi başlarını ve çoluk çocuklarını alıp çıkmaları şartıyla onları kaleden indirdi. Hz. Peygamber (s.a.) çeşitli mallar ve silahlar ele geçirdi. Nadîroğullarından ele geçen bütün ganimetler kendi musibetleri ve müslümanların yararı uğruna harcaması için tamamen Allah Rasûlü'ne (s.a.) ait oldu. Beşte birini alıp gerisini taksim etmedi. Çünkü bu ganimetleri O'na Allah ihsan etti. Müslümanlar bunları ele geçirmeleri için ne at ne deve koşturdular. Ama Kurayza gazâsından ele geçen ganimetlerin beşte birini ayırıp

9. Haşr, 59/16.
10. Buharî, 41/6, 56/154, 64/14; Müslim, 1746.

geri kalanı taksim etti.[11]

İmam Mâlik diyor ki: "Allah Rasûlü (s.a.) Kurayza ganimetlerinin beşte birini ayırıp geri kalanını taksim etti. Ama Nadîroğullarının ganimeti konusunda bunu yapmadı. Çünkü müslümanlar Nadîroğullarına karşı at ve deve koşturmadılar. Oysa Kurayzaoğullarına karşı at ve deve koşturmuşlardır." Hz. Peygamber (s.a.) Nadîroğulları yahudilerini aralarında reisleri Huyey b. Ahtab da bulunduğu halde Hayber'e sürgün etti ve silahlarını ele geçirdi; arazilerine, yurtlarına ve mallarına el koydu. Silah olarak elli zırh, elli tolga ve üç yüz kırk kılıç buldu. "Muğîreoğullarının Kureyş içindeki durumu ne ise bunların da kavimleri arasındaki durumu odur." buyurdu. Bu olay hicretin 4. senesi Rebîulevvel ayında cereyan etmiştir.[12]

6— Kurayzaoğullarının Anlaşmayı Bozmaları:

Kurayza'ya gelince: Bu kabile Allah Rasûlü'nün (s.a) en azılı düşmanı ve küfürlerinde en katı olan yahudi kabilesiydi. Bu sebeple kardeşleri olan diğer yahudilerin başına gelmeyen onların başına geldi.

Onlarla savaşılmasının sebebi: Allah Rasûlü (s.a.) Hendek savaşına çıktığında bu kabile O'nunla barış anlaşması yapmış durumdaydı. Huyey b. Ahtab, Kurayzaoğullarını yurtlarında ziyaret edip onlara: "Size zamanın izzetini getirdim. Size başlarında efendileri olduğu halde Kureyş'i ve önlerinde komutanları olduğu halde Gatafan'ı getirdim. Sizler güçlü kuvvetli, iyi silah kullanan insanlarsınız.Haydi gelin, Muhammed'le vuruşalım, işini bitirelim." dedi. Kurayza kabilesi reisi ona: "Hayır, sen bana vallahi zamanın zilletini getirdi. Sen bana suyunu boşaltmış, içinde yıldırımlar gürleyip şimşekler çakan bir bulut getirdin!" diye karşılık verdi. Huyey, onu kandırmak için çeşit çeşit vaadlerde bulunup onu savaşı arzu eder hale getirmeye çalıştı. Nihayet reis, Huyey'in de kendisi ile birlikte kaleye girmesi ve kendilerinin başlarına gelecek olanın onun da başına gelmesi şartıyla teklifi kabul etti. O da bu şartı

11. Buharî, 65/1 (Haşr Sûresi tefsiri); Müslim, 1757. Hz. Ömer anlatıyor: Nadîroğullarının malları, Allah'ın, Peygamberine fey' olarak ihsan ettiği şeylerdendi. Müslümanlar ne at, ne deve koşturmuşlardı. Bu yüzden mallar Hz. Peygamber'e (s.a.) ait oldu. Ailesinin bir yıllık nafakasını ayırır, arta kalanı Allah yolunda cihada hazırlık olmak üzere hayvan ve silah alımına harcardı.

12. Nadîroğulları gazvesi için bk. İbn Hişâm, 2/190-194; İbn Sa'd, 2/57-59: Taberî, 3/36; İbn Kesîr, 3/145-150; İbn Seyyiddinnâs, 2/48; *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye,* 2/79, 86; *Musannef,* 9732.

kabullendi, istenileni yaptı. Kurayzaoğulları Allah Rasûlü'yle (s.a.) yaptıkları anlaşmayı bozdular ve açıktan açığa ona sövmeye başladılar. Allah Rasûlü'ne (s.a.) haber ulaştı. Hz. Peygamber (s.a.) durumu öğrenmek amacıyla adam gönderdi. Yahudilerin anlaşmayı bozmuş olduklarını gördü, tekbir getirdi ve: "Ey müslümanlar! Müjde size." dedi.

(Hendek savaşından sonra) Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye dönünce silahını tam çıkarıp koyuyordu ki, Cebrail çıkageldi ve: "Silahını çıkardın mı? Vallahi, melekler silahlarını daha çıkarmadılar! Haydi, beraberindekilerle birlikte Kurayzaoğullarına doğru yola koyul. Ben senin önünden gideceğim, onların kalelerini sarsacağım ve kalplerine korku salacağım!" dedi. Cebrail, meleklerden oluşan bölüğü ile yola koyuldu. Allah Rasûlü (s.a.) de onun peşinden, Muhacirlerden ve Ensardan oluşan bölüğü ile yola çıktı.[13] Ashabına o gün: "Hiç kimse Kurayzaoğulları yurduna varmadan ikindi namazını kılmasın!" buyurdu. Sahabîler derhal Hz. Peygamber'in (s.a.) emrini yerine getirmeye koyuldular ve vakit geçirmeden yola çıktılar. Yolda ikindi vakti girdi. Bazıları: "Emrolunduğumuz gibi ikindiyi ancak Kurayzaoğulları yurdunda kılarız." deyip bu namazı yatsıdan sonra kıldılar. Bazıları ise: "Hz. Peygamber (s.a.) bizden bunu istemedi. O yalnızca acele yola çıkmamızı istedi." deyip namazı yolda kıldılar. Hz. Peygamber (s.a.), durum kendisine aktarıldığında gruplardan herhangi birini ayıplamadı.[14]

Bu iki uygulamadan hangisi daha isabetliydi? Bu konuda fakihler ihtilâf etmişlerdir. Bir grup demiştir ki: Tehir edenler isabet etmişlerdir. Biz de onlarla birlikte olsaydık onlar gibi biz de tehir ederdik. Allah Rasûlü'nün (s.a.) emrine uyarak ve açık ifadeye aykırı yorumu bir kenara bırakarak bu namazı ancak Kurayzaoğulları yurdunda kılardık.

Öteki grup diyor ki: Aksine namazı vaktinde, yolda kılanlar yarışın liderliğini ele geçirdiler ve iki fazileti yakalama mutluluğuna erdiler. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.) yola çıkma emrini yerine getirmeye ve namazı vaktinde kılarak rızasını kazanmaya koştular. Sonra diğer gruba yetişmek için

13. Buharî, 64/30; Müslim, 1769; Ahmed, 6/56, 131, 142, 280. Hz. Âişe anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) Hendek savaşından dönünce silahını çıkarıp koydu, gusül abdesti aldı. Cebrail başındaki tozları silkerek O'nun yanına geldi ve: "Silahını çıkardın öyle mi? Vallahi, biz silahımızı çıkarmadık. Haydi onlara doğru yola koyul." dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Nereye?" diye sordu. Cebrail, Kurayzaoğullarını işaret etti. Hz. Peygamber (s.a.) de onlara doğru yola çıktı.

14. Buharî, 12/5; Müslim, 1770. Buharî ile Müslim'in hadisi bir tek senedle aynı üstaddan rivayet etmiş olmalarına rağmen bütün Müslim nüshalarında "ikindi" yerine "öğlen" geçmektedir.

acele ettiler. Böylece hem cihadın faziletini ve hem de namazı vaktinde kılma faziletini elde ettiler, kendilerinden istenileni iyi anladılar ve diğerlerinden özellikle de bu namaz konusunda daha fakih oldular. Zira bu namaz ikindi namazı idi. İkindi namazı ise orta namazdır. Çünkü Allah Rasûlü'nün (s.a.), red sebebi ve kusuru bulunmayan açık ifadeli sahih hadisi bunun böyle olduğunu belirtmiştir ve aynı zamanda bu namaza ayrı bir özenle devam etmenin, bu namazı kılmak için acele davranmanın ve ilk vaktinde kılmanın Hz. Peygamber'in (s.a.) sünneti olduğu rivayetleri aktarılmıştır. Ayrıca (hadise göre) bu namazı kaçıran kimsenin malı ve ailesi eksilmiş veya ameli heder olmuş demektir.[15] Bu namaz konusunda gelen emir gibi bir emir başka bir namaz konusunda gelmemiştir. Bu ikindi namazını tehir edenler olsa olsa neticede mazur olurlar. Hatta hadisin açık ifadesine uyduklarından ve emri yerine getirmeyi amaçladıklarından ötürü bir tek sevap alırlar. Ama haddizatında onların isabet etmiş, namaza ve cihada koşanların hata etmiş olmaları asla, katiyen düşünülemez. Namazı yolda kılanlar, delilleri uzlaştırmışlar ve iki fazileti elde etmişlerdir. Bu yüzden onlar iki sevap kazanırken, diğerleri de sevap kazanmışlardır. Allah onlardan razı olsun.

Soru: Namazı cihad için tehir etmek o zaman caiz ve meşrû idi. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.) Hendek savaşında, ikindiyi en nihayet geceye kadar tehir etmişti. Sahabîlerin ikindi namazını geceye kadar tehir etmeleri aynen Hendek savaşında Hz. Peygamber'in (s.a.) bu namazı geceye tehir etmesi gibidir. Özellikle de bu, korku namazı meşrû kılınmadan önce böyleydi.

Cevap: Bu kuvvetli bir sorudur. Buna iki yönden cevap verilebilir:

1— Şöyle denilebilir: Namazın vaktinde kılınmayıp tehir edilmesinin namaz vakitleri açıklandıktan sonra da caiz olduğu sabit değildir. Bunun tek delili Hendek savaşında geçen olaydır. Zira bu görüşü savunanlar işte bu olayı delil göstermektedirler. Oysa bu olayda onlar için delil yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.) namazı kasten tehir etmiş olduğuna dair bir ipucu mevcut değildir. Hatta, ihtimal ki Hz. Peygamber (s.a.) unutarak tehir etmiştir. Olayda da bunu gösteren bir ipucu mevcuttur. Zira Hz. Ömer, O'na: "Ey Allah'ın Rasûlü! İkindiyi kıldığımda neredeyse güneş batacaktı." dediğinde Allah Rasûlü (s.a.): "Vallahi, ben onu kılmadım." dedi ve sonra ayağa kalktı, namazı kıldı.[16] Bu da gösteriyor ki, Hz. Peygamber (s.a.) içinde bulunduğu meşguliyetten ve kendisini kuşatan düşmanla ilgilenmesinden ötürü bu namazı unutmuştu. Buna göre unutma mazereti ile tehir etmiş oluyor. Nitekim

15. Buharî, 2/36, 61/25, 34, 64/38; Müslim, 626.
16. Buharî, 9/36, 38, 10/26, 12/4, 64/29; Tirmizî, 180.

bir yolculuğu esnasında da uyku mazeretiyle tehir etmiş, uyandıktan ve hatırladıktan sonra ümmetine örnek olmak için bu namazı kılmıştır.

2— Namazın vaktinde kılınmayıp tehir edilmesinin, namaz vakitleri açıklandıktan sonra da caiz olduğunun sabitliği düşünülecek olsa bile bu, yalnızca namaz fiillerini akılda bulundurmaktan ve onları yerine getirmekten alıkoyacak bir dehşet ve şaşkınlık anında, korku ve çarpışma durumunda sözkonusu olabilir. Sahabe, Kurayzaoğulları yurduna giderken bu halde değildi. Aksine onların buradaki hükümleri, düşmana yaptıkları bundan önceki ve bundan sonraki seferleri hükmündeydi. Malumdur ki, onlar namazı vaktinden tehir etmezlerdi. Kurayza kabilesi de kaçmalarından endişe edilecek bir kabile değildi. Çünkü onlar yurtlarında ikamet etmekteydiler. İşte iki grubun bu konuda ayak bastıkları son nokta budur.

7— Kurayzaoğulları Gazâsı:

Allah Rasûlü (s.a.) sancağı Ali b. Ebî Tâlib'e verdi. Medine'de yerine vekil olarak İbn Ümmi Mektum'u bıraktı. Kurayzaoğullarının kalelerinin karşısına gelip karargâhını kurdu. Onları yirmi beş gece kuşatma altında tuttu. Kuşatma kendilerine iyice güçlük çıkarmaya başlayınca reisleri Kâ'b b. Esed, yahudilere şu üç teklifte bulundu: "Ya müslüman olur Muhammed'in dinine gireriz, ya çocukları ve kadınları öldürür, kılıçları çeker savaşmak için onun karşısına çıkar, muzaffer oluncaya yahut hiçbir fert sağ kalmamak üzere öldürülünceye kadar vuruşuruz; ya da cumartesi günü Allah Rasûlü ve ashabına hücum eder onları sıkıştırırız; çünkü onlar bugünde kendileriyle savaşmayacağımızdan emindirler." Yahudiler, reislerinin bu tekliflerinden herhangi birini kabul etmeye yanaşmadılar. Hz. Peygamber'e (s.a.): "Bize kendisiyle istişare etmemiz için Ebu Lübâbe b. Abdülmünzir'i gönder!" diye haber yolladılar. Yahudiler Ebu Lübâbe'nin geldiğini görünce karşılamak için ayağa kalktılar, ağlıyorlardı. "Ey Ebu Lübâbe! Ne diyorsun, Muhammed'in hükmüne razı olalım mı?" dediler. O da: "Evet" cevabını verdi ve bunun boğazlanmak anlamına geldiğini söylemek için eliyle boğazını işaret etti. Sonra derhal Allah'a ve Rasûlü'ne (s.a.) hiyanet ettiğinin farkına vardı. Başını öne eğerek oradan çekip gitti. Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına dönmedi. Doğruca mescide, Medine mescidine gitti. Kendisini mescidin direğine bağlattı ve Allah Rasûlü (s.a.) kendi eliyle çözmedikçe ipini çözdürmeyeceğine, Kurayzaoğulları arazisine ebediyen girmeyeceğine yemin etti. Bu durum Allah Rasûlü'ne (s.a.) ulaşınca: "Allah tevbesini kabul edinceye kadar onu bırakın." buyurdu. Sonra Allah tevbesini kabul etti de Allah Rasûlü (s.a.) kendi eliyle onun

ipini çözdü.

Sonra yahudiler Allah Rasûlü'nün hükmüne boyun eğdiler. Evs kabilesi mensupları Hz. Peygamber'e (s.a.) başvurdular ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Kaynukaoğulları hakkında bildiğin uygulamada bulundun. Onlar, kardeşlerimiz Hazreclilerin müttefiki idiler. Bunlar ise bizim müttefiklerimizdir. Bunlara iyilikte bulun." dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Onlar hakkında sizden birinin hüküm vermesine razı olmaz mısınız?" buyurdu. Onlar da: "Evet, razıyız." dediler. Peygamberimiz: "Hüküm verme Sa'd. Muaz'a havale edildi." deyince Evsliler: "Razı olduk." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) gelmesi için Sa'd b. Muaz'a haber saldı. Sa'd, aldığı bir yaradan dolayı sefere katılamamış, Medine'de kalmıştı. Onu bir eşeğe bindirdiler. Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına geldi. Yolda etrafını çeviren Evsliler kendisine: "Ey Sa'd! Müttefiklerine iyilik, güzellik düşün. Onlara iyilikte bulun. Allah Rasûlü (s.a.), onlara iyilikte bulunasın diye seni hakem tayin etti." diyorlar; o ise susuyor, onlara herhangi bir karşılık vermiyordu. Evsliler baskılarını artırdıkları vakit: "Vallahi, Sa'd'ın Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasına aldırmayacağı an gelmiştir." dedi. Onun bu sözünü işittiklerinde bazıları Medine'ye dönüp halka Kurayza yahudilerinin ölüm haberini ilettiler.

Sa'd, Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına yaklaşınca Hz. Peygamber (s.a.) sahabeye: "Kalkın, efendinizi karşılayın!" buyurdu. Sa'd'ı yere indirdiler. "Ey Sa'd! Bu kavim senin hükmüne razı oldu." dediler. Sa'd: "Hükmüm onlara geçerli mi?" diye sordu. "Evet" dediler. "Peki müslümanlara geçerli mi?" diye sordu. Yine "Evet" cevabını verdiler. Saygı ve hürmet olsun diye Allah Rasûlü (s.a.) tarafını işaret ederek ve yüzünü o tarafa çevirerek: "Peki şurada bulunan zata da geçerli mi?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Evet, bana da." cevabını verdi. Bunun üzerine Sa'd: "Erkeklerin öldürülmesine, kadınların ve çocukların esir alınmasına ve malların paylaştırılmasına hükmediyorum!" diyerek hükmünü ilan etti. Allah Rasûlü (s.a.) bu hüküm üzerine: "Sen onlar hakkında Allah'ın yedi kat gök üstündeki hükmüne uygun hüküm verdin!" buyurdu.[17]

O gece kaleden inmeden önce bir grup yahudi müslüman oldu. Amr b. Sa'd kaçıp gitti. Nereye gittiği öğrenilemedi. Anlaşmayı bozanlar arasına katılmamakta diretmişti. Haklarında bu şekilde hüküm verilince Allah Rasûlü (s.a.) kendilerine ustura dokunan (ergenlik çağına giren) bütün yahudilerin öldürülmesini emretti. Tüyü bitmeyenler ise kadınlar ve çocuklar arasına ka-

17. İbn Hişâm es-*Sîre*, 2/240. Bu hadis sahih-mürseldir. Buharî ve Müslim'in metinleri ise: "Onlar hakkında Allah Teâlâ'nın hükmüyle hükmettin" şeklindedir.

tıldı.[18] Medine çarşısında onlar için hendekler kazdırdı. Yahudilerin boyunları vuruldu. 600-700 kişi kadardılar. Bir tek kadın dışında hiç kadın öldürülmedi. O kadın ise Süveyd b. Sâmit'in başına değirmen taşını atmış ve onu öldürmüştü. Adamlar hendeklere grup grup getiriliyorlardı. Reisleri Kâ'b b. Esed'e: "Ey Kâ'b! Sence Muhammed bize ne yapacak?" diye sordular. O da: "Hiçbir yerde aklınızı kullanamaz mısınız? Görmüyor musunuz, çağırıcı ara vermiyor, sizden gidenler dönmüyor. Vallahi bizi katledecekler." dedi.

İbn Kâsım'ın rivayetine göre Mâlik diyor ki: Abdullah b. Übey, Kurayzaoğulları hakkında Sa'd b. Muaz'a: "Onlar benim iki kanadımdan biridir. Üç yüz zırhlı, altı yüz zırhsız ve miğfersizden oluşmaktalar." dedi. O da: "Sa'd'ın Allah yolunda hiçbir kınayıcının kınamasına aldırmayacağı an gelmiştir." dedi. Huyey b. Ahtab, Hz. Peygamber'in huzuruna getirilince, gözü Peygamberimiz'e ilişti ve: "Vallahi, sana karşı duyduğum düşmanlıktan ötürü kendimi asla kınamıyorum. Kim Allah'ı yenmeye çalışırsa yenik düşer." dedi. Sonra sözlerine şöyle devam etti: "Ey insanlar! Bir sakınca yok, Allah'ın takdiri! İsrailoğullarının yazgısı olan bir ölüm tarzı." Sonra konuşmayı kesti; boynu vuruldu.

Sabit b. Kays, Allah Rasûlü'nden (s.a.) Zübeyr (Zebîr) b. Batâ ile ailesi ve malının bağışlanması talebinde bulundu. Hz. Peygamber (s.a.) de onun hatırına onları bağışladı. Sabit b. Kays, ona: "Allah Rasûlü (s.a.) benim hatırıma seni, aileni ve malını bağışladı. Onlar senindir." dedi. O da: "Ey Sabit! Kendi elimle yanında senden beni dostlara kavuşturmanı istiyorum." deyince, Sabit de onun boynunu vurdu, yahudi dostlarına kavuşturdu.

Bütün bu uygulamalar Medine yahudileri hakkındadır. Her bir Medineli yahudi kabilesi ile yapılan savaş, her bir büyük savaşı müteakip olmuştur. Kaynukaoğulları ile yapılan savaş Bedir'i müteakip, Nadîroğulları ile yapılan savaş Uhud savaşını müteakip ve Kurayzaoğulları ile yapılan, savaş Hendek savaşını müteakip yapılmıştır.[19] Hayber yahudilerinin kıssası —inşallah— az aşağıda anlatılacaktır.

8— Hz. Peygamber'in (s.a.) Anlaşmayı Bozanlara Karşı Tatbikatı:

Hz. Peygamber (s.a.) bir kavimle barış anlaşması yapar da onlardan ba-

18. Ebu Davud, 4404; Tirmizî, 1584; Nesâî, 6/155; İbn Mâce, 2541. Senedi hasendir.
19. Kurayzaoğulları gazvesi için bk.İbn Hişâm, 2/233-248; İbn Sa'd, 2/74-78; Taberî, 3/52; İbn Seyyiddinâs, 2/68 *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/126-148; *Musannef*, 9737; İbn Kesîr, 3/223-243; Buharî, 64/30; Müslim, 1768, 1769; *Müsned*, 6/141, 142.

zıları anlaşmayı ve barışı ihlâl eder, diğerleri buna seslerini çıkarmaz, razı olurlarsa; hepsine karşı savaş açar ve hepsini anlaşmayı bozmuş sayardı. Nitekim Kurayza, Nadîr ve Kaynukaoğulları hakkındaki uygulaması ile Mekke halkı hakkındaki uygulaması buna örnektir.] Barış yaptığı kimseler hakkındaki uygulaması budur. Buna göre hükmün zimmîler hakkında da geçerli olması gerekir. Nitekim İmam Ahmed'in müntesiplerinden olan bir kısım fakihler ve daha başkaları bunu açıkça belirtmişlerdir. Şâfiî mezhebi âlimleri onlara muhalefet etmişler ve anlaşmayı bozma hükmünü özellikle anlaşmayı bozanlara has kılmışlar, anlaşmanın bozulmasına razı olan ve buna ses çıkarmayanları anlaşmayı bozmuş saymamışlardır. Bu ikisi arasını şöylece ayırmışlardır: Zimmîlik sözleşmesi daha güçlü ve daha pekiştirilmiştir. Bundan dolayı zamanla sınırlı olmaksızın yürürlüğe konmuştur. Ama saldırmazlık ve barış anlaşmasında durum böyle değildir.

Birinciler diyorlar ki: Bu ikisi arasında bir fark yoktur. Zimmîlik sözleşmesi zamanla sınırsız olarak yürürlüğe konmuş değildir. Aksine bu sözleşme, zimmîlerin devamlı olarak iltizam ettikleri şey çerçevesinde kalmaları ve bu pozisyonlarını devam ettirmeleri şartıyla konulmuş bir sözleşmedir. Öte yandan bu sözleşme, sözleşmeye konu olan şeylerin hükümlerinin onlar tarafından iltizam edilmesi şartıyla saldırmazlık için yapılan barış anlaşması gibidir. Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye geldiğinde yahudilerle yaptığı barış ve saldırmazlık anlaşmasını vakitle sınırlamadı; onlar kendisine ilişmedikleri ve O'na savaş açmadıkları sürece bu anlaşmayı mutlak bıraktı. İşte bu, onların zimmîlik sözleşmeleri oldu. Ancak şu var ki, cizyenin farz olduğuna dair henüz bir âyet inmiş değildi. Cizyenin farz olduğunu ifade eden âyet inince bu, anlaşmada koşulan şartlara eklendi; anlaşmanın hükmünü değiştirmedi ve gereken durum da ebedilik oldu. Artık bazıları zimmîlik anlaşmasını bozup diğerleri onlara ses çıkarmaz razı olurlar ve durumu müslümanlara bildirmezlerse, bu takdirde barış anlaşması yapılmış olanların anlaşmayı bozmaları gibi bir duruma düşerler. Gerek zimmîlik sözleşmesi yapanlar ve gerekse barış anlaşması yapanlar bu anlamda birbirine eşittirler, bu konuda aralarında bir fark yoktur. Ancak bir başka yönden birbirlerinden ayrılmaktadır ki, bunu şu mesele açıklığa kavuşturur: Anlaşmanın bozulmasına ses çıkarmayıp razı olan, kabullenen kimse her ne kadar bu haliyle zimmîlik sözleşmesinin ve barış anlaşmasının dışına çıkmış, zimmîlik sözleşmesinden ve barıştan önceki ilk durumuna dönmüş olursa da eğer zimmîlik sözleşmesi ve barış anlaşması üzerinde devam etmekteyse onunla savaşmak ve her iki durumda da onu öldürmek caiz olmaz. Bu konuda saldırmazlık anlaşması ile zimmîlik sözleşmesi arasında durum farkı yoktur. Peki o halde bu kimse na-

sıl bir yerde (eski) haline dönmüş olur, bir başka yerde ise dönmemiş olur?Bu iş makul değildir. Bunun açıklaması: O kimseden cizye alımının yenilenişi, sözleşmeyi bozanlara rıza göstermesi, destek olması ve muvafakat etmesi yanında o şahsın sözleşmesini yerine getirmiş olmasını icab ettirmez. Cizye vermemek onun anlaşmayı bozan ve sözleşmeyi yerine getirmeyen bir hain olmasını icab ettirir. Bunun ise imkânsızlığı ortadadır.

Bu konuda üç görüş vardır: 1) Her iki halde de anlaşma bozulur görüşü: Allah Rasûlü'nün (s.a.) kâfirler hakkındaki uygulaması da bunu göstermektedir. 2) Her iki halde de anlaşma bozulmamış olur görüşü: Sünnetin gösterdiği yoldan en uzak olan görüş budur. 3) Bu iki durum arasında ayrım yapmak. Birinci görüş daha isabetlidir. Başarı Allah'tandır.

Şu olayda veliyyü'l-emr'e (sultana) bu görüş doğrultusunda fetva verdik: Hıristiyanlar Şam'da müslümanların mallarını ve evlerini yaktılar. Müslümanların en büyük camilerini yakmak istediler, hatta caminin minaresini yaktılar bile. Şayet Allah onları defetmeseydi, neredeyse caminin tamamı yanacaktı. Bu durumu hıristiyanlardan bilenler oldu. Buna muvafakat ettiler, ses çıkarmadılar, razı oldular ve veliyyü'l-emr'i haberdar etmediler. Veliyyü'l-emr, huzurundaki fakihlerden onlar hakkında fetva istedi. Biz de ona bu işi yapan, herhangi bir şekilde buna yardım eden yahut razı olup ses çıkarmayan kimselerin zimmîlik sözleşmesini bozduklarına; had cezalarının kesinlikle idam olduğuna; esirde olduğu gibi burada devlet başkanının herhangi bir seçim yapma hakkının bulunmadığına; idamın bir had cezası ve cezanın had olması halinde müslüman olmanın Allah'ın hükümlerini yüklenmiş, zımmîlik sözleşmesi altına girmiş bulunan kimselerden idam cezasını düşürmeyeceğine; müslüman olan düşman ülkesi (dârülharb) vatandaşı için bunun söz konusu olmadığına; çünkü müslüman olmanın o kimsenin kanını ve malını koruma altına aldığına, müslüman olmazdan önce yapmış olduklarından ötürü idam edilemeyeceğine ve bunun ayrı bir hükmü, anlaşmayı bozmuş ve sonra müslüman olmuş zimmînin başka bir hükmü olduğuna fetva verdik. Söylediğimiz bu fetvayı, İmam Ahmed'in ifadeleri ve usulü icabettirmektedir. Şeyhulislâm İbn Teymiye —Allah ruhunu şâd eylesin— buna parmak basmış ve birçok yerde bu şekilde fetva vermiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) sünnet ve tatbikatından biri de, O, bir kabile ile barış ve anlaşma yapar da o kabileye, onlar dışında Hz. Peygamber'e (s.a.) düşman olan bir başka kabile katılırsa Hz. Peygamber'le (s.a.) anlaşma yapan kabilenin anlaşmalarına onlar da dahil olur ve anlaşma yapmış olan kabilenin yanında yer alırlar; Hz. Peygamber'e (s.a.) daha başka bir kabile katılırsa onlar da O'nun anlaşmasına dahil olur, O'nun yanında yer alırlar

ve O'nun anlaşmasına dahil olup O'nun yanında yer alan kâfirlere savaş açanlar O'na savaş açmış hükmünde olurlardı. Hz. Peygamber (s.a.) Mekkelilerle bu nedenle savaşmıştır. Çünkü Mekkelilerle on yıl savaşmamak şartıyla barış anlaşması yapmıştı; Bekir b. Vâil oğulları ileri atılıp Kureyş'in anlaşma ve sözleşmesine dahil oldular; öte yandan Huzâa kabilesi öne atılıp Allah Rasûlü'nün (s.a.) anlaşma ve sözleşmesine dahil oldular. Sonra Bekiroğulları, Huzâa kabilesine saldırıp onlara gece baskını yaptılar ve kabilenin bir kısmını öldürdüler. Kureyş de gizlice onlara silah yardımında bulundu. Allah Rasûlü (s.a.) bu hareketlerinden ötürü Kureyş'i anlaşmayı bozmuş saydı ve müttefiklerine saldırdıklarından ötürü Bekir b. Vâil oğullarıyla savaşmayı caiz gördü. Bu olay aşağıda —inşallah— anlatılacaktır.

Şeyhulislâm İbn Teymiye doğu hıristiyanları ile savaşmaya da bundan ötürü fetva verdi. Zira onlar her ne kadar bizimle savaşmamış, harp etmemişlerse de müslümanların düşmanlarına savaş sırasında yardım ettiler, onlara mal ve silahla destek oldular. Bu yüzden Üstad, onları zimmîlik sözleşmesini bozmuş olarak gördü. Nitekim Kureyş de Hz. Peygamber'in (s.a.) müttefikleriyle savaşan Bekir b. Vâil oğullarına yardım etmekle Hz. Peygamber'in (s.a.) anlaşmasını bozmuşlardı. Öyleyse zimmîler, müslümanlarla savaşta müşriklere yardım ederlerse ya durum nice olur? En iyi bilen Allah'tır.

9— Elçilere Muamelesi:

Düşmanlarının elçileri, aynen düşman olarak huzuruna gelir; ama onlara feveran etmez ve onları öldürmezdi. Yalancı peygamber Müseylime'nin elçileri Abdullah b. Nevvâha ve İbn Üsâl huzuruna geldiklerinde Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Peki siz ne diyorsunuz?" diye sormuş, onlar da: "Müseylime'nin dediği gibi diyoruz." demişlerdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Elçiler öldürülmez olmasaydı sizin boyunlarınızı vururdum." buyurdu.[20] O'nun tatbikatı böylece sürmüş, hiçbir elçi öldürülmemiştir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.) elçi kendi dinini seçtiğinde onu yanında alıkoymaz; bu elçinin gidip kendi kabilesine katılmasına mâni olmaz, hatta onu kabilesine gönderirdi. Nitekim Ebu Râfi' anlatıyor: Kureyş beni Hz. Peygamber'e (s.a.) elçi olarak gönderdi. O'nun yanına gelince kalbime müslümanlık ateşi düştü, müslüman oldum. Hz. Peygamber'e (s.a.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Onlara dönmeyeceğim." dedim. O da: "Doğrusu ben anlaşmayı boza-

---

20. Ebu Davud, 2761; Ahmed, 3/487, 488. Senedinde zayıf bir râvi vardır. Ancak şu kaynaklarda yer alan sahih bir şahid hadisle güç kazanır: Ahmed, 1/390, 391; Ebu Davud, 2762; Dârimî, 2/235.

mam ve elçileri alıkoyamam. Onlara geri dön. Eğer şimdi kalbinde olan hâlâ kalbinde ise geri dön." buyurdu.[21]

Ebu Davud diyor ki: Bu, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Mekkelilerle yaptığı anlaşmada onlardan olup da kendisinin yanına geleni —müslüman bile olsa— iade etmeyi şart koştuğu süre içinde geçerliydi. Bugünse bunun bir geçerliliği yoktur.

Hz. Peygamber'in (s.a.): "Elçileri alıkoyamam." ifadesi bunun kayıtsız-şartsız elçilere has bir hüküm olduğunu göstermektedir. Mekkelilerden kendisine geleni müslüman da olsa onlara iade etmesi ise Ebu Davud'un da dediği gibi, ancak şart koşulmuşsa geçerli olur. Elçiler için ise daha başka bir hüküm vardır. Görüldüğü gibi huzurunda: "Biz Müseylime'nin, Allah'ın peygamberi olduğuna şehadet ederiz." diyen Müseylime'nin iki elçisine ilişmemiştir.

Düşmanları, ashabından biriyle kendi rızası alınmaksızın müslümanlara zarar vermeyecek bir anlaşma yaptıklarında, Hz. Peygamber (s.a.) onların bu anlaşmalarını geçerli sayardı. Nitekim müşrikler, Huzeyfe ve babası Huseyl ile Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında yer alarak kendileriyle savaşmamaları şartıyla anlaşma yapmışlar, Hz. Peygamber (s.a.) onların bu anlaşmalarını geçerli saymıştır ve Huzeyfe ile babasına da; "Dönün. Biz onların anlaşmalarına bağlı kalacağız. Onlara karşı Allah'tan yardım dileriz." buyurdu.[22]

10— Mekkelilerle Yapılan Anlaşmada Kadınların Durumu:

Hz. Peygamber (s.a.) Kureyş'le on yıl savaşmamak ve onlardan müslüman olup kendisinin yanına gelenleri onlara geri iade etmek üzere ve kendisinin yanından onlara kaçanları ise onların iade etmemeleri şartıyla barış anlaşması yaptı.[23] Metnin ifadesi erkekler ve kadınlar için umumi idi. Allah bunu kadınlar hakkında yürürlükten kaldırdı, erkekler hakkında ise aynen yürürlükte bıraktı. Allah, Peygamberine ve mü'minlere gelen kadınları imtihana çekmelerini, şayet kadının mü'min olduğuna kanaat getirirlerse onu kâfirlere iade etmemelerini emretti. Öte yandan müslümanlara o kadından istifade imkânını yitirmiş olmasından dolayı onun kocasına, kadına verdiği mehri geri vermelerini de emretti. Diğer taraftan müslümanlara, karısı irti-

21. Ebu Davud, 2758; Ahmed, 6/8. Senedi sahihtir.
22. Müslim, 1787; Ahmed, 5/395.
23. Buharî, 54/15; Müslim, 1784. Müddetin on sene ile sınırlandırılmasını Ebu Davud (2766) ile Beyhakî (9/221, 222) rivayet etmişlerdir.

dat edip müşriklerin yanına kaçan adama o kadının mehrini şu şekilde ödemelerini emretti: Müslüman olup müslümanların yanına hicret eden kadının mehrini geri vermeleri gerektiğinde bir ceza olarak bu mehri karısı irtidat eden adama ödeyecekler, müşrik kocasına geri vermeyeceklerdi. İşte bu bir cezalandırmadır, azabla bir ilgisi yoktur.

Bu olaydan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1— Kadından istifade imkânının kocanın mülkiyetinden çıkmasının bir değeri vardır ki, o da kocanın karısına nafaka olarak harcadığı belirlenmiş miktarla değerlendirilip kıymetlendirilmiştir. Yoksa mehr-i misil ile kıymetlendirilmiş değildir.

2— Kâfirlerin nikâhları da sahihlik hükmü taşır, onların bâtıl olduğuna hükmolunmaz.

3— Şart koşulmuş olsa bile hicret edip gelen müslüman kadının kâfirlere iade edilmesi caiz değildir.

4— Müslüman kadının kâfirle nikâhlanması helâl değildir.

5— Bir müslüman erkek hicret edip gelen kadınla, kadının iddet müddeti tamamlandığında ona mehrini verip evlenebilir.

6— Bu olay apaçık bir şekilde göstermektedir ki, hicretle ve müslüman olmakla kadından istifade imkânı kocanın mülkiyetinden çıkmakta ve kadının onunla nikâhı münfesih (bozulmuş) olmaktadır.

7— Müslüman kadının kâfirle evlenmesi haram olduğu gibi müslüman erkeğin de müşrik kadınla evlenmesi haramdır.

Bu hükümler bu iki âyetten[24] çıkarılmıştır. Bir kısmında icmâ ve bir kısmında da ihtilâf edilmiştir. Bunların neshini iddia edenlerin hiçbir delilleri yoktur. Çünkü Hz. Peygamber'le (s.a.) kâfirler arasındaki, müslüman olup Peygamberimizin yanına gelen kimsenin onlara geri verilmesi yolundaki an-

---

24. "Ey İnananlar! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer onların inanmış olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri çevirmeyin. Bu kadınlar o inkârcılara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar. İnkârcıların bu kadınlara verdikleri mehirleri iâde edin. Bu kadınların mehirlerini kendilerine verdiğiniz zaman, onlarla evlenmenizde sizin için bir günah yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın; onlara verdiğiniz mehri isteyin; kâfir erkekler de hicret eden mü'min kadınlara verdikleri mehirleri istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda o hükmeder. Allah bilendir, hikmet sahibidir. Ey mü'min erkekler! Eğer inkâr eden eşlerinize sarfettiklerinizden kâfirlere herhangi birşey geçecek olursa ve siz de üst durumda olursanız, ganimetten eşleri giden mü'min erkeklere sarfettikleri miktar kadarını verin. İnandığınız Allah'a karşı gelmekten sakının." (Mümtahıne, 60/10-11).

laşma maddesi eğer erkeklere mahsus idiyse buna kadınlar girmemiştir; şayet erkekler ve kadınlar için umumi idiyse bu durumda Allah Teâlâ bundan kadınların iadesini çıkarmış ve müslümanlara kadınları iade etmeyi yasaklamış, ancak bu kadınların mehirlerini geri vermelerini emretmiştir. Öte yandan karısı irtidat edip müşriklere kaçmış olan müslümanlara karısına vermiş olduğu mehri bu mehirlerden vermelerini buyurmuş ve sonra haber vermiştir ki, bu O'nun kulları arasında verdiği hükmüdür; kendi ilim ve hikmetinden çıkmıştır. O'ndan bu hükme aykırı ve bu hükümden sonra gelen başka bir hüküm gelmemiştir ki, bunu neshedici olsun.

Müşriklerle, erkekleri geri çevirme üzerinde anlaşma yapınca onların, kendisinin yanına gelenleri alıp götürmelerine fırsat verir; ama gelen müslümanı dönmeye zorlamaz ve dönmesini de emretmezdi. Müşriklerden kaçan müslüman bir müşriği öldürse yahut onlardan (zorla) bir mal alsa ve bu müslüman Hz. Peygamber'in (s.a.) yanından ayrılmış, ama karşı tarafa da katılmamış olsa Hz. Peygamber (s.a.) onun bu davranışını yasaklamaz, müşriklere de onun verdiği zararı tazmin etmezdi. Çünkü o müslüman O'nun otoritesi altında ve avucunda değil; ona bunu Hz. Peygamber (s.a.) emretmiş de değil. Öte yandan barış anlaşması da yalnızca Hz. Peygamber'in (s.a.) otoritesi altında ve avucunda bulunanlardan canlara ve mallara gelebilecek zararlara karşı bir güvenceyi icab ettirmekteydi. Nitekim Halid (b. Velid)'in telef ettiği Cüzeymeoğullarının canlarının ve mallarının tazminatını ödemiş, yaptığı bu davranıştan dolayı Halid'e memnuniyetsizliğini ifade etmiş ve ondan uzak olduğunu söylemiştir.[25] Halid'in adamlara ilişmesi bir tür şüpheden kaynaklanmıştı; zira adamlar: "Müslüman olduk" dememişler, "Dinimizi değiştirdik"

25. Buharî, 64/58; Nesâî, 8/237. İbn Ömer anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) Halid b. Velid'i Cüzeymeoğullarına gönderdi, onları İslâm'a davet etti. Adamlar *"Eslemnâ"*= Müslüman olduk" sözünü söylemeyi iyi beceremediler, *"Sabe'nâ, sabe'nâ*= Dinimizi değiştirdik, dinimizi değiştirdik." demeye başladılar. Bunun üzerine Hâlid bazılarını öldürdü, bazılarını esir aldı ve bizim her birimize esirini teslim etti. Gün oldu, Hâlid bizim her birimizden elimiz altındaki esirlerimizi öldürmemizi emretti. Ben buna karşı geldim ve: "Vallahi ne ben esirimi öldürürüm, ne de arkadaşlarımdan herhangi biri esirini öldürür." dedim. Böylece Hz. Peygamber'e (s.a.) geldik ve durumu O'na aktardık. Hz. Peygamber (s.a.) ellerini kaldırıp iki kere: "Allah'ım! Ben, Hâlid'in yaptığından Sana sığınırım!" diye dua etti. İbn Hişâm'ın es-*Sîre*'de (2/430) rivayetine göre Ebu Câfer Muhammed b. Ali el-Bâkır anlatıyor: Sonra Allah Rasûlü (s.a.) Ali b. Ebî Tâlib'i çağırdı ve ona: "Ey Ali! O kavme git, hallerine bak ve cahiliye âdetlerini ayaklarının altına al." buyurdu. Hz. Ali yola koyulup onlara gitti. Yanında Allah Rasûlü'nün (s.a.) gönderdiği bir mal vardı. O kabile halkına kanların diyetini ve mallarına verilen zararın tazminatını ödedi. Hatta onların köpeklerinin yalağını bile tazmin etti. Nihayet tazminatını ödemediği ne bir kan ve ne bir mal kaldı... Bu rivayetin senedi sahihtir, ama mürseldir. Müellifin, Hz. Peygamber'in (s.a.) onların diyetlerinin yarısını tazmin ettiğini söylemesinin dayanağını bulamadık.

demişlerdi ve bu söz açık bir şekilde müslüman olduklarını ifade etmiyordu. İşte böyle bir yorum ve şüphe bulunduğu içindir ki, Hz. Peygamber (s.a.) onların diyetlerinin yarı tazminatını ödedi. Bu konuda onlara zimmîlik sözleşmesiyle canlarını ve mallarını koruma altına alan, ama İslâm'a girmeyen ehl-i kitap gibi muamelede bulundu.[26]

Diğer taraftan barış anlaşması müşriklerle harp eden ve Hz. Peygamber'in (s.a.) avucunda ve otoritesi altında bulunmayan müslümanlara karşı müşriklere yardım etmesini de icabettirmiyordu. Bu da göstermektedir ki, müslüman olsalar bile İslâm devlet başkanının otoritesi ve eli altında bulunmayan bir topluluk, kendileriyle anlaşma yapılmış olanlara savaş açsa İslâm devlet başkanının bu müslüman topluluğu onların başından savması, bu işten menetmesi ve verdikleri zararı karşılaması gerekmez.

Harple ilgili İslâm'ın, müslümanların ve İslâm otoritesinin menfaatleriyle ve siyaset-i şer'iyyenin icaplarıyla ilgili hükümleri Hz. Peygamber'in (s.a.) siyerinden ve savaşlarından çıkarmak kişilerin görüşlerini esas almaktan daha iyidir. Bu başka, o başka bir renk! Başarı yalnız Allah'tandır.

11— Hayberlilerle Yapılan Anlaşmanın Bozulması:

[Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.) Hayberlilerle onları mağlup ettiğinde, onları hayvanlarının taşıyacağı kadar yanlarına yük alarak oradan sürgün etmek üzere ve altın, gümüş ve silahların Allah Rasûlü'ne (s.a.) bırakılması şartıyla barış anlaşması yaptı. Barış sözleşmesinde Hayberlilerin hiçbir şeyi gizlememelerini ve saklamamalarını şart koştu; eğer böyle bir şey yaparlarsa onların zimmîlik haklarının kaldırılacağını ve anlaşmanın bozulacağını belirtti.

Ancak yahudiler, içinde mal ve zinet eşyası bulunan, Huyey b. Ahtab'a ait bir deve tulumunu sakladılar;] Huyey bu tulumu, Nadîr kabilesi sürgün edildiğinde beraberinde Hayber'e taşımıştı. Allah Rasûlü (s.a.), Huyey b. Ahtab'ın Sa'ye adındaki amcasına: "Huyey'in Nadîr'den getirdiği tuluma ne oldu?" diye sordu. O da: "Maişet işleri ve harpler alıp götürdü." dedi. Peygamberimiz: "Aradan geçen zaman az, mal ise ondan çok fazla!" dedi.

26. Ahmed, *Müsned,* 2/180, 183, 215, 224; Tirmizî, 1413; Nesâî, 8/45; İbn Mâce, 2644. Hz. Peygamber (s.a.) buyuruyor ki: "Kâfirin diyeti, mü'minin diyetinin yarısıdır." Hadisin senedi hasendir. İmam Ahmed, Ömer b. Abdülaziz, Urve, Mâlik ve Amr b. Şuayb bu görüştedirler. Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan rivayet edildiğine göre kâfirin diyeti dört bin dirhemdir. Saîd b. Müseyyeb, Atâ, Hasan Basrî, İkrime, Amr b. Dinar, Şâfiî, İshâk ve Ebu Sevr de bu görüştedirler. Alkame, Mücâhid, Şa'bî, Nehaî, Sevrî ve Ebu Hanîfe onun diyeti de müslümanın diyeti gibidir, diyorlar. Bk. *el-Muğnî,* 7/793.

Huyey, Kurayzaoğullarının maiyetine girdiğinde onlarla birlikte öldürülmüştü. Allah Resûlü (s.a.) onun amcasını konuşturmak üzere Zübeyr'e teslim etti. Zübeyr ona biraz azap dokundurunca: "Huyey'in şuradaki harabede dolaştığını gördüm." dedi. Sahabîler gittiler dolaştılar ve harabedeki tulumu buldular. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) anlaşmayı bozdukları için biri Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'nin kocası olmak üzere Ebu'l-Hukayk'ın iki oğlunu idam ettirdi, yahudilerin kadınlarını ve çocuklarını esir aldı, mallarını (gazilere) taksim etti. Onları Hayber'den sürgün etmek istedi. Bunun üzerine adamlar: "Bırak bizi, bu arazide kalalım. Araziyi ıslah edelim ve yapılması gerekeni yapalım. Biz bu araziyi sizden daha iyi biliyoruz." dediler. Ne Allah Rasûlü'nün (s.a.), ne de ashabının bu arazinin bakım külfetini yüklenecek hizmetçileri vardı. Bu sebeple araziden çıkacak meyve olsun, tahıl olsun herşeyin yarısının Allah Rasûlü'ne verilmesi, diğer yarısının da onlara kalması ve Allah Rasûlü'nün (s.a.) onları orada istediği kadar tutması şartıyla araziyi yahudilere terketti.[27]

Hz. Peygamber (s.a.) Kurayza yahudilerine yaptığı gibi Hayber yahudilerinin umumi olarak hepsini idam ettirmedi. Çünkü Kurayza yahudileri anlaşmayı bozmada hemfikir olmuşlardı. Bunlara gelince; Hz. Peygamber (s.a.), tulumu bilen, onu saklayan ve eğer ortaya çıkarsa zimmîlik haklarının kaldırılmasını ve anlaşmanın bozulmasını şart koşanları, kendi canları pahasına şartı kabul etmiş olmalarından dolayı idam ettirmiş, bu konuda diğer Hayberlilere ilişmemiştir. Zira onların hepsinin Huyey'in tulumunu ve onun bir harabede gömülü olduğunu bilmedikleri kesinlikle malumdur. Aynı şekilde zimmî ve anlaşmalı (muâhed) şahıs da anlaşmayı bozsa ve bu konuda ona başkası destek olmasa bozma hükmü yalnız ona mahsus kalır.

12— Bu Olaydan Çıkan Sonuçlar:

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) araziyi yahudilere çıkanın yarısına karşılık

27.Ebu Davud, 3006; İbn Sa'd, 2/110. Senedi sahihtir. Bu hadisi *el-Müntekâ sahibi "Müşriklerle mal meçhul de olsa mal üzerine sulh anlaşması yapmanın câizliği" başlığı altında (Neylü'l-Evtâr,* 8/58-61) uzunca ve bazı ilâvelerle zikretmiş ve Buharî'nin rivayet ettiğini söylemiştir. Merhum, kaydettiği bu hadisin bütün metninin Buharî'ye ait olduğunu söylemekle hata etmiştir. Zira metnin pek çok bölümü *Sahih-i Buharî*'de mevcut değildir. Bu bölümler Bürkânî'nin *Müstahrec*'inde Hammâd b. Seleme yoluyla rivayet edilmiştir. Herhalde müellif Humeydî'nin *el-Cem' beyne's-Sahihayn* adlı eserindeki metni aktarmıştır. Zira Humeydî, hadisi Buharî'ye nisbet etmektedir. Hafız İbn Hacer diyor ki: Herhalde âdeti olduğu üzere hadis metninin gelişini Bürkânî'nin *Müstahrec*'inden aktarmış ve Buharî'ye nisbet etmekle de dikkatsizlik göstermiştir. el-İsmailî, Hammâd'ın hadisi kimi zaman uzun, kimi zaman da kısa şekilde rivayet ettiğine dikkat çekmiştir.

teslim etmesi müsâkat ve müzâraa[28] akitlerinin caiz olduğuna ve ağacın hurma ağacı olmasının asla bir tesiri bulunmadığına açık bir delildir. Bir şeyin hükmü onun benzerinin de hükmü demektir. Eğer bir memlekette ihtiyaç maddesi olan meyve üzüm, incir ve daha başka meyveler ise o memleket hüküm bakımından ihtiyaç teşkil eden meyvesi hurma olan memleketin hükmüyle eşittir, arada bir fark yoktur.

2— Tohumun arazi sahibinden olması şart değildir. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) çıkanın yarısı üzerine anlaşma yapmış, ama onlara asla tohum vermemiş ve göndermemiştir. O'nun böyle davrandığı kesin olarak bilinmektedir. Hatta bazı ilim adamları demişlerdir ki, tohumun araziyi kiralayandan olmasının şart olduğu söylense bu görüş, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayberliler hakkındaki uygulamasına uygun düştüğünden ötürü, tohumun arazi sahibinden olmasının şart olduğunu ifade eden görüşten daha güçlü olurdu.

Doğrusu, tohumun araziyi kiralayandan olması da, arazi sahibinden olması da caizdir; iki taraftan yalnız birine mahsus olması şart koşulamaz. Tohumun arazi sahibinden olmasını şart koşanların müzâraa akdini mudarebe şirketine kıyaslanmalarından başka asla bir delilleri bulunmamaktadır. Diyorlar ki: Mudarebede sermayenin mülkiyet sahibinden ,işin de mudaribden (iş yapacak kimseden) olması nasıl şart ise aynen muzâraada da şarttır; yine aynı şekilde müsâkatta da ağacın tarafların ikisinden birinden, yapılacak işin de diğer taraftan olması şarttır. Bu kıyas onlara delil olmaktan, onlar aleyhine delil olmaya daha yakındır. Çünkü mudarebede sermaye, sahibine ait olur ve geri kalanı ortaklar aralarında paylaşırlar. Bu müzâraa akdinde şart koşulsa onlara göre akit fasit olur. Tohumu, sermaye mesabesinde görmüyorlar, diğer yeşillikler mesabesinde görüyorlar. Şu halde onların prensiplerine göre muzâraayı mudarebe gibi düşünmek bâtıldır.

Hem tohum, su ve menfaatler mesabesindedir. Zira tahıl yalnızca tohumdan meydana gelip yetişmez. Sulama ve emek harcamayı icab ettirir. Tohum arazide ölür. Allah, tahılı tohum yanında su, rüzgâr, güneş, toprak ve emek gibi daha başka parçalardan yaratır. Tohum da bu parçalar hükmündedir.

Öte yandan arazi kırâz (mudarebe) akdindeki sermaye gibidir, sahibi onu müzâri'e (= tarlayı kiralayan) teslim etmiştir. Tohumun ekilmesi, tarlanın sürülmesi ve sulanması mudarib'in emeği gibidir. Bu da tarla kiracısının muda-

28. *Müsâkât:* Ağaç bir taraftan, bakım ve emek diğer taraftan olmak üzere kurulan ortaklık. *Müzâraa:* Bir taraf tarlasını, diğer taraf da emeğini koymak ve üzerinde anlaştıkları nisbetlere göre çıkan mahsüle ortak olmak şartıyla kurulan ortaklık. *Mudârabe:* Bir taraftan mal, diğer taraftan iş ve emek esasına göre kurulan ve kârın aralarında ortak bulunduğu şirket akdi.

rib'e benzetilerek tohuma arazi sahibinden daha münasip olmasını icab ettirir. Sünnetin getirdiği uygulama şeriatın kıyasına ve usulüne uygun olan doğru uygulamadır.

3— Bu olay, zaman sınırı konmaksızın mutlak surette, hatta İslâm devlet başkanının dilediği vakte kadar barış anlaşması yapmanın caiz olduğuna delildir. Bundan sonra da bu hükmü yürürlükten kaldıran herhangi bir şey gelmemiştir. Doğrusu da bunun caiz ve sahih olmasıdır. Müzenî'nin rivayetine göre İmam Şâfiî bunu açıkça belirtmiştir. Daha başka imamlar da buna parmak basmışlardır. Ancak Hz. Peygamber (s.a.), anlaşmanın bozulduğunu bilme konusunda kendisiyle düşmanlarının eşit olması için durumu bildirinceye kadar onlara baskın yapıp savaş açmazdı.

4— Sanığın tâzirle cezalandırılması caizdir ve bu siyaset-i şer'iyyedendir. Zira Allah Teâlâ, vahiy yoluyla Allah Rasûlü'üne (s.a.) hazinenin yerini bildirmeye kâdirdi. Ama ümmete sanıkların cezalandırılması çığırını açmak ve onlara bir rahmet ve kolaylaştırma olsun diye hükümlerin yollarını genişletmek istedi.

5— Davanın doğruluğuna ve yanlışlığına delil getirirken karinelere başvurmanın geçerliliği bu olayla gösterilmiş oldu. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), malın tükendiğini iddia eden Sa'ye'ye: "Aradan geçen zaman az, mal ise ondan çok fazla!" buyurmuştur.

Aynı şekilde Hz. Davud'un oğlu, Allah Peygamberi Hz. Süleyman da kurdun götürdüğü çocuğun annesini tayinde karineyi delil olarak kullanmıştır. Kadınlardan her biri o çocuk ötekinin diye iddia etmiş ve geride kalan çocuğun annesi oldukları konusunda birbirleriyle mahkemelik olmuşlardı. Hz. Davud, çocuk yaşlı kadınındır hükmünü verdi. Kadınlar Hz. Süleyman'a çıktılar. Hz. Süleyman: "Allah'ın peygamberi aranızda ne hüküm verdi?" diye sordu. Onlar da durumu anlattılar. Bunun üzerine Hz. Süleyman: "Bana bir bıçak getirin, çocuğu aranızda paylaştırayım." dedi. Genç kadın atılıp: "Yapma, Allah sana merhamet eylesin! Çocuk, onun oğludur." dedi. Hz. Süleyman çocuğun genç kadına ait olduğuna hükmetti.[29] Genç kadının yüreğindeki merhamet ve şefkat, çocuğun öldürülmesine müsamaha etmemesi ve diğer kadının da çocuğu kaybetme konusunda kendisine eşit olsun diye buna müsamaha göstermesi karinelerini delil olarak esas alıp çocuğun genç kadının oğlu olduğuna hükmetti.

Böyle bir dava bizim şeriatımızda ortaya çıksa Şâfiî, Mâlik ve Ahmed'in müntesipleri —Allah onlara rahmet eylesin—: "Bu konuda ebenin sözüne göre

29.Buharî, 60/40, 85/30; Müslim, 1720.

işlem yapılır." derlerdi. Onlar ebeyi, erkek olsun kadın olsun neseb iddiasında bulunanın tercihi için bir sebep saymaktadırlar.

Arkadaşlarımız diyorlar ki: Bir müslüman kadınla bir kâfir kadın bir arada doğum yapsalar; kâfir kadın müslüman kadının çocuğunun kendi çocuğu olduğunu iddia etse aynı şekilde işlem yapılır. Bu konu İmam Ahmed'e soruldu, ama çekimser kaldı. Ona: "Ebenin sözünü geçerli görür müsün?" dediler. O da: "Ne iyi olur!" cevabını verdi. Ebe bulunmaz da aralarında bir hâkim Hz. Süleyman'ın verdiği şekilde hükmederse elbet isabetli olur. Bu hüküm kur'a çekmekten daha iyidir. Zira iki dava birbirine her yönden eşit olup da ikisinden birisi diğerine baskın gelmezse ancak o zaman kur'a çekimine gidilir. Ama eşlerden her birinin ev eşyası ve kaplardan kendisine elverişli olan şeyleri iddia etmesi; iki sanatkârdan her birisinin kendi sanatının âletlerini iddia etmesi; başında sarık bulunmayan bir kimsenin, elinde bir sarık ve başında başka bir sarık bulunan ve aynı zamanda düşmanca şiddet gösteren bir kimsenin sarığını iddia etmesi... vb. gibi halin, kişinin doğruluğuna muvafakatı yahut hasmın yemin etmekten çekinmesi yahut levs[30] gibi açık bir karine veya zilyedlikle veyahut bir tek şahitle iki taraftan biri diğerine baskın gelse bütün bunlar kur'a çekimine tercih edilir.

Ebu Abdurrahman en-Nesâî, Hz. Süleyman kıssasını rivayet ettiği bölüme "Gerçeğin kendisi sayesinde anlaşılması için gerçeğe aykırı düşüldüğü kuruntusunu veren hüküm bölümü" başlığını koymuştur. Hz. Peygamber (s.a.) bu kıssayı bize gece sohbeti edinelim diye anlatmadı, hükümlerde bu bize ibret olsun diye anlattı. Hatta kasâme[31] ile hükmetme ve katil davasında bulunanların yeminlerini tercih etme açık karinelere dayanılarak verilen bu tür hükümlerdendi. Hatta ve hatta koca mülâanede[32] bulunduğu halde bundan kaçınan ve mülâanede bulunmayan kadının recmedilmesi de bundandır. Şâfiî ve Mâlik —Allah onlara rahmet eylesin— kocanın mülâanede bulunması ve kadının bundan kaçınmasından ortaya çıkan açık levs'e dayanarak sırf kocanın mülâanede bulunmuş olması ve kadının da bundan kaçınmasıyla kadına idam cezasının verileceğini söylemişlerdir. Allah Teâlâ'nın bu kabilden olarak bize meşrû kıldığı şeylerden biri de ehl-i kitabın yolculuk sırasında (vefat eden bir müslümanın yaptığı) vasiyet konusunda müslümanlara yaptıkları şahitli-

---

30. *Levs:* Bir tek şahidin, öldürülen kimsenin ölmeden önce "Beni filan vurdu" diye ikrar etmesine şahidlik etmesi yahut iki şahidin öldürülenle o kişi arasında bir düşmanlık veya bir tehdit veyahut buna benzer bir durum bulunduğuna şahidlik etmeleri.
31. *Kasâme:* Fâili meçhul cinayetlerde, öldürülenin bulunduğu yerde oturanlardan seçilmiş elli kişinin "Ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum." diye yemin etmesi.
32. *Mülâane:* Kadının, evlilik bağından kurtulmak için kocasıyla bir bedel karşılığında anlaşmaya varması.

ğin kabul olunmasıdır. Ölünün velilerinden ikisi vasîlerden (= vasiyeti yerine getirmekle ölü tarafından görevlendirilenlerden) bir hiyanete muttali olsalar, bunların yemin ederek, üzerine yemin ettikleri şeyi istihkak etmeleri caizdir.(33) Bu malî konulardaki bir levsdir ve kanla ilgili davalardaki levsin benzeri olup caizlik bakımından ondan daha önde gelir. Buna göre malı çalınan bir kimse hırsızlığı malum bir hainin elinde malının bir kısmına muttali olsa ve o adamın bu malı başkasından satın aldığı ortaya çıkmadan malı çalınan kimsenin, işi açıklığa kavuşturan ve aydınlatan karinelere ve bu açık levse dayanarak malının geri kalan kısmının da o adamın yanında bulunduğuna ve adamın hırsız olduğuna yemin etmesi caizdir. Bu kasâme davasında, öldürülenin velilerinin: "Onu falan öldürdü." diye yemin etmelerine benzemekte

33. Meselenin izahı: Bir müslüman, kâfir yoldaşlarla seyahat ediyor olsa, yanında müslüman bulunmasa ve vasiyet etse, vasiyetine de onlardan iki kişi şahit olsa İmam Ahmed'e göre onların şahitlikleri kabul edilir. İkindiden sonra şahitlerden lehine yemin ettikleri kimse akraba bile olsa hiyanet etmeyeceklerine, hiçbir şeyi saklamayacaklarına, bunun karşılığında rüşvet almadıklarına, şahit oldukları herhangi bir hususu gizlemeyeceklerine ve bu vasiyetin aynen o adamın vasiyeti olduğuna yemin etmeleri istenir. Eğer rüşvet aldıkları ortaya çıkarsa vasiyette bulunanın velilerinden diğer iki adam kalkar da: "Bizim şahitliğimiz onlarınkinden daha gerçektir. Onlar hiyanet etmişler ve saklamışlardır." diye Allah'a yemin ederlerse, onlar lehine hüküm verilir. İbn Münzir diyor ki: Âlimlerin ileri gelenleri bu görüştedir. Şurayh, Nehaî, Evzaî ve Yahya b. Hamza bu görüşte olanlardandır. İbn Mes'ûd, Hz. Osman döneminde şu şekilde hüküm vermiştir. Ebu Musa el-Eş'arî de aynı hükmü vermiştir.

Ebu Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî ise: "Kabul edilmez. Çünkü fasıkta olduğu gibi vasiyet dışındaki meselelerde şahitliği kabul edilmeyenin vasiyette de şahitliği kabul edilmez. Hatta vasiyette kabul edilmemesi daha da uygundur" diyorlar. İmam Ahmed ise şu âyeti delil gösteriyor: "Ey inananlar! Sizden birine ölüm gelip çattığı zaman vasiyet ederken içinizden iki âdil kimseyi şahit tutun; şayet yolculukta iken ölüm musibeti gelip çatmışsa (ve sizlerden kimse bulunmuyorsa) sizden olmayan diğer iki kimseyi şahit tutmak için namazdan sonra alıkorsunuz ve şüpheleniyorsanız onlara şu şekilde Allah adına yemin ettirirsiniz: Lehine şahitlikte bulunduğumuz kişi akraba bile olsa yeminle hiçbir ücret (rüşvet) almayacağız ve Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. "(Mâide, 5/106). İşte Kur'an'ın açık ifadesi ortada. Allah Rasûlü (s.a.) de bu şekilde hükmetmiştir. Nitekim Ebu Davud (3606) ve Tirmizi'nin (3061) İbn Abbas'tan rivayetlerine göre Sehmoğullarından bir adam Temîm ed-Dârî ve Adiy b. Bedâ ile yolculuğa çıktı. Sehm kabilesinden olan adam hiç müslüman bulunmayan bir memlekette vefat etti. Diğer iki adam onun terekesini alıp getirdiklerinde, âilesi, onun eşyaları arasında altınla süslü gümüş kadehi bulamadılar. Allah Rasûlü (s.a.) o iki adama yemin ettirdi. Sonra kadeh Mekke'de bulundu. Mekkeliler: "Biz bunu Temîm ile Adiy'den satın aldık" dediler. Sehm kabilesinden olup vefat eden adamın velilerinden iki adam ayağa kalkıp: "Bizim şahitliğimiz o iki adamın şahitliğinden daha gerçektir. Kadeh bizim adamımızındır" diye yemin ettiler. Bunun üzerine: "Ey inananlar! Sizden birine ölüm gelip çattığında..." diye başlayan âyet indi. Bu rivayetin senedi güçlüdür. Ebu Davud (3605) ve Tayâlisî'nin rivayetlerine göre Hz. Peygamber'den (s.a.) sonraki zamanlarda Ebu Musa el-Eş'arî de bu şekilde hüküm vermiştir. Bu rivayetin senedindeki râviler sika ve sened sahihtir. Âyette geçen: "Sizden olmayan" ifadesini "sizin aşiretinizden olmayan" şeklinde yorumlamak doğru olmaz. Çünkü âyet Adiy ve Temîm

olup onunla aynıdır. Hatta malî konular daha basit ve daha hafiftir. Bu sebeple kanla ilgili davaların aksine malî davalar bir şahit - bir yemin, bir erkek - iki kadın şahit, dava ve yemin etmekten kaçınma ile sabit görülüp karara bağlanır. Kanla ilgili davaların levs ile isbatı caiz olduktan sonra malî davaların bu yolla isbatı daha da önde gelir ve daha da uygundur.

Kur'an ve sünnet hem buna, hem ona delâlet etmektedir. Kur'an'ın delâlet ettiği şeyin neshedildiğini iddia edenlerin hiçbir delilleri yoktur. Çünkü bu hüküm Mâide sûresinde yer almaktadır. Bu sûre ise Kur'an'ın en son inen sûrelerindendir. Ebu Musa el-Eş'arî gibi Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabı, kendisinden sonra, bunun icabına göre hüküm vermiş, sahabe de onun bu hükmünü kabullenmiş ve ses çıkarmamışlardır.

Allah Teâlâ'nın Hz. Yusuf kıssasında hikâye ettiği şahid'in delil getirişi olayı da bu kabildendir. Arada şahitlik yapan adam gömleğin arkadan yırtılmış olması karinesini esas alarak Hz. Yusuf'un doğru ve kadının ise yalan söylediği sonucuna varmış ve şöylece izah etmiştir: Hz. Yusuf arkasını dönmüş kaçarken kadın onun arkasından yetişip onu kendine doğru çekti ve bu esnada gömleğini arkadan yırttı. Bu açıklamadan sonra kadının kocası ve orada bulunanlar Hz. Yusuf'un doğru söylediğini anladılar, bu hükmü kabul ettiler; günahı kadının günahı saydılar ve ona tevbe etmesini emrettiler. Allah Teâlâ da bu olayı bize hükmü inkâr edici olarak değil, kabullenici olarak aktarmıştır. Bu ve benzerlerinde örnek alınacak kısım Allah'ın onu kabullenip inkâr etmemesidir. Yoksa sırf onu hikâye etmesi değildir. Zira Allah'ın onu kabullenerek ve onu yapanı övüp methederek haber vermesi ondan razı ol-

olayı hakkında inmiştir; bu konuda müfessirler arasında görüş ayrılığı yoktur. Hadisler de bunu göstermektedir. Zira dedikleri doğru olsa yeminler gerekmez; çünkü iki müslüman şahide yemin gerekmez. Buna göre âyet muhkemdir, mensuh değildir ve onun doğrultusunda amel etmek bâkidir. İbn Abbas, İbn Müseyyeb, İbn Cübeyr, İbn Sîrîn, Katâde, Şa'bî, Sevrî ve sonrakiler içinde Ahmed bu görüştedir. Âyetin, "İçinizden iki âdil şahit tutun" âyetiyle neshedilmiş olduğu iddiası -ki Zeyd b. Eslem, Şâfiî, Ebu Hanîfe ve Mâlik bu görüştedirler- reddolunur. Çünkü istediğini yapabilme (ihtiyâr) halinin hükmü zaruret halinin hükmünü neshedemez. Şahitlikte bulunacak bir müslümanın bulunmadığı bir yerde kâfirlerin vasiyete şahit olmaları ile iki müslümanın hazır bulunduğunda müslümanların vasiyete şahit olmaları çelişki değildir. Bu durumda âyetin anlamı, İbrahim Nehaî ile Saîd b. Cübeyr'in dediği gibi şöyle olur: Bir adama yolculuk sırasında ölüm gelip çattığında iki müslümanı şahit tutsun. İki müslüman bulamazsa ehl-i kitaptan iki adamı şahit tutsun. Ehl-i kitaptan olan iki şahit onun terekesini getirdiğinde eğer ölenin varisleri onların doğru söylediklerini belirtirlerse sözleri kabul edilir. Şayet itham ederlerse ikindi namazından sonra Allah adına: "Saklamadık, yalan söylemedik, hiyanet etmedik ve değiştirmedik" diye yemin ederler. Eğer kâfirlerin yalan söyledikleri anlaşılırsa, ölünün velilerinden diğer iki kişi onların yerine geçer ve Allah adına: "Kâfirlerin şahitlikleri asılsızdır. Biz onların şahitliklerini saymıyoruz" diye yemin ederlerse kâfirlerin şahitlikleri reddedilir, velilerinki ise geçerli sayılır. Bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/182-184; *Zâdü'l-Mesîr*, 2/446-447; İbn Kesîr, *Tefsir*, 2/110-114.

duğunu, onun kendi hikmet ve rızasına uygun düştüğünü gösterir. Burası iyi düşünüle! Zira gerçekten faydalıdır. Şayet Kur'an'da, sünnette ve Allah Rasûlü (s.a.) ile ashabının uygulamasında buna dair örnekleri araştıracak olsak söz uzar. Belki bu konuda -inşaallah- şifa veren müstakil bir eser yazarız. Maksadımız Hz. Peygamber'in (s.a.) tavırlarına tenbih etmek ve O'nun siretinden, savaşlarından ve başına gelen hadiselerden hükümler iktibas eylemektir.

13— Hayber Arazileri Mahsulünün Paylaşılması:

Allah Rasûlü (s.a.) Hayber halkını arazilerinde bırakınca her sene onların meyvelerinin ne kadar geleceğini tahmin edecek adam[34] gönderir; bunların ne kadarının olgunlaşacağına bakar, Hayberlilere müslümanların payını ödettirir ve öylece artık adamlar meyvelerden tasarrufta bulunurlardı. Bir tek tahminci göndermekle yetinirdi.

34. Bu adam ağaç üzerindeki yaş hurmanın, kurutulmuş olarak ne kadar geleceğini göz kararı ile tahmin ederdi. Bu işi yapana "hâris" denir. Tirmizî'nin bazı ilim adamlarından aktardığına göre bu iş şöyle olur: Kendilerinden zekât verilmesi farz olan hurma, üzüm gibi meyveler olgunlaşınca devlet başkanı bir hâris gönderir. Hâris, meyvelere bakar bundan şu kadar kuru üzüm, şu kadar kuru hurma çıkar diye hesabını yapar ve ondan alınacak öşrün meblağını hesaplar, sahipleri için tesbit eder ve onları meyvelerle başbaşa bırakır. Meyveleri devşirme zamanı gelince onlardan öşür alır. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler. Bu işlemin faydası, meyve sahiplerinin onlardan istifade etmeleri, çiçeklerini satmaları ve ailelerine, komşularına ve fakirlere ikram etmeleri için kolaylık sağlamadır. Çünkü bunlardan menetme onları sıkıştırmak demektir. İbn Münzir: "Kendilerinden ilim alınan kimseler, tahminle hesaplanmış olan meyvelere, devşirmeden önce bir âfet isabet etse bunun tazmini gerekmeyeceğinde icmâ etmişlerdir." diyor. Buharî (24/54) ve Müslim'in (1392) rivayetlerine göre Ebu Humeyd es-Sâidî anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte Tebük gazâsına çıktık. Vâdi'l-Kurâ'ya vardığında bir kadının kendi bahçesinde çalıştığını gördü. Hz. Peygamber (s.a.) ashabına: "Meyvelerin ne kadar geleceğini göz kararı ile tahmin edin." buyurdu. Allah Rasûlü (s.a.) on vesk gelir diye tahminde bulundu ve kadına: "Çıkanın ne kadar geldiğini hesap et." dedi. Ebu Davud (1603), Tirmizî (644), İbn Mâce (1819) ve Beyhakî'nin (4/122) Attâb b. Esîd'den rivayetlerine göre Allah Rasûlü (s.a.) hurma nasıl ağacı üzerinde göz kararı ile tahmin ediliyorsa aynı şekilde üzümün de tahmin edilmesini ve hurmanın zekâtı kuru hurma olarak alındığı gibi üzümün zekâtının da kuru üzüm olarak alınmasını emir buyurdu. Bu rivayetin senedindeki râviler sikadır. Ancak senedde Saîd b. Müseyyeb ile Attâb arasında kopukluk vardır. Çünkü Saîd, Hz. Ömer'in hilâfeti sırasında doğmuş, Attâb ise Hz. Ebu Bekir vefat ettiği gün vefat etmiştir. Ama Nevevî (r.h.): "Bu hadis her ne kadar mürsel ise de imamların görüşleriyle güçlenir." diyor. Ebu Davud (1605), Tirmizî (643) ve Nesâî'nin (5/42) Sehl b. Ebu Hayseme'den rivayetlerine göre Allah Rasûlü (s.a.): "Meyveleri ne kadar gelir diye göz kararı ile hesapladığınız zaman (o sayıyı esas) alın ve üçte biri çıkarın. Üçte biri çıkarmazsanız dörtte biri çıkarın." buyururdu. İbn Hibbân (768) bu hadisi sahih saymış, Hafız İbn Hacer ise *Fethu'l-Bârî*'de (3/274) hakkında bir şey söylememiştir. Bu göz kararı ile tahminde bulunma işlemi ancak hurmalar yenebilecek olgunluğa ulaştığında sünnet olur.

Bu uygulamadan şu hükümler çıkartılmıştır:

1- Hurma ağacının meyvesi gibi olgunlaştığı iyice belli olan meyvelerin önceden göz kararı ile tahmin edilmesi caizdir.

2- Meyvelerin hurma ağacı üzerinde göz kararı ile tahmin edilerek paylaştırılması caizdir. Her ne kadar gelişip büyüme yararından dolayı henüz kesinkes ayrılıp belirginleşmemiş bile olsa iki ortaktan birinin payı belli olmuş olur.

3- Paylaştırma bir alım satım akdi değil, bir ayrım işlemidir.

4- Bir tek tahminci ve bir tek paylaştırıcı ile yetinmek caizdir.

5- Meyveler elinde bulunan kimsenin tahmin işleminden sonra onlarda tasarruf yetkisi vardır ve o kimse kendisi için göz kararı ile tahminde bulunan ortağının payını tazmin eder.

6- Hz. Ömer devrinde oğlu Abdullah Hayber'deki malına gitti. Hayberliler ona saldırdılar, onu bir evin damından aşağı attılar ve kolunu kırdılar. Bu olay üzerine Hz. Ömer onları oradan Şam'a sürgün etti ve arazilerini Hudeybiye anlaşmasında hazır bulunanlardan olup da Hayber savaşına katılanlar arasında paylaştırdı.

14— Zimmîlik Akdi ve Cizye Alınması:

Zimmîlik akdi ve cizye alma konusundaki tatbikatına gelince; hicretin 8. yılında Berâe (Tevbe) sûresi ininceye kadar kâfirlerin hiçbirinden cizye almadı. Cizye âyeti inince mecusilerden,[35] ehl-i kitaptan ve hıristiyanlardan cizye aldı. Muaz'ı (r.a.) Yemen'e gönderdi ve Yemen yahudilerinden müslüman olmayanlarla zimmîlik akdi yaptı ve onlara cizye bindirdi. Hayber yahudilerinden cizye almadı. Yanılan ve hata edenlerden bazıları bunun Hayberlilere mahsus bir hüküm olduğunu, diğer ehl-i kitaptan alınsa bile onlardan cizye alınmayacağını sandılar. Bu onların siyer ve megaziyi anlamamalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) onlarla savaştı ve onları dilediği kadar memleketlerinde tutma şartıyla barış anlaşması yaptı. Cizye âyeti henüz inmemişti. Bu sebeple onlarla yapılan barış anlaşması ve onların Hayber arazisinde bırakılmaları cizye âyetinin inmesinden önceye rast-

35. Şâfiî, 2/126; Buharî, 58/1. Ömer İbnü'l-Hattâb (r.a.), Abdurrahman b. Avf; "Hz. Peygamber (s.a.) Hecer mecusilerinden cizye aldı." diye şahitlikte bulununcaya kadar mecusilerden cizye almazdı.

lamış oldu. Sonra Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e (s.a.) ehl-i kitapla, onlar cizye verinceye kadar savaşmasını emretti. O zaman Hayber yahudileri bu hükme dahil olmadı. Çünkü onların orada bırakılmaları ve çıkanın yarısı kendilerinin olması kaydıyla arazide işçi olarak çalışmaları şartıyla Hz. Peygamber (s.a.) ile onlar arasında yapılan anlaşma daha önce gerçekleşmişti. Bu yüzden onlardan bundan başka bir şey talebinde bulunmadı. Ama Necran hıristiyanları, Yemen yahudileri ve daha başkaları gibi kendisiyle onlar arasında daha önce bir anlaşma bulunmayan Hayberliler dışındaki ehl-i kitaptan cizye anlaşmasında bulunma gibi bazı şeyler taleb etti. Hz. Ömer, Hayber yahudilerini Şam'a sürgün edince Hayber arazisinde bırakılmalarını içeren o anlaşma bozulmuş ve onlar da diğer ehl-i kitap hükmüne geçmişlerdir.

Sünnet ve sünnetin işaretleri kapalı kalan devletlerin birinde Hayber yahudilerinden bir grup bir belge ortaya koydu. Belgeyi eski göstermek için yıpratmışlar ve bir takım yalanları süsleyip yaldızlamışlar, doğru göstermek için imza taklit etmişlerdi. Bu belgeye göre Hz. Peygamber (s.a.) Hayber yahudilerinden cizyeyi kaldırmıştı ve buna Ali b. Ebî Tâlib, Sa'd b. Muaz ve bir grup sahabî —Allah onlardan razı olsun— şahit olmuşlardı. Allah Rasûlü'nün (s.a.) sünnetini, savaşlarını ve siyerini bilmeyen bazı cahillerce bu belge revaç buldu. Onların aklına olabileceği kuruntusu geldi. Hatta doğruluğunu sandılar da bu sahte belgenin hükmüne göre hareket ettiler. Nihayet belge Şeyhulislâm İbn Teymiye'ye —Allah ruhunu şâd eylesin— iletildi ve ondan bu belgenin yürürlüğe konmasına ve gereğince işlem yapılmasına yardım etmesi talebinde bulunuldu. Üstad, belgeye tükürdü ve onun sahte olduğunu on noktadan ortaya koydu. Bazıları:

1. Belgede Sa'd b. Muaz'ın şahitliği yer almaktadır. Oysa Sa'd kesinlikle Hayber'in fethinden önce vefat etmiştir.

2. Belgeye göre Hz. Peygamber (s.a.) onlardan cizyeyi kaldırmıştı. Oysa cizye âyeti daha henüz inmemişti ve o vakit sahabe cizye nedir bilmiyordu. Çünkü cizye âyeti Hayber fethinden üç sene sonra, Tebük savaşının yapıldığı yılda inmişti.

3. Yine belgeye göre Hz. Peygamber (s.a.) onlardan vergileri ve angaryaları kaldırmıştır ki bu imkânsızdır. Zira O'nun zamanında ne onlardan ne de başkalarından alınan ne vergi ve ne de angarya vardı. Allah gerek O'nu ve gerekse ashabını vergi ve angarya almaktan korumuştur. Bunlar zalim hükümdarların koydukları ve o şekilde devamedegelen vergilerdendir.

4. Farklı branşlara mensup ilim adamlarından hiçbiri bu belgeden söz etmemiştir. Ne megazi ve siyer âlimlerinden biri, ne hadis ve sünnet âlimle-

rinden biri, ne fıkıh ve fetva âlimlerinden biri ve ne de tefsircilerden biri bundan söz etmiştir. Yahudiler böyle bir belgeyi selef devrinde ortaya çıkaramamışlardır; çünkü biliyorlardı ki, eğer öyle bir sahte belge düzenleseler onlar o belgenin asılsız ve sahte olduğunu hemen anlarlar. Fitne zamanında ve sünnetin bir bölümünün gizli kaldığı dönemde devletlerden birini hafife alıp böyle bir sahte belge düzenlediler, onu süsleyip yaldızladılar ve ortaya çıkardılar. Onların yaptıkları bu şeye Allah'a ve Rasûlü'ne hiyanet eden bazı kimselerin tamahkârlıkları müsaade etti. Ama bu sürekli olmadı, çok geçmeden Allah, onun gerçek yüzünü gösterdi. Peygamberlerin halifeleri (yani âlimler) onun asılsızlığını ve sahteliğini ortaya koydular.

Cizye âyeti inince Hz. Peygamber (s.a.) şu üç kısımdan cizye aldı: 1) Mecusiler, 2) Yahudiler, 3) Hıristiyanlar. Putperestlerden cizye almadı. Bir görüşe göre Hz. Peygamber'in (s.a.) alıp almama konusundaki tatbikatına uyarak bunlar dışında ve bunların dinini benimseyenler dışındaki herhangi bir kâfirden cizye almak caiz değildir. Diğer bir görüşe göre ise hem ehl-i kitaptan ve hem de Arap olmayan putperestler gibi ehl-i kitap dışındaki kâfirlerden cizye alınır; ama Arap putperestlerinden alınmaz. Birinci görüş İmam Şâfiî'nin (r.h.) ve iki rivayetten birine göre İmam Ahmed'in görüşüdür. İkincisi ise İmam Ebu Hanîfe'nin (r.h.) ve diğer rivayete göre de İmam Ahmed'in (r.h.) görüşüdür.

İkinci görüşü savunanlar diyorlar ki: Hz. Peygamber (s.a.) Arap müşriklerinden cizye almamıştır; çünkü cizyenin farz oluşunu ifade eden âyet Arap yarımadası müslüman olduktan sonra inmiştir. O vakit orada müşrik kalmamıştı. Zira bu âyet Mekke'nin fethinden ve Arapların Allah'ın dinine akın akın girmelerinden sonra inmiştir. O zaman Arap memleketinde müşrik kalmamıştı. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.) fetihden sonra Tebük gazâsına çıkmıştır. Oranın halkı hıristiyandı. Şayet Arap memleketinde müşrikler bulunsaydı onlar Hz. Peygamber'i (s.a.) takip ediyor olurlardı. Uzaktakilerle savaşmaktansa onlarla savaşmak daha münasip olurdu.

Siyeri ve İslâm savaşlarını iyi tetkik eden işin böyle olduğunu anlar. Kendisinden alınacak kimse bulunmadığından ötürü onlardan cizye alınmamıştır. Yoksa onlar cizye verecek kimse olmadıklarından cizye alınmamış değildir. Bu görüş sahipleri devamla diyorlar ki: Hz. Peygamber (s.a.) ehl-i kitap olmadıkları halde mecusilerden cizye almıştır. Onların kitapları olduğu sahih değildir. Bu konuda Hz. Peygamber'e (s.a.) bir hadis nisbet edilmişse de böyle bir hadis sabit ve senedi de sahih olmaz.[36]

---

36. Abdürrezzak, 10029; Beyhakî, 9/188. Senedinde meçhul bir râvi vardır. Bununla birlikte İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (6/186) senedini hasen saymıştır.

Ateşe tapanlarla puta tapanlar arasında bir fark yoktur. Hatta putperestlerin halleri ateşperestlerin hallerinden daha yakındır. Onlar bazı konularda Hz. İbrahim'in dinini izlerlerdi; ateşperestlerde ise böyle bir şey yoktu. Aksine ateşperestler Hz. Halil İbrahim'in düşmanıdırlar. Onlardan cizye alındığına göre putperestlerden alınması daha da yerindedir. Buna Allah Rasûlü'nün (s.a.) sünneti de delâlet etmektedir. Nitekim Sahih-i Müslim'de yer alan bir hadisine göre bir komutanına: "Müşrik düşmanlarınla karşılaştığın zaman onları şu üç şeyden birine çağır; hangisine olumlu cevap verirlerse onlardan bunu kabul et ve onlara ilişme." buyurduktan sonra ona düşmanları müslüman olmaya, ya da cizye vermeye çağırmasını, (bunları kabul etmezlerse) onlarla savaşmasını emretti.[37]

Muğîre, İran hükümdarının görevlisine: "Peygamberimiz bize, siz Allah'a ibadet edinceye yahut cizye verinceye kadar sizinle savaşmamızı emretti." dedi.[38]

Allah Rasûlü (s.a.) Kureyş'e: "Kendisi sayesinde Arabın size boyun eğeceği ve acemlerin size cizye vereceği bir kelimeniz olsun istemez misiniz?" buyurdu. Onlar da: "Nedir o?" dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "La ilahe illallah = Allah'tan başka tanrı yoktur, sözü" buyurdu.[39]

Hz. Peygamber (s.a.) Tebük seferinden dönerken süvarileri Dûmetü'l-Cendel hükümdarı Ükeydir'i yakaladılar. Peygamberimiz onunla cizye ver-

---

37. Müslim, 1731. Yukarıda geçti.
38. Buharî, 58/1. Hafız İbn Hacer (6/189-190) diyor ki: Bu rivayete göre Muğîre, Hz. Peygamber'in (s.a.) mecusiler cizye vermeyi kabul edinceye kadar onlarla savaşmayı emrettiğini haber vermektedir. Böylece bu rivayetle, Abdurrahman b. Avf bunu rivayet etmekte yalnız kaldı diye iddia edenlerin görüşü reddedilmektedir.
39. Ahmed (1/227,362) ve Tirmizî (3230), A'meş - Yahya b. Umâre - Saîd b. Cübeyr - İbn Abbas senediyle rivayet etmişlerdir. Yahya b. Umâre'yi İbn Hibbân *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiş; Buharî, *Tarihu'l-Kebîr* (4/2/292) adlı eserinde bu şahsın biyografisini vermiş, ama onun hakkında herhangi bir cerh zikretmemiştir. A'meş'ten rivayette bulunan bu üstadın ismi konusunda muhaddisler ihtilâf etmişlerdir: Sevrî, ondan rivayetinde râvinin adını Yahya b. Umâre olarak vermiş ve Buharî, İbn Hibbân ile Yakub b. Şeybe bunun kesin doğru olduğunu ifade etmişlerdir. Ebu Üsame ise A'meş'ten rivayette bulunan râvinin ismini nisbesiz olarak "Abbâd" şeklinde vermiştir. El-Eşcaî, A'meş'ten aktaran râvinin adını "Yahya b. Abbâd" olarak; Hammad b. Üsame ise "Abbâd b. Câfer" olarak vermiştir. Hadisi İbn Kesîr, *Tefsîr*'inde, Taberî tefsirinden Ebu Üsame senedli olarak aktarmış ve sonra *Müsned*'de İmam Ahmed'in ve Nesâî'nin Ebu Üsame - A'meş - Abbâd (bu şekilde nisbesiz olarak) senediyle yukarıdakine benzer tarzda rivayet ettiklerini söylemiş ve sonra da demiştir ki: Bu hadisi Tirmizî, Nesâî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir; hepsi de tefsirlerinde Süfyan es-Sevrî - A'meş - Yahya b. Umare el-Kûfî - Saîd b. Cübeyr - İbn Abbas senediyle aktarmışlardır. Tirmizî: "Hadis hasendir." diyor.

mesi şartıyla barış anlaşması yaptı ve canını ona bağışladı.[40]

Necranlı hıristiyanlarla bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre Necranlılar, yarısı safer ayında, diğer yarısı recep ayında olmak üzere müslümanlara iki bin takım elbise ödeyecekler; eğer Yemen'de bir savaş veya bir hiyanet söz konusu olursa oraya savaş için gidecek müslümanlara ödünç olarak otuz zırh, otuz at, otuz deve ve her sınıf silahtan otuzar adet silah verecekler, müslümanlar telef olanları tazmin edecek ve geri kalanları iade edecekler; hiçbir kiliseleri yıkılmayacak; hiçbir keşişleri dışarı çıkarılmayacak ve herhangi bir yaramazlıkta bulunmadıkları yahut faiz yemedikleri sürece dinlerinden dönmeleri için zorlanılmayacaklardır.[41]

Bu anlaşma metni göstermektedir ki, şayet şart koşulmuşsa yaramazlık çıkartmak yahut faiz yemekle zimmîlik sözleşmesi bozulmaktadır.

Muaz'ı Yemen'e gönderirken ona ergenlik çağına girmiş herkesten bir dinar yahut onun değerinde meâfirî denilen Yemen mamülü kumaş almasını emretti.[42]

Bu da gösteriyor ki, cizyenin cinsi ve miktarı belirlenmiş değildir. Müslümanların ihtiyaçlarına ve kendisinden alınacak kimsenin dayanabilirliliğine, zenginlik durumuna ve sahip olduğu mala göre cizyenin kumaş, altın ve takım elbise olması da, daha çok-daha az olması da caizdir.

Gerek Allah Rasûlü (s.a.) ve gerekse halifeleri cizye hususunda Arap ile Arap olmayan arasında fark gözetmemişlerdir. Allah Rasûlü (s.a.) hıristiyan Araplardan cizye aldığı gibi Hecer mecusilerinden de almıştır. Bunlar Arap idiler. Araplar aslında hiç kitapları bulunmayan bir millettir ve onların her bir kolu, komşuları olan milletlerin dininde idi. Bahreyn Arapları, İran, Tenûh ve Bühre'ye komşu olduklarından mecusi; Tağliboğulları Bizans'a komşu olduklarından hıristiyan; Yemen'deki bir takım kabileler Yemen

40. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre,* 2/526. Enes b. Mâlik anlatıyor: Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna geldiğinde Ükeydir'in kaftanını gördüm. Müslümanlar ona elleriyle işaret ediyorlar ve hayranlık gösteriyorlardı. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Buna mı hayran oluyorsunuz? Canım elinde olana yemin ederim ki, Sa'd b. Muaz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir." buyurdu. Bu rivayetin senedi sahihtir. Müslim'in (4/1917) yine Enes'ten rivayetine göre ise Dûmetu'l-Cendel hükümdarı Ükeydir, Allah Rasûlü'ne (s.a.) bir takım hediye etti. İnsanlar ona hayran oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Muhammed'in canı elinde olana yemin ederim ki Sa'd b. Muaz'ın cennetteki mendilleri bundan daha güzeldir." buyurdu.

41.Ebu Davud, 3041. Senedi zayıftır.

42.Ahmed, 5/230, 233, 247; Ebu Davud, 3038, 3039; Tirmizî, 623; İbn Mâce, 1803; Nesâî, 5/25-26. Râvileri sikadır. İbn Hibbân (794) ve Hâkim (1/398) hadisin sahih olduğunu söylemişler, Zehebî de buna katılmıştır. Bu konuda Ebu Ubeyd, *el-Emvâl* (s. 27) adlı eserinde Urve b. Zübeyr'den hadis nakletmektedir.

yahudilerine komşu olduklarından yahudi idiler. Allah Rasûlü (s.a.) cizye hükümlerini yürürlüğe koydu ve atalarına, onların ehl-i kitap dinine ne zaman girdiklerine bakmadı. Onlar bu dine, yürürlükten kaldırıldıktan ve değiştirildikten önce mi, sonra mı girmişlerdi? Bu dini nereden biliyorlardı? Bu nasıl sağlam şekilde belirlenebilir ve bunun delili nedir? Bütün bu soruları dikkate almadı. Siyer ve megazide sabit olduğu üzere Hz. İsa'nın şerîati yürürlükten kaldırıldıktan sonra Ensardan bazılarının oğulları yahudi olmuş ve babaları onları müslüman olmaya zorlamışlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Dinde zorlama yoktur." âyetini[43] indirdi.

Hz. Peygamber'in (s.a.) Muaz'a: "Ergenlik çağına giren herkesten bir dinar al!" buyurması cizyenin çocuklardan ve kadınlardan alınmayacağına delildir.

Soru: Peki, şu hadisi ne yapacaksınız? Abdürrezzak'ın *Musannef*'inde ve Ebu Ubeyd'in *el-Emvâl*'de rivayetlerine göre Hz. Peygamber (s.a.) Muaz b. Cebel'e, Yemen'de her bir ergenlik çağına girmiş kadın ve erkekten cizye almasını emretti. Ebu Ubeyd: "Adam başı bir dinar yahut onun değerinde meâfirî kumaş olmak üzere... köle yahut cariyeden..." kısmını ilâve etmiştir.[44] Bu hadise göre Hz. Peygamber (s.a.) gerek erkek ve kadından, gerekse hür ve köleden cizye almıştır.

Cevap: Bu hadisin mevsul olarak rivayeti sahih değildir, hadis munkatı'dır. Bu ilâve kısım ise ihtilâflıdır; diğer raviler tarafından zikredilmemiştir. Herhalde râvilerden birinin yorumu olsa gerektir. İmam Ahmed, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve daha başkaları bu hadisi rivayet etmişler; ama yalnızca "Hz. Peygamber (s.a.) ona ergenlik çağına girenden bir dinar almasını emretti." kısmını aktarmışlar ve bu ilâveyi anmamışlardır.

---

43. Bakara, 2/256.
44. Abdürrezzak, *Musannef*'de Ma'mer - A'meş - Şakîk b. Seleme - Mesrûk b. Ecdâ senediyle rivayet etmiştir. Abdürrezzak diyor ki: Ma'mer, "Ergenlik yaşına girmiş kadın sözü hatadır. Kadınlara bir şey gerekmez." derdi. Ebu Ubeyd, *el-Emvâl*'de (s. 37) diyor ki: "Bizim görüşümüzce -Allah daha iyi bilir ya- bu konuda sağlam ve mahfuz olarak gelen hadis, ergenlik yaşına girmiş kadının sözü edilmeyen hadistir. Zira müslümanların tatbik ettikleri budur ve Hz. Ömer de ordu komutanlarına böyle yazmıştır." Hz. Ömer'in mektubunu Ebu Ubeyd (s. 93), İsmail b. İbrahim - Eyyûb es-Sahtiyanî - Nâfi' - Hz. Ömer'in kölesi Eslem senediyle şöylece kaydetmiştir: Hz. Ömer, ordu komutanlarına mektup yazarak onlara Allah yolunda savaşmalarını, kendileriyle savaşmayanlarla savaşmamalarını, kadınları ve çocukları öldürmemelerini ve yalnızca vücudunun tüylerini tıraş etmek için ustura kullanmış olanları öldürmelerini emretti. Ayrıca ordu komutanlarına, adam başına cizye koymalarını, kadınlardan ve çocuklardan cizye almamalarını ve yalnızca vücudunun tüylerini tıraş etmek için ustura kullanmış olanlara cizye koymalarını yazdı. Bu rivayetin senedi sahihtir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) kendilerinden cizye aldığı kimselerin çoğunluğu hıristiyan, yahudi ve mecusi Araplardı. Onlardan hiçbirinin dinine ne zaman girdiğini araştırmadı. Onları babalarına göre değil dinlerine göre değerlendirirdi.

YEDİNCİ BÖLÜM

CİHAD DÖNEMİNDE İNSANLAR

CİHADIN FARZ KILINMASI ÜZERİNE HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) İNSANLARA KARŞI TUTUMLARI

1— Kâfirlere ve Münafıklara Karşı Tutumları:

Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'e (s.a.) vahyettiği ilk emri, "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" emriydi. Bu, peygamberliğinin başlangıcındaydı. Allah Teâlâ, kendi kendisine okumasını emretmişti; o zaman henüz tebliğ etmesini emretmemişti. Sonra *"Ya eyyuhe'l-müddessir= Ey örtüye bürünen! Kalk da uyar."* [1] âyeti inmiştir. Allah Teâlâ, O'nu "Oku!" emriyle nebî, "Ya eyyuhe'l-müddessir" âyetiyle de rasûl tayin etmiştir. Bundan sonra yakın akrabalarını uyarmasını, sonra kavmini, sonra civarlarındaki Arapları, sonra da bütün Arapları, en sonunda da bütün insanları uyarmasını emretmiştir. Peygamber oluşundan sonra on küsur sene savaşmaksızın ve cizye almaksızın İslâm'a çağırma görevini yerine getirmiştir. Kendisine bu süre içinde; (kâfirlerin yaptıklarına) aldırmaması, sabretmesi ve affetmesi emrediliyordu.

Sonra hicret etmesine ve savaşmasına izin verildi. Daha sonra da Allah Teâlâ, kendisine savaş açanlarla savaşmasını ve kendisinden uzak durup savaşmayanlara ilişmemesini emretti. Nihayet, din tamamıyla Allah'ın oluncaya kadar müşriklerle savaşması emredildi. Cihad emrinden sonra, O'na göre kâfirler üç gruba ayrılmış oldu:

---

1. Müddessir, 74/1-2.

1- Barış ve ateşkes yapılanlar,

2- Savaşılanlar,

3- Zimmîler.]

Anlaşma ve barış yapılanlara karşı anlaşma müddetini tamamlaması ve sâdık kaldıkları sürece anlaşmaya bağlı kalması; ihanet etmelerinden korkarsa, onlara karşı anlaşmalarını bozması, ancak anlaşmayı bozduğunu karşı tarafa bildirinceye kadar onlarla savaşmaması emredildi. Bu arada anlaşmasını bozanlarla savaşması da ayrıca emrolundu.

[Berâe (Tevbe) sûresi, işte bütün bu hallerin hükmünü açıklamak için indi. Bu sûrede Allah ehl-i kitabtan olan düşmanlarla, cizye vermelerine ya da İslâm'a girmelerine kadar savaşmasını; kâfirlerle ve münafıklarla cihad etmesini, bunlara sert ve şiddetli davranmasını emretti. O da kâfirlere karşı kılıç ve mızrakla, münafıklara karşı da delille ve dille cihad etti.]

Adı geçen sûrede, kâfirlerle yaptığı anlaşmalara uyması ve (gerekirse) onlara karşı anlaşmalarını bozması emredildi. Yine Allah burada, anlaşma yapılanları da üçe ayırdı:

1- Savaşılmasını emrettikleri. Bunlar, anlaşmalarını bozup anlaşma doğrultusunda hareket etmeyenlerdir. Hz. Peygamber (s.a.) onlarla savaştı ve onlara galip geldi.

2- Süre tayin edilmiş bir anlaşma yapıldıktan sonra anlaşmayı bozup da O'nun düşmanlarına yardım etmeyenler. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'in (s.a.) bunlar için anlaşma süresini tamamlamasını emretmiştir.

3- Aralarında herhangi bir anlaşma olmayan ve Hz. Peygamber (s.a.) ile savaşmayanlar veya mutlak bir anlaşmaya sahip olanlar. Allah Teâlâ Rasûlü'ne (s.a.) bunlara dört ay süre tanımasını emir buyurmuştur. Bu dört haram ay çıkınca onlarla savaşmıştır. Bu dört ay, Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerimesinde sözettiği aylardır: "Yeryüzünde dört ay daha dolaşın."(2) Bu dört ay ise, şu âyette geçen haram aylardır: "Haram aylar çıktığında, müşriklerle savaşınız."(3) Burada sözü edilen haram aylar, tesyîr aylarıdır.(4)

---

2. Tevbe, 9/2.
3. Tevbe, 9/5.
4. İbn Kesîr (2/335), bu âyetin tefsiri hakkında şunları söyler: Müfessirler, buradaki "haram ayların" hangileri olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir. İbn Cerîr et-Taberî, bu ayların Allah'ın şu âyetinde zikredilenler olduğu görüşündedir: "Onlardan dördü haram aylardır. İşte bu dosdoğru dindir. Aylar hususunda kendi kendinize zulmetmeyiniz." (Tevbe, 9/36). Bunu Ebu Câfer el-Bâkır söylemiştir. Ancak İbn Cerîr et-Taberî: "Onlar hak-

Başlangıcı Allah Rasûlü'nün (s.a.) insanlara tebliğ günü olup o da Zilhicce'nin onuncu günüdür, ki bu konunun insanlara tebliğ edildiği en büyük hac günüdür. Sonu da Rabîulâhir'in onuncu günüdür. Bu aylar, şu âyette sözü edilen dört ay değildir: "Allah'a göre ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı günde takdir ettiği gibi on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır."[5] Sözkonusu dört aydan biri tek olarak, üçü birbirinin peşisıra gelir: Recep, Zilkâde, Zilhicce, Muharrem. Müşrikler bu dört ayda gezip dolaşamadılar, çünkü mümkün değildi. Zira bu dört ay peşpeşe gelmiyordu. Allah Teâlâ, onlara ancak dört ay süre tanıdı ve peşinden bu ayların çıkışından sonra Rasûlü'ne (s.a.) müşriklerle savaşmasını emretti. Rasûlullah (s.a.) da anlaşmasını bozanla savaştı, anlaşması olmayana veya dört aylık mutlak (şartsız) anlaşması olana süre verdi ve anlaşmasına bağlı kalanların anlaşma süresini tamamlamasını emretti. İşte bunların tamamı müslüman oldu; tanınan süreye kadar küfürleri üzere kalmadılar. Zimmîlere de cizye koydu.

Berâe (Tevbe) sûresinin inişinden sonra artık kâfirler O'nun nazarında, şu üçünden biri olarak kesinleşmiş oldu:

1- O'nunla savaşanlar,

2- Barış yapılanlar,

3- Zimmîler.

Sonra, anlaşma ve barış yapılanlar İslâm'a döndü ve onlar da iki grup oldular:

1- Savaşanlar,

2- Zimmîler.

Peygamber (s.a.) ile savaşanlar O'ndan (s.a.) korkuyorlardı.

Böylece Hz. Peygamber (s.a.) açısından dünyada yaşayanlar üçe ayrılmış oluyordu:

---

kında, haram ayların sonuncusu Muharrem'dir." demiştir. Bu görüşü, Ali b. Ebî Talha, İbn Abbas'tan nakletmiştir. Dahhâk da bu görüştedir. Ancak bu pek tutarlı değildir. Anlatımdan çıkan o ki, İbn Abbas'ın görüşü, kendisinden nakledilen el-Avfî rivayetindeki görüşü olup bu görüş aynı zamanda Mücâhid, Amr b. Şuayb, Muhammed b. İshak, Katâde, Süddî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in de görüşüdür. Onlara göre bu haram aylardan maksat, Allah'ın şu sözüyle parmak bastığı dört tesyir ayıdır: "Yeryüzünde dört ay gezip dolaşın." (Tevbe, 9/2). Sonra da şu sözüyle: "Haram aylar çıktığında..." (Tevbe, 9/5). Yani: Size onlarla savaşmayı haram kıldığımız ve kendilerine mühlet verdiğimiz dört ay geçince, onları nerede bulursanız, kendileriyle savaşın. Çünkü (gramer bakımından) harf-i tarifin daha önce sözü geçene dönmesi, mukadder (tasarlanan) bir şeye dönmesinden daha uygundur.

5. Tevbe, 9/36.

1- Kendisine inanan müslümanlar,

2- Kendisiyle anlaşıp, emân sahibi olanlar,

3- Kendisinden korkup savaşanlar.

Münafıklara karşı tutumu ise şöyleydi: Rasûlullah (s.a.), münafıkların dışa vurduklarını ve açıkladıklarını kabul etmekle, gizlediklerini ve sırlarını Allah'a havale etmekle, onlarla ilim ve delille cihad etmekle emrolundu. Allah Teâlâ, Rasûlü'ne (s.a.), onlardan yüz çevirmesini ve onlara karşı sert davranmasını, kendilerine güzel ve fasih ifadelerle tebliğde bulunmasını emretti; onların cenaze namazlarını kılmasını, kabirleri başında durmasını yasakladı. Ve Allah Teâlâ, Rasûlullah (s.a.) münafıklar için istiğfar etse de kendisinin onları affetmeyeceğini haber verdi. İşte, düşmanı olan kâfir ve münafıklara karşı Allah Rasûlü'nün (s.a.) tutumu bu idi.

2— Mü'minlere Karşı Tutumları:

[Dostlarına ve kendi grubuna ilişkin tutumuna gelince; Allah (c.c.), Rasûlü'ne (s.a.), gece gündüz Rabblerine dua edip cemâlini (rızasını) isteyenlere kendisini adamasını ve gözlerini onlardan ayırmamasını emretti. Yine onları bağışlamasını, onlar için istiğfarda bulunmasını, her işte onlarla istişâre etmesini ve onların cenaze namazlarını kılmasını emretti.]

İsyan edip emrini yerine getirmekten geri duranlardan, onlar tevbe edip itaat altına girinceye kadar ayrı kalmasını, onlara küs durmasını emretti. Nitekim (savaşa çıkılacağı sırada emrini dinlemeyip) geri kalanlara darılmış, onlardan uzak durmuştu.

Had gerektiren birşey yapana hadleri uygulamasını; ve bu hususta soyluların ve sıradan insanların O'nun (s.a.) yanında eşit olmasını emretti.

Düşmanları olan insan şeytanlarını en güzel metodla savuşturmasını ve kendisine kötülük yapanın kötülüğüne iyilikle karşılık vermesini, cahilliğine hilmle (yumuşaklıkla), zulmüne affetmekle, alâkasını kesene bağlantı ve ilişki kurmakla karşılık vermesini emir buyurdu. Allah (c.c.), Rasûlü'ne (s.a.) şayet böyle yaparsa, düşmanının candan ve sıcak bir dosta dönüşeceğini de haber verdi.

Düşmanları olan şeytanlarını da, onlardan Allah'a (c.c.) sığınmak suretiyle savuşturmasını emretti. Bu iki emri Kur'an'da üç yerde, A'râf, Mü'minûn ve Fussilet sûrelerinde topladı. A'râf sûresinde: "Sen af yolunu tut, bağışla!

Ma'rûfu emret ve cahillerden yüz çevir (onlara aldırış etme). Şeytan seni dürtecek olursa Allah'a sığın. Şüphesiz ki O, işiticidir, bilicidir."[6] buyurdu. Burada Allah (c.c.), Rasûlü'ne cahillerin şerrinden, onlardan yüz çevirerek; şeytanın şerrinden de ondan Allah'a sığınarak korunmasını emretmiş ve güzel ahlâkın ve huyların hepsini bu âyette toplamıştır. Zira devlet başkanının tebaasına karşı üç tavrı vardır: 1) Elbette O'nun (s.a.) tebaası üzerinde, tebaasının mutlaka yerine getirmesi gereken bir hakkı, 2) Tebaasına karşı bir emir yetkisi vardır. 3) Tebaasının, onun bu hakkında aşırılığa ve düşmanlığa düşmeleri kaçınılmazdır. Tebaası üzerindeki hakkından, onların itaat edebilecekleri, kendilerine hafif gelecek, kolaylarına gidecek ve güç gelmeyecek olanını tercihle emrolundu. Bu onun sarfetmekle onlara herhangi bir zarar ve güçlük vermeyecek olan "afv"dır. Ayrıca Rasûlullah tebaasına örfü emretmekle emrolundu. Örf, selim akılların ve doğru fıtratın (yaratılışın) tanıyıp güzelliğini ve yararını kabul ettiği ma'ruf olan şeydir. Bunu emrettiğinde; sertlikle ve kabalıkla değil, iyilikle emrederdi. Yine Allah Teâlâ, Rasûlullah'a (s.a.) onların içerisindeki cahillerin cahilliğine, misliyle değil, yüz çevirmek suretiyle karşılık vermesini emretmiştir ki böylece onların şerrinden korunmuş olurdu.

Mü'minûn sûresinde Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "De ki: Rabbim! Onların tehdîd olundukları şeyi bana mutlaka göstereceksen, o zaman beni zâlim milletin içinde bulundurma ya Rabbi!

Biz onlara vadettiğimizi sana elbette gösterebiliriz. Sen kötülüğü en iyisi ile (en iyi bir biçimde) savuştur. Onların nitelendirdikleri şeyleri Biz daha iyi biliriz. De ki: Rabbim; şeytanların kışkırtmalarından Sana sığınırım. Rabbim; yanımda bulunmalarından da Sana sığınırım."[7]

Fussilet sûresinde ise şöyle buyurmuştur: "İyilik ve kötülük bir değildir. Sen fenalığı en güzel şekilde savuştur (karşıla). O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kişinin yakın bir dost gibi olduğunu görürsün. Bu ancak sabredenlere vergidir; bu ancak o büyük hazzı tadanlara vergidir. Şayet şeytan seni dürtecek olursa Allah'a sığın! Doğrusu O işitendir,bilendir"[8]

İşte Rasûlullah'ın (s.a.) bütün yeryüzünde yaşayanlara karşı; insanlara, cinlere, mü'minlere ve kâfirlere karşı tutumları böyle idi.

---

6. A'râf, 7/199-200.
7. Mü'minûn, 23/93-97.
8. Fussilet, 41/34.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İLK SERİYYELER

İLK SERİYYELER

1— Hz. Hamza Seriyyesi:

Rasûlullah'ın (s.a.) bağladığı ilk sancak, hicretten sonra 7. ayın başlarında, Ramazan'da Hamza b. Abdülmuttalib'e verdiği sancaktı. Sözkonusu sancak beyaz bir sancaktı. Sancağı, Hz. Hamza'nın müttefiki Ebu Mersed Kennâz b. Husayn el-Ganevî taşıyordu. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Hamza'yı özellikle Muhâcirlerden seçtiği 30 mücahidin başında, Şam'dan gelen ve Kureyş'e ait Ebu Cehil b. Hişâm'ın komuta ettiği 300 kişinin bulunduğu bir kervanın önünü kesmek için gönderdi. Birlik Îs dolaylarındaki Sîfu'l-Bahr'e vardı. İki taraf karşılaştılar ve savaşmak için saf tuttular. İki grubun da, hem bu tarafın hem o tarafın müttefiki olan Mecdî b. Amr el-Cühenî, aralarını ayırıncaya kadar gidip geldi; ve savaşmadılar[1]

2— Ubeyde b. Hâris Seriyyesi:

Sonra Ubeyde b. Hâris b. el-Muttalib'i, bir seriyyenin başında hicretten

1. Bk. İbn Hişâm, 1/595; İbn Sa'd, 2/6; Taberî, 2/259-260; İbn Seyyidinnâs, 1/224; İbn Kesîr, 2/238; *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*, 1/390.

Gazâ: Düşmanla çarpışmaya gitmek demektir.
Seriyye ise, düşman üzerine gönderilen keşif kolları, küçük askerî birlikler demektir. Bu birlikler en az 5 kişilik, en çok 300-400 kişilik olurdu.
Hadis ve siyer âlimleri, Peygamberimizin bizzat bulundukları askerî hareketleri gazâ (= gazve), kendisinin katılmayıp bir sahabînin komutası altında gönderdiği askerî birliklere de seriyye ismini vermektedirler.

sonra 8. ayın başlarında Şevval ayında Râbiğ vadisine gönderdi. Ona da beyaz bir sancak verdi. Sancağı Mistah b. Üsâse b. Abdülmuttalib b. Abdimenâf taşıyordu. 60 muhâcirden ibarettiler, aralarında Ensar'dan bir tek kimse yoktu. Râbiğ vadisinde, 200 kişiye komuta eden Ebu Süfyan b. Harb'le, Cuhfe'den 10 mil uzaklıkta karşılaştılar. Aralarında bir ok atımı mesafe vardı. Kılıç çekmediler, savaşmak için saf da tutmadılar. Ancak karşılıklı ok ve mızrak attılar. Müslümanlar arasındaki Sa'd b. Ebî Vakkâs, Allah yolunda ilk ok atan kişi oldu. Sonra her iki taraf da birliklerine döndüler.

İbn İshak, karşı tarafın komutanı İkrime b. Ebî Cehil'di, demiş ve Ubeyde seriyyesinin Hz. Hamza seriyyesinden önce oldğunu söylemiştir. (2)

3— Sa'd b. Ebî Vakkâs Seriyyesi:

Daha sonra Rasûlullah (s.a.) Sa'd b. Ebî Vakkas'ı hicretten sonra 9. ayın başlarında Zilkâde ayında Harrâr'a gönderdi. Ona da beyaz bir sancak verdi. Sancaktar Mikdad b. Amr'dı. Kureyş'e ait bir kervanı vuracak 20 süvari idiler. Rasûlullah (s.a.) Harrâr'dan ileri gitmeyeceklerine dair söz aldı. Yürüyerek yola çıktılar. Gündüz gizlenip gece yürüyorlardı. Nihayet perşembe sabahı oraya vardılar. Ancak kervanın akşamleyin oradan geçtiğini öğrendiler.(3)

4— Ebvâ Gazası:

Sonra Hz. Peygamber (s.a.), bizzat kendisi Ebvâ gazâsına çıktı. Bu gazâya Veddân da denir. Sözkonusu gazâ, Rasûlullah'ın (s.a.) bizzat çıktığı ilk gazâdır. Hicretten sonra 12. ayın başlarında Safer ayında olmuştur. Sancağını Hamza b. Abdülmuttalib taşıyordu ve beyaz renkteydi. Medine'de Sa'd b. Ubâde'yi vekil bıraktı. Kureyş'e ait bir kervanı vurmak üzere özellikle Muhâcirlerin başında gazâya çıkmıştı. Ancak savaş olmadı. Bu gazâda Hz. Peygamber (s.a.), o zaman Damraoğullarının başkanı olan Muhşî b. Amr ed-Damrî ile; Damraoğullarına saldırmamak, Damraoğulları da kendisine saldırmamak ve O'na (s.a.) karşı adam toplamamak ve düşmanlık yapmamak üzere anlaşma yaptı. Aralarında bir anlaşma yazıldı. Rasûlullah (s.a.) bu

2. Bk. İbn Hişâm, 1/595-596; İbn Sa'd, 2/7; İbn Kesîr, 2/338-339.
3. Bk. İbn Hişâm, 1/595-596; İbn Sa'd, 2/7; İbn Seyyidinnâs, 1/225. Harrâr: Medine vadilerindendir. Hum yakınlarındaki Mahacce'nin solunda yer alan kuyular olduğu da söylenmiştir.

gazâ sebebiyle Medine'den 15 gece ayrı kalmıştı.[4]

5— Buvât Gazâsı:

Rasûlullah (s.a.), hicretten sonra 13. ayın başlarında, Rebîulevvel'de Buvât'a, gazâ için yola çıktı. Sancağını Sa'd b. Ebî Vakkâs taşıyordu. Sancak beyaz renkteydi. Medine'de vekil olarak Sa'd b. Muaz'ı bıraktı. Rasûlullah (s.a.) ashabından 200 kişiye komuta ediyordu. Kureyş'e ait ve Ümeyye b. Halef el-Cûmahî'nin başkanlık ettiği, 100 Kureyşlinin ve 2500 yük devesinin bulunduğu bir kervanın önünü kesecekti. Rasûlullah (s.a.) Buvât'a vardı. Orası iki dağdan ibaretti ki bunlar, Şam yolu yönünde Cüheyne dağının uzantılarıydı. Buvât'la Medine arasında yaklaşık dört konaklık bir mesafe vardı. Herhangi bir çatışma çıkmadı. Rasûlullah (s.a.) da geri döndü.[5]

6— Sefevan Gazâsı:

Daha sonra Rasûlullah (s.a.), hicrî 13. ayın başlarında Kürz b. Câbir el-Fihrî'yi bulmak amacıyla gazâya çıktı. Sancağını Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) taşıyordu. Sancak beyazdı. Medine'de Zeyd b. Hârise'yi vekil bıraktı. Kürz, Medine otlağına baskın yapmıştı. Rasûlullah (s.a.) onu sürmek istedi. Çünkü Kürz, (Medine otlağında) develerini otlatıyordu. Rasûlullah (s.a.) Kürz'ü Bedir dolaylarındaki Sefevan denilen vadiye varıncaya kadar aradı. Kürz gitmişti, ona rastlayamadı ve Medine'ye döndü.[6]

---

4. Ebvâ: Karh vilâyetinden bir köydür. Cuhfe'yle arasında 23 millik bir mesafe vardır. Bk. İbn Hişâm, 1/591; İbn Sa'd, 2/8; Taberî, 2/259; İbn Seyyidinnâs, 1/224; İbn Kesîr, 2/352; *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye, 1/392.*
Buharî, *Sahih*'inde (64/1) der ki: İbn İshak şöyle söylemektedir: Rasûlullah'ın (s.a.) ilk gazvesi Ebvâ, sonra Buvât, sonra da Aşîra'dır. Yine Buharî (64/1) , Zeyd b. Erkam'dan şöyle rivayet etmiştir: Zeyd'e denildi ki: Hz. Peygamber (s.a.) kaç gazveye çıkmıştır? On dokuz, dedi. Sen, onunla (s.a.) kaç gazveye çıktın? sorusuna ise: On yedi diye cevap verdi. Râvi der ki: İlki hangisi idi? dedim. Aşîr ya da Aşîra, dedi. Bunu Katâde'ye söylediğimde: "Aşîra'dır." dedi.
Yine Buharî'nin *Sahih*'inde (64/1) Büreyde'den: "Rasûlullah (s.a.) 16 defa savaşa çıkmıştır" şeklinde bir rivayet daha vardır. Müslim ise (1814), Büreyde'nin Rasûlullah (s.a.) ile beraber 16 savaşa katıldığını rivayet etmiştir. Müslim'in yine Büreyde'den bir başka rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) 19 defa gazâya çıkmış ve sekizinde savaşmıştır.
5. Bk. İbn Hişâm, 1/598, 600; İbn Sa'd, 2/8, 9; İbn Kesîr, 2/361; Taberî, 2/260, 261 ve İbn Seyyidinnâs, 1/226.
6. İbn Sa'd, 2/9.

7— Zü'l-Uşeyre Gazâsı:

[Sonra Rasûlullah (s.a.) hicrî 16. ayın başlarında Cemâziyelâhir ayında gazâya çıktı. Sancağını Hamza b. Abdülmuttalib taşıyordu, rengi beyazdı. Medine'de Ebu Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi vekil bıraktı. 150 kişilik bir birliğe komuta ediyordu. Muhacirlerden oluşan 200 kişinin başında idi, de denilmiştir. Hiç kimse gazâya çıkmaktan hoşlanmamazlık etmedi. 30 deveye sırayla, nöbetleşe binerek gittiler. Kureyş'e ait ve Şam'a giden bir kervanın yolunu keseceklerdi.] Zira Rasûlullah'a (s.a.) Kureyş'e ait malların bulunduğu bir kervanın Mekke'den ayrıldığı haberi gelmişti. Rasûlullah (s.a.) Zü'l-Uşeyre'ye ulaştı. Bu yere Uşeyrâ veya Useyre de denilmiştir. Burası Yenbu' civarındadır. Yenbu' ile Medine arasında 9 konaklık bir mesafe vardır. Hz. Peygamber (s.a.) kervanın günler önce geçip gittiğini öğrendi. İşte bu kervan, Şam'dan döndüğü zaman karşılamak için çıktığı ve Allah'ın kendisine kervanı veya çarpışıp şeref sahibi olmayı vaadettiği kervandır. Allah Teâlâ, neticede O'na (s.a.) vaadettiklerini gerçekleştirdi.[7]

Bu gazâda Müdlicoğulları ve onların müttefiki olan Damraoğulları ile anlaşma yaptı.

Hâfız Abdülmü'min b. Halef: "Rasûlullah (s.a.), Hz. Ali'ye Ebu Türâb künyesini bu gazvede vermiştir." demektedir. Halbuki durum onun dediği gibi değildir. Çünkü Peygamber (s.a.), Hz. Ali'ye Ebu Türâb künyesini Hz. Fâtıma ile nikâhlanmasından sonra vermiştir. Evlilikleri ise Bedir savaşından sonradır. Hz. Peygamber (s.a.) Fâtıma'nın yanına varınca; "Amcanın oğlu nerede?" buyurmuş, Fâtıma da: "Sinirli bir halde çıktı." demişti. Peygamber (s.a.) mescide gelmiş ve Hz. Ali'yi orada yan tarafına yatmış bir durumda bulmuştu. Üzerine toz toprak bulaşmıştı. Rasûlullah (s.a.) silkeleyip çırpmaya başlamış, bir yandan da: "Otur Ebu Türâb, (=topraklı) otur Ebu Türâb" buyurmuştu.[8] İşte onun Ebu Türâb olarak künyelendiği ilk gün bu gündür.

8— Abdullah b. Cahş Seriyyesi:

[Hicretten sonraki 17. ayın başlarında, Recep ayında Abdullah b. Cahş

7. İbn Hişâm, 1/598, 600; İbn Sa'd, 2/9, 10; Taberî, 2/260, 261; İbn Seyyidinnâs, 1/226; İbn Kesîr, 2/361.
8. Buharî, 8/58; Müslim, 2409.

el-Esedî'yi Muhâcirlerden 12 Kişinin başında Nahle'ye gönderdi. İki kişi bir deveye sırayla biniyorlardı. Kureyş'e ait bir kervanı gözleyerek Nahle'ye vardılar. Rasûlullah (s.a.) bu seriyyede Abdullah b. Cahş'ı emîrulmü'minîn diye isimlendirdi. Rasûlullah (s.a.) Abdullah için bir mektup yazmış ve iki gün geçinceye kadar mektubu açıp bakmamasını, ondan sonra bakmasını emretmişti. Abdullah mektubu açtığında mektupta şunların yazılı olduğunu gördü: "Benim şu mektubuma baktığında, Mekke ile Tâif arasındaki Nahle'de konaklayıncaya kadar git. Sonra orada Kureyş'i gözetlersin ve bizim için onların durumlarını öğrenirsin." Abdullah: "İşittim ve itaat ettim," dedi. Adamlarına da durumu ve kendilerini zorlamadığını haber verdi. "Şehit olmayı isteyen, davransın; ölümden hoşlanmayan geri dönsün! İşte ben gidiyorum!" dedi. Hep beraber yola koyuldular. Yolda Sa'd b. Ebî Vakkâs ile Utbe b. Gazvân, nöbetleşe bindikleri develerini kaybetmişlerdi, ararken geri kaldılar. Abdullah b. Cahş, uzaklaşıp gitti ve Nahle'de konakladı. Bu sırada Kureyş'e ait kuru üzüm, deri ve ticarî mallar taşıyan bir kervan yanından geçti. Kervanda Amr b. el-Hadramî, Abdullah b. Muğîre'nin iki oğlu Osman ve Nevfel, Muğîreoğullarının kölesi Hakem b. Keysan da bulunmaktaydı. Müslümanlar istişâre edip dediler ki: "Haram aylardan Receb'in son gününde bulunuyoruz. Onlarla savaşırsak, haram ayın kutsallığını ihlâl etmiş olacağız. Onları bu gece bırakırsak hareme (Mekke'ye) girecekler." Sonra onlarla çarpışmak hususunda görüş birliğine vardılar. İçlerinden biri Amr b. el-Hadramî'ye bir ok attı ve onu öldürdü. Osman'la Hakem'i esir aldılar, Nevfel ise kaçıp kurtuldu. Kervanla ve esirlerle döndüler. Bunun 1/5 ini (beşte birini) ayırdılar. İslâm tarihindeki ilk humus (1/5), ilk öldürme, ve ilk esir alma olayı budur. Rasûlullah (s.a.) onların bu yaptıklarından hoşlanmadı.[9]

9— Haram Aylarda Savaşmak:

Kureyş'in üzüntüsü ve müslümanlara karşı nefretleri iyice arttı; konuşacak, dedikodu yapacak bir konu bulduklarını sandılar ve: "Muhammed, haram ayın hürmetini ihlâl etti." dediler. Bu lâf müslümanlara ağır geldi.[10] Nihayet Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: "Sana hürmet edilen ayı, o aydaki savaşı sorarlar. De ki: O ayda savaşmak büyük suçtur. Ancak Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescid-i Haram'a (gitmek isteyenlere) engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük suçtur. Fitne

---

9. Beyhakî, *Sünen*, 9/12, 58, 59.
10. İbn Hişâm, 1/601, 604; İbn Sa'd, 2/10-11; İbn Seyyidinnâs, 1/227; İbn Kesîr, 2/364, 365, 366, 371.

çıkarmak ise öldürmekten daha büyük suçtur..."[11] Allah sübhânehu şöyle buyurmuş oluyor: Müslümanların yaptıkları şu hoşlanmadığınız şey büyük bir suç olsa bile, sizin işlediğiniz; Allah'ı inkâr etmek, O'nun yolundan ve beytinden alıkoymak, Mescid-i Haram'ın ahalisi olan müslümanları oradan çıkartmak, yine sizin yaptığınız şirk koşma ve sizden hasıl olan fitne, Allah katında müslümanların haram aydaki savaşlarından daha büyük birer suçtur. Selef âlimlerinin çoğu, buradaki "fitne"yi şirk diye tefsir etmişlerdir. Allah'ın şu kelâmı gibi: "Fitne (şirk) kalmayıncaya kadar onlarla savaşın."[12] Şu âyeti de buna delildir: "Sonra, Rabbimiz Allah'a andolsun ki bizler müşrikler değildik, demekten başka fitne bulamazlar."[13] Yani: Şirklerinin sonu ve âkibeti ve varacakları nokta ancak kendilerini şirkten uzak sayıp kabullenmemeleridir.

Fitnenin mahiyeti şudur: Fitne, sahibini kendisine çağırdığı, uğruna savaştığı, bulaşmayanları da cezalandırdığı şirkin ta kendisidir. Bunun için, onlara (şirk ehline) ateşle azab olundukları, fitneye düştükleri vakit: "Fitnenizi tadın!"[14] denir. İbn Abbas; "fitnenizi" sözünü, "yalanlamanızı" şeklinde tefsir etmiştir. Esası şudur: Fitnenizin sonucunu, gayesini ve işin dönüp dolaşıp geleceği şeyi tadınız, demektir. Şu âyette olduğu gibi: "...Kazandıklarınızın karşılığını tadın, denir..."[15] Onların, Allah'ın kullarını şirke sürüklemek için işkenceye tâbi tuttukları gibi cehennemde işkence görürler ve kendilerine: "Fitnenizi (işkencenizi, azabınızı) tadın." denir. Şu âyet de buna delildir: "Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara işkence edip de sonra tevbe etmeyenler..."[16] Buradaki fitne, mü'minlere işkence etmeleri, onları ateşle yakmaları olarak tefsir olunmuştur. Buradaki fitne lafzı daha geniş ve geneldir. Gerçekte anlamı: "Mü'minlere, onları dinlerinden (fitneye düşürmek) saptırmak için azab ettiniz, demektir. İşte müşriklere izâfe edilen fitne budur.

Allah Teâlâ'nın bizzat kendisine veya peygamberinin O'na izâfe ettiği fitneye gelince: Şu âyetteki gibi: "Böylece bazısını bazısıyla fitneye düşürdük."[17] ve Musa'nın (a.s.) şu sözündeki gibi: "Bu, Senin fitnenden başka bir şey değildir. Bununla dilediğini saptırır, dalâlete düşürür; dilediğini doğru yola, hidâyete iletirsin..."[18] İşte, buradaki fitne bir başka anlama gelir;

11. Bakara, 2/217.
12. Bakara, 2/193.
13. En'âm, 6/23.
14. Zâriyât, 51/14.
15. Zümer, 39/24.
16. Bürûc, 85/10.
17. En'âm, 6/53.
18. A'râf, 7/155.

imtihan, deneme; ve Allah'ın, kullarını hayır ve şerle, nimet ve felâketle tecrübe etmesi anlamınadır. Bu bir türlü, müşriklerin fitnesi bir başka türlüdür. Mü'minin malı, evlâdı, komşusu ve ortağı konusundaki fitnesi bir türlü; Ali ve Muaviye taraftarları, Cemel ve Sıffîn savaşlarına katılanlar ve müslümanlar arasında savaşmaya ve ayrılığa varan fitnede olduğu gibi müslümanlar arasındaki fitne bir başka türlüdür. O öyle bir fitnedir ki, Hz. Peygamber (s.a.) bu fitne için: "Bir fitne ortaya çıkacak ki, o fitnede oturan ayakta durandan, ayakta duran yürüyenden, yürüyen de koşandan daha hayırlıdır."[19] buyurmuştur. Rasûlullah'ın (s.a.) fitne hadislerinde, iki taraftan da olmamayı ve uzaklaşmayı emrettiği fitne, işte bu fitnedir.

Allah'ın şu sözünde olduğu gibi, fitneyle günah da kastedilmiş olabilir: "Onlardan 'bana izin ver, beni fitneye düşürme' diyen de vardır."[20] Bu sözü Ced b. Kays söylemiştir. Rasûlullah (s.a.) onu Tebük'e göndermek istediğinde şöyle demiştir: Oturmama izin ver. Benî Asfar kızlarına saldırmam suretiyle beni fitneye düşürme. Çünkü ben onlara karşı sabredemem. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Bilin ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdi."[21] buyurdu. Yani: Nifak fitnesine düşmüşler ve Benî Asfar kızlarının fitnesinden nifak fitnesine kaçmışlardı.

Sonuç: Allah Teâlâ, dostları ile düşmanları arasında adaletle ve insafla hüküm verdi. Dostlarını (müslümanları) haram ayda savaşmakla işledikleri günahtan temize çıkarmadı, aksine bunun büyük bir suç olduğunu; ancak düşmanları olan müşriklerin yapmış olduklarının, haram ayındaki mücerred savaştan daha büyük, çok daha fazla bir günah olduğunu; müşriklerin kötülenmeye, ayıplanmaya ve cezaya çarptırılmaya daha müstehak olduklarını; özellikle dostlarının onlarla savaşmakta te'vilde bulunduklarını veya bir tür suç işlediklerini fakat tevhid, itaat, Rasûlüyle (s.a.) beraber hicret etmek, Allah katında tercih olunmak gibi amelleri sebebiyle Allah'ın o te'vili ve suçu bağışladığını haber verdi. Mü'minler Allah katında, şiirde söylendiği gibidirler:

وإذَا الحَبِيبُ أتَى بِذَنْبٍ وَاحِدٍ جَاءَتْ مَحَاسِنُهُ بِألْفِ شَفِيعِ

19. Buharî, 92/9; Müslim, 2886; Ahmed b. Hanbel, 2/282: Ebu Hureyre'den; Tirmizî, 2195; Ahmed b. Hanbel, 1/169 ve 185: Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan; Ahmed b. Hanbel, 4/106 ve 110: Hareşe b. el-Hurr'dan.
20. Tevbe, 9/49.
21. *el-İsâbe*, 1110; İbn Kesîr, 2/361, 362.

Sevgili tek bir suç ile gelse.
İyilikleri ve güzellikleri, bin şefaatçi getirir.

Sevgili (yani müslüman), bütün kötülükleri yapan ve iyiliklerden, güzelliklerden bir tek şefaatçisi bile olmayan menfur düşmanla nasıl kıyas olunur?

Bu yılın (hicrî 2. yıl) Şaban ayında kıble değiştirildi. Bunu daha önce anlatmıştık.

DOKUZUNCU BÖLÜM

BEDİR SAVAŞI

A) BEDİR SAVAŞI

1— Müslümanlar Kervanı Karşılamaya Çıkıyor:

Hicrî 2. senenin Ramazan ayı girdiğinde, Rasûlullah'a (s.a.), Ebu Süfyan'ın eşliğinde Şam'dan gelmekte olan, Kureyş'e ait kervanın haberi ulaştı. Mekke'den çıktığında aramaya gittikleri kervan bu kervandı. Kervandakiler 40 kişi kadardılar ve kervanda Kureyş'e ait pek çok mal vardı.

Hz. Peygamber (s.a.) sahâbeyi, kervanı vurmak için çıkmaya davet etti. Bineği hazır olanın davranmasını emretti. Kervana çok önem vermedi, geniş bir hazırlık yapmadı. Çünkü O (s.a.) aceleyle üç yüz on küsur adamın başında çıkmıştı. Yanlarında iki attan, Zübeyr b. Avvâm'ın ve Mikdad b. Esved el-Kindî'nın atlarından başka at yoktu. 70 develeri vardı, iki veya üç kişi bir deveye nöbetleşe biniyordu. Nitekim Rasûlullah (s.a.), Hz. Ali ve Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî bir deveye nöbetleşe biniyorlardı.[1] Zeyd b. Hârise ve oğlu ile Rasûlullah'ın azadlılarından Kebşe de bir deveye nöbetleşe biniyorlardı. Ebu Bekir, Ömer ve Abdurrahman b. Avf da aynı şekilde bir deve-

1. Bu, İbn İshak'ın *es-Sîre*'sindeki (1/613 ve 1/411) sözü ve Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (3901 ve 3965) Abdullah b. Mes'ûd hadisinde geçen ifadedir. İbn Mes'ûd der ki: "Biz Bedir Savaşında, her üç kişi bir deveye nöbetleşe biniyorduk. Ebu Lübâbe ve Ali b. Ebî Tâlib, Rasûlullah'ın (s.a.) arkadaşları idiler." İbn Mes'ûd devam ediyor: "Rasûlullah'ın (s.a.) nöbeti idi, Ebu Lübâbe ve Ali ona dediler ki: Biz senin ardınsıra yürürüz. O zaman Rasûlullah (s.a.): Siz ikiniz benden daha güçlü değilsiniz, ben de sizden daha fazla sevaptan müstağnî değilim, dedi." Senedi hasendir. Hâkim (3/20 hadisin sahih olduğunu kabul etmiş, Zehebî de ona katılmıştır.

ye nöbetleşe biniyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'de İbn Ümmi Mektûm'u vekil bırakmıştı. Ravha'da[2] iken Ebu Lübâbe b. Abdülmünzir'i geri çevirdi ve Medine'ye vekil olarak onu tayin etti. Bayrağı da Mus'ab b. Umeyr'e verdi. Sancağın biri Ali b. Ebî Tâlib'de, Ensar'a ait olan diğeri de Sa'd b. Muaz'da idi. Askere su dağıtma işini de Kays b. Sa'sa'a'ya verdi ve yürüdü.

Safrâ'ya yaklaştığında Besbes b. Amr el-Cühenî ile Adiy b. Ebî Zağbâ'yı Bedir'e, kervanın durumunu gözetleyip araştırmaları için gönderdi.

2— Mekkelilerin Savaşa Hazırlanması:

[Ebu Süfyân ise, Rasûlullah'ın (s.a.) kendisine doğru geldiğini öğrenince, Damdam b. Amr el-Ğıfârî'yi ücretle kiralayarak, kendisini Muhammed'den ve ashabından korumaları için Kureyş'ten kervana adam toplamak suretiyle yardım istemek için Mekke'ye gönderdi. Yardım isteği, Mekkelilere ulaştığında aceleyle ayaklandılar ve hep birden savaş için yola koyuldular. İleri gelenlerinden, Ebu Leheb dışında hiç kimse geride kalmamıştı. O da, alacaklı olduğu bir adamı kendi yerine bedel tutmuştu. Çevrelerindeki Arap kabilelerinden de adam topladılar. Geride Adiyoğullarından başka Kureyş'in kollarından hiçbiri kalmadı;] Adiyoğullarından hiç kimse onlara katılmadı. Memleketlerinden Allah Teâlâ'nın buyurduğu şekilde çıktılar: "...Böbürlenerek ve insanlara gösteriş yaparak ve Allah yolundan menetmek için..."[3] Ve Rasûlullah'ın (s.a.) buyurduğu gibi: "Böbürlenerek ve demir(den silah)larıyla Allah'a ve Rasûlü'ne (s.a.) meydan okuyarak" geldiler.[4] Niyetlenerek, güçlü olarak, kızgın ve gazaplı olarak, Rasûlullah'a (s.a.) ve ashabına öfkelenerek geldiler. Çünkü onlar (müslümanlar) kervanlarını ele geçirmek, kervandakileri öldürmek istiyorlardı; daha önce de Amr b. el-Hadramî'yi öldürmüş ve idaresindeki kervana el koymuşlardı.[5] Böylece Allah Teâlâ onları sözleşmedikleri halde bir araya getirmişti. Nitekim âyette de: "Sözleşmiş olsanız bile, buluşma saatinde anlaşamazdınız. Halbuki Allah bir işi gerçekleştirmeyi diledi mi, o iş olur."[6] buyurmuştur.

---

2. Medine'ye 40 mil uzaklıkta bir köydür.
3. Enfâl, 8/47.
4. İbn İshak, *es-Sîre,* 1/621; Rasûlullah (s.a.) Kureyş'in, kum tepesinden vadiye doğru indiklerini görünce: Allah'ım; işte Kureyş, kibiriyle ve böbürlenmesiyle, Sana meydan okuyarak ve Rasûlü'nü yalanlayarak geldi. Allah'ım! Söz verdiğin zaferi nasib eyle. Allah'ım! Onları yarına çıkartma!" buyurdu.
5. Müellif daha önceki seriyyede olanları kastediyor.
6. Enfâl, 8/42.

3— Ashab İle İstişâre:

Kureyş'in geldiğini haber alan Resulullah (s.a.) ashabıyla istişare etti. Muhâcirler konuştular ve güzel şeyler söylediler. Sonra onlarla ikinci defa istişâre etti, muhâcirler konuştular ve güzel şeyler söylediler. Sonra üçüncü defa onlarla istişâre etti. Ensar, Resulullah'ın (s.a.) kendilerinin görüşünü almak istediğini anladı. Sa'd b. Muaz, davrandı kalktı ve şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Resûlü! Bize üstü kapalı bir şeyler söyler gibisin.

Resûlullah (s.a.) gerçekten onları kastediyordu. Çünkü Ensar, Resûlullah'a (s.a.), onu kendi şehirlerinde başına gelecek kötülüklerden korumak üzere biat etmişlerdi. Savaşa çıkmaya niyetlendiğinde Rasûlullah (s.a.), ne düşündüklerini öğrenmek için onlarla istişâre etmişti. Sa'd, şöyle devam etti:

— Belki de siz, Ensar'ın size, ancak kendi şehirlerinde yardım etmekle yükümlü oldukları görüşünde olmalarından korkuyorsunuz. Ben, Ensar adına konuşuyorum ve onlar adına cevap veriyorum: İstediğin yere git; istediğin kişiyle ilişki kur; istediğin kişiyle ilişkini kes. Mallarımızdan dilediğini al, dilediğini ver; bizden aldığın, bize bıraktığından bize göre daha sevimlidir. Emrettiğin bir işte bizim işimiz senin işine tâbidir. Vallahi, Berku'l-Gemâd'a[7] kadar gitsen bile seninle birlikte geleceğiz. Vallahi, bizden şu denize dalmamızı istesen, seninle birlikte dalarız.

---

7. İbn Hişam, *es-Sîre*, 1/625, senedsiz olarak. İbn Kesîr de (2/395) benzerini rivayet etmiş ve Muhammed b. Amr b. Alkame b. Vakkâs el-Leysî-babası-dedesi yoluyla mürsel olarak Merdûyeh'e nisbet etmiştir. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*'de (7/224) İbn Ebî Şeybe'ye nisbet etmiştir. Buharî de (64/4) İbn Mes'ûd'dan şöyle rivayet etmiştir: "Mikdad b. Esved'in öyle bir durumuna şahid oldum ki o durumda olmak bana o duruma denk tutulacak şeylerden daha sevimlidir. Zira o, Hz. Peygamber (s.a.) müşriklere karşı savaşa çağırarak geldiğinde: "Musa'nın kavminin 'Sen ve Rabbin gidin, savaşın' dedikleri gibi demeyeceğiz. Biz senin sağında, solunda, önünde, arkanda çarpışacağız" dedi. Hz. Peygamber'in (s.a.) yüzünün güldüğünü ve Mikdad'ın sözünün Hz. Peygamber'i (s.a.) sevindirdiğini gördüm." Ayrıca hadisi Ahmed b. Hanbel (1/390, 428) ve Hâkim (3/349) de rivayet etmiş; Zehebî de sahih bulmuştur. Müslim'de (1779) Enes b. Mâlik'ten şöyle nakledilmiştir: Enes anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.), Ebu Süfyan'ın geliş haberini alınca istişare etti. Ebu Bekir konuştu. Hz. Peygamber (s.a.) ondan yüzünü çevirdi. Sonra Ömer konuştu, ondan da yüz çevirdi. Sa'd b. Ubâde ayağa kalktı ve: "Bizi (görüşümüzü almayı) mı kastediyorsun ey Allah'ın Rasûlü? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, atlarımızı, denize daldırmamızı emretsen daldırırız; onları Berkü'l-Gemâd'a sürmemizi emretsen onu da yaparız... dedi." Yine bu rivayette şöyle geçer: Rasûlullah (s.a.): "Şurası falanın düşüp öleceği yerdir" diyerek elini oraya buraya koyuyordu. Râvi der ki: "Müşriklerden hiçbiri Rasûlullah'ın (s.a.) elini koyduğu yerden uzaklaşamadı." Konuşanın Sa'd b. Ubâde olması su götürür. Çünkü kendisine hisse ayrılanlardan oluşu sebebiyle Bedir'e katılanlar arasında sayılsa bile, Bedir'e katılmamıştır. İbn Hacer der ki:

Rasûlullah'ın (s.a.) yüzü güldü ve ashabından işittiği sözlerle sevindi ve buyurdu:

"Yürüyünüz ve müjdeleyiniz. Allah Teâlâ bana iki topluluktan birini vaadetti. Şüphesiz ben, topluluğun (Kureyşlilerin) nerede öleceklerini görüyorum."(8)

4— Bedir'e Yürüyüş:

[Rasûlullah (s.a.) Bedir'e yürüdü. Bu arada Ebu Süfyan, hareket ederek deniz kıyısına varmıştı. Kendisinin kurtulduğunu ve kervanı da kurtardığını görünce, Kureyş'e: "Geri dönünüz. Çünkü siz sadece kervanınızı kurtarmak için yola çıkmıştınız." diye mektup yazdı.] Haber Kureyş'e, Cuhfe'de bulundukları sırada geldi. Dönüp dönmemekte tereddüt ettiler. O zaman Ebu Cehil:

— Vallahi, Bedir'e varıncaya kadar dönmeyiz. Orada otururuz, gelen Araplara yemek yediririz. Böylece bundan sonra Araplar bizden korkarlar, dedi.

Ahnes b. Şerîk, onlara dönmeyi teklif etti; karşı çıktılar. Ahnes, kendisi ve Zühreoğulları döndüler. Böylece Bedir'de Zühreoğullarına mensup hiçbir kişi bulunmadı. Sonradan Zühreoğulları Ahnes'in bu kararına sevindiler; Ahnes onlar arasında itaat ve saygı görmeye devam etti. Hâşimoğulları da dönmek istediler, Ebu Cehil onlara sertçe çıkıştı ve dedi ki:

— Bizi bu kötülük karşısında yalnız bırakmayın, bizden ayrılmayın!

5— Bedir'e Varış:

[Hep birlikte ilerlediler. Rasûlullah (s.a.) da ilerledi ve akşam üzeri Bedir

Hz. Peygamber'in (s.a.) onlarla (ashâbıyla) Bedir gazvesinde iki defa istişâre etmesi görüşüyle rivayet farklılıkları arasında uyum sağlanabilir. İlki; Hz. Peygamber (s.a.) Medine'de iken, kendisine Ebu Süfyan eşliğindeki kervanın haberi ilk ulaştığındadır ki, bu Müslim'in rivayetinde açıklanmaktadır. İkinci istişâre de; Buharî'nin rivayetinde olduğu gibi Medine'den çıktıktan sonradır. Taberânî'ye göre ise Sa'd b. Ubâde bu sözü Hudeybiye'de söylemiştir ki bunun doğru olması daha kuvvetlidir.

8. İbn Hişâm (1/620), İbn İshak'tan rivayet etmiş ve: "Selemoğullarından bazı adamlardan işittim" demiştir ki, bu sözde İbn İshak ile Selemoğullarından olan adamlar arasındaki râvi bilinmemektedir. Hâkim (3/426, 427) de hadisi mevsûl olarak rivayet etmiştir. Senedinde meçhul bir râvi vardır. Zehebî der ki: Hadis münkerdir. İbn Kesîr, *Bidâye*'de (3/167) İbn Abbas'tan bu hadisi rivayet etmiş ve el-Emevî'ye nisbet etmiştir. Râviler arasında Kelbî de vardır ve bu şahıs sika görülmemiştir.

kuyularına en yakın suyun kenarında konakladı; "Bana konaklayacağım yer hususunda görüş belirtin" buyurdu. Hubâb b. Münzir: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Bedir'i ve kuyularını bilirim. Bizim bildiğimiz bol ve tatlı sulu kuyulara kadar gidelim görüşündeysen, orada konaklayalım ve oraya varmak hususunda düşmandan önce davranalım, sonra onun dışındaki diğer kuyuları da kapatalım" dedi.

Müşrikler de suya (bir an önce) varmak için süratle hareket ediyorlardı.

Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Ali'yi, Sa'd ve Zübeyr'i haber getirmeleri için Bedir'e yolladı. Onlar da Rasûlullah (s.a.) namaz kılıyorken Kureyşli iki köle getirdiler. Ashâb-ı kiram, kölelere:

— Siz kimsiniz? diye sordular. Onlar da:

— Kureyş'in sakalarıyız, dediler.

Sahâbe bundan hoşlanmadı. Onlar bu iki kölenin Ebu Süfyan'ın kervanından olmasını arzu ediyorlardı. Rasûlullah (s.a.) selâm verdikten sonra kölelere sordu:

— Bana haber verin, Kureyşliler nerede?

— Şu kum tepesinin ardında.

— Kaç kişiler?

— Bildiğimiz yok.

— Her gün kaç hayvan kesiyorlar?

— Bir gün 10, bir gün 9.

Hz. Peygamber (s.a.):

— Öyleyse bunlar 900-1000 kişi kadardır, dedi.

Allah azze ve celle o gece bir yağmur yağdırdı ki müşriklere iri taneli ve şiddetli bir şekilde yağıp onları ilerlemekten alıkorken, müslümanlar üzerine hafifçe yağdı. Allah, bu yağmurla müslümanları temizledi, onlardan şeytanın vesvesesini giderdi; toprağı düzeltti, kumu sertleştirdi. Böylece ayakları yere sağlam tutundu, konaklanacak yeri yayıp hazırladı ve gönüllerini birbirine bağladı. Rasûlullah (s.a.) ve ashâbı suya daha önce kavuştular ve gece yarısı su kenarına indiler. Havuzlar yaptılar ve bu havuzların dışındaki kuyuları kapattılar. Rasûlullah (s.a.) ve ashabı havuz kenarında konakladılar. Rasûlullah (s.a.) için orada savaşı kontrol edebileceği bir tepe üzerinde gölgelik kuruldu. Rasûlullah (s.a.) savaşın olacağı mevkiye yürüdü ve, "Burası filanın öleceği yerdir.", "Şurası falanın öleceği yerdir", "Burası da Allah'ın

izniyle filanın öleceği yerdir.", diye işaret etmeye başladı. Onlardan (sözettiklerinden) hiçbiri O'nun (s.a.) işaret buyurduğu yeri ileri geçemedi.[9]

6— Allah'ın Müslümanlara Yardımı:

Müşrikler meydana çıkıp, iki taraf birbirini görünce Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:

"Allah'ım! İşte Kureyşliler; kibirleriyle, gururlarıyla, böbürlenmeleriyle geliyorlar. Sana meydan okuyarak ve Rasûlü'nü yalanlayarak geliyorlar." Namaz kıldı, ellerini kaldırıp Rabbinden zafer nasib etmesini dileyerek şöyle dua etti:

"Allah'ım; bana vadettiklerini yerine getir. Allah'ım; Sana verdiğin sözü ve va'dini hatırlatıyorum."

Arkasında durmakta olan Ebu Bekir Sıddîk dedi ki:

"Ey Allah'ın rasûlü! Müjdele artık! Nefsim kudret elinde olana (Allah'a) yemin ederim ki, Allah sana vadettiklerini mutlaka yerine getirecektir."[10]

Müslümanlar da Allah'tan zafer ve yardım istediler. O'na muhlis olduklarını gösterdiler ve tazarrûda bulundular. Allah Teâlâ, meleklerine şöyle vahyetti: "Şüphesiz Ben, sizinle beraberim; iman edenleri destekleyin. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım."[11] Allah Teâlâ, Rasûlü'ne de: "Ben

---

9. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/117: Hz. Ali'den, sahih senedle; Müslim, 1779: Hz. Enes'ten.
10. Müslim, 1763: Hz. Ömer'den rivayet etmiştir: "Bedir savaşında Rasûlullah (s.a.) müşriklere baktı; onlar 1000, ashabı ise 319 kişiydi. Allah'ın Peygamberi (s.a.) kıbleye yöneldi, sonra ellerini kaldırdı ve Rabbine hafif bir sesle yalvarmaya başladı: "Allah'ım! Bana verdiğin sözü tut, va'dini yerine getir. Allah'ım! İslâm ehlinden olan bu topluluk yok olursa, yeryüzünde Sana ibadet edecek kalmaz." Ellerini kaldırmış ve kıbleye yönelmiş olarak Rabbine seslenmeye devam etti, hatta ridası omuzlarından düştü. Ebu Bekir geldi, ridasını aldı, omuzlarına koydu. Sonra arkasında durdu ve dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü; Rabbine bu kadar dua yeter. O, sana vermiş olduğu sözü yerine getirecektir..." Hadisi, Tirmizî ve Ali b. el-Medinî sahih görmüşlerdir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel (1/30, 32), Ebu Davud, Buharî (64/4), Tirmizî ve İbn Cerîr et-Taberî, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.) Bedir savaşında: "Allah'ım; (peygamberlere) yardım sözünü ve (bana özel) zafer va'dini yerine getirmeni Senden isterim. Allah'ım; eğer Sen (şu bir avuç müslümanın helâkini) diliyorsan, Sana ibadet eden bulunmayacaktır." diyordu. Ebu Bekir, elini tuttu ve: Bu kadar dilek yetişir, dedi. Rasûlullah (s.a.) çadırdan: "(Bedir'deki) bu topluluk yakında muhakkak hezimete uğrayacak ve onlar (Kureyş) arkalarına dönüp gidecekler." (Kamer 54/45) âyetini okuyarak çıktı.
11. Enfâl, 8/12.

size birbirinin peşisıra bin melekle yardım ederim."[12] diye vahyetti. Âyette geçen (مُمِدُّكُم) lafzı "mümiddiküm" şeklinde dal harfi kesreli olarak ve "mümeddeküm" şeklinde dal harfi fethalı olarak okunmuştur.[13] Denildi ki: Anlamı, onlar (melekler) size tâbidirler, demektir. Yine denildi ki: Birbirinin peşisıra gönderilmişlerdir, bir defada gelmemişlerdir, anlamınadır.

Şayet, Allah Teâlâ burada, onlara bin melekle yardım ettiğini zikrediyor; Âl-i İmrân sûresinde ise: "Mü'minlere Rabbinizin size gönderilmiş üç bin melekle yardım etmesi size yetmeyecek mi, diyordun. Evet, eğer sabrederseniz ve sakınırsanız ve onlar da hemen üzerinize gelirlerse Rabbiniz size nişanlı beş bin melekle imdad edecektir."[14] buyurmuştur.

Bu iki âyetin arası nasıl bulunur? denilirse; şöyle cevap verilir: Allah'ın bu üç bin ve beş bin melekle yaptığı yardım konusunda iki görüş ileri sürülerek ihtilâf edilmiştir:

1— Bu yardım, Uhud savaşında idi ve yardım bir şarta bağlıydı. Şart ortadan kalkınca yardım da ortadan kalktı. Dahhâk'ın ve Mukâtil'in görüşü budur. İki rivâyetten biri İkrime'den yapılmıştır.

2— Bedir Savaşında idi. Bu da İbn Abbas, Mücâhid ve Katâde'nin görüşüdür.

Bir grup müffessir de İkrime'den yapılan diğer rivayeti tercih etmişlerdir. Bunların delili, âyet-i kerimenin siyakının buna delâlet etmesidir. Çünkü Allah Teâlâ: "Andolsun ki, siz zayıf bir durumda iken Bedir'de Allah size yardım etmişti. Allah'tan sakının ki şükredesiniz. O zaman sen, îman edenlere: 'Rabbinizin size gönderilmiş üç bin melekle yardım etmesi size yetmeyecek mi?' diyordun. Evet, eğer sabreder ve sakınırsanız..." âyetinden,[15] "Allah bunu (yani bu yardımı) ancak size müjde olsun ve kalpleriniz yatışsın diye yapmıştır." âyetine[16] kadar (bu olayı hikâye) buyurmuştur.

Bu görüşe sahip olanlar şöyle demişlerdir: Yardım istediklerinde, Allah tam üç bin melekle, sonra da sabredip sakındıkları için tam beş bin melekle yardım etmiştir. Bu tedrîc ve yardımın birbirini takip etmesi, gerçekleşmesi; beklenenin en güzeli, onların gönüllerini güçlendiren ve bir defada gelmesinden daha sevindiricidir. Bu, vahyin birbirini takip etmesi ve birbirinin peşisı-

12. Enfâl, 8/9.
13. İbn Kesîr, Ebu Amr, Âsım, İbn Âmir, Hamza ve Kisâî "mürdifine" şeklinde dal harfini kesralı; Nâfi ve Âsım'dan naklen Ebu Bekr "mürdefine" şeklinde, dal harfini fethalı okumuşlardır.
14. Âl-i İmrân, 3/124.
15. Âl-i İmrân, 3/123, 125.
16. Âl-i İmrân, 3/126.

ra aralıklı olarak inmesi gibidir.

Birinci grup ise şöyle demiştir: Olay Uhud savaşının anlatımında geçmektedir: Ancak, Uhud savaşı anlatılırken Bedir savaşından antiparantez sözedilmiştir. Zira Allah Teâlâ: "Mü'minleri savaş için duracakları yerlere (mevzilerine) yerleştirmek üzere erkenden evinden ayrılmıştın. Allah işitendir, bilendir. Sizden iki tâife (takım) bozulup geri çekilmek üzere idi. Halbuki Allah onların velisiydi. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."[17] buyurdu. Ondan sonra da: "Andolsun ki, siz zayıf bir durumda iken Bedir'de Allah size yardım etmişti. Allah'tan sakının ki şükredesiniz."[18] buyurarak onlara, zayıf, güçsüz bir durumda iken kendilerine Bedir'de yardım ettiği zamanki nimetini hatırlattı. Sonra yeniden Uhud savaşının anlatımına dönerek, Rasûlü'nün (s.a.) sahâbeye söylediği sözü haber verdi: "Rabbinizin, yollanan üç bin melekle yardım etmesi size yetmeyecek mi?"[19] Daha sonra, şayet sabredip sakınırlarsa "kendilerine beş bin melekle yardımda bulunacağını" va'detti. Buradaki (birinci) söz, Rasûlü'nün sözüdür; Bedir savaşındaki yardım konusundaki söz ise bizzat Allah'ın sözüdür. Uhud'da yardıma gönderilen beş bin melek, Bedir'de yardıma gönderilen ise bin melektir. İlki bir şarta bağlıdır, (Yani müslümanların sabredip sakınmaları şartına bağlıdır); öbürü (Bedir'deki) ise mutlaktır, (yani herhangi bir şarta bağlı değildir). Âl-i İmrân sûresinde anlatılan, Uhud'un uzunca anlatımıdır. Bedir savaşı ise bu sûrede i'tirâzî (antiparantez) olarak zikredilmiştir. Enfâl sûresindeki kıssa da detaylı ve uzun olarak Bedir savaşının hikâyesidir. Şu halde Âl-i İmrân'da anlatılan Enfâl'de anlatılandan başkadır. Nitekim Allah'ın "...onlar da hemen üzerinize gelirlerse..."[20] sözü bunu açıklar. Mücâhid: "O (hâdise) Uhud savaşıdır." demiştir. Bu da, sözü edilen yardımın Uhud savaşında olmasını gerektirir. "Bu sayıdaki yardım, Bedir savaşında; onları üzerlerine getirmesi ise uhud savaşında idi." demesi doğru değildir. Allah en iyisini bilir.

7— Savaş Başlıyor:

Rasûlullah (s.a.) geceyi oradaki bir ağaç dalının dibinde namaz kılarak geçirdi. Hicretin 2. yılının Ramazan ayının 17'sine rastlayan cuma gecesi idi. Sabaha ulaştıklarında Kureyşliler alay alay geldiler. İki grup da saf bağladı.

17. Âl-i İmrân, 3/121.
18. Âl-i İmrân, 3/123.
19. Âl-i İmrân, 3/124.
20. Âl-i İmrân, 3/125.

Kureyşliler arasından Hakîm b. Hizâm ile Utbe b. Rabîa, geri dönmeleri ve savaşmamaları için çaba gösterdiler. Ebu Cehil bunu reddetti ve kendisiyle Utbe arasında, Utbe'yi kızdıran bir konuşma geçti. Sonra Ebu Cehil, Amr b. Hadramî'nin kardeşine, kardeşi Amr'ın kanını (intikamını) istemesini emretti. O da poposunu açtı[21] ve: "Amr'ın imdadına yetişin!" diye bağırdı. Halk kızıştı ve savaş patlak verdi. Rasûlullah (s.a.) safları düzeltti, sonra kendisi ve Ebu Bekir gölgeliğe döndüler. Sa'd b. Muâz, Ensar'dan bir topluluğun başında gölgeliğin kapısında Rasûlullah'ı (s.a.) korumak için durdu.

Rabîa'nın oğulları Utbe ve Şeybe ile Velid b. Utbe, mübâreze[22] için meydana çıktılar. Onlara karşı Ensar'dan üç kişi çıktı: Abdullah b. Revâha ile Afrâ'nın oğulları Avf ve Muavviz. Kureyşliler:

— Siz kimsiniz? diye sordular. Onlar da:

— Ensar'danız, dediler.

— Bize denk, şerefli kimselersiniz; ancak biz amcaoğullarımızı (karşımızda görmek) istiyoruz, deyince Hz. Ali, Ubeyde b. Hâris ve Hz. Hamza meydana çıktılar. Hz. Ali, Velid'i; Hz. Hamza da Ubeyde'yi -Şeybe idi de denilmiştir- öldürdüler. Ubeyde b. Hâris ve rakibi birbirine karşılıklı iki darbe vurmuşlardı. Hz. Ali ile Hz. Hamza, Ubeyde'nin rakibi üzerine atılarak onu da öldürdüler ve Hz Ubeyde'yi (İslâm ordusu saflarına) taşıdılar. Hz. Ubeyde'nin ayağı kesilmişti.[23] Hastalığı düzelmedi[24] ve Safrâ'ya varınca vefat etti.[25]

Hz. Ali, şu âyetin kendileri (bu çarpışan üç kişi) hakkında indiğine yemin ederdi: "İşte Rableri hakkında hasımlık (düşmanlık) yapan iki taraf..."[26]

---

21. Bu davranış, câhiliyye araplarında bir gelenektir. Haksızlığa uğrayan birisi, soyunup elbiselerini çıkararak sallardı ki, haksızlığa uğradığı anlaşılıp diğerleri yardıma gelsin. Hakikaten yardıma da gelirlerdi.
22. Mübâreze: Eskiden iki ordu karşılaştıklarında topluca savaşmadan önce iki taraftan bazı şahıslar ortaya çıkıp birer birer, ikişer ikişer çarpışırlardı.
23. Ahmed b. Hanbel, 1/117; Ebu Davud, 2665; güçlü bir senedle.
24. Hadiste geçen (الضمن) kelimesi, vücudundaki müzmin bir hastalık veya belâ veya kırıklık, kesiklikten dolayı yatalak hasta olan kişiler için kullanılır. Şâir şöyle der:

مَاجَلتني زلْتُ بَعْدَكُم ضَمِناً أشكُو إليكُمْ حُمُوَّة الألَمِ

Beni götürmedin, sizden sonra hasta olarak kaldım;
Size acının, elemin kızgınlığından şikâyet ediyorum.

25. Hâkim, *Müstedrek*, 3/187, 188: İbn Abbas'tan.
26. Buharî, 64/8: Ebu Zer'den (r.a.) Ebu Zer, "İşte Rableri hakkında hasımlık yapan iki taraf..." (Hacc, 22/19) âyetinin Bedir savaşında mübarezeye (düelloya) çıkan Hz. Hamza ile iki arkadaşı ve Utbe ile iki arkadaşı hakkında indiğine yemin ederdi. Ayrıca Buharî

Sonra savaş kızıştı, harp meydanı karıştı ve çarpışma şiddetlendi. Rasûlullah (s.a.) da dua etmeye, yalvarıp yakarmaya, aziz ve celil olan Rabbinden istekte bulunmaya başladı. Hatta ridâsı omuzlarından düştü. Ebu Bekir Sıddîk (r.a.), onu alıp tekrar omuzlarına koydu ve: "Rabbine bu kadar dua etmen yeter. O, mutlaka sana vadettiğini yerine getirecektir."[27] dedi.

Hz. Peygamber (s.a.) hafif bir şekilde uyukladı; savaş durumundaki topluluğu da uyku ve sükunet sardı. Sonra Rasûlullah (s.a.) başını kaldırarak: "Müjdele, Ebû Bekir! İşte Cebrail, atının dizginlerini tutmuş geliyor."[28] buyurdu.

Ve yardım geldi; Allah, ordusunu indirdi; Rasûlü'nü ve mü'minleri destekledi. Müşriklerin önde gelenlerini ya esir ya da ölü olarak onlara bağışladı; onlardan yetmişini öldürdüler, yetmişini de esir ettiler.

8— Melek Orduları:

Kureyşliler savaşa çıkmaya niyetlenince, Kinâneoğulları ile aralarındaki düşmanlığı hatırladılar. İblis, onlara Sürâka b. Mâlik el-Müdlicî kılığında göründü. Sürâka, Kinâneoğulları eşrâfındandı. Kureyşlilere: "Bugün insanlardan size galip gelebilecek yoktur. Kinâne kabilesinden hoşlanmayacağınız herhangi bir şeyin gelmeyeceğine ben kefilim." dedi. Birlikte yola çıktılar. Şeytan onlardan ayrılmıyordu. Savaşa hazırlandıklarında Allah düşmanı (şey-

---

(64/8), Hz. Ali'den: "Kıyamet günü hesaplaşmak için Allah'ın huzuruna ilk defa diz çökecek şahıs benim" dediğini rivayet eder. Rivayeti Hz. Ali'den aktaran râvi Kays b. Abbâd dedi ki: "İşte Rableri hakkında hasımlık yapan iki taraf..." âyeti, Bedir savaşında birbirine meydan okuyan Ali, Hamza, Ubeyde ile Şeybe b. Rabîa, Utbe b. Rabîa ve Velid b. Utbe hakkında nâzil olmuştur. Bundan, yemin edenin müellifin dediği gibi Hz. Ali olmayıp Ebu Zer olduğu anlaşılır.

27. Bk. Dipnot: 10.
28. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/626, 627, senedsiz olarak. Emevî de, İbn Kesîr'de (2/434) geçtiği gibi İbn İshak yoluyla, "Bana Zührî, Abdullah b. Sa'lebe b. Saîr'den nakletti" diye rivayet eder. Lafzı şöyledir: Topluluk karşılaştığı zaman Ebu Cehil şöyle dedi: "Allah'ım; akrabalık bağlarını koparan ve bize bilmediğimizi getireni sabaha çıkarma" O böylece zafere ulaşmak istiyordu. Onlar bu durumda iken, Allah Teâlâ müslümanları düşmanlarıyla karşılaşmaya teşvik etti, düşmanlarını müslümanların gözüne az gösterdi; öyle ki onlarla çarpışmak istediler. Rasûlullah (s.a.) da çardakta birazcık uyukladı. Sonra uyandı ve: "Müjdele, Ebu Bekir! İşte Cebrail, sarığını sarmış, atının dizginlerini tutarak gemini çekiştirerek geliyor. Va'dettiğim Allah'ın yardımı geldi." buyurdu. Buharî (64/11), İbn Abbas'tan Hz. Peygamber'in (s.a.) Bedir savaşında: "İşte Cebrail, atının başını tutmuş ve üzerinde savaş âletleri var." buyurduğunu nakletmiştir.

tan), gökyüzünden Allah'ın ordusunu iniyor gördü ve kaçtı; gerisingeriye döndü. O zaman dediler ki: "Nereye ey Sürâka? Sen, bizi yalnız bırakmayacak müttefikimiz olduğunu söylememiş miydin?" (Sürâka kılığındaki iblis:) "Ben sizin görmediğinizi görüyorum ve ben Allah'tan korkarım. Çünkü Allah, çok şiddetli ceza verendir." dedi.[29] "Ben sizin görmediğinizi görüyorum" derken doğru söylüyordu ama, "Ben Allah'tan korkarım" derken yalan söylüyordu. Onun korkusu, onlarla birlikte yok olacağından dolayı kendi hakkındaydı denilmiştir ki bu daha doğrudur.

Münafıklar ve gönlü hasta olanlar Allah ordusunun azlığını, düşmanlarının ise çokluğunu görünce, zafer ve gâlibiyetin sayı çokluğuyla olacağını zannettiler de: "Müslümanları dinleri aldattı."[30] dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ, zaferin çokluk veya sayı üstünlüğü ile değil, ancak kendisine tevekkülle kazanılacağını haber verdi. Şüphesiz ki Allah Aziz'dir, kendisine üstünlük sağlanamaz; Hakîm'dir, yardımı haketmiş olana zayıf da olsa yardım eder. O'nun izzeti ve hikmeti, kendisine tevekkül eden topluluğa yardım etmeyi gerektirir.

9— Mü'minlere Cennet Vardır:

Düşman yaklaşıp iki topluluk yüzyüze gelince, Rasûlullah (s.a.) insanlar arasında ayağa kalktı, onlara va'z etti; sabır ve sebat etmekle zafere ulaşacaklarını, yaklaşan zaferi ve Allah'ın ileride vereceği sevabı hatırlattı. [O'nun yolunda şehid düşen kişiye Allah'ın cenneti vâcib kıldığını haber verdi.] Bu sırada Umeyr b. Humâm ile Rasûlullah arasında şu konuşma geçti:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Genişliği gökler ve yeryüzü kadar bir cennet, öyle mi?

— Evet.

— Oh, ne âlâ, ne hoş; ey Allah'ın Rasûlü!

— Seni "oh, ne âlâ,ne hoş" demeye iten sebep nedir?

— Vallahi, ey Allah'ın Rasûlü; cennet ehlinden olmayı dilemekten başka bir sebebi yok.

— Sen kesinlikle cennet ehlindensin.

Hadisi rivayet eden râvi şöyle naklediyor: Torbasından hurma çıkarttı,

29. İbn Hişâm, 1/663; İbn Kesîr, 2/432, 433; *Şerhu Mevâhibu'l-Ledüniyye,* 1/423.
30. Enfâl, 8/49.

yemeye başladı ve sonra: "Şu hurmaları yeyinceye kadar yaşarsam bu uzun bir yaşamdır" dedi ve yanındaki hurmaları attı. Sonra öldürülünceye kadar savaştı.[31] Burada öldürülen ilk şahıs oldu.

10— Meleklerin Yardımı:

Rasûlullah (s.a.) avuç dolusu kum alıp düşmanların yüzüne attı; (kum) gözlerini doldurmadık tek bir adam bırakmadı. Onlar gözlerindeki toprakla uğraşırken, müslümanlar da onları öldürmekle uğraştılar.[32] Allah Teâlâ, Rasûlü'ne bu atış hakkında şu âyeti indirdi:

"...Attığın zaman sen atmamıştın, Allah atmıştı."[33]

Bir grup âlim bu âyetin; fiilin fâilinin kul olmadığı Allah olduğunun isbatına ve gerçekten fiilin fâilinin Allah olduğuna delâlet ettiğini zannetmişlerdir. Bu görüş başka bir yerde değindiğimiz gibi çeşitli yönlerden kendileri adına bir yanlıştır. Âyetin anlamı şudur: Allah Teâlâ, Rasûlü'nün atışa başladığını isbat etmiş ve kumun düşmanların gözüne ulaşmasının ise onun atışıyla hâsıl olmadığını belirtmiştir. Burada, atmaktan kasdolunan, atış ve atılanı yerine ulaştırmaktır. Allah Teâlâ atışı Peygamberine isnad etmiş, fakat ulaştırmanın ona ait olmadığını ifade etmiştir.

O gün melekler, düşmanlarını öldürme konusunda mü'minlere yardım ediyorlardı.

İbn Abbas anlatıyor: O gün müslümanlardan biri müşriklerden önündeki bir adamın peşinden koşarken ansızın tepesinden bir kamçı şakırtısı ve "Hayzum, ileri!" diyen bir atlı sesi işitti. Önündeki müşriği sırt üstü düşmüş görünce,

31. Ahmed b. Hanbel, 3/136, 137; Müslim, 1901; Hâkim, 3/426: Enes b. Mâlik'ten.
32. Taberânî, senedini vererek İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. Bu sened hakkında Heysemî (6/84) şöyle demiştir: "Râvileri sikadır." Bu rivayet şöyledir: "Peygamber (s.a.) Hz. Ali'ye: Bana bir avuç kum ver, buyurdu; o da verdi. Rasûlullah (s.a.) da onu Kureyşlilerin yüzüne attı. Öyleki Kureyşlilerden gözleri kum dolmayan hiçbir kimse kalmadı." Daha önce geçen Abdullah b. Saîr hadisinin lafzı ise şöyledir: "Rasûlullah (s.a.) emredip, eliyle bir avuç kum aldı, sonra çıktı. Kureyşlileri karşısına aldı: Yüzleri buruşsun, buyurdu ve o kumu onlara doğru üfledi. Sonra ashabına: Yükleniniz! Hezimetten başka bir şey olmayacaktır. Allah Teâlâ onlardan öldüreceğini öldürecek, esir alacağını esir alacaktır, buyurdu." Hakîm b. Hizâm'ın rivayeti ise şöyledir: "Bedir savaşında Rasûlullah (s.a.) emir buyurup bir avuç kum aldı, onu karşımıza almıştık, o bir avuç kumu attı ve, yüzleri buruşsun, buyurdu. Hezimete uğradık. İşte bunun için Allah azze ve celle: "...Attığında da sen atmadın, fakat Allah attı..." (8/17) âyetini indirdi." Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/84) şöyle der: "Taberânî rivayet etmiştir. Senedi hasendir." Bk. İbn Kesîr, 2/295.
33. Enfâl, 8/17.

ona baktı; burnu kırılmış ve kamçı vurulmuş gibi yüzü yarılmış ve tamamı mosmor olmuştu. Ensârî gelerek, durumu Rasûlullah'a (s.a.) anlattı. Allah Rasûlü (s.a.): "Doğru söyledin, haklısın. O, üçüncü kat semâdan yardıma gelen (melek)lerdendir." buyurdu.(34)

Ebu Davud el-Mâzinî anlatıyor: "Ben müşriklerden birini vurmak için takip ediyorken, daha kılıcım ona değmeden başı düşüverdi. Onu benden başkasının öldürdüğünü anladım."(35)

Ensardan bir sahâbî, Abbas b. Abdülmuttalib'i esir almış getirmişti. Abbas dedi ki: "Vallahi, beni bu adam esir almadı; alacalı bir at üzerinde insanların en güzel yüzlülerinden olup şu anda topluluk arasında göremediğim kel bir adam esir aldı" dedi. Ensârî: "Ey Allah'ın Rasûlü, onu ben esir aldım." deyince, Rasûlullah (s.a.): "Sus, Allah Teâlâ seni kerîm bir melekle desteklemiş." buyurdu. Abdülmuttaliboğullarından üç kişi esir alınmıştı: Abbas, Akîl ve Nevfel b. Hâris.(36)

Taberânî, *Mu'cemül-Kebîr*inde Rifâ'a b. Râfi'in şöyle dediğini naklediyor: İblis, Bedir savaşında meleklerin müşriklere ne yaptığını görünce, kendisinin de öldürülmesinden korktu. Hâris b. Hişâm, onu Sürâka b. Mâlik zannederek öldürmek isteyince, Hâris'in göğsüne vurup onu düşürdü ve kaçarak savaş alanından çıkıp kendisini denize attı. Ellerini kaldırıp: "Allah'ım; bana verdiğin mühleti istiyorum." diye dua etti. Çünkü kendisinin de öldürülmesinden korkmuştu. Bunun üzerine Ebu Cehil b. Hişâm ilerledi ve şöyle konuştu: Ey insanlar! Sürâka'nın yalnız bırakması sizi hezimete uğratmasın; zira o Muhammed'le sözleşmişti. Sizi Utbe, Şeybe ve Velid'in öldürülmesi de korkutmasın; çünkü onlar acele ettiler. Lât'a ve Uzzâ'ya yemin ederim ki, onları iplerle bağlamadan (esir almadan) dönmeyeceğiz. Aranızdan birinin onlardan birini öldürdüğünü görmeyeyim. Fakat onları esir alınız ki yaptıklarının kötülüğünü onlara bildireyim.(37)

Ebu Cehil o gün Allah'tan zafer isteyerek diyordu ki: "Allah'ım! Akrabalık bağlarını koparan ve bilmediğimiz şeyleri getireni sabaha çıkarma! Allah'ım; en çok hangimizi seviyor ve en çok hangimizden razı oluyorsan, bugün

34. Müslim, 1763; Hz. Ömer hadisinden.
35. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/633; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/450: İbn İshak yoluyla, senedi hasendir.
36. Ahmed b. Hanbel, 1/117: Hz. Ali hadisinden. Senedi sahihtir.
37. Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*'de (6/77) şöyle der: Taberânî rivayet etmiştir. Senedindeki Abdülaziz b. İmrân adlı râvi zayıftır. Hafız İbn Hacer, *Takrîb*'de: "Metrûktür. Kitapları yakılmış ve hadisleri ezberinden rivayet ettiği için çok yanılmıştır." diyerek Abdülaziz'i tenkid etmiştir.

zafere onu ulaştır." Buna karşılık Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: "Eğer zafer istiyorsanız, işte zafer geldi size. Eğer (yaptıklarınızdan) vazgeçerseniz sizin iyiliğinize olur. Ama tekrar dönerseniz biz de döneriz. Topluluğunuz çok da olsa size hiçbir fayda vermez. Allah inananlarla beraberdir."(38)

Müslümanlar, düşmanlarına el attıklarında ya öldürüyorlar ya da esir alıyorlardı. Sa'd b. Muaz, Rasûlullah'ın (s.a.) içinde bulunduğu çadırın kapısında -ki çardak şeklindeydi- Ensar'dan bir topluluğun başında kılıcını çekmiş vaziyette duruyordu. Rasûlullah (s.a.) Sa'd b. Muaz'ın yüzünden, onun ashâbın bu yaptığından hoşlanmadığını anlayınca: "Sen galiba halkın yaptığından pek hoşlanmıyorsun?" buyurdu. Sa'd da: "Evet. Vallahi bu, Allah'ın bizi müşriklerle karşılaştırdığı ilk savaştı. Bana göre onları öldürüp ağır bir yenilgiye uğratmak, bu adamların sağ bırakılmasından daha sevimlidir." dedi.(39)

11— Müslümanların Kahramanlıkları:

Savaş durup Kureyşliler hezimete uğramış olarak kaçtığında, Rasûlullah (s.a.): "Ebu Cehil ne yaptı? Bize kim haber verir?" buyurdu. İbn Mes'ûd gitti ve Ebu Cehil'i, Afrâ hanımın iki oğlu tarafından vurulmuş ve ölmek üzere iken buldu. Sakalını tutup:

— Ebu Cehil sen misin? dedi. Ebu Cehil sordu:

— Bugün savaşı kim kazandı?

— Allah ve Rasûlü. Allah seni rezil etti mi, ey Allah'ın düşmanı?

— Kendi kavminin öldürdüğü adamdan daha üstün biri var mıdır?

Abdullah (b.Mes'ûd), onu öldürdü, sonra Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip: "Onu öldürdüm." dedi. Resûlullah (s.a.): "Allah ki, O'ndan başka ilâh yoktur!" buyurdu ve bu sözü üç defa tekrarladı. Sonra: "Allahu ekber! Sözünü yerine getiren, kuluna yardım eden, grupları tek başına hezimete uğratan Allah'a hamdolsun. Yürü, onu göster." buyurdu. Gittik ve Ebu Cehl'i O'na (s.a.) gösterdim. O vakit de: "İşte bu, bu ümmetin Firavun'u idi." dedi.(40)

38. Enfâl, 8/19.
39. İbn Hişâm, 1/628.
40. Buharî, 64/7; Müslim, 1800; Ahmed b. Hanbel, 3/115, 121 ve 236, Enes hadisinden özetle. Ayrıca Ahmed b. Hanbel (1/444) uzun bir şekilde İbn Mes'ûd'dan rivayet eder. Râvileri sikadır, ancak Ebu Ubeyde babasından işitmemiştir. Hadisi Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid'de* (6/79) Taberânî'den rivayet edip; "Muhammed b. Vehb b. Ebî Kerîme dışındaki râvileri *Sahih* râvileridir. Muhammed de sikadır." demiştir.

Abdurrahman b. Avf, Ümeyye b. Halef ile oğlu Ali'yi esir almıştı. Bilâl onu gördü. -Ümeyye, kendisine Mekke'de çok işkence ederdi.- "Küfrün başı Ümeyye b. Halef, sen ha?! O kurtulursa, ben kurtulmayayım!" diye bağırdı ve Ensar'dan bir topluluğu yardıma çağırdı. Abdurrahman, Ümeyye ile oğlunu onlardan korumak için gayret etti. Bilâl ve yanındakiler kendilerine yetişince onları oğlu ile meşgul edip Ümeyye'yi kaçırdı. Onlar Ümeyye'nin oğlu Ali'nin işini bitirip Abdurrahman'la Ümeyye'ye yetiştiler. O zaman Abdurrahman Ümeyye'ye "Çök" dedi. O da çöktü ve kendini Abdurrahman'ın ayakları arasına attı. Abdurrahman'ın altına gizlenmiş Ümeyye'ye öldürünceye kadar kılıç vurdular. Hatta bazı kılıç darbeleri Abdurrahman b. Avf'ın ayağına isabet etmişti. Bundan biraz önce Ümeyye, Abdurrahman'a: "Göğsüne devekuşu tüyünü nişan takmış şu adam kimdir?" diye sormuş, o da: "O, Hamza b. Abdülmuttalib'tir." diye cevap vermişti. O zaman Ümeyye: "Bütün bunları bize yapan işte odur." demişti. Abdurrahman'ın yanında ganimet olarak ele geçirdiği bazı zırhlar vardı. Ümeyye, Abdurrahman'ı görünce: "Ben senin için bu zırhlardan daha kârlıyım." demiş. Abdurrahman da zırhları atıp onu yakalamıştı. Ensar, Ümeyye'yi öldürdüğünde şöyle diyordu: "Allah Bilâl'e merhamet etsin; beni hem zırhlarımdan, hem de esirimden etti."[41]

O gün Ükkâşe b. Mıhsan'ın kılıcı kırıldı. Hz. Peygamber (s.a.) ona bir odun dalı verdi ve: "Al bunu!" dedi. Ükkâşe, onu alıp sallayınca elinde uzun beyaz bir kılıca dönüştü. Bu kılıçla, Hz. Ebu Bekir'in halifelik günlerinde ridde savaşlarında öldürülmesine kadar savaşmaya devam etti.[42]

Zübeyr (b. Avvâm), Ubeyde b. Saîd b. Âs ile karşılaştı. Ubeyde, baştan aşağıya kadar zırha bürünmüş ve silahlanmış, iki gözünden başka bir yeri görünmüyordu. Zübeyr, harbesini savurdu ve gözlerine sapladı, Ubeyde öldü. Ayağını harbe üzerine koydu, sonra çekti. Gayreti harbeyi çıkartmak içindi. Harbenin iki tarafı eğilmişti. Urve dedi ki: Rasûlullah (s.a.) Zübeyr'den harbeyi istedi. O da onu Rasûlullah'a (s.a.) verdi. Rasûlullah (s.a.) vefat edince, geri aldı. Sonra Hz. Ebu Bekir istedi, ona verdi. Ebu Bekir vefat edince, yine geri aldı. Bu defa Hz. Ömer istedi, ona verdi. Ömer vefat edince, tekrar geri aldı. Sonra Hz. Osman istedi, ona verdi. Osman vefat edince Hz. Ali evlâdına geçti. Daha sonra onu Abdullah b. Zübeyr istedi; öldürülünceye kadar İbn Zübeyr'in yanında idi.[43]

Rifâa b. Râfi' anlatıyor: "Bedir savaşında bana bir ok isabet etti ve gözüm dışarı aktı. Rasûlullah (s.a.) gözüme tükrüğünü sürdü, ve benim için dua

41. İbn Hişâm, 1/632, İbn İshak'tan. Senedi hasendir. Aynısını Buharî (40/2) de rivayet etmiştir.
42. İbn Hişâm, 1/637; İbn İshak'tan, senedsiz olarak.
43. Buharî, 64/12.

etti. Bana bu yaralanmanın hiçbir zararı olmadı (ağrım, sızım kalmadı)."[44]

12— Müşrik Ölüleri:

Savaş kesilince Rasûlullah (s.a.) geldi, öldürülenlerin başında durdu ve dedi ki: "Peygamberiniz için ne kötü bir peygamber aşireti oldunuz. Siz beni yalanladınız, diğer insanlar tasdik etti; Siz beni yardımsız bıraktınız, diğer insanlar bana yardım etti; Siz beni yurdumdan çıkardınız, diğer insanlar bana kucak açtı."[45] [Sonra Bedir kuyularından bir kuyuya sürüklenip atılmalarını emretti, oraya atıldılar.] Daha sonra Allah Rasûlü (s.a.) şöyle seslendi: "Ey Utbe b. Rabîa, ey Şeybe b. Rabîa, ey falan, ey filân! Rabbinizin size vadettiğini gerçek olarak buldunuz mu? Şüphesiz ben, Rabbimin bana vadettiğini gerçek olarak buldum." Ömer b. el-Hattâb:

— Ey Allah'ın Rasûlü! Ölmüş bir topluluğa mı hitab ediyorsun? deyince, Rasûlullah (s.a.):

"— Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz söylediklerimi onlardan daha iyi işitiyor değilsiniz. Fakat onlar cevap veremezler."[46] buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.) bu yerde üç gün konakladı. Bir topluluğa galip geldiğinde onların yerinde üç gün kalırdı.[47]

---

44. İbn Kesîr'in *es-Sîre*'de (2/448) zikrettiğine göre Beyhakî, *Delâlilü'n-Nübüvve*'de Hâkim tarîkıyla Muhammed b. Sâlih-Fadl b. Muhammed eş-Şa'rânî-İbrahim Münzir-Abdülaziz b. İmran-Rifâa b. Yahya-Muaz b. Rifâa b. Râfiî-babasından rivayet etmiştir. İbn Kesîr der ki: Hadis bu yönden garîbtir. İsnadı ceyyiddir. Hadisi tahrîc etmemişlerdir. Teberânî, İbrahim b. Münzir'den rivayet etmiştir. Bu isnad nasıl ceyyid olur anlayamıyoruz. Çünkü isnadda Abdülaziz b. İmran ez-Zührî vardır. Bu zât hakkında Nesâî: "Metrûktür"; Buharî: "Hadisi bırakılır, ondan hadis yazılmaz"; Ebu Hâtim: "Gerçekten hadisi zayıf ve terkedilen biridir." demişler ve Tirmizî ile Dârakutnî de zayıf görmüşlerdir. İbn Hibbân: "Meşhurlardan münker hadisler rivayet eder"; Ömer b. Şebbe ise: "Hadiste çok hata yapardı. Kitapları yakıldı, hafızasından hadis rivayet ederdi." demişlerdir.
45. İbn Hişâm (1/639), İbn İshak'tan; "Bana bir âlim rivayet etti. Rasûlullah (s.a.)..." şeklinde aktarmıştır. Senedi mu'daldır. Ahmed b. Hanbel'in (6/170) Hz. Âişe'den merfû olarak rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) buyurmuştur ki: "Allah'ın belâsını verdiği peygamber kavmi! O ne kötü bir kovmaydı beni ve ne şiddetli bir yalanlamaydı." Râvileri sikadır, fakat munkatı'dır. Çünkü İbrahim en-Nehaî, Hz. Âişe'den hadis dinlememiştir.
46. Buharî, 64/7; Müslim, 2874; Nesâî, 4/109 ve 110: Enes'den. Ahmed b. Hanbel, 2/131; Nesâî, 4/111: İbn Ömer'den.
47. Buharî, 64/36: Ebu Talha'dan.

13— Bedir'den Ayrılış:

Sonra desteklenmiş, te'yid edilmiş, zafer verilmiş ve Allah'ın kendisine bahşettiği zaferle gözü aydın olmuş bir şekilde yanındaki esirler ve ganimetlerle yola çıktı. Safrâ'ya gelince ganimetleri paylaştırdı ve Nadr b. Hâris b. Kelede'nin boynunu vurdurdu. Sonra Irkuzzabye'de konakladığında Ukbe b. Ebî Muayt'ın boynunu vurdurdu.

Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye, dekteklenmiş olarak, muzaffer ve mansur olarak girdi. Medine ve çevresindeki bütün düşmanları ondan korktu. Medinelilerden büyük bir kısmı müslüman oldu. Münafık Abdullah b. Übeyy ve yandaşları da işte o zaman zâhiren İslâm'a girmişlerdi.

14— Bedir Savaşına Katılanlar:

Bedir savaşına katılan müslümanların tamamı üç yüz on küsurdu. 86'sı muhacirlerden, 61'i Evs'ten, 170'i Hazrec kabilesindendi. Evsliler Hazreclilerden daha güçlü ve kuvvetli, çarpışma anında daha sabırlı ve sebatlı oldukları halde, sayılarının Hazreclilerden az olmasının sebebi, evlerinin Medine'nin yukarı taraflarında olması ve savaş çağrısının ansızın gelmesidir. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Bize ancak biniti hazır olan tâbi olsun." buyurmuştu. Medine'nin yukarısında binitleri olan sahabîler, Rasûlullah'tan (s.a.) binitlerine gidebilmek için kendilerine mühlet vermesini istemişler ama kabul etmemişti.[48] Çünkü onların niyeti düşmanla karşılaşmak değildi, bunun gereklerini yerine getirmemişler, hazırlıklarını yapmamışlardı. Fakat Allah Teâlâ, sözleşip buluşmadıkları ve hiç ummadıkları halde onları düşmanlarıyla karşılaştırdı.

O gün müslümanlardan şehid olanların sayısı on dörttür: 6'sı muhâcirlerden, 6'sı Hazreclilerden, ikisi Evslilerden. Rasûlullah (s.a.) Bedir savaşına ve esirlerine ilişkin işleri Şevval ayı içerisinde bitirdi.[49]

---

48. Müslim, 1901; Ahmed b. Hanbel, 3/136: Enes b. Mâlik hadisinden.
49. Bedir savaşı için Bk. İbn Hişâm, 1/606, 715, 2/43; İbn Sa'd, 2/11, 27; İbn Kesîr, 2/370, 515 *Şerhu Mevâhibi'l-Ledüniyye*, 1/406, 453; Taberî, 2/265; İbn Seyyidinnâs, 1/230.

B) BEDİR SAVAŞINDAN SONRAKİ GAZÂLAR

1— Küdr Gazâsı:

Bedir savaşına ilişkin işleri bitirdikten yedi gün sonra Salâvâtullahi ve selâmuhû aleyh, bizzat kendisi Beni Süleym gazvesine çıktı. Medine'de vekil olarak Sibâ' b. Urfuta'yı bıraktı. İbn Ümmi Mektûm'u bıraktığı da söylenmiştir. Küdr denilen suya kadar gelmiş, orada üç gün kalmış ve sonra ayrılmıştır. Fakat savaşmamıştır[1]

2— Sevik Gazâsı:

Müşriklerin hezimete uğramış ordusu, intikam alamamış ve mahzun bir halde Mekke'ye geri dönünce, Ebu Süfyan, Rasûlullah'la (s.a.) savaşıncaya kadar başını yıkamamayı adadı. 200 kişinin başında sefere çıktı ve Medine taraflarındaki Urayd denilen yöreye geldi. Yahudi Sellâm b. Mişkem'in yanında bir gece kaldı; ona şarap içirip müslümanların iç durumlarını öğrendi. Sabah olunca da hurma fidelerini kesti, Ensar'dan bir sahabîyi ve müttefikini öldürdü. Sonra geri döndü.

Rasûlullah (s.a.) bunu öğrenince Ebu Süfyan'la karşılaşmak için yola çıktı. Karkaratü'l-Küdr'e geldi. Ebu Süfyan'ı kaçırmıştı. Kâfirler, ağırlıklarını hafifletmek için azıklarından bir çok sevik (dağarcığını) atmışlardı. Bunları müslümanlar topladılar. Bu sebepten dolayı bu gazve, Sevik gaz-

1. İbn Hişâm, 2/43, 44; İbn Sa'd, 2/35, 36; İbn Seyyiddinnâs, 1/294; İbn Kesîr, 2/539; *Şerhu Mevâhibi'l-Ledüniyye,* 1/454.

vesi olarak adlandırıldı. Adı geçen gazve, Bedir savaşından iki ay sonra vuku bulmuştur.[2]

3— Gatafan Gazâsı:

Rasûlullah (s.a.) Zilhicce ayının geri kalan günlerini Medine'de geçirdikten sonra Gatafanlılarla karşılaşmak için Necid'e gazâ etti. Medine'de Osman b. Affân'ı (r.a.) yerine vekil bıraktı. Hicretin üçüncü yılının Safer ayının tamamını orada geçirdi. Sonra ayrıldı. Savaş çıkmadı.[3]

4— Bahran Gazâsı:

Rebîulevvel ayını Medine'de geçirdi. Sonra Kureyş'le karşılaşmak niyetiyle sefere çıktı. Medine'de İbn Ümmi Mektûm'u yerine vekil bıraktı. Hicaz'da, Fur' dolaylarındaki Bahran Ma'din'e vardı. Savaş olmadı. Rebîulâhir ve cemaziyelevvel aylarını orada geçirdi. Sonra Medine'ye döndü.[4]

5— Beni Kaynuka Gazâsı:

Hz. Peygamber (s.a.) daha sonra Benî Kaynuka üzerine gaza etti. Kaynukaoğulları Medine yahudilerindendiler ve antlaşmalarını bozmuşlardı. Onları vereceği hükme razı olarak teslim oluncaya kadar 15 gün kuşattı. Abdullah b.Übey kendileri hakkında şefaat ve bunda ısrar etti. Hz. Peygamber (s.a.) de onları serbest bıraktı.

Kaynukaoğulları Abdullah b. Selâm'ın kavmi olup, 700 savaşçı idiler. Kuyumculuk ve tüccarlıkla uğraşırlardı. [5]

---

2. İbn Hişâm, 2/44, 45; İbn Sa'd, 2/30; *Şerhu Mevâhibü'l-Ledüniyye,* 1/458; İbn Seyyidinnâs, 1/344; İbn Kesîr, 2/520. Sevik: Kavut denen, arpa ve buğday unu. Cahiliye döneminde şarapla karıştırılıp yemek yapılırdı.
3. İbn Hişâm, 2/46; İbn Sa'd, 2/34, 35; İbn Kesîr, 2/3, 5; İbn Seyyiddinnâs, 1/303.
4. İbn Hişâm, 2/46; İbn Kesîr, 3/4, 5; *Şerhu Mevâhibi'l-Ledüniyye,* 2/16; İbn Sa'd, 35, 36; İbn Seyyiddinnâs, 1/304.
5. İbn Hişâm, 2/17; İbn Sa'd, 2/28; İbn Kesîr, 3/5; *Şerhu Mevâhibi'l-Ledüniyye,* 1/456; İbn Seyyiddinnâs, 1/294.

6— Kâ'b b. Eşref'in Öldürülmesi:

Kâ'b b. Eşref bir yahudî idi.[6] Annesi Nadîroğullarındandı. Rasûlullah'a (s.a.) çok sıkıntı veriyordu. Şiirlerinde sahabe hanımlarının güzelliklerini anlatıyordu. Bedir savaşı vukû bulunca Mekke'ye gitmiş, Rasûlullah'a (s.a.) ve müslümanlara karşı Mekkelileri kışkırtmıştı. Sonra bu durumda iken Medine'ye döndü. Rasûlullah (s.a.): "Kâ'b b. Eşref'i kim öldürmek ister? Çünkü o, Allah'ı ve Rasûlü'nü incitmiştir," buyurunca; Muhammed b. Mesleme, Abbâd b. Bişr, Kâ'b'ın süt kardeşi Ebu Nâile -ki ismi Silkân b. Selâme'dir-, Hâris b. Evs ve Ebu Abs b. Cebr öne atıldılar. Rasûlullah (s.a.) onlara Kâ'b'ı aldatmak için istedikleri sözü söylemelerine izin verdi. Ay ışığında bir gece Kâ'b'a gittiler. Rasûlullah (s.a.) da Bakî'u'l-Garkad'a kadar onları uğurladı. Kâ'b'ın yanına vardıklarında, Silkân b. Selâme'yi ona gönderdiler, o da Kâ'b'a Rasûlullah'tan (s.a.) sapma hususunda muvâfakat etti; sonra geçim sıkıntısından şikâyet ederek,kendisine ve arkadaşlarına yiyecek satmasını,buna karşılık silahlarını rehin vereceklerini söyledi. Kâ'b da uygun cevap verdi.

Silkân, arkadaşlarının yanına dönüp durumu haber verdi. Birlikte Kâ'b'ın yanına geldiler. Kâ'b kalesinden çıktı ve birbirlerine yaklaştılar. Derken Silkân ve arkadaşları Kâ'b'a kılıçlarını çaldılar. Nihayet Muhammed b. Mesleme, belindeki hançerle hançerleyerek onu öldürdü. Allah düşmanı, etrafta bulunanları yardıma çağıran öyle bir çığlık attı ki kalelerinde bulunanlar ateşler yaktılar. Gidenler, gecenin sonlarına doğru Rasûlullah'a -kendisi namaz kılmakta iken- geldiler. Hâris b. Evs, arkadaşlarının bazı kılıç darbeleriyle yaralanmıştı. Rasûlullah (s.a.) yaralarına tükrüğünü sürdü, iyileşti. Rasûlullah (s.a.), antlaşmalarını bozdukları ve Allah ve Rasûlü ile savaştıkları için yahudilerden kim ele geçirilirse öldürülmelerine izin verdi.[7]

---

6. İbn İshak ve başkaları şöyle derler: Tay kabilesi kollarından Nebhanoğulları'ndan bir araptı. Babası cahiliyye dönemindeki bir kan davasından Medine'ye gelip Nadîroğulları ile anlaştı, onlar arasında mertebesi yükseldi ve Akîle bt. Ebi'l-Hakîk ile evlendi. Akîle ondan Kâ'b'ı doğurdu. Uzun boylu, iri cüsseli, koca karınlı, iri başlı bir adamdı. Ebu Davud (3000), Zührî tarîkıyla Abdurrahman b. Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik, o da babasından rivayet etmiştir: Kâ'b b. Eşref şairdi, Hz. Peygamber'i (s.a.) hicvederdi ve Kureyş kâfirlerini Hz. Peygamber'e (s.a.) karşı kışkırtırdı. Rasûlullah (s.a.) Medine'ye geldiğinde Medineliler karışık (yahudi, müşrik, müslüman içiçe) yaşıyorlardı. Rasûlullah (s.a.) onları ayırmak istedi. Yahûdiler ve müşrikler Müslümanlara en şiddetli biçimde zulmediyorlardı. Allah Teâlâ Rasûlü'ne (s.a.) ve müslamanlara sabretmelerini emretti. Kâ'b zulmünden vazgeçmeye yanaşmayınca, Rasûlullah (s.a.) Sa'd b. Muaz'a Kâ'b'ı öldürmeleri için bir müfreze göndermesini emir buyurdu.
7. Buharî, 64/15; Müslim, 1801; Ebu Davud, 2678; İbn Hişâm, 2/51, 58; İbn Sa'd, 2/31, 34; *Şerhu Mevâhibi'l-Ledünniyye*, 2/8, 14; İbn Kesîr, 3/9, 17.

ONUNCU BÖLÜM

UHUD SAVAŞI

A) UHUD SAVAŞI

1— Kureyş Savaşa Hazırlanıyor:

Allah Teâlâ, Kureyş'in ileri gelenlerini Bedir'de öldürüp benzerini tatmadıkları bir belâya uğratınca Ebu Süfyan b. Harb, Kureyş ileri gelenlerinin başvurması üzerine başkan oldu. Yukarıda anlattığımız gibi Sevik gazvesinde Medine dolaylarına gelip bir şey elde edemeyince, halkı Rasûlullah'a (s.a.) ve müslümanlara karşı kışkırtmaya ve asker toplamaya başladı. Kureyş'ten, müttefiklerinden ve Ehâbiş'ten[1] yaklaşık üç bin asker topladı. Erkeklerin savaştan kaçmamalarını sağlamak ve kendilerinden güç almak için kadınlarını da yanlarına aldılar. Sonra orduyu Medine'ye doğru getirip Uhud dağına yakın Ayneyn denilen bir yerde konakladı. Bu olay hicretin 3. yılının şevval ayında oluyordu.

2— Savaş Nerede Yapılsın?

Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), ashabıyla, onlara karşı mı çıkalım yok-

1. Ehâbiş: Dağlık yörelerdeki kabileler olup İslâm'dan önce Kureyşle aralarında geçen bir savaşta Leysoğullarına katılmışlardı. Denilir ki: Hayır, bu doğru değil. Mustalıkoğulları ile Hevn b. Huzeymeoğulları Mekke'nin aşağı taraflarında Habeşî dağı yanında toplandılar ve orada Kureyş'le anlaşma yaptılar. "Gece bürüdüğü, gündüz açıldığı ve Habeşî dağı yerinde sebat ettiği sürece bizim dışımızdakilere karşı biz, bir tek el gibiyiz" diye Allah adına and içtiler. Bu yüzden Kureyş'in Habeşîleri denilmek suretiyle dağın adıyla isimlendirildiler.

sa Medine'de mi kalalım? diye istişâre etti. Kendi görüşü Medine'den çıkmayıp orada savunma durumu alınması, şayet Medine'ye girerlerse onlarla, müslüman erkeklerin sokak başlarında, kadınların ise damların üstünde savaşması şeklindeydi. Bu görüşe Abdullah b. Übey katıldı. Fakat Bedir savaşına katılamayan sahabenin önde gelenlerinden bir grup, Hz. Peygamber'e (s.a.), şehir dışına çıkma yönünde görüş belirttiler ve bu konuda ısrar ettiler. Abdullah b. Übey ise Medine'de kalma yönünde görüş belirtti. Bu konuda bazı sahabîler onun görüşüne katıldılar ve Rasûlullah'a (s.a.) bunlar da ısrar ettiler. O da (s.a.) kalktı, evine girdi. Zırhını giyip yanlarına çıktı. Medine dışına çıkalım diyenlerin azmi kırıldı ve: "Rasûlullah'ı (s.a.) çıkmaya zorladık" dediler ve Rasûlullah'a: "Ey Allah'ın Rasûlü, Medine'de kalmak istiyorsan, öyle yap!" dediler. Fakat Rasûlullah (s.a.): "Bir peygambere, zırhını giydiğinde Allah kendisiyle düşmanları arasında hükmünü verinceye kadar çıkarmaması gerekir"(2) buyurdu.

3— Medine'den Savaş İçin Çıkış:

Rasûlullah (s.a.), 1000 kadar sahabenin başında sefere çıktı. Medine'de kalanlara namaz kıldırması için İbn Ümmi Mektûm'u vekil bıraktı. Rasûlullah (s.a.) Medine'de iken bir rüya görmüştü. Rüyasında kılıcında bir gedilme, körelme ve boğazlanan bir sığır, bir de elini sağlam bir zırha soktuğunu görmüştü. Kılıcındaki gedilmeyi, körelmeyi ehl-i beytinden bir adamın belâya uğraması, sığırı ashabından bir grubun şehid edilmesi, zırhı da Medine şeklinde yorumlamıştı.(3)

Cuma günü sefere çıktı. Medine ile Uhud arasında bulunan Şavt'a vardıklarında Abdullah b. Übey, askerin üçte biri ile ayrılarak: "Bana muhalefet ediyor ve benden başkasını dinliyorsun." dedi. Câbir b. Abdullah'ın babası Abdullah b. Amr b. Harâm, onları kınayarak ve caydırmaya çalışarak peşlerinden gitti ve: "Gelin! Allah yolunda ya savaşın, ya da savunmada bulunun!" dedi. "Savaşacağınızı bilseydik dönmezdik." dediler. Abdullah b. Amr onları takipten vazgeçti ve kendilerine küfretti.

---

2. İbn Hişâm, 2/63, 66; İbn İshak'tan, o da Zührî ve bir başkası yoluyla mürsel olarak rivayet etmiştir. Buharî (64/17) bazısına değinmiştir. Hadisin tamamını ve bir benzerini Ahmed b. Hanbel (3/351) de rivayet etmiştir. Dârimî (2/129, 130) ise mevsûl olarak İbn Zübeyr yoluyla Câbir'den aktarmıştır, râvileri sikadır. Bu hadisin İbn Abbas'tan rivayet edilen şahidini ise Hâkim (2/128, 129, 296, 297) ve Ahmed b. Hanbel (290) rivayet etmiştir. Hakim hadisi sahih görmüş, Zehebi de ona muvâfakat etmiştir.
3. Bir önceki dipnotta geçen Câbir hadisinin bir bölümüdür.

Ensar'dan bir grup Hz. Peygamber'e (s.a.), anlaşmalıları olan yahudilerden yardım istemeyi teklif ettiler, ama reddetti. Hâriseoğulları'nın taşlığına (düzlüğüne) uğradı ve: "Bizi bu kavmin yanına kim çıkarır? (Bize kim kılavuzluk eder?)" deyince, Ensar'dan biri kılavuzluk yaptı. Yolları bir münafığın (bahçe) duvarına rastladı. Adam âmâ idi. Müslümanların yüzüne toprak atmaya başladı ve: "Eğer sen Allah'ın Rasûlü isen bahçe duvarımdan girmeni helâl etmiyorum." dedi. Ashab onu öldürmeye kalkıştılar, Rasûlullah (s.a.): "Onu öldürmeyin. Bu, kalbi de gözü de âmâ birisidir." buyurdu.

4— Uhud'a Varış ve Savaşa Hazırlık:

Rasûlullah (s.a.) Uhud'a varıp vadinin ağzındaki Şi'b mevkiine kadar yoluna devam etti. Uhud dağını arkasına aldı. Ashabına, kendilerine emredinceye kadar savaşmalarını yasakladı. Cumartesi günü olunca aralarında 50 atlının bulunduğu 700 kişinin başında savaşa hazırlandı. Okçuların başına -ki 50 kişiydiler- Abdullah b. Cübeyr'i koyup, yırtıcı kuşların askeri pençeleyip gagaladığını görseler bile mevzilerinde durmalarını ve yerlerini asla terketmemelerini emretti. Bu okçular ordunun arkasında yer alıyorlardı. Onlara, Müslümanları arkadan çevirmemeleri için müşrikleri okla püskürtmelerini emretti.[4]

Rasûlullah (s.a.) o gün iki zırhını içiçe giyerek ortaya çıktı. Bayrağı Mus'ab b. Umeyr'e verdi. Ordunun iki kanadından birisine Zübeyr b. Avvâm'ı, diğerine Münzir b. Amr'ı tayin etti. Gençlerin kendisine gösterilmesini istedi ve savaşamayacak derecede küçük gördüğü gençleri geri çevirdi. Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd, Üseyd b. Zahîr, Berâ b. Âzib, Zeyd b. Erkam, Zeyd b. Sâbit, Arâbe b. Evs ve Amr b. Hazm bunlardandı. Savaşabilecek düzeyde gördüklerine ise (savaşa katılmaya) izin verdi. Semüre b. Cündeb, Râfi' b. Hadîc bunlardandılar ve 15 yaşındaydılar.

4. İbn Hişâm (2/65), İbn İshak'tan senedsiz olarak; Buharî ise (64/17) Berâ'dan nakleder: O gün müşriklerle karşılaştık. Peygamber (s.a.) bir okçu birliğini yerleştirdi ve onlara Abdullah b. Cübeyr'i komutan yaptı ve: "(Yerinizi) terketmeyiniz, galip geldiğimizi görseniz de (yerinizi) terketmeyiniz. Onların bize galip geldiğini görseniz bile bize yardıma gelmeyiniz..." buyurdu. Hadisi Ahmed b. Hanbel (4/293, 294) de rivayet etmiştir. Ebu Davud ise (2662) yine Berâ'dan şöyle rivayet etmiştir: "Uhud Savaşında Rasûlullah (s.a.) okçuların -ki 50 kişiydiler- başına Abdullah b. Cübeyr'i koydu." Râvi dedi ki: "Onları bir mevkie yerleştirdi" ve şöyle buyurdu: "Bizi kuşların kaptığını görseniz bile ben size haber gönderinceye kadar (yerinizi) terketmeyiniz. Bizim düşmana gâlip geldiğimizi ve onları ezip çiğnediğimizi bile görseniz size haber gönderinceye kadar (mevkiinizi) terketmeyiniz..." buyurdu. Bu hadisin şâhidi İbn Abbas hadisi olup Ahmed b. Hanbel (1/287, 288) rivayet etmiştir. Senedi kavîdir.

Denildi ki: İzin verdiklerine, 15 yaşına girdiği için bülûğa erdiğine hükmettiğinden dolayı izin verdi. Geri döndürdüklerini de bülûğ yaşından küçük oldukları için geri döndürdü. Bir grup âlim ise: İzin verdiklerine savaşa güç yetirebileceğine kani olduğu için izin verdi, geri döndürdüklerini de güçlü olmayışları sebebiyle geri döndürdü. Bazıları ise, bülûğa erip ermemenin bu konuda bir etkisi yoktur, dediler. İbn Ömer hadisinin bazı lafızlarında: "Beni savaşa güç yetirebilecek seviyede görünce savaşa katılmama izin verdi."[5] diye geçmektedir.

Kureyşliler de savaşa hazırlandılar. Aralarında, 200 atlının bulunduğu 3.000 kişiydiler Sağ kanadı Halid b. Velid'in, sol kanadı İkrime b. Ebî Cehl'in komutasına verdiler.

Rasûlullah (s.a.) kılıcını Ebu Dücâne Simâk b. Hareşe'ye verdi. Ebu Dücâne, savaşta şimşek gibi hareket eden cesur bir kahramandı.

5— Savaşın Başlaması:

Müşriklerden ilk öne çıkan, Fâsık Ebu Âmir idi. İsmi Abd Amr b. Sayfî olup Râhip olarak adlandırılıyordu; Rasûlullah (s.a.) ona Fâsık adını vermişti. Cahiliye döneminde Evs kabilesinin başkanı idi. İslâm gelince gönlü daraldı, Rasûlullah'a (s.a.) düşmanlık gösterdi. Medine'den çıkıp Kureyşlilerin yanına gitti. Onları Rasûlullah'a (s.a.) karşı kışkırtıyor, onunla savaşmaya teşvik ediyordu. Kureyşlilere kavminin (Evs kabilesinin) kendisini görünce ona itaat edeceğini vadetmişti. Yanındakiler onunla beraber ilerlediler. Müslümanlarla çarpışanların ilki idi. Evslilere seslenip çağırdı ve kendisini tanıttı. Evsliler de: "Gözün aydın olmasın, ey Fâsık" dediler. "Benden sonra kabileme bir şer (haller) olmuş" dedi ve sonra müslümanlarla şiddetli bir çarpışmaya girişti. O gün müslümanların parolası: "Emit! = Öldür!" idi.[6]

O gün Ebu Dücâne el-Ensârî, Talha b. Ubeydullah, Allah'ın ve Rasûlü'nün arslanı Hamza b. Abdülmuttalib, Ali b. Ebî Tâlib, Enes b. Nadr ve Sa'd b. Rebî' cesûrca savaştılar.

---

5. *Sahih*'lerde bunun aksi görülmektedir. Buharî, 64/29; Müslim, 1868; Ebu Davud, 2957 ve 4406; Tirmizî, 1711 ve 1361; İbn Mâce, 2543; Nesâî, 6/155, 156; Ahmed b. Hanbel, 2/17; İbn Ömer'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Rasûlullah (s.a.) Uhud savaşında bana baktı -ben 14 yaşındaydım- ve izin vermedi. Hendek savaşında baktı -15 yaşındaydım- ve bana izin verdi."
6. Ebu Davud, 2596, 2638; Ebu'ş-Şeyh, Ahlâku'n-Nebî; Ahmed b. Hanbel, 4/46: İkrime b. Ammâr yoluyla İyâs b. Seleme'den, o da babasından rivayet etmiştir. Senedi hasendir. Hâkim (2/107) sahih görmüştür. Dârimî, 2/219; Hâkim, 2/107, 108: Ebu'l-Gamîs hadisinden İyâs b. Seleme yoluyla babası Seleme'den rivayet etmiştir. İsnâdı sahihtir.

6— Savaşın Seyri Değişiyor:

Günün başında üstünlük kâfirlerin aleyhine, müslümanların lehine idi. Allah düşmanları bozguna uğrayıp öylesine yüz geri dönüp kaçtılar ki kadınlarının yanına vardılar. Okçular onların hezimetini görünce, Rasûlullah'ın (s.a.) korumalarını emir buyurduğu mevzilerini terkettiler ve: "Arkadaşlar! Haydi ganimete!" demeye başladılar. Komutanlarının, Rasûlullah'ın (s.a.) sözünü hatırlatmasına rağmen onu dinlemediler. Müşriklerin geri dönemeyeceğini zannederek ganimet toplamaya gittiler ve geçidi boşalttılar. Derken müşrik atlıları geri döndüler ve geçidi boş buldular. Okçular yerlerinde değillerdi. Hemen geçitten geçtiler ve müslümanları arkadan çevirmeye imkân bulup kuşattılar. Allah Teâlâ, müslümanlardan ikram edeceğine şehitliği ikram etti, ki bunlar 70 kişiydiler.[7] Sahabe geri çekildi. Müşrikler Rasûlullah'ın (s.a.) yanına kadar geldiler. O'nu taşlamaya başladılar; yüzünü yaraladılar, alt çenesinin sağ tarafındaki küçük azı dişini ve başındaki miğferini kırdılar.[8] Nihayet, fâsık Ebu Âmir'in müslümanlara tuzak kurmak için kazdığı çukurlardan birine sağ yanı üzerine düştü. Hz. Ali elini tuttu. Talha b. Ubeydullah kucaklayıp bağrına bastı (vücûdunu ona siper etti) ve Amr b. Kamie ile Utbe b. Ebî Vakkâs'ın Hz. Peygamber'e zarar vermelerini önledi. Rasûlullah'ı (s.a.) yaralayan, Muhammed b. Müslim b. Şihâb ez-Zührî'nin amcası Abdullah b. Şihâb ez-Zührî idi de denilmiştir.

Bu sırada Mus'ab b. Umeyr O'nun (s.a.) önünde öldürüldü. Bayrağı Ali b. Ebî Tâlib'e verdi. Miğfer halkalarından iki tanesi yüzüne batmıştı. Bunları Ebu Ubeyde b. Cerrâh çıkarttı. Öyle asıldı ki, Rasûlullah'ın (s.a.) yüzündeki o iki halkayı ısırmasının şiddetinden alt ve üst çenesinin ikişer ön dişi söküldü. Elmacık kemiğinin üstündeki (yaradan sızan) kanı Ebu Saîd el-Hudrî'nin babası Mâlik b. Sinan yavaşça emdi.

Müşrikler O'nu (s.a.) farketmişlerdi. Allah'ın O'nunla (s.a.) kendileri arasında engel olmamasını istiyorlardı. Müslümanlardan 10 kadarı, öldürü-

7. İbn Hişâm (2/77), İbn İshak'tan aktarmıştır: Yahya b. Abbâd b. Abdillah b. Zübeyr-babası Abdullah b. Zübeyr-babası Zübeyr'den rivayet etmiştir: "Vallahi, az veya çok hiçbir mal olmaksızın paçalarını sıvamış kaçar durumdaki Hind bt. Utbe ile arkadaşlarının halhallarına baktığımı görür gibiyim. Biz düşmanı kovalarken okçular askere meyledip arka tarafımızı (düşman) atlılara boşalttıklarında onlar arkamızdan geldiler ve birisi şöyle bağırdı: "Haberiniz olsun, Muhammed öldürüldü!" Düşmanın bayraktarlarını öldürmüş ve onlardan hiçkimse bayrağa yaklaşamaz hale gelmişken biz geri çekildik ve düşman dönüp üzerimize saldırdı." İsnadı sahihtir.
8. Buharî, 64/24; Müslim, 1790: Sehl b. Sa'd hadisinden.

lünceye kadar O'na (s.a.) siper oldular. Sonra Talha müşriklere, Rasûlullah'tan (s.a.) uzaklaştırıncaya kadar kılıç salladı. Ebu Dücâne (yüzünü Peygamberimize dönerek) sırtını siper etti; oklar sırtına saplanıyor fakat o hiç kıpırdamıyordu. O gün Katâde b. Numan'ın gözü isabet alıp dışarı çıktı. Onu Rasûlullah'a (s.a.) getirdi. O da (s.a.) gözünü yerine koydu. Gözlerinin en sağlıklısı ve en güzel göreni o gözü oldu.[9] Şeytan, en yüksek sesiyle: "Muhammed öldürüldü!" diye bağırdı. Bu haber müslümanlardan çoğunun gönlüne düşünce birçoğu kaçtı. Halbuki Allah'ın emri, şüphesiz gereği gibi yerine gelecektir.

Enes b. Nadr, bir grup müslümana rastladı; elleri yanlarına düşmüştü (silahlarını atmışlardı):

— Ne bekliyorsunuz? dedi.

— Rasûlullah (s.a.) öldürüldü, dediler.

— O'ndan sonraki hayatta siz ne yapacaksınız? Kalkın ve O'nun (s.a.) öldüğü şey uğruna ölün, dedi. Sonra düşmana doğru yöneldi. Sa'd b Muaz'a rastlayınca; "Ey Sa'd! Uhud dağının yanında cennet kokusunu duyuyorum." dedi; sonra öldürülünceye kadar savaştı. Vücudunda 70 darbe izi bulundu.[10] O gün Abdurrahman b. Avf da aşağı yukarı 20 yara almıştı.

---

9. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*'sinde, İbn Kesîr'in (2/447) Yahya el-Hamânî yoluyla Abdurrahman b. Süleyman b. Gasîl-Âsım b. Ömer b. Katâde-babası ve dedesi Katâde b. Nu'man'dan şöyle rivayet ettiğini kaydetmiştir: (Katâde'nin) Uhud savaşında gözbebeği (yanağına) elmacık kemiğine düşmüştü, koparmak istediler. Durumu Hz. Peygamber'e (s.a.) arzettiler: "Hayır!" dedi ve onu yanına çağırarak gözbebeğini eliyle yerine koydu. (Gözü öylesine iyileşmişti ki daha sonra) hangi gözünün vurulduğunu bilemiyordu. Ömer b. Katâde dışında râvileri sikadır. Ömer'i İbn Hibbân'dan başkası sika kabul etmemiş ve kendisinden oğlu Âsım'dan başkası rivayette bulunmamıştır. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (7078) şöyle diyor: "Katâde'nin gözünün Uhud savaşında vurulduğu bir başka yoldan da rivayet olunmuştur. Bunu Dârakutni ile İbn Şâhin, Abdurrahman b. Yahya el-Uzrî yoluyla Katâde b. Nu'man'dan şu şekilde rivayet ediyorlar: Gözü yanağına, elmacık kemiğinin üzerine akmış. Hz. Peygamber (s.a.) de onu yerine koymuş ve (bundan sonra) gözlerinin en iyi göreni (o gözü) olmuştu. Abdurrahman b. Yahya el-Uzrî adlı râvî de tenkid edilmiştir. Ukaylî diyor ki: Meçhul bir râvidir; bu bakımdan hadis delil alınamaz. Yine Dârakutnî ve Beyhakî, (*Delâil*'inde) Iyâz b. Abdillah b. Ebi Serh tarîkıyla Ebu Saîd el-Hudrî-Katâde'den; İbn Hişâm'ın *Sîre*'sinde (2/82) aktardığına göre İbn İshâk, Âsım b. Ömer b. Kâtade'den uzun bir mürsel hadis olarak benzer rivayetlerde bulunmuşlardır. İbn Abdilber, *el-İstiâb* adlı eserinde, ilk rivayetin daha sahih olduğunu söylemiştir.

10. İbn Hişâm, (2/83) İbn İshak'ın, Benî Adiy b. Neccâr'ın kardeşleri Kâsım b. Abdurrahman b. Râfi'den rivayet ettiğini aktarır. Kâsım'ı, İbn Hâtim (7/13) zikretmiş, ancak herhangi bir cerh ve ta'dîl kaydetmemiştir. Buharî ve Müslim (1903) de Enes b. Mâlik'ten benzer rivayetlerde bulunmuşlardır.

7— Müslümanlar Toparlanıyor:

Rasûlullah (s.a.) müslümanlara doğru ilerledi. O'nu (s.a.) miğferi altında ilk tanıyan Kâ'b b. Mâlik oldu. Hemen en yüksek sesiyle: "Müslümanlar! Müjdeler olsun! İşte Allah'ın Rasûlü (s.a.)!" diye bağırdı. Allah Rasûlü (s.a.) eliyle ona susmasını işaret etti. Müslümanlar hemen yanında toplandılar. Kendisiyle birlikte Şi'b yöresine doğru gittiler. Bunlar arasında Ebu Bekir, Ömer, Ali, Hâris b. Sımme el-Ensârî ve başka sahabîler vardı.

Dağa tırmanmaya başladıklarında Rasûlullah'a (s.a.), Avz denilen atına binmiş Übey b. Halef yetişti. Allah düşmanı (Übey), Allah Rasûlü'nü (s.a.) bu at üzerinde öldürebileceği vehmindeydi. Rasûlullah'a (s.a.) yaklaşınca, Rasûlullah (s.a.) Hâris b. Sımme'den harbesini aldı ve onunla Übeyy'i yaraladı. Darbe köprücük kemiğine denk gelmişti. Allah düşmanı,perişan birhalde geri döndü. Müşrikler kendisine: "Vallahi bir şeyciğin yok" dediler. Fakat o: "Vallahi, bende olan Zü'l-Mecaz ahâlisinde olsaydı tamamı ölürdü!" dedi. O, Mekke'de iken atını besler ve: "Muhammed'i bunun üzerinde öldüreceğim" derdi. Bu söz Rasûlullah'a (s.a.) ulaştığında: "Aksine, inşallahu teâlâ ben onu öldüreceğim." buyurmuştu. Rasûlullah (s.a.) kendisini yaralayınca Allah düşmanı, Allah Rasûlü'nün (s.a.) "Ben onu öldüreceğim," sözünü hatırladı. O zaman kendisinin bu yaradan öleceğini şeksiz şüphesiz anladı. Nitekim Mekke'ye dönüşü sırasında yolda Serif denilen yerde öldü.[11]

Hz. Ali, Rasûlullah'a (s.a.) içmesi için bir su getirdi. Suyun tadını acı bulduğu için içmedi. O suyla yüzündeki kanı yıkadı ve başına su döktü. Rasûlullah (s.a.) oradaki büyük bir kayanın üstüne çıkmak istedi fakat yapamadı. Talha çöktü, Rasûlullah (s.a.) da (onun sırtına basarak kayaya) çıktı. Namaz vakti gelmişti. Onlara oturarak namaz kıldırdı. Rasûlullah (s.a.) o gün Ensâr bayrağı altında durdu.

Hanzale el-Gasîl, -ki tam adı Hanzale b. Ebî Âmir'dir- Ebu Süfyan'ın üzerine saldırdı. Ebu Süfyan'ı yakaladığında Şeddâd b. Esved, Hanzale'ye hücum edip onu öldürdü. Hanzale cünübdü. Hanımıyla ilişki halindeyken savaş çağrısını işitmiş ve hemen cihada koşmuştu. Rasûlullah (s.a.) ashabına: "Meleklerin onu guslettirdiğini" haber verdi, sonra: "Hanımına sorun? Ona ne

11. İbn Hişâm, (2/84) sened zikretmeksizin kaydeder. İbn Kesîr, (2/63) Ebu'l-Esved'in Urve b. Zübeyr'den ve Zührî'nin Saîd b. Müseyyeb'ten rivayet ettiklerini aktarır. Her iki rivayet de mürseldir. İbn Kesîr'in (2/44) aktardığına göre, Taberî'nin Süddî yoluyla mürsel olarak rivayet ettiği uzun hadis içinde geçmektedir.

olmuştu?" buyurdu. Hanımına sordular, o da onlara durumu haber verdi.[12] Âlimler bunu; şehid, cünüp olarak ölürse, meleklere uyarak yıkanır hükmüne delil kılmışlardır.[13]

Müslümanlar, müşriklerin bayraktarını öldürdüler. Bayraklarını Amra bt. Alkame el-Hârisiyye adlı kadın yerden kaldırdı ve bayrak etrafında toplandılar

Ümmü Umâre (r.a.) -Nesibe bt. Kâ'b el-Mâziniyye- çok çetin bir biçimde savaştı. Amr b. Kamie'ye darbe üstüne darbe vurdu, ancak Amr'ı üzerindeki iki zırh korudu. Bu defa Amr, ona kılıçla vurdu ve omuzundan ağır bir şekilde yaraladı.

Abdüleşheloğullarından Üsayram diye tanınan Amr b. Sâbit henüz müslüman olmamıştı. Uhud savaşında, geçmişindeki güzellik ve iyilik sebebiyle Allah Teâlâ gönlüne İslâm'ı koydu; müslüman oldu. Kılıcını kaptı ve Hz. Peygamber'e (s.a.) katıldı. Savaştı ve yaralandı. Hiç kimse durumunu bilmiyordu. Savaş durunca, Abdüleşheloğulları kendi ölülerini aramak için ölüler arasında dolaşmaya çıktılar. Ölmek üzere olan Üsayram'ı buldular. "Vallahi bu, Üsayram! Onu buraya getiren nedir?.. Biz onu, bu dini inkâr ediyorken bırakmıştık." dediler. Sonra, "Seni buraya getiren şey nedir? Kavmine acıman mı yoksa İslâm'a rağbetin mi?" diye sordular. "Elbette, İslâm'a rağbetim. Allah'a ve Rasûlü'ne iman ettim. Sonra Allah Rasûlü'yle (s.a.) birlikte görmüş olduğunuz yarayı alıncaya kadar savaştım." dedi ve o anda vefat etti. Durumu Rasûlullah'a (s.a.) anlattılar. "O, cennet ehlindendir." buyurdu. Ebu Hureyre dedi ki: "Kesindir ki Allah Teâlâ'ya bir vakit namaz bile kılmadı."[14]

8— Ebu Süfyan'ın Soruları:

[Savaş bitince Ebu Süfyan dağa çıkıp seslendi: "Muhammed aranızda mı?"

12. İbn Hişâm, (2/75), senedsiz olarak aktarır. Hâkim, (3/204, 205), Beyhakî (4/15) ve Serrâc'ın İbn İshak yoluyla Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr-babası-dedesi yoluyla rivayetleri vardır. Senedi ceyyiddir. Heysemî'nin *Mecmau'z-Zevâid*'de (3/23) söylediğine göre bu hadisin Taberânî'nin hasen senedle İbn Abbas'tan rivayet ettiği bir şâhidi vardır. Ayrıca İbn Sa'd'ın kaydına göre (3/1/9), Hasan el-Basrî'den kavî mürsel bir şahidi daha vardır.
13. Bu, Ahmed b. Hanbel ile Ebu Hanîfe'nin görüşüdür. Mâlik, Şâfiî, Ebu Yusuf ve Muhammed ise: "Delilin umûmiliği sebebiyle şehid yıkanır. Zira vâcib olsaydı meleklerin yıkamasıyla sâkıt olurdu. Halbuki Hz. Peygamber (s.a.) yıkanmasını emretmiştir." demektedirler. Şevkânî de: "Bu doğrudur" demektedir. Bk. *Muğnî*, 2/530, 531.
14. İbn Hişâm, 2/90; Ahmed b. Hanbel, 5/428, 429: İbn İshak'dan, Husayn b. Abdurrahman b. Amr b. Sa'd b. Muaz-Ebu Ahmed'in azatlısı Ebu Süfyân-Ebu Hureyre yoluyla rivayet ediyorlar. Senedi güçlüdür.

Oradakiler cevap vermediler. Tekrar sordu: "Ebu Kuhâfe'nin oğlu (Ebu Bekir) aranızda mı?" Yine cevap vermediler. Bu sefer: "Ömer b. Hattâb aranızda mı?" diye sordu; yine cevap vermediler. Ebu Süfyan'ın kendisi ve kavmi, İslâm'ı ayakta tutanların bu üç şahsiyet olduğunu bildikleri için yalnızca bu üçünü sordu. Sonra: "Onları öldürdüysek, size bu kadarı yeter" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle demekten kendini alamadı: "Ey Allah düşmanı! Adını saydıkların hayattadır. Allah Teâlâ sana kötülüğü dokunacak olanı sağ bıraktı." Ebu Süfyan da: "Topluluk arasında emretmediğim bir müsle vâki olmuş, beni ayıplamayın."(15) dedi. Sonra: "En büyük Hübel!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Cevap vermiyor musunuz?" buyurdu. Ashâb: "Ne diyelim?" dediler. "Allah, en büyüktür ve en yücedir, deyin." buyurdu. Sonra Ebu Süfyan: "Bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Cevap vermiyor musunuz?" buyurdu. Ashâb: "Ne diyelim?" dediler. "Allah bizim mevlâmızdır, sizin mevlânız yok, deyin." buyurdu.(16)

Hz. Peygamber (s.a.), Ebu Süfyan tanrıları ve şirki ile övündüğünde; tevhidi yüceltmek, müslümanların kulluk yaptığı Zât'ın (Allah) yüceliğini, O'nun tarafının güçlülüğünü, O'nun mağlub edilemeyeceğini ve bizim O'nun taraftarları ve ordusu olduğumuzu bildirmek için kendisine cevap verilmesini emir buyurdu. Fakat, "Muhammed aranızda mı? İbn Ebî Kuhâfe aranızda mı? Ömer aranızda mı?" dediğinde Ebu Süfyan'a cevap verilmesini emretmedi. Aksine rivayete göre sahabeyi cevap vermekten alıkoydu ve "Ona cevap vermeyiniz." buyurdu. Çünkü Hz. Peygamber ve yanındakileri arama konusunda yaraları henüz soğumamıştı ve hâlâ öfke ateşleri yanıp tutuşmaktaydı. Ebu Süfyan, yanındakilere: "Bunlar ölmüşse, bu kadarı yeter size" dediğinde Hz. Ömer sinirlendi, kızgınlığı arttı ve: "Yalan söylüyorsun ey Allah düşmanı!" dedi. Bu bildirimde; küçümseme, kahramanlık, korkmamak, kendilerine kavimlerinin gücünü ve cesaretini iletir durumdaki düşmana kendini tanıtmak, gevşemediklerini ve güçsüz düşmediklerini, kendisinin (Hz. Ömer) ve müslümanların onlardan korkmamaya lâyık olduklarını, Allah'ın müslümanlardan onlara kötülüğü dokunacak olanları sağ bıraktığını bildirmek vardır. Bu üç şahsın sağ kaldığını bildirmekte ise, Ebu Süfyan ve kavmi menfaat sağladıklarını, kâr ettiklerini, düşmanın (müslümanların) ve grubunun kinini üzerlerine çektiklerini zannetmelerinin bir yanılgı olduğunu haber verme ve tek tek sorduğu zaman cevap verilmesinde mevcut olmayan bir bilek bükme hareketi vardır. Onları (Rasûlullah (s.a.) Ebu Bekir ve Ömer) sorması ve

15. Müsle: Cesedin, ölünün kulağını, burnunu kesmek, karnını deşmek şeklinde yapılan cihiliyye davranışı.
16. Buharî, 64/9; Ahmed b. Hanbel, 4/293: Berâ'dan. Ahmed b. Hanbel, 1/287, 288, 463: İbn Abbas'tan, hasen senedle.

kendi kavmine onların ölüm haberini yayması, düşmanın son oku ve tuzağı idi. Hz. Peygamber (s.a.) tuzağını iyice anlayıncaya kadar Ebu Süfyan'a karşı sabretti. Sonra Hz. Ömer ortaya çıkıp tuzak okunu geri çevirdi. İlk başta cevap vermemek en güzel davranıştı; ikincide ise en güzel davranış cevap vermekti. Onları sorduğunda cevap vermemekte; onu aşağılamak ve durumunu küçültmek vardı. Onların ölümünü başa kakınca, öldürüldüklerini zannedince ve böylece kibir ve azıtmadan hasıl olacak şeyler hasıl olunca; Hz. Ömer'in cevabında onu aşağılamak, küçümsemek, hor hakîr görmek vâki oldu. Bu durum, Hz. Peygamber'in (s.a.) "cevap vermeyiniz" sözüne ters düşmez. Çünkü O (a.s.), Ebu Süfyan "Muhammed aranızda mı? Filan aranızda mı? Falan aranızda mı?" diye sorduğunda cevap vermekten alıkoymuştur. Ama "İşte onlar öldürüldü." dediğinde cevap vermekten alıkoymamıştır. Her hâlükârda birincide cevap vermemekten, ikincisinde de cevap vermekten daha güzel bir davranış yoktur.

Sonra Ebu Süfyan: "Bugün Bedir'e mukabil bir gündür. Savaş dönüşümlüdür. (Bazan bu taraf kazanır, bazan öbür taraf)" dedi. Hz. Ömer şöyle cevap verdi: "Hayır, öyle değil. Bizim ölülerimiz cennette, sizin ölüleriniz ise cehennemdedir."[17]

9— Allah'ın Mü'minlere Yardımları:

İbn Abbas: "Allah Rasûlü (s.a.) Uhud savaşında yardım olunduğu gibi hiçbir yerde yardım olunmadı" dedi. Onun bu görüşünü inkâr ettiler. O zaman: "Benimle inkâr eden arasında Allah'ın kitabı hakemdir. Allah Teâlâ: 'Andolsun ki, Allah size verdiği sözde durdu. O'nun izniyle kâfirleri kesip biçiyordunuz.'[18] buyuruyor. Âyette geçen "el-hass = kesip biçmek" kelimesi öldürme anlamındadır. Savaş, günün başında müşriklerden 7 veya 9 tanesi öldürülünceye kadar Rasûlullah'ın (s.a.) ve ashabının lehine idi." dedi[19] ve hadisi zikretti.

[Allah Teâlâ, Bedir ve Uhud savaşlarında kendisinden yana bir güvenlik olarak müslümanların üzerine bir uyuklama, bir sekînet indirdi. Savaşta korku anındaki uyuklama emniyete, güvenliğe delildir ve Allah'tandır; fakat namazda, zikir ve ilim meclislerinde olursa şeytandandır.]

17. Bir önceki dipnotta kaynağı gösterilen İbn Abbas hadisinde geçmektedir.
18. Âl-i İmrân, 3/152.
19. Ahmed b. Hanbel, 1/287, 288, 463; Hasen senedle rivayet etmiştir ve Hâkim (2/296, 297) de sahih görmüştür.

Uhud savaşında melekler Rasûlullah'ı (s.a.) korumak için çarpıştılar. *Sahihayn*'da şöyle geçer: Sa'd b. Ebî Vakkâs anlatıyor: Uhud savaşında Rasûlullah'ı (s.a.), yanında üstlerinde beyaz elbise bulunan ve O'nu korumak için çetin bir şekilde çarpışan iki adamla birlikte gördüm. Onları ne daha önce, ne de daha sonra görmedim.[20]

10— Uhud Savaşındaki Müslümanların Kahramanlıkları:

Sahih-i Müslim'de şöyle geçer: Rasûlullah (s.a.) Uhud savaşında Ensar'dan yedi ve Kureyş'ten (muhâcirlerden) iki kişiyle yalnız kaldı. Düşmanlar O'na yaklaşınca, "Onları bizden kim uzaklaştırırsa cennetliktir veya cennette yoldaşımdır." buyurdu. Ensar'dan bir adam öne çıktı ve öldürülünceye kadar savaştı. Sonra tekrar yaklaştılar. "Onları bizden kim uzaklaştırırsa, cennetliktir veya cennette yoldaşımdır." buyurdu. Yine Ensar'dan bir adam öne çıktı ve öldürülünceye kadar savaştı. Yedi kişi öldürülünceye kadar bu böyle oldu. O zaman Rasûlullah (s.a.): "Arkadaşlarımıza insaf etmedik" buyurdu.[21] Hz. Peygamber'in (s.a.) söylediği bu son cümle, "Arkadaşlarımız bize insaf etmedi." anlamına gelecek şekilde de rivayet edilmiştir. Birinci anlamın vechi şudur: Ensar, savaşmak için birbiri peşinden teker teker gidip öldürülünce ve de iki Kureyşli savaşa çıkmayınca Hz. Peygamber böyle buyurdu: Yani Kureyş Ensar'a insaf etmedi. İkinci anlamın vechi de şudur: Arkadaşlar'dan maksat Allah Rasûlünü küçük bir grupla yalnız bırakıp kaçarak birer birer öldürülenlerdir. Onlar Allah Rasûlüne ve O'nun yanında sebat edenlere insaf etmemişlerdir.

İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre Ebu Bekir es-Sıddîk anlatıyor: Uhud savaşı olduğunda insanlar Hz. Peygamber'den (s.a.) kaçtılar. Hz.Peygamber'in (s.a.) yanına dönenlerin ilki bendim. Önünde bir adamın onu koruyup himaye etmek için savaştığını gördüm. "Talha, anam babam sana feda olsun! Talha, anam babam sana feda olsun!" dedim. Ben varmadan Ebu Ubeyde b. Cerrâh beni farketti. Bana kavuşuncaya kadar kuş gibi çırpınıyordu. Birlikte Rasûlullah'ın (s.a.) yanına vardık. Talha O'nun (s.a.) önüne yıkılmıştı. Hz. Peygamber (s.a.): "Kardeşinizi tutun. O, görevini yerine getirmiştir." buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.) alnının kenarından darbe almıştı. Elmacık kemiğinin üstünden yaralanmıştı, hatta miğfer halkalarından biri elmacık kemiğinin üstüne batmıştı. O halkayı Hz. Peygamber'in (yanağından) çıkartmak için gittim. Ebu Ubeyde dedi ki: "Ey Ebu Be-

20. Buharî, 64/18; Müslim, 2306.
21. Müslim, 1789.

kir, Allah'ını seversen bana bırak." Ebu Bekir anlatmaya devam ediyor: "Ebu Ubeyde, halkayı ağzına aldı ve onu Rasûlullah'a (s.a.) acı vermekten çekinerek yavaş yavaş çıkarmaya başladı, sonra halkayı ağzıyla çıkardı. Ebu Ubeyde'nin de iki ön dişi sökülmüştü." Hz. Ebu Bekir diyor ki: "Sonra diğer halkayı çıkarmak için yürüdüm. Ebu Ubeyde: Ey Ebu Bekir, Allah aşkına bana bırak, dedi ve halkayı dişleriyle tuttu ve sökünceye kadar yavaş yavaş çıkardı. Bu arada Ebu Ubeyde'nin diğer iki ön dişi de sökülmüştü. Sonra Rasûlullah (s.a.): Kardeşinizi tutun. Görevini yerine getirmiştir, buyurdu." Ebu Bekir der ki: "Tedavi etmek için Talha'nın yanına vardık. Kendisi on küsur yerinden yaralanmıştı."[22]

el-Emevî'nin *Megazî*'sinde şöyle geçer: Müşrikler dağa çıkmaya kalkıştıklarında Rasûlullah (s.a.) Sa'd'a: "Onları uzaklaştır." buyurdu. Yani, geri döndür diyordu. Sa'd: "Onları tek başıma nasıl geri döndürürüm?" dedi. Rasûlullah (s.a.) bunu üç defa söyledi. O zaman Sa'd, sadağından bir ok aldı ve bir adama atıp öldürdü. Sa'd dedi ki: Sonra o tanıdığım oku aldım, bir başkasına atıp onu da öldürdüm. Sonra o tanıdığım oku aldım, tekrar bir başkasına atıp onu da öldürdüm. Müşrikler bulundukları yerden indiler. Bu mübarek bir oktur, deyip sadağıma koydum. O ok, vefat edinceye kadar Sa'd'ın yanındaydı, sonra çocuklarına geçti.[23]

Sahihayn'da Ebu Hâzim'den rivayet olunmuştur: Ebu Hâzim'e Rasûlullah'ın yarasını sordular, şöyle anlattı: "Vallahi, ben Rasûlullah'ın (s.a.) yarasını kimin yıkadığını, suyu kimin döktüğünü ve ne ile tedavi edildiğini bilirim. Kızı Fâtıma yarasını yıkıyor, Ali b. Ebî Tâlib de kalkanla su döküyordu. Hz. Fâtıma suyun kanı artırdığını görünce, bir hasır parçası alıp, o parçayı yaktı ve yaraya sürdü. Kan da dindi."[24]

Buharî'de geçer: Rasûlullah'ın (s.a.) alt çenesinin sağ tarafındaki küçük azı dişi kırılmış, alnı yarılmış ve kanı akmaya başlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle diyordu: "Peygamberleri kendilerini hidâyete davet ederken, Peygamberlerinin yüzünü yaralayan ve dişini kıran bir kavim nasıl felâh bulur?" Allah azze ve celle şu âyet-i kerimeyi indirip: "Allah'ın, onların tevbelerini kabul

---

22. İbn Hibbân, 2213; Ebu Davud et-Tayâlisî, 2/99. Senedinde zayıf oluşunda ittifak olunan İshak b. Yahya b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî vardır. Hadisi Hâkim (3/26, 27) sahih kabul etmiş, Zehebî de şu sözleriyle ona katılmıştır: "İshak metruktur." Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/112) hadisi nakledip Bezzâr'a nisbet etmiş ve "Senedindeki İshâk b. Yahya b. Talha adlı râvi metrûktür." demiştir.
23. "Tanıdığım ok"tan maksat, Rasûlullah'ın (s.a.) kendisine verdiği oktur. Sa'd, o oku atıp birisini öldürüyor, müşrikler aynı oku alıp müslümanlar tarafına atıyorlar, Sa'd da tekrar aynı oku atıp birilerini öldürüyordu.
24. Buharî, 64/24; Müslim, 1790.

veya onlara azab etmesi işiyle senin bir ilişiğin yoktur. Onlar zâlimdirler."[25] buyurdu.

Müslümanlar bozguna uğradığında Enes b. Nadr hiç bozulmadı ve: "Allah'ım; şunların, (müslümanların) yaptıklarından dolayı Senden özür dilerim, şunların (müşriklerin) yaptıklarından da Sana sığınırım" dedi ve ileri atıldı. Sa'd b. Muaz onunla karşılaştı ve: "Nereye, ey Ebu Ömer?" dedi. Enes b. Nadr: "Cennetin kokusu ne güzel, ne hoş, ey Sa'd! Onu (cennet kokusunu) uhud'un arkasında duyuyorum" dedi, sonra yürüdü. Ölünceye kadar müşriklerle savaştı. Kızkardeşi onu parmaklarından tanıyıncaya kadar (cesedi) tanınamadı. Üzerinde seksen küsur mızrak, kılıç ve ok yarası vardı.[26]

Daha önce geçtiği gibi müşrikler, günün başında bozguna uğramışlardı. O zaman İblis: "Ey Allah'ın kulları! Allah sizin belânızı versin. Bozgundan geri dönünüz!" diye bağırdı, onlar da direnmeye başladılar.

Huzeyfe babasına baktı. Müslümanlar onu (babasını) müşriklerden zannederek öldürmek istiyorlardı. Huzeyfe: "Ey Allah'ın kulları! Babam..." dedi. Sözünü anlamayıp babasını öldürdüler. "Allah Teâlâ sizi bağışlasın." dedi. Rasûlullah (s.a.) diyetini vermek istedi. "Onun diyetini müslümanlara tasadduk ettim" diye cevap verdi. Böylece Huzeyfe'nin Hz. Peygamber'in (s.a.) gözündeki değeri daha da arttı.[27]

Zeyd b. Sâbit anlatıyor: Allah Rasûlü (s.a.) Uhud savaşında beni, Sa'd b. Rebî'i aramak için gönderdi ve buyurdu: "Onu görürsen, selâmımı söyle ve ona: Allah Rasûlü (s.a.) 'Kendini nasıl buluyorsun?' diye soruyor, de!" Zeyd der ki: Ölüler arasında dolaşmaya başladım. Nihayet yetmiş mızrak, kılıç ve ok yarası almış bir halde son nefesinde iken yanına vardım. "Ey Sa'd, Rasûlullah'ın (s.a.) sana selâmı var. Buyuruyor ki: 'Bana haber ver, kendini nasıl buluyorsun?" Sa'd: "Allah'ın selâmı Rasûlullah'ın da üzerine olsun. O'na (s.a.) şöyle de: Ey Allah'ın Rasûlü! Cennetin kokusunu alıyorum. Ensar'a da şöyle söyle: Gözünüz gördükçe (sağ olduğunuz sürece) Allah Rasûlü'ne karşı ihlaslı davranırsanız, Allah'a özür beyan etmezsiniz(etmek zorunda kalmazsınız)." dedi ve ruhunu teslim etti.[28]

---

25. Buharî, 64/21; Müslim, 1791; Tirmizî, 3005, 3006; İbn Mâce, 4027; Ahmed b. Hanbel, 3/99, 178, 201, 206, 253, 288: Hz. Enes'ten. Âyet: Âl-i İmrân, 3/128.
26. Buharî, 64/17; Müslim, 1903; Tirmizî, 3198, 3199; Ahmed b. Hanbel, 3/201, 253: Hz. Enes'ten
27. Buharî, 64/18.
28. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/94, 95; İbn İshâk'tan; Mâlik, *Muvatta*, 2/465, 466: Yahya b. Saîd'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir. İbn Abdilder der ki: Bu hadisi müsned olarak bilmiyorum; siyer âlimlerince mahfuz bir hadistir.

Muhacirlerden bir sahabî, Ensar'dan bir sahabîye kana boyanmış bir vaziyette rastladı ve: Ey falan! Muhammed'in öldürüldüğünü duydun mu? diye sordu. Ensârî dedi ki: Muhammed öldürülmüşse, o tebliğ görevini hakkıyla yerine getirdi. Siz de dininiz uğruna savaşın! Nitekim Allah Teâlâ âyet-i kerimesinde: "Muhammed bir Rasûl'dür. Ondan önce de Rasûller geçmişti..." buyurmuştur.(29)

Abdullah b. Amr b. Harâm anlatıyor: Uhud savaşından önce rüyamda Mübeşşir b. Abdülmünzir'i şöyle derken gördüm:

— Birkaç gün içinde bize gelirsin?

— Sen nerdesin? dedim.

— Cennette, istediğimiz gibi dolaşıyoruz.

— Sen Bedir savaşında öldürülmemiş miydin?

— Evet. Sonra bana hayat verildi.

Abdullah b. Amr, bunu Rasûlullah'a (s.a.) anlattığında Rasûlullah (s.a.): "Bu, şehitlik (müjdesi)dir ey Ebu Câbir." buyurdu.

Hayseme Ebu Sa'd'ın oğlu Bedir savaşında Rasûlullah'la beraber olup şehit düşmüştü. Dedi ki: Bedir savaşı beni yanılttı (katılamadım). Halbuki ben katılmaya çok istekliydim. Hangimiz savaşa gidecek diye oğlumla aramızda kura çektik. Kura oğluma çıktı ve şehitlik nimetine erdi. Dün oğlumu rüyamda, cennet meyvelerinin ve nehirlerinin arasında dolaşır vaziyette en güzel surette gördüm. Şöyle diyordu: "Bize katıl ve cennette yoldaşımız ol. Rabbimin bana vadettiğini gerçek buldum." Vallahi ey Allah'ın Rasûlü; ben onun cennetteki yoldaşlığını özlüyorum. Yaşım ilerledi, kemiğim inceldi, Rabbime kavuşmak istiyorum. Ey Allah'ın Rasûlü; beni şehitlik ve cennette Sa'd'a yoldaşlık nimetine erdirmesi için Allah'a dua et, dedi. Rasûlullah (s.a.) ona böylece dua etti ve Uhud'da şehid oldu.

Abdullah b. Cahş o gün şöyle dedi: Allah'ım! Sana yemin ederim ki, beni yarın düşmanla karşılaştır da beni öldürsünler; burnumu, kulağımı kessinler, sonra bana: "Neyin uğruna kesildin, biçildin?" diye sorasın da, "Senin uğruna" diyeyim.(30)

---

29. İbn Kesîr (1/409), İbn Ebî Necîh-babası senediyle kaydetmiş ve "Hafız Ebu Bekr el-Beyhakî, *Delâilu'n-Nübüvve* adlı eserinde rivayet etmektedir." demiştir. Âyet: Âl-i İmrân, 3/144.
30. Hâkim (3/199, 200), Said b. Müseyyeb yoluyla "Abdullah b. Cahş dedi ki" şeklinde rivayet etmekte ve: "Mürsel olmasaydı, Şeyhayn'ın şartına göre sahih olacaktı." demektedir. Zehebî de kendisine katılmaktadır. Hadisin şâhidleri için Bk. *el-İsâbe,* 4583.

Amr b. Cemûh çok fazla aksayan topal bir şahıstı. Dört tane genç oğlu var idi ve gaza ettiğinde Rasûlullah (s.a.) ile savaşa katılırlardı. Rasûlullah (s.a.) Uhud'a doğru yöneldiğinde o da Rasûlullah'la (s.a.) birlikte gitmek istedi. Oğulları kendisine: "Allah Teâlâ sana ruhsat vermiş. Otursan bile biz sana yeteriz. Allah senden cihad yükümlülüğünü kaldırmıştır." dediler. Bunun üzerine Amr b. Cemûh Rasûlullah'a (s.a.) geldi ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! Şu benim oğullarım, seninle savaşa çıkmamı engelliyorlar. Ben de vallahi şehid olmak ve cennette şu sakatlığımla (sağa sola) gidip gelmek istiyorum." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Allah Teâlâ senden cihad yükümlülüğünü kaldırmıştır." buyurdu. Çocuklarına da: "Onu geride bırakmanız gerekmez. Umulur ki Allah azze ve celle kendisini şahitlik nimetine erdirir." (31) Sonra Amr, Rasûlullah (s.a.) ile birlikte savaşa çıktı ve Uhud savaşında şehid edildi.

Enes b. Nadr, Muhâcir ve Ensar'dan bazı sahabîler arasında Ömer b. Hattâb'a ve Talha b. Ubeydillah'a rastladı. Ellerini salıvermişlerdi (silahlarını bırakmışlardı): "Sizi (böyle) oturtan nedir?" dedi. "Rasûlullah (s.a.) öldürüldü" dediler. "O'ndan sonraki hayatta sizler ne bekliyorsunuz? Kalkın ve Rasûlullah'ın öldüğü şey uğruna ölün." dedi. Sonra düşmana doğru yürüdü ve öldürülünceye kadar savaştı.(32)

Allah düşmanı Übey b. Halef zırha bürünmüş olarak geldi. Şöyle diyordu: "Muhammed kurtulursa ben kurtulmayayım!" Mekke'de iken Rasûlullah'ı (s.a.) öldüreceğine yemin ederdi. Kendisini Mus'ab b. Umeyr karşıladı, fakat Mus'ab öldürüldü. Rasûlullah (s.a.), Übey b. Halef'in tolgasıyla, tolgayı zırha bağlayan peçenin arasındaki açıklığı gördü ve harbesiyle onu yaraladı. Übey atından düştü. Öküz gibi böğürürken adamları onu taşıdılar ve: "Seni umutsuzluğa iten şey nedir?" dediler. Çünkü kendisi sadece çizilmişti (hafifçe yarılmıştı). O zaman adamlarına Hz. Peygamber'in (s.a.), "Aksine, inşaallah ben onu öldüreceğim." sözünü hatırlattı. Nitekim Râbiğ'de (Serif) öldü.(33)

---

31. İbn Hişâm, (*es-Sîra*, 2/90, 91) İbn İshak'tan, râvileri sika bir senedle naklediyor. Ahmed b. Hanbel (5/299), Ebu Katâde'den şöyle rivayet ediyor: Ebu Katâde anlatıyor: Emr b. Cemûh, Rasûlullah'a geldi ve: Ya Rasûlallah (s.a.)! Şu ayağım sağlam olarak cennette gezebilmem için öldürülünceye kadar Allah yolunda savaşsam, ne dersiniz? dedi. Ayağı topaldı. Rasûlullah (s.a.): "Evet!" buyurdu. Uhud savaşında kendisi, kardeşinin oğlu ile kölelerinden biri şehid edildiler. Rasûlullah (s.a.) cesedlerine rastlayınca: "Şu (sakat) ayağın iyileşmiş olarak cennette yürüdüğünü görür gibiyim." buyurdu. Rasûlullah (s.a.) emir verdi, o ikisini ve kölelerini bir kabre koydular. İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de dediği gibi senedi hasendir.
32. İbn Hişâm, 2/83: İbn İshak'tan. Daha önce de geçti.
33. Daha önce geçti. Bk. Dipnot: 11

İbn Ömer anlatıyor: "Gecenin bir vaktinde Batn-ı Râbiğ'de yürüyordum. Parlayan bir ateş (ışık) gördüm. O ateşten zincire vurulmuş (çekilen) susuzluğunu haykıran bir adam çıktı. Bir adam da şöyle diyordu: Buna su vermeyin. Zira bu, Rasûlullah'ın (s.a.) öldürdüğü adamdır; bu Übey b. Halef'tir."[34]

Nâfi' b. Cübeyr anlatıyor: Muhâcirlerden bir sahabînin şöyle dediğini duydum: "Uhud savaşına katıldım. Her yönden gelen oklara baktım. Rasûlullah (s.a.) ortada durduğu halde her biri O'ndan uzaklaşıyordu. (Manyetik bir kalkan var gibi ona doğru gelen oklar sağa sola sapıyordu.) O gün Abdullah b. Şihâb ez-Zührî'yi şöyle derken gördüm: "Bana Muhammed'i gösterin. O kurtulursa ben kurtulmayayım." Halbuki Rasûlullah (s.a.), yanında hiç kimse olmadığı halde onun yanıbaşındaydı. Sonra onun yanından geçtiler. Bunun üzerine Safvân kendisini ayıpladığında şöyle dedi: "Vallahi, onu görmedim. Allah'a yemin ederim, o bizden perdelenmişti (gizlenmişti). Halbuki biz dört kişi olarak savaşa çıkmış ve onu öldürmek üzere sözleşip anlaşmıştık. Emelimize ulaşamadık."

Ebu Saîd el-Hudrî'nin babası Rasûlullah'ın (s.a.) yarasını temizleyinceye kadar emdi. Rasûlullah (s.a.) kendisine: "Onu (yaradan emdiğini) püskürt!" buyurdu. "Vallahi, asla püskürtmem" dedi ve arkasını dönüp yürüdü. Hz. Peygamber (s.a.): "Cennet ahalisinden bir adama bakmak isteyen buna (bu adama) baksın."[35] buyurdu.

Zührî, Âsım b. Ömer, Muhammed b. Yahya b. Hibbân ve başkaları şöyle demişlerdir: Uhud günü, belâ ve imtihan günüydü. Allah azze ve celle onunla mü'minleri imtihan etti; küfrünü gizleyip diliyle müslüman olduğunu söyleyen münafıkları ortaya çıkardı. Allah Teâlâ o gün dostlarından şehitlik ikram etmek istediklerine ikramda bulundu. Uhud savaşı ile ilgili inen âyetlerden 61 adedi Âl-i İmrân sûresindendir. "Mü'minleri savaş için duracakları yerlere yerleştirmek üzere, erkenden evinden ayrılmıştır."[36] âyetiyle başlayıp hikâyenin sonuna kadar devam etmektedir.

11— Bu Savaştan Çıkan Fıkhî Hükümler:

1- Cihada başlandığında cihad yapmak gerekir. Hatta zırhını giyen, savaş elbisesine bürünen ve savaşa hazırlanan kişi, düşmanıyla savaşmadıkça

34. İbn Kesîr, *Tefsîr*'inde (1/416) Vâkıdî'den nakleder. Çok zayıftır.
35. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de (7637) munkatı' olarak rivayet eder.
36. Âl-i İmrân, 3/121.

savaştan vazgeçemez.

2- Düşmanlar gelip kapıya dayandığında, memleketlerinde bulunan müslümanların düşman için ülke (yurt, şehir, kasaba vs.) dışına çıkmaları gerekmez. Aksine ülkelerinde durup, orada savaşmak Rasûlullah'ın (s.a.) Uhud savaşında müslümanlara işaret ettiği gibi kendi lehlerine, düşmanın aleyhine ise caizdir.

3- İmam'ın (devlet başkanının veya komutanın) mal sahibi razı olmasa da yolu düştüğünde tebaasının bazı mülklerinden, arazisinden geçmesi caizdir.

4- İmam, bülûğa ermemiş çocuklardan savaşmaya gücü yetmeyenlere izin vermez. Rasûlullah'ın (s.a.) İbn Ömer'i ve yanındakileri geri çevirdiği gibi savaşa çıktıklarında bunları geri döndürür.

5- Kadınların savaşması ve cihadda kadınlardan yardım istenmesi caizdir.

6- Enes b. Nadr ve başkalarının daldığı gibi düşman arasına dalmak caizdir.

7- İmam yaralanırsa, Rasûlullah'ın (s.a.) bu savaşta yaptığı gibi,onlara (askerlerine ve tebaasına) oturarak namaz kıldırır. Sünneti vefat edinceye kadar bu hal üzre devam etti.[37]

8- Kişinin, Allah yolunda öldürülmek için dua ve bunu temenni etmesi caizdir. Bu, yasaklanmış ölüm temennisi değildir. Nitekim Abdullah b. Cahş'ın dediği gibi: Allah'ım; beni müşriklerden iyice kâfir ve çok öfkeli bir adamla karşılaştır, onunla çarpışayım, beni Senin uğrunda öldürsün, soysun, sonra burnumu ve kulaklarımı kessin de Sana kavuştuğumda: "Ey Abdullah b. Cahş; ne uğruna kesildin, biçildin?" diyesin, ben de: "Senin uğruna Yâ Rab!" diyeyim.

9- Hz. Peygamber'in (s.a.), Uhud savaşında şiddetli bir belâya uğrayan, yarası ağırlaşınca da kendisini kesen (intihar eden) Kuzman hakkında: "O

37. Bu, Üseyd b. Hudayr, Câbir b. Abdillah, Kays b. Kahd ve Ebu Hureyre'nin görüşü olup Evzâî, Ahmed b. Hanbel, Hammâd b. Zeyd, İshâk ve İbnü'l-Münzir bununla amel etmişlerdir. İmam Mâlik bir rivayetinde: "Ayakta durmaya gücü yetenin, oturan kimsenin arkasında kıldığı namaz sahih değildir." demiştir ki bu da, Muhammed b. Hasan'ın kavlidir. Sevrî, Şâfiî ve ashâb-ı re'y (Hanefîler): "Oturanın arkasında, ayakta durmaya gücü yeten insan ayakta durarak (kıyamda bulunarak) namaz kılar" demişlerdir. Bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/220, 221; *el-Muhallâ*, 3/59; *Neylü'l-Evtâr*, 3/159.

cehennemliklerdendir."[38] buyurmasına istinaden, kendisini öldüren müslüman cehennemliktir.

---

38. İbn Hişâm (2/88), İbn İshak'tan aktarmıştır. Âsım b. Ömer b. Katâde anlatıyor: Aramıza kendisine Kuzman denilen, kimlerden olduğu bilinmeyen bir adam gelmişti. Rasûlullah (s.a.) kendisine bu adamdan söz edilince: "O cehennemliklerdendir." diyordu. Âsım devam ediyor: "Uhud savaşı olduğunda çok çetin bir biçimde savaştı ve tek başına müşriklerden 8 veya 9 kişiyi öldürdü. Cesaret sahibi bir insandı. Sonra yaralandı, Zaferoğulları'nın evine taşındı. Müslümanlardan bazıları ona: Vallahi, bugün çok çalıştın (güzel savaştın) ey Kuzman, müjdeler olsun!" demeye başladılar. O ise: Neden müjdeler olsun?! Vallahi, sadece kavmimin hesabına (veya kavmimden utandığım için) savaştım. Böyle olmasaydı, savaşmazdım, diyordu. Yarası ağırlaşınca (dayanamadı) sadağından bir ok alarak onunla kendini öldürdü." Râvileri sikadır, ancak mürseldir.

Ayrıca Buharî (64/38) ve Müslim (112), Sehl b. Sa'd es-Saîdî'den rivayet ediyorlar: Sehl anlatıyor: Rasûlullah (s.a.) ve müşrikler karşılaşıp savaştılar. Rasûlullah (s.a.) askeri karargâhına, diğerleri de kendi karargâhlarına döndüler. İçlerinde Rasûlullah'ın (s.a.) ashabı arasında bir adam vardı ki düşman ordusundan ayrılan bir adam gördü mü peşine düşüyor ve kılıcı ile vurmadan bırakmıyordu. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm:

—Bugün bizden hiçbiri falan kadar yararlılık gösteremedi, dediler. Rasûlullah (s.a.) da:

—Dikkat edin, o adam cehennemliklerdendir, buyurdu.

Bunun üzerine bir sahabî "Ben devamlı onun yanında olacağım" dedi. Onunla birlikte çıktı, o durdukça duruyor, hızlandıkça hızlanıyordu. Derken adam ağır bir şekilde yaralandı. Çabuk ölmek istedi; kılıcının kabzasını yere, sivri ucunu da iki memesi arasına dayadı ve kılıcının üzerine yüklenerek kendisini öldürdü. Onu takip eden sahabî Rasûlullah'ın (s.a.) huzuruna çıkarak: "Senin Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ederim." deyince, Rasûlullah (s.a.): "Ne oldu ki?" buyurdu. O da: "Az önce cehennemlik olduğunu söylediğin adam yok mu, cemaat onun meselesini büyüttü. Ben de, ben sizin için onu izlerim, diyerek onu aramaya çıktım. Sonunda ağır bir biçimde yaralandı. Çabuk ölmek istedi, kılıcının kabzasını yere, sivri ucunu iki memesi arasına dayadı, sonra üzerine yüklenerek kendisini öldürdü." dedi. O zaman Allah Rasûlü (s.a.): "Adam bazan cehennemlik olduğu halde, görünürde cennet ehlinin amelini işler. Bazan da adam cennetlik olduğu halde insanların gözü önünde cehennemliklerin amelini işler" buyurdu.

Ebu Ya'lâ el-Mavsılî, *Müsned* adlı eserinde buradakinin benzeri bir hadis rivayet etmiştir. Ancak başlangıcı şöyledir: Rasûlullah'a (s.a.) Uhud savaşında: "Falanın gösterdiği kadar yararlıkta bulunanı görmedik, insanlar kaçtı ama o kaçmadı..." denildi. Râviler arasındaki Saîd b. Abdirrahman el-Kâdî'den her ne kadar Müslim rivayette bulunmuşsa da, Hâfız İbn Hacer, *et-Takrîb*'de bu şahıs için "Sadûktur, fakat hakkında vehmedilmiştir" demektedir. Bununla birlikte Heysemî de *Mecmau'z Zevâid*'de (6/116) "Râvileri *Sahih* râvileridir" diye kaydetmektedir. Ayrıca Bk. Buharî, 56/185; Müslim, 112; Ebu Hureyre'den şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah'la (s.a.) beraber Hayber savaşına katıldık. Rasûlullah (s.a.) yanında bulunanlardan müslüman olduğunu iddia eden bir adam hakkında: "O, cehennemliktir." buyurdu... Yine bu hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.) Bilâl'e, insanlar arasında, "Cennete ancak müslüman olan kişi girer ve Allah Teâlâ bu dini fâcir kimse ile de te'yid eder, destekler." diye seslenmesini emrettiği de kaydedilmektedir.

10- Şehidin yıkanmaması, (cenaze) namazının kılınmaması[39] elbisesinden başka şeye kefenlenmemesi, kanıyla ve üzerindeki yaralarla gömülmesi sünnettir. Ancak (düşman tarafından) elbiseleri soyulmuşsa, elbisesinden başka bir şeyle kefenlenebilir.

---

39. Bu konuda Hz. Peygamber'den (s.a.), onun Uhud'da ve başka gazvelerde şehid düşenler üzerine namaz kıldığı vâriddir. Nesâî (4/60), Tahâvî (*Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 1/291), Beyhakî (4/15, 16), Şeddâd b. el-Hâd'dan şöyle rivayet etmişlerdir: Çöl bedevîlerinden bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi, kendisine iman edip tâbi oldu, sonra da: "Seninle birlikte (yurdumdan, vatanımdan) hicret ediyorum (ayrılıyorum)" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) onu ashâbından bazılarına emanet etti. Hayber gazvesi vukû bulduğunda Rasûlullah (s.a.) bir miktar ganimet ele geçirdi; ganimeti taksim etti ve o şahsın payını da ayırdı. Kendileri için ayırdığı payları da arkadaşlarına verdi. O şahıs ordunun arkasını koruyan ardçılardandı. Gelince, payını kendisine verdiler. "Bu nedir?" dedi. "Rasûlullah'ın (s.a.) sana ayırdığı pay" dediler. Payını alıp Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına geldi. Aralarında şu konuşma geçti:

—Bu nedir?

—Sana ayırdığım paydır.

—Ben sana bunun için tâbi olmadım. Ben sana, şurama -boynunu işaret etti- bir ok atılsın da öleyim ve cennete gireyim diye tâbi oldum.

—Allah'ı tasdik edersen, O da senin isteğini gerçekleştirir.

Kısa bir süre eğleştiler ve sonra düşmanla çarpışmak için kalktılar. Bir müddet sonra bu şahıs taşınarak Hz. Peygamber'e (s.a.) getirildi. İşaret ettiği yerden bir ok isabet etmişti. Hz. Peygamber (s.a.) "Bu, o mu?" buyurdu. "Evet" dediler. "O, Allah'ı dasdik etti, Allah da onun isteğini gerçekleştirdi." dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) onu kendi cübbesine kefenledi, öne koyup cenaze namazını kıldı. Cenaze namazını kıldırırken Hz. Peygamber (s.a.) şu duayı okudu: "Allah'ım; bu Senin kulundur. Senin yolunda hicret ederek çıktı, şehit olarak öldürüldü, ben de buna şahidim." Hadisin senedi sahih olup Hâkim (3/595, 596) bu hadisi sahih kabul etmiş, Zehebî de onu tasdik etmiştir.

Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr* adlı eserinde (1/290) Abdullah b. Zübeyr'den naklediyor: "Uhud savaşında Hz. Hamza (nın cesedi) Rasûlullah'a (s.a.) getirildi, bir bürdeye sarıp namazını kıldı, dokuz tekbir aldı. Sonra diğer şehidler getirildi ve sıralandı. Bunların cenaze namazlarını kılarken, onlarla birlikte Hz. Hamza'nın da namazını (yeniden, tekrar tekrar) kılıyordu." Senedi ceyyiddir. Hadisin şahidleri için bk. Ahmed b. Hanbel, 1/463: İbn Mes'ûd'dan, kavî senedle; Dârakutnî, s. 474: İbn Abbas'tan; Hâkim, 3/198; İbn Mâce, 1513; *Nasbu'r-Râye*, 2/309, 314.

Ebu Davud (3137), Dârakutnî (s. 474) ve Hâkim (1/365)'de Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Hamza'nın yanına vardı, Hz. Hamza'ya müsle yapılmıştı. Hz. Hamza dışında hiç kimsenin (yani Uhud şehitlerinden hiç kimsenin) cenaze namazını kılmadı." Senedi hasendir. Râvinin demek istediği -Allah bilir ama- Hz. Hamza dışında hiç kimsenin namazını tek kılmadı. (Yani Hz. Hamza'nın namazını tek başına kıldı. Diğerlerininkini topluca kıldı.) Bu rivayet, Hz. Hamza haricindekiler üzerine, Hz. Hamza'yla birlikte namaz kılması şeklinde daha önce geçen Abdullah b. Zübeyr hadisiyle çelişmez.

Bütün bu hadisler göstermektedir ki, şehidler üzerine cenaze namazı kılmak meşrûdur; ancak vâcip değildir. Çünkü sahâbe-i kirâmdan çoğu Bedir savaşında ve diğer savaşlarda şehid düşmüşler, ancak Hz. Peygamber'in (s.a.) onlar üzerine cenaze namazı kıldığı rivayet edilmemiştir. Kılmış olsaydı, rivayet edilirdi. Müellif İbn Kayyim (rh.a.)

11- Şehid cünüb ise, meleklerin Hanzale b. Ebî Âmir'i guslettirdiği gibi guslettirilir.[40]

12- Şehidlerin öldükleri yere defnedilmesi, başka bir yere taşınmaması sünnettir. Bir grup sahabî şehidlerini Medine'ye taşıdılar. Bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.) tellâlı, şehidlerin, düştükleri yere götürülmesini emir veren bir çağrıda bulundu. Câbir anlatıyor: "Ben gözetlemede iken teyzem,babam ile dayımı şu taşımada kullanılan bir (dolap beygiri) hayvana beraberce yüklemiş olarak geldi. Onları mezarlığımıza defnetmek için Medine'ye soktu. Bu arada bir adam şöyle bağırarak geldi: "Kendinize gelin, Rasûlullah (s.a.) şehidlerinizi geri götürmenizi emrediyor, şehidlerinizi öldürüldükleri yere defnediniz!" Câbir anlatmaya devam ediyor: "Onları (babamla dayımı) geri götürdük ve öldürüldükleri yere defnettik. Muâviye b. Ebî Süfyan'ın halifeliği döneminde iken bana bir adam geldi ve: Ey Câbir! Vallahi, Muâviye'nin adamları babanın kabrini kazdılar, ortaya çıkardılar ve bir bölümü ortaya çıktı, dedi. Hemen oraya gittim ve bıraktığım (gömdüğüm) şekilde kendisinde hiçbir şey değişmemiş olarak buldum ve onu gizledim". İşte şehidlerin öldükleri yere defnedilmesi böylece sünnet oldu.[41]

13- Bir veya üç şehidin bir mezara defnedilmesi caizdir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) iki veya üç şehidi bir mezara defnediyordu. "Hangisi Kur'an'dan daha çok (âyet) ezberlemişti?" diye soruyor, birini işaret ediyorlardı. Kabre önce onu koyduruyordu.[42]

Abdullah b. Amr b. Harâm ve Amr b. Cemûh, aralarındaki muhabbet sebebiyle bir kabre (birlikte) defnedildiler. Rasûlullah (s.a.): "Dünyada bir-

---

de buna dayanarak: "İşin doğrusu, Allah Rasûlü (s.a.), her iki durumda da kendisine gelen vahye göre cenaze namazlarını kılmak veya kılmamak hususunda muhayyer bırakılmıştı. Nitekim bu, İmam Ahmed (b. Hanbel)'den nakledilen rivayetlerden biri olup, usûlüne ve mezhebine en uygun olan görüştür." demektedir. *Tehzîbu's-Sünen,* 4/295.

40. Yukarıda geçti. Bk. dipnot: 12, 13.

41. Ahmed, *Müsned,* 3/308, 398: Câbir'den, sahih senedle; özet olarak: Nesâî, 4/79; İbn Mâce, 1516; Ebu Davud 3165; Tirmizî, 1717; rivayet etmişler ve Tirmizî; Hasen -sahihtir demiştir. İbni Hibbân da (196) sahih görmüştür.

42. Buharî, 64/26; Tirmizî, 1036; Ebu Davud, 3138; Nesâî, 4/62; İbn Mâce, 1514: Câbir'den. Hadisten, bir mezara birden fazla ölünün defnedilmesinin- müellif İbn Kayyim'in (rh.a.) ifadesinin vehmettirdiğinin aksine- *Muğnî*'de (2/563) geçtiği gibi, zaruret haliyle mukayyed olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik İmam Şâfiî de (rh.a.) *el-Ümm* adlı eserinde (1/245) şöyle demektedir: "Darlık (yer sıkıntısı) ve acele gibi zaruret ânında iki veya üç ölü bir kabre defnedilebilir. En faziletlileri ve en iyileri kıble tarafına konulur. Her ne halde olursa olsun kadınların erkeklerle defnedilmesini uygun görmüyorum. Zaruret olur ve başka çıkar yol bulunamazsa, erkek kadının önüne kadın da erkeğin arkasına konulur ve erkekle kadın arasına kabirde topraktan bir engel oluşturulur."

birine muhabbet eden bu iki muhibbi bir mezara defnedin."[43] buyurdu.

Uzun bir süre sonra ikisine birer mezar kazıldı. Abdullah b. Amr b. Harâm'ın eli, yaralandığında koyduğu şekilde yarasının üzerinde duruyordu. Eli yarasından çekildiğinde kan fışkırdı. Yerine konulduğunda kan durdu.

Câbir şöyle anlatıyor: Mezarı kazıldığında babamı mezarında gördüm. Uyur gibi idi ve halinde az ya da çok bir değişiklik olmamıştı. Kendisine: Kefenlerini gördün mü? diye sorduklarında dedi ki: Yüzünü örten alaca çizgili bir kumaşla ve ayaklarını örten bir pelerinle[44] defnedilmişti. Bu çizgili kumaşı ve pelerini olduğu gibi bulduk. Halbuki aradan 46 sene geçmişti.[45]

Fakîhler; Hz. Peygamber'in (s.a.) Uhud şehidlerini elbiseleriyle defnetmesi, bunun müstehab ve evlâ oluşundan mıdır, yoksa vâcib oluşundan mıdır diye ihtilâf ettiler. Bu konuda iki görüş vardır:

Bunların ikincisi; bu görüşlerin en zâhir olanı Ebu Hanîfe'nin görüşüdür. İlki ise; Şâfiî ve Ahmed (b. Hanbel)'in görüşleridir. Şayet; "Yakub b. Şeybe'den ve başkasından ceyyid senedle rivayet olunduğuna göre Hz. Safiyye, Hz. Peygamber'e (s.a.) Hz. Hamza'yı kefenlemesi için iki elbise yollamış ve O da (s.a.) onlardan birisine onu (Hz. Hamza'yı) kefenlemiş, diğerine de bir başka şehidi kefenlemiştir."[46] denilirse, şöyle cevap verilir: Hz. Hamza'yı kâfirler soymuşlar, kendisine müsle yapmışlar, karnını yarmışlar ve ci-

---

43. İbn Hişâm (2/98) İbn İshak'tan nakleder. İbn İshak der ki: Bize Ebu İshak b. Yesâr, Selemeoğullarından bazı şeyhlerden rivayet etti: Rasûlullah (s.a.), o gün ölülerin defnedilmesini emrettiğinde şöyle buyurdu: Amr b. Cemûh ile Abdullah b. Amr b. Harâm'a bakın... Zira onlar dünyada iki samimi dosttular, ikisini birlikte bir kabre koyun!" Hadisi Ahmed b. Hanbel de (5/299) hasen senedle İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de (3/173) Ebu Katâde'den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir. Geniş bilgi için bk: 31 nolu dipnot. Yalnız, hadiste geçen "O, kardeşinin oğlu ve köleleri" sözü için İbn Abdilber, *Temhîd* adlı eserinde, "O, kardeşinin oğlu değil, amcasının oğlu idi" demektedir ki, doğrusu da budur. Ancak kendisinden daha yaşlı olabilir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel (5/413)'de Câbir'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Babam ve amcam o gün bir mezara defnedildiler." Senedi sahihtir. Kasdolunan şahıs, daha önceki rivayette açıklandığı gibi Amr b. Cemûh'tur; saygısından ötürü onu amca diye anmıştır.
44. *Lisânu'l-Arab*'da; Harmel; yaprağı söğüt yaprağına, çiçeği de yasemen çiçeğine benzeyen bir bitki şeklinde tarif edilmektedir.
45. İbn Sa'd, 3/562; Evzâî'den, Zührî-Câbir tarikıyla rivayet etmiştir. Râvileri sikadır, senedi sahihtir. Mâlik, *Muvatta*'da (2/470), Abdurrahman b. Sa'sa'a'dan; İbn İshak, *Meğâzî*'sinde: "Babam Ensardan birinden bana rivayet etti..." diyerek nakletmiştir.
46. Ahmed b. Hanbel, (1/165), sahih senedle; Beyhakî (3/401), bir başka tarikle, kavî bir senedle Zübeyr b. Avvâm, Yakub b. Şeybe yoluyla nakletmiştir. Yakub b. Şeybe, hadis âlimlerinin büyüklerinden; hâfız, imam ve allâme bir zâttır. Zehebî'nin, "Ondan daha güzel bir müsned yazılmadı" dediği *el-Müsnedü'l-Kebîr* adlı bir eseri vardır; fakat bu eseri tamamlayamamıştır. Yahya b. Maîn'in arkadaşlarından ve onların çağdaşlarından hadis yazmış; Ali b. Âsım, Yezid b. Harun, Ravh b. Ubâde ve başkalarından hadis dinlemiştir. Hicrî 262'de vefat etmiştir. Bk. *Tezkiretü'l-Huffâz*, 577.

ğerini çıkarmışlardı. Bunun için başka bir kefenle kefenlendi. Bu görüş (şehidin başka bir şeyle kefelenmesi görüşü) zayıflıkta, "Şehid guslettirilir" diyenin görüşüne benzer. Halbuki Allah Rasûlü'nün sünneti, tâbi olmaya (meleklerin sünnetinden) daha evlâdır, lâyıktır.

14- Çarpışmada can veren şehidin cenaze namazı kılınmaz. Zira Rasûlullah (s.a.) Uhud şehidleri üzerine cenaze namazını kılmamıştır ve O'nun (s.a.) gazâlarında yanında bulunup da şehid düşenlerden hiçbirinin cenaze namazını kıldığı bilinmemektedir. Râşid halifeleri de, onların nâibleri de böyle yapmışlardır.

Şayet; *Sahîhayn*'da, Ukbe b. Âmir hadisinde, Hz. Peygamber'in (s.a.) bir gün çıkıp Uhud şehidlerine ölülere kıldığı (cenaze) namazı gibi namaz kıldığı sâbittir, denilirse; [47] ve İbn Abbas'ın: "Rasûlullah (s.a.) Uhud şehidlerinin üzerine cenaze namazını kıldı."[48] diye rivayet ettiği ileri sürülürse; şöyle cevap verilir: Rasûlullah'ın (s.a.) vefatına yakın bir zamanda onlara bu namazı kılması, şehid edilmelerinden sekiz yıl sonra onlara veda edercesine bir namaz kılmadır. Bu, Hz. Peygamber'in vefat etmesinden önce Bakî kabristanına gidip ölülere ve dirilere veda edercesine istiğfar etmesine benzer. İşte bu da Rasûlullah'ın (s.a.) onlara veda etmesidir ve bu namaz ölüler üzerine kıldığı cenaze namazı demek değildir. Öyle olsa bile Rasûlullah (s.a.), özellikle "Kabir (e konulmuş cenaze) üzerine namaz kılınmaz veya bir aya kadar kılınabilir." görüşünde olanlara göre bu namazı sekiz yıl geciktirmezdi.

15- Hastalık veya topallıktan dolayı Allah Teâlâ'nın cihada katılmamasını mazur gördüğü şahısların, kendilerine vacip olmasa da cihada çıkmaları caizdir. Nitekim Amr b. Cemûh (r.a.) topal olduğu halde cihada çıkmıştır.

16- Müslümanlar, içlerinden birini kâfir zannederek öldürseler, devlet başkanının, öldürülen müslümanın diyetini Beytülmal'den ödemesi gerekir. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Yemân'ın diyetini (oğlu) Ebu Huzeyfe'ye ödemek istemiş, ancak Huzeyfe diyeti almaktan kaçınıp müslümanlara tasadduk etmiştir.

12- Uhud Savaşında Ortaya Çıkan Bazı Hikmetler:

Allah Teâla, "Sen mü'minleri savaş için duracakları yerlere yerleştirmek üzere erkenden evinden ayrılmıştın..."[49] âyetiyle olayı anlatmaya başladığı

47. Buharî, 64/17; Müslim, 2296; Ebu Davud, 3223, 3224; Nesâî, 4/61,62; Ahmed b. Hanbel, 4/149, 154, 157.
48. Daha önce geçti. Bk. Dipnot: 39.
49. Âl-i İmrân, 3/121.

yerden itibaren 60 âyet boyunca Âl-i İmrân sûresinde bunların esaslarına ve temel noktalarına işaret buyurmuştur:

1- Allah Teâlâ müslümanlara, itaatsizliklerinin, gevşekliklerinin ve birbirlerine düşmelerinin kötü sonucunu bildirmiş ve uğradıkları belânın sadece bu kötülükleri sebebiyle olduğunu şöylece haber vermiştir: "Andolsun ki Allah, size verdiği sözde durdu. O'nun izniyle onları (kâfirleri) kesip biçiyordunuz. Ama Allah size arzuladığınız zaferi gösterdikten sonra, gevşeyip bu hususta çekiştiniz ve isyan ettiniz; sizden kimi dünyayı, kimi ahireti istiyordu. Derken denemek için Allah sizi onlardan geri çevirip bozguna uğrattı. Andolsun ki O sizi bağışladı..."[50]

Peygambere isyanlarının, çekişmelerinin ve gevşemelerinin sonucunu görünce, bundan sonra çok hazırlıklı, uyanık ve Allah'ın yardımsız bırakmasına sebep olacak şeylerden daha bir sakınır oldular.

2- Allah'ın, Peygamberleri ve onlara uyanlar hakkındaki hikmeti ve sünneti, (düşmanlarıyla savaşta) birinde onların, diğerinde de düşmanlarının galip gelmesi şeklinde olagelmiştir. Fakat sonuç her zaman peygamberlerin ve onlara uyanların lehine olmuştur. Zira, daima galip gelseler peygamberlerle beraber hem mü'minler hem de daha başkaları savaşa girerlerdi. Dolayısıyla sadık mü'min, diğerlerinden ayırdedilemezdi. Tersine, devamlı mağlup olsalardı, peygamberlik ve elçi göndermenin maksadı hasıl olmazdı. Hikmeti gereği, Allah onlara her ikisini (zafer ve mağlubiyeti) de verdi; böylece peygamberlere hak inançtan ve onların getirdikleri şeylerden dolayı uyan, itaat eden kimseler ile onlara, özellikle zafer ve galibiyetlerinden ötürü uyanlar birbirlerinden ayrılmış olsunlar.

3- Bu durum, peygamberlerin özelliklerindendir. Nitekim (Bizans İmparatoru) Hirakl, Ebu Süfyan'a şöyle sormuştu:

— Onunla savaştınız mı?

— Evet.

— Onunla aranızdaki savaş nasıl neticelendi?

— Dönüşümlü. Birinde o bize galip gelir, diğerinde de biz ona galip geliriz.

— İşte peygamberler böyle imtihan olunurlar, sonra sonuç onların lehine olur.[51]

50. Âl-i İmrân, 3/152.
51. Buharî, 56/100.

4- Sadık mü'min sahtekâr münafıktan ayrılmıştır. Çünkü mü'minleri Allah Bedir savaşında düşmanlarına üstün kılıp şöhretleri yayılınca, içten onlarla birlik olmayan bir kısım kimseler, dış görünüş itibariyle onlarla beraber İslâm'a girmişti. Allah'ın hikmeti, kullarına mü'minle münafığı birbirinden ayıracak bir imtihanı sebep kılmayı gerektirdi. Nitekim münafıklar bu savaşta baş kaldırıp gizlediklerini söylediler, sırları ortaya çıktı. Uzaktan uzağa îma ettikleri şey açıklığa kavuştu. İnsanlar apaçık bir şekilde kâfir, mü'min ve münafık kısımlarına ayrıldılar. Böylece mü'minler, bizzat kendi evlerinde, kâfirler dışında kendileri ile bir arada bulunan ve kendilerinden ayrılmayan bir düşmanlarını daha tanıdılar, onlara karşı hazırlandılar ve onlardan sakındılar. Allah Teâlâ buna şöyle işaret etmektedir: "Allah inananları, sizin içinde bulunduğunuz durumda bırakacak değildir; temizi pisten ayıracaktır. Allah sizi gayba vâkıf kılacak değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer..."[52] Yani Allah Teâla, mü'minleri münafıklarla benzerlik arzeden bir hal üzere bırakacak değildir. Uhud savaşındaki malum imtihanla ayırdığı gibi iman ehlini münafıklardan ayıracaktır. Allah Teâlâ size, mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırdığı gaybı da bildirecek değildir. Onlar Allah Teâlâ'nın gaybında ve ilminde ayırdedilmişlerdir, ancak O, münafıkları kesin bir ayrımla ayırmak istemektedir. Böylece O'nun malumu olan gayb âyân beyan ortaya çıkmış olur. "Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer" şeklindeki Allah kelâmı, yaratıklarından peygamberlerden başka hiçbir kimsenin gaybı bilmeyeceğine açıklık getirmek için gelmiştir. Zira Allah, Rasûllerine gaybından dilediği şeyleri bildirir. Nitekim, "Gaybı bilen Allah, gaybı bildirmek istediği peygamberler dışında hiç kimseye bildirmez."[53] buyurmuştur. Sizin mutluluk ve saadetiniz, Rasûllerine bildirdiği gaybe iman etmektedir. Şayet gaybe inanır ve iman ederseniz en büyük sevap ve değer sizindir.

5- Allah, dostlarının ve taraftarlarının sevinçte ve tasada, hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları durumda, zaferi kendilerinin veya düşmanlarının kazanmaları halinde nasıl kulluk yapacaklarını ortaya çıkarmıştır. Mü'minler, hoşlarına giden ve gitmeyen konularda Allah'a itaata ve kulluğa devam ederlerse, işte onlar O'nun gerçek kullarıdır; sadece sevinç, nimet ve afiyet hallerinde Allah'a kulluk yapan kimseler gibi değildirler.

6- Şayet Allah Teâlâ mü'minlere devamlı yardım etse, her yerde düşmanlarına karşı zafer kazandırsa ve onları ebediyen düşmanlarına üstün ve galip

52. Âl-i İmrân, 3/179.
53. Cin, 72/26-27.

kılsaydı, nefisleri azıtır, kibirlenir ve kabarırdı. Ve şayet Allah Teâlâ, onlara daima zafer, galibiyet ihsan etseydi, bolca rızık verdiği kimseler nasıl olacaklarsa öyle olurlardı. Halbuki O'nun kullarını ancak sevinç ve sıkıntı, güçlük ve rahatlık, darlık ve bolluk ıslah eder. O, kullarının işlerini hikmetine yaraşır biçimde düzenleyendir ve O, kullarından haberdardır ve onları görendir.

7- Allah mü'minleri mağlubiyetle, yenilgiyle ve hezimetle imtihan ettiğinde zelil oldular, yenildiler ve boyun eğdiler. Bu sebeple O'nun izzet ve yardımını hakettiler. Zira zafer gömleği ancak zelilliğin ve kırılmanın (getirdiği) dostlukla giyilir. Nitekim Allah Teâlâ da: "Andolsun ki siz zelil bir durumda iken Allah (Bedir'de) size yardım etmişti."[54] ve "... Çokluğunuz sizi böbürlendirdiği ancak bir faydası da olmadığı Huneyn savaşında..."[55] buyurmuştur. Çünkü O, kulunu yüceltmeyi, üstün ve muzaffer kılmayı dilediği zaman önce onu kırar. Onu galip ve muzaffer kılması da kulunun zilleti ve kırılması ölçüsünde olur.

8- Allah Teâlâ, mü'min kulları için ikram yurdunda (cennet) öyle mertebeler hazırlamıştır ki, oralara amelleriyle ulaşamazlar, ancak belâ ve mihnetle ulaşabilirler. Kullarını, o mertebelere varış sebepleri cümlesinden olan salih amellere muvaffak kıldığı gibi, yine kendilerini bu mertebelere ulaştıracak belâ ve imtihan gibi sebepleri de onlar için takdir buyurmuştur.

9- Nefisler, daimi afiyet, zafer ve zenginlikten dolayı azgınlığa düşüp dünyaya meyleder. Bu ise nefisleri, Allah'a ve ahirete doğru yaptığı yolculuktaki ciddiyetinden uzaklaştıran bir hastalıktır. Rabbi, Mâliki ve merhamet edicisi (olan Allah), onun bu hastalıktan kurtulmasını istediğinde, kendisine yaptığı gayretli yolculuktan alıkoyan bu hastalığın ilacı olan belâ ve imtihanları takdir buyurur. Böylece bu belâ ve sıkıntılar, hastaya hoş olmayan ilacı içiren ve hastalıklarını tedavi için acı veren damarları kesen (ameliyat eden) doktor yerindedir; ki doktor hastayı bu durumda bıraksaydı hastalıklar onu sarardı ve ölümü bunların yüzünden olurdu.

10- Şehitlik, Allah katında Allah dostlarının en yüce mertebesidir. Şehidler de kulları arasında en seçkinleri ve en yakınlarıdır. Sıddîklık derecesinden sonra şehitlikten başka bir derece yoktur. O, kulları içerisinden, kanları Allah sevgisi ve rızası uğrunda dökülen, Allah sevgisi ve rızasını kendi canlarına tercih eden şehidler edinmekten hoşlanır. Bu dereceyi elde etmek için, düşmanı başına musallat etmesi gibi şehitliğe götüren sebepleri takdir etmesinden başka bir yol yoktur.

54. Âl-i İmrân, 3/123.
55. Tevbe, 9/25.

11- Allah Teâlâ, düşmanlarını yok edip öldürmek istediğinde, helâk edilip öldürülmelerini gerektirecek sebepleri hazırlar. Kâfir oluşlarından sonra bunun en büyük sebepleri isyanları, haddi aşıp azgınlaşmaları, Allah dostlarına eziyette aşırıya gitmeleri, onlarla çarpışıp savaşmaları ve üzerlerine musallat olmalarıdır. Böylece Allah dostları, günahlarından ve kusurlarından temizlenirken, düşmanlarının da mahvedilme, helâk edilme sebepleri artar. Allah Teâlâ şu âyette bunu anlatmaktadır: "Sakın gevşemeyin, üzülmeyin; iman etmişseniz mutlaka en üstün sizsiniz. Eğer siz (Uhud'da) bir yara almışsanız, (size düşman olan) topluluk da (Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. Böylece Biz, Allah'ın gerçek mü'minleri ortaya çıkarması ve içinizden şehidler edinmesi için bu günleri bazan lehlerine bazan da aleyhlerine olarak insanlar arasında döndürüp dururuz. Allah zalimleri sevmez. Ve böylece iman edenleri günahlardan arındırmak, inkârcıları da mahv etmek için böyle yaparız."[56] Allah Teâlâ bu hitabda mü'minleri teşvik edip kendilerine güvenlerini artırmak, gayret ve kararlılıklarını canlandırmakla güzelce teselli etmeyi bir araya getirmiş ve kâfirlerin onlara karşı galip gelmesini gerektiren göz kamaştırıcı hikmetleri saymıştır. Nitekim, "... Eğer siz (Uhud'da) bir yara almışsanız, (size düşman olan) topluluk da (Bedir'de) bir yara almıştı..."[57] buyurmuştur. Yaralanma ve acı çekme konusunda birbirinize denk oldunuz, fakat ümit ve sevap konusunda birbirinizden ayrıldınız. Nitekim şöyle buyurmuştur: "... Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedirler. Üstelik siz Allah'tan, onların ummadıkları şeyleri ummaktasınız.'"[58] Size ne oluyor ki yaralanıp acı çektiğinizde gevşeyip zayıflıyorsunuz. Müşrikler bu belâya şeytanın yolunda uğramışlarken siz benim yolumda ve rızamı kazanmak uğrunda maruz kaldınız.

Sonra Allah Teâlâ, bu dünya hayatının günlerini insanlar arasında evirip çevirdiğini, uğradıkları sıkıntının bugünün sıkıntısı olduğunu ve onu ahiretin aksine olarak dostları ve düşmanları arasında dönüşümlü olarak taksim ettiğini bildirmektedir. Zira ahiretin şerefi, zaferi ve ümidi sadece iman edenlere mahsustur.

Sonra bir başka hikmetini belirtti: Bu da, mü'minleri münafıklardan ayırdetmesidir. Böylece, daha önceleri onlar kendi gayb ilminde malum iken ru'yet ve müşahede ilmiyle de onları bildirmiştir. Bu gayb ilmi ile sevap veya ceza gerekmez; sevap ve ceza ancak duyu âleminde gerçekleşip görüldüğünde malum (olan hususlar)a gerekir.

56. Âl-i İmrân, 3/139-141.
57. Âl-i İmrân, 3/140.
58. Nisâ, 4/104.

Sonra bir başka hikmeti daha zikretti: Bu da Allah'ın mü'minler arasından şehidler edinmesidir. Zira O, kulları içinden şehidleri sever. Onlar için en yüce ve en üstün makamları hazırlamış ve onları bizzat kendisi için ayırmıştır. Öyle ki onları şehitlik derecesine erdirmeyi gerekli kılmıştır. Allah Teâlâ'nın: "... Allah zalimleri sevmez."[59] buyurması, Allah'ın Peygamberini Uhud savaşında yardımsız bırakan ve Uhud savaşına katılmayan münafıkları sevmeyip onlara gazaplandığını anlattığı gerçekten yerinde yapılmış hoş bir tenbihtir. Allah onları sevmediği için aralarından şehidler edinmemiştir. O gün mü'minlere tahsis ettiği ve şehid olanlara verdiği şeylerden mahrum etmek için münafıkları çevirip geri döndürmüştür. Böylece Allah, kendi dostlarını ve taraftarlarını muvaffak kıldığı yollardan o zalimleri alıkoymuştur.

Sonra bu savaşta başlarına gelen şeyler hakkındaki bir başka hikmeti zikretti: Bu hikmet, iman edenlerin arındırılmasıdır. Bu arındırma da onları günahlardan ve nefsin âfetlerinden temizlemesi ve kurtarması demektir. Yine aynı şekilde Allah Teâlâ, onları münafıklardan da kurtarıp arındırdı, böylece mü'minler münafıklardan ayrılmış oldu. Neticede mü'minlerin lehine iki tür arındırma ortaya çıkmış oldu: Nefislerinden arındırma ve düşman oldukları halde kendilerini mü'minlerdenmiş gibi gösteren münafıklardan arındırma.

Sonra diğer bir hikmeti daha zikretti: Azıtıp sapıtmaları, isyan etmeleri ve düşmanlıkları sebebiyle kâfirleri mahvetmesi. Sonra Allah Teâlâ onların, kendi yolunda cihad etmeksizin ve düşmanların eziyetlerine sabretmeksizin cennete gireceklerine dair hesaplarını ve zanlarını reddetti. Böyle düşünen ve zannedenler reddolunduklarına göre böyle bir şey kesinlikle mümkün değildir. İşte Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Yoksa siz, Allah aranızdan cihad edenleri ve sabredenleri bilmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz?.."[60] Yani: Sizden böyle bir şey ortaya çıkmadı ki, Allah onu bilsin. Çünkü böyle bir şey gerçekleşirse Allah onu muhakkak bilir ve buna karşılık sizi cennetle mükâfatlandırır. Mükâfat, mücerred bilgiye göre değil, malum olmuş vak'aya göredir. Allah Teâlâ kula, kendisinin malumu olan şey gerçekleşmeksizin, mücerred ilmine dayanarak mükâfat veya ceza vermez. Sonra Allah Teâlâ, temenni edip kavuşmayı arzuladıkları bir işten bozguna uğramalarını başlarına kakarak şöyle buyurdu: "Andolsun ki siz ölümle karşılaşmadan önce onu arzuluyordunuz. İşte onu gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz."[61]

59. Âl-i İmrân, 3/139.
60. Âl-i İmrân, 3/142.
61. Âl-i İmrân, 3/143.

İbn Abbas diyor ki: Allah Teâlâ, Peygamberinin dilinden Bedir şehidlerine ne gibi ikramlarda bulunduğunu haber verince ashab-ı kiram, şehidliği arzu edip içinde şehid olacakları ve (şehid) kardeşlerine kavuşacakları bir savaşı temenni ettiler. Allah Teâlâ da onlara, Uhud savaşında bunu gösterdi, sebeplerini hazırladı. Çok geçmeden Allah'ın dilediklerinden başkaları bozguna uğradılar. Bunun üzerine Allah: "Andolsun ki siz ölümle karşılaşmadan önce onu arzuluyordunuz. İşte onu gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz." âyetini indirdi.

12- Uhud vak'ası Rasûlullah'ın (s.a.) vefatı öncesinde, bu konuda bir başlangıç ve harikulâde bir belirti olmuştur. Allah mü'minleri teskin etti ve Rasûlullah'ın (s.a.) ölmesi veya öldürülmesi (söylentisiyle) gerisin geri dönmelerinden dolayı azarladı. Halbuki onlara gerekli olan, O'nun dini ve tevhidi üzere sabit kalmaları ve bu uğurda ölmeleri ya da öldürülmeleridir. Çünkü onlar Muhammed'in Rabbine ibadet etmektedirler; O ise hiç ölmez diridir. Muhammed ölse veya öldürülse bile bu durum onları O'nun dininden veya getirdiklerinden çevirmemelidir. Zira her canlı ölümü tadacaktır. Muhammed de bâki kalmak için peygamber gönderilmemiştir. Ne O, ne de kendileri bâki değildirler. Ancak İslâm ve tevhid uğrunda ölmelidirler; zira -Rasûlullah ölse de sağ kalsa da- ölüm mutlaka gelecektir. Onun için Allah Teâlâ, şeytan: "Muhammed öldürüldü!" diye bağırdığında, dininden dönenlerin dönüşünü kınayarak şöyle buyurmuştur: "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmişti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri mi döneceksiniz? Kim gerisin geri dönerse Allah'a hiçbir ziyan veremez. Allah, şükredenlerin mükâfatını verecektir."[62] Şükredenler ise, nimetin kıymetini bilen, ölünceye veya öldürülünceye kadar bu nimet üzere sebat edenlerdir. Rasûlullah (s.a.) vefat ettiği gün bu azarlamanın etkisi, bu hitabın hükmü ortaya çıktı. Gerisin geri dönüp mürted olanlar oldu, fakat şükredenler dinlerinde sebat ettiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ da onlara yardım etti, onları yüceltti ve düşmanlarına karşı muzaffer kıldı, sonucu da onların lehine çevirdi.

Daha sonra Allah Teâlâ, her canlı için tamamlayacağı ve sonunda kavuşacağı bir ecel tayin ettiğini haber verdi. İnsanların hepsi, yolları farklı olsa da tek bir kaynak şeklinde ölüm havuzuna gelecekler; sonra kıyamet durağından çeşitli yollara ayrılacaklar, bir kısmı cennete bir kısmı da cehenneme gideceklerdir.

---

62. Âl-i İmrân, 3/144.

Sonra Allah Teâlâ, peygamberlerinden büyük bir topluluğun ve onlarla birlikte kendilerine tâbi olanların çoğunun öldürüldüklerini, ama sağ kalanların Allah yolunda başlarına gelen belâlar karşısında gevşemediklerini, zayıflayıp yılmadıklarını ve boyun eğmediklerini haber verdi. Bu kimselerin savaş sırasında da gevşemediklerini, yılmadıklarını ve boyun eğmediklerini; aksine şehid olmayı metanetle, sabırla ve öne atılarak karşıladıklarını; geri dönerek, zelil bir şekilde boyun eğerek değil, bilakis izzetle, şerefle; geri kaçarak değil, öne atılarak şehid olmayı istediklerini bildirdi. Doğrusu, âyet-i kerime, her iki grubu da ele almaktadır.

Daha sonra Allah Teâlâ, peygamberlerin ve ümmetlerinin günahlarını itiraf ederek, tevbe istiğfarda bulunarak, Rablerinden ayaklarını sabit kılmasını ve düşmanlarına karşı yardım etmesini isteyerek kendi kavimlerine karşı zafer taleb edişlerini haber verdi. Buyurdu ki: "Söyledikleri sadece şu idi: "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılıklarımızı bağışla, ayaklarımızı sağlam tut, kâfir topluma karşı bize yardım et!" Bu yüzden Allah onlara, hem dünya karşılığının hem ahiret karşılığının en güzelini verdi. Çünkü Allah güzel davrananları sever."[63] Müslümanlar, düşmanın ancak günahları sebebiyle kendilerine galip geleceğini; şeytanın yine ancak günahları -ki bunlar, ya bir hakkı ödemedeki kusur ya da haddi aşmak şeklinde iki türlüdür- sebebiyle ayaklarını kaydırıp kendilerini yenebileceğini; zaferin de tâata bağlı olduğunu anlayınca: "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılıklarımızı bağışla!" dediler. Sonra Rab Tebareke ve Teâlâ ayaklarını sabit kılmadığı ve onlara yardım etmediği takdirde kendi başlarına sebat etmeye güç yetiremeyeceklerini ve düşmanlarına karşı yardım sağlayamayacaklarını anladılar. Eğer O ayaklarını sabit kılmaz ve kendilerine yardım etmezse kendilerinin sebat edemeyeceklerini ve zafere erişemeyeceklerini ve kendilerinin değil O'nun elinde olduğunu bildikleri bu şeyi O'ndan istediler. Bu yüzden şu iki makamın hakkını verdiler: 1) Yardımı icabettirici makam: Bu, tevhid ve Allah'a sığınmadır, 2) Yardıma engel olan şeyleri ortadan kaldırma makamı: Bu da günahlar ve aşırılıklardır. Peşinden Allah Teâlâ müslümanları düşmanlarına itaatten sakındırdı. Eğer onlara itaat ederlerse dünya ve ahirette hüsrana uğrayacaklarını haber verdi. Burada, Uhud savaşında müşrikler müslümanlara galip gelip zafer kazanınca müşriklere uyan münafıklara tariz vardır.

Sonra Allah Teâlâ, mü'minlerin dostu, yardım edenlerin en hayırlısı olduğunu ve dostu olduğu kişinin muzaffer olacağını haber verdi.

63. Âl-i İmrân, 3/146-147.

Sonra Allah Teâlâ düşmanlarının kalplerine müslümanlara hücum etmelerini ve onlarla savaşmaya kalkışmalarını engelleyen bir korku düşüreceğini ve kendi taraftarlarını düşmanlarına karşı kendisi sayesinde galip gelecekleri bir korku ordusuyla destekleyeceğini haber verdi. Bu korku gönüllerindeki şirk sebebiyledir ve şirkleri ölçüsünde olacaktır. Bu yüzden Allah'a şirk koşan en korkak, en ödlek şeydir. İmanlarına şirk karıştırmayan mü'minler için emniyet, hidayet ve kurtuluş; şirk koşan için ise korku, dalâlet ve bedbahtlık vardır.

Sonra müslümanlara, düşmanlarına karşı zafere eriştireceğine dair verdiği sözde durduğunu haber vermiştir. O, sözünü her zaman tutandır. Şayet müslümanlar itaata ve Peygamber'in emrine sarılmaya devam ederlerse zaferleri de devam eder. Fakat itaatten ayrılırlar, bulunmaları gereken yerden uzaklaşırlarsa, itaat bağından kopmuş olurlar. Böylece zafer de kendilerinden uzaklaşmış olur. Ayrıca, günahın kötü sonuçları ile itaatın güzel sonucunu bildirmek için, onları düşman karşısında bir ceza ve imtihan olmak üzere yüz geri etmiştir.

Sonra Allah Teâlâ, bütün bunların ardından onları affettiğini ve mü'min kullarına karşı ihsan sahibi olduğunu haber verdi. Hasan (el-Basrî)'ye: "Düşmanlarını başlarına musallat edip de onlar öldürebileceklerini öldürmüşler, cesetlerini parçalamışlar ve emellerine ulaşmışlarken Allah müslümanları nasıl affetmiş oluyor?" diye sorulduğunda şöyle cevap verdi: "Onları affetmeseydi, müşrikler köklerini kazırlardı. Fakat bu affı sebebiyledir ki, köklerini kazımak üzere toplanmışken düşmanlarını onlardan püskürtmüştür."

Sonra onlara, şiddetli kaçışları esnasındaki hallerini hatırlattı. Yani kaçma konusundaki ciddiyetlerini ve yeryüzündeki gidişlerini veya dağa çıkışlarını ki, ne Peygambere ne de ashabından birisine bakıyorlardı. Üstelik Peygamber arkalarından onları şöyle çağırıyordu: "Bana gelin ey Allah'ın kulları! Ben Allah'ın Rasûlü'yüm!" Bu kaçış ve firarları sebebiyle Allah onları, biri bozgun ve yenilgi kederi diğeri şeytanın aralarında, "Muhammed öldürüldü!" şeklinde çığlık atması kederi olmak üzere keder üstüne kedere uğrattı.

Denilmiştir ki: Allah Teâlâ, Rasûlü'nün yanından kaçmak ve O'nu düşmanlarına teslim etmekle Rasûlü'nü kederlendirmenize karşılık sizi bir kederle cezalandırmıştır. Bu keder, Peygamberini kedere düşürmenize karşılık size ceza olarak verilen bir kederdir.

Birinci görüş, birkaç yönden daha uygun görünmektedir:

1- "Kaybettiğinize ve başınıza gelene üzülmeyesiniz diye..."[64] buyrulması, bu keder üstüne kederin hikmetine dikkat çekmedir. Bu ise Allah'ın, kaybettikleri zafer ile uğradıkları bozguna ve yaralanmalara üzülmelerini unutturmasıdır. Nitekim bu nedenle acılarını unuttular. Bu da ancak, kederi takip eden bir başka kederle hasıl olur.

2- Bu görüş, gerçeğe de uygundur. Şöyle ki, ganimeti kaybedişten dolayı bir keder hasıl oldu, sonra bunu bozgunun kederi, sonra uğradıkları yaralanma kederi, sonra öldürülme kederi, sonra Rasûlullah'ın (s.a.) öldürülmüş olduğu haberini işitmeleri kederi, sonra da bunu düşmanlarının dağda onların üst tarafında bir yere çıkmalarından ötürü bir keder izledi. Allah'ın muradı özellikle iki keder değildir; aksine deneme ve imtihanın tam olması için, birbirini izleyen kederlerdir.

3- Âyetteki "bigammin" ifadesi, sevabın tamamındandır, sevabın verilişinin sebebi değildir. Anlamı: Kaçmak, peygamberlerini ve ashabını (düşmana) teslim etmek, Peygamber kendilerini çağırırken O'na koşmamak, bulunmaları gereken yerde kalmak hususunda O'na muhalefet etmek, kendilerine verilen emir konusunda çekişmeleri ve gevşemeleri gibi, müslümanlardan ortaya çıkan davranışlara ceza olarak, sizi bir keder ardından başka bir kedere uğrattık demektir. Bu davranışlardan her biri kendisine has bir keder gerektirir ve onlardan sadır olan sebeplerle gerekçelerin birbirini izlemesi gibi uğradıkları kederler de birbirini izler. Eğer Allah affıyla telafi etmeseydi iş başka türlü olurdu. Allah'ın, onlara olan lütfu, şefkat ve merhametindendir ki, onlardan sadır olan bu davranışlar, insan tabiatının icaplarından olup kendilerini sürekli bir zaferden alıkoyan ve nefislerinde yerleşmiş bir takım kalıntılardır. Allah onlara lütfederek kuvveden fiile çıkarttığı sebepler hazırlamıştır. Bunlardan dolayı istenilmeyen neticeler ortaya çıkmıştır. İşte o zaman, bunlardan tevbe etmenin, emsallerinden sakınmanın ve zıtlarıyla bunları savuşturmanın gerekli bir şey olduğunu ve bu olmadan kendileri için bir kurtuluş ve devamlı, kalıcı bir zaferin mümkün olamayacağını anladılar. Bu sebeple artık daha çok sakınır ve böyle davranmalarına sebep olan şeylerin gediklerini çok iyi bir biçimde tanır oldular.

لَعَلَّ عَتْبَكَ مَحْمُودٌ عَوَاقِبُهُ وَرُبَّمَا صَحَّتِ الأَجْسَامُ بِالعِلَلِ

"Belki de senin kınamalarının sonuçları övgü olacaktır;

Nice bedenler vardır ki hastalıklarla sağlığa kavuşmuştur."

64. Âl-i İmrân, 3/153.

Sonra Allah Teâlâ, rahmetiyle mü'minleri telâfi etti ve onların kederlerini hafifletti. Katından bir güven ve rahmet olarak indirdiği uyuklama ile o kederi kendilerinden giderdi. Bedir savaşında mü'minlere indirdiği gibi, savaştaki uyuklama, zaferin ve güvenin bir belirtisidir. Ayrıca Allah Teâlâ, bu uyuklamaya tutulmayan kişilerin, dini, peygamberi veya arkadaşlarına değil de kendi canlarına ehemmiyet veren kişiler olduklarını haber verdi. Bunlar, Allah hakkında cahiliyet devri insanlarına yaraşır, doğru olmayan zanlarda bulunanlardır. Allah hakkında yakışık almayan bu zan; Allah Teâlâ'nın Rasûlü'ne yardım etmeyeceği, O'nun işinin dağılıp yok olacağı ve Allah'ın, Rasûlü'nü öldürülmeye terkedeceği şeklinde açıklanmıştır. Yine bu zan; mü'minlerin uğradıkları bu belânın Allah'ın kazâ ve kaderiyle olmadığı ve Allah'ın bunda bir hikmeti bulunmadığı şeklinde de açıklanmıştır. Ayrıca hikmetin, kaderin, Rasûlü'nün işini tamamlamasının ve İslâm'ı bütün dinlere üstün kılmasının inkâr edilmesi şeklinde de açıklanmıştır. İşte bu zan, Fetih sûresinde buyurulduğu gibi, münafıkların ve müşriklerin Allah Teâlâ'ya karşı besledikleri kötü zanlarıdır: "Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara da azabetsin. Kötü olaylar kendi başlarına gelsin. Allah, onlara gazab etmiş, onları lânetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü dönüş yeridir."[65] Bu ancak kötü bir zan, cahiliyet devri insanlarına has bir cahiliye zannı ve gerçek dışı bir zandır. Allah'ın hikmetine, hamdine ve tek Rab tek ilah oluşuna, caymayacağı sadık vadine yaraşır olanın ve Peygamberlerine yardım edeceğine ve onları hor zelil bırakmayacağına ve galiplerin kendi ordusu olacağına dair daha önce vermiş olduğu söze yaraşır olanın aksine bu zan, O'nun en güzel isimlerine (esmâ-i hüsnâsına), en yüce sıfatlarına, bütün kusurlardan ve kötülüklerden arınmış zatına yakışmayan bir zandır. Kim ki, O'nun, Rasûlü'ne yardım etmeyeceğini, işini tamamlamayacağını, onu desteklemeyeceğini; kendi grubunu desteklemeyip onları yüceltmeyeceğini ve düşmanlarına karşı zafere erdirmeyip üstün kılmayacağını; kendi dinine ve kitabına yardım etmeyeceğini; hiçbir zaman ayağa kalkamayacak bir yok olmayla tevhidi ve hakkı yok edeceği bir daimî galibiyet ile tevhid üzerine şirki, hak üzerine bâtılı galip kılacağını zannederse; Allah hakkında kötü zanda bulunmuş ve O'nu kemâline, celâline, sıfatlarına, niteliklerine lâyık olanın aksine nisbet etmiş olur. Zira O'nun hamdi ve izzeti, hikmeti ve ilâhlığı, buna tenezzül etmediği gibi, taraftarlarının ve ordusunun boyun eğmesine, sürekli yardım ve daimî zaferin kendisinden yüz çeviren müşrik düşmanlar tarafında olmasına da razı olmaz. Kim Allah'ı böyle zannederse O'nu tanımamış, isimleri-

65. Fetih, 48/6.

ni, sıfatlarını ve kemâlini bilememiş demektir. Aynı şekilde bunun O'nun kazâ ve kaderiyle meydana geldiğini inkâr eden kişi de O'nu tanımamış, Rab oluşunu, mülkünü ve azametini bilememiş demektir. Yine aynı şekilde, takdir etmiş olduğu bu ve bundan gayrı hususları kendisinden ötürü hamd edilmesini hak etmiş tam bir hikmet ve iyi bir gaye için takdir etmiş olmasını ve bunun, bulunması kaçırılmasından kendisine daha sevimli bir hikmeti ve arzulanan bir gayesi bulunmayan bir iradeden kaynaklandığını ve o hikmet ve arzulanan gayeye götüren ama hoş olmayan bu sebeplerin takdirinin sevdiğine götürdüğünden dolayı bunların hikmetten dışarı çıkmadıklarını inkâr eden kimse de böyledir. O kişiye hoş gelmese de Allah Teâlâ, onları keyfi olarak takdir etmemiş , lüzumsuz yere vücuda getirmemiş ve boş yere yaratmamıştır. "... İşte bu kâfirlerin zannıdır. Vay ateşte yanacak kâfirlerin haline" [66] İnsanların pek çoğu kendilerine has ya da başkalarına karşı yaptığı davranışlarda Allah hakkında haksız yere kötü zan besliyorlar. Bundan ancak Allah'ı tanıyan, isimlerini ve sıfatlarını bilen, hamdinin ve hikmetinin gerektirdiğini idrak eden kişiler kurtulabilir. Kim O'nun rahmetinden ümit keserse ve rahmetinden umutsuz olursa Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

İhsan ve ihlâslarına rağmen, O'nun kendi dostlarına azab edeceğine ve dostlarıyla düşmanlarına eşit davranacağına cevaz veren kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun yaratıklarını başıboş bırakacağını, emir ve yasaklardan sorumsuz olacaklarını, onlara peygamberlerini göndermeyeceğini, kitaplarını indirmeyecğini, bilakis onları hayvanlar gibi kendi hallerine terkedeceğini zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Sevap ve ceza vermek için öldükten sonra kullarını, iyileri iyilikleri sebebiyle ödüllendireceği, kötüleri kötülükleri sebebiyle cezalandıracağı, yaratıklarına ayrılığa düştükleri konularda gerçeği açıklayacağı, bütün âlemlere kendisinin ve peygamberlerinin doğruluğunu ve düşmanlarının yalancı olduğunu göstereceği bir yerde bir araya getirmeyeceğini zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Emrini yerine getirmek gayesiyle Allah rızası için hâlis niyetle işlediği salih amelini boşa çıkaracağını ve kulun herhangi bir kusuru olmaksızın sebepsiz yere amelini iptal edeceğini veya yapmadığı, seçme şansı olmayan, gücünün yetmediği ve isteği dışında oluşan hususlarda O'nun kendisini cezalandıracağını —bilâkis Allah Teâlâ onu fiillerine göre cezalandıracaktır— ya da ya-

66. Sâd, 38/27.

lancı düşmanlarını, nebîlerini ve resûllerini desteklediği mucizelerle kendisine karşı destekleyeceğini ve kullarını dalâlete düşürsünler diye mucizeleri onların ellerine vereceğini; O'ndan gelen herşeyin, —hatta ömrünü O'na itaat yolunda harcayana azab etmesinin ve onu cehennemdeki esfel-i sâfilîn'de (cehennemin en alt katında) ebediyen bırakmasının ve ömrünü kendisine, rasûllerine ve dinine düşmanlık uğrunda tüketene ise ikramda bulunmasının ve a'lâ-yı illiyyîn'e (cennetin en üst katına) yükseltmesinin bile— güzel olacağını, O'nun yanında her iki durumun da güzellikte denk olduğunu, bunlardan birisinin imkânsızlığının ve diğerinin vuku bulmasının ancak doğru bir haberle bilineceğini, yoksa aklın birinin kötü, diğerinin iyi olduğu hakkında hüküm veremeyeceğini zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Kim ki, Allah Teâlâ'nın kendisinden, sıfatlarından ve fiillerinden dış görünüşü itibariyle bâtıl, teşbih ve temsil olan ifadelerle haber verip hakkı terkettiğini, hakkı haber vermediğini; bunu kapalı rumuzlarla anlattığını; açıklamadığı üstü kapalı işaretlerle belirttiğini; daima teşbih, temsil ve bâtılla açıkladığını; yaratıklarının zihinlerini, güçlerini ve düşüncelerini, sözü kullanıldığı anlam dışına çıkarmaya ve te'vili dışında te'vil etmeye ve o söz için iğrenç ihtimalleri, açıklama ve anlatmadan daha çok bilmece ve bulmacalara benzeyen te'villeri aramaya çalışmalarını istediğini; onları isimlerini ve sıfatlarını bilmek için Allah'ın kitabına değil, kendilerinin akıl ve görüşlerine başvurmaya havale ettiğini; Allah'ın kelâmını kendi konuşmalarında ve lisanlarında bildikleri şekle yorumlamamalarını istediğini; yaratıklarına açıklanması gereken hakkı açıklamaya ve onları bâtıl itikada düşürecek sözlerden alıkoymaya gücü yettiği halde böyle yapacağı yerde bunu yapmayarak onları hidayet ve açıklama yolunun aksi bir istikamete sürüklediğini zannederse Allah hakkında kötü zanda bulunmuş olur. Zira kim, kendisinin ve öncekilerin açıkladığı gibi, O'nun açık sözlerle hakkı anlatmaya kâdir olmadığını söylerse Allah'ın kudretinde acizlik var zannında bulunmuş olur. Şayet muktedirdir fakat açıklamamış, açıklamaktan ve hakkı tasrihten kaçınıp şüpheye, hatta muhal olan bâtıla ve fasit itikada düşürmüştür derse, Allah'ın hikmeti ve rahmeti hakkında kötü zanda bulunmuş; Allah'ın ve Rasûlü'nün değil kendisinin ve seleflerinin haktan açıklıkla söz ettiklerini, hidayet ve hakkın kendi sözlerinde ve ifadelerinde olduğunu zannetmiş olur. Allah'ın kelâmına gelince, bunun zahirinden teşbih, temsil ve dalâlet; şaşkınlık ve hayret içindeki kimselerin sözlerinin[67] zâhirinden ise hak ve hidayet elde

67. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'de (3/338, 387) Câbir'den naklettiğine göre Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek: "Biz yahudilerden bizi hayrete düşüren sözler işitiyoruz. Bazılarını kaydetmemize ne dersin?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Yahudilerin ve hıristiyanların şaşırdığı gibi siz de mi şaşıracaksınız? Ben size anlaşılır, parlak bir

edilir görüşü de Allah hakkındaki zanların en kötüsüdür. Ve işte böyle düşünenler, Allah hakkında kötü zanda bulunan ve O'nun şanına yaraşmaz gerçekdışı bir cahiliye zannı besleyen kişilerdendirler.

Allah hakkında, mülkünde istemediği ve icad etmeye, yaratmaya güç yetiremediği şeylerin olduğunu zanneden de O'nun hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun ezelden ebede kadar yapıp-etmekten uzak, faaliyetsiz olduğunu ve o vakit fiile güç yetirmekle tavsif olunamayacağını, sonra muktedir değilken fiile muktedir hale geldiğini zanneden de O'nun hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun işitmediğini, görmediğini, varlıkları bilmediğini; göklerin, yerin ve yıldızların sayısını, insanları, onların hareketlerini ve yaptıklarını bilmediğini; mevcudattan herhangi bir şeyi aynıyla bilmediğini zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

İşitmesi, görmesi, ilmi, iradesi, söylediği bir sözü (kelâmı) olmadığını; yaratıklarından hiçbiriyle konuşmadığını ve ebediyyen de konuşmayacağını, söz söylemediğini ve söylemeyeceğini; O'nunla kâim bir emri ve nehyi bulunmadığını zanneden kimse de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun göklerin üstünde, yaratıklarından uzak bir şekilde arşının üzerinde bulunduğunu, O'nun yüce zâtının arşına nisbetinin, arşının esfel-i sâfilîne ve adını anmaya değmez mekânlara nisbeti gibi olduğunu, Allah'ın en yüksekte bulunduğu gibi en aşağılarda da olduğunu zanneden kimse de Allah hakkında en çirkin, en kötü bir zanda bulunmuştur.

Kim, O'nun iman, iyilik, itaat ve ıslahı sevdiği gibi, küfrü, fıskı, isyanı ve fesadı sevdiğini zannederse Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun hoşlanıp razı olmadığını, kızıp öfkelenmediğini, dostluk ve düşmanlık etmediğini, yaratıklarından hiçbirine yakınlaşmadığını ve hiçbir kimsenin de O'na yaklaşamayacağını; şeytanların, mukarreb melekler ile Allah'ın kurtuluşa ermiş evliyası gibi O'nun zâtına yakın olduğunu zannederse Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

İki zıt şey arasında eşit davrandığını ya da her yönden eşit iki şey arasın-

delil getirdim. Şayet Musa sağ olsaydı, bana tâbi olmaktan başka bir yol bulamazdı" buyurdu. Bu hadis hasen bir hadistir. Yine *Müsned*'de (3/470, 471) Abdullah b. Şeddâd'dan nakledilen bir şâhid hadis bulunmaktadır. Ebu Ya'lâ da Hz. Ömer'den bir başka hadis rivayet etmiştir.

da ayırım yaptığını veya uzun ömrün halisane, doğru düzgün ibadetlerini bunların ardından işlenen bir tek büyük günah yüzünden boşa çıkaracağını ve bu ibadetleri işleyen kişiyi, kendisine göz açıp kapayıncaya kadar bile iman etmeyen ve bütün ömrünü kendisini öfkelendirecek işler uğrunda harcayan, Allah'ın peygamberlerine ve dinine düşmanlık yapmakla tüketen kişiler gibi o büyük günah sebebiyle ebediyen sonsuza kadar cehennemde bırakacağını ve o büyük günah sebebiyle bütün iyi amellerini iptal ederek onu ebedi azapta bırakacağını zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Sözün özü, O'nu kendisinin ve peygamberlerinin nitelemiş olduğu sıfatların tersine sahip zanneden veya kendisinin ve peygamberlerinin O'nu nitelediği sıfatların gerçeklerine O'nun sahip olmadığını söyleyen kişi Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

O'nun çocuğu veya ortağı bulunduğunu ya da herhangi bir kimsenin O'nun izni olmaksızın katında şefaat edeceğini veya yaratıkları ile O'nun arasında ihtiyaçlarını arzedecekleri aracılar bulunduğunu veya kulları, onlar vasıtasıyla kendisine yaklaşsınlar, tevessül etsinler, onları O'nunla aralarında vasıta kılsınlar, onlara dua etsinler, O'ndan korktukları gibi onlardan korksunlar, onlardan ümitvar olsunlar diye kulları için Allah'ın veliler tayin ettiğini zanneden kimse de O'nun hakkında en kötü ve en çirkin zanda bulunmuştur.

İtaat ve O'na yaklaşmak suretiyle nail olduğu gibi O'nun katındaki nimetlere, masiyetle ve (emir ve yasaklarına) aykırı davranmakla erişeceğini zanneden kimse de, O'nun hikmetinin ve isimleri ile sıfatlarının gerektirdiğinin aksini zannetmiş demektir ki, bu da kötü bir zandır.

O'nun rızası için bir şeyi terkettiğinde kendisine bunun yerine daha iyisini, daha hayırlısını vermeyeceğini veya O'nun rızası uğruna bir şey yapana buna karşılık olarak bundan daha üstününü vermeyeceğini zanneden de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Kuldan kaynaklanan herhangi bir suç ve herhangi bir sebep bulunmaksızın sırf istek ve iradeyle O'nun kuluna öfkeleneceğini ve onu cezalandıracağını, mahrum bırakacağını zanneden kişi de Allah hakkında kötü zanda bulunmuştur.

Gerek ümit ve gerek korku içerisinde O'nu tasdik ettiğinde, O'na boyun büküp yalvardığında, O'ndan dilediğinde, O'ndan yardım istediğinde ve O'na tevekkül ettiğinde kendisini mahrum bırakacağını ve istediğini vermeyeceğini zanneden kimse de Allah hakkında kötü bir zanda bulunmuş, Allah'ın lâyık olduğu şeylerin aksini düşünmüştür.

İtaat ettiğinde ödüllendireceği şeylerle isyan ettiğinde de ödüllendireceğini zannedip duasında bunu isteyen kişi de O'nun hikmetinin ve hamdinin gerektirdiği, O'nun lâyık olduğu ve yapmadığı şeyin tersine bir zanda bulunmuştur.

O'nu kızdırıp öfkelendirdikten ve günah işlemeye daldıktan sonra O'ndan başkalarını dost edinip Rabbi katında fayda vermesini, O'nun azabından kurtarmasını umarak O'nun dışında bir meleğe veya diri ya da ölü bir insana dua ederse Allah hakkında kötü bir zanda bulunmuştur. Bu ise onun Allah'tan uzaklaşmasında ve azabında bir artış demektir.

Kim ki O'nun; Rasûlü Muhammed'e (s.a.) gerek hayatında, gerekse ölümünden sonra düşmanlarını daimî ve istikrarlı bir şekilde musallat kıldığını, düşmanlarını Peygamberinin (s.a.) başına saldığını ve onların O'nun (s.a.) peşini bırakmadıklarını; vefat ettiğinde de vasiyetsiz olarak mü'minlerin kendi başlarına hareket ettiklerini, ehl-i beytine zulmettiklerini, onların haklarını gasbettiklerini, onları aşağıladıklarını; (Allah'ın) dostlarının ve hak ehlinin herhangi bir suçu, günahı olmadığı halde şeref ve itibarın, galibiyetin ve otoritenin Allah'ın ve Allah dostlarının düşmanlarına ait olduğunu; Allah'ın, düşmanların ehl-i beyti ezdiklerini, onların haklarını gasbettiklerini ve peygamberlerinin emanetini değiştirdiklerini gördüğü halde ve dostlarına, taraftarlarına ve ordusuna yardıma muktedir olduğu halde onlara yardım etmediğini ve onları galip kılmadığını, aksine düşmanlarını onlar üzerine ebediyen galip getireceğini veya O'nun buna —hâşâ— muktedir olmadığını, dolayısıyla bu işin O'nun kudreti ve dilemesi dışında hasıl olduğunu; sonra peygamberin emanetini değiştirenleri mezarında O'nunla birlikte yan yana yatırdığını ve her zaman ümmetinin hem O'na ve hem de yanında yatanlara selâm vereceğini zanneden kimse -ki Rafizîler böyle zannetmekteler- Allah hakkında en çirkin ve en kötü zanda bulunmuştur. Bu kimseler ister; "Allah Teâlâ onlara yardım etmeye, devlet ve zaferi onların lehine kılmaya muktedirdir." desinler, isterse "Buna muktedir değildir." desinler farketmez; onlar Allah'ın gücünü yahut hikmetini ve hamdini lekelemektedirler. Bu ise Allah hakkında kötü zanda bulunmaktır. Şüphesiz bunu yapan Allah, kendisi hakkında böyle zanda bulunanlara buğz etmektedir; onlara göre bu övgüye lâyık değildir ve Allah'ın bunun aksini yapması gerekirdi. Fakat bu bozuk zannı ondan daha büyük bir yamayla yamadılar, kızgın yere basmaktan kaçıp ateşe sığındılar da: "Bu Allah'ın dilemesiyle olmadı, O'nun bunu savuşturacak ve dostlarına yardım edecek gücü yoktur. Zira O, kullarının fiillerine muktedir değildir ve o fiiller O'nun kudreti altına girmez." dediler. Böylece Allah hakkında, mecusi ve putperest kardeşlerinin tanrıları hakkındaki zanları gibi bir zanna düştüler. Her inkârcı, kâfir, kahredilmiş, alçak bid'atçı kimse ancak Rabbi

hakkında bu zanda bulunur ve kendisini yardıma ve zafere, düşmanlarına galip gelmeye daha lâyık sanır. Halkın pek çoğu hatta —Allah'ın diledikleri hariç— hepsi, Allah hakkında gerçek dışı kötü zan beslemektedir. İnsanların çoğunluğu hakkının tam verilmediğine, payının eksik olduğuna, Allah'ın kendisine verdiğinin üstünde şeyleri hakettiğine inanır ve tavrıyla şöyle der: "Rabbim bana zulmetti ve hakettiğim şeylere engel oldu." Diliyle bunu inkâr edip açıkca söylemeye cesaret edemezken nefsi bu konuda böyle şahitlik eder. Nefsini kontrol edip onun içinde gizlediklerini ve sakladıklarını öğrenmeye dalan kimse bunun, çakmakta ateşin gizlendiği gibi nefiste gizlendiğini görür. İstediğin bir kişinin çakmağını çak, kıvılcımları sana çakmağında bulunanları haber verir. Eğer bir kimseyi araştıracak olsan, onun kaderi itham edip ayıpladığını, cereyan edene karşı ileri geri konuştuğunu, kaderin şöyle şöyle olması gerektiğini söylediğini görürsün. Tabii bu hal kimilerinde az, kimilerinde çoktur. Bizzat kendi nefsini kontrol et, bakalım kendin bundan salim misin?!

فَإِنْ تَنْجُ مِنْهَا تنج مِنْ ذِي عَظِيمَةٍ وَإِلاَّ فَإِنِّي لاَ إِخَالُكَ نَاجِياً

"Ondan kurtulursan büyük bir şeyden kurtulursun,

Yoksa ben senin kurtulacağını zannetmiyorum."

Nefsine öğüt veren akıllı insanlar buraya iyi dikkat etsin, Rabbi hakkındaki kötü zannından dolayı Allah Teâlâ'ya her zaman tevbe ve istiğfar etsin; her kötülüğün kaynağı ve her şerrin menbaı olan cehalet ve zulümden meydana gelen nefsine kötü zanda bulunsun. Çünkü nefis kötü zanda bulunulmaya hâkimlerin hâkimi, adaletlilerin en adaletlisi, merhametlilerin en merhametlisi, tam zenginlikle ganî, tam hamd ve tam hikmetle Hamîd; zâtında, sıfatlarında, fiillerinde, isimlerinde her türlü kötülükten münezzeh; her yönden mutlak kemâle sahip zâtı, böyle sıfatları ve böyle fiilleri olan, tamamı hikmet ve maslahat, rahmet ve adalet olan, isimlerinin tamamı güzel olan Allah'tan daha müstahaktır.

فَلاَ تَظُنَّنْ بِرَبِّكَ ظَنَّ سَوْءٍ فَإِنَّ اللّهَ أَوْلَى بِالجَمِيلِ
وَلا تَظُنَّنْ بِنَفْسِكَ قَطُّ خَيْراً وَكَيْفَ بِظَالِمٍ جَانٍ جَهُولِ
وَقُلْ يَانَفْسُ مَأْوَى كُلِّ سُوءٍ أَيُرجَى الخَيْرُ مِنْ مَيْتٍ بَخِيلِ
وظُنَّ بِنَفْسِكَ السُّوآى تَجِدْهَا كَذَاكَ وَخَيْرُهَا كَالمُسْتَحِيلِ
وَمَا بِكَ مِنْ تُقًى فِيهَا وَخَيْرٍ فَتِلْكَ مَوَاهِبُ الرَّبِّ الجَلِيلِ
وَلَيْسَ بِهَا وَلاَ مِنْهَا وَلَكِنْ مِنَ الرَّحْمَنِ فَاشْكُرْ لِلدَّلِيلِ

"Rabbin hakkında kötü zanda bulunma,
Zira Allah güzelliğe en lâyık olandır.

Nefsin hakkında asla iyi zanda bulunma,
Zalim, cani ve cahil hakkında nasıl iyi zanda bulunabilirsin ki?

De ki: Ey her kötülüğün kaynağı olan nefis!
Ölü cimriden hayır umulur mu?

Nefsin hakkında kötülükleri düşün; onları bulursun,
Aynen o şekilde; hayrı ise imkânsız gibidir.

Nefiste senin için ne takva ne de bir hayır vardır,
Bunlar Celil olan Rabbinin ihsanlarıdır.

Bunlar ne nefistedir ne de nefistendir; fakat,
Rahman'dandır... Artık kılavuza teşekkür et".

Bizi bunları söylemeye sevkeden Allah Teâlâ'nın: "...Allah hakkında cahiliyet devri zannı gibi haksız bir zanda bulunan bir grup da kendi derdine düşmüştü..."(68) âyetidir.

Sonra Allah Teâlâ, bâtıl zanlarından kaynaklanan şu sözlerini haber verdi: "Bu işte bizim bir fikrimiz var mı?"(69), "Bu işte bizim fikrimiz alınsaydı burada öldürülmezdik."(70). Birinci ve ikinci sözlerinden maksatları, kaderi isbat (kabul) ve işin tamamını Allah'a havale etmek değildir. Şayet ilk ifadedeki maksatları bu olsaydı, bu ifadeden dolayı kötülenmezler ve bu ifadenin: "De ki: Bütün iş Allah'a aittir" âyetiyle(71) reddedilmesi güzel düşmezdi ve ayrıca bu sözün kaynağı cahiliye zannı olamazdı. Onun için pek çok müfessir: "Buradaki bâtıl zanlarından maksat, kaderi yalanlamaları ve iş onlara bırakılsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabı onların sözünü dinleyip kendilerine uysalardı öldürülmeyeceklerdi, yardım ve zafer de onların olacaktı şeklindeki zanlarıdır." demiştir. Allah Teâlâ cahiliye zannı olan bu bâtıl zanlarını yalanlamıştır. Bu öyle bir zandır ki, gerçekleşmesi kaçınılmaz olan kazâ ve kaderin gerçekleşmesinden sonra kendilerinin o kazâ ve kaderi savuşturma-

68. Âl-i İmrân,3/154.
69. Âl-i İmrân,3/154.
70. Âl-i İmrân,3/154.
71. Âl-i İmrân,3/154.

ya muktedir olduklarını ve iş onlara bırakılmış olsaydı kazânın gerçekleşmeyeceğini zannettikleri cahiliye dönemi insanlarına has zandır. İşte Allah Teâlâ şu sözüyle onları yalanlamıştır: "De ki: Bütün iş Allah'a aittir." Ancak O'nun ezelî kazâ ve kaderinin kaydettiği, ezelî ilminin ve kitabının takdir ettiği şey gerçekleşir. İnsanlar istese de istemese de Allah'ın dilediği olur, olmaması imkânsızdır. İnsanlar ister istesin, ister istemesin Allah'ın dilemediği de olmaz. Hezimetiniz ve öldürülmeniz takdir olunmuşsa bu, savuşturulmasına imkân olmayan kevnî emriyle olmuştur. Bu işte herhangi bir fikriniz olsun veya olmasın birdir. Bazılarınız hakkında ölüm yazgısı yazılmış olsa, sizler evlerinizde bulunsanız bile haklarında ölüm yazgısı yazılanlar evlerinden öldürülecekleri yerlere elbette çıkacaklardır, bu kaçınılmazdır; onların bunda bir fikirleri olsun veya olmasın birdir. İşte bu, Allah'ın dilemediği şeylerin gerçekleşmesini ve gerçekleşmeyecek şeyleri de dilemesini caiz gören inkârcı Kaderiyye mezhebi mensuplarının görüşünü boşa çıkaran, iptal eden delillerin en açık olanıdır.

Sonra Allah Teâlâ bu takdir'deki bir başka hikmeti haber verdi: Gönüllerinde olanı imtihan etmek. Bu ise, gönüllerinde olan iman ve nifakı deneye tabi tutmaktır. Zira bununla mü'minin iman ve teslimiyeti artar; münafık ile gönlünde hastalık bulunanın ise gönlündekinin organlarında ve dilinde görülmesi kaçınılmaz olur.

Sonra bir diğer hikmetten haberdar etti: Mü'minlerin gönüllerinde var olanları arındırmak, gönüllerini saflaştırmak, temizlemek, terbiye etmek. Çünkü tabiatların baskıları, nefislerin eğilimi, alışkanlıkların hâkim olması, şeytanın güzel göstermesi ve gaflet bürümesiyle gönüllere, kendilerine konulan iman, İslâm, iyilik ve takvâ gibi hususların zıtları karışır. Devamlı olarak sürekli afiyette olsa bile bu karışmadan kurtulamaz ve ondan arınamaz. Bundan dolayı Aziz olan Allah'ın hikmeti, gönüller için, kendisine bir hastalık arız olup da doktorunun hastalığı vücudundan gidermek ve vücudunu hastalıktan arındırmak için tedbir almadığı takdirde kötüleşmesinden ve ölümünden korkulan hastaya sunulan acı ilâç gibi mihnetler ve belâlar takdir etmesini gerektirdi. Allah Teâlâ'nın müslümanlara karşı bu kırılma, hezimet ve onlardan öldüreceklerini öldürme nimeti, onlara düşmanlarına karşı yardım etme, destekleme ve zafere erdirme nimetine denktir. Bu durumda da o durumda da Allah'ın müslümanlar üzerinde eksiksiz nimeti vardır.

Sonra Allah Teâlâ o savaşta sadık mü'minlerden yüz çevirenlerin yüz çevirmesini ve bunun kendi kazançları ve günahları sebebiyle olduğunu; şeytanın o ameller sebebiyle onların ayaklarını kaydırdığını nihayet yüz çevirdiklerini; amellerinin kendi aleyhlerine bir ordu olduğunu, o amellerle düş-

manlarının gücünün arttığını, zira amellerin kulun lehine ve aleyhine bir ordu olduğunu; kul için her zaman onu hezimete uğratacak veya zafere ulaştıracak bizzat kendinden olan bir seriyyenin mevcut bulunduğunu; kulun amelleriyle düşmanına karşı savaştığını zannettiği yerde düşmanına o amellerle yardım ettiğini ve düşmanıyla savaştığını zannettiği yerde de düşmanıyla birlik olup kendisine karşı savaşacak bir seriyyeyi gönderdiğini; kulun amellerinin, kendi icapları olan hayır ve şerleri işlemeye âdeta onu zorla ittiğini, kulun ise bunu hissetmediğini yahut hissedip de görmezlikten geldiğini; gücü yettiği halde insanın düşmanından kaçmasını, ancak şeytanın kendisine gönderdiği ve onun sayesinde ayağını kaydırdığı amellerinden oluşan bir ordu sebebiyle olduğunu da haber verdi.

Sonra şunu haber verdi: Onları (sahabeyi) affetmiştir. Çünkü bu firar, herhangi bir nifak ve imanda şüpheden dolayı değildi. Allah'ın affettiği geçici bir olaydan ibaretti. Böylece imanın yiğitliği ve sebatı merkezine ve aslına dönmüştür. Sonra Allah Teâlâ onlara şunu bir daha tekrarladı: Uğramış oldukları bu belâ ancak kendi nefislerinden gelmiş olup amelleri sebebiyledir. Buyurdu ki: "Başınıza bir belâ gelince, siz onun iki katını (Bedir'de) onların başlarına getirmiş olduğunuz halde yine 'Bu nereden başımıza geldi?' dediniz. De ki: 'O, kendinizdendir.' Şüphesiz Allah, herşeye Kâdir'dir."[72] Bu ifadenin aynısını bundan daha genel bir şekilde Mekkî sûrelerde de zikretmiştir: "Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür. O, yine de çoğunu affeder."[73], "Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır, sana ne kötülük dokunursa kendindendir."[74] Buradaki iyilik ve kötülük, nimet ve musibet demektir. Nimet Allah'tan olup sana iyilik yaptığı şeydir, musibet ise ancak nefsinden ve amelinden kaynaklanır. İlki O'nun lütfudur, ikincisi adaletidir. Kul ise O'nun lütfü ile adaleti arasında döner dolaşır. Kulun üzerinde O'nun lütfü cari ve onun hakkında O'nun hükmü geçerli ve onun hakkında verdiği hüküm adildir.

İlk âyeti, "De ki: O, kendinizdendir." sözünden sonra "Şüphesiz Allah herşeye Kâdir'dir." sözüyle noktalamıştır. Onlara adaletiyle beraber kudretinin umumi oluşunu ve kendisinin âdil ve kâdir olduğunu bildirmek için böyle yapmıştır. Bunda kaderin ve sebebin isbatı vardır. Allah sebebi zikretmiş ve onların kendilerine izafe etmiştir. Kudretinin umumiliğini de zikretmiş ve onu da kendisine izafe etmiştir. İlki cebr'i (zorlama), ikincisi ise kaderi iptal eden görüşü ortadan kaldırır. Bu durum Allah'ın şu sözüyle uyuşur: "...(Kur'an)

72. Âl-i İmrân,3/165.
73. Şûrâ, 42/30.
74. Nisâ, 4/79.

ancak aranızdan doğru yola girmeyi dileyene (bir öğüttür)... Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe sizler bir şey dileyemezsiniz."[75]

Burada kudretini zikretmesinde ince bir nükte vardır: Bu iş O'nun elinde ve kudreti altındadır. O, öyle bir ilâhtır ki şayet dilese o işi sizden geri çevirirdi. O halde böyle şeylerin giderilmesini O'ndan başkasından istemeyin. O'ndan başkasına güvenmeyin. Bu mânayı tam anlamıyla şu âyetle ortaya koydu ve açıkladı: "İki topluluğun karşılaştığı günde başınıza gelenler Allah'ın izniyledir."[76] Bu izın şer'î ve dinî değil, kevnî ve kaderî izindir. Sihir konusundaki şu âyette de böyledir: "...Oysa Allah'ın izni olmadıkça onlar hiçbir kimseye zarar veremezlerdi..."[77] Sonra bu takdirin hikmetini haber verdi: Mü'minlerin münafıklardan, iki topluluktan birinin diğerinden apaçık bir ayırımla ayrıldığını müşahede etme ve gözle görmek suretiyle ayırd edip bilmek... Münafıkların içlerindekini açığa vurmaları ve mü'minlerin de hem bunu hem de Allah'ın onlara verdiği karşılığı ve cevabı işitmeleri, münafıklığın nereye varacağını ve ulaşacağını ve sahibini dünya ve ahiret saadetinden nasıl mahrum ettiğini, dünya ve ahiretinin mahvolmasını nasıl doğurduğunu bilmeleri de bu takdirin hikmetlerindendir. Bu kıssanın kapsamında Allah'ın nice şahane hikmetleri ve mü'minlere eksiksiz nimetleri; nice sakındırmalar, korkutmalar, doğru yolu göstermeler, uyarılar; hayır ve şer sebepleri ile bunların lehine ve sonuçlarına ait durumların bildirilmesi vardır.

Allah Teâlâ, bundan sonra kendi yolunda öldürülenlerden dolayı Peygamberine ve dostlarına en güzel, en ince ve kazâsına (kaderine) razı olmaya en teşvik edici biçimiyle başsağlığı diledi: "Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın, bilâkis Rableri katında diridirler. Allah'ın fazlından onlara verdiği şeylere sevinerek rızıklandırılırlar. Arkalarından kendilerine kavuşamayanlara herhangi bir korkuları olmadığını, üzülmediklerini müjdelemek isterler."[78] Böylece onlar için daimî hayatın yanı sıra kendine en yakın dereceyi, O'nun katında olmayı, üzerlerine sürekli rızık akışını, fazlından verdiği şeylerle sevinmelerini —ki bu rızanın da üstünde hatta rızanın kemâlidir—, kendileri için toplanan kardeşlerine sevinçlerinin ve nimete erişmişliklerinin tamamlandığını müjdelemelerini, üzerlerine olan nimetinin ve ikramlarının her an yenilendiğini muştulamayı da toplamıştır. Allah Teâlâ bu mihnet (sıkıntı) esnasında onlara, başlarına gelen her mihneti ve belâyı kendisiyle karşılaştırmış olsalar, bu ihsan ve nimetin yanında hiç kalacak ve elbette eseri kalmayacak onlara verdiği nimetlerinin ve ihsanlarının en büyüğünü de ha-

75. Tekvîr, 81/28-29.
76. Âl-i İmrân, 3/166.
77. Bakara, 2/102.
78. Âl-i İmrân,3/169.

tırlattı: Bu da, O'nun, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyacak onları ruhen temizleyecek kitabı ve hikmeti öğretecek, peygamber olarak gönderilmesinden önce içinde oldukları dalâletten hidayete, bedbahtlıktan kurtuluşa, karanlıktan nura, cehaletten ilme çıkaracak kendi içlerinden bir peygamber göndermesidir. Artık insanların yağmur yağışından elde ettikleri faydanın yanında onlara yağmurun getirdiği sıkıntı gibi kulun bu büyük iyiliğin hasıl olmasından sonra uğradığı her belâ ve mihnet bu bol, geniş iyiliğin yanında gerçekten basit bir şeydir. Ayrıca Allah Teâlâ, sakınmaları için belâ sebebinin kendilerinden kaynaklandığını; O'nu birlemeleri, O'na tevekkül etmeleri ve O'ndan başkasından korkmamaları için söz konusu musibetin kendi kazâ ve kaderiyle meydana geldiğini bildirdi. O'nu kazâ ve kaderi konusunda itham etmesinler diye, çeşit çeşit isim ve sıfatlarını onlara tanıtmak için bu musibetteki hikmetleri de haber verdi. Ve onları, kendilerine vermiş olduğu daha değerli ve kaçırdıkları zaferden ve ganimetten daha önemli olan şeylerle teselli etti. Şehitlik hususunda onlarla yarışsınlar ve onlara üzülmesinler diye şehitlerin nail oldukları kendisinin sevap ve ikramını bildirerek ölülerinden dolayı sahabeye başsağlığı diledi. Zâtının cömertliği ve celâlinin yüceliğinin gerektirdiği ve lâyık olduğu şekilde hamd O'na mahsustur.

B) UHUD SAVAŞINDAN SONRAKİ OLAYLAR

1- Hamrâü'l-Esed Seferi:

Uhud savaşı, sona erince müşrikler çekildiler. Müslümanlar, onların kadınları, çocukları ve malları gasbetmek için Medine'ye gideceklerini sandılar. Bu da onlara ağır geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) Ali b. Ebî Tâlib'e (r.a.): "Düşmanın peşine düş, ne yaptıklarına ve ne istediklerine bak. Eğer atları sürüp develere binerlerse Mekke'ye dönmek, yok eğer atlara binip develeri sürerlerse Medine'ye gitmek istiyorlar demektir. Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medine'ye girmek niyetinde iseler onlara karşı yürüyüp onlarla orada çarpışacağım!" buyurdu. Hz. Ali şöyle anlatıyor: Ne yaptıklarına bakarak peşlerini takip ettim. Atları sürüp develere bindiler ve Mekke'ye yöneldiler. Mekke'ye dönmeye karar verdiklerinde Ebu Süfyan, müslümanlara yaklaşıp şöyle seslendi: "Gelecek yıl sizinle buluşma yerimiz Bedir olsun." Hz. Peygamber (s.a.) de: "Tamam, kabul ettik! deyin" buyurdu. Ebu Süfyan: "İşte buluşma yeri orası." dedi. Sonra arkadaşları ile birlikte ayrılıp gitti. Biraz yol aldıktan sonra aralarında geçen şeyler sebebiyle birbirlerini kınamaya başladılar. Bir kısmı diğerlerine dedi ki "Hiçbir şey yapmadınız. Güçlerini ve keskinliklerini kırdınız, sonra bıraktınız. Size karşı etrafında toplanacakları liderleri sağ kaldı. Geri dönün de köklerini kazıyalım."

Bu durum Allah Rasûlü'ne (s.a.) ulaşınca sahabe arasında seslenerek düşmanlarıyla karşılaşmak için yürümeye çağırdı ve: "Bizimle beraber savaşa katılmış olanlardan başkası gelmesin!" buyurdu. Abdullah b. Übey O'na: "Senin

yanında ben de geleyim mi?" dedi. "Hayır" diye cevapladı. Şiddetli yaralarına ve korkularına rağmen müslümanlar çağrısına uyup "İşittik, itaat ettik." dediler. Câbir b. Abdullah izin isteyerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben senin katıldığın her savaşa mutlaka katılmak isterim. Ancak babam beni kızlarının başında bıraktı. Ama izin ver seninle geleyim." dedi. Bunun üzerine ona izin verdi. Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte müslümanlar Hamrâü'l-Esed'e[1] kadar ilerlediler. Ma'bed b. Ma'bed el-Huzaî orada Allah Rasûlü'ne (s.a.) gelerek müslüman oldu. Rasûlullah ona Ebu Süfyan'ın ardından yetişip savaştan caydırmaya çalışmasını emretti. Ma'bed, Ebu Süfyan'a Ravha'da yetişti. Ebu Süfyan onun müslüman olduğunu bilmiyordu. "Ma'bed, ne haber?" diye sordu. Ma'bed dedi ki: "Muhammed ve ashabı size ateş püskürüyorlar. Benzeri görülmemiş bir orduyla yola çıkmışlar. Üstelik arkadaşlarından geride kalanlar da pişman olmuşlar." Ebu Süfyan: "Sen ne diyorsun!" dedi. Ma'bed: "Ordunun öncü birlikleri şu tepenin ardından çıkıncaya kadar süratle yola koyulmandan başka bir yol göremiyorum." dedi. Ebu Süfyan: "Vallahi, onların kökünü kazımak için saldırmak üzere toplanmıştık." dedi. Ma'bed: "Sana tavsiye ederim, böyle yapma." dedi.

Bunun üzerine gerisin geri Mekke'ye döndüler. Ebu Süfyan Medine'ye gitmek isteyen bir müşrikle karşılaştı ve ona: "Mekke'ye döndüğünde devene kuru üzüm yükletmem karşılığında Muhammed'e bir haber iletebilir misin?", diye sordu. Adam: "Evet" dedi. O zaman Ebu Süfyan: "Muhammed'e, bizim kendisinin ve ashabının kökünü kazımak için saldırmak üzere toplandığımızı ilet." dedi. Onun sözü kendilerine ulaştığında ashab: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir. Bu yüzden kendilerine bir fenalık dokunmadan Allah'tan nimet ve bollukla geri döndüler. Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük lütuf sahibidir."[2] dediler.

---

1. Hamrâü'l-Esed: Zülhuleyfe'ye giden yolun solunda Medine'ye 8 mil mesafede bir yerdir.
2. Âl-i İmrân, 3/174. *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 2/101-103; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/428-429; Taberî, 4/116-122, Bulak baskısı; İbn Hişâm, 2/121; İbn Kesîr, 3/97; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledünniyye*, 2/59-64; İbn Seyyidinnâs, 2/37. Buharî (64/25), Ebu Muaviye -Hişâm- babası kanalıyla Hz. Âişe'den şöyle rivayet ediyor: "Kendileri savaşta yara aldıktan sonra Allah ve Peygamberin çağrısına koşanlara, hele onlardan iyilik edip sakınanlara büyük ecir vardır." (Âl-i İmrân, 3/172) Hz.Âişe Urve'ye dedi ki: Ey kızkardeşimin oğlu! Baban Zübeyr ile Ebu Bekir onlardan idiler. Rasûlullah (s.a.) Uhud savaşında musibete uğrayıp müşrikler de ayrılıp gidince onların geri dönmelerinden endişe etti ve: "Peşlerinden kim gider?" buyurdu. Bunun üzerine onlardan yetmiş kişi ortaya çıktı. Râvi dedi ki: "Aralarında Hz. Ebu Bekir ile Zübeyr de vardı." Ayrıca bk. Müslim, 2418; İbn Mâce, 124; Hâkim, *Müstedrek*, 4/298. İbn Kesir diyor ki: Bu anlatım gerçekten gariptir. Zira megâzi âlimlerince meşhur olan rivayete göre Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte Hamrâü'l-Esed gazasına çıkanlar Uhud'a katılan herkestir. Yediyüz kişi idiler; onlardan yetmişi şehid düştü, gerisi sağ kaldı. eş-Şâmi der ki: Hz. Âişe'nin sözü ile megâzi âlimlerinin görüşü birbirleriyle çekilmez. Çünkü Hz. Âişe'nin: "Onlardan yetmiş kişi ortaya çıktı" sözünün anlamı, bu hususta onlar diğerlerini geçtiler, geri kalanlar da onlara katıldılar şeklindedir.

2— Ebu Seleme Seriyyesi:

Daha önce geçtiği gibi Uhud savaşı hicri 3. yılın Şevval ayının yedisinde cumartesi günü olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye dönüp Şevval'in geri kalan günleriyle Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem aylarını burada geçirdi.

Muharrem ayı girdiğinde Hz. Peygamber'e (s.a.), Huveylid'in oğulları Talha ve Seleme'nin kendi kabileleriyle bunlara tâbi olanlar arasında dolaşıp Esed b. Huzeyme oğullarını Allah Rasûlü (s.a.) ile savaşa çağırmak için gezdikleri haberi ulaştı. Bunun üzerine Ebu Seleme'yi onlara karşı gönderdi. Kendisine bir sancak verdi. Ensar ve Muhacirlerden 150 kişiyi onun yanısıra gönderdi. Bunlar deve ve koyun sürüleri ele geçirdiler, herhangi bir çarpışma olmadı. Ebu Seleme bu deve ve koyunların hepsini Medine'ye getirdi.

3— Abdullah b. Üneys Seriyyesi:

Hz. Peygamber (s.a.), Muharrem ayının 5. günü, Halid b. Süfyan b. Nübeyh el-Hüzelî'nin kendisine karşı bir ordu toplamış olduğu haberini aldı. Halid'e karşı Abdullah b. Üneys'i gönderdi. Abdullah onu öldürdü.

Abdülmü'min b. Halef[3] şöyle der: Abdullah, Halid'in başını getirip Hz. Peygamber'in (s.a.) önüne koydu. O da kendisine bir asa verip: "Bu, kıyamet günü seninle benim aramda bir işarettir." buyurdu. Abdullah ölüm döşeğinde o asanın kendisiyle birlikte kefenine konulmasını vasiyet etti. Abdullah'ın (Medine'den) ayrılığı on sekiz gece sürmüştü. Muharrem ayının çıkmasına yedi gün kala, cumartesi günü geri dönmüştü.[4]

3. Büyük hadis hafızı, tarihçi, nesep bilgini allâme Şerafeddîn Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyatî h.614/1217 yılında dünyaya geldi. Hadis ilmini kendi kendine okudu. Kıraat ilmini Kemâl ed-Darir'den tahsil etti. Hafız Münzirî'nin yıllarca derslerine devam etti ve ondan icazet aldı. İlim uğrunda Şam'a, Cezîre'ye ve Irak'a yolculuklar yaptı. Pek çok hadis âliminden hadis dinledi. Devrinde hadis ilmi onda zirveye erdi. Merhum dindar, güvenilir ve işini sağlam yapan bir zattı. Hadis üstadlarının isimleri iki büyük cilt tutmaktadır. Hadis, fıkıh ve dil konusunda eserleri vardır. H. 705/1305 yılında Kahire'de vefat etti. Bk. *eş-Şezerât*, 6/12, *Tezkiretü'l-Huffâz*, 4/258-259.

4. İbn Hişâm, 2/619-620, İbn İshak'tan Muhammed b. Câfer b. Zübeyr aracılığıyla, Abdullah b. Üneys şöyle dedi diyerek nakletmiştir. Bu sened munkatı'dır. Ahmed b. Hanbel (3/496) ise, İbn İshak'tan, Muhammed b. Cafer b. Zübeyr - İbn Abdullah b. Üneys - babası senediyle mevsûl olarak nakletmiştir.

4— Recî Vakası:

Safer ayında Hz. Peygamber'e (s.a.) Adal ve Kâra kabilelerinden[5] bir grup geldi. Aralarında müslümanların bulunduğunu söylediler ve Hz. Peygamber'den (s.a.) onlara kendileriyle birlikte, dini öğretecek, Kur'an okutacak kimseler göndermesini istediler.

Hz. Peygamber de beraberlerinde, İbn İshak'ın ifadesine göre altı kişi gönderdi. Buharî ise: "On kişiydiler. Başlarına da Mersed b. Mersed el-Ganevî'yi komutan yapmıştı." demektedir.[6] Aralarında Hubeyb b. Adiy de vardı. Birlikte yola çıktılar.

Hicaz dolaylarında Hüzeyloğullarına ait bir su olan Recî'e vardıklarında kendilerini götürenler sahabîlere ihanet ettiler ve onlara karşı Hüzeyloğullarından yardım istediler. Onlar da gelip sahabîleri çepeçevre kuşattılar ve hepsini öldürdüler. Sadece Hubeyb b. Adiy ile Zeyd b. Desine'yi esir ettiler. Sonra bu ikisini götürüp Mekke'de sattılar. Hubeyb ile Zeyd, Bedir savaşında Mekkelilerin ileri gelenlerinden bazılarını öldürmüşlerdi. Hubey'i yanlarında hapsettiler, bir müddet sonra öldürülmesine karar verdiler. Onu Harem'den çıkartıp Ten'im'e getirdiler.

İdam edilmesi için görüş birliğine vardıklarında Hubeyb: "Beni bırakın da iki rekât namaz kılayım." dedi. Serbest bıraktılar ve iki rekât namaz kıldı. Selâm verince: "Vallahi eğer, korktu diyecek olmasaydınız daha fazla kılardım." dedi. Sonra şöyle devam etti: "Allah'ım! Kaç kişi olduklarını say ve onları teker, teker öldür. Onlardan hiçbirini sağ bırakma." Daha sonra şu şiiri okudu:

---

5. Adal: Hûn b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar soyundan bir kol olup Adal b. Dîş'e nisbet olunurlar. Kâra ise, yine Hûnoğullarından bir kol olup adı geçen Adal b. Dîş'e nisbet olunurlar. İbn Düreyd diyor ki: Taşlık, siyah tepeye Kâra denilir. Kâralılar böyle bir tepeye yerleşip onunla isimlendirilmiş olmalıdırlar. Ok atmak konusundaki maharetlerinden dolayı darb-ı mesel olmuşlardır. Şair şöyle der:

قد أنصف القارة من راماها

"Kâra ile okçuluk yarışı yapan kimse (şöhrete ulaşmaları konusunda) onlara hizmet etmiş demektir."

6. İbn İshak'ın *Sîre*'sinde böyle geçmektedir. Sahih(-i Buharî)'de ise Ebu Hureyre'den rivayetle Âsım b.Sabit'i komutan tayin ettiği belirtilmektedir. *Sahih*'teki rivayet daha doğrudur.

لَقَدْ أجْمَعَ الأحْزَابُ حَوْلِي، وَألّبوا قَبَائِلَهُم واسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعِ

وكُلُّهُمُ مبدي العداوةِ جاهدٌ عَلَيَّ لأنّي في وِثاقٍ بِمَضْيَعِ

وقَدْ قَرَّبُوا أبْنَاءَهُم وَنِسَاءَهُم وقُرِّبْتُ مِنْ جِذْعٍ طَوِيلٍ مُمَنَّعِ

إلَى اللّهِ أشْكُو غُرْبَتِي بَعْدَ كُرْبَتِي وَمَا أرْصَدَ الأحْزَابُ لِي عِنْدَ مَصْرَعِي

فَذَا العَرْشِ صَبِّرْنِي عَلَى مَا يُرادُ بِي فَقَدْ بَضَّعُوا لَحْمِي وَقَدْيَاسَ مَطْمَعِي

وَقَدْ خَيَّرُونِي الكُفْرَ، وَالمَوْتُ دُونَهُ فَقَدْ ذَرَفَتْ عَيْنَايَ مِنْ غَيْرِ مَجْزَعِ

وَمَابِي حِذَارُ المَوْتِ إنّي لَمَيِّتٌ وإنَّ إلَى رَبِّي إيَابِي وَمَرْجِعِي

وَلَسْتُ أُبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِماً عَلَى أيِّ شِقٍّ كَانَ فِي اللّهِ مَضْجَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الإلهِ وَإنْ يَشَأْ يُبَارِكْ عَلَى أوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

فَلَسْتُ بِمبدٍ لِلعدوِّ تَخَشُّعاً وَلا جَزَعاً، إنّي إلى اللهِ مَرجِعِي

"Gruplar etrafımda toplandılar, kabilelerini de bir araya getirip her grubun toplanmasını istediler.

Hepsi düşmanlıklarını açığa vurup benim aleyhime çalışıyorlardı, çünkü ben telef olacak yerde, yağlı urganda bağlıyım.

Çocuklarını ve kadınlarını etrafıma topladılar. Beni asılmak üzere gayet sağlam ve uzun bir dar ağacına yaklaştırdılar.

Kederimden sonraki garipliğimi ve ölümüm sırasında bu kimselerin bana hazırladığı şeyleri Allah'a şikâyet ediyorum.

Ey arşın sahibi! Yapmak istediklerine karşı bana sabır ver. Etimi parçaladılar, umudum kesildi.

Beni küfrü ya da ölümü seçmede serbest bıraktılar; gözlerim yaşla doldu, ama korkudan sızlanmıyorum.

Ölümden çekinmiyorum, zaten bir ölüyüm ben. Gidişim de dönüşüm de Rabbimedir.

Müslüman olarak öldürüleyim, ne tarafta öldürüldüğüme önem vermiyorum, yatacağım yer Allah katındadır.

Bu Allah rızası içindir, dilerse parçalanmış bir cesedin mafsallarını mübarek kılar.

Düşmana karşı ürperme ve korku göstermiyorum; çünkü dönüşüm Allah'adır".

Ebu Süfyan ona dedi ki: "Arzu eder miydin, burada Muhammed'in boynu vurulaydı da sen ailenin yanında olaydın?" Hubeyb: "Hayır vallahi. Ben ailemin arasında olayım da Muhammed'e bulunduğu yerde kendisine acı verecek bir dikenin batmasını bile asla arzu etmem" diye karşılık verdi.

Sahih(-i Buharî)'de, öldürüleceği zaman iki rekât namaz kılma âdetini ilk başlatan insanın, Hubeyb olduğu kaydedilmektedir. Ebu Ömer b. Abdilber, Leys b. Sa'd yoluyla aktardığı bir kıssada Zeyd b. Hârise'nin bu iki rekâtı kıldığını nakletmiştir. Hicr b. Adiy de, Muaviye, Şam'a bağlı beldelerden Azrâ'da kendisinin öldürülmesini emrettiğinde aynı şekilde iki rekât namaz kılmıştır.[7]

Sonra Hubeyb'i idam ettiler ve cesedini koruyacak bir kimse görevlendirdiler. Fakat Amr b. Ümeyye ed-Damrî, geceleyin gelip onu darağacıyla birlikte yüklenerek götürdü ve defnetti.[8]

Hubeyb, esirliği sırasında Mekke'de hiç meyve bulunmazken, bir salkım üzüm yerken görülmüştür. Zeyd b. Desine'ye gelince, Safvan b. Ümeyye onu satın alıp babasına karşılık öldürdü.

Musa b. Ukbe, bu olayın sebebini şöyle zikretmiştir: "Allah Rasûlü (s.a.) bu birliği Kureyş hakkında araştırma yapmaları için göndermişti. Lihyanoğulları onları engelledi."[9]

5— Bi'ri Maûne Vakası:

Yine bu ayda, hicrî 4. yılın Safer ayında Maûne kuyusu olayı vuku bulmuştur. Özeti şudur: Mulâibu'l-Esinne denilen Ebu Berâ Âmir b. Mâlik, Rasûlullah'ın (s.a.) yanına Medine'ye gelmişti. Hz. Peygamber onu İslâm'a çağırmış, ancak o ne müslüman olmuş, ne de uzak durmuştu. "Ey Allah'ın

---

7. Hicr ve arkadaşlarının öldürülmesi konusunda bk. *el-İsâbe*, 1629.
8. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/139, 5/287. İbn Ebî Şeybe ise Câfer b.Amr b.Ümeyye - babası kanalıyla "Hz. Peygamber'in (s.a.) Amr b. Ümeyye'yi tek başına Kureyş'e casus olarak gönderdiğini" rivayet eder. Amr b. Ümeyye anlatıyor: "Hubeyb'in asıldığı darağacının yanına casuslardan korkarak geldim. Darağacının üstüne çıkıp Hubeyb'i çözdüm, yere düştü. Az öteye çekildim. Sonra etrafa bakındım, fakat Hubeyb'i göremedim. Sanki yer onu yutmuştu. Şimdiye kadar Hubeyb'den herhangi bir iz, eser görülmedi." Senedinde İbrahim b. İsmail b. Mücemma' vardır ki zayıf bir râvi olduğunda ittifak edilmiştir.
9. Buharî, 64/28; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (7915) 2/310; İbn Hişâm, 2/169-183; İbn Sa'd, 2/55-56; Taberî, 3/29; İbn Seyyidinnâs, 2/40; İbn Kesîr, 3/123-124; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/64—74.

Rasûlü! Dinine çağırmaları için ashabını Necidlilere gönderirsen onlara icabet edeceklerini umarım." demişti. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Necid halkının onlara zarar vermelerinden korkarım." buyurmuştu. Ebu Berâ ise: "Ben onları himaye ederim." demişti. Rasûlullah (s.a.) da onunla birlikte, İbn İshak'ın görüşüne göre 40 sahabî göndermişti. *Sahih(-i Buharî)*'de: "Onlar 70 kişiydiler." denmektedir. *Sahih(-i Buharî)*'de geçen sayı sahihtir.

Rasûlullah (s.a.) bunların başlarına, Sâideoğullarından olup Mu'nik Li-yemût diye lâkap takılmış Münzir b. Amr'ı komutan tayin etti. Bu kimseler müslümanların seçkinlerinden, faziletlilerinden, önde gelenlerinden ve kurrâlarından idiler. Maûne kuyusunda konaklayıncaya kadar gittiler. Bu kuyu, Âmiroğulları toprakları ile Süleymoğulları taşlığı arasında bir yerde idi, burada konakladılar. Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.) mektubunu, Ümmü Süleym'in kardeşi Harâm b. Milhân ile Allah düşmanı Âmir b. Tufeyl'e gönderdiler. Tufeyl, mektuba bakmayıp bir adama emretti, o da Harâm'ı arkasından mızrakladı. Mızrak kendisini delip geçtiğinde kanı görünce Harâm: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun, ben kazandım!" dedi.[10] Bunun ardından hemen Allah düşmanı, geri kalanlarla savaşmak için Âmiroğullarını harbe çağırdı. Ebu Berâ'nın himayesinden dolayı ona katılmadılar. Bunun üzerine Süleymoğullarını harbe çağırdı. Usayya, Ri'l ve Zekvân kabileleri olumlu cevap verdiler. Gelip Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabını çepeçevre kuşattılar. Ashab, Kâ'b b. Zeyd b. Neccâr hariç, son adamları da öldürülünceye kadar savaştılar. Kâ'b, son nefesini veriyor diye şehitler arasında bırakılmıştı. Hendek savaşında şehit edilinceye kadar yaşadı.

Amr b. Ümeyye ed-Damrî ile Münzir b. Ukbe b. Âmir, müslümanların otlağına çıkmışlardı. Olay yerinin üzerinde kuşların dönüp durduğunu gördüler. Münzir b. Muhammed, savaş alanına inip kendisi de şehit edilinceye kadar arkadaşlarıyla birlikte müşriklere karşı çarpıştı. Amr b. Ümeyye ed-Damrî ise esir alındı. Fakat Mudar kabilesinden olduğunu bildirince, Âmir kakülünü kesti ve annesinin bir adağını yerine getirmek için onu kölelikten azad etti. Amr b. Ümeyye de oradan ayrıldı. Kanât vadisinin başlangıcındaki Karkara[11] denilen yere gelince bir ağacın gölgesinde oturdu. Kilâboğullarından iki adam gelip onunla birlikte o gölgelikte mola verdiler. Adamlar uyuyunca Amr, arkadaşlarının intikamını alıyorum zannıyla ansızın saldırarak ikisini de öldürdü. Bunların üzerinde Hz. Peygamber'in (s.a.) ahidnâme-

10. Buharî, 56/9, 56/16, 64/28; Müslim, 677; Ahmed b. Hanbel, 3/137, 210, 270, 289.
11. Burası Karkaratü'l-Küdr'dür. Arhadiyye'ye yakın Ma'den dolaylarında bir yerdir. Medine ile arası sekiz menzildir. Kanât ise, Tâif'ten buraya uzanan bir vâdi olup suyunu Arhadiyye ile Karkaratü'l-Küdr'e döker.

si vardı. Fakat Amr bunu bilmiyordu. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına döndüğünde yaptığı şeyi anlattı. O zaman Allah Rasûlü (s.a.): "Şüphesiz sen (haksız yere) iki adamı öldürmüşsün. Onların diyetini mutlaka ödeyeceğim!" buyurdu.[12]

İşte bu olay Nadîroğulları gazâsına sebep oldu. Hz. Peygamber (s.a.), bu iki şahsın diyetini vermeye yardım etmeleri için aralarındaki anlaşmadan dolayı Nadîroğullarına gitti. "Evet" dediler. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve ashabından bir grupla oturuyordu. Yahudiler, toplanmış, bu konuyu görüşüyorlardı. Bazıları: "Şu değirmen taşını Muhammed'in üzerine atıp onu öldürecek bir adam var mı?" dediler. İçlerinden en şakileri olan Amr b. Cihâş —Allah ona lânet etsin— ortaya atıldı. Bu sırada Cebrail (a.s.) Âlemlerin Rabbi katından, yahudilerin verdiği kararı Rasûlü'ne bildirmek için geldi. Hz. Peygamber (s.a.) hemen o anda Medine'ye dönmek üzere yerinden kalktı. Sonra hazırlanıp bizzat onlarla savaşmak üzere yola çıktı. Nadîroğullarını altı gün kuşatma altında tuttu. Medine'de vekil olarak İbn Ümmi Mektûm'u bırakmıştı. Bu olay Rebîülevvel ayında oldu.

İbn Hazm der ki: İçki o vakit haram kılındı. Nadîroğulları, silah dışında develerinin taşıyabileceği kadar mal almak ve memleketlerinden çıkmak şartıyla teslim oldular. Huyey b. Ahtab ile Sellâm b. Ebî Hukayk gibi ileri gelenleri Hayber'e, bir grup da Şam'a gitti. İçlerinden sadece iki kişi müslüman oldu: Yâmin b. Amr ve Ebu Sa'd b. Vehb. Bu ikisi mallarını kurtardılar. Hz. Peygamber (s.a.), Nadîroğullarının mallarını özellikle ilk Muhacirler arasında paylaştırdı. Çünkü bu mallar, müslümanların at sürmeden ve binmeden (savaşmaksızın) elde ettikleri ganimetlerdendi. Ancak fakirliklerinden dolayı Ebu Dücâne ile Sehl b. Huneyf adlı iki Ensarîye de ganimetten pay verdi.[13]

Haşr sûresi, bu gazâ hakkında nazil olmuştur. Bizim söylediğimiz megazi ve siyer âlimlerine göre sahih olan haberdir.[14]

Muhammed b. Şihâb ez-Zührî, Nadîroğulları gazâsının Bedir savaşından altı ay sonra vuku bulduğunu zannetmiştir. Bu ya onun yanılgısıdır ya

12. İbn Hişâm, 2/183-187; İbn Kesîr, 3/139-144; Taberî, 3/33; İbn Seyyidinnâs, 2/46 *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/74-79.
13. İbn Hişâm, 2/190-195; İbn Kesîr, 3/145-154; *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/79-86; İbn Seyyidinnâs, 2/47; İbn Sa'd, 2/57.
14. Buharî 65/59/1, Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbas'a sordum: "Ya Tevbe sûresi?". "Tevbe sûresi, münafıkların gizli olan kusurlarını ifşâ ederek onları utandıran bir sûredir. Onlardan tek bir kişiyi bile bırakmaksızın hepsinin o sûrede zikredileceklerini zannedecekleri şekilde 'minhüm, minhüm' diye inmeye devam etti." dedi. "Ya Enfal sûresi?" diye sordum. "Bedir savaşı hakkında nâzil oldu." dedi. "Haşr sûresi?" diye sordum. "Nadîroğulları gazası hakkında indi." dedi.

da ona atfedilen bir yanlışlıktır. Bilâkis söz konusu gazânın Uhud savaşından sonra olduğunda şüphe yoktur. Bedir savaşından altı ay sonra olan gazâ Kaynukaoğulları gazâsıdır. Kurayza gazâsı ise Hendek savaşından, Hayber de Hudeybiye anlaşmasından sonra olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) yahudilerle dört savaş yapmıştır:

1) Kaynukaoğulları gazâsı, Bedir'den sonra.
2) Nadîroğulları gazâsı, Uhud'dan sonra.
3) Kurayzaoğulları gazâsı, Hendek'ten sonra.
4) Hayber gazâsı, Hudeybiye anlaşmasından sonra.

6— Hz. Peygamber'in (s.a.) Kunutta Beddua Okuması:

Allah Rasûlü (s.a.) bir ay süreyle rükûdan sonra kunut okuyup Bi'ri Maûne olayında kurrâları öldürenlere beddua etti. Bunlar daha sonra tevbe edip müslüman olarak geldiklerinde beddua okumayı terketmiştir.[15]

7— Zâtü'r-Rikâ Gazâsı:

Sonra Hz. Peygamber (s.a.), Zâtü'r-Rikâ gazâsına bizzat katıldı. Bu Necid gazâsıdır. Hicretin 4. yılı Cemaziyelûla ayında savaşa çıktı. Muharrem ayında çıktığı da söylenmiştir. Muhariboğulları ve Sa'lebe b. Sa'd b. Gatafan oğullarıyla savaşmak niyetindeydi. Medine'de Ebu Zer el-Gıfarî'yi vekil bıraktı. Osman b. Affan'ı bıraktığı da söylenmiştir. Ashabından 400 kişinin başında savaşa çıktı. 700 kişi oldukları da söylenmiştir. Gatafan kabilesinden bir toplulukla karşılaştılar. Birbirlerine karşı durdular, fakat aralarında savaş çıkmadı. Ancak Hz. Peygamber (s.a.) sahabeye o gün korku namazı kıldırdı.[16] İbn İshak ile siyer ve megazi âlimlerinden bir grup bu gazânın tarihi ve onda

15. Buharî, 14/7, 23/41, 64/38, 80/58; Müslim, 677/(304): Enes b. Mâlik'ten.
16. İbn Sa'd, 2/61-62; İbn Seyyidinnâs, 2/52; Buharî, 64/33. Bu gazâ Zâtü'r-Rikâ diye isimlendirilmiştir. Çünkü sahabenin ayakları yürümekten parçalanmış ve ayaklarına çaputlar dolamışlardı. Buharî (64/33), Ebu Musa el-Eş'arî'nin şöyle anlattığını nakletmektedir: Hz. Peygamber'le (s.a.) birlikte bir gazâya çıktık. Biz altı kişi aramızda nöbetleşerek bir deveye biniyorduk. Ayaklarımız yarıldı. Benim de ayaklarım yarılmış ve tırnaklarım düşmüştü. Bu yüzden ayaklarımıza bez dolamaktaydık. Ayaklarımıza çaput doladığımızdan ötürü bu gazâ Zâtü'r-Rikâ diye adlandırıldı. Bu gazâ, Muhâriboğulları gazâsı, Sa'lebeoğulları gazâsı, Enmâroğulları gazası, korku namazının bu gazâda vâki olması sebebiyle Korku Namazı gazâsı ve yine bu gazâda meydana gelen garip olaylar nedeniyle E'âcib gazâsı diye de isimlendirilmiştir.

kılınan korku namazı hakkında böyle söylemişlerdir. Diğer âlimler de bu görüşü onlardan almışlardır. Bu gerçekten problemdir. Zira müşriklerin, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hendek savaşı sırasında güneş batıncaya kadar ikindi namazını kılmaktan alıkoydukları sabittir.[17]

Sünen'de ve İmam Ahmed ile Şâfiî'nin —Allah onlara rahmet eylesin— *Müsned*'lerinde nakledildiğine göre müşrikler Hz. Peygamber'i (s.a.) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmaktan alıkoymuşlardı da hepsini topluca kılmıştı.[18] Halbuki bu olay korku namazının nâzil olmasından önceydi, Hendek savaşı ise hicretin 5. senesi Zâtü'r-Rikâ'dan sonra yapılmıştır.

Görünen odur ki, Hz. Peygamber'in (s.a.) kıldığı ilk korku namazı Usfan'da kıldığıdır. Nitekim Ebu Ayyâş ez-Zurakî diyor ki: Biz Hz. Peygamber'le (s.a.) birlikte Usfan'da idik. Bize öğle namazını kıldırdı. O gün müşriklerin komutanı Halid b. Velid idi. Müşrikler: "Gerçekten onların bir gaflet anını yakaladık." dediler ve ilâve ettiler: "Onların bu namazdan sonra bir namazları daha vardır ki kendilerine mallarından ve oğullarından daha sevimlidir." Bunun üzerine öğle ile ikindi arasında korku namazı nazil oldu. Hz. Peygamber (s.a.) bize ikindi namazını kıldırdı. Bizi iki gruba ayırdı... Sonra hadisin geri kalanını zikretti. Hadisi, Ahmed (b. Hanbel) ve *Sünen* sahipleri rivayet etmiştir.[19]

Ebu Hureyre anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.), Dacnân ile Usfan arasında bir yere inerek müşrikleri kuşatmıştı. Müşrikler: "Bunların bir namazı var ki, o kendilerine oğullarından ve mallarından daha sevimlidir. İşinizi sağlam tutun. Sonra hep birden üzerlerine saldırın." dediler. Bunun üzerine Cebrail (a.s.) geldi ve Hz. Peygamber'e (s.a.) ashabını iki gruba ayırmasını söyledi... Hadisin devamını zikretti. Tirmizî: Hadis, hasen-sahihtir, demiştir.[20]

Usfan gazâsının Hendek savaşından sonra olduğu konusunda ilim adamları arasında ihtilâf yoktur. Hz. Peygamber'in (s.a.) korku namazını Zâtü'r-

---

17. Buharî, 64/29, 80/58; Müslim, 627; Ebu Davud, 409; Nesâî, 1/236; İbn Mâce, 684; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/79, 81, 113, 122, 126, 135, 137, 146, 150, 152: Hz. Ali'den (r.a.). Müslim, 628; İbn Mâce, 686; Ahmed b. Hanbel, 1/404, 456; İbn Mes'ûd'dan.
18. Nesâî, 2/17; Ahmed b. Hanbel, 3/25, 49, 67; Beyhakî, 1/402; Şâfiî, 1/55; Dârimî, 1/358; Ebu Saîd el-Hudrî'den. İsnadı sahihtir, İbn Hibbân (285) ve başkaları da hadisi sahih kabul etmişlerdir. Ayrıca bu konuda İbn Mes'ûd'dan Tirmizî (179), Ahmed b. Hanbel (1/375, 423) ve Nesâî'de (1/17) bir hadis rivayet edilmiştir ki râvileri sikadır, ancak munkatı'dır. Çünkü Ebu Ubeyde, babasından hadis dinlememiştir. Fakat Ebu Saîd hadisi için şahid olmaya elverişlidir.
19. Ahmed b. Hanbel, 4/59, 60; Ebu Davud, 1236; Nesâî, 3/177, 178; isnadı sahihtir. Usfan: Mekke ile Medine arasında bir köydür.
20. Ahmed b. Hanbel, 2/522; Tirmizî, 3038; Nesâî, 3/174; Senedi hasendir.

Rikâ'da kıldırdığı rivayeti de sahihtir. Böylece bunun (Zâtü'r-Rikâ gazasının) Hendek ve Usfan savaşından sonra olduğu anlaşılmış oldu. Ebu Hureyre ile Ebu Musa el-Eş'arî'nin Zâtü'r-Rikâ gazâsına katılmış olmaları da bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Nitekim *Sahihayn*'da Ebu Musa'dan, kendisinin Zâtü'r-Rikâ gazâsına katıldığı ve sahabenin ayakları parçalandığından dolayı ayaklarına çaput sardıkları rivayet edilmiştir.(21)

Ebu Hureyre'ye gelince, *Müsned*'de ve *Sünen*'de Mervan b. Hakem'in ona şöyle sorduğu nakledilmektedir. "Hz. Peygamber'le (s.a.) birlikte korku namazı kıldın mı?" Ebu Hureyre: "Evet" dedi. Hakem: "Ne zaman?" diye sorunca, "Necid gazâsının olduğu yıl." diye cevap verdi.(22)

Bu da, Zâtü'r-Rikâ gazâsının Hayber'den sonra olduğuna delâlet eder.(23) Zâtü'r-Rikâ gazâsının Hendek savaşından önce olduğunu söyleyen apaçık bir yanlışlığa düşmüştür. Bazıları bunu kavrayamayınca, lafızlar ve tarihler çatıştığında olayları, ayrı ayrı sayma konusundaki alışkanlıkları üzere, Zâtü'r-Rikâ gazâsının biri Hendek savaşından önce diğeri de ondan sonra olmak üzere iki kere yapıldığını iddia etmişlerdir. Bu iddiada bulunan kimsenin söyledikleri —sahih değil ya— sahih olsaydı, daha önce Usfan kıssasında belirtilen sebepten ötürü, sahabeye korku namazını birinci defada kıldırmış olması ve bunun da Hendek savaşından sonra olması mümkün olmazdı. Bu iddiada bulunanların buna, Hendek savaşında namazı ertelemenin caiz olup neshedilmediği ve çarpışma esnasında kılmaya imkân buluncaya kadar namazın ertelenmesinin caiz olduğu şeklinde cevap verme hakları vardır. Nitekim İmam Ahmed'in (r.h) mezhebindeki iki görüşten biri ve daha başkalarının görüşü budur. Fakat Usfan kıssasında, Hz. Peygamber'in (s.a.) sahabeye ilk korku namazını burada kıldırdığına ve bunun Hendek savaşından sonra olduğuna bir çözüm bulamazlar.

Doğrusu, Zâtü'r-Rikâ gazâsının anlatımını buradan sonraya, Hendek'ten hatta Hayber'den sonraya almak gerekirdi. Ancak biz, megazî ve siyer âlimlerine uyarak onu burada zikrettik. Sonra onların yanılgılarının farkına vardık. Tevfik Allah'tandır.

Müslim'in, *Sahih*'inde Câbir'den rivayet ettiği şu hadis de Zâtü'r-Rikâ gazâsının Hendek savaşından sonra olduğuna delâlet etmektedir. Câbir diyor ki: Allah Rasûlü (s.a.) ile birlikte Zâtü'r-Rikâ'ya varıncaya dek gittik .Göl-

21. Buharî,64/31; Müslim, 1816.
22. Ahmed b. Hanbel, 2/320; Nesâî, 3/173. İsnadı sahihtir.
23. Zâtü'r-Rikâ gazâsının Hayber'den sonra olduğu görüşünde olanlardan bazıları şunlardır: Buharî, 64/29; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 3/161; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*.

gelik bir ağacın yanına vardığımızda orayı Rasûlullah'a (s.a.) bırakmıştık. Derken müşriklerden bir adam geldi. Rasûlullah'ın (s.a.) kılıcı ağaçta asılıydı. Adam kılıcı alıp kınından sıyırdı... Anlatmaya devam etti. Câbir daha sonra şöyle diyor: Namaza çağrıda bulunuldu. Bir gruba iki rekât kıldırdı, sonra bunlar ayrılıp gittiler. Ardından diğer gruba iki rekât kıldırdı. Böylece Allah Rasûlü (s.a.) dört rekât, sahabe ise ikişer rekât kılmış oldu.(24)

Korku namazı Hendek savaşından sonra meşrû kılınmıştır. Hatta bu rivayet onun Usfan'dan bile sonra olduğuna delâlet eder. En iyi bilen Allah'tır.

Câbir'in devesini Hz. Peygamber'e (s.a.) satması olayının Zâtü'r-Rikâ gazâsında olduğu nakledilmiştir.(25) Tebük'ten dönüşü sırasında olduğu da söylenmiştir. Fakat şu meselede Hz. Peygamber'e (s.a.), kızkardeşlerine bakacak ve onlara katlanacak dul bir kadınla evlenmesini haber vermesi, babasının vefatından sonra onun deveyi satmada acele ettiğini ve Tebük gazâsının olduğu yıla kadar bunu ertelemediğini göstermektedir. En iyi bilen Allah'tır.

Zâtü'r-Rikâ gazâsından dönüşleri sırasında müşriklerden bir kadını esir aldılar. Bunun üzerine kadının kocası, Muhammed'in (s.a.) ashabından kan dökünceye kadar geri dönmemeyi adadı. Geceleyin geldi. Hz. Peygamber (s.a.) müslümanları düşmandan korumak için iki kişiyi gözcülükle vazifelendirmişti. Bunlar, Abbâd b. Bişr ile Ammar b. Yâsir idiler. Kadının kocası bir ok atıp Abbâd'ı vurdu. Abbâd namaz kılıyordu, oku söküp çıkarttı. Adam kendisine üç ok atıncaya kadar namazını bozmadı ve vazgeçmedi. Nihayet selâm verdi ve arkadaşını uyandırdı. Arkadaşı: "Allah Allah! Beni ne diye uyandırmadın?" dedi. Abbâd şöyle cevap verdi: "Bir sûre okuyordum, yarıda kesmek istemedim."(26)

Musa b. Ukbe, *Megazî*'sinde şöyle der: Bu gazânın ne zaman olduğu, Bedir'den önce mi yoksa sonra mı veya Bedir ile Uhud arasında mı ya da Uhud'dan sonra mı olduğu bilinmemektedir.

---

24. Müslim, 843; Buharî, 64/31, 56/84, 56/87. Bu rivayette "Kılıcı kınından sıyırdı" sözünden sonra şöyle devam eder: Rasûlullah'a (s.a.): "Benden korkuyor musun?" diye sordu. "Hayır." buyurdu. "Seni benim elimden kim kurtaracak?" deyince Hz. Peygamber: "Beni senin elinden Allah kurtaracaktır." buyurdu. Râvi diyor ki: Rasûlulah'ın ashabı o adamı tehdit ettiler de adam kılıcı kınına koyup yerine astı.
25. İbn Hişâm, 2/206-207, İbn İshak-Vehb b. Keysân aracılığıyla Câbir'den nakletmektedir. Sahih bir seneddir. Benzer şekilde *Sahihayn*'da da mevcuttur, ama hangi gazâ olduğu belirtilmemiştir.
26. İbn Hişâm, 2/208-209; Ahmed b. Hanbel, 3/344-349; Ebu Davud, 198; Beyhakî, *ed-Delâil*: Câbir b. Abdullah'tan. Senedinde Akîl b. Câbir b. Abdullah vardır ki İbn Hibbân, onu sika kabul etmiştir, diğer râvileri de sikadır. Hadisi, İbn Huzeyme (36) ve İbn Hibban da sahih kabul etmişlerdir.

Bedir'den önce olmasını mümkün görmekle gerçekten iyice uzaklaşmış oldu. Bunun imkânsız olduğu açıktır. Yukarıda açıklaması geçtiği üzere bu gazâ ne Uhud'dan, ne de Hendek'ten önceydi.

8— İkinci Bedir Gazâsı:

Ebu Süfyan'ın Uhud'dan ayrılışı esnasında "Gelecek yıl sizinle buluşma yerimiz Bedir olsun." dediği daha önce geçmişti. Şaban ayı girince, —ertesi yılın Zilkâde ayı olduğu da söylenmiştir— Hz. Peygamber (s.a.) 1500 kişinin başında buluşma yerine doğru yola çıktı. Müslümanların on atı vardı. Sancağını Ali b. Ebî Tâlib taşıyordu. Medine'de yerine Abdullah b. Revâha'yı vekil bırakmıştı. Böylece Bedir'e geldi. Orada sekiz gün müşrikleri bekleyerek durdu. Ebu Süfyan da Mekke'den müşriklerle beraber yola çıktı. 2000 kişiydiler ve elli atları vardı. Mekke'den bir konak uzaklıktaki Merruzzahrân'a geldiklerinde Ebu Süfyan onlara: "Bu yıl kıtlık yılıdır. Sizi geri götürmek fikrindeyim." dedi. Ayrılarak geri döndüler. Sözlerini tutmadılar. Bu nedenle bu gazâ, Bedr-i Mev'id diye isimlendirildiği gibi İkinci Bedir diye de adlandırılmıştır.[27]

9— Dûmetü'l-Cendel Gazâsı:

Dûme, dal harfi ötreli olarak okunmalıdır. Üstünlü okunuşunda ortaya çıkan Devme, başka bir yerdir.

Hz. Peygamber (s.a.) hicretin 5. yılı Rebîülevvel ayında oraya doğru yola çıktı. Sebebi, kendisine orada Medine'ye yürümek isteyen büyük bir topluluğun bulunduğu haberinin ulaşmasıdır. Dûmetü'l-Cendel ile Medine arası on beş gecelik bir mesafeydi, Şam'dan da beş gecelik uzaklıktaydı. Medine'de Siba' b. Urfuta el-Gifarî'yi vekil bıraktı. Müslümanlardan 1000 kişinin başında yola koyuldu. Yanında Uzreoğullarından Mezkur adında bir kılavuz vardı. Onlara yaklaştığında müşrikler batıya doğru yönelmişlerdi. Deve ve koyunlarının izlerini buldu. Bunun üzerine müslümanlar onların hayvanlarına ve çobanlarına baskın yaptılar. Ölenler öldü, kaçabilenler kaçtı. Bu haber Dûmetü'l-Cendel halkına gelince dağıldılar. Hz. Peygamber (s.a.) onların yurtlarında konakladı. Orada, Dûmetü'l-Cendel halkından hiç kimseyi bulama-

27. İbn Hişâm, 2/209-213; İbn Kesîr, 3/169-172; İbn Sa'd, 2/59-60; Taberî, 3/41; İbn Seyyidinnâs, 2/53; *Şerh'ul-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/93-95.

dı. Birkaç gün burada kaldı. Etrafa seriyyeler, birlikler gönderdi. Halktan hiçbir kimseyi bulamadılar. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye döndü. Bu gazâda Uyeyne b. Hısn ile bir anlaşma yaptı.[28]

10— Müreysî Gazâsı:

Müreysî[29] gazâsı hicretin 5. yılı Şaban ayında oldu.[30] Sebebi: Hz. Peygamber'e (s.a.) Mustalıkoğulları reisi Hâris b. Ebî Dırâr'ın, kavmi arasında dolaşarak onları ve Araplardan söz geçirebildiklerini Rasûlullah'la (s.a.) savaşmak üzere davet ettiği haberi ulaştı. Peygamberimiz Büreyde b. Husayb el-Eslemî'yi durumu öğrenmesi için gönderdi. Büreyde onların yanına gidip Hâris b. Ebî Dırâr ile buluştu ve onunla konuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına dönüp onların durumunu haber verdi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) müslümanları savaşa çağırdı, on-

28. İbn Hişâm, 2/213; İbn Kesîr, 3/177-178; İbn Sa'd, 2/62-63; *Şerhu'l Mevâhibi Ledüniyye*, 2/94-95; Taberî, 3/43; İbn Seyyidinnâs, 2/54.
29. Müreysî: Huzâaoğullarına ait bir su olup bununla Fur' (Medine taraflarında bir yerdir) arasında bir günlük mesafe vardır. Bu gazâ Mustalıkoğulları gazâsı diye de isimlendirilmiştir. Bu, Cüzeyme b. Sa'd b. Amr'ın lâkabı olup Huzâaoğullarının bir koludur.
30. Beyhakî, Katâde, Urve ve başkalarından rivayet etmiş olup Hâkim bunu tercih etmiştir. Muhammed b. İshak 6. yılda olduğunu söylemiş; Halîfe ve Taberî de bunu kesin kabul etmişlerdir. Buharî (64/32), Musa b. Ukbe'den bu gazânın 4. yılda olduğunu nakletmiştir. Hafız İbn Hacer der ki: Buharî böyle zikretmiştir; herhalde o, "5. yılda" yazmak istemiştir de bir kalem hatası olarak "4. yılda" yazmıştır. Musa b. Ukbe'nin *Megazî*'sinde birkaç senedle nakledilip Hâkim, Ebu Saîd en-Nisabûrî, Beyhakî'nin (*ed-Delâil*'de) ve başkalarının tahric ettiği rivayete göre 5. senedir. Musa b. Ukbe'nin İbn Şihâb aracılığıyla naklettiği rivayetin metni şöyledir: "sonra Rasûlullah (s.a.) Mustalıkoğulları ve Lihyânoğulları ile 5. yılın Şaban ayında savaştı." Buharî'nin Cihad kitabında İbn Ömer'den kendisinin Rasûlullah (s.a.) ile birlikte Mustalıkoğullarına karşı 4. yılın Şaban ayında savaşa çıktığına fakat O'nun çarpışmak için kendisine izin vermediğine dair rivayeti de bunu destekler. Çünkü Hz. Peygamber, daha önce geçtiği gibi ona Hendek savaşında izin vermiştir ki bu da Şaban ayından sonradır. 5. veya 4. yılda olmuştur desek de farketmez. Hâkim, *el-İklîl* adlı eserinde: Urve'nin ve daha başkalarının bu savaşın 5. yılda yapıldığı yolundaki sözleri, doğruya İbn İshak'ın sözünden daha yakındır. Ben derim ki: İfk hadisinde Sa'd b. Muaz ile Sa'd b. Ubâde arasındaki, ifk ashabı (iftiracılar) hakkındaki münakaşaya dair haber de bunu destekler... Şayet Müreysî gazâsı, ifk hadisesinin bu gazâda olması yanında 6. senenin Şaban ayında olsaydı, *Sahih*'te Sa'd b. Muaz'ın zikredilmesi yanlışlık olurdu. Çünkü Sa'd b. Muaz, Kurayza savaşında vefat etmişti ki bu savaş, sahih rivayete göre 5. senede olmuştu. Söylenildiği gibi 4. senede olsaydı yanlışlığın en büyüğü olmuş olurdu. Şu halde ortaya çıkmıştır ki, Müreysî'nin Hendek'ten önce olmuş olması için bu gazanın 5. yılın Şaban ayında olması gerekir. Çünkü Hendek, 5. yılın Şevval ayındaydı. Dolayısıyla Sa'd b. Muaz, Müreysî'de bulunmuş ve bundan sonra Hendek'te bir okla vurulmuş ve aldığı bu yara sebebiyle Kurayza savaşı esnasında vefat etmiş olur.

lar da çıkmak için acele ettiler. Bundan önce hiçbir gazâya katılmamış bir grup münafık da kendileriyle birlikte yola çıktı. Medine'de Zeyd b. Hârise'yi vekil bıraktı. Ebu Zer el-Ğıfarî'yi bıraktığını söyleyenler bulunduğu gibi, Nümeyle b. Abdullah el-Leysî'yi bıraktığını söyleyenler de vardır.

Hz. Peygamber (s.a.) Şaban ayından iki gece geçtikten sonra pazartesi günü yola çıktı. Hâris b. Ebî Dırar ile yanında bulunanlara Allah Rasûlü'nün (s.a.) kendilerine doğru gelmekte olduğu ve Peygamber ile müslümanlardan haber getirmek üzere yolladığı casusun öldürüldüğü haberi ulaşınca büyük bir korkuya kapıldılar. Yanlarında bulunan Araplar onlardan ayrıldılar.

Allah Rasûlü (s.a.) Müreysî'e geldi. Burası bir su kenarı idi. Çadırını burada kurdu. Yanında Hz. Âişe ile Ümmü Seleme (r.anhüma) vardı. Savaşa hazırlandılar. Allah Rasûlü (s.a.) ashabına saf tutturdu. Muhacirlerin sancağı Hz. Ebu Bekir Sıddîk'ta, Ensarınki Sa'd b. Ubâde'de idi. Bir müddet karşılıklı ok attılar. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) ashabına emretti ve hep birden hücuma kalktılar. Zafer müslümanların oldu. Müşrikler bozguna uğradı, öldürülenler öldürüldü. Hz. Peygamber (s.a.) düşmanın kadın ve çocuklarını esir aldı, deve ve koyun sürülerini ele geçirdi. Bir kişi dışında müslümanlardan kimse öldürülmedi. Abdülmü'min b. Halef, *Sîret* adlı kitabında ve daha başkaları böyle söylemektedirler. Bu bir yanılgıdır. Zira aralarında savaş olmamıştır. Ancak düşmana su kenarında baskın yapmış ve çocukları —kadınları ve mallarını ele geçirmiştir. Nitekim *Sahih(-i Buharî)*'de: "Hz. Peygamber (s.a.) Mustalıkoğulları üzerine onlar gafilken hücum etti..." denmekte ve hadis zikredilmektedir.(31)

Kabile reisi Hâris'in kızı Cüveyriye de esir alınanlar arasındaydı. Sabit b. Kays'ın payına düşmüş, Sabit de kendisiyle kölelik sözleşmesi yapmıştı. Hz. Peygamber (s.a.), onun kölelikten kurtulması için gereken parayı ödedi ve onunla evlendi. Müslümanlar bu evlilik sebebiyle, "Onlar, Allah Rasûlü'nün s.a.) hısımlarıdır." diyerek Mustalıkoğullarından yüz esir köleyi azad edip serbest bıraktılar.(32)

İbn Sa'd der ki: Bu gazâda Hz. Âişe'ye ait bir gerdanlık düştü de onu aramaya koyuldular. Neticede teyemmüm âyeti nazil oldu.

---

31. Buharî, 49/13; Müslim, 1730; Ebu Davud, 2633; Ahmed b. Hanbel, 2/31, 32, 51: Abdullah b. Ömer'den.
32. İbn Hişâm, 2/294-295: İbn İshak'tan. Aynı senedle Ahmed b. Hanbel, 6/277. Bu hadiste, Muhammed b. Cafer b. Zübeyr'in Urve'den aktardığına göre Hz. Âişe'nin şöyle dediği nakledilmektedir: "Kavmine karşı ondan daha hayırlı bir kadın bilmiyorum." İsnadı sahihtir. Bu gazâ için bk. İbn Hişâm, 2/289-296; İbn Kesîr, 3/297-303; İbn Sa'd, 2/63-65; Taberî, 3/63; İbn Seyyidinnâs, 2/91; *Şerhu'l-Mevahibi Ledüniyye*, 2/95-102; Buharî, 49/13.

Taberânî, *Mûcem*'inde Muhammed b. İshak - Yahya b. Abbâd b. Abdullah b. Zübeyr - babası aracılığıyla Hz. Âişe'nin şöyle dediğini zikreder: Benim gerdanlık meselemden dolayı olanlar olduktan, ifk ehli dediklerini dedikten sonra Rasûlullah (s.a.) ile birlikte bir başka gazâya daha çıktım. Yine gerdanlığım düştü. Onu aramak için herkes yolundan kaldı. Allah'ın dilediği bir zamanda Ebu Bekir'le karşılaştım. Bana: "Kızım! Her seferde âlemin başına sıkıntı ve belâ oluyorsun. Hiç kimsenin yanında su yok." dedi. Bunun üzerine Allah, teyemmüme ruhsat veren âyeti indirdi.(33)

Bu hadis, teyemmüm âyetinin inişine sebep olan gerdanlık hikâyesinin bu gazâdan sonra meydana geldiğine delâlet etmektedir; görünen budur. Fakat bu kıssada gerdanlığın kaybolması ve aranması sebebiyle cereyan eden ifk hâdisesi yer almıştır. Bazıları iki olayı birbiriyle karıştırmışlardır. Biz burada ifk hâdisesine işaret edeceğiz.

11— İfk Hâdisesi:

Hz. Peygamber (s.a.) bu gazâya çıktığında çekilen kur'anın kendisine çıkması sebebiyle Hz. Âişe'yi beraberinde götürmüştü. Hz. Peygamber'in (s.a.), hanımları arasındaki âdeti buydu. Gazâdan dönüşte bir yerde konakladılar. Hz .Âişe ihtiyacı sebebiyle çıktı, sonra geri döndü. Bu sırada kızkardeşinden emanet olarak aldığı bir gerdanlığı kaybetti. Hemen kaybettiği yere gerdanlığını aramak üzere geri döndü. Hevdecini taşıyan adamlar geldiler,

33. Senedinde Muhammed b. Humeyd er-Râzî vardır ki, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de (1/368) dediği gibi zayıf bir râvidir. Buhârî (6/2, 65/Mâide sûresi/6) ve Müslim (367), Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte seferlerinden birine çıkmıştık. Beydâ denilen yerde veya Zâtü'l-Ceyş'de gerdanlığım koptu. Onu aramak için Rasûlullah (s.a.) orada bekledi, müslümanlar da onunla birlikte beklediler. Halbuki suyun başında olmadıkları gibi yanlarında su da bulunmuyordu. Derken Ebu Bekir yanıma geldi. Rasûlullah (s.a.) başını dizime koymuş, uyuyordu. Ebu Bekir bana: Sen hem Rasûlullah'ı, hem de yanındaki insanları yoldan alıkoydun. Bunlar su başında değiller ve yanlarında su da yok! dedi. Ebu Bekir beni azarladı ve Allah'ın dilediği kadar söylenip durdu. Eliyle de böğrüme vurmaya başladı. Kıpırdamama ancak Rasûlullah'ın (s.a.) dizimde bulunması mani oluyordu. Böylece sabahleyin Rasûlullah (s.a.) susuz olarak uykudan kalktı. Bunun üzerine Allah Teâlâ teyemmüm âyetini indirdi. Üseyd b. Hudayr dedi ki: Bu sizin ilk bereketiniz değildir ey Ebu Bekir âilesi! Âişe dedi ki: Müteakiben üzerine bindiğim deveyi kaldırdık, meğer gerdanlık altında imiş. Bu hadiste geçen "seferlerinden biri" sözü hakkında İbn Abdilber, *Temhîd* adlı eserinde: "Bunun Mustalıkoğulları gazâsı olduğu söylenmektedir." demektedir. *el-İstizkâr* adlı eserde de bu kesin kabul edilmektedir. Fakat ondan daha önce İbn Sa'd ve İbn Hibbân böyle söylemişlerdir. Bu hadisin bir benzeri Ahmed b. Hanbel (6/272, 273) tarafından da rivayet edilmiştir, senedi sahihtir.

onu içinde zannederek hevdeci deveye yüklediler. Hafifliğini farketmemişlerdi. Çünkü Hz. Âişe'nin (r.anha) yaşı çok gençti, kendisini ağırlaştıracak kadar şişmanlamamıştı. Aynı şekilde bu kimseler hevdeci hep birlikte taşıdıkları için hafifliğini hissedemediler. Şayet hevdeci bir ya da iki kişi kaldırsaydı durum gizli kalmazdı.

Hz. Âişe konakladıkları yere dönüp geldi. Gerdanlığını bulmuştu ama burada hiç kimse kalmamıştı. Konaklama yerinde oturdu. Kendisini kaybettiklerini anlayınca aramak üzere buraya döneceklerini düşünüyordu. Allah, bütün işlerinde hâkimdir, arşının üstünden işleri dilediği gibi düzenler. Gözlerini uyku bürüdü ve nihayet uyuyakaldı. Safvan b. Muattal'ın, "İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn! Rasulullah'ın hanımı!" sözünü duyuncaya dek uyanmadı. Safvan, ordunun ardçıları arasında konaklamıştı, çünkü o çok uyuyan birisiydi. Nitekim, İbn Ebî Hâtim'in *Sahih*'inde ve *Sünen*'de denmektedir ki: Safvan Hz. Âişe'yi görünce tanıdı, —hicâb âyetinin inmesinden önce görüyordu— ve istircâda bulundu. Sonra devesini çöktürüp Hz. Âişe'ye yaklaştırdı, o da deveye bindi. Hz. Âişe'ye bir kelime bile söylemedi, o da kendisinden "İnna lillahi ve inna ileyhi râciûn" sözünden başka bir şey işitmedi. Sonra Safvan, deveyi yularından çekerek onunla birlikte ordunun bulunduğu yere varıncaya kadar yürüdü. Ordu Nahruzzahîra'da konaklamıştı. İnsanlar bu durumu görünce her biri seciyesine göre ve kendisine yakışan biçimde konuştular. Habîs ruhlu, Allah düşmanı İbn Übey, soluklanacak bir fırsat buldu ve kalbindeki münafıklık ve kıskançlık kederinden dolayı sözde taşkınlık yapıp iftirayı (ifk) orada burada söylemeye, yalana yalan katmaya, ifki yaymaya, neşretmeye, toplamaya, dağıtmaya başladı. Arkadaşları da bu konuda ona yaklaşmaya çalışıyorlardı. Medine'ye dönünce, Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda susup konuşmazken, iftiracılar lakırdıya daldılar. Sonra Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Âişe'den ayrılma konusunda ashabıyla istişare etti. Hz. Ali, onu boşayıp başkasını almasına açık değil dolaylı olarak işaret etti. Üsame ve başkaları ise düşmanların sözüne aldırmayıp onu nikâhında tutmasını tavsiye ettiler. Hz. Ali, söylentilerdeki şüpheyi gördüğü için Allah Rasûlü'nün (s.a.) insanların sözlerinden dolayı çektiği gam ve kederden kurtulması için şek ve şüphenin yakîne terkedilmesini önerdi; hastalığın kökünü kurutmak üzere görüş bildirdi. Üsame ise, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hz. Âişe'ye ve babasına olan sevgisini, bunların da ötesinde ve daha önemlisi onun temiz ve masum olduğunu, iffetli ve dindar biri olduğunu biliyordu. Allah Rasûlü'nün (s.a.) Rabbi katındaki değeri ve derecesinden dolayı Allah'ın O'nu müdafaa edeceğini bildiğinden ötürü Allah Rasûlü'nün evinin hanımı, kadınları arasındaki sevgilisi ve Sıddık'ının kızını iftiracıların indirdiği dereceye indirmeyeceğini; Rasûlullah'ın Rabbi katında en değerli olduğunu ve Allah'ın, zinakâr bir kadını

O'nun nikâhında bulundurmayacak kadar O'nun Allah katında aziz olduğunu biliyordu. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.) sevgilisi olan Âişe-i Sıddîka'nın, Rasûlü'nün nikâhında iken onu fuhşa mübtelâ kılmayacak kadar Rabbi katında yüce olduğunu biliyordu. Kim Allah'ı ve Rasûlü'nü (s.a.) ve O'nun Allah katındaki değerini kalbinde güçlü bir şekilde duyuyorsa, Ebu Eyyub ve sahabenin diğer ileri gelenlerinin bunu işitince söyledikleri gibi: "Allah'ım! Seni noksanlardan tenzih ederiz, hâşâ bu büyük bir iftiradır."(34) der.

Onların Allah'ı tesbih edişlerini ve bu makamda O'nu tenzih edişlerindeki tanımayı, dostu ve yaratıklarının en değerlisi olan Rasûlü'ne kötü ve zinakâr bir kadın nasip etmesi gibi O'na yakışmayan şeylerden Allah'ı nasıl tenzih ettiklerini bir düşün! Kim Allah hakkında böyle bir şey düşünürse O'nun hakkında kötü bir zanda bulunmuştur. Allah ve Rasûlü'nü hakkıyla tanıyanlar, Allah Teâlâ'nın şu sözünde belirttiği gibi, kötü kadınların ancak kendilerine benzer erkeklere yakıştığını anlamışlardır: "Kötü kadınlar, kötü erkeklerindir."(35) Dolayısıyla bunun büyük bir suç isnadı ve apaçık bir iftira olduğundan şüphe etmeyerek kestirip attılar.

Bu durumda şöyle bir soru yöneltilebilir: Peki, Rasûlullah (s.a.) Allah'ı en iyi tanıyan, kendisinin O'nun katındaki derecesini ve kendisine yakışanı en iyi bilen olduğu halde neden Hz. Âişe'nin meselesi hususunda çekimser kalmış, ona soru sormuş, araştırıp istişare etmiş ve sahabenin ileri gelenleri gibi: "Allahım! Seni tenzih ederim. Hâşâ bu büyük bir iftiradır." dememiştir?

Cevap: Bu, Allah Teâlâ'nın, bu kıssa sebebiyle bazı toplulukları yükseltip diğerlerini alçaltsın, hidayete erenlerin hidayetini ve imanını güçlendirip zalimlerin ise sadece hüsranını artırsın diye bu kıssayı Rasûlü ve ümmetinin bütünü için kıyamete kadar bir imtihan, deneme ve kendileri için bir vesile kıldığı yüce hikmetlerin bütünündendir. İmtihanın ve denemenin tam olması Hz. Âişe'ye iftira konusunda Allah Rasûlü'ne vahyin bir ay süreyle kesilmesini gerektirdi. Allah'ın takdir buyurup hükmettiği hikmetinin tamamlanması ve en mükemmel yönleriyle ortaya çıkması; sadık mü'minlerin iman ve sebatlarının adalet ve doğruluk üzere artması ve Allah'a, Rasûlü'ne, ehl-i beytine, sıddîk kullarına karşı hüsn-i zanlarının devam etmesi; münafıkların iftira ve nifaklarının katmerlenmesi ve Allah'ın Rasûlü'ne ve mü'minlere onların kalblerinde gizlediklerini açığa vurması; Sıddîka (Hz. Âişe)dan ve anababasından istenen kulluğun tamama ermesi; Allah'ın onlara olan nimetleri-

34. Nûr, 24/16. İfk hadisesi için bk. Buharî, 52/15, 65/6; Müslim ,2770; Tirmizî, 3179; İbn Hişâm, 2/297-307; İbn Kesîr, 3/304-311.
35. Nûr, 24/26.

nin tamamlanması; gerek Hz. Âişe'nin gerekse ebeveyninin Allah'a olan ihtiyaç ve rağbetleri, O'na muhtaç olmaları ve boyun eğmeleri, O'na hüsn-i zanda bulunmaları ve ümit bağlamalarının artması; böylece Hz. Âişe'nin, yaratıklardan ümidini kaybedip herhangi bir insanın elinden yardım ve destek gelebileceğinden ümidini kesmesi için bu konuda Hz. Peygamber'e (s.a.) hiçbir şey vahyedilmedi. Ana babası kendisine: "Kalk, Allah Rasûlü'ne (s.a.) teşekkür et. Allah O'na senin masum olduğunu vahyetti." dediklerinde bu makamın hakkını tam verdi ve: "Vallahi kalkmam, yalnızca masum olduğumu vahyeden Allah'a hamdederim." dedi.

Ayrıca bu olay ayıklandı, temize çıkarıldı ve mü'minlerin kalpleri bu konuda Allah'ın, Rasülüne vahiy göndermesini olabilecek en muazzam bir şekilde gözetledi ve bunu son derece istekle bekleyip durdular. İşte bu durum, Hz. Peygamber'e bir ay süreyle vahyin kesilmesinin hikmetlerindendir. Rasûlullah'ın (s.a.), ehl-i beytinin, Sıddîk'ın ve âilesinin, ashabının ve mü'minlerin en çok ihtiyaç duydukları anda vahiy ansızın geliverdi. Öyle ki toprağın yağmura en çok gereksinim duyduğu anda yağmurun yağması gibi geldi. En güç ve en nazik bir konumda gelmişti. Tam bir sevinçle sevindiler ve son derece neşelendiler. Şayet Allah, Rasûlü'nü hemen ilk anda olayın gerçeğine muttali kılsaydı ve o anda hemen vahiy gönderseydi bu hikmetler ve daha nice kat kat hikmetler.. kaybolur giderdi.

Yine Allah Teâlâ, Rasûlü'nün ve ehl-i beytinin kendi katındaki derecesini ve onların kendi katındaki değerlerini açığa vurmayı, Rasûlü'nü bu darboğazdan çıkarmayı ve O'nu bizzat savunup müdafaa etmeyi ve düşmanlarını reddetmeyi, Rasûlü'nün bir müdahelesi olmayan ve O'na nisbet edilemeyen bir işten dolayı O'nu ayıplamalarına ve kötülemelerine cevap vermeyi üstlenmiş, hatta bunu O tek başına yüklenerek Rasûlü'nü ve ehl-i beytini müdafaa etmek istemiştir.

Asıl maksat Rasûlullah'a eziyet vermekti. Hanımına iftira atılan kimse suçsuz olduğunu bilse veya bilmeye yakın bir zanla tahmin etse onun, hanımının masum olduğuna şahitlik etmesi yakışık almazdı. Rasûlullah (s.a.) Hz. Âişe hakkında kesinlikle sû-i zanda bulunmamıştır; hem Rasûlullah'ı hem de Hz. Âişe'yi bundan tenzih ederiz. Bunun için iftiracılardan mazur görülmesini isteyerek Rasûlullah şöyle buyurdu: "Âilem hakkında bana eza veren bir şahsa karşı bana kim yardım eder. Vallahi, ben âilem hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum. Bu iftiracılar bir adamın adını ortaya attılar ki, onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu adam âilemin yanına ancak benimle birlikte girmiştir." Zira Rasûlullah'ın (s.a.) sahip olduğu, Sıddîka'nın suçsuzluğuna delâlet eden ipuçları mü'minlerinkinden çok daha faz-

laydı. Fakat sabrının, sebatının, merhametinin, Rabbine olan hüsn-i zannının ve O'na olan güveninin mükemmelliğinden ötürü sabır ve sebat makamının ve Allah'a hüsn-i zan beslemenin gereğini tam olarak yerine getirdi. Nihayet, gözünü aydınlatıp gönlünü sevindiren ve değerini artıran, Rabbinin kendisine ne kadar önem verdiğini ümmetine bildiren, onun işine itina ettiğini gösteren vahiy geliverdi.

Hz. Âişe'nin günahsız oluşunu bildiren vahiy gelince Allah Rasûlü (s.a.), iftirasını açığa vuranlar hakkında emir buyurdu, seksener değnek had cezası vuruldu. Habîs ruhlu Abdullah b. Übeyy'e ise iftiracıların başı olmasına rağmen had vurulmadı. Denilmiştir ki: Zira had cezaları had vurulanlar için bir günahı hafifletme ve bir keffarettir. Halbuki habîs adam buna lâyık değildir. Allah ona ahirette büyük bir azap vaadetmiştir ki hadde gerek yoktur; bu ona yeter. Yine denilmiştir ki: Bilâkis o kişi sözü süsleyip püslüyor, derleyip toparlıyarak anlatıyor ve kendisine isnad edilmeyecek şekilde kalıplara sokuyordu. Şöyle de denilmiştir: Had, ancak itirafla veya bir delille sabit olur. O ise iftira ettiğini itiraf etmedi. Ayrıca hiç kimse onun iftirada bulunduğuna dair şahitlik etmedi. Çünkü o bunu sadece yandaşlarının arasında söylüyordu ve onlar da aleyhine şahitlik etmediler. Zaten mü'minler arasında böyle bir şey söylemiyordu.

Bir başka görüşe göre: Hadd-i kazf (iftira cezası) Allah hakkı olduğunu söyleyenler bulunsa da kul hakkıdır, ancak hak sahibinin istemesiyle bu hak alınır. İftira atılan kimsenin istemesi gerekir. Hz.Âişe ise bu hakkı İbn Übey'den talep etmemiştir.

Bir görüşe göre ise: Allah Rasûlü (s.a.), onun münafıklığının ortaya çıkmasına ve defalarca öldürülmesi gerekecek şekilde konuşmasına rağmen öldürmediği gibi, bu defa da ona had cezası uygulanmasını daha büyük bir fayda —onun kavminin kalbini kazanmak ve onları İslam'dan nefret ettirmemek— nedeniyle terketmiştir. Çünkü bu hâbis ruhlu adam kendisine itaat olunan ve reis konumunda bir kimseydi. Dolayısıyla ona had vurulması halinde fitnenin ayaklanmasından emin olunamazdı. Belki de bütün bu sebeplerden dolayı kendisine had vurulması terkolundu.

Mistah b. Üsâse, Hassan b. Sabit ve Hamne bt. Cahş gibi gerçek mü'minlere, günahlarını temizlemek ve onlara keffaret olmak üzere had vurdurdu. O halde Abdullah b. Übeyy'in bunların dışında bırakılması, buna lâyık olmamasındandır

Sıddîka'nın suçsuzluğuna dair âyet inip ana babasının "Kalk da Rasûlullah'a (s.a.) teşekkür et." demeleri üzerine: "Vallahi, kalkmam ve ancak

Allah'a hamdederim." sözü üzerinde düşünen kimse; onun Allah'ı tanımasını, imanının gücünü, nimeti Rabbine yükleyişini, bu makamda hamdi yalnız O'na tahsis edişini, tevhidi soyutlayışını, musibet anındaki cesaretinin gücünü ve kendisinin suçsuzluğuna delil getirişini anlar. Hz. Âişe, sulha rağbet ve onu talep makâmında kalkmasını gerektiren şeyi yapmadı. Rasûlullah'ın (s.a.) kendisine olan sevgisine, güvenine rağmen sevgilinin sevgiliye naz olarak diyeceğini dedi; özellikle naz makamlarının en güzeli olan böyle bir makamda sözü tam yerinde kullandı. Onun; "Ancak Allah'a hamdederim, zira suçsuzluğuma dair vahiy indiren O'dur." dediği zaman Allah'a olan sevgisi ne kadar güzeldir? Onun bu sebatı ve vakarı Allah içindir ve O, kendisine en sevimli şeydir, O'na karşı sabredemez. Oysa sevgilisinin (Rasûlullah'ın) gönlü bir ay kendisine karşı değişmiş, sonra da ondan hoşnutluk ve ikbal görmüştür. Bu nedenle O'na kalkıp teşekkür etmede, Rasûlullah'ı çok sevmesine rağmen onun hoşnutluğuna ve yakınlığına sevinmede acele etmedi ki, bu gayet sebatkâr ve güçlü bir davranıştır.

Bu mesele hakkında Hz. Peygamber (s.a.): "Âilem konusunda bana eza veren bir adam hakkında kim bana yardımcı olur?" dediğinde Abdüleşheloğullarının kardeşi Sa'd b. Muaz'ın kalkıp: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sana ben yardım edeceğim!" demesi ilim adamlarının birçoğuna problem olmuştur. Zira hiçbir âlim, Sa'd b. Muaz'ın Hendek savaşından hemen sonra Kurayzaoğulları hakkında hüküm vermesinin akabinde vefat ettiği konusunda ihtilâf etmemiştir; ve bunun 5. yılda olduğu sabittir. Oysa İfk hadisesinin şu bahsettiğimiz Mustalıkoğulları gazâsında olduğunda şüphe yoktur ki bu gazâ, Müreysî gazâsıdır. Âlimlerin çoğunluğuna göre bu gazâ Hendek savaşından sonra hicrî 6. yılda olmuştur. Bu problemi çözmek için âlimler farklı metodlardan yola çıkmışlardır: Musa b. Ukbe, Buharî'nin kendisinden rivayetine göre Müreysî gazâsının Hendek'ten önce hicretin 4. yılında olduğunu söylemiştir. Vakıdî, 5. yılda olduğunu ifade etmiş ve: "Kurayza ve Hendek savaşları ondan sonradır" demiştir. Kadı İsmail b. İshak da: "Bu konuda ihtilâf ettiler. En doğrusu Müreysî gazâsının Hendek savaşından önce olmasıdır." demiştir. Buna göre problem yoktur. Fakat âlimler aksi görüştedirler. Hem ifk hadisinde de bunun aksini gösteren deliller vardır. Çünkü Hz. Âişe: "Olay, hicab âyeti nazil olduktan sonra oldu." demektedir.[36] Hicab âyeti ise Zeyneb bt. Cahş hakkında inmiştir. O zaman Zeynep Hz. Peygamber'in (s.a.) nikâhındaydı. Çünkü Rasûlullah (s.a.) Hz. Zeyneb'e Hz. Âişe

36. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (7/333) şöyle demektedir: Hicâb âyeti bir grup âlime göre 4. senenin Zilkâdesinde inmiştir. Vâkıdî'nin, Hicâb âyetinin inişi 5. yılın Zilkâdesinde idi, sözü kabul edilemez. Halîfe, Ebu Ubeyde ve bir çok âlim bunun 3. yılda olduğunu kesin görmüşlerdir.

hakkındaki kanaatini sormuş, o da: "Kulağımı ve gözümü duymadığım, görmediğim şeyden muhafaza ederim." demişti. Hz. Âişe der ki: "Zeyneb, Hz. Peygamber'in hanımları arasında benimle rekabet ederdi."

Tarihçiler, Hz. Peygamber'in (s.a.) Zeyneb'le evlenmesinin hicretin 5. yılı Zilkâde ayında olduğunu kaydederler. Buna göre Musa b. Ukbe'nin görüşü sahih değildir. Muhammed b. İshak: "Mustalıkoğulları gazâsı Hendek savaşından sonra hicretin 6. yılında oldu." der, orada ifk hadisini zikreder. Ancak o bunu Zührî'den, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yoluyla Hz. Âişe'den aktararak hadisi kaydeder. Bu hadiste: "Üseyd b. Hudayr kalktı ve: Ya Rasûlullah! Size ben yardım edeceğim, dedi. Sa'd b. Ubâde de karşı çıktı." demekte ve Sa'd b. Muaz'ı anmamaktadır. Ebu Muhammed İbn Hazm diyor ki: Kendisinde hiç şüphe olmayan doğru budur. Sa'd b. Muaz isminin zikredilmesi bir yanlışlıktır. Çünkü Sa'd b. Muaz, şüphesiz Kurayzaoğulları fethinin hemen peşinden vefat etmiştir. Fetih ise hicretin 4. yılı Zilkâde ayının sonunda olmuştur. Mustalıkoğulları gazâsı ise, Sa'd'ın vefatından 1 yıl 8 ay sonra, 6. yılda olmuştur. Adı geçen iki şahıs arasındaki münakaşa, Mustalıkoğulları gazâsından dönüşten 50 günü aşkın bir zaman geçtikten sonra olmuştur.[37]

Ben derim ki: Doğru olan, ileride geleceği gibi Hendek savaşının hicretin 5. yılında olduğudur.

İfk hadisinde, Buharî'nin, Ebu Vâil aracılığıyla naklettiği bir rivayetinde: Mesrûk'un: "Ümmü Rûman'dan ifk hadisini anlatmasını istedim, rivayet etti." dediği geçmektedir.[38] Bir çok âlim şöyle demektedirler: Bu, apaçık bir yanlıştır. Zira Ümmü Rûman, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde vefat etmiş ve Allah Rasûlü (s.a.) kabrine inerek: "Hurilerden bir kadına bakmaktan hoşlanan kimse buna baksın." demiştir.[39] Diyorlar ki: "Mesrûk, Ümmü Rûman'ın sağlığında Medine'ye gelip ondan hadisi rivayet etmesini istemiş olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) ile görüşmüş olması ve O'ndan hadis işitmiş olması gerekirdi. Halbuki Mesrûk, Medine'ye ancak Allah Rasûlü'nün (s.a.) vefatından sonra gelmiştir." Yine diyorlar ki: "Mesrûk, Ümmü Rûman'dan bu hadisten başka bir hadis daha rivayet etmiş, ancak mürsel olarak rivayette bulunmuştur. Dolayısıyla bazı râviler, onun Ümmü Rûman'dan hadis işittiğini zannetmişler ve bu hadisi de duyduğuna hamletmişlerdir. Belki de Mesrûk: 'Ümmü Rûman'dan rivayet etmesi istendi.' demiştir de bazıları bunu

37. *Cevâmiu's-Sîre*, s. 206; *Fethu'l-Bârî*, 8/360.
38. Buhârî, 60/19.
39. İbn Sa'd, 8/277. Buharî, *Tarih*'inde, ayrıca İbn Münde ile Ebu Nuaym, Hammad b. Seleme - Ali b. Zeyd b. Cüd'an - Kasım b. Muhammed kanalıyla rivayet etmişlerdir.

'Ben istedim' şeklinde yanlış okumuşlardır. Çünkü âlimlerden hemzeyi her zaman elif üstüne yazanlar vardır."

Öteki âlimler diyorlar ki: Bütün bunlar Buharî'nin *Sahih*'ine aldığı sahih rivayeti reddetmez. İbrahim el-Harbî ve başkaları demişlerdir ki: "Mesrûk, henüz on beş yaşındayken Ümmü Rûman'dan hadisi sormuş, yetmiş sekiz yaşında iken de vefat etmiştir. Ümmü Rûman, Mesruk'un kendisinden hadis rivayet ettiği kimselerin en eskisidir". Bunlar diyorlar ki: "Ümmü Rûman'ın, Hz. Peygamber (s.a.) hayatta iken vefat ettiğine ve Hz. Peygamber'in (s.a.) onun kabrine indiğine dair hadise gelince, bu hadis sahih değildir.Sahih olmasını engelleyen iki illet vardır: Birincisi; Ali b. Zeyd b. Cüd'ân'ın rivayet etmiş olmasıdır ki bu râvi, hadisiyle delil getirilemiyecek zayıf bir râvidir. İkincisi ise; hadisi Hz. Peygamber'den (s.a.) Kasım b. Muhammed yoluyla rivayet etmiş olmasıdır. Kasım ise Hz. Peygamber (s.a.) devrine yetişmemiştir. Öyleyse bu hadis nasıl olur da Buharî'nin *Sahih*'inde rivayet ettiği güneş gibi bir isnâda sahip hadisin karşısında kabul görebilir! Buharî hadisinde Mesrûk: 'Ümmü Rûman'dan sordum da hadisi bana anlattı.' demektedir ki, bu hadisin lafzının 'süilet=soruldu' olmasını iptal eder." Ebu Nuaym da, *Ma'rifetü's-Sahabe* adlı eserinde: "Ümmü Rûman'ın, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde vefat ettiği söylenilmişse de bu yanlıştır." der.

İfk hadisinin rivayetlerinden birinde: Hz. Ali'nin kendisiyle istişare ettiğinde Hz. Peygamber'e (s.a.); "Cariyeye sor, o sana doğrusunu söyler." dediği; bunun üzerine Berîre'yi çağırıp sorduğunda onun: "Âişe hakkında kuyumcunun halis altın hakkında bildiğinden başka bir şey bilmiyorum." dediği veya buna benzer bir şey söylediği geçmektedir. Bu da bir problem olmuştur. Çünkü Berîre, ancak bundan uzun bir süre sonra kölelik sözleşmesi yapıp azad olmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.) amcası Abbas o zaman Medine'de idi. Hz. Abbas ise Medine'ye ancak Mekke fethinden sonra gelmişti. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.), kocasına dönmesi için Berîre'ye aracılık edip onun da buna razı olmadığı zaman, amcasına: "Ey Abbas! Mugîs'in kendisine olan sevgisine rağmen Berîre'nin ona nefret duymasına hayret etmiyor musun?" demiştir.[40]

İfk hâdisesinde Berîre, Hz.Âişe'nin yanında değildi. Onların bu zikrettikleri şayet bağlayıcı ise, o zaman yanlışlık, cariyenin Berîre olarak isimlendirilmesindedir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Berîre'ye sor" dememiş, sadece "Cariyeye sor, o sana doğrusunu söyler." demişti. Bazı râviler onu Berîre sandılar ve onu öylece isimlendirdiler. Eğer Mugîs'in Fetih sonrasına kadar

40. Buharî, 68/16; Ebu Davud, 223; Dârimî, 2/170; Nesâî, 8/245, 246; İbn Mâce, 2075; İbn Abbas'tan.

karısını istemeye devam etmiş ve ondan ümit kesmemiş olması suretiyle onların zikrettikleri bağlayıcı değilse problem ortadan kalkar[41]. En iyi bilen Allah'dır.

Bu gazâdan dönüşleri esnasında münafıkların başı İbn Übey: "Medine'ye dönersek, andolsun ki üstün kimseler zelil kimseleri oradan çıkaracaktır." dedi. Zeyd b. Erkam bu sözü Hz. peygamber'e (s.a.) iletti. İbn Übey de gelip kendini mazur göstererek böyle bir şey söylemediğine yemin etti. Hz. Peygamber (s.a.) susup bir şey söylemedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Münafikûn sûresinde Zeyd'i tasdik eden âyetleri indirdi. Allah Rasûlü (s.a.) Zeyd'in kulağından tutup: "Müjdeler olsun, Allah seni doğruladı." dedi, sonra: "Bu, kulağı ile Allah'a vefakârlık gösteren kimsedir." buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Ey Allah'ın Rasûlü! Abbâd b. Bişr'e emret de İbn Übey'in boynunu vursun." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) de: "İnsanlar, Muhammed ashabını öldürüyor diye konuştuklarında onlara bunu nasıl anlatırız?" buyurdu.[42]

41. Bir başkası da Berîre'nin Hz. Âişe'ye ücret karşılığı hizmet ettiğini söyleyerek cevap vermiştir. Berîre, kölelik anlaşması yapmasından önce sahibi nezdinde bir köle olarak bulunuyordu.

42. Buharî, 65/3, 65/5; Müslim, 2772; Tirmizî, 3309, 3310; Ahmed b. Hanbel, 4/369, 373: Zeyd b. Erkam'dan. Ayrıca Câbir'den; Buharî, (65/Münafikûn sûresi/65) Müslim (2584), Tirmizî (3312) ve Ahmed b. Hanbel (3/393)'de bir hadis rivayet edilmektedir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/369-371.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

HENDEK SAVAŞI

A) HENDEK SAVAŞI

İki görüşten en kuvvetlisine göre, hicretin 5. yılının Şevval ayında vuku bulmuştur. Çünkü Uhud savaşının hicrî 3. yılın Şevval ayında olduğunda ihtilâf yoktur. Müşrikler, ertesi yıl yani hicrî 4. yılda Rasûlullah'a (s.a.) savaş için geleceklerine dair söz vermişlerdi. Ama o yıl kıtlık başgösterdiğinden dolayı sözlerini tutmayıp caydılar. Hicrî 5. yıl olunca Rasûlullah'la (s.a.) savaşmak üzere geldiler. Siyer ve meğâzi âlimlerinin görüşü budur.

Musa b. Ukbe, megazî ve siyer âlimlerine karşı çıkarak; "Aksine (Hendek savaşı) hicrî 4. yılda vuku bulmuştur." der.

İbn Hazm: "Kuşkusuz sahih olan budur." der. Ve bu görüşe *Sahihayn*'da geçen şu İbn Ömer hadisini delil gösterir: "Uhud savaşında İbn Ömer, on dört yaşında iken Rasûlullah'a (s.a.) gösterildi de (savaşması için) izin vermedi. Daha sonra Hendek savaşı sırasında on beş yaşında iken gösterilince izin verdi."[1]

İbn Hazm der ki: "Şu halde doğru olan, iki savaş arasında sadece bir yıl olduğudur."[2]

---

1. Buharî, 64/29; Müslim, 1868.
2. *Cevâmiu's-Sîre*, 158. İbn Kesîr, *Fusûl* adlı eserinde (s. 56) İbn Hazm'ın görüşünü ve İbn Ömer hadisini delil göstermesini naklederek; Evet bu hadis *Sahihayn*'da mevcuttur; ama İbn Hazm'ın iddia ettiği şeye delil teşkil etmez, der. Çünkü Rasûlullah'a (s.a.) göre savaşa izin verme yaşı (asgari) onbeş yaşı idi. Onbeş yaşında olana izin veriyor, olmayana vermiyordu. İbn Ömer'e de, Uhud savaşında on beş yaşında olmadığı için izin vermemiş, Hendek savaşında bu yaşa ulaştığı için izin vermiştir. Dolayısıyla bu durum, İbn

Bu görüşe iki şekilde karşı çıkılabilir:

1— İbn Ömer haber vermiştir ki, Hz. Peygamber (s.a.) kendisini savaşamayacak kadar küçük gördüğü için geri çevirmiş ve savaşabileceği yaşa ulaştığını anlayınca da izin vermiştir. Yoksa bunda (İbn Ömer'in) on dört yaşını bir yıl veya daha fazla aşmış olmasını çürüten bir durum yoktur.

2— Belki de İbn Ömer, Uhud savaşında on dört yaşına yeni basmış, Hendek savaşında ise on beşinin sonuna gelmişti.

1— Yahudilerin Kureyşlileri Kışkırtmaları:

Hendek savaşının sebebi şuydu: Yahudiler Uhud savaşında müşriklerin müslümanlara galip geldiğini görüp Ebu Süfyan'ın müslümanlarla savaşmak üzere verdiği sözü öğrenince Sellâm b. Ebi'l-Hukayk, Sellâm b. Mişkem, Kinâne b. Rebî' ve daha başkaları gibi Yahudi ileri gelenlerinin bulunduğu bir grup, Kureyş'i Allah Rasûlüne (s.a.) karşı savaşa teşvik ve kışkırtmak için Mekke'ye gittiler ve onlara yardım edeceklerine dair söz verip ertesi yıl geri döndüler. Kureyşliler bunların tekliflerini kabul etti. Kureyş'ten sonra Gatafân kabilesine gidip onları da (bu işe) çağırdılar. Onlar da bu teklifi kabul etti. Daha sonra, aynı şekilde bütün Arap kabilelerini birer birer dolaştılar. Çağrılan her kabile davetlerini kabul etti.

Kureyş'liler Ebu Süfyan komutası altında dört bin kişiyle yola çıktı. Süleymoğulları kabilesi Merru'z-Zahrân denilen yerde onlara katıldı. Aynı şekilde Esedoğulları, Fezâre, Eşca' ve Mürreoğulları kabileleri de yola çıktı. Gatafan kabilesi ise Uyeyne b. Hısn komutasında geldi. Hendek savaşına katılan kâfirlerin toplam sayısı on bin idi.

2— Medine'nin Etrafına Hendek Kazılması:

Allah Rasûlü (s.a.) müşriklerin gelmekte olduğunu işitince sahabe ile istişare etti. Selman-ı Farisî, Rasûlullah'a (s.a.) düşmanla Medine arasına hendek kazılmasını teklif etti. Allah Rasûlü (s.a.) de bu işin yerine getirilmesini emretti.

Ömer'in on beşini bir, iki, üç (yıl) hatta daha fazla aşmış olmasına engel teşkil etmez. Herhalde İbn Ömer, şöyle demiştir: "Ben, bülûğa ermişken yahut savaş erlerinden biri olarak, Hendek savaşında kendimi Rasûlullah'a arzettim."

Müslümanlar hep birlikte bu işe koşuştular. Bizzat Hz. Peygamber (s.a.) de bu işte çalışmış ve müslümanlar (kendilerine karşı olan) kâfir hücumunu önlemek için acele etmişlerdir. Tevatüren geldiği üzere, hendek kazmasında nübüvvetinin delilleri ve peygamberliğinin işaretleri vardır. Hendek, Sel' dağının eteğine kazılmıştı. Sel' dağı müslümanların arkasındaki dağ olup, hendek, onlarla kâfirler arasındaydı.

Allah Rasûlü (s.a.) üç bin müslümanla çıktı. Dağı arkasına, hendeği de önlerine siper edindi.

İbn İshak, "Yedi yüz kişiyle çıkmıştır" der. Bu Allah Rasûlü'nün (s.a.) Uhud harbine çıkışına (bakılarak yapılan) bir hatadır.

Hz. Peygamber (s.a.) kadın ve çocukların Medine'nin hisar ve kalelerine yerleştirilmesini emretti. Başlarına da İbn Ümmi Mektûm'u bıraktı.

3— Yahudiler Anlaşmayı Bozuyorlar:

Huyey b. Ahtab, Kurayza yahudilerine gidip kalelerine yaklaştı. Kâ'b b. Esed ona kapıyı açmak istemedi. Bunun üzerine Huyey, kapıyı açıncaya kadar dil döktü. Yanına girince; "Sana zamanın kuvvet ve şerefini, sana Muhammed'le savaşmak üzere başlarında komutanları olduğu halde Kureyş, Gatafan ve Esedoğullarının (ordularını) getirdim." dedi.

Kâ'b b. Esed: "Allah'a yemin olsun ki sen bana zamanın zillet ve horluğunu, suyu boşalmış, şimşekler çakan, gürültüler koparan fakat içi boş bir bulut getirmişsindir." dedi. Huyey, Kâ'b b. Esed'e, Allah Rasûlü (s.a.) ile arasındaki ahdi bozup müşriklerle beraber Allah Rasûlü'ne (s.a.) karşı savaşa girmeyi kabul etmesine kadar ısrar etti. Müşrikler bu karara son derece sevindiler. Yalnız Kâ'b, Huyey'e, şayet Muhammed'e karşı gâlip gelemezlerse kendisiyle beraber gelip kalesine girmesini ve onun başına geleceklerin Huyey'e de gelmesi şartıyla bunu kabul edeceğini söyledi. Huyey de kabul etti ve ona verdiği sözü tuttu.

Kurayzaoğulları yahudilerinin durumu ve andlaşmayı bozdukları haberi Allah Rasûlü'ne (s.a.) ulaşınca, Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muaz, Havvât b. Cübeyr ve Abdullah b. Revâha'yı; onların verdikleri sözde durup durmadıklarını, anlaşmayı bozup bozmadıklarını anlamaları için Kurayza yahudilerine gönderdi. Bu sahabîler, Kurayzaoğullarına yaklaştıklarında onları, olabilecek en kötü bir hal ve tutum üzere buldular. Allah Rasûlü'nün (s.a.) elçileri-

ne açıktan açığa sövüp düşmanlıklarını izhar ettiler. İş, Allah Rasûlü'ne (s.a.) dil uzatmaya kadar varınca, onlardan ayrılıp, yahudilerin kesin olarak ahidlerini bozup sözlerinde durmadıklarını haber vermek üzere Allah Rasûlüne (s.a.) yöneldiler.

Bu durum müslümanlara çok ağır geldi. İşte o zaman Allah Rasûlü (s.a.): "Allahu ekber! Ey müslümanlar! müjde size!" buyurdu. Belâ şiddetlendi, nifak başgöstermeye yüz tuttu. Hâriseoğullarından bazıları Allah Rasûlü'nden (s.a.) Medine'ye gitmek için izin isteyerek şöyle dediler: "'Evlerimiz gerçekten açıktır.' Halbuki onlar (ın evleri) açık değildi. Onlar sadece kaçmak istiyorlardı."[3] Selemeoğulları da dağılmaya yeltendi. fakat daha sonra Allah (c.c.) iki grubu da sebat ettirdi.

4— Müşrikler Medine Önlerinde:

[Müşrikler Allah Rasûlü'nü (s.a.) bir ay süreyle kuşatma altında tuttular. Ancak Allah'ın, müslümanlarla müşrikler arasındaki hendekle O'nu koruması sebebiyle aralarında çarpışma olmadı] Şu kadar var ki, Amr b. Abd-i Ved ve onunla beraber Kureyş'ten birkaç süvari hendeğin yanına kadar geldiler. Hendekle karşılaşınca: "Bu, Arapların hiç bilmediği bir harp hilesidir." diyerek hendeğin en dar yerine yönelip, oraya hücum ettiler. Atlarıyla sıçrayıp hendekle Sel' dağı arasındaki kıraç yere geçtiler. Müslümanlara meydan okuyup döğüşmeye devam ettiler.[Amr b. Abd ile döğüşmek için Hz. Ali - Allah O'ndan razı olsun- ileri atıldı ve onunla karşılaştı. Allah onun elinde Amr'ın canını aldı.]Amr b. Abd, müşriklerin en namlı kahraman ve babayiğitlerindendi. Geri kalanlar da korkarak arkadaşlarının yanına kaçtılar. Hendek savaşında müslümanların parolası: "Hâ Mim. Lâ yunsarûn = Ha Mîm. Onlar yardım görmeyecekler." idi.[4]

Muhasara hali müslümanların aleyhine uzayıp gidince Allah Rasûlü (s.a.) Gatafan komutanlarından Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf ile, şayet kavimleriyle birlikte çekip giderlerse Medine'nin yıllık meyve mahsûlünün üçte birini vermek kaydıyla anlaşma yapmak istedi. Görüşmeleri bu şekilde devam ediyordu: Allah Rasûlü (s.a.) bu hususta Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muaz'ın görüşlerini sordu. Onlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer Allah (c.c.) bunu, bu şekilde sana emretmişse başımız gözümüz üstüne! Yok eğer bu sadece senin,

---

3. Ahzâb, 33/13.
4. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/64, 289, 5/377; Ebu Davud, 2597; Tirmizî, 1682. Ebu İshâk hadisinden. Senedi hasendir. Hâkim (2/107) sahih demiştir.

bizim için yaptığın bir şeyse buna hiç hacet yok. Çünkü (bir zamanlar) biz ve şu kavim Allah'a şirk koşar, putlara taparken bile, bunlar misafirlik ve satın almanın dışında Medine'nin bir tek meyvesini yemeyi bile umamamışlardır. Şimdi Allah bizi İslâm'la şereflendirmiş, ona ulaştırmış ve seninle kuvvetlendirmişken mi mallarımızı onlara verelim? Onlara kılıçtan başka verecek bir şeyimiz yok!" dediler. Allah Rasûlü (s.a.) de görüşlerini haklı bularak: "Ben, ancak bütün Arapların sizin üzerinize üşüştüklerini gördüğüm için böyle bir şey yapmak istemiştim." dedi.

5— Müşriklerin İttifakı Bozuluyor:

Sonra şüphesiz Allah Azze ve Celle, -hamd O'nadır- kendi katından bir işi icra ederek düşmanı perişan etti. Hepsini bozguna uğratıp kılıçlarını parampamparça etti. Bunu hazırlayan, kolaylaştıran ilâhî lütuf şu idi: Gatafan'dan, Nuaym b. Mes'ûd b. Âmir -Allah O'ndan razı olsun- adında bir kişi Allah Rasûlü'ne (s.a.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben müslüman oldum, istediğini emret." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Sen bir tek kişisin. Elinden geldiğince, bizi kuşatmış olan kavimlerin arasına gir de onları bize karşı savaşmaktan vazgeçirmeye bak. Çünkü harp, aldatmaktan ibarettir." buyurdu.

Bunun üzerine Nuaym, Kurayza yahudilerinin yanına gitti. Cahiliyye döneminde onların dostu idi. Aralarına karıştı. Yahudiler onun müslüman olduğunu bilmiyorlardı. Nuaym şöyle dedi: "Ey Kurayzaoğulları! Şüphesiz siz Muhammed'e karşı harp açtınız. Şayet Kureyşliler bir fırsatını bulabilirlerse onları yener, ganimetlerini toplarlar. Yok eğer yenemeyecek olurlarsa, dönerek yurtlarına savuşur, sizi Muhammed'le başbaşa bırakırlar. O da sizden intikamını alır." Yahudiler: "Peki ne yapalım, ey Nuaym?" dediler. Dedi ki: "Siz kendilerinden rehineler almadıkça onlarla birlikte savaşmayın." O zaman: "Sen bize iyi bir öğüt verdin." dediler.

Sonra Nuaym b. Mes'ûd, hemen Kureyşlilerin yanına gitti ve onlara şöyle dedi: "Size karşı olan sevgi ve dostluğumu çok iyi bilirsiniz." Evet, dediler. Bunun üzerine, "Yahudiler, Muhammed ve arkadaşlarıyla, aralarında olan anlaşmayı bozduklarına pişman olmuşlar. Sizden rehineler alarak O'na göndereceklerini, sonra da o rehinelerin, size karşı O'na yardım edeceklerine dair haber göndermişler. Şayet sizden rehineler isteyecek olurlarsa sakın onlara kimseyi vermeyiniz." diye tenbihte bulundu. Daha sonra Gatafanoğullarının yanına giderek onlara da aynı şeyi söyledi.

Şevval ayının cumartesi gecesi gelince Kureyş müşrikleri, yahudilere elçi göndererek "Biz burada hep böyle oturacak değiliz. Paçalar ve ayakkabılar eskidi. Kalkın gelin, Muhammed'le savaşalım." dediler. Yahudiler de müşriklere bir elçi göndererek: "Bu gün cumartesidir. Siz, bizden önce, cumartesi günü iş yapmış olan kimselerin başlarına geleni bilirsiniz. Ayrıca, cumartesi günü çıktıktan sonra bile, bize rehineler göndermedikçe sizinle beraber savaşacak değiliz." dediler.

Elçileri bu haberi getirince Kureyşliler: "Allah'a yemin olsun ki Nuaym'ın söyledikleri demek ki doğru imiş" dediler, sonra da yahudilere haber göndererek: "Allah'a yemin olsun ki size bir kişi bile gönderecek değiliz. Bizimle çıkın, Muhammed'le savaşalım!" dediler. Buna karşılık Kurayza yahudileri de: "Vallahi demek ki Nuaym'ın size getirdiği haber doğru imiş." dediler. Böylece iki taraf birbirinden ayrılmış oldu.

6— Müşriklerin Dağılmaları:

Nihayet Allah (c.c.) müşrikler üzerine bir rüzgâr ordusu gönderdi. Bu rüzgâr ordusu çadırlarını kökünden sökmeye başladı. Ters çevirmedik hiçbir kazan, koparmadık hiçbir ip bırakmıyor, artık bir yerde sabit duramıyorlardı. Allah'ın melekler ordusu ise onları sallıyor, kalplerine ürkeklik ve korku salıyordu.

Allah Rasûlü (s.a.) Huzeyfe b. Yeman'ı, onların durumlarını öğrenmek için gönderdi. Huzeyfe b. Yeman onları bu halde buldu; gitmek için hazırlanmışlardı. Geri dönerek Allah Rasûlü'ne (s.a.) müşriklerin gittiği haberini verdi.

Hz. Peygamber (s.a.) sabaha eriştiğinde Allah (c.c.), düşmanı umduğuna nail olamadan kinleriyle gerisin geriye göndermişti. Allah (c.c.), düşmanın savaşından Rasûlünü korumuş, vaadini gerçekleştirmiş, ordusunu güçlendirmiş, kuluna yardım etmiş ve tek başına bütün orduları bozguna uğratmıştı.

7— Kurayzaoğulları Seferi:

(Savaş bittikten sonra) Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye gelerek silahını bıraktı. Ümmü Seleme'nin evinde yıkanırken Cebrail (a.s.) geldi ve: "Silahı bıraktınız ha? Halbuki, melekler henüz silahlarını bırakmadılar. - Kurayzao-

ğulları yahudilerini kastederek - Şunlarla savaşmak için hazırlan!" dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) ashaba seslenerek: "İşiten ve itaat eden kişi ikindi namazını Kurayzaoğulları topraklarından başka yerde kılmasın." buyurdu.[5] Müslümanlar emre itaatle derhal yola çıktılar.]

Hz. Peygamber'in (s.a.) Kurayzaoğullarına düzenlediği gazâ yukarıda anlatıldı. Hendek ve Kurayzaoğulları savaşında müslümanlar on kişi kadar şehit vermiştir.[6]

8— Ebu Râfi'in Öldürülmesi:

Yukarıda anlattığımız gibi, Ebu Râfi' müşrik ve yahudi ordularını Allah Rasûlü'ne (s.a.) karşı savaşa kışkırtan kimseler arasındaydı. Fakat arkadaşı Huyey b. Ahtab gibi Kurayzaoğullarıyla birlikte öldürülmemişti. Evs kabilesinin Kâ'b b. Eşref'i öldürmekle elde ettiği fazilette onlara denk olmak için Hazreçliler Ebu Râfi'i öldürmek için can attılar. Allah Teâlâ bu iki kabileyi Allah Raûlü'nün (s.a.) emrinde, hayır işlerde adeta birbirini geçmek için yarış ettirmiştir. Bunlar Ebu Râfi'i öldürmek için Allah Rasûlü'nden (s.a.) izin istediler, O da izin verdi. Hepsi de Selemeoğullarından olan, kavmin reisi Abdullah b. Atîk'le beraber Abdullah b. Üneys, Ebu Katâde, Hâris b. Rib'î, Mes'ûd b. Sinân ve Huzâî b. Esved onu öldürmek için ileri atıldılar.

Yola koyulup onun Hayber'deki evine vardılar. Geceleyin baskın yapıp Ebu Râfi'i öldürerek, Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına döndüler. Hepsi de Ebu Râfi'i kendisinin öldürdüğünü iddia ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Rasû-

5. Buharî, 64/29; Müslim, 1770. İbn Ömer anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.) Hendek savaşının olduğu gün şöyle demiştir: "Sizden hiçbir kimse ikindi namazını Kurayzaoğulları topraklarından başka bir yerde kılmasın!" Bazıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bir kısmı, "Kurayzaoğulları topraklarına varmadan namazlarımızı kılmayız," dediler. Diğer bir kısmı ise, "Namazlarımızı kılarız. Bizi bundan meneden bir şey yoktur" dediler. Durum Hz. Peygamber'e (s.a.) anlatılınca hiç kimseyi ayıplamadı. Bu Buharî'nin metnidir. Müslim'in metni ise şöyledir: "Allah Rasûlü (s.a.) düşman ordularının gittiği gün bize; sizden hiçbir kimse öğle namazını Kurayzaoğulları topraklarından başka bir yerde kılmasın' diye nida etti. Müslümanlardan bir kısmı vakti geçirme korkusundan ötürü namazlarını Kurayzaoğulları topraklarına varmadan kıldılar. Diğer bir kısmı ise vakti geçirsek bile, Allah Rasûlü'nün (s.a.) emrettiği yerden başka bir yerde namazlarımızı kılmayız, dediler." İbn Ömer şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.), İki gruptan hiç bir kimseyi ayıplamadı. Bu hadisden şu fıkhî hükümler çıkarılmıştır: Bir hadisin veya âyetin zahirine sarılan kimse ve bir nastan onu tahsis eden bir mana çıkaran kimse ayıplanamaz.
6. Hendek savaşı hakkında bakınız: İbn Hişam, 2/214-233; İbn Sa'd, 2/65; Taberî, 3/43; İbn Seyyidinnâs, 2/54; İbn Kesîr, 3/178-222; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/102-126.

lü (s.a.): "Kılıçlarınızı bana gösteriniz." dedi. Kılıçlarını Allah Rasûlü'ne (s.a.) gösterdiklerinde Abdullah b. Üneys'in kılıcı için: "Ebu Râfi'i öldüren kılıç budur. Çünkü onda yemek kalıntısı görüyorum." dedi.(7)

7. İbn Hişâm, 2/273-275; Buharî, 64/16, 56/155; Berâ hadisinden.

B) HENDEK SAVAŞINDAN SONRAKİ GAZÂLAR

1— Lihyanoğulları Gazâsı:

Allah Rasûlü (s.a.) Kurayzaoğulları savaşından sonra, iki yüz kişilik bir kuvvetle, savaşmak üzere Lihyanoğullarına doğru sefere çıktı. Lihyanoğullarını gâfil avlamak için, Şam'a gidiyor gibi göründü. Medine'de yerine İbn Ummi Mektûm'u vekil bıraktı. Sonra hızlanarak, Emec ile Usfan arasında Lihyanoğullarına ait bölgedeki vadilerden biri olan Guran vadisine kadar geldi. Burası Hz. Peygamberin (s.a.) İslâm'ı tebliğ için gönderdiği sahabilerinin musibete uğradıkları yerdi. Onlara rahmet okudu ve dua etti. Fakat Lihyanoğulları Peygamberimiz'in (s.a.) geldiğini duyunca dağların tepelerine kaçtılar. Hz. Peygamber (s.a.) onlardan hiç kimseyi ele geçiremedi. Ancak yurtlarında iki gün daha kaldı. Bu arada öncü birlikler gönderdiyse de onlar da hiç kimseyi yakalayamadılar. Oradan Usfan'a gitti. Kureyşliler kendisini dinlesinler diye on süvariyi Kürâu'l-Gamîm'e gönderdi. Sonra da Medine'ye döndü. Medine'den uzak kalışı on dört gece sürdü.(1)

2— Necid Seriyyesi:

Lihyanoğulları seferinden sonra Allah Rasûlü (s.a.), Necid taraflarına

---

1. Bk. İbn Hişâm. 2/279-281; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/146-153; İbn Sa'd, 2/78-80; Taberî, 3/59; İbn Seyyidinnâs, 2/83; İbn Kesîr, 3/156.

süvari birliği gönderdi. Bunlar, Hanîfeoğullarının reisi Sümâme b. Üsâl el-Hanefî'yi yakalayarak Peygamberimiz'e (s.a.) getirdiler. Allah Rasûlü (s.a.) Sümâme b. Üsâl'i mescidin direklerinden birine bağladı. Yanına gelerek "Ey Sümâme! Gönlünden ne geçiriyorsun?" dedi. O da: "Ey Muhammed! Şayet beni öldürecek olursan kanlı bir katili öldürmüş olursun. Yok eğer bana iyilik eder, beni bağışlarsan, iyiliğin kadrini bilen bir kimseye iyilik etmiş olursun. Eğer kurtulmam için mal istersen, dilediğin kadar iste, al." dedi. Peygamberimiz (s.a.) de onu kendi haline bıraktı. Sonra bir defa daha yanına gelerek aynı şeyi yine söyledi. O da, önceki söylediği şekilde cevap verdi. Sonra Peygamberimiz (s.a.) üçüncü bir sefer daha Sümâme'nin yanına gelerek "Sümame'yi serbest bırakınız." dedi. Ashab da onu salıverdiler.

Sümâme, Mescidin yakınındaki bir hurmalığa giderek gusletti. Sonra da Peygamberimize (s.a.) gelerek müslüman oldu ve Peygamberimiz'e (s.a.) şöyle dedi: "Vallahi, (akşamleyin) yeryüzünde bana, senin yüzünden daha sevimsiz bir yüz yoktu. Fakat sabaha çıkınca senin yüzün bana yüzlerin en sevimlisi oldu. Vallahi, akşamleyin yeryüzünde bana senin dininden daha sevimsiz bir din yoktu. Fakat sabaha çıkınca senin dinin bana dinlerin en sevimlisi oldu. Senin süvarilerin beni yakaladıklarında, ben umre yapmak istiyordum." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) Sümame'yi müjdeleyerek (niyetlenmiş olduğu) umreyi yapmasını emretti.

Sümâme, Mekke'ye Kureyşlilerin yanına gelince: "Demek dinden çıktın ey Sümâme?" dediler. Sümâme de: "Hayır. Allah'a yemin olsun ki, dinden çıkmadım. Ancak Muhammed'le (s.a.) birlikte müslüman oldum. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Rasûlü (s.a.) izin vermedikçe, size Yemame'den bir buğday tanesi bile gelmeyecek." dedi.[2] Yemame, Mekke'nin gıda ambarı idi. Böylece yanlarından ayrılarak memleketine gitti ve Mekke'ye herhangi bir şey gönderilmesini yasakladı. Bu Kureyşlilerin yaşayışını iyice zorlaştırdı. Bunun üzerine Kureyşliler Allah Rasûlü'ne (s.a.) mektup yazdılar; akrabalıkları hürmetine, Sümâme'ye mektup yazmasını rica ederek kendilerine yiyecek gönderilmesine izin vermesini istediler. Allah Rasûlü (s.a.) de isteklerini kabul ederek Sümâme'ye mektup yazıp Mekke'ye erzak gönderme yasağını kaldırttı.

3— Gâbe Gazâsı:

Uyeyne b. Hısn el-Fezârî, Gatafan kabilesinden Abdullah oğullarıyla bir-

2. Buharî, 64/70.

likte Peygamberimiz'in (s.a.) Gâbe'deki[3]sağmal develerine baskın yaparak onları alıp götürdü. Usfanlı olan çobanı da öldürdü. Baskıncılar çobanın karısını da götürdüler. Abdülmü'min b. Halef "Çoban Ebu Zerr'in oğlu idi" diyor ki, bu gerçekten gariptir.

Bunun üzerine imdat dileyen bir ses geldi ve: "Ey Allah süvarileri! Atlarınıza bininiz." diye bağrıldı. Bu, bu şekilde savaşa ilk çağrı idi.[Allah Rasûlü (s.a.) zırh gömlek içerisinde, tam silahlı vaziyette atına bindi. Peygamberimiz'in (s.a.) yanına ilk gelen, zırhlı ve miğferli bir vaziyette Mikdâd b. Amr idi. Allah Rasûlü (s.a.) mızrağına sancağı bağlayarak: "Sen git, süvariler sana erişecektir. Ben de peşin sıra geleceğim" dedi. Allah Rasûlü (s.a.) (Medine'de) İbn Ümmü Mektûm'u yerine vekil bıraktı.]

Seleme b. Ekva' yaya olarak baskıncılara yetişti. Onları oka tutarak şöyle dedi:

خُذْهَا وَأنَا ابْنُ الأكْوَعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضَّعِ

"Al sana! Ben Ekva'ın oğluyum.

Bugün, alçakların öleceği gündür."

Seleme, Zü Kared'e vardığında sağmal develerin hepsini aldığı gibi, ayrıca baskıncılardan otuz da kaftan koparmıştı. Seleme der ki: Allah Rasûlü (s.a.) ve süvariler akşamleyin bize yetiştiler. "Ey Allah Rasûlü! Şüphesiz baskıncılar susuzdur. Beni, yüz kişiyle beraber göndersen de ellerinde bulunan davarlarını kurtarıp, su kaplarını alsam." dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Gücün yettiğinde yumuşak davran." buyurdular. Daha sonra "Şimdi onlara Gatafanlıların toprağında ziyafet çekiliyordur." dedi.

İmdat isteği Medine'deki Amr b. Avf oğullarına gelince, hemen yardım geldi. Süvariler de gelmeye devam ediyordu. Topluluk kimileri yaya ve kimileri develerle olmak üzere gelip Zû Kared'de Allah Rasûlü'ne (s.a.) katıldı.

Abdülmü'min b. Halef der ki: "Ashab on sağmal deveyi baskıncılardan kurtarmış, geri kalan on deveyle de baskıncılar kaçıp kurtulmuştur."

Ben derim ki: Bu açık bir hatadır. *Sahihayn*'da ashabın bütün develeri baskıncılardan kurtardıkları rivayet edilmiştir. Müslim'in, Seleme'den, *Sahih*'indeki rivayet ettiği metni şöyledir: "Allah'ın (c.c.) yaratmış olduğu, Allah Rasûlü'ne (s.a.) ait bulunan sağmal develeri arkama almış, ayrıca onlardan

3. İçinde Medine halkının mallarının bulunduğu, Şam yönünde Medine'ye yakın bir yerdir.

otuz tane de kaftan koparmıştım."[4]

Bu gazve Hudeybiye'den sonra yapılmıştı. Megazî ve siyer âlimlerinden bir grup, bu gazve hakkında hataya düşerek Hudeybiye'den önce vukû bulduğunu söylemişlerdir. Söylediğimizin doğruluğunun delili; Ahmed b. Hanbel ve Hasan b. Süfyan'ın, Ebu Bekr b. Ebî Şeybe -Haşim b. Kâsım- İkrime b. Ammar- İyas b. Seleme- onun babası Seleme senediyle rivayet ettikleri şu haberdir: "Hudeybiye zamanı Allah Rasûlü (s.a.) ile beraber Medine'ye geldim. Ben ve Rabah, develerle birlikte, sulayıp tekrar yaylıma göndermek için Talha'nın atıyla çıktık. Sabah karanlığında Abdurrahman b. Uyeyne Allah Rasûlü'nün (s.a.) develerine baskın yapıp çobanı da öldürdü..." Sonra Seleme olayın devamını anlatmıştır. Ayrıca Müslim, *Sahih*'inde, olaya geniş bir şekilde yer vermiştir.[5]

Abdülmü'min b. Halef, *Sîret*'inde, bu hususta açık bir hataya düşmüştür. Lihyanoğulları savaşının Kurayzaoğulları savaşından altı ay sonra meydana geldiğini nakledip, sonra da: "Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye geldiğinde birkaç gece geçip geçmemişti ki Abdurrahman b. Uyeyne baskın yaptı" diyerek, olayı anlatmıştır. Baskın yapan Abdurrahman'dır. Abdurrahman'ın babası, Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe b. Bedir'dir de denilmiştir. Böyle olunca Seleme'nin "Hudeybiye zamanı Medine'ye geldim" demesi nerede kalıyor?[6]

4— Ükkâşe b. Mihsan Seriyyesi:

Vâkıdî, Hudeybiye'den önce, hicretin 6. yılında gönderilen birçok seriyyeden bahseder:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye geldikten sonra, 6. yılın Rabîulevvel -veya Rebîulâhir- ayında Ükkâşe b. Mıhsan el-Esedî'yi, içlerinde Sabit b. Akram ve Siba' b. Vehb'in de bulunduğu kırk kişilik bir kuvvetle Gamra'ya göndermiş, Ükkâşe bu gidişi ciddi tutmuş ve Gamra halkı, onlara karşı ihtiyatlı davranarak kaçışmışlardır. Ükkâşe, su kaynaklarının bulunduğu yerde konaklayarak, öncü birliklerini peşlerinden gönderdi. Öncü birlikler, kendilerine, onların bir kısım hayvanlarının bulundukları yeri gösteren bir kişiyi

4. Buharî, 64/37, 56/166; Müslim, 1806; Ahmed b. Hanbel, 4/48; Ebu Davud, 2752. Seleme b. Ekva' hadisinden.
5. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/52, 54; Müslim, 1807.
6. Bu gazve hakkında bakınız; İbn Hişam, 2/281-289; İbn Sa'd, 2/80-84; İbn Seyyidinnâs, 2/84; İbn Kesîr, 3/286-296; *Şerh'ul-Mevahib-i Ledüniye*, 2/148-153.

yakalayarak, yüz develerini ele geçirip Medine'ye götürdüler.[7]

5— Ebu Ubeyde Seriyyesi:

Yine Allah Rasûlü (s.a.) Ebu Ubeyde b. Cerrâh'ın komutanı bulunduğu seriyeyi Zü'l-Kassa'ya[8]göndermiştir. Mücahidler bütün gece yürüyerek sabaha karşı Zü'l-Kassa'ya ulaşıp, ansızın baskın yaptılar. Ancak bedevîler dağa kaçarak yakalanmadılar. Mücahidler, sadece bir kişiyi yakaladılar. O da müslüman oldu.

6— Muhammed b. Mesleme Seriyyesi:

Allah Rasûlü (s.a.) Muhammed b. Mesleme'yi, Rebîulevvel ayında, on kişilik bir keşif birliğiyle gönderdi. Bedevîler, mücahidler uykuya varıncaya kadar pusu kurdular. Mücahidler işin farkında değillerdi. Farkına vardıklarında ise baskına uğramışlardı. Muhammed b. Mesleme'nin arkadaşları şehid edildi. Muhammed b. Mesleme ise yaralı olarak kaçıp kurtuldu.[9]

7— Zeyd b. Hârise Seriyyeleri:

a) Cemum Seferi:

Bu sene -Hicrî 6. yıl- Zeyd b. Hârise, Cemum'a gönderilmiştir. Zeyd, Müzeynelerden Halîme isminde bir kadını ele geçirdi. Halime, mücahidlere Süleymoğullarının konak yerlerinden birisini gösterdi. İslâm mücahidleri de oraya ansızın baskın yapıp, bir hayli deve, davar ve esir aldılar. Esirler arasında Halime'nin kocası da vardı. Zeyd b. Hârise, elde ettikleriyle beraber seferden dönünce, Allah Rasûlü (s.a.) Halîme ve kocasını Müzeyneoğullarına bağışladı.[10]

b) Tarif Seferi:

Peygamberimiz (s.a.) yine bu yıl yani hicretin 6. yılında Cemaziyelûlâ

7. İbn Sa'd, 2/84; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/153-154. Gamra, Mekke yolu üzerinde Feydi Kala' denilen yere iki günlük mesafede Esedoğullarına ait bir su ismidir.
8. Rabeze yolu üzerinde, Medine'ye yirmi mil mesafesi olan bir yerdir. İbn Sa'd, 2/86; *Şer'ul-Mevahib-i Ledünniye,* 2/154-155.
9. İbn Sa'd, 2/85; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/154.
10. İbn Sa'd, 2/86; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/155.

ayında Zeyd b. Hârise'yi on beş kişilik bir kuvvetle Tarif'te [11] oturan Sa'lebeoğullarına gönderdi. İslâm mücahidleri Tarif'e geldikleri zaman, bedevîler, üzerlerine Allah Rasûlü'nün (s.a.) yürüdüğünü zannederek korkup kaçtılar. Zeyd b. Hârise yirmi develerini ele geçirdi. Zeyd b. Hârise sefer için dört gece Medine'den uzak kaldı.]

c) Îs Seferi:

[Peygamberimiz (s.a.) yine aynı yılın Cemazîyelûlâ ayında Zeyd b. Hârise'yi (bu sefer) Îs'e[12] gönderdi. Bu sefer esnasında, Peygamberimiz'in (s.a.) kızı Hz. Zeyneb'in kocası olup, Şam'dan gelmekte olan Ebu'l-Âs b. Rebî'in yanındaki Kureyş mallarına el konuldu.]

İbn İshak der ki: Abdullah b. Muhammed b. Hazm bana şöyle anlattı: Ebu'l-Âs b. Rebî' ticaret yapmak üzere Şam'a gitti. Ebu'l-Âs güvenilir bir kimseydi. Yanında Kureyş'e ait ticaret malları da bulunuyordu. Seferden memleketine dönerken, Allah Rasûlü'nün (s.a.) seriyyesiyle karşılaştı. Mücahidler Ebu'l-Âs'ın kervanını alıp götürdüler. Kendisi kaçıp kurtuldu. İslâm mücahidleri, ele geçirdikleri ticaret mallarıyla (Medine'ye) Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına gelince, Peygamberimiz (s.a.) bu malları mücahidler arasında paylaştırdı.

Ebu'l-Âs Medine'ye gelerek, Allah Rasûlü'nün (s.a.) kızı Hz. Zeynep'in yanına varıp himayesini istedi ve Hz. Zeynep'ten, kendisine ve yanında bulunup ta diğer insanlara ait olan malları, Allah Rasûlü'nün (s.a.) tekrar kendisine iade etmesini O'ndan istemesini talep etti.

Allah Rasûlü (s.a.) mücahidleri çağırarak: "Bu adamın bize olan yakınlığını bilirsiniz. Siz onun ve ondan başka kimselerin mallarını ele geçirmiş bulunuyorsunuz. O mallar, Allah'ın size nasib ettiği ganimet mallarıdır. O malları kendisine geri vermeyi uygun görürseniz, geri veriniz. Şayet geri vermek istemezseniz, onlar zaten sizin hakkınızdır." dedi.

Mücahidler: "Hayır! Ey Allah'ın Rasûlü! Biz, o malları ona geri veriyoruz" diyerek, ele geçirdikleri malları tekrar iade ettiler. Öyle ki, her biri ele geçirdikleri mallardan az çok demeden ne varsa, küçük ve eski tulumdan abdest ibriğine hatta ipe varıncaya kadar herşeyi Ebu'l-Âs'a geri verdiler.

Ebu'l-Âs çıkıp Mekke'ye vardı. İnsanlara mallarını teslim edip işini bi-

---

11. Medine'ye otuz altı mil uzaklıkta bulunan bir su ismidir. İbn Sa'd, 2/87; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/158.
12. Medine'ye dört günlük mesafede olan bir yerdir. İbn Sa'd, 2/87; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/155-158.

tirdikten sonra: "Ey Kureyşliler! Herhangi birinizin yanımda vermediğim bir malı kaldı mı?" diye sordu. Kureyşliler: "Hayır kalmadı. Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. Biz, seni vefalı ve şerefli bulduk." dediler.

Bunun üzerine Ebu'l-Âs: "Allah'a yemin ederim ki, size gelmeden önce müslüman olmamı engelleyen şey, mallarınızı kaçırmak için müslüman olduğumu zannetmeniz korkusundan başka bir şey değildir. Şimdi, şehâdet ederim ki, Allahtan başka tanrı yoktur. Ve yine şehâdet ederim ki, Muhammed Allah'ın kulu ve elçisidir." dedi.

Vâkıdî ve İbn İshâk'ın bu sözleri Ebu'l-Âs olayının Hudeybiye'den önce meydana geldiğini gösterir. Çünkü anlaşmadan (Hudeybiye anlaşması) sonra Allah Rasûlü'nün (s.a.) keşif birlikleri Kureyş müşriklerinin peşine düşmemiştir. Fakat, Musa b. Ukbe, Ebu'l-Âs olayının mütarekeden sonra vuku bulduğunu iddia etmiştir.

8— Ebu Basîr'in Kureyş Kervanlarının Yolunu Kesişi:

Kureyşlilerin mallarını alanlar Ebu Basîr ve arkadaşlarıdır. Bu iş Allah Rasûlü'nün (s.a.) emriyle olmamıştır. Çünkü, Ebu Basîr ve arkadaşları sahilde karargâh kurmuş olup, yakınlarından geçen Kureyş'e ait her kervanın mallarına el koyuyorlardı. Bu, Zührî'nin görüşüdür.

Musa b. Ukbe, İbn Şihâb'dan naklen, Ebu Basîr olayı hakkında şöyle der: Ebu Cendel, Ebu Basîr ve yanlarında toplanan adamları, sahilde hâlâ üslenmekte devam ediyorlardı. Ebu'l-Âs b. Rebi', Kureyş'ten birkaç kişiyle birlikte onlara uğradı. Allah Rasûlü'nün (s.a.) kızı Hz. Zeynep, Ebu'l-Âs'ın nikâhlısıydı. Ebu'l-Âs ve yanındakileri yakaladılar; yanlarında bulunan malları alıp onları da esir ettiler. Fakat Ebu'l-Âs'ın, Allah Rasûlü'ne (s.a.) olan hısımlığından dolayı hiç kimseyi öldürmediler. Huveylid'in kızı Hz. Hatice'nin öz kız kardeşinin oğlu olan Ebu'l-Âs, o gün müşrikti. Ebu Basîr ve adamları Ebu'l-Âs'ı serbest bıraktılar. Ebu'l-Âs, Medine'ye, karısı Hz. Zeynep'in yanına gelerek Ebu Cendel ve Ebu Basîr'in esir ettikleri arkadaşları ve aldıkları mallar konusunda görüştü. Bunun üzerine Hz. Zeynep, Allah Rasûlü (s.a.) ile bu konuda görüşme yaptı.

İleri sürüldüğüne göre, Allah Rasûlü (s.a.) ayağa kalkarak ashaba: "Bizler çeşitli kimselerle akrabalık kurduk. Ebu'l-Âs'la da akrabalık kurduk. O bulduğumuz ne iyi bir akrabadır! O Kureyşli arkadaşlarıyla Şam'dan gelirken, Ebu Cendel ile Ebu Basîr onları yakalamışlar ve yanlarında bulunan malları

almışlar. Ama kimseyi öldürmemişler. Allah Rasûlü'nün kızı Zeynep, benden onları himaye etmemi istedi. Sizler de Ebu'l-Âs ve arkadaşlarını himaye eder misiniz?" diye hitap etmiştir. Ashab: "Evet, bizler de kabul ederiz." dediler. Allah Rasûlü'nün (s.a.), Ebu'l-Âs ve yanlarında bulunan esir arkadaşları hakkında söyledikleri, Ebu Cendel ve adamlarına ulaşınca, devenin dizini bağladıkları zincire varıncaya kadar, aldıkları herşeyi onlara geri verdiler. Ayrıca Allah Rasûlü (s.a.), Ebu Cendel ile Ebu Basîr'e bir mektup yazarak kendisine gelmelerini emretti; ve yanlarında bulunan müslümanları yurtlarına, ailelerinin yanlarına geri döndürmelerini istedi ve Kureyş'ten hiçbir kimseye ve onların kervanlarına saldırmamalarını emretti. Allah Rasûlü'nün (s.a.) mektubu, ölmek üzereyken Ebu Basîr'e ulaştı. Daha mektubun başındayken Ebu Basîr öldü. Ebu Cendel, onu bulunduğu yere gömerek Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına geldi ve böylece Kureyş kervanı selâmet bulmuş oldu. Musa b. Ukbe, hadisin kalan kısmını da zikretmiştir.

Musa b. Ukbe'nin sözü, bu hususta en doğrusudur. Çünkü Ebu'l-Âs, sulh zamanında müslüman olmuş, Kureyş kervanı müterake yıllarında Şam'a yayılmıştır. Zührî'nin anlatışı, çok açık bir şekilde olayın mütareke yıllarında olduğunu göstermektedir.

Vâkıdî şöyle der: Hicrî 6. sene Dıhye b. Halîfe el-Kelbî, Kayser'in yanından döndü. Kayser, Dıhye'yi mal ve elbise ile mükâfatlandırmıştı. Dıhye, Hısma'ya gelince[13] Cüzâmlardan birkaç kişiye rastladı. Bunlar, Dıhye'nin yolunu kesip yanında bulunan herşeyi aldılar. Dıhye (Medine'ye gelince) evine varmadan Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına uğrayarak durumu O'na iletti. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) Zeyd b. Hârise'yi Hısma'ya gönderdi.

Ben derim ki: Bu olay, tereddütsüz Hudeybiye'den sonradır.

9— Hz. Ali Seriyyesi:

Vâkıdî der ki: Hz. Ali yüz kişilik bir kuvvetle, Fedek'te oturan, Sa'd b. Bekr oğullarından bir kabileye gitmek üzere yola çıktı. Bunun sebebi, Fedek'te bulunan bir topluluğun, Hayber yahudilerine yardım etmek istediklerine dair bir haberin Allah Rasûlü'ne (s.a.) ulaşmasıydı. Hz. Ali (r.a.) seferi esnasında gece yürüyor, gündüz gizleniyordu. Hz. Ali (r.a.), Sa'doğullarının bir casusunu yakaladı. Casus, Hz. Ali'ye (r.a.) Sa'doğullarının, kendisini, eğer yahudiler Hayber mahsulünü onlara tahsis ederlerse kendilerine yardım ede-

13. Vâdi'l-Kurâ'nın arka taraflarında bir yer ismidir.

ceklerine dair tekliflerini bildirmek üzere Hayber'e gönderdiklerini itiraf etti.[14]

10— Abdurrahman b. Avf Seriyyesi:

Vâkıdî der ki: Hicrî 6. yılın Şaban ayında, Abdurrahman b. Avf'ın keşif birliği Dûmetu'l-Cendel'e gönderilmiştir. Allah Rasûlü (s.a.), Abdurrahman b. Avf'a: "Eğer sana itaat ederlerse, krallarının kızıyla evlen." dedi. Kavim müslüman oldu ve Abdurrahman b. Avf da (kral) Asbağ'ın kızı Tümâdır ile evlendi. Tümâdır, Abdurrahman b. Avf'ın oğlu Ebu Seleme'nin annesidir. Babası, Dûmetu'l-Cendel'lerin reis ve kralıydı.[15]

11— Kürz b. Câbir Seriyyesi:

Vâkıdî der ki: Kürz b. Câbir el-Fihrî komutasındaki keşif birliği, Allah Rasûlü'nün (s.a.) çobanını öldüren ve develeri götüren Ureynelilere hicretin 6. yılı Şevvâl ayında gönderildi. Keşif birliği yirmi süvariden ibaretti.[16]

Ben derim ki: Bu, geleceği üzere, bu seferin Hudeybiye'den önce Zilkâde ayında meydana geldiğini gösterir. Ureyneliler olayı, *Sahihayn*'da, Enes b. Mâlik'den şu şekilde aktarılmaktadır: Ukl ve Ureyne kabilelerinden bir grup, Allah Rasûlü'ne (s.a.) gelerek: "Ey Allah Rasûlü! Bizler hayvan sahipleriyiz, ekin ve arazi sahipleri değiliz! Medine'nin havası bize ağır geldi." dediler. Allah Rasûlü (s.a.) de develerin bulundukları yere çıkıp, onların süt ve sidiklerinden içmelerini emretti. Hastalıkları geçince, Allah Rasûlü'nün (s.a.) çobanını öldürerek develeri alıp götürdüler ve müslüman olduktan sonra, tekrar İslâm'ı bırakıp kâfir oldular.

Müslim'in metni ise şöyledir: Çobanın gözüne mil çektiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.), onların yakalanıp el ve ayaklarının kesilmesini emrederek peşlerinden süvari birliği gönderdi. Onları, Harre'nin bir yerine o halleriyle bırakarak ölüme terketti.[17]

---

14. İbn Sa'd, 2/89-90; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/162-163. Fedek, Medine'ye iki günlük uzaklıkta bir yerdir.
15. Bu seriyye hakkında bk. İbn Sa'd, 2/89; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/160-162.
16. İbn Sa'd, 2/93; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledüniye,* 2/171-177.
17. Buharî, 4/66,24/68, 56/152, 64/36, 65/5, 76/5, 29, 87/22; Müslim, 1671; Nesâî, 7/94, 95, 97, 98; Ebu Davud, 4364; İbn Mâce, 2578; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 3/107, 163, 170, 205, 233.

ON İKİNCİ BÖLÜM

HUDEYBİYE ANLAŞMASI

A) HUDEYBİYE ANLAŞMASI

1— Umre İçin Yola Çıkışları:

Nâfi', hicretin 6. yılının Zilkâde ayında gerçekleşti demiştir. Sahih olan budur. Zührî, Katâde, Musa b. Ukbe, Muhammed b. İshak ve daha başkaları bu görüştedir.

Hişam b. Urve, babasından naklen şöyle der: Allah Rasûlü (s.a.) Ramazan ayında Hudeybiye'ye[1] hareket etti. Anlaşma ise, Şevval ayında gerçekleşti.

Bu bir yanılgıdır. Çünkü fetih gazilerinin (yola çıkması) Ramazan ayındadır. Ebu'l-Esved, doğru şekliyle Urve'den naklen "Hudeybiye anlaşması Zilkâde ayında gerçekleşmiştir." der.

Sahihayn'da, Enes b. Mâlik'in "Hz. Peygamber (s.a.) hepsi de Zilkâde ayında olmak üzere dört defa umre yapmıştır." dediği ve Hudeybiye umresini bunlar arasında saydığı rivayet edilmektedir.[2]

Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanında bin beş yüz sahabî bulunuyordu. *Sahihayn*'da[3] Câbir'den bu şekilde rivayet olunmuştur. Yine *Sahihayn*'da Câ-

---

1. Mekkeye dokuz mil uzaklıkta bir yer ismidir. İbn Hişam, 2/3308-323; İbn Sa'd, 2/95-105; Taberî, 3/71, İbn Seyyiddinâs, 2/113; İbn Kesîr, 3/312-337; *Şerhu'l-Mevahib-i Ledünniye*, 2/179, 217; Buharî, 64/35.
2. Buharî, 26/3, 56/186, 64/35; Müslim, 1253; Ebu Davud, 1994; Tirmizî 815; Ahmed b. Hanbel, 3/134, 256.
3. Buharî, 61/25, 65/48; Müslim, 1856.

bir'den naklen, "Bin dört yüz sahabî idiler"[4], Abdulah b. Ebî Evfâ'dan naklen de "Bin üç yüz kişi idik."[5] dedikleri rivayet edilir.

Katâde şöyle der: Saîd b. Müseyyeb'e: Rıdvan bîatına katılan kaç kişiydi? diye sordum. O da: "Bin beş yüz kişiydi" dedi. "Câbir b. Abdullah, bin dört yüz kişi olduklarını söylüyor." deyince; "Allah (c.c.) ona rahmet eylesin yanılmıştır. Bana bin beş yüz kişi olduklarını nakleden kendisidir."[6] dedi.

Ben derim ki: Câbir b. Abdullah'tan her iki görüş de sahih yolla aktarılmıştır. Câbir'den gelen, Hudeybiye yılında yetmiş deve kurban etmiş oldukları ve her bir devenin ise, yedi kişi adına kesilmiş olduğu rivayeti de sahihtir. Câbir'e: Kaç kişiydiniz? diye sorulunca; "Süvari ve yayalarımızla birlikte bin dört yüz kişiydik." demiştir. [7]Kalb, bu görüşü kabule daha çok meylediyor. Bu Berâ b. Âzib, Ma'kıl b. Yesâr, kendisinden gelen iki rivayetin en sahihine göre Seleme b. Ekva' ve Müseyyeb b. Hazn'ın görüşüdür. Şu'be'nin Katâde -Saîd b. el-Müseyyeb- babası Müseyyeb senediyle naklettiğine göre Müseyyeb diyor ki: "Bizler, Rıdvan ağacı altında Allah Rasûlü (s.a.) yanında bin dört yüz kişiydik."

"Yedi yüz kişiydiler." diyen çok açık bir hataya düşmüştür.[8] Böyle diyenin gerekçesi şudur: Onlar, o gün yetmiş deve kurban etmişlerdir. Bir deve ise, yedi veya on kişinin kurban vazifesini yerine getirmesi için kâfidir.

Bu söz, bu görüşü ileri süren kimsenin dediği şeye delil olmaz. Çünkü açıkça belirtmiştir ki bu umre ziyaretinde bir deve yedi kişi adına kurban edilmiştir. Şayet yetmiş deve hepsi adına kurban edilmiş olsaydı, o zaman dört yüz doksan kişi olmaları gerekirdi. Halbuki, aynı hadisin devamında açıkça; "Bin dört yüz kişi idiler." demiştir.

2— Kureyş'in Hazırlıkları:

Zülhuleyfe'ye geldiklerinde Allah Rasûlü (s.a.) kurban edeceği hayvanı

4. Buharî, 64/35; Müslim, 1856.
5. Buharî, 64/35; Müslim, 1857.
6. İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de (7/341) naklettiğine göre bunu İsmâlîî, Amr b. Ali el-Fellâs -Ebu Davud et-Tayâlisî- Kurre-Katâde; Buharî ise, Salt b. Muhammed- Yezîd b. Zerîğ-Saîd-Katâde senedleriyle rivayet etmiştir: Katâde şöyle demiştir: Saîd b. Müseyyeb'e, Câbir b. Abdullah'ın, Hudeybiye günü bin dört yüz kişi olduklarını söylediği haberi bana ulaştı, dedim. Saîd b. Müseyyeb: "Câbir bana, Hudeybiye'de, Hz. Peygamber'e (s.a.) bîat edenlerin bin beş yüz kişi olduklarını söyledi." dedi.
7. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/396; İbn Sa'd, 2/100; Müslim, 1318; İmam Mâlik, 2/486; Darimî, 2/78.
8. Bu İbn İshâk'ın görüşüdür ki, ona hiçbir kimse katılmamıştır.

belirleyip gerdanlık taktı, işaretledi ve umre için ihrama girdi./Kureyş hakkında bilgi getirmesi için Huzâa kabilesine mensup bir casusunu ileri gönderdi. Usfân'a yaklaştığında, casusu gelerek: "Kâb'b. Lüey'i sana karşı savaşmak ve seni Mescid-i Haram'dan alıkoymak için, Ehâbiş[9] ve çeşitli kabileleri toplamış vaziyette bıraktım geldim" dedi.]

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) ashabıyla görüşerek: "Kureyşlilere yardım eden şu adamların çoluk çocukları üzerine yönelip onları ele geçirmeye ne dersiniz? Eğer oturup kalırlarsa yağmalanmış ve intikamlarını da alamamış bir vaziyette oturup kalmış olurlar. Yok eğer, (peşimizden) gelirlerse Allah (c.c.) onların boyunlarını vurur. Veya Mescid-i Haram'a yürüyüp, bizi engellemek isteyenlerle çarpışmamıza ne dersiniz?" dedi.

Hz. Ebu Bekir söz aldı ve: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir. Bizler umre yapmak üzere geldik. Herhangi bir kimseyle savaşmak için gelmedik. Ancak bizimle, Mescid-i Haram arasına girecek biri olursa onunla da çarpışırız." dedi.

Hz. Peygamber (s.a.): "O halde yürüyünüz." buyurdu. Emre itaatle ashab da yürüdü. Yolun bir kısmını katetiklerinde Hz. Peygamber (s.a.): "Halid b. Velid, öncü olarak Kureyş süvarileri içinde Gamîm'de[10] bulunmaktadır. Sağ tarafa yöneliniz." buyurdu. Allah'a yemin olsun ki, onlar ordunun toz bulutuna karışıncaya kadar Halid b. Velid onların farkına varamadı. Halid b. Velid Kureyş'i uyarmak üzere atını mahmuzlayarak uzaklaştı.

3— Hudeybiye'ye Varış:

Hz. Peygamber (s.a.) ilerlemeye devam etti. (Mekke'ye) girilecek Seniyye[11] denilen yere gelince devesi çöktü. Ashab "Hal! Hal!" diyerek onu kaldırmaya zorladılar. Çökmekten vazgeçmeyince; "Kasvâ huysuzlaştı, Kasvâ huysuzlaştı." dediler.

Peygamberimiz (s.a.): "Hayır Kasvâ huysuzlaşmadı. Onun böyle huyu yoktur. Fakat (bir zaman) fili (Mekke'ye girmekten) alıkoyan şimdi de Kasvâ'yı tutarak alıkoydu. Varlığım elinde bulunan Allah'a (c.c.) yemin ederim

9. Uhbûş'un çoğuludur. Bunlar; Hevn b. Huzeyme b. Müdrikeoğulları, Hâris b. Abdimenât b. Kinâneoğulları ve Huzâa kabilesinden Mustalikoğullarıdır ki, Kureyşlilerle birlikte Allah Rasûlü'ne (s.a.) karşı savaşmak için ittifak sağlamışlardı.

10. Anlaşıldığı kadarıyla Hudeybiye'ye yakın bir yerdir. Fakat, burası Mekke ile Medine arasında bulunan Kürâu'l-Gamîm'den farklı bir yerdir. Burası hakkında İbn Habib; "Râbiğ ve Cuhfe arasında, yakın bir yerdir" demiştir.

11. Burası, Hudeybiye'ye nazır dağda bir yol olup, Seniyyetü'l-Mirâr denilen yerdir.

ki Kureyşliler, Allah'ın (c.c.) yasakladığı kendilerinin saygı duydukları şeylerden hangisini benden isteyecek olurlarsa muhakkak onu, kabul edeceğim. (Onların isteğini yerine getireceğim)" diyerek Kasvâ'yı kalkmaya zorladı. Deve sıçrayıp kalktı.

Allah Rasûlü (s.a.) dönerek, Hudeybiye'nin en son noktasına, Semed denilen yere indiler. Oranın suyu azdı ve insanlar o sudan azar azar alıyorlardı. İnsanlar o suyu da çok geçmeden çekip tükettiler. Su bitince Allah Rasûlü'ne (s.a.) susuzluktan dolayı şikâyette bulundular. Peygamberimiz (s.a.) okluğundan bir ok çekerek çukura saplamalarını emretti. Allah'a yemin olsun ki, ashab Semed çukurundan ayrılıncaya kadar, onlara yetecek miktarda su fışkırmaya devam etti.[12]

4— Kureyşlilere Elçi Göndermesi:

Kureyş müşrikleri Peygamberimiz'in (s.a.) kendilerine saldırmasından korktular. Allah Rasûlü (s.a.) onlara ashabdan bir elçi yollamak isteyerek Hz. Ömer'i (r.a.) yanına çağırdı.

Hz. Ömer (r.a.): "Ey Allah Rasûlü! Şayet eziyete maruz kalacak olursam, Mekke'de Kâ'b oğullarından beni koruyacak kimsem yoktur. Osman b. Affân'ı gönder. Çünkü onun kabilesi Mekke'dedir ve o, istediğin şeyi tebliğ edecek bir kimsedir." dedi. Allah Rasûlü (s.a.), Hz. Osman'ı (r.a.) çağırıp, "Onlara, çarpışmak için gelmediğimizi sadece umre yapmak için gelmiş olduğumuzu ilet ve onları İslâm'a davet et." diyerek Kureyşlilere gönderdi.

Ayrıca Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Osman'a, Mekke'de bulunan kadın ve erkek mü'minlere uğrayarak onların yanında kalıp yakında Mekke'nin fethedileceğini onlara müjdelemesini, Allah'ın-Azze ve Celle- Mekke'de dinini gâlip kılacağını ve Mekke'de imanın gizli kalmayacağını haber vermesini emretti.

Hz. Osman (r.a.) ayrılıp gitti. Beldah'da Kureyş müşriklerine rastladı. Kureyşliler, Hz. Osman'a (r.a.): "Nereye gidiyorsun?" dediler.

Hz. Osman (r.a.): "Allah Rasûlü (s.a.) beni, sizi Allah'a (c.c.) ve İslâm'a davet etmek için gönderdi. Kimseyle savaşmak için değil, umre yapmak için geldiğini size haber vermemi istedi." dedi.

Kureyşliler; "Söylediklerini duyduk, işini gör." dediler. Ebân b. Said b. Âs, Hz. Osman'a (r.a.) doğru varıp; hoş geldin, dedi. Hz. Osman'ı (r.a.)

12. Buharî, 54/15; Abdürrezzak, 9720; Ahmed b. Hanbel, 4/322, 326, 328, 331.

himayesine alıp kendi atını eğerledi ve onu ata bindirdi. Ebân, onu Mekke'ye varıncaya kadar terkisinde götürdü. Müslümanlar, Hz. Osman (r.a.) dönmeden önce: "Osman bizden önce Beytullah'a varıp tavaf etti." dediler.

Allah Rasûlü (s.a.): "Bizler mahsûr iken (tavaftan engellenmiş bir vaziyetteyken) Osman'ın Beytullah'ı tavaf edeceğini hiç sanmam." buyurdu.

Ashab: "Ey Allah'ın Rasûlü! Beytullah'a ulaşmışken Osman'ı tavaftan alıyokacak ne olabilir?" dediler.

Peygamberimiz (s.a.): "Bu, bizlerle beraber tavaf etmeden yalnız başına Kâbe'yi tavaf etmeyeceğine dair onun hakkındaki bir zannımdır." dedi.

5— Rıdvan Bîatı:

Müslümanlarla müşrikler barış hususunda birbirine girdiler. Bu esnada bu iki topluluktan bir adam karşı taraftan birine bir ok attı. Aralarında çarpışma çıktı. İki topluluk da, birbirlerine bağırarak, ok ve taş atmaya başladılar. Her iki taraf da kendi yanlarında bulunup karşı taraftan olan kimseleri rehin aldılar.

[Bu sırada Allah Rasûlü'ne (s.a.), Hz. Osman'ın şehid edildiği haberi ulaştı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.) müslümanları bîat etmeye çağırdı. Hz. Peygamber (s.a.) ağacın altında duruyorken müslümanlar, Rasûlullah'a (s.a.) bîat etmek için koşuştular ve firar etmemek üzere kendisine bîat ettiler. Allah Rasûlü (s.a.) kendi elini tutarak: "Bu, Osman adınadır." dedi.[13]]

Bîat etme işi sona erdiğinde Hz. Osman çıkageldi. Müslümanlar Hz. Osman'a: "Beytullah'ı tavaf edip şifa buldun ey Ebu Abdullah." dediler. Hz. Osman: "Hakkımda ne kötü düşünmüşsünüz! Canım elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Allah Rasûlü Hudeybiye'de beklerken, Mekke'de bir yıl dahi kalmış olsaydım Allah Rasûlü tavaf etmeden ben Beytullah'ı tavaf etmezdim. Halbuki Kureyşliler Beytullah'ı tavaf etmeye çağırmışlardı; ama ben kabul etmedim." dedi. Müslümanlar: "Allah Rasûlü (s.a.) Allah'ı en iyi bilen ve zannı en güzel olanımızdır." diyerek karşılık verdiler.

Hz. Ömer (r.a.) ağacın altında bîat etmek için Allah Rasûlü'nün (s.a.) elini tutmuştu. [Ced b. Kays hariç bütün müslümanlar Peygamberimiz'e (s.a.) bîat ettiler.[14]]

13. Ahmed b. Hanbel, 1/59.
14. Müslim, 1856.

Ma'kil b. Yesar, ağacın dalını tutarak Allah Rasûlü'ne (s.a.) değmemesi için kaldırıyordu.[15]

Allah Rasûlü'ne (s.a.) bîat eden ilk sahabî, Ebu Sinân el-Esedî idi.

Seleme b. Ekva', bîatın başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç defa Peygamberimiz'e (s.a.) bîat etmiştir.[16]

6— Huzâalıların Gelişi:

Ashab bu halde iken, Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî, Huzâa kabilesinden birkaç kişiyle çıkageldi. Huzâalılar, Tihâme bölgesi kabileleri içinde Allah Rasûlü (s.a.) hakkında iyi niyet besleyen kimselerdi. Büdeyl, Peygamberimiz'e (s.a.): "Ben, Kâ'b b. Lüey ve Âmir b. Lüey'i, seninle savaşmak ve seni Beytullah'ı tavaftan engellemek için, yeni doğurmuş develeriyle birlikte Hudeybiye'nin birçok su kaynağı başında konaklamıs bir vaziyette bıraktım geldim." dedi.

Allah Rasûlü (s.a.): "Biz herhangi bir kimseyle savaşmak için gelmedik. Bizler umre yapmak için geldik. Harpler Kureyş'i halsiz bırakmış, onlara pek çok zarar açmıştır. Eğer isterlerse, onlara biraz daha zaman tanıyayım, beni diğer kabilelerle başbaşa bıraksınlar. Şayet diğer insanların girdikleri dine girmeyi arzu ederlerse girebilirler. Yok eğer bunları kabul etmezlerse zaten savaşmak üzere toplanmışlardır. Eğer Kureyşliler bütün bunları reddedip, illa savaşmak isterlerse; canım elinde bulunan Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, ya bu davam hususunda tek başıma kalıncaya kadar onlarla çarpışırım yahut da Allah (c.c.) va'dini yerine getirir." dedi.

Büdeyl, Peygamberimiz'e (s.a.): "Söylediklerini Kureyşlilere ileteceğim" diyerek ayrılıp gitti ve Kureyşlilerin yanına gelip şöyle dedi: "Şu adamın yanından geliyorum. Bazı şeyler söylediğini işittim. Eğer isterseniz, söylediklerini size anlatayım."

Kureyş'in beyinsizleri: "O'ndan herhangi bir şeyi haber vermene ihtiyacımız yoktur." dediler.

İleri görüşlüleri ise: "Duyduğun şeyleri anlat" dediler.

Büdeyl, şunları, şunları işittim diyerek, Peygamberimiz'in (s.a.) söylediklerini Kureyşlilere anlattı.

---

15. Müslim, 1858.
16. Müslim, 1807.

Bunun üzerine Urve b. Mes'ûd es-Sakafî: "Şu adam, size doğru olan yolu anlatmıştır. Söylediklerini kabul ediniz. Benim, Muhammed'e gitmeme izin veriniz." dedi. Kureyşliler de, "Git" dediler.

7— Kureyş Elçilerinin Peygamberimize Gelişi:

Urve, Peygamberimiz'in (s.a.) yanına gelerek konuşmaya başladı. Peygamberimiz (s.a.), Büdeyl'e söylediklerinin aynısını Urve'ye de söyledi.

İşte o zaman Urve, Peygamberimiz'e (s.a.): "Ey Muhammed! Kavmini yok etmeyi uygun görür müsün? Senden önce Araplardan hiçbir kimsenin kendi kavminin kökünü kazıdığını işittin mi? Diğer durum olursa senin halin nice olur? Allah'a yemin ederim ki, ben öyle yüzler, öyle ayak takımı kimseler görüyorum ki, harpten kaçıp seni yapayalnız bırakacak kişilerdir." dedi.

Bu arada Hz. Ebu Bekir (r.a.) kızarak, Urve'ye: "Lât putunun bızrını (bilmem neresini) emesice! Bizler mi O'nun başından kaçıp, O'nu tek başına bırakacağız?" dedi. Urve: "Bu kim?" diyerek sordu. Ashab: "O, Ebu Bekir'dir." dediler. Urve, "Canım elinde bulunana yemin ederim ki, eğer bana karşı yapmış olup da henüz ödeyemediğim iyiliğin olmasaydı mutlaka sana cevap verir, lafının altında kalmazdım." diyerek Peygamberimiz'le (s.a.) konuşmaya devam etti. Peygamberimiz'le (s.a.) her konuşmasında Peygamberimiz'in (s.a.) sakalını okşuyordu. Urve, Peygamberimiz'le (s.a.) konuşurken, Muğîre b. Şu'be de miğferli ve kılıçlı bir vaziyette Peygamber'in (s.a.) yanı başında bulunmaktaydı. Urve'nin Peygamberimiz'in (s.a.) sakalına, elini her uzatışında kılıcının kınıyla eline vurarak; "Çek elini Allah Rasûlü'nün (s.a.) sakalından" diyordu.

Urve başını kaldırarak: "Bu kim?" dedi. Ashab: "Muğîre b. Şûbe'dir." dediler. Urve, Muğîre b. Şûbe'ye kızarak: "Ey hain! Ben, senin hiyanetinin bedelini ödeyip durmaya çalışmıyor muyum?" diyerek çıkıştı.

Muğîre, müslüman olmadan önce cahiliye devrinde bir kavimle arkadaşlık yapmış, sonra da onları öldürerek mallarını almıştı. Daha sonra gelerek müslüman olmuş ve Peygamberimiz (s.a.) de ona şöyle demişti: "Senin müslüman olmanı kabul ediyorum. Ama iş mala gelince, ondan hiçbirşey kabul edemem!"

Bu konuşmalardan sonra Urve, göz ucuyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabını süzmeye başladı. Allah'a (c.c.) yemin olsun ki, Peygamberimiz'in (s.a.) aksırıp çıkardığı balgam bile mutlaka bir kişinin eline düşüyor ve onu alarak

vücuduna, yüzüne sürüyordu. Onlara bir şey emrettiği zaman emrini yerine getirmek için koşuşuyorlardı. Abdest aldığı zaman abdest suyunu, nerdeyse birbirleriyle döğüşürcesine kapışıyorlar, konuştuğu zaman huzurunda seslerini kısıyorlar ve O'na olan saygılarından dolayı da yüzüne dikkatle bakmıyorlardı.

Urve, Kureyşliler'in yanına dönerek: "Ey Kureyşliler! Allah'a yemin olsun ki, şüphesiz krallara; Kisrâ'ya, Kayser'e ve Necâşî'ye elçi olarak gitmişimdir. Vallahi, ben, bunlardan hiçbir hükümdarın adamlarının, Muhammed'in ashabının Muhammed'i sayıp ululadıkları gibi saydıklarını görmedim. Vallahi! Muhammed, eğer aksırıp tükürecek olsa, mutlaka bir adamın eline düşüyor ve onu alarak derisine ve yüzüne sürüyor. Onlara bir şey emrettiği zaman, emrini yerine getirmek için üşüşüyorlar. Abdest altığı zaman, neredeyse birbirleriyle döğüşürcesine abdest suyunu kapışıyor; O, bir şey söylediği zaman, huzurunda seslerini kısıyor ve O'na olan saygılarından dolayı, yüzüne dikkatlice bakmıyorlar. Size doğru olanı arzetmiştir, onu kabul ediniz." dedi.

Kinâne kabilesinden bir adam: "Bırakınız Muhammed'e bir de ben gideyim." dedi. Kureyşliler de; "Git öyleyse" dediler. Bu adam Peygamberimiz'in (s.a.) ve ashabının yanına yaklaşınca, Allah Rasûlü (s.a.): "Bu filancadır. Kurbanlık develere saygı gösteren bir kabileye mensuptur. Kurbanlık develeri ona doğru sürün." dedi. Müslümanlar, kurbanlık develeri o adama doğru sürüp, (Lebbeyk! Allahümme Lebbeyk! diye) telbiye getirerek onu karşıladılar. Bu durumla karşılaşınca: "Sübhanallah! Bu topluluğu, Beytullah'ı tavaf etmekten engellemek doğru değildir" diyerek, adamlarının yanına döndü. Onlara; "Boyunlarına kurbanlık gerdanı takılmış, kurban edilmek üzere nişanlanmış develer gördüm. Bunların Beytullah'ı tavaf etmekten engellenmelerini uygun görmüyorum." dedi.

Bunun üzerine Mikrez b. Hafs ileri atılarak: "İzin verin Muhammed'e bir de ben gideyim." dedi. Kureyşliler "Sen de git" dediler. Mikrez, müslümanlara yaklaşınca Peygamberimiz (s.a.): "Bu Mikrez b. Hafs'dır. O, günahkâr, fâsık bir kimsedir." buyurdu. Mikrez, gelerek Allah Rasûlüyle (s.a.) konuşmaya başladı.

8— Anlaşmanın Yazılması:

Mikrez, Peygamberimiz'le (s.a.) konuşmaktayken, Süheyl b. Amr çıkageldi. Peygamberimiz (s.a.): "İşiniz birazcık kolaylaştırılmıştır." dedi. Sü-

heyl: "Haydi, artık bizimle sizin aranızda bir anlaşma yazmanın zamanı geldi." dedi. Peygamberimiz (s.a.) anlaşmayı yazacak kâtibi çağırarak, "Bismillâhirrahmanirrahim yaz." dedi. Süheyl: "Rahman nedir bizler bilmeyiz. Onun yerine, daha önce senin de yazdığın gibi 'Bismikellahümme' yaz." dedi. Müslümanlar: "Bizler Bismillâhirrahmanirrahim'den başka bir şey yazmayız." dediler. Peygamberimiz (s.a.): "Haydi, Bismikellahümme diye yaz." dedi. Sonra: "Bunlar, üzerinde Allah Rasûlü Muhammed'in anlaşma yaptığı maddelerdir." diyerek kâtibe yazmasını emretti.

Süheyl yine itiraz ederek: "Allah'a yemin ederim ki; eğer bizler seni, Allah'ın Rasûlü olarak tanımış olsaydık, Beytullah'ı tavaf etmene engel olmaz ve seninle çarpışmazdık. Onun yerine, Muhammed b. Abdullah -Abdullah'ın oğlu Muhammed- yaz." dedi.

Hz. Peygamber (s.a.) Süheyl'e: "Her ne kadar, siz beni yalanlasanız da, ben Allah'ın Rasûlüyüm." dedi ve kâtibe dönerek: "Muhammed b. Abdullah yaz" dedi.

Hz. Peygamber (s.a.) (anlaşmayı yazdırmaya): "Kâbe ile, bizim aramıza girmemeniz ve Kâbeyi tavaf etmemiz şartıyla." diyerek devam etti. Süheyl bu maddeye itiraz ederek: "Vallahi! (bu) olamaz. Araplar zor altında bırakılarak bu anlaşmayı yapmak zorunda kaldığımızı söyler dururlar. Bu, ancak gelecek yıl olabilir" dedi ve madde bu şekilde yazıldı.

Süheyl Peygamberimiz'e (s.a.): "Senin dininden olsa bile bizden sana hiçbir kimsenin gelmemesi; şayet gelecek olursa tekrar bize iade etmen..." şartını ileri sürdü.

Müslümanlar: "Sübhanallah! Müslüman olarak gelen bir kimse, nasıl olur da müşriklere geri gönderilir" diyerek öfke ve hayretlerini ifade ettiler. Müslümanlar ve Süheyl anlaşma maddeleri üzerinde böyle tartışırlarken, Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebu Cendel ayaklarına bukağılar vurulmuş bir vaziyette zincirini sürüyerek yavaş yavaş geliverdi. Mekke'nin alt tarafından yola çıkıp, kendisini müslümanların içine atmıştı.

Süheyl (hemen): "Ey Muhammed! Bu, bana geri verilmesini sana şart koştuğum ilk kişidir." dedi. Peygamberimiz (s.a.): "Anlaşmayı henüz karara bağlamadık." diyerek karşı çıktı ise de Süheyl: "Allah'a yemin ederim ki, o takdirde, seninle herhangi bir şey üzerine asla anlaşma yapmam" diyerek inadında ısrar etti.

Peygamberimiz (s.a.): "O'nu bana bırak" diye karşılık verdi. Süheyl: "O'nu sana bırakamam." diye cevapladı. Peygamberimiz ısrarla, "Hayır!

Bunu yapacaksın" dedi. Mikrez dahi: "Evet, biz onu bıraktık" dediyse de, Süheyl: "Bunu yapamam" diyerek inadını sürdürdü.

İş bu noktaya gelince Ebu Cendel: "Ey müslümanlar! Müslüman olarak gelmişken, tekrar müşriklere geri mi veriliyorum? Karşılaştığım şeyleri görmüyor musunuz?" diyerek feryat etti. Gerçekten Ebu Cendel, Allah yolunda çok çetin işkencelere maruz kalmıştı.

Hz. Ömer der ki: Allah'a yemin ederim ki, müslüman olduktan sonra o güne kadar asla şüpheye düşmemiştim. Peygamber'e (s.a.) gelerek: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen Allah'ın gerçek peygamberi değil misin?" dedim. Allah Rasûlü (s.a.): "Evet, ben Allah'ın gerçek peygamberiyim." dedi. Peki bizler hak, düşmanlarımız da bâtıl üzere değiller mi? dedim. Peygamber (s.a.) yine "Evet" dedi. O zaman, "Peki dinimizi küçük düşürmeye ne diye meydan veriyor ve Allah, onlarla bizim aramızda henüz hükmünü vermeden geri dönüyoruz." dedim. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle söyledi: "Ben Allah'ın Rasûlüyüm. Benim yardımcım O'dur. Ben O'nun emirlerine karşı gelemem."

Dedim ki: "Bize, Beytullah'a varıp, onu tavaf edeceğimizi söyleyen sen değil miydin?" Allah Rasûlü (s.a.): "Evet, ben böyle söyledim. Ama, ben sana, Beytullah'a bu yıl varacağını söyledim mi?" dedi. "Hayır", dedim. Hz. Peygamber (s.a.): "Sen yine de Beytullah'a gidecek ve onu tavaf edeceksin." dedi.

Ebu Bekir'e gelerek Allah Rasûlü'ne (s.a.) söylediğim şeylerin aynısını ona da söyledim. Ebu Bekir, bana aynen Allah Rasûlü'nün (s.a.) verdiği şekilde cevap verdi. Hatta, "Ölünceye kadar O'nun emir ve yasağına uy. Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, şüphesiz o hak üzeredir." diye de ilâve etti.

Hz. Ömer: "Bu olaydan dolayı (keffâret olsun diye) çok şeyler yaptım." der.[17]

9— Kurbanların Kesilmesi:

Allah Rasûlü (s.a.), anlaşmayı yazdırma işini bitirince ashaba: "Kalkıp, kurbanlarınızı kesiniz! Sonra da tıraş olunuz." diye emir verdi. Allah'a yemin ederim ki, bu sözünü üç defa tekrarlamasına rağmen yerinden kalkan

17. Başlangıçta emre itaatte meydana gelen gecikmeden dolayı, keffaret olması için çok salih amel işledim, demek istemiştir. İbn İshak'ın rivayetine göre Hz. Ömer (r.a.) "O gün söylediğim sözün korkusundan dolayı sadaka vermeye, oruç tutmaya, nafile namaz kılmaya ve köle azad etmeye devam eder dururdum" derdi.

tek kişi bile olmadı. Onlardan hiç kimse kalkmayınca, Peygamberimiz (s.a.) kalkarak Ümmü Seleme'nin yanına girip insanların kendisine yaptıklarını anlattı.

Ümmü Seleme O'na: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu istiyor musun? Çık, onlardan hiçbir kimseye tek kelime dahi söylemeden kurbanını kes ve berberini çağırarak tıraş ol." dedi. Peygamberimiz (s.a.) kalkarak dışarı çıktı ve kurbanını kesip, berberini çağırarak tıraş oluncaya kadar hiçbir kimseye bir şey söylemedi. Ashab bu durumu görünce, kalkarak kurbanlarını kestiler ve birbirlerini tıraş etmeye başladılar. Öyle ki, sıkışıklık ve izdihamdan dolayı nerdeyse birbirlerini öldüreceklerdi. Daha sonra Peygamberimize (s.a.) (müslümanlığı kabul etmiş) mü'min kadınlar geldi. Bu esnada Allah -Azze ve Celle-: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldikleri zaman onları imtihan ediniz." âyet-i kerimesini "Kâfir zevcelerinizi nikâhınızda tutmayınız..." (kısmına kadar) indirdi.[18] Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), o gün hâlâ müşrik olan iki karısını boşadı. Bunlardan birisiyle Muâviye, diğerleriyle de Safvân b. Ümeyye evlendi.

10— Hudeybiye'den Medine'ye Dönüş:

Bütün bunlardan sonra Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye döndü. Medine'ye dönüş yolunda Allah (c.c.): "Şüphesiz biz sana, apaçık bir fetih nasib ettik. Bu, senin gelmiş ve geçmiş günahlarını Allah'ın yarlığaması, senin üzerindeki nimetini tamamlaması ve seni dosdoğru yola iletmesi ve Allah'ın sana çok şerefli bir gâlibiyetle yardım etmesi içindir." âyet-i kerimelerini indirdi.[19]

Hz. Ömer'in (r.a.): "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bir fetih midir?" demesi üzerine, Peygamberimiz (s.a.), "Evet, bu bir fetihtir, ey Ömer!" diye cevap verdi.

Ashab'ın: "Ne mutlu sana ey Allah'ın Rasûlü! Peki bizim için ne vardır?" diye sormaları üzerine de Allah (c.c.) "Mü'minlerin kalplerine sekîneti (manevi kuvveti, sükûneti) indiren Odur..." âyetini indirdi.[20]

---

18. Mümtahıne, 60/10.
19. Fetih, 48/1-3.
20. Fetih, 48/4.

11— Ebu Basîr'in Gelişi:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye gelince, Ebu Basîr Kureyş'ten kaçıp müslüman olarak Peygamberimiz'e (s.a.) geldi. Kureyşliler, Ebu Basîr'i geri almak için iki adam göndererek: "Bizimle yaptığın anlaşma gereği onu bize teslim edeceksin!" dediler. Peygamberimiz (s.a.) de Ebu Basîr'i gelen iki adama teslim etti. Bunlar Ebu Basîr'le birlikte yola çıkıp Zülhuleyfe'ye gelince yanlarında taşıdıkları hurmalardan yemek üzere konakladılar. Ebu Basîr adamlardan birisine: "Vallahi şu kılıcın çok kaliteli sanıyorum." dedi. Diğeri, kılıcı hemen sıyırarak: "Doğru! Onu defalarca denedim. Vallahi bu, gerçekten iyi bir kılıçtır." dedi. Ebu Basîr, "Göster, bir bakayım" diyerek kılıcı ondan alıp adama vurması üzerine adam öldü. Diğeri ise kaçarak, koşa koşa Medine'ye gelip Mescid-i Nebevî'ye girdi. Allah Rasûlü (s.a.) adamı görünce, "Şu adam, korku ve dehşet verici şeyler görmüştür." dedi. Adam Peygamberimiz'in yanına yaklaşınca, "Vallahi! Arkadaşım öldürüldü. Ben de nerdeyse öldürülecektim." dedi.

Ebu Basîr gelerek Peygamberimiz'e (s.a.) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Şüphesiz Allah sana düşeni edâ ettirdi. Beni onlara teslim ettin. Allah da beni onların elinden kurtardı."

Peygamberimiz (s.a.): "Ne adam yahu! Sanki harp ateşinin küreği! Hele yanında kendisine yardım edecek bir kişi daha olsaymış!..." diye karşılık verdi.

Ebu Basîr bunları işitince, Allah Rasûlü'nün (s.a.) kendisini müşriklere geri vereceğini anladı. Medine'den çıkıp Sîfu'l-Bahr'e geldi. Ebu Cendel b. Süheyl de Kureyşlilerin elinden kaçarak gelip Ebu Basîr'le buluştu. Kureyş'ten müslüman olmuş her kim varsa gelip Ebu Basîr'e katıldılar. Öyle ki, kırk kişi civarında bir topluluk oluştu. Allah'a yemin ederim ki: Kureyş'in Şam'a gitmekte olan bir kervanını haber aldıkları zaman onların karşılarına çıkıyor, kervanda bulunanları öldürüyor ve mallarını da alıyorlardı.

Bunun üzerine Kureyşliler Peygamberimiz'e (s.a.) elçi göndererek, Allah'a ve akrabalık bağları üzerine yemin verip, kendilerinden O'na gelenlerin artık emniyette olacağını bildirip, onları, tekrar kendilerine göndermemesini istediler. Bu olay üzerine Allah Azze ve Celle: "Sizi onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, Mekke hududu içinde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çeken, O'dur. Allah yaptıklarınızı hakkıyle görücüdür. Onlar, Allah'ı tanımayan, sizi Mescid-i Haram'dan ve bağlı kurbanları mahalline

ulaşmaktan alıkoyan kimselerdir. Eğer Mekke'deki henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle inanmış kadınları bilmeden ezmek suretiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı Allah savaşı önlemezdi... İnkâr edenler, gönüllerindeki cahiliyye çağının asabiyet ateşini ateşlendirdiklerinde..." âyet-i kerimelerini indirdi.[21]

Müşriklerin asabiyetleri, Allah Rasûlü'nün (s.a.), Allah peygamberi olduğunu ve anlaşmaya "Bismillahirrahmanirrahîm" ile başlanmasını kabul etmemeleri ve müslümanlarla, Beytullah arasına girmeleriydi.[22]

12— Hudeybiye Kuyusundan Su Çıkması:

Buharî'nin *Sahih*'inde şöyle geçmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.) abdest aldı ve abdest suyunu ağzından Hudeybiye kuyusuna püskürtür püskürtmez kuyu suyla dolmaya başladı." *Sahihayn*'daki rivayete göre Berâ b. Âzib ve Seleme b. Ekva da aynı şeyi söylemektedirler.[23]

Urve, Mervan b. Hakem ve Misver b. Mahreme'den naklen şöyle demiştir: "Allah Rasûlü (s.a.), kuyuya okluğundan bir ok sapladı." Bu rivayet de *Sahihayn*'da aynen mevcuttur.

Ebu'l-Esved'in *Megazî*'sinde Urve'den naklen şöyle geçmektedir: Peygamber (s.a.) bir kova içerisinde abdest aldı. Suyla ağzını çalkalayıp, kovaya püskürterek, kovadaki suyun kuyuya dökülmesini emretti. Ayrıca okluğundan bir ok çekip, kuyuya atarak Allah'a dua etti. Ashab kuyunun başında oturmaktayken, kuyu suyla dolmaya başladı. Öyle ki, elleriyle avuçlamaya başladılar.

Ebu'l-Esved, rivayetinde her iki hususu da toplamıştır. Bu daha doğru görünmektedir. Allah en iyi bilendir.

Câbir'den gelen, Buharî'nin *Sahih*'indeki rivayet ise şöyledir: Hudeybiye günü insanlar susamışlardı. Allah Rasûlü (s.a.), önünde bulunan deriden yapılmış, küçük bir su kabından abdest alıyordu. Ashab, su almak için O'na doğru koşuştular. Allah Rasûlü (s.a.) ashaba, "Neyiniz var?" diye sordu. "Ey Allah'ın Rasûlü! Şu senin önündeki sudan başka, ne içebileceğimiz ne de abdest alabileceğimiz suyumuz var." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) ellerini kabın içerisine kor komaz, kaynaklar misali, par-

21. Fetih, 48/24-26.
22. Buharî, 54/15; Ebu Davud, 2765; Ahmed b. Hanbel *Müsned*, 4/323, 326, 328, 331.
23. Müslim, 1807; Ahmed b. Hanbel *Müsned*, 4/48.

maklarının arasından su fışkırmaya başladı. Bu sudan hem içip, hem de abdest aldılar. (O gün) Bin beşyüz kişiydiler.[24]

Bu, Hudeybiye kuyusu mucizesinden başka bir olaydır.

Bu gazâ esnasında müslümanlar bir gece yağmura tutuldular. Hz. Peygamber (s.a.) sabah namazını kıldırınca şöyle söyledi: "Rabbiniz'in bu gece ne söylediğini biliyor musunuz?" dedi. Müslümanlar: "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dediler. Rasûlullah (s.a.) dedi ki: Allah (c.c.) şöyle söyledi: "Kullarımdan bir kısmı bana iman ederek bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. Allah'ın fazlı ve rahmetiyle üzerimize yağmur yağdı diyenler, bana iman edip, yıldıza (yıldızın yağmur yağdırmasına) inanmayan kimselerdir. Yıldızın şöyle şöyle hareketiyle üzerimize yağmur yağdı, diyenlere gelince, onlar Bana karşı kâfir olup, yıldıza iman etmişlerdir."[25]

---

24. Buharî, 64/35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/329, 353, 363.
25. Buharî, 15/28, 64/35, 97/35; Müslim, 71; İmam Mâlik, 1/192; Ebu Davud, 3906; Nesâî, 3/165; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/117.

B) HUBEYBİYE ANLAŞMASININ ÖNEMİ VE HİKMETLERİ

1—Hudeybiye Anlaşmasının Maddeleri:

Anlaşma şu şekilde neticelendi: Müslümanlarla Mekke'liler on yıl süreyle savaşmayacaklar ve insanlar birbirlerinden emin olacaklar. Müslümanlar bu yıl geri dönecekler, ancak ertesi yıl Mekke'ye gelecekler. Mekkeliler şehre girmelerine engel olmayacaklar ve Hz. Peygamber (s.a.) orada üç gün kalabilecek. Müslümanlar Mekke'ye, ancak kılıçları kınlarında olduğu halde, yolcu silahlarıyla girebilecekler. Müslümanlardan Mekkeliler tarafına geçen biri olursa geri verilmeyecek, Mekkelilerden müslümanlar tarafına geçen kimse ise iade edilecek. Her iki taraf anlaşmaya uymaya dikkat edecekler, aralarında herhangi bir hırsızlık ve hıyanet olmayacak.

Bunun üzerine müslümanlar: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu onlara verecek miyiz?" diye sordular. Peygamberimiz (s.a.): "Bizden onların tarafına gidecek olanı Allah uzak etsin! Onlardan bize gelip de tekrar onlara vereceğimiz kimseye gelince, Allah o kimse için bir ferahlık, bir çıkış yolu yaratacaktır." buyurdu. (1)

Allah Teâlâ, Hudeybiye kıssası içerisinde, Kâ'b b. Ucre'nin yaptığı gibi, (ihramdan çıkmadan) saçlarını tıraş ettiren kimseler hakkında fidye olarak oruç tutmaları veya sadaka vermeleri veyahut kurban kesmeleri hükmünü indirdi.

---

1. Ahmed b. Hanbel, 4/325; Ebu Davud, 2766. İbn İshak, Zührî-Urve b. Zübeyr-Misver b. Mahreme-Mervan b.Hakem senediyle rivayet etmiştir Râvileri sikadır.

Allah Rasûlü (s.a.) Hudeybiye'de başlarını tıraş ettirenlere üç kere, saçlarını kısalttıranlara ise bir kere olmak üzere bağışlanmaları için dua etmiştir.

Müslümanlar Hudeybiye'de, bir deveyi ve bir sığırı yedişer kişi adına kurban ettiler.

Allah Rasûlü (s.a.) orada, müşrikleri öfkelendirmek için, burnunda gümüş halka bulunan ve Ebu Cehil'e ait bir deveyi kurbanlıkları arasında kurban etti.

Fetih sûresi burada nâzil oldu. Huzâalılar Allah Rasûlü'nün (s.a.), Bekiroğulları ise Kureyşlilerin müttefiki oldular. Çünkü anlaşma şartlarına göre; dileyen Allah Rasûlü'nün, dileyen de Kureyş'in müttefiki olabilecekti.

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'ye dönünce, aralarında Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Külsûm'un da bulunduğu bir grup mü'min kadın gelerek Peygamberimiz'e sığındılar. Ümmü Külsûm'un âilesi, aralarındaki anlaşma gereği onun kendilerine iade edilmesini istemek için geldiler. Fakat Allah Rasûlü (s.a.) onu geri vermedi. Zira Allah Teâlâ O'na, kadınları iade etmeyi yasaklamıştı.

Denilmiştir ki: Bu yasaklama, kadınlarla ilgili şartın neshedilmesi demektir. Yine denilmiştir ki: Bu, sünnetin Kur'an ile tahsis edilmesidir ki, gerçekten büyük bir şeydir. Ayrıca "Bu şart sadece erkeklerle ilgili idi; müşrikler ise hem erkekler hem de kadınlar hakkında geçerli bir hüküm saymak istemişler, fakat Allah Teâlâ bunu reddetti" denilmiştir.

2— Hubeydiye Anlaşmasından Çıkarılacak Bazı Fıkhî Hükümler:

1— Hz. Peygamber (s.a.) hac aylarında umre yapmıştır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Zilkâde ayında yola çıkmıştı.

2— Hacda olduğu gibi, umre için de mîkatta ihrama girmek daha efdaldir. Allah Rasûlü (s.a.) gerek hac ve gerekse umre için Zülhuleyfe'de ihrama girmiştir. Zülhuleyfe ile Medine arası bir mil kadar veya buna yakın bir mesafedir.

Bu konuda: "Umre için Beyt-i Makdis'te ihrama giren bir kimsenin geçmiş ve gelecek günahları bağışlanır.", diğer bir rivayetinde ise "Önceki günahlara keffaret olur" şeklinde gelen hadis sabit değildir. [2] Senedinde ve

2. Ebu Davud, 1741; İbn Mâce, 3001, 3002; İbn Hibbân, 1021. Senedinde iki meçhul râvi vardır. Hasan el-Basrî, Atâ b. Ebî Rebah ve İmam Mâlik, mîkattan önce ihrama girmeyi mekruh görenlerdendir. Rivayete göre Hz. Ömer, İmrân b. Husayn'ın Basra'da ihra-

metninde güçlü muztariblik vardır.

3— Kıran haccında olduğu gibi başlı başına yapılan umrede de kurban sevketmek sünnettir.

4— Kurban edilecek hayvanı önceden işaretlemek sünnettir; bu iş yasak bir işkence değildir.

5— Allah düşmanlarını kızdırmak müstehaptır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) müşrikleri kızdırmak için, kurbanlıkları arasında, Ebu Cehil'in, burnunda gümüş halka bulunan devesini kurban etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabının özellikleri hakkında şöyle buyurmuştur: "...Onlar İncil'de de şöyle vasıflandırılmışlardı: Filizini çıkarmış, kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş ve ekincilerin hoşuna giden ekin gibidirler. Allah, böylece bunları çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkârcıları öfkelendirir..." [3], "...Çünkü Allah yolunda açlığa, susuzluğa, yorgunluğa maruz kalmak, kâfirleri kızdıracak bir yeri işgal etmek ve düşmana başarı kazanmak karşılığında onların yaptıkları yararlı bir iş mutlaka yazılır. Doğrusu Allah, iyilik yapanların ecrini zâyi etmez."[4]

6— Ordu komutanının önceden düşman tarafına casuslar göndermesi gerekir.

7— Savaşta iken ihtiyaç halinde, güvenilir bir müşrikten yardım istemek caizdir. Çünkü Allah Rasûlü'nün (s.a.) Huzâalı casusu o sırada kâfirdi; ve bu da, casusun düşman içlerine kolayca sızıp haber toplayabilmesi açısından daha faydalıydı.

8— Devlet başkanının, tebaası ve ordusuyla istişâre etmesi müstehaptır. Bu istişâre, onların fikirlerini almak, gönüllerini hoş tutmak, nifak çıkarmalarından emin olmak, uzmanlık isteyen ve insanlar arasında bazılarının bilebileceği bir faydalı bilgiyi öğrenmek ve Allah Teâlâ'nın: "...İş hakkında onlara danış..."[5] emrine sarılmak içindir. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurarak kullarını övmüştür: "...Onların işleri, aralarında danışma iledir..."[6]

9— Müşriklerin erkekleriyle savaşmadan önce, erkeklerinden ayrı kalan müşrik kadınları ve çocukları esir almak caizdir.

10— Mükellef olmayan hakkında söylenmiş olsa bile, doğru olmayan

---

ma girmesini ayıplayıp yasaklamıştır. Aynı şekilde Hz. Osman, Horasan ve Kirman'da ihrama girilmesini hoş karşılamamıştır. Bk: *Fethu'l-Bârî*, 3/332.

3. Fetih, 48/29.
4. Tevbe, 9/120.
5. Âl-i İmrân, 3/159.
6. Şûrâ, 42/38.

bir sözü reddetmek gereklidir. Çünkü müslümanlar, Kasvâ yürümediği zaman: "Kasvâ huysuzlaştı!" yani diretti, ileri adım atmadı, yürümedi diyerek tabiatı ve huyundan olmayan bir şeyi ona nisbet ettiler. Hz. Peygamber (s.a.) ise: "Kasvâ huysuzlaşmadı. Onun böyle bir huyu yoktur." diye cevap vererek devenin çöküş sebebini şöyle açıkladı: "Filleri Mekke'ye girmekten alıkoyan Allah, alıkonulmaları ve bu alıkonulmanın arkasından gelen şeyler sebebiyle ortaya çıkan yüce bir hikmetten ötürü Kasvâ'yı burada da alıkoymuştur."

11— Kişinin, bineği veya ilişkili bulunduğu benzeri bir şeyle isimlendirilmesi sünnettir. (Meselâ, fili alıkoyan.. gibi).

12— Te'kid edilmesi gereken dinî bir haber hususunda yemin etmek caiz, hatta müstehaptır. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.) seksenden fazla yerde yemin ettiği rivayet edilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, O'na haber verdiği şeyin doğruluğuna, Yûnus, Sebe' ve Tegâbün sûrelerinde olmak üzere üç yerde (7) yemin etmesini emretmiştir.

13— Müşrikler, ehl-i bid'at ve günahkârlar ile zalim ve âsiler şayet Allah Teâlâ'nın yasaklarından birine saygı göstererek bir şey isteyecek olurlarsa; başkalarını engellemiş olsalar bile istekleri kabul edilip yerine getirilir ve bu hususta kendilerine yardımcı da olunur. Onlar, küfür ve taşkınlıklarında değil, Allah'ın yasaklarına hürmet gösterdikleri hususlarda yardım görürler. Bunun dışındaki hususlarda ise engellenirler. Allah Teâlâ'nın sevdiği ve razı olduğu hususlarda, yardım isteyen bir kimse, her kim olursa olsun kendisine yardım edilir. Şu kadar var ki, bu sevilen şey hususundaki yardım, Allah'ın sevmediği daha büyük bir şeye sebebiyet vermemelidir. Bu durum, nefislere ağır gelen, en ince ve en zor meselelerdendir. Bu sebeple ashabtan buna canı sıkılanlar olmuş, Hz. Ömer (r.a.) söyleyeceğini söylemiş, bundan sonra da (söylediklerine keffâret olmak üzere) birçok hayırlı işler yapmıştır. Hz. Ebu Bekir (r.a.) ise, bunu rıza ve teslimiyetle karşılamıştır. Öyle ki, Hz. Ebu Bekir'in gönlü bu hususta Allah Rasûlü'nün (s.a.) gönlüyle beraber olmuş, Hz. Ömer'in sorusuna, Allah Rasûlü'nün (s.a.)verdiği cevabın aynısıyla cevap ver-

---

7. Bu üç âyet şunlardır:
"O gerçek midir?" diye sana sorarlar. De ki: "Evet. Rabbime yemin ederim ki o gerçektir. Siz Allah'ı âciz kılamazsınız." (Yûnus, 10/53)
"İnkâr edenler: Kıyamet bize gelmeyecektir, dediler. (Ey Muhammed) De ki: "Hayır, öyle değil; görülmeyeni bilen Rabbime andolsun ki o saat size muhakkak gelecektir..." (Sebe', 34/3)
"İnkâr edenler, tekrar diriltilmeyeceklerini iddia ederler. (Ey Muhammed) De ki: "Evet, Rabbime andolsun ki şüphesiz diriltileceksiniz ve sonra yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu, Allah'a göre kolaydır." (Tegâbün, 64/7)

miştir. Bu durum, Hz. Ebu Bekir'in -Allah ondan razı olsun- ashabın en faziletlisi, en kâmili, Allah'ı ve Rasûlü'nü en iyi tanıyıp dinini en iyi bileni, en kuvvetli sevgi göstereni ve Hz. Peygamber'e (s.a.) en iyi uyum sağlayan kimse olduğunu ortaya koyar. Bundan dolayı Hz. Ömer, karşısına çıkan herhangi bir hususta başka sahabîlere değil, sadece Allah Rasûlü'ne (s.a.) ve O'nun Sıddîk'ına soru sormuştur.

14— Hz. Peygamber (s.a.) Hudeybiye'ye giderken sağ tarafa doğru yönelmiştir. Şafiî (r.h.) der ki: Hudeybiye'nin bir kısmı Harem bölgesine dahil, bir kısmı da Harem'in dışındadır.

Ahmed b. Hanbel bu olay hakkında, Hz. Peygamber'in (s.a.), Harem bölgesi dışında hareket ettiği halde Harem'in içinde namaz kıldığını rivayet etmiştir.[8] Mekke'de kılınan namazın üstünlüğünün kat kat fazla olmasının sadece tavaf yeri olan Mescid'e mahsus olmayıp Harem bölgesine dahil bütün yerler için de aynı olduğuna bir delildir. Hz. Peygamber'in (s.a.): "Mescid-i Haram'da kılınan bir rekât namaz, benim mescidimde kılınan yüz rekât namazdan daha faziletlidir."[9] hadisi şu âyet-i kerimeler gibidir: "...Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar..."[10], "Kulu Muhammed'i bir gece Mescid-i Haram'dan, kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şânı ne yücedir..."[11] Halbuki isrâ hâdisesi Ümmü Hâni'nin evinden başlamıştır.

15— Mekke'nin yakınına konaklayacak bir kimsenin, Harem bölgesinin dışında (= Hill) konaklayıp Harem bölgesinin içinde namaz kılması gerekir. Nitekim İbn Ömer böyle yapardı.

16— Devlet başkanının, barış yapmayı müslümanların yararına gördüğü zaman, düşmana barış teklifinde bulunması caizdir. Barış, anlaşma teklifinin karşı taraftan gelmesine bağlı değildir.

Kendisi otururken başında beklenilmesi âdeti olmadığı halde Mugîre b. Şu'be'nin, kılıcıyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) baş ucunda beklemesinde, düşman elçilerinin geldiği sırada onlara karşı bir üstünlük ve övünme olması, devlet başkanına tâzim ve itaat ile çevresindekiler tarafından korunduğunu gösterme bakımından uyulması gereken bir sünnet vardır. Bu, müslümanların elçilerinin kâfirlere gönderilmesinde ve kâfirlerin elçilerinin de müslüman-

---

8. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/326. Misver b. Mahreme ve Mervan b. Hakem'in hadisinden, râvileri sikadır.
9. Buharî, Mescid-i Mekke, 1; Müslim, 1394-1396. Ebu Hureyre'den.
10. Tevbe, 9/28.
11. İsrâ, 17/1.

lara gelmesinde uygulanan bir âdettir. Yoksa bu, Hz. Peygamber'in (s.a.) şu sözüyle kınadığı cinsten değildir: "Kim, kişilerin ayakta durarak kendisine saygı göstermesinden hoşlanırsa, cehennemdeki yerini hazırlasın."[12] Yine harpte övünmek ve böbürlenmek -savaş dışındaki hallerde olduğu gibi- kınanan cinsten değildir. Kurbanlık hayvanların diğer elçiye doğru sürülmesi, kâfirlerin elçilerine İslâm'ın nişânelerini göstermenin müstehap olduğuna delildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) Mugîre'ye söylediği: "Müslümanlığını kabul ederim. Malına gelince, ondan bir şey kabul edecek değilim." sözünde, kendisiyle anlaşma yapılmış müşrik malının korunmuş olup o malın mülk edinilemeyeceği, aksine geri verileceğini gösteren bir delil vardır. Çünkü Mugîre, onlarla güven üzerine arkadaşlık yapmış, sonra sözünü tutmayıp onlara hainlik ederek mallarını almıştı. Ama Hz. Peygamber (s.a.) onların mallarının peşine düşüp müdafaasını yapmamış ve mallarını kendilerine tazmin etmemiştir. Çünkü bu olay, Mugîre'nin müslüman olmasından önce meydana gelmiştir.

Yine, Hz. Ebu Bekir'in Urve'ye: "Lât putunun bızrını emesice!" diye söylediği sözde, eğer durumun gerektirdiği bir fayda varsa, avret mahallinin adının açığa vurulabileceğinin caiz olduğunu gösteren bir delil vardır. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.) cahiliye davasında bulunan bir kimseye babasının ayıp yerinin açıkça söylenilmesine izin vermiştir. O kimseye şöyle denir: "Babanın şeyini ısır!" Bu hususta kinâye kullanılmaz. Çünkü her durumun gereğine göre söylenecek bir söz vardır.

17— Kâfirlerin gönderdiği elçinin edebinin az olması, cahil ve kaba olması muhtemeldir. Burada umumi bir fayda bulunduğundan ona karşılık verilmez. Her ne kadar Arapların âdetinden ise de Hz. Peygamber (s.a.) konuşma esnasında Urve'nin sakalını tutmasına aynıyla karşılık vermemiştir. Çünkü vakâr ve tâzim, bunun aksini gerektirir.

Aynı şekilde Allah Rasûlü (s.a.) Müseyleme hakkında, "Şahitlik ederiz ki o Allah'ın elçisidir." diyen Müseyleme'nin elçilerine de karşılık vermemiş ve: "Eğer elçiler öldürülmez hükmü olmasaydı, şüphesiz ikinizi de öldürürdüm" buyurmuştur.[13]

18— İster baştan, ister göğüsten gelmiş olsun, balgam temizdir.

---

12. Ebu Davud, 5229; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/91; Tirmizî, 2756. Muaviye hadisinden. Senedi sahihtir.
13. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/487, 488; Ebu Davud, 2761. Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî hadisinden. Senedi sahihtir. Hâkim (2/143) hadise sahih demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bu hadisin Ebu Davud'da (2762) İbn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir şahid hadisi de vardır.

19— Kullanılmış su temizdir.

20— İyimser olmak, olayları iyiye yorumlamak müstehaptır, ki bu hoş karşılanmayan uğurlu veya uğursuz sayma cinsinden değildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.), Süheyl geldiği zaman: "İşiniz kolaylaştı." demiştir.

21— Hazırda bulunan kişinin kendi adıyla babasının adı bilindiğinde dede adının zikredilmesine gerek duyulmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), Muhammed b. Abdullah adı üzerine bir şey ilâve etmemiş ve Süheyl'in sadece kendi adıyla baba adının zikredilmesiyle yetinmiştir. Dede adının zikredilmesinin şart koşulmasının bir aslı, bir dayanağı yoktur. Addâ b. Halid, Hz. Peygamber'den (s.a.) bir köle satın aldığı zaman, kendisine: "Bu, Addâ b. Halid b. Hevze'nin satın aldığı köledir."[14] şeklinde dede adını da zikrederek yazdırmasına gelince bu rivayet, böyle yapmanın caiz olduğunu ve bir sakıncası bulunmadığını gösteren ilave bir açıklamadır. Yoksa bunun şart olduğuna delil teşkil etmez. Sırf kendisinin ve babasının ismini zikretmekle yetinilemeyecek kadar meşhur olmadığından dedesinin adını da zikretmiştir. Kendi ismi ile baba ismi aynı olduğunda dede isminin zikredilmesi şart olur. Böyle bir benzerlik olmadığı durumlarda ise, kendi ismi ile baba ismi yeterli sayılır. Allah en iyi bilendir.

22— Müslümanların aleyhine bir takım olumsuz neticeler doğuracak hükümler içerse de fayda tarafı ağır basması ve daha şerli bir şeyi savuşturması sebebiyle müşriklerle anlaşma yapmak caizdir. Bunda iki zararın en zararlısını, daha az zararlı olanı beraberinde getirmesi ihtimaline karşın, savuşturma yararı vardır.

23— Bir kimse sözle veya niyetle, vakit tayin etmeksizin bir şeyi yapmaya yemin eder veya adakta bulunur, yahut o şeyi yapma hususunda bir başkasına vaadde bulunursa onu hemen yapması gerekmez, erteleyebilir.

24— Başı (tamamen) tıraş etmek, haccın olduğu gibi umrenin de menâsikindendir ve saçı kısaltmaktan daha faziletlidir. Aynı şekilde bu, diğerlerinin umrelerinde olduğu gibi, alıkonulanın (mahsûr) umresinde de menâsiktendir.

25— Alıkonulan kimse, ister Harem hududu içerisinde bulunsun ister

---

14. Tirmizî, 1216; İbn Mâce, 2251. Abdülmecid b. Vehb'den şöyle rivayet ediyorlar: Addâ b. Halid b. Hevze bana dedi ki: "Allah Rasûlü'nün (s.a.) benim için yazdırdığı bir yazıyı sana okuyayım mı?" "Evet, oku", dedim. Bir yazı çıkararak bana okudu: "Bu, Addâ b. Halid b. Hevze'nin Allah Rasûlü (s.a.) Muhammed'den satın alma belgesidir. Ondan sıhhatli, çalıntı ve haram olmayan bir köle veya cariyyeyi, bir müslümanın bir müslümana satış yapması kabilinden satın almıştır." Senedi kuvvetlidir.

bulunmasın, alıkonulduğu yerde kurbanını keser. Kendisi Harem bölgesine ulaşamadığı takdirde, kurbanını Harem içerisinde kesebilecek kimseyle anlaşma yapması vacib değildir ve şu âyet-i kerimenin delâletiyle kurban, yerine ulaşmaksızın ihramından çıkamaz: "...Bağlı kurbanlıkların yerlerine ulaşmasına engel olanlardır."[15]

26— Kurbanların kesildiği yer Harem hududunun dışında bir yer idi. Çünkü Harem bölgesinin her yeri kurban kesim yeridir.

27— Alıkonulan kimselere umreyi kazâ etmek vacip değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) ashabına, başlarını tıraş etmelerini ve kurbanlarını kesmelerini emretmiş, hiçbirine bu umreyi kazâ etmelerini emretmemiştir. Ertesi yıl yapılan umre ise ne vacip bir umreydi, ne de alıkonulan umre yerine yapılan bir kazâ umresiydi. Çünkü müslümanlar engellendikleri umrede 1400 kişi iken, ertesi yıl yapılan umrede bundan daha az idiler. "Umretü'l-Kadıyye" veya "Kazâ Umresi" diye isimlendirilmesi ise, Hz. Peygamber'in (s.a.) üzerinde anlaşma yaptığı umre olmasındandır. Burada umre kelimesi yapılma sebebinin kaynağı ile tamlama oluşturmuşur.

28— Mutlak bir emir, hemen yapmayı gerektirir *(=fevrîdir)*. Eğer böyle olmasaydı Hz. Peygamber (s.a.) verdiği emri ashabın yerine getirmeyi geciktirmelerine kızmazdı. Ashabın emri yerine getirmeyi geciktirmelerine şöyle gerekçe gösterildi: Onlar emrin yürürlükten kaldırılacağını umuyorlar, böyle yorumlayarak emri yerine getirmeyi geciktiriyorlardı. Bu gerekçenin kendisine gerekçe gösterilmesi daha münasip! Böyle bir gerekçe bâtıldır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) ashabtan böyle bir şey hissetseydi, emrinin geciktirilmesinden dolayı öfkesi şiddetlenerek: "Neden öfkelenmeyeyim ki? Ben bir şey emrediyorum uyulmuyor!" demezdi. Ashabın emri geciktirmeleri, hoş karşılanan değil, affedilen bir gayrettir. Allah onlardan razı olmuş, günahlarını bağışlamış ve cenneti onlara gerekli kılmıştır.

29— Bir delilin kayıtladığı durumlar haricinde prensip, ümmetinin, Hz. Peygamber ile (s.a.) hükümler konusunda ortak olmasıdır. Bu sebeple Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Dışarı-çık ve başını tıraş ettirip kurbanını kesene kadar hiç kimseyle konuşma." O, ashabın Hz. Peygamber'e (s.a.) uyacağını bilmiştir.

Soru: Bu işi ashaba emrettiğinde kendisine uymadıkları halde, bunu yapmaya koyulduğu zaman nasıl oldu da O'na uydular?

Cevap: Ashabın, emrin yürürlükten kalkacağını umarak yerine getirme-

15. Fetih, 48/25.

yi geciktirdiklerini ileri sürenlerin böyle düşünmelerine sebep olan durum işte budur. Onlara göre Hz. Peygamber (s.a.) böyle yapınca, ashab emrin mensuh olmayıp kesin bir hüküm olduğunu anladılar. Bu zannın yanlışlığı yukarıda anlatılmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) ashaba öfkelenip hiç kimseyle konuşmaksızın dışarı çıkarak, onlara kendisinin emredilen şeyi hemen yerine getirmeye koyulan bir kimse olduğunu gösterip, onlar gibi emre itaati geciktirmeyince; ashab da Allah'a uyma ve itaatın, Rasûlü'ne uymayı gerektirdiğini anladılar, O'na uymaya ve emrini yerine getirmeye koşuştular.

30— Kâfirler ile, onlardan müslümanlara gelenlerin geri verilip, müslümanlar tarafından kâfirlere geçecek olanların geri verilmemesi üzerine anlaşma yapmak caizdir. Ancak kadınlar bunun dışındadır. Kadınların kâfirlere geri verilmesinin şart koşulması caiz değildir. İşte bu anlaşmada, Kur'an nassıyla yürürlükten kaldırılan yer burasıdır ve burası dışında geçerli bir sebep olmaksızın nesh iddiasında bulunmaya yol yoktur.

31— Kadından istifadenin kocanın mülkünden çıkmasının malî bir değeri vardır. Bu yüzden Allah Telâlâ, karısı (Mekke'den Medine'ye) hicret eden ve aralarına engel konan müşrik kocaya, vermiş olduğu mehrin iade edilmesini vacip kılmıştır. Aynı şekilde Allah Teâlâ, müslümanlar tarafına hicret eden karılarına verdikleri mehirleri, kâfirler müslümanlardan talep hakkı elde ettiklerinde, karısı irtidat eden müslüman kocaya verdiği mehrin iade edilmesini de vacip kılmıştır. Bunu, aralarında karara bağladığı bir hüküm olarak bildirmiş ve sonra da bu hükmü hiçbir şey neshetmemiştir. Kocaların verdikleri mehrin onlara iade edilmesini şart koşması, bu mehrin mehr-i misil (objektif değer) değil de mehr-i müsemma (akdi yapanların aralarında kararlaştırdıkları değer) olduğuna delâlet eder.

32— Kâfirler tarafından islâm devlet başkanı tarafına gelen bir kimseyi geri verme hükmü, içlerinden müslüman olarak ayrılıp devlet başkanının bulunduğu beldeden başka bir yere giden kimseyi kapsamaz. Şu da var ki, devlet başkanının bulunduğu beldeye gelen kimseyi talep olmaksızın geri göndermesi de gerekmez. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), Ebu Basir kendisine geldiği zaman geri göndermemiş ve gitmesi için de onu zorlamamıştır. Ama Ebu Bâsir'i istemeye geldiklerinde almalarına izin vermiş, fakat onu geri dönmeye zorlamamıştı.

33— Anlaşmalılar, kendileri tarafından devlet başkanına gelen kimseyi teslim alıp gözetimleri altına aldıkları zaman, bu kişi içlerinden herhangi birini öldürdüğünde, ne diyet vermek ve ne de kısas olmak suretiyle o kimsenin kan bedelini öder ve ne de devlet başkanı bu kan bedelini tazmin eder. Aksine bu kimse onları kendi yurtlarında öldürmüş hükmünde olur ki devlet baş-

kanının onlar üzerinde herhangi bir hükmü olmaz. Çünkü Ebu Basîr, anlaşmalı iki kişiden birini Medine'den sayılan Zülhuleyfe'de öldürmüştü. Fakat Ebu Basîr'i onlar teslim almış olup devlet başkanının elinden ve hükmünden uzaklaştırmışlardı.

34— Anlaşmalılar, imam (devlet başkanı) ile anlaştıktan sonra müslümanlar içinden bir grup çıkıp karşı tarafa savaş açar, mallarını ele geçirir fakat imama katılmazlarsa, imamın harp açan kimseleri karşı taraftan uzaklaştırıp onlara mani olması gerekmez. İmamın anlaşmasına, sözleşmesine ve dinine ister girsinler isterse girmesinler eşittir. Hz. Peygamber (s.a.) ile müşrikler arasındaki anlaşma, Ebu Basîr ve arkadaşları ile müşrikler arasında yapılmış bir anlaşma değildi. Buna göre, şayet bazı müslüman hükümdarlar ile hıristiyanlar ve diğer zimmiler arasında bir anlaşma yapılsa, onlarla arasında bir anlaşma bulunmayan bir başka müslüman hükümdarın onlara karşı savaş açıp mallarını ele geçirmesi caizdir. Nitekim Şeyhulislâm (İbn Teymiye) de, Ebu Basîr'le müşrikler arasında cereyan eden olaya dayanarak Malatya hıristiyanları ve esirleri hakkında bu şekilde fetva vermiştir.

3— Hudeybiye Anlaşmasının İçerdiği Bir Kısım Hikmetler: [16]

Hudeybiye anlaşması, sebeplerini sağlamlaştıran Allah'tan başkasının tam olarak anlayamayacağı kadar büyük ve yüce bir anlaşmadır. Ve neticesi de böyle olmuş, hikmeti ve rızasının gerektirdiği şekilde gerçekleşmiştir.

1— Hudeybiye anlaşması, Allah Telâlâ'nın, Rasûlü'nü ve ordusunu aziz kıldığı, insanların grup grup Allah'ın dinine girdiği yüce fethin öncesinde bir başlangıç olmuştur. Bu anlaşma, yüce fethin kapısı, anahtarı ve önündeki habercisidir. Bu, bir kader, ve bir kanun olarak hükmeylediği böyle muazzam, yüce işler öncesinde onları haber veren, onlara işaret eden birtakım mukaddimeler ve hazırlıklar ortaya koyma kanunudur.

2— Bu anlaşma, en büyük ve en yüce fetihlerden biri oldu. Çünkü insanlar birbirlerinden emin olmuşlar, müslümanlar kâfirlerle bir araya gelmiş, onları İslâm'a davet etmeye başlamış, onlara Kur'an'ı dinletmiş ve onlarla İslâm hakkında güven içerisinde açıktan açığa tartışmışlardır. Müslümanlıklarını gizleyen kimseler kendilerini bu anlaşmayla açığa vurmuş ve Allah'ın girmesini dilediği kimseler mütareke müddeti içerisinde İslâm'a girmişlerdir.

16. Bu bölüm Fetih suresinin tercümesiyle birlikte okunursa daha iyi anlaşılır.

Bu yüzden Allah Teâlâ, Hudeybiye anlaşmasını "apaçık bir fetih" olarak isimlendirmiştir. İbn Kuteybe der ki: (Apaçık bir fetih'ten maksat) Senin için yüce bir hükmü ifa ettik, demektir. Mücâhid ise şöyle der: Bu, Allah'ın Hudeybiye ile Rasûlü için hükmettiği şeydir.

Meselenin aslı şudur: Fetih, -sözlükte- kapalı bir şeyi açmak demektir. Hudeybiye'de müşriklerle yapılan sulh, Allah açıncaya kadar kapalı ve sed çekilmiş bir vaziyette idi. Allah Rasûlü (s.a.) ile ashabının Kâbe'yi ziyaretten engellenmeleri, anlaşmanın açılmasının sebeplerindendir. Dış görünüşte müslümanlar için zulüm ve haksızlık, işin aslında ise izzet, fetih ve zafer vardı. Allah Rasûlü (s.a.) ince bir perde gerisinden önündeki yüce fethi, kuvveti ve zaferi görüyor ve müşriklerin kendisinden istedikleri, ashabtan çoğunun ve ileri gelenlerin bile tahammül edemediği her şartı kabul ediyordu. O (s.a.), hoşa gitmeyen bu durumun altında gizli olan, iyi olan şeyi biliyordu: "...Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda iyi olabilir..."[17]

وَرُبَّمَا كَانَ مَكْرُوهُ النُّفُوسِ إِلَى مَحْبُوبِهَا سَبَبًا مَا مِثْلُهُ سَبَبُ

"Kişinin sevdiği şeyler bazen sevmediği şeye sebep olduğu gibi,
Bazan da sevmediği şeyler sevdiği şeye sebep olur."

Allah Rasûlü (s.a.) bu şartlar altına, Allah'ın kendisine olan yardımına, desteğine ve âkıbetin kendi lehine olacağına güveninden ötürü giriyordu. İnanıyordu ki bu şartlar ve taşıdığı hükümler zaten zaferin kendisiydi. Şartları ileri sürenlerin farkına varmadan ayaklandırdıkları ve kendileri ile savaşa görevlendirdikleri en büyük bir orduydu, bu anlaşma. Akabinde, kuvvet umdukları yerden hor ve hakirliğe; kudret, şeref ve zafer gösterdikleri yerden de mağlubiyete uğratıldılar. Allah Rasûlü (s.a.) ve İslâm askerleri ise, Allah için ve O'nun yolunda haksızlığa katlandıkları, hezîmete uğradıkları yerden galip ve üstün gelmişlerdir. Devir değişmiş, iş aksine dönmüştür. Bâtılla elde edilen azizlik hakla zillete; Allah yolundaki hezimet ise Allah'ın yardımıyla galibiyet ve üstünlüğe dönüşmüş; Allah'ın hikmet ve alâmetleri, vadini tasdik ettiği ve akılların iç durumunu kavrayamayacağı Rasûlü'ne olan yardımı en mükemmel ve kâmil şekliyle ortaya çıkmıştır.

3— Bu anlaşmayı Allah Teâlâ, müminlerin iman ve bağlılıklarının, hoşlarına giden ve gitmeyen konularda Allah'ın hükmüne boyun eğmeye rızalarının artmasına sebep kıldı. Bu anlaşma sayesinde Allah'ın hükmüne razı

---

17. Bakara, 2/216.

oldular, vadini tasdik ettiler ve kendilerine verilen vadi beklediler. Dağların bile sarsıldığı bir zamanda en muhtaç oldukları bir vakitte Allah'ın, kalblerine indirdiği sekinetle kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğunu gördüler. Allah onların üzerine kendisi sayesinde kalbleri mutmain olacak, ruhları kuvvet bulacak ve imanları artacak olan sekinetini indirdi.

[4— Allah, Rasûlü ve mü'minler için karara bağladığı bu hükmü, bunda birtakım haksızlıklar ve kendisinden istenileni verme hususu bulunmasına rağmen Rasûlü'nün geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlama, kendisine vereceği nimetini tamamlama, O'nu dosdoğru yola iletmeye; kendisine yüce galibiyeti nasib etmeye, kendisinden razı olmaya Rasûlünü kendi emrine girdirmeye ve göğsünü genişletmeye sebep kılmıştır.] Anlaşma Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabının kendisi sayesinde bütün bunları elde etmelerinin sebebi olmuştur. Bundan dolayı Allah Teâlâ bu hükmü bir mükâfat ve bir gaye olarak zikretmiştir ki bu da Allah'ın hükmü ve fethi yanında Hz. Peygamber (s.a.) ve mü'minlerle kâim olan bir fiile karşı olur.

Allah Teâlâ'nın, burada Rasûlü'ne yapmış olduğu yardımı, nasıl azîz (üstün, şerefli) diye nitelemiş olduğunu ve sonra yine kalplerin en şiddetli şekilde dalgalandığı bu yerde mü'minlerin kalplerine sekînet indirişini nasıl zikrettiğini bir düşün; ki burası sekînete en muhtaç yerdi. O sekinet sayesinde imanlarına iman katılmıştır. Sonra Cenâb-ı Hak, mü'minlerin, Rasûlü ile yaptıkları bîatlarını zikretmiş ve bu bîatı kendisine yapılan bir bîat sayarak teyîd etmiş, Allah Rasûlü'nün eli müslümanların elleri üzerinde iken kendi elinin müslümanlar üzerinde olduğunu te'kid etmiştir. Çünkü o, Rasûlü ve Nebîsidir. Rasûlü'yle yapılan akit kendisiyle yapılan akit ve yine Rasûlü'ne yapılan bîat da kendisine yapılan bîat mesabesindedir. Kim Rasûlüne bîat ederse Allah'a bîat etmiş gibi olur ve Allah'ın eli Rasûlü'nün eli üzerindedir. Hacerü'l-Esved, Allah'ın yeryüzündeki sağ eli olduğuna [18] ve ona el sürüp

18. Müellife yaraşan, -Allah ona rahmet etsin- Hatib Bağdadî (*Tarih*, 6/328) ve daha başkalarının, İshak b. Bişr el-Kâhilî kanalıyla rivayet ettikleri mevzû hadisten alınan bu cümleyle kitabını lekelememesiydi. Hadis şöyledir: İshak b. Bişr el-Kâhilî diyor ki: Ebu Ma'şer el-Medâinî'nin Muhammed b. Münkedir kanalıyla Câbir'den rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Hacerü'l-Esved, Allah'ın, yeryüzündeki sağ elidir, Allah onun sayesinde kullarıyla musafaha eder." Ebu Bekir b. Ebî Şeybe, Musa b. Harun, Ebu Zür'a ve İbn Adiyy senedde geçen İshak b. Bişr el-Kâhilî'nin yalancı bir kimse olduğunu söylemişlerdir. Hadisin, İbn Asâkir'in kitabında (2/90/15) başka bir yoldan daha rivayeti vardır ki, hadisin ancak çürüklüğünü artırır. Çünkü bu hadisin senedinde Ebu Ali el-Ahvâzî vardır ve hadis uydurmakla itham edilmiş biridir. Bundan dolayı İbn Cevzî hadis hakkında: "Sahih olmayan bir hadistir" demiştir. Ebu Bekr İbn el-Arabî ise: "Bu, kendisine iltifat edilmeyecek bâtıl bir hadistir" demiştir. İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Hadîs* adlı eserinde bunu, İbn Abbas'a dayandırarak rivayet etmiştir. Ama bunun da senedinde İbrahim b. Yezid el-Havzî vardır ki metrûk bir kimsedir.

onu öpenin sanki Allah ile musafaha edip O'nun sağ elini öpmüş olduğuna göre, Allah Rasûlü'nün eli bu işe Hacerü'l-Esved'den daha elverişlidir. Sonra Allah Teâlâ bu bîatı bozan kimsenin, bozmasının kendi aleyhine döneceğini ve bîata vefa gösteren kimsenin de büyük mükâfat alacağını bildirmiştir. Şu halde bîata vefa göstereni ve göstermeyeniyle bütün müslümanlar, Rasûlü'nün lisanıyla İslâm ve İslâm hukuku üzerine Allah'a bîat etmişlerdir.

Sonra Allah Teâlâ, Peygamberine katılmaktan geri duran bedevilerin hallerini; Allah, kendi Resûlü'nü, dostlarını ve ordusunu perişan edip düşmanlarını onlara galip getirecek ve böylece ailelerinin yanlarına asla dönemeyeceklerdir, şeklinde Allah hakkında besledikleri kötü zanlarını zikretti. Bu şekilde zanda bulunmaları Allah'ı, isimlerini, sıfatlarını ve Allah'a yakışan şeyleri bilmemelerinden ve aynı zamanda Allah'ın Rasûlü'nü hakkıyla tanımamalarından, Rabbi'nin ve Mevlâsı'nın kendisine lâyık olduğu şekilde muamele edeceğini bilmemelerinden kaynaklanıyordu.

Sonra Allah Teâlâ, Rasûlü'ne karşı bîat altına girmeleri sebebiyle mü'minlerden razı olduğunu bildirdi. Allah, müslümanların kalplerinde o vakit bulunan sadakat, vefa, gerçek itaat ve bağlanmalarını, diğer şeylere karşı Allah'ı ve Rasûlü'nü tercih edeceklerini bilmiş ve kalplerine sekîneti, tatminkârlık ve hükme karşı rıza göstermeyi indirmiştir. Allah Teâlâ müslümanlara, hükmüne rıza göstermeleri ve emrine sabretmelerine karşılık yakın bir fethi ve elde edecekleri bol ganimetleri nasib etmiştir. İlk fetih ve ganimetler, Hayber'in fethi ve ganimetleri olmuş, sonra da kıyamete kadar fetihler ve ganimetler, sürekli kılınmıştır.

Allah Teâlâ müslümanlara, elde edecekleri bol ganimeti vadetmiş ve müslümanlar için bu ganimeti acele olarak gerçekleştirdiğini bildirmiştir. Bu hususta iki görüş vardır:

1) Bu, müslümanlarla düşmanları arasında cereyan eden anlaşmadır.

2) Hayber'in fethi ve Hayber ganimetleridir.

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...İnsanların size uzanan ellerini önlemiştir."[19] Bunun tefsiri hakkında şu görüşler ileri sürülmüştür: a) Mekkelilerin ellerini sizinle savaşmaktan önlemiştir. b) Yahudilerin ellerini, Allah Rasûlü'nün ashabıyla birlikte Medine'den çıkmasından sonra Medine'de kalanları yok etmelerini engellemiştir. c) Bunlardan maksat, Hayber halkı ile onlara yardım etmek isteyen Esed ve Gatafan kabilelerinden olan yardımcı-

19. Fetih, 48/20.

larıdır.

Doğrusu ise, âyetin bunların hepsini içermesidir.

"İnsanlara bir delil olması için" âyet-i kerimesi hakkında denilmiştir ki: Bu, Allah'ın sizin için yaptığı bir iştir. Bu da, çok olmalarına rağmen düşmanlarınızın ellerini size kötülük yapmaktan engellemesidir. Çünkü o vakit Mekke ve civarında yaşayan halk, Hayber ve civarında yaşayan insanlar, Esed, Gatafân ve Arap kabilelerinin çoğunluğu onların düşmanlarıydı. Onlar, bu düşmanlar arasında vücuttaki bir benek gibiydiler. Buna rağmen onlara herhangi bir zarar veremiyorlardı. Düşmanlarının ellerinin müslümanlardan önlenmesi; çokluklarına, şiddetli düşmanlıklarına, müslümanları ablukaya alarak her zaman, her yerde onları gözetlemelerine rağmen müslümanlara herhangi bir kötülük yapamamaları Allah Teâlâ'nın âyetlerindendir.

Yine denilmiştir ki: Bundan maksat Hayber fethidir. Allah Teâlâ Hayber fethini, inanan kulları için bir delil, ondan sonraki fetihler için de bir alâmet kılmıştır. Çünkü Allah Teâlâ müslümanlara, bol bol ganimetler ve yüce fetihler vaadetmiş ve onlar için Hayber fethini çabuklaştırmıştır. Bu fethi, kendisinden sonraki fetihler için bir delîl, müslümanların Hudeybiye günündeki sabırlarına ve hükme rıza göstermelerine ve memnuniyetle karşılamalarına mukabil bir mükâfat ve teşekkür kılmıştır. Bu sebeple Hayber'i ve ganimetlerini, Hudeybiye'de hazır bulunanlara tahsis etmiştir.

Sonra Allah Teâlâ: "...Sizi dosdoğru yola iletmesi için..." buyurmuştur. İnananlar için yardım, zafer ve ganimetlerin yanı sıra hidayeti de eklemiştir. Müslümanları hidayete erenler, yardım görenler ve ganimet elde edenler kılmıştır.

Sonra Cenab-ı Hak mü'minlere, o zamana kadar elde edemedikleri bol bol ganimetler ve başka fetihler vaadetmiştir. Bu fetihten maksat, Mekke fethidir, denilmiştir. İran ve Bizans imparatorluklarının fethi olduğu da söylenilmiştir. Ayrıca Hayber fethinden sonra yeryüzünün doğu ve batı taraflarında gerçekleşecek olan fetihlerdir de denilmiştir.

Allah Teâlâ, eğer kâfirler O'nun dostlarıyla (müslümanlarla) savaşacak olurlarsa, onların yardım görmeden gerisin geriye döneceklerini, bunun kendilerinden önceki kullarına da tatbik ettiği ilâhî kanunu olduğunu ve bu kanunda hiçbir değişiklik bulunmadığını bildirmiştir.

Soru: Peki ama Uhud'da kâfirler müslümanlarla savaştılar, onlara karşı üstünlük sağladılar ve arkalarını dönüp kaçmadılar?

Cevap: Bu, daha başka bir yerde anlatılan bir şarta bağlı vaaddir ki, o

da sabır ve takvadır. Bu şart Uhud'da, sabra aykırı düşen gevşeklikleri, takvaya aykırı düşen ihtilâfları ve itaatsizlikleri sebebiyle ortadan kalkmış, dolayısıyla müslümanları düşmanlarından yüz çevirtmiş ve şart ortadan kalktığı için de vaad gerçekleşmemiştir.

Sonra Allah Telâlâ, müşriklere karşı inananları üstün kıldıktan sonra birbirlerinden ellerini çekenin kendisi olduğunu bildirdi. Bunu da bu hususta yüce hikmetler bulunduğu için yapmıştır. Şöyle ki: Mekkeliler arasında, müslümanların bilmediği, imanlarını gizleyen müslüman olmuş kadın ve erkekler bulunuyordu. Şayet sizleri onlar üzerine salsaydı, savaş kalabalığında bilmeden onları öldürürdünüz ve onlardan da size düşmanlık ve vurulmayı haketmeyeni vurup öldürme gibi fecî bir durum isabet edecekti. Allah Teâlâ, imanlarını gizleyen bu zayıf kimselerden mü'minlere zarar gelebileceğini, bunun da sebebinin müminlerin onlara verdikleri zarar olacağını haber verdi.

Allah Teâlâ haber vermektedir ki, eğer o kimseler müşriklerden ayrılıp bir kenara çekilselerdi, elbette Allah Teâlâ müşrikleri ölüm, esaret veya başka yollarla azaba uğratırdı. Fakat, Rasûlü aralarında iken kökten yoketme azabını Mekkelilerden uzaklaştırdığı gibi, bu imanlarını gizleyen zayıf kimselerin aralarında bulunması sebebiyle de müşriklerden azabını uzaklaştırmıştır.

Sonra Allah Teâlâ kâfirlerin, gönüllerinde alevlendirdikleri kaynağı cehalet ve zulüm olan cahiliye asabiyetini haber verdi. Bu asabiyet sebebiyle kâfirler, Allah'ın Rasûlü'nü ve kullarını Kâbe'yi ziyaretten engellemişler, anlaşmaya "Bismillahi'r rahmani'r rahim" diye başlanmasını kabul etmemişler, doğruluğunu bildikleri halde ve yirmi yıllık zaman içerisinde görüp dinledikleri deliller sayesinde peygamberliğinin gerçekliğini yakînen tanımalarına rağmen Muhammed'in (s.a.) Allah Rasûlü olduğunu kabul etmemişlerdi. Kendi tâkat ve iradelerinde olan diğer fiillerin kâfirlere izafe edildiği gibi, Allah Teâla, her ne kadar kendi kaza ve kaderiyle gerçekleşmişse de, gönüllerinde alevlendirdikleri bu cahiliyye asabiyetini de kâfirlere izafe etmiştir.

Allah Teâlâ, düşmanlarının kalplerinde bulunan cahiliyye asabiyetine mukabil, Rasûlü'nün ve dostlarının kalplerine sekîneti indirenin kendisi olduğunu haber vermiştir. Sekînet, Allah Rasûlü'nün ve ordusunun nasibi; cahiliyye asabiyeti ise müşriklerin ve ordularının nasibi idi. Sonra Allah Teâlâ, inanan kullarına takva kelimesini bağlayıcı kıldı. Bu takva kelimesi, Allah'tan sakınılması gereken bütün kelimeleri içine alan bir cinstir, türünün en üstünü de ihlâs kelimesidir. Bu takva kelimesi, Bismillahi'r rahmani'r rahim ile tefsir edilen ve Kureyşlilerin, kendileri için bağlayıcılığını kabul etmedikleri kelimedir. Allah bunu dostlarına ve ordusuna bağlayıcı kılmış, lâyıkı olmayan yerden korumak için de bunu düşmanlarına haram kılmıştır. O, kelimeyi da-

ha müstehak ve daha lâyık olana gerekli kılmış, yerli yerine koymuş; lâyık olmayan yere koymak suretiyle onu zâyi etmemiştir. O, tahsis edeceği yeri ve konulması gereken yerleri hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ, Rasûlü'nün, Mescid-i Haram'a emîn olarak gireceklerine dair gördüğü rüyayı tasdik ettiğini ve bunun kesin olarak gerçekleşeceğini; fakat bunun zamanının bu yıl gelmemiş olduğunu haber verdi. Sizler bilmeseniz de Allah Teâlâ, bunun vaktine kadar ertelenmesindeki faydayı biliyordu. Halbuki sizler, bunun acele olarak gerçekleşmesini istiyordunuz. Rab Teâlâ ise tehir edilmesi konusunda sizin bilmediğiniz fayda ve hikmeti biliyordu. Bu sebeple, Mekke fethi öncesi bir giriş, bir başlangıç olmak üzere yakın bir fetih müyesser kılmıştır.

Sonra Allah Teâlâ, bütün dinlerden üstün kılmak için Rasûlü'nü hidayet rehberi Kur'an ve hak din ile gönderenin kendisi olduğunu bildirdi. Allah Teâlâ dinini yeryüzünün bütün dinlerinden üstün kılma ve tamamlama işini üzerine almıştır. Allah'ın bu işi üzerine alması, mü'minlerin kalplerini kuvvetlerindirmek, onlara müjde vermek, ayaklarını sağlamlaştırmak ve kesin olarak gerçekleşecek bu vaad hakkında güven üzere bulunmalarını temin içindir. Sakın ola ki, Hudeybiye'de Allah'ın düşmanlara göz yummasını ve üstün gelmelerini, düşmanına yardım ettiği, Rasûlü'nü ve dinini yalnız bıraktığı şeklinde anlamayasınız. Rasûlü'nü gerçek dini ile gönderip O'na, dinini diğer bütün dinlerden üstün kılacağını vaadetmişken böyle bir şey nasıl olabilir!

Sonra Allah Teâlâ, Rasûlü'nü ve kendisi için seçtiği taraftarlarını zikretti. Onları en güzel şekilde övdü. Onların Tevrat ve İncil'deki sıfatlarını zikretti. Bunda, Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı getirenlerin doğruluklarına en büyük delil vardır. İşte bunlar (sahabe), kendi haklarında meşhur olan bu sıfatlarla önceki kitaplarda da anlatılan kimselerdir. Yoksa kâfirlerin dedikleri gibi onlar, mülk ve dünyayı isteyen zorba kimseler değildir. Bu sebepledir ki, Şam hıristiyanları müslümanları görüp, hal ve hareketlerini, adalet ve ilimlerini, merhametlerini, dünyaya önem vermeyip ahirete olan rağbetlerini müşahede ettiklerinde: "Mesih'e arkadaşlık edenler bu kimselerden daha üstün değillerdir." demişlerdir. Bu hıristiyanlar, sahabeyi ve faziletlerini, düşmanları rafızîlerden daha iyi biliyorlardı. Rafızîler ise sahabeyi Allah Teâlâ'nın şu ve benzeri âyetlerde vasıflandırdığının aksi ile vasıflandırıyorlar: "...Allah'ın doğru yola eriştirdiği kimse hak yoldadır. Kimi de saptırırsa, artık onu doğru yola götürecek bir rehber bulamazsın."[20]

20. Kehf, 18/17.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUDEYBİYE'DEN SONRAKİ OLAYLAR

A) HAYBER GAZÂSI

1— Hayber Gazâsının Tarihi:

Musa b. Ukbe şöyle der: Allah Rasûlü (s.a.) Hudeybiye'den Medine'ye döndüğünde yirmi gün kadar Medine'de kaldı. Sonra savaşmak üzere Hayber'e gitmek için yola çıktı. Allah Teâlâ, Rasûl'ü Hudeybiye'de iken Hayber'i ona vaadetmişti.

İmam Mâlik şöyle der: Hayber'in fethi hicrî 6. yılda gerçekleşmiştir. Alimlerin çoğunluğu ise, Hayber fethinin hicrî 7. yılda olduğu görüşündedirler. Muhammed İbn Hazm ise kesin ve kuşku götürmez bir gerçek olarak Hayber fethinin hicrî 6. yılda meydana geldiğini söylemiştir.

Bu konudaki ihtilâf, herhalde tarih başlangıcına bağlıdır. Acaba hicrî tarih, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Medine'ye geldiği Rebîulevvel ayından mı başlar, yoksa o yılın birinci ayı olan Muharrem ayından mı başlar? Bu hususta âlimler iki yol tutmuşlardır: Çoğunluk, tarihin Muharrem ayından başladığı görüşündedir. Muhammed İbn Hazm ise, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Medine'ye geldiği zaman olan Rebîülevvel ayından başladığı görüşündedir. İmam Ahmed'in sahih isnadla rivayet ettiği gibi, hicreti ilk kez tarih başlangıcı olarak alan, Yemen'de, Ya'lâ b. Ümeyye'dir. [1] Bu işin ilk kez, hicretin 16. yılında

1. İbn Hacer, bu rivayeti zikredip *(Fethu'l-Bârî,* 7/209) şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel bu haberi sahih bir isnadla rivayet etmiştir. Fakat bu isnadda, Amr b. Dînâr ile Ya'lâ arasında kopukluk vardır.

Hz. Ömer tarafından yapıldığı da söylenir.

2— Hayber'e Doğru Yola Çıkış:

İbn İshak diyor ki: Bana Zührî'nin Urve yoluyla naklettiğine göre Mervan b. Hakem ile Misver b. Mahreme -bu ikisi birlikte rivayet etmişlerdir- şöyle demişlerdir: Allah Rasûlü (s.a.) Hudeybiye yılında Medine'den ayrıldı. Mekke ile Medine arasında iken O'na Fetih sûresi indi. Allah Teâlâ, Rasûlü'ne şu âyetle Hayber'i fetih müjdesini verdi: "Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vaadetmiştir. Şunu da sizin için acele olarak gerçekleştirmiş..."[2]; bu da Hayber'dir. Hz. Peygamber (s.a.) Zilhicce ayında Medine'ye geldi. Muharrem ayında Hayber'e gidinceye kadar Medine'de kaldı. Allah Rasûlü (s.a.), Hayber ile Gatafan arasında bulunan bir vadi olan Recî'de konakladı. Gatafanlıların kendilerine kadar gelmelerinden endişeye kapılarak, burada geceledi ve sabah erkenden onlara doğru yola çıktı.[3]

3— Ebu Hureyre ve Arkadaşlarının Medine'ye Gelişi:

Allah Rasûlü (s.a.) Medine'de Sibâ' b. Urfuta'yı vekil bıraktı. Ebu Hureyre bu sırada Medine'ye gelmişti. Sabah namazında Sibâ' b. Urfuta'ya yetişti. Onu, birinci rekâtta Meryem, ikinci rekâtta da Mutaffifîn sûrelerini okurken dinleyince kendi kendine şöyle dedi: Falan kimseye yazıklar olsun ki, onun iki ölçeği vardır; kendisi bizzat ölçerek aldığı zaman bol ölçekle alır, satarken ölçtüğü zaman ise eksik ölçekle satar. Namazını bitirince Sibâ'ın yanına geldi. Sibâ' ona azık hazırladı. Allah Rasûlü'nün yanına ulaştı ve müslümanlarla konuştu. Bunun üzerine müslümanlar, onu ve arkadaşlarını kendi hisselerine ortak ettiler.

Seleme b. Ekva' şöyle der: Allah Rasûlü (s.a.) ile beraber Hayber'e gitmek üzere yola çıktık. Geceleri yürüyorduk. Ashabtan biri, Âmir b. Ekva'a: Kısa vezinli şiirlerinden bize bir şeyler dinletmez misin? dedi. Âmir, şair idi. Müslümanlara şiirler okuyarak arkalarından develeri sürmeye başladı. Şöyle diyordu:

اَللّٰهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا

2. Fetih, 48/20.
3. Râvileri sikadır.

فَاغْفِرْ فِدَاءً لَكَ مَا اقْتَفَيْنَا وَثَبِّتِ الأَقْدَامَ إِنْ لاَقَيْنَا

وَأَنْزِلَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَتَيْنَا

وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَبَيْنَا

"Allah'ım! Sen olmasaydın biz hidayet bulamaz,
Tasadduk etmez ve namaz da kılmazdık.

Yaptıklarımı bağışla, canımız sana feda olsun.
Düşmanla karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl,

Bize sükunet ve metanet indir,
Çağrılsak geliriz.

Bize feryad ve figân ettiklerinde,
Başımıza getirmek istedikleri fitneden sakındır."

Allah Rasûlü (s.a.): "Şiir söyleyerek develeri süren kimdir?" diye sordu. "Âmir." dediler. "Allah ona merhamet etsin!" buyurdu. Ashabtan biri "Ya Rasûlallah, ona şehidlik vacip oldu. Keşki ondan bir müddet daha bizi faydalandırsaydınız!" dedi.

4— Ehli Eşek Etinin Haramlığı:

Seleme b. Ekva' şöyle devam ediyor: Hayber'e gelip Hayberlileri kuşattık. Son derece açlığa maruz kalmıştık. Sonra Allah Teâlâ, müslümanlara Hayber'in fethini müyesser kıldı. Akşam olunca yer yer çok sayıda ateşler yaktılar. Rasûlullah (s.a.): "Bu ateşler nedir, niçin yakıyorsunuz?" diye sorunca: "Et için." dediler. "Ne eti için?" diye tekrar sordu. "Evcil eşek eti için." dediler. Allah Rasûlü (s.a.): "Etleri dökün, kapları da kırın." buyurdu. Müslümanlardan biri: "Ey Allah'ın Rasûlü, etleri döküp kapları yıkasak olmaz mı?" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Veya öyle yapın" buyurdu.[4]

4. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/345, 346. İsnadı kuvvetlidir.

5— Âmir ile Merhab'ın Vuruşması:

Mücahidler saf saf olduklarında (yahudilerden) Merhab, kılıcını sallayarak kaleden dışarı çıktı. Şöyle diyordu:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي مَرْحَبُ شَاكِي السِّلَاحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
إِذَا الْحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُ

"Hayber halkı bilir ki ben Merhab'ım!
Tepeden tırnağa silahlı, tücrübeli kahramanım,
Harp kızışıp şiddetlendiği zamanlarda."

Âmir, şöyle diyerek onun karşısına çıktı:

قَدْ عَلِمَتْ خَيْبَرُ أَنِّي عَامِرُ شَاكِي السِّلَاحِ بَطَلٌ مُغَامِرُ

"Hayber halkı bilir ki ben Âmir'im!
Tepeden tırnağa silahlı, tehlikelerden sakınmaz kahramanım."

Birbirlerine kılıçla hücuma başladılar. Merhab'ın kılıcı Âmir'in kalkanına saplandı. Âmir, Merhab'ın ayaklarına doğru hamle yapmak üzere atıldı. Kılıcı kısa idi. Kılıcının ağzı kendisine dönerek diz kapağına isabet etti. Bu darbeden dolayı da şehid oldu. Seleme, Hz. Peygamber'e (s.a.): "Âmir'in amelinin boşa gittiğini söylüyorlar." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) de: "Bunu söyleyen yalan söylemiştir. Şüphesiz Âmir'e iki ecir vardır." buyurdu ve iki parmağını birleştirerek dedi ki: "Şu gerçek ki Âmir, hem Allah'a itaat yolunda bütün ilim ve amel kuvvetini sarfeden, hem de Allah yolunda savaşan bir mücahiddir. Yeryüzünde Araplardan onun gibisi az bulunur."(5)

Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'e geldiğinde sabah namazını kıldırdıktan sonra müslümanlar hayvanlarına bindiler. Haber halkı müslümanların geldiğinden habersiz, tarlalarına gitmek üzere ipleri ve zembilleriyle yollara düşmüşlerdi. Orduyu görünce: "Vallahi Muhammed! İşte Muhammed, işte ordu!" deyip kaçışarak kalelerine döndüler. Rasûlullah (s.a.) onların bu halini görünce şöyle söyledi: "Allahu ekber, harap oldu Hayber! Allahu ekber harap oldu Hayber! Biz düşman bir kavmin yurduna girince, uyarılmış olan o kimselerin ha-

5. Buharî, 46/32, 64/38, 72/14, 78/90, 80/19, 87/17; Müslim, 1802, 1807.

li yaman olur!"(6)

Hz. Peygamber (s.a.), Hayber'e yaklaşıp onu karşısına alınca, "Durunuz." diyerek mücahidleri durdurdu ve: "Allah'ım! Yedi gök ve onların gölgeledikleri şeylerin Rabbi! Yedi kat yer ve onların yüklendikleri şeylerin Rabbi! Şeytanlar ve onların saptırdıklarının Rabbi! Senden bu kentin hayrını, halkının hayrını ve orada bulunanların hayrını diliyoruz. Bu kentin şerrinden, halkının şerrinden ve orada bulunanların şerrinden sana sığınırız." diye dua edip sonra orduya: "Haydi ilerleyiniz. Bismillah!" (7) diye talimat verdi.

6— Sancağın Hz. Ali'ye Verilişi:

Hücum edecekleri günün gecesinde Allah Rasûlü (s.a.): "Bu sancağı yarın, Allah'ı ve Rasûlü'nü seven, kendisini de Allah ve Rasûlü'nün sevdiği ve Allah'ın fethi onun eliyle müyesser kılacağı bir kimseye vereceğim" dedi. Müslümanlar geceyi, sancağın kime verileceğini konuşarak geçirdiler. Sabaha eriştiklerinde hepsi birden sancağın kendisine verileceğini ümit ederek Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna vardılar. Hz. Peygamber (s.a.): "Ali b. Ebî Tâlib nerede?" diye sordu. "Ya Rasûlallah! O gözlerinden rahatsızdır." dediler. "Ona haber gönderin." dedi. Hz. Ali getirildi. Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Ali'nin gözlerine tükürerek ona dua etti. Hz. Ali, sanki gözlerinde ağrı yokmuşcasına iyileşti. Bundan sonra Peygamberimiz (s.a.) sancağı kendisine verdi. Hz. Ali: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim gibi (müslüman) olana kadar onlarla savaşayım mı?" diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurdu: "Meydanla-

---

6. Buharî, 12/6, 56/102, 64/38; Müslim, 1365; Tirmizî, 1550; Nesâî, 1/272; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/102, 161, 164, 168, 206, 246, 263. Bu hadis, her ikisi de Mâlikî mezhebinden olan İbn Abdilber ve İbn Reşîk'in *Muvatta Şerhi*'nde Nevevî'nin *Müslim Şerhi*'nde olmak üzere, hepsi de bu hadisin şerhinde belirttikleri gibi Kur'an'dan misal verme, istişhad etme ve iktibas yapmanın caiz olduğu hususunda bir asıldır. Aynı şekilde Mâlikî mezhebinden Kadı Iyaz ve Bâkıllânî de bu hususun caiz olduğunu açıklamışlardır. Sahih hadisler ile sahabe ve tâbiîn'den gelen haberler de bunun caizliğine delâlet ederler.

7. İbn Hişâm (2/329) İbn İshak'tan rivayet etmiştir. İbn İshak, "Bana, itham edemediğim bir kimse-Atâ b. Ebu Mervan el-Eslemî- babası -Ebu Muattib b. Amr kanalıyla rivayet etmiştir." diyerek nakletmektedir. İbn Kesîr'in *(Bidâye*, 4/183) kaydettiğine göre Beyhakî, seneddeki müphem kişinin adının Salih b. Keysân olduğunu söylemiştir. Ondan rivayet eden İbrahim b. İsmail b. Mecma' zayıf bir râvidir. Fakat Hâkim (1/446, 2/101), Heysemî (5/252) ve İbnü's-Sünnî'nin (525) Süheyb'den (r.a.) rivayet ettikleri hadis bu hadise şahidlik eder: Süheyb şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.) girmek istediği her şehri gördüğünde şöyle dua ederdi: "Yedi kat göklerin ve gölgelendirdiklerinin Rabbi olan Allah'ım!..." Metinde geçen hadisi destekleyen bir başka rivayet de Ebu Lübâbe b. Münzir kanalıyla gelen hadistir. Heysemî bu hadis hakkında *Mecmau'z-Zevâid*'de (10/134) der ki: Hadisi Taberânî, *Evsât*'ta rivayet etmiştir. İsnadı sahihtir.

rına varıncaya kadar sükûnetle gir. Sonra onları İslâm'a davet et. İslâm hususunda üzerlerine gerekli olan Allah'ın haklarını onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın, senin sayende bir tek kişiyi hidayete erdirmesi, birçok kırmızı develere sahip olmandan daha hayırlıdır."[8]

7— Merhab'ın Öldürülmesi:

Merhab şöyle diyerek ortaya çıktı:

أَنَا الَّذِي سَمَّتْنِي أُمِّي مَرْحَبُ شَاكِي السِّلاَحِ بَطَلٌ مُجَرَّبُ
إِذَا الحُرُوبُ أَقْبَلَتْ تَلَهَّبُ

"Ben o kimseyim ki anam bana Merhab adını takmıştır!
Tepeden tırnağa silahlı, tecrübeli kahramanım ben,
Harplerin kızışıp şiddetlendiği zamanlarda."

Hz. Ali, karşısına şöyle diyerek çıktı:

أَنَا الَّذِي سَمَّتْنِي حَيْدَرَهْ كَلَيْثِ غَابَاتٍ كَرِيهِ الْمَنْظَرَهْ
أُوفِيهِمُ بِالصَّاعِ كَيْلَ السَّنْدَرَهْ

"Ben o kimseyim ki anam bana Haydar adını takmıştır!
Ben ormanların korkunç görünüşlü aslanı gibiyim.
Düşmanları üçer beşer haklarım!"

Ve Merhab'a bir kılıç vurup başını gövdesinden ayırdı. Bundan sonra fetih gerçekleşti.[9]

Hz. Ali -Allah ondan razı olsun- yahudilerin kalesine yaklaşınca, kalenin üzerinden bir yahudi Hz. Ali'yi farkederek: Sen kimsin? dedi. Hz. Ali: Ben, Ali b. Ebî Tâlib'im! diyerek cevap verdi. Yahudi, Hz. Ali'ye: Musa'ya indirilene yemin olsun ki sizler galip olacaksınız! dedi.

Aynı şekilde, *Sahih-i Müslim*'de de, Merhab'ı öldürenin Hz. Ali (r.a.) olduğu rivayeti vardır.[10]

---

8. Buharî, 62/9; Müslim, 1807; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/52: Seleme b. Ekva'dan; Buharî, 56/102, 56/143, 62/9, 64/38; Müslim, 2406; Ahmed b. Hanbel, 5/333: Sehl b. Sa'd'dan; Müslim, 2405; Tirmizî, 2726; Ahmed b. Hanbel, 1/185: Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan.
9. Müslim, 1806. Seleme b. Ekva' hadisinden.
10. Hâkim *(Müstedrek*, 3/437) şöyle demiştir: Merhab'ı öldürenin Hz. Ali (r.a.) olduğuna dair gelen haberler, birçok senedlerle rivayet edilmiş mütevâtir haberlerdir.

Musa b. Ukbe; Zührî ve Ebu'l-Esved- Urve ve Yunus b. Bükeyr-İbn İshak kanalıyla şöyle rivayet etmiştir: Hâriseoğullarından Abdullah b. Sehl, Câbir b. Abdullah'tan naklen, Merhab'ı öldürenin Muhammed b. Mesleme olduğunu rivayet etmiştir. Câbir, rivayetinde şöyle der: "Yahudi Merhab, silahını kuşanmış vaziyette Hayber kalesinden kasîde söyleyerek dışarı çıktı. O, şöyle diyordu: "Benimle kim karşılaşacak!" Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Bunun karşısına kim çıkacak?" diye ashaba seslendi. Muhammed b. Mesleme: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onunla ben karşılaşacağım. Vallahi ben, şu an intikam alması gereken ve gözü hiçbir şeyi görmeyen bir kimseyim. Dün -Mahmud b. Mesleme'yi kastederek- kardeşimi öldürdüler." diye cevap verdi. Mahmud b. Mesleme, Hayber'de şehit edilmişti. Allah Rasûlü (s.a.): "Öyleyse onun üzerine yürü! Allah'ım! Merhab'a karşı ona yardım et." diye dua etti. Birbirlerine yaklaştıklarında aralarına bir ağaç girdi. Her ikisi de karşısındakine karşı ağacı siper ediniyordu. Ne zaman onlardan biri, ağacı siper edinse, diğeri kılıcıyla ağacın önüne gelen dallarını kesiyordu. Sonunda düello için ortaya çıktıklarında, ağaç sanki aralarında dikilen bir adama dönmüş, hiçbir dalı kalmamıştı. Sonunda Merhab, Muhammed b. Mesleme'ye hamle yaparak kılıcıyla ona vurdu. Muhammed b. Mesleme, deri kalkanıyla kılıçtan korundu. Kılıç kalkana saplandı, bırakmadı. Muhammed b. Mesleme de bir darbe indirerek Merhab'ı öldürdü.[11] Yine Seleme b. Sellâme ve Mecma' b. Hârise de, Merhab'ı öldürenin Muhammed b. Mesleme olduğunu söylemişlerdir.

Vâkıdî şöyle der: Anlatıldığına göre, Muhammed b. Mesleme, Merhab'ın inciklerine vurarak onları kesince, Merhab; "Ey Muhammed! Beni hemen öldür" demiş; Muhammed ise: "Ölümü, kardeşim Mahmud'un tattığı gibi yavaş yavaş tat" diyerek onu terketmişti. Bu arada Hz. Ali (r.a.) Merhab'ın yanına gelerek, boynunu kesip üzerinde bulunan (harp) eşyalarını almıştı. Bunun üzerine Hz. Ali ve Muhammed, Merhab'ın eşyalarını hususunda Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzuruna çıktılar. Muhammed b. Mesleme: "Ey Allah'ın Rasûlü! Onun ayaklarını kesip, sonra terketmem, sadece ölümü yavaş yavaş tatması içindi. Yoksa, onun işini hemen bitirebilirdim." demişti. Hz. Ali (r.a.) ise: "Doğru söylüyor. Boynunu, o, ayaklarını kestikten sonra vurdum." diyerek karşılık vermişti. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) Merhab'ın kılıcını, mızrağını, miğferini ve kalkanını Muhammed b. Mesleme'ye vermiştir. Merhab'ın kılıcı Muhammed b. Mesleme'nin ailesinin yanındaydı. Üzerinde ne olduğu bilinmeyen bir yazı vardı. Bir yahudî yazıyı okudu, şunların yazılı

11. İbn Hişâm, 2/333, 334: İbn İshak'tan; Ahmed b. Hanbel, 3/385; Hâkim, 3/436. İsnadı sahihtir.

olduğu anlaşıldı:

هذا سَيْفُ مَرْحَبْ مَنْ يَذُقْهُ يَعْطَبْ

"Bu kılıç, Merhab'ın kılıcıdır.
Onu kim tadarsa helâk olur!"

Sonra (Merhab'ın ölümünden sonra kardeşi) Yâsir dışarı çıktı. Yâsir'le karşılaşmak üzere Zübeyr ileri atıldı. Zübeyr'in annesi Safiyye: "Ey Allah'ın Rasûlü! Yâsir oğlumu öldürecek?" diye (telaşlı bir şekilde) sordu. Allah Rasûlü (s.a.): "Aksine, senin oğlun onu öldürecektir, inşallah" buyurdu ve Zübeyr, Yâsir'i öldürdü.

8— Hayber Kalelerinin Alınışı:

Musa b. Ukbe şöyle demiştir: Sonra yahudîler savunma yapmak üzere Kamûs adındaki kalelerine sığındılar. Allah Rasûlü (s.a.) onları yirmi güne yakın muhasara altında tuttu. Kalenin bulunduğu yer, sıcağı şiddetli, sağlığa elverişli olmayan bir yerdi. Müslümanlar son derece zorluk çektiler. Açlıktan dolayı eşekleri kestiler. Fakat Allah Rasûlü (s.a.) müşlümanları eşek etlerini yemekten nehyetti. (Bu arada) efendisinin davarlarını gütmekte olan Hayber halkından, Habeşli zenci bir köle geldi. Hayber halkını silaha sarılmış bir vaziyette görünce, onlara ne yapmak istediklerini sordu. Hayberliler: "Peygamber olduğunu iddia eden şu kişi ile savaşacağız" diye cevap verdiler. Peygamberin (s.a.) adının anılması zenci kölenin gönlüne işledi. Davarlarıyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına gelerek: "Ne söylüyor, neye davet ediyorsun?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) de: "İslâm'a, Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma tanıklık etmeye ve sadece Allah'a ibâdet etmeye çağırıyorum" buyurdu. Köle: "Şehadet edip Allah Teâlâ'ya iman edersem bana ne var?" diye sorunca, Peygamberimiz (s.a.): "Eğer bu iman üzere ölürsen, sana cennet var" şeklinde karşılıkta bulundu ve köle müslüman oldu. Sonra köle: "Ey Allah'ın Peygamberi! Yanımda bulunan davarlar emanettir." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) ona: "Koyunları yanından çıkar ve onları çakıl taşlarıyla taşla! Şüphesiz ki Allah senin adına emanetini yerine getirecektir." buyurdu. Köle de böyle yaptı ve davarlar sahibinin yanına döndüler. Böylece yahudi, kölesinin müslüman olduğunu anladı. Allah Rasûlü (s.a.) müslümanlar arasında ayağa kalkarak onlara nasihatta bulunup, cihada teşvik etti. Müslümanlar ve yahudiler karşılaştıklarında, bu zenci köle de öldürülenler arasında bulunuyordu. Müslümanlar

onu karargâhlarına taşıyarak çadıra aldılar. Allah Rasûlü'nün (s.a.), çadırda kölenin halini görüp sonra da ashaba yönelerek şöyle dediğini söylediler: "Allah, bu köleye ikram edip onu hayra sevketti. Allah'a hiç secde etmediği halde, cennet hurilerinden ikisini başucunda gördüm."

Hammâd b. Seleme'nin Sabit kanalıyla Enes'ten rivayetine göre Allah Rasûlü'ne (s.a.) bir adam gelerek: "Ey Allah Rasûlü! Ben, siyah tenli, çirkin yüzlü, pis kokulu, malı mülkü olmayan bir adamım. Şu yahudilerle öldürülünceye kadar çarpışırsam, cennete girer miyim?" diye sordu. Allah Rasûlü (s.a.): "Evet, girersin" buyurdu. Bunun üzerine adam ileri atılarak öldürülünceye kadar çarpıştı. Öldüğü zaman, Hz. Peygamber (s.a.) yanına gelerek: "Allah, yüzünü güzelleştirdi, kokunu hoş eyledi ve malını çoğalttı!" dedi; sonra şöyle buyurdu: "Cennet hurilerinden iki zevcesini üzerinden cübbesini çıkarıp, cildiyle cübbesi arasına girerlerken gördüm."

Şeddâd b. el-Hâd anlatıyor: Bedevîlerden bir kişi Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve O'na iman edip, tâbî olarak şöyle söyledi: "Ben de seninle beraber hicret edeceğim" Allah Rasûlü (s.a.)de bu bedeviyi kollamalarını bazı sahabîlerine tavsiye etti. Hayber savaşı vuku bulunca, Allah Rasûlü (s.a.) bazı şeyleri ganimet olarak elde etmiş, onları paylaştırmıştı. Bu paydan bir hisse de bu bedevî için ayırmış ve onun için ayırdığı bu hisseyi sahabîlerine vermişti. Bu bedevî arkalarında koyun güdüyordu. Geldiği zaman ashab payını kendisine verince, bedevî: "Bu nedir?" diye sordu. Ashab: "Allah Rasûlü'nün (s.a.) senin için ayırdığı paydır" dediler. O payı alarak Hz. Peygamber'e (s.a.) getirip: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bu nedir?" diye sordu. Peygamberimiz (s.a.) de: "Senin için ayırdığım hissedir." buyurdu. Bedevî: "Ben, bunlar için sana tâbi olmadım! Fakat sana, okla -boğazına işaret ederek- şuramdan vurulup öleyim de, cennete gireyim diye tâbi oldum" dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Eğer Allah'a doğru söylüyorsan, O da seni doğrulayacaktır." buyurdu. Sonra bedevî düşmanla çarpışmaya gitti. Bilâhare ölmüş vaziyette Hz. Peygamber'e (s.a.) getirildi. Allah Rasûlü (s.a.): "Bu, o mudur!" diye sordu. Ashab: "Evet odur." dediler. Allah Rasûlü (s.a.): "Allah'a doğru söyledi. Allah da onu doğruladı!" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) onu cübbesine sararak, öne koyup namazını kıldırdı ve ona şöyle dua etti:

"Allah'ım! Bu, senin yolunda muhacir olarak çıkıp, sonra da şehit düşen kulundur. Ben onun böyle olduğuna şâhidim."[12]

Vâkıdî şöyle der: Yahudîler Zübeyr kalesine geçmişlerdi. Bu kale, bir zir-

12. Nesâî, 4/60; Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 1/291 Hâkim, 3/595, 596; Beyhakî, 4/15, 16. İsnadı sahihtir.

venin tepesinde sağlamca bir kaleydi. Allah Rasûlü (s.a.) orada üç gün kalmıştı. Bu sırada yahudilerden Azzâl adında bir adam gelerek: "Ey Ebu'l-Kâsım! Sen burada bir ay da kalsan hiçlerine gelir. Çünkü onların, yer altında su kaynakları var. Geceleri çıkıp, ondan içiyor sonra kalelerine dönüyor ve böylece senden korunuyorlar. Şayet sen, onların su kaynaklarını kesecek olursan o zaman senin karşına, meydana çıkarlar." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) sularının bulunduğu yere giderek sularını kesti. Yahudiler, suları kesilince kaleden çıktılar ve çok çetin bir şekilde çarpıştılar. Müslümanlardan birkaç kişi şehit oldu, yahudilerden de on kadar kişi öldürüldü. Allah Rasûlü (s.a.) Zübeyr kalesini fethederek Küteybe, Vatîh ve İbn Ebi'l-Hukayk'ın kalesi Sülâlim'e geçti. Kale halkı çetin bir savunma yaptı. Natât ve Şak bölgelerinden hezimete uğrayan herkes onların yanına gelmişti. Zira Hayber'in iki tarafı vardı: 1-Allah Rasûlü'nün (s.a.) önce fethettiği Şak ve Natât ciheti. 2-Küteybe, Vatîh ve Sülâlim tarafı. Küteybe, Vatîh ve Sülâlim kalelerinin halkı, kalelerinden dışarı çıkmadılar. Sonunda Hz. Peygamber (s.a.), onlara karşı mancınık kurdurmaya karar verdi. Allah Rasûlü (s.a.) tarafından on dört gün süreyle muhasara altında tutulan yahudiler yok olacaklarını anlayınca, Hz. Peygamber'den (s.a.) sulh istediler. İbn Ebi'l-Hukayk, Allah Rasûlü'ne (s.a.): "İnip, seninle konuşabilir miyim?" diye haber yolladı. Allah Rasûlü de (s.a.): "Evet, inip benimle konuşabilirsin" diye karşılık verdi. Bunun üzerine İbn Ebi'l-Hukayk kaleden inerek Hz. Peygamber'le (s.a.); kalede bulunan yahudilerin savaşla kanları dökülmemek, çocukları kendilerine bırakılmak, Hayber'den ve Hayber arazisinden çocuklarıyla birlikte çıkıp gitmelerine müsaade edilmek ve sırtlarındaki elbiselerinden başka kendilerine ait olan mal, arazi, altın, gümüş at ve silahlarını Hz. Peygamber'e (s.a.) bırakmak üzere anlaşma yaptı. Allah Rasûlü (s.a.): "Eğer herhangi bir şeyi benden gizleyecek olursanız, Allah'ın ve Rasûlü'nün himayesi üzerinizden kalkar" dedi. (Onlar da kabul ederek) bu şartlar üzerine anlaşma yaptılar.

9— Yahudilerin Teslim Oluşu:

Hammâd b. Seleme'nin Ubeydullah b. Ömer -Nâfi'-İbn Ömer kanalıyla rivayetine göre Allah Rasûlü (s.a.) Hayberlilerle savaşarak onları kalelerine çekilmek zorunda bırakmış; ekin, hurmalık ve arazilerine el koymuştu. Bunun üzerine Hayberliler, hayvanlarının taşıyabileceği kadar yüklerini alıp altın ve gümüşlerini Hz. Peygamber'e (s.a.) bırakarak Hayber'den çıkıp gitmek üzere O'nunla (s.a.) anlaşma yaptılar. Allah Rasûlü (s.a.) ayrıca herhangi bir şeyi gizleyip saklamamalarını, eğer böyle yapacak olurlarsa, kendilerinden

himaye ve ahdin kalkacağını şart koşmuştu. Fakat daha sonra yahudiler, Nadîroğulları yurdundan Hayber'e sürüldüklerinde beraberinde getirdiği, Huyey b. Ahtab'a ait mal ve zînet eşyası dolu bir tulumu sakladılar. Allah Rasûlü (s.a.), Huyey b. Ahtab'ın amcasına: "Huyey'in Nadîr'den getirdiği tulumuna ne oldu?" diye sordu. O da: "Savaşlar ve geçimler o tulumu aldı götürdü" diye karşılık verince, Allah Rasûlü (s.a.) "Geçen zaman az, ama mal bundan çok fazlaydı" buyurdu ve Huyey'in amcasını Zübeyr'e havale etti. Huyey'in amcası Zübeyr'e gitmeden önce bir harabeye girmişti. Zübeyr, onu biraz sıkıştırınca: "Huyey'i şuradaki bir harabede dolaşırken gördüm" dedi. Harabeye gidip arayarak Huyey'in tulumunu orada buldular. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.), Ebu'l-Hukayk'ın iki oğlunu -ki bunlardan birisi Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'nin kocasıydı- öldürttü. Kadınlarını ve çocuklarını da esir etti. Vermiş oldukları sözü tutmadıkları için mallarını müslümanlar arasında bölüştürdü. Onları Hayber'den çıkarıp sürmek istediğinde: "Ey Muhammed! Bizleri bırak, bu topraklarda kalalım. Bu toprakları ıslâh eder, bakımını yaparız. Bizler bunları sizden daha iyi biliriz" dediler. Gerçekten de, ne Allah Rasûlü'nün (s.a.) ne de ashabının arazinin bakımını yapacak işçileri olmadığı gibi, kendilerinin de bu iş için boş vakitleri yoktu. Neticede onların, yetişecek olan bütün ekin ve meyvelerin yarısının kendilerine verilmesi şartıyla Hayber'de kalmalarına müsaade etti.(13) Abdullah b. Revâha, daha önce de geçtiği gibi yetişecek ekin ve meyveleri tahmin ederdi. Hz. Peygamber (s.a.) anlaşmadan sonra sadece, sözlerini tutmadıkları için Ebu'l-Hukayk'ın iki oğlunu öldürtmüştür. Çünkü onlar, eğer Allah Rasûlü'nden (s.a.) herhangi bir şeyi saklayacak veya gizleyecek olurlarsa, kendilerinden Allah'ın ve Rasûlü'nün himayesinin kalkacağını kabul etmişlerdi. Fakat verdikleri sözde durmayarak bir şeyler saklamışlardı. Allah Rasûlü (s.a.) onlara: "Sizleri sürüp çıkardığımızda, Medine'den getirdiğiniz mallar nerede?" diye sorduğunda, onlar: "Hepsi tükendi." deyip bu hususta yemin etmişlerdi. Ama Allah Rasûlü (s.a.) kendisini sıkıştırması için Kinâne'nin amcasının oğlunu, Zübeyr'e havale ettiğinde onların mallarını sakladıklarını itiraf etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), Kinâne'yi, Muhammed b. Mesleme'ye göndermiş, o da Kinane'yi öldürmüştü. Muhammed b. Mesleme'nin kardeşi Mahmud b. Mesleme'yi öldüren kişinin Kinâne olduğu da söylenmiştir.

10— Hz. Peygamber'in (s.a.) Safiyye ile Evlenmesi:

Hz. Peygamber (s.a.) Huyey b. Ahtab'ın kızı Safiyye'yi ve onun halası-

13. Ebu Davud, 3006; Beyhakî, 9/137. İsnadı Sahihtir. İbn Kesir, (*es-Sîre*, 3/377) Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve* adlı eserinden naklen rivayet etmiştir.

nın kızını esir aldı. Safiyye Kinâne b. Ebi'l-Hukayk'ın nikâhlısıydı. Safiyye, yeni zifafa girmiş bir gelindi. Allah Rasûlü (s.a.) Bilâl'e, Safiyye'yi çadırına getirmesini emretti. Bilâl, Safiyye'yi ölülerin arasından geçirip getirdi. Allah Rasûlü (s.a.) bu durumu hoş görmeyerek Bilâl'e: "Ey Bilâl! Senden merhamet kalktı mı?" dedi.[14]

Allah Rasûlü (s.a.) Safiyye'ye İslâm'ı sundu; o da müslüman oldu. Onu kendisi için ayırarak azad etti ve azad edilmesini mehir yerine saydı.[15] Yolda Safiyye ile gerdeğe girdi ve onun için düğün yemeği verdi.](Gerdeğe girdiğinde) Safiyye'nin yüzünde bir morartı gördü. Allah Rasûlü (s.a.): "Bu nedir?" diye sorunca Safiyye şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen üzerimize gelmeden önce rüyamda, ayın sanki yerinden ayrılarak, kucağıma düştüğünü gördüm. Vallahi, senin hakkında kesinlikle hiçbir şey düşünmüyordum. Bunu kocama anlatınca: 'Medine'de bulunan şu kralı istiyorsun!' diyerek yüzüme bir tokat attı"[16]

Ashab, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Safiyye'yi, hanımı olarak mı, yoksa cariye olarak mı aldığı hususunda şüpheye düşerek, "Bekleyiniz! Eğer Safiyye'yi örterse o hanımlarından birisi; örtmezse cariyelerinden birisidir" dediler. Allah Rasûlü (s.a.) bineğine binince, giymiş olduğu elbisesini Safiyye'nin sırtına ve yüzüne örttü, sonra elbisenin bir ucunu kendi altına aldı. Böylece ashab Safiyye'nin, Hz. Peygamber'in (s.a.) hanımlarından biri olduğunu anladılar ve yolculukta Allah Rasûlü'nü (s.a.) geriden takip ettiler. Rasûlullah (s.a.) bineğine bindirmek için yanına geldiğinde Hz. Safiyye, Allah Rasûlü'ne (s.a.) saygısından ötürü, ayağıyla O'nun uyluğunun üzerine basmaktan çekinip dizini, O'nun uyluğunun üzerine koyarak hayvana bindi.[17]

Hz. Peygamber (s.a.) Safiyye ile gerdeğe girdiğinde Ebu Eyyûb, sabaha kadar eli kılıç kabzasında, Allah Rasûlü'nün (s.a.) çadırının yanıbaşında dikilerek gecesini geçirdi. Ebu Eyyûb, Allah Rasûlü'nün (s.a.) çadırdan çıktığını görünce tekbir getirdi. Allah Rasûlü (s.a.): "Ey Eyyûb! Sana ne oluyor?" diye sordu. Ebu Eyyûb: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu kadının yanına girdiğinden beri, bu gecemi uykusuz geçirdim. Senin, onun babasını, kardeşini, kocasını ve bütün akrabalarını öldürdüğünü hatırlayarak, sana bir kötülük yapmasından korktum." deyince, Allah Rasûlü (s.a.) gülerek, Ebu Eyyûb'a güzel

---

14. İbn ishak, Yunus b. Bükeyr'den bir rivayetinde, onun şöyle dediğini nakletmiştir: Bana babam İshak b. Yesar şöyle anlatmıştır: "Allah Rasûlü Kamûs kalesini fethedince..."
15. Buharî, 67/13; Müslim, 1365 (84) (85): Enes hadisinden.
16. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/251), İbn Ömer'den benzerini rivayet edip şöyle demiştir: Taberanî rivayet etmiştir. Râvileri, *Sahih* râvileridir.
17. Buharî, 67/60; Müslim, 1365: Enes b. Mâlik'ten.

sözler söyledi.[18]

11— Hayber Ganimetlerinin Taksimi:

Hz. Peygamber (s.a.) Hayber ganimetlerini, her biri yüzer hisselik otuz altı kümeye ayırdı. Toplamı üç bin altı yüz hisse ediyordu. Allah Rasûlü (s.a.) bunun yarısını, kendisi ve müslümanlar için ayırdı. Bu, bin sekiz yüz hisse yapıyordu. Allah Rasûlü (s.a.) için de müslümanlardan herhangi birinin payı gibi bir pay ayrılmıştı. Diğer bin sekiz yüz hisseyi ise, karşılaşabileceği musibet ve felâketler ile, müslümanların ortaya çıkabilecek çeşitli ihtiyaçları için bir tarafa koydu.[19]

Beyhakî şöyle demiştir: Taksimat böyle yapılmıştır. Çünkü Hayber'in yarısı anveten (zorla), yarısı da sulh yoluyla fethedilmiştir. Allah Rasûlü (s.a.) zorla fethedilen kısmı, ganimeti ve beşte birlik kısmı hak eden kimseler arasında paylaştırmış; sulh yoluyla fethedilen kısmı ise karşısına çıkabilecek musibet ve felaketler ile müslümanların ihtiyaç gösterecek umumî işleri için ayırmıştır.

Ben derim ki: Beyhakî tarafından yapılan bu açıklama, İmam Şâfiî'nin (r.h.) şu fıkhî kaidesi üzerine kurulmuş bir açıklamadır: "Zorla fethedilen arazilerin taksiminin diğer ganimetlerin taksimi gibi olması vaciptir." Beyhakî, Hayber'in yarısını Hz. Peygamber'in (s.a.) paylaştırmadığını görünce "Yarısı da sulh yoluyla fethedilmiştir" demiştir. Fakat siyer ve meğazîyi gereği gibi düşünen kimse, Hayber'in zorla fethedilip, Hz. Peygamber'in (s.a.) Hayber topraklarının hepsine kılıçla, zorla el koyduğunu hemen anlar. Şayet Hayber topraklarının herhangi bir kısmı sulh yoluyla fethedilmiş olsaydı, Allah Rasûlü (s.a.) Hayber yahudilerini oradan sürüp çıkarmazdı. Zira Hz. Peygamber (s.a.) onların Hayber'den çıkarılmalarını kesin olarak emrettiğinde, Hayberliler: "Bizler arazî işlerini sizlerden daha iyi biliriz. Bırakın, burada kalıp çıkacak mahsûlün yarısını size vermek şartıyla Hayber topraklarını imar edelim!" demişlerdi. Bu, Hayber'in zorla fethedildiği hususunda cidden açık bir delildir. Malum olduğu üzere, Hayber'de yahudi ve müslümanlar arasında mızrak ve kılıçlarla çarpışmalar meydana gelmiş, gerek yahudilerden, gerekse müslümanlardan ölenler olmuştu. Fakat kalelerine sığınmak zorunda bırakıldıklarında, seve seve kabul ettikleri sulh için kalelerinden inmişler; altın, gümüş, zırh ve silahlarını Allah Rasûlü'ne (s.a.) bırakıp canları ve ço-

18. İbn Hişâm, 2/339-340. İbn İshak'tan senedsiz olarak rivayet etmiştir.
19. Ebu Davud, 3010, 3012. Senedi hasendir.

cuklarının bağışlanması ve Hayber topraklarından çıkıp gitmeleri şartıyla anlaşma yapmışlardı. İşte sulh bu idi. Hayber topraklarından herhangi bir kısmının yahudilere bırakılması şeklinde bir anlaşma vâki olmamış, kesinlikle böyle bir anlaşma cereyan etmemiştir. Şayet böyle bir anlaşma olsaydı; Allah Rasûlü (s.a.): "Dilediğimiz kadar kalmanıza müsaade ederiz." demezdi. Onların, kendi topraklarında, dilediği kadar kalmalarına Hz. Peygamber (s.a.) nasıl olur da müsaade etmiş olabilir? Hz. Ömer yahudilerin hepsini Hayber topraklarından sürgün ettiği zaman, yukarıda olduğu gibi onlarla arazi müslümanlara ait olmak üzere ve onlardan bir haraç alınması şartıyla anlaşma yapmamış, böyle bir anlaşma hiç vuku bulmamıştır. Çünkü o, Hayber'e kesinlikle haraç vergisi koymamıştır.

Kuşkusuz doğru olan şudur: Hayber anveten (zorla) fethedilmiştir. Devlet başkanı anveten fethedilen topraklar hususunda, bu toprakları bölüştürmek veya vakfetmek ya da bu toprakların bir kısmını bölüştürüp, bir kısmını vakfetmek tercihleri arasında muhayyerdir. Hz. Peygamber (s.a.) her üç türü de yaparak, Kurayza ve Nadîr topraklarını taksim etti; Mekke topraklarını taksim etmedi ve Hayber'in ise yarısını taksim edip, diğer yarısını bıraktı. Mekke'nin zorla fethedildiği konusundaki itiraza yer bırakmayan açıklama ise daha önce geçmişti.

Hayber ganimetleri bin sekiz yüz hisseye taksim edilmiştir. Çünkü Hayber, Hudeybiye'ye katılıp da, gerek Hayber'de hazır bulunan gerekse bulunmayanlar için Allah tarafından vaadedilmiş bir ganimet idi. Hudeybiye'de müslümanlar bin dört yüz kişiydiler. Yanlarında ise iki yüz at vardı ve her at için iki hisse takdir edilmiş, dolayısıyla Hayber ganimetleri bin sekiz yüz hisseye ayrılmıştır. Câbir b. Abdullah'tan başka Hudeybiye'de bulunup da Hayber savaşına katılamayan herhangi bir sahabî yoktur. Allah Rasûlü (s.a.) ona da Hayber savaşına katılan bir kimse gibi pay ayırmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.) süvari olana üç, yaya olana ise bir hisse vermiştir. Toplam bin dört yüz kişiydiler. Aralarında iki yüz de süvari vardı. Kuşkusuz doğru olan budur!

Abdullah el-Ömerî, Nâfî -İbn Ömer kanalıyla şöyle rivayet etmiştir: "Rasûlullah (s.a.) süvariye iki, yaya olana ise bir hisse verdi."[20]

İmam Şâfiî -Allah ona rahmet eylesin- demiştir ki: Herhalde Abdullah el-Ömerî Nâfi'in, at için iki, yaya için de bir hisse dediğini işitmiş, fakat (bunu rivayet ederken) atlı için demiştir. Hadis âlimlerinden hiçbir kimse Ubey-

20. Dârakutnî, s. 470. Senedi zayıftır.

dullah b. Ömer'in, hıfz konusunda kardeşini geçtiğinde şüphe etmez. Bize, arkadaşlarımızdan güvenilir bir kişi [21] İshâk el-Ezrak el-Vâsıtî-Ubeydullah b. Ömer-Nâfi- İbn Ömer kanalıyla Allah Rasûlü'nün (s.a.) at için iki, at sahibi için de bir hisse ayırdığını haber vermişti:[22]

Sonra Şâfiî, Ebu Muâviye -Ubeydullah b. Ömer -Nâfi'-İbn Ömer kanalıyla, Hz. Peygamber'in (s.a.) süvari olan kimseye biri kendisi, ikisi de atı için olmak üzere üç hisse verdiğini rivayet etmiştir. Bu rivayet *Sahihayn*'da da mevcuttur.[23] Aynı şekilde bunu Sevrî ve Ebu Üsâme de, Ubeydullah'tan rivayet etmişlerdir.

Şâfiî (r.h.) şöyle der: Mecma' b. Câriye'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) Hayber hisselerini on sekiz parçaya ayırdı; ordu, üç yüzü süvari olmak üzere, bin beş yüz kişiden teşekkül etmekteydi ve Allah Rasûlü (s.a.) süvariye iki, yayaya da bir hisse verdi [24]

Şâfiî (r.h.) şöyle demiştir: Babası -amcası Abdurrahman b. Yezîd- amcası Mecma' b. Câriye kanalıyla bu hadisi rivayet eden Mecma' b. Yakub tanınmamış bir râvidir. Biz bu hususta Ubeydullah'ın hadisini kabul ettik ve bu hadise zıt düşen dengi bir haber de görmedik. Bir haberin reddedilmesi ancak dengi bir haberle caizdir.

Beyhakî şöyle demiştir: Mecma' b. Yakub'un senediyle ordunun ve atlıların sayısı hakkında rivayet ettiği habere karşı çıkılmıştır. Câbir ve meğâzi âlimlerinin rivayetlerine göre ordu bin dört yüz kişi idi ve bunlar Hudeybiye'de hazır bulunan kimselerdi. Yine İbn Abbas, Salih b. Keysan, Beşîr b. Yesâr ve meğazî âlimlerinin rivayetlerinde ise; atların sayısının iki yüz olduğu; at için iki, sahibi için bir ve yaya için de bir hisse verildiği haberi mevcuttur.

Ebu Davud şöyle demiştir: "Ebu Muaviye'nin hadisi daha sahihtir ve uygulama da bu yoldadır. Mecma'ın hadisinde şüphe görüyorum. Çünkü iki yüz süvari oldukları halde, üç yüz süvariydiler demiştir."

---

21. Ebu'l-Abbas el-Esam, Şâfiî'nin *Müsned*'ini rivayet ederken şöyle demiştir: Rebî' b. Süleyman'ın şöyle dediğini işittim: Şâfiî (r.h.) 'Bana itham edemediğim bir kişi haber verdi' dediği zaman bu sözüyle İbrahim b. Ebu Yahya'yı; 'Bana güvenilir bir kimse haber verdi' dediği zaman da Yahya b. Hassan'ı kastediyor.
22. Şâfiî, *Müsned,* 2/112.
23. Buharî, 64/38, 56/51; Müslim, 1762; İmam Mâlik, 2/456, Ebu Davud, 2733; Tirmizî, 1554; Ahmed b. Hanbel, 2/2, 62, 72, 80: İbn Ömer hadisinden.
24. Ebu Davud, 2736, 3615; Dârakutnî, s. 469; Hâkim, 2/131. Senedinde Yakub b. Mecma' vardır ki, İbn Hibbân'dan başkası onu sika bulmamıştır. İmam Şâfiî, bu kişi hakkında: "Tanınmamış bir râvidir." der. Hafız İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de (6/51) onun zayıf olduğunu söylemiştir.

Yine Ebu Davud'un Ebu Amra yoluyla onun babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Dört kişi Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldik. Yanımızda da bir at vardı. Her birimize birer, at içinse iki hisse verdi."[25] Bu hadisin isnadında Abdurrahman b. Abdullah b. Utbe b. Abdullah b. Mes'ûd vardır ki, bu Mes'ûdî diye meşhur olan kişi olup onda zayıflık vardır. Bu hadis, ondan, başka bir yoldan da rivayet edilmiştir. Bu rivayette şöyle der: "Üç kişi Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldik. Yanımızda da bir at vardı. Atlıya üç hisse verdi." Bu haberi de Ebu Davud rivayet etmiştir.[26]

12— Câfer b. Ebu Tâlib ve Arkadaşları ile Eş'arîlerin Medine'ye Gelmeleri:

Bu savaş esnasında Hz. Peygamber'in (s.a.) amcasının oğlu Câfer b. Ebu Tâlib ve arkadaşları ile Eş'arîlerden Ebu Musa Abdullah b. Kays ve arkadaşları hep birlikte (Habeşistan'dan) Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına döndüler. Bunlarla birlikte dönenler arasında Esma bt. Umeys de vardı.

Ebu Musa diyor ki: Bizler Yemen'de iken Hz. Peygamber'in (s.a.) ortaya çıktığı haberi bize ulaşmıştı. Ben ve iki kardeşim -birisi Ebu Rühm, diğeri Ebu Bürde, ki ben onların en küçüğü idim- kavmimizden elli küsur kişiyle birlikte muhacir olarak yola çıktık. Bir gemiye bindik. Gemimiz bizi Habeşistan'daki Necâşî'nin yanına bıraktı. Necâşî'nin yanında Câfer b. Ebu Tâlib ve arkadaşlarıyla buluştuk. Câfer bize; "Allah Rasûlü (s.a.) bizleri buraya gönderdi ve burada kalmamızı emretti. Siz de bizimle beraber kalınız!" dedi. Topluca Medine'ye gelene kadar onunla beraber kaldık. Hayber'i fethettiği sırada Allah Rasûlü'ne (s.a.) kavuştuk. Hayber ganimetlerinden bize de pay verdi. Câfer ve arkadaşlarıyla birlikte bulunan gemimiz halkından başka, Hayber fethinde bulunmayan hiçbir kimseye pay vermedi. Yalnızca fethe katılanlar yanında Câfer ve arkadaşlarına pay verdi. Ordudaki mücahidlerden bazıları bize: "Bizler hicret şerefini kazanmakta sizleri geçtik" diyorlardı.

Ebu Musa devamla şöyle diyor: Esma bt. Umeys Hz. Hafsa'nın yanına girdi. Bu sırada Hz. Ömer de Hafsa'nın yanına girdi. Hz. Ömer, Esma'yı görerek; "Bu kadın kim?" diye Hafsa'ya sordu. Hafsa da: "Esma'dır." dedi. Hz. Ömer, Esma'ya: "Bizler hicret şerefini kazanmakta sizleri geçtik. Bu sebeple bizler, Allah Rasûlü'ne (s.a.) sizden daha lâyık ve daha yakınız." de-

25. Ebu Davud, 2734; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4/138.
26. Ebu Davud, 2735. Senedinde meçhul bir kişi vardır.

di. Bunun üzerine Esma öfkelenerek Hz. Ömer'e "Ey Ömer! Hayır, kesinlikle öyle değilsiniz! Sizler Hz. Peygamber'le (s.a.) beraberdiniz. Aç olanınızı doyuruyor, cahilinize öğüt veriyordu. Halbuki bizler, uzaklarda hiç hoş olmayan bir ülkedeydik. Bunların hepsine Allah ve Rasûlü yolunda katlanılmıştır. Allah'a yemin olsun ki, söylediğin şeyleri Hz. Peygamber'e (s.a.)anlatmadan, ne bir şey yiyecek, ne de bir şey içeceğim. Bizler eziyete uğratılıyor, korkutuluyorduk. Ben bunu, muhakkak Rasûlullah'a (s.a.) söyleyeceğim! Vallahi, bu hususta ne yalan söylerim, ne yalana tenezzül ederim, ne de alacağım cevaba kendiliğimden bir şeyler katıp çoğaltırım." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) gelince Esma: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ömer şöyle, şöyle söyledi" dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Peki ona sen neler söyledin?" diye sordu. Esma da: "Ona şöyle, şöyle söyledim." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "O bana sizden daha yakın, daha lâyık değildir. Ömer ve arkadaşlarına bir tek hicret sevabı vardır. Ey gemi halkı! Emin olun ki, sizin için iki hicret sevabı vardır." buyurdu. Ebu Musa ve gemi halkı, bu haberi sormak için grup grup Esma'ya geliyorlardı. (Bu o derece büyük bir sevinç meydana getirmişti ki) dünya malından hiçbir şey, Allah Rasûlü'nün (s.a.) kendileri hakkında söylediği bu söz kadar onların gönüllerinde ferahlık verici ve bu kadar büyük tesirli olamazdı![27]

Câfer, Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına geldiğinde, Allah Rasûlü (s.a.) onu karşılayıp alnından öpmüş ve: "Vallahi Hayber'in fethedilmesine mi, yoksa Câfer'in gelişine mi, hangisine daha çok sevineyim bilemiyorum?" demiştir.[28]

Bu olay hakkında rivayet edilen "Câfer, Hz. Peygamber (s.a.) baktığında, Allah Rasûlü'ne (s.a.) hürmet olsun diye tek ayağı üzerinde sekerek yürümüştür." haberine gelince; bu olayı, ayılar emsali raksçılar raks hususunda kendilerine esas almışlardır. Bu haberi Sevrî -Ebu'z-Zübeyr- Câbir senediyle rivayet eden Beyhakî: "Haberin isnadında, Sevrî'ye kadar olan kısımda bilinmeyen râvî vardır" diyor.

Ben derim ki: Bu haber sahih olsa bile, Hz. Peygamber'in (s.a.) tavrına aykırı olan yürümedeki kırılıp dökülme, kırıtma, endam satma ve ayılara benzemenin caizliği hususunda hüccet olamaz. Çünkü bu hareket belki Türklerdeki cönk çalma vb. gibi Habeşlilerin ileri gelenlerine saygı göstermek için yapageldikleri âdetlerindendi. Câfer de bu âdete göre hareket ederek bir defa bunu yapmış, sonra da İslâm geleneğinden dolayı bu hareketi terketmiştir.

27. Buharî, 57/15, 64/38, Müslim, 2502, 2503; Ebu Davud, 2745; Tirmizî, 1559.
28. Taberânî, *Evsat* (s.7) ve *Sağîr*'de (s.8) rivayet etmiştir. Senedi zayıftır.

Böyle olunca, bu nerede sekerek, kırılıp, bükülerek yürümek nerede? Başarıya ulaştıran yalnız Allah'dır!

13— Fezâreoğullarının Pay İstemeleri:

Musa b. Ukbe şöyle demiştir: Fezâreoğulları Hayberlilere yardıma gelenlerdendi. Allah Rasûlü (s.a.) Fezareoğullarına haber gönderip, Hayberlilere yardım etmemelerini isteyerek, eğer Hayberlileri bırakıp giderlerse kendilerine Hayber'den bir şeyler verileceğini vaad etti. Fakat bu teklifi kabul etmediler. Allah Teâlâ Hayber'in fethini Rasûlüne (s.a.) nasib edince, Fezâreoğullarından orada bulunanlar Allah Rasûlü'ne (s.a.) gelerek; "Bize vermiş olduğun sözü tut" dediler. Allah Rasûlü (s.a.) de onlara: "O halde Zürrükaybe -Hayber dağlarından bir dağdır- sizin olsun" dedi. Bunun üzerine Fezâreoğulları "O zaman seninle savaşırız" deyince Allah Rasûlü (s.a.): "Peki bizimle savaşmak için buluşma yeriniz şurası olsun" buyurdu. Fezâreoğulları bu sözü Allah Rasûlü'nden (s.a.) işitir işitmez kaçışarak çekip gittiler.

Vâkıdî şöyle der: Ebu Şüyeym el-Müzenî, -müslüman olmuş ve islâmiyeti güzel bir şekilde yaşamıştır- şöyle demiştir: Uyeyne b. Hısn ile ailelerimizin yanına döndüğümüzde, Uyeyne tekrar yanımıza gelmişti. Hayber'e yakın bir yerde, gecenin sonuna doğru konaklamış ve son derece korkmuştuk. Bu arada Uyeyne: "Size müjdeler olsun! Rüyamda Hayber dağlarından Zürrukaybe'nin bana verildiğini gördüm. Vallahi! Muhammed'in yakasına yapışacağım!" dedi. Hayber'e geldiğimiz zaman, Uyeyne de gelmiş, Allah Rasûlü'nü (s.a) Hayber'i fethetmiş olarak bulmuştu. Uyeyne, Allah Rasûlüne (s.a.): "Ey Muhammed! Müttefiklerimden elde ettiğin ganimetten bana da pay ver! Çünkü ben, seninle çarpışmaktan vazgeçtim, seni müttefiklerimle başbaşa bıraktım" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.): "Yalan söylüyorsun! Seni, ancak işitmiş olduğun o sayha ürkütüp, ailenin yanına kadar götürdü!" buyurdu. Uyeyne: "Ey Muhammed! Beni mükâfâtlandır!" dedi. Allah Rasûlü (s.a.) "O zaman Zürrukaybe senin olsun" buyurdu. Uyeyne "Zürrukaybe nedir?" dedi. Allah Rasûlü (s.a.): "Rüyada aldığını gördüğün dağdır." deyince, Uyeyne, Peygamberimizin yanından ayrıldı. Uyeyne ailesinin yanına dönünce, Hâris b. Avf gelerek: "Ben sana, eline bir şey geçmez! demedim mi? Vallahi! Muhammed doğu ile batı arasındaki heryere galip gelecektir. Yahudiler bunu bize söyler dururlardı. Ebu Râfi' Sellâm b. Ebi'l-Hukayk'ın: 'Bizler, peygamberlik hususunda, Harunoğullarından çıktı diye Muhammed'i kıskanıyoruz. Halbuki o, Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Fakat yahudiler bu hususta bana kulak asmazlar. Bizim için, biri

Yesrib'te (Medine) diğeri ise Hayber'de olmak üzere iki defa boğazlanmak vardır' dediğine şahitlik ederim." Hâris şöyle devam eder: O vakit Sellâm'a: Muhammed yeryüzünün tamamına hükmedecek mi? diye sormuştum da, bana: "Musa'ya indirilmiş olan Tevrat'a yemin ederim ki, evet! Fakat, yahudilerin O'nun hakkında söylediğim şeyleri öğrenmelerini de istemem!" demişti.

14— Hz. Peygamber'in (s.a.) Zehirlenmesi:

Bu savaş sırasında Hz. Peygamber (s.a.) zehirlenmişti. Bir yahudi kadını olan, Sellâm b. Mişkem'in karısı ve Hâris'in kızı Zeynep, zehirlemiş olduğu kızartılmış bir koyunu Allah Rasûlü'ne (s.a.) hediye etti. Zeynep, müslümanlara: "Muhammed koyun etinin en çok neresini sever?" diye sormuş, müslümanlar da: "But etini çok sever." diye cevap vermişlerdi. Bunun üzerine Zeynep butuna daha çok zehir kattı. Hz. Peygamber (s.a.) koyunun butundan ısırınca, but Allah Rasûlü'ne (s.a.) zehirli olduğunu bildirdi. Hz. Peygamber (s.a.) ısırmış olduğu lokmayı ağzından attı, sonra: "Burada bulunan yahudileri bana toplayınız." buyurdu. Ashab da yahudileri toplayarak Rasûlullah'ın yanına getirdiler. Allah Rasûlü (s.a.) yahudilere: "Ben size bir şeyler soracağım, bana doğru cevap verecek misiniz?" diye sordu. Yahudiler:"Evet, (doğru cevap vereceğiz) ey Ebu'l-Kâsım!"dediler.Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Sizin babanız kimdir?" diye sordu. Yahudiler: "Babamız filandır" dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Yalan söylediniz. Babanız filandır" buyurdu. Yahudiler: "Doğru ve yerinde söyledin" dediler. Allah Rasûlü (s.a.): "Ben sizden bir şey daha sorsam, bana doğru cevap verir misiniz?" diye sordu. Yahudiler: "Evet, ey Ebu'l-Kâsım, (doğru cevap veririz.) Biz sana yalan söylesek, babamızın kim olduğunu bildiğin gibi bu yalanımızı da bilirsin" dediler. Allah Rasûlü (s.a.) onlara: "Cehennemlikler kimlerdir?" diye sordu. Yahudiler: "Kısa bir müddet cehennemde bizler bulunacağız. Sonra arkamızdan sizler oraya gireceksiniz." dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Haydi oradan! Vallahi, biz hiçbir zaman cehennemde size halef olacak değiliz!" buyurdu. Allah Rasûlü (s.a.): "Size bir şey daha sorsam, bu sefer bana doğru cevap verir misiniz?" diye sordu. Yahudiler: "Evet," dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Siz şu koyunu zehirlediniz mi?" diye sordu. Yahudiler: "Evet, zehirledik!" dediler. Peygamberimiz: "Peki sizi, bunu yapmaya sevk eden nedir?" dedi. Yahudiler: "Eğer sen bir yalancı isen, senden kurtulup rahata kavuşmayı istedik. Eğer gerçekten peygambersen zehir sana zarar vermez (diye düşündük)" dediler.[29]

---

29. Buharî, 58/7, 64/141, 76/55; Ebu Davud, 4509; Dârimî, 1/3,4; Ahmed b. Hanbel, 2/451; Ebu Hureyre'den.

Zeynep, Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına getirildiğinde: "Seni öldürmek istedim" dedi. Peygamberimiz: "Allah sana, bunu yapabilecek gücü vermemiştir." dedi. Müslümanlar: "Onu öldürelim mi?" diye sordular. Allah Rasûlü (s.a.): "Hayır, öldürmeyiniz." buyurarak, Zeyneb'e ne ilişti, ne de onu cezalandırdı.[30] Allah Rasûlü (s.a.) omuzundan kan aldırarak, zehirlenmiş koyun etinden yiyenlere de kan aldırmalarını emretti. Bu zehirli et yüzünden, ashabtan ölenler oldu. Zeyneb'in öldürülmesi konusunda ihtilaf edilmiştir. İmam Zührî şöyle der: "Müslüman olmuş, Allah Rasûlü (s.a.) de onu bırakmıştır." Bu rivayeti Abdürrezzak, Ma'mer ve Zührî'den rivayet etmiştir. Ma'mer şöyle demiştir: "İnsanlar Allah Rasûlü'nün (s.a.) Zeyneb'i öldürdüğünü söylüyorlar."

Ebu Davud, Vehb b. Bakıyye -Halid- Muhammed b. Amr- Ebu Seleme kanalıyla "Yahudi bir kadın Hayber'de Hz. Peygamber'e (s.a.) kızartılmış bir koyun hediye etti..." diyerek hadiseyi anlatmıştır. Ebu Seleme devamla şöyle diyor: Zehirli et yüzünden Bişr b. Berâ b. Ma'rûr öldü. Hz. Peygamber (s.a.) yahudi kadına haber göndererek: "Seni yaptığın bu şeye sevkeden nedir?" diye sordu. Câbir şöyle diyor: "Allah Rasûlü (s.a.) yahudi karısının öldürülmesini emretti, kadın öldürüldü."[31]

Ben derim ki: Her iki rivayet de mürseldir. Bunu Hammâd b. Seleme, Muhammed b. Amr -Ebu Seleme- Ebu Hureyre kanalıyla muttasıl bir senedle şöyle rivayet eder: "Allah Rasûlü (s.a.) Bişr b. Berâ öldüğü zaman kadını öldürtmüştür."[32]

Bu iki rivayet şu şekilde uzlaştırılmıştır: Allah Rasulü (s.a.) başlangıçta Zeyneb'i öldürmemiş, fakat Bişr ölünce öldürmüştür.

Hz. Peygamber'in (s.a.) zehirli etten yeyip yemediği hususunda ihtilâf edilmiştir. Rivayetlerin büyük çoğunluğu, Allah Rasûlü'nün (s.a.) o etten yediği, bundan sonra üç yıl yaşadığı ve vefatına sebep olan ağrısı için de şöyle dediği yolundadır: "Hayber günü koyundan yediğim lokmanın acısını zaman zaman hissederdim. İşte bu anlar o zehirden dolayı kalp damarımın benden kesildiği anlardır."[33]

---

30. Buharî, 51/28; Müslim, 2190; Enes b. Mâlik'den.
31. Ebu Davud, 4511.
32. Rasûlullah'a (s.a.) dayandırılan bu rivayetin senedi hasendir. Hâkim ve Beyhakî (*Sünen*'de) rivayet etmişlerdir. Hadisin sonundaki iki rivayet arasını uzlaştırma Beyhakî'ye aittir.
33. Buharî (64/83) muallak olarak, Yunus -Zührî-Urve- Âişe (r.a.) senediyle rivayet etmiştir. İbn Hacer şöyle demiştir: Bu hadisi Bezzâr, Hâkim ve İsmailî, Anbese b. Halid - Yunus kanalıyla Rasûlullah'a (s.a.) dayandırmışlardır. Musa b. Ukbe bu hadisi Zührî kanalıyla mürsel olarak rivayet etmiştir. Aynı şekilde hadisin mürsel olarak iki şâhidi daha vardır ki, İbrahim el-Harbî, *Garîbü'l-Hadîs*'inde bunları rivayet etmiştir.

İmam Zührî; Allah Rasûlü (s.a.) şehid olarak vefat etti, demiştir.

Musa b. Ukbe ve daha başkaları şöyle demiştir: Allah Rasûlü'nün (s.a.) savaşmak için Hayber'e gittiği haberini duyduklarında Kureyşlilerin aralarında büyük bahisler ve anlaşmalar oldu. Kureyşlilerin bir kısmı, Muhammed ve arkadaşları; bir kısmı ise, iki müttefikimiz ve Hayber yahudileri gâlip gelecek, diyorlardı. Haccac b. Ilât es-Sülemî, müslüman olmuş ve Hayber fethinde bulunmuştu. Abduddâr b. Kusayoğullarının kızkardeşi Ümmü Şeybe, Haccac'ın nikâhlısıydı. Haccac zengin bir kimseydi. Süleymoğullarının topraklarında maden yatakları vardı. Hz. Peygamber (s.a.) Hayber'i fethedince Haccac b. Ilât Allah Rasûlü'ne (s.a.): "Karımın yanında altınlarım var. Eğer karım ve ailesi müslüman olduğumu anlarlarsa, bana mallarımı vermezler! Bana izin ver de, çabucak gidip Hayber'in fethi haberi ulaşmadan Mekke'ye varayım ve onlara öyle bir takım haberler vereyim ki, onlar sayesinde malımı ve canımı kurtarayım!" dedi. Allah Resûlü (s.a.) de Haccac'a izin verdi. Haccac Mekke'ye geldiğinde, karısına: "Geldiğimi gizli tut ve yanında bulunan mallarımı bana getir. Muhammed ve arkadaşlarından ele geçen ganimet mallarından bir şeyler satın almak istiyorum. Çünkü onların kökleri kazınmış malları yağmalanmıştır. Muhammed esir edilmiş, arkadaşları da kendisini terketmiştir. Yahudiler, onu Mekke'ye gönderip, sonra Medine'de ölen adamlarına karşılık öldüreceklerine dair yemin ettiler" dedi. Bu haber Mekke'de yayılınca, müslümanlara çok ağır geldi, gırtlaklarına dayandı. Müşrikler ise neşe ve sevinçlerini belirttiler. İnsanların şamata ve gürültüleri, sevinç gösterileri Hz. Peygamber'in (s.a.) amcası Abbas'ın kulağına gelince, kalkıp dışarı çıkmak istedi. Fakat sırtüstü düştü, ayağa kalkmaya gücü yetmedi. Bunun üzerine oğlu Kusem'i yanına çağırdı. Kusem sima bakımından Allah Rasûlü'ne (s.a.) benziyordu. Bu arada Abbas, Allah düşmanlarının sevinmemeleri için, sesini yükselterek şöyle şiir söylüyordu:

حِبِّي قُثَمْ حِبِّي قُثَمْ شَبِيهُ ذِي الأَنْفِ الأَشَمْ
نَبِيِّ رَبِّي ذي النِّعَمْ بِرَغْمِ أَنْفِ مَنْ رَغَمْ

"Sevgili oğlum Kusem! Burnu yerde sürülesicelerin, burnunun sürünmesine rağmen,

Nimet sahibi Rabbim'in, izzet ve hamiyet sahibi Peygamberine benzeyen sevgili oğlum Kusem!"

Gerek müslümanlardan, gerekse müşriklerden pek çok kimse Abbas'ın kapısının önünde toplandılar. Onlardan kimisi neşe ve sevinç gösteriyor, kimisi müslümanların başına gelene seviniyor ve sevinç gösterisi için teşvik edi-

yor, kimisi de hüzün ve felâketten dolayı ölü gibi bir hal arzediyordu. Müslümanlar, Abbas'ın söylediği şiiri işitip soğukkanlılığını görünce, gönülleri ferahladı; müşrikler ise kendilerine ulaşmayan bir haberin Abbas'a geldiğini zannettiler. Sonra Abbas, bir kölesini Haccac'a göndererek ona şöyle dedi: "Onunla yalnız olarak görüş ve: 'Getirdiğin haber ve söylediğin şeylerden dolayı sana yazıklar olsun! Halbuki Allah'ın vaad ettiği şeyler, getirdiğin haberden daha hayırlı değil miydi? de!' Köle bunları söyleyince, Haccac "Ebu'l-Fazl'a selâm söyle! Bana evlerinin tenha bir yerini hazırlasın, kendisinin yanına varacağım. Vereceğim haber onu sevindirecektir." dedi. Köle, evin kapısına gelince: "Müjde ey Ebu'l-Fazl!" diye seslendi. Abbas sevincinden, sanki hiç hasta değilmiş gibi, yerinden sıçradı. Kölenin yanına gelip, alnından öptü. Köle, Haccac'ın dediklerini bildirince Abbas köleyi âzad etti. Sonra köle Abbas'a: "Haccac bana, kendisi için odalarından bir odayı boşaltmanı ve öğle vakti sana geleceğini söyledi." dedi. Haccac, Abbas'ın yanına gelip onunla başbaşa kalınca, vereceği haberi gizli tutması için Abbas'tan söz istedi. Abbas da bu hususta söz verdi. Bunun üzerine Haccac, Abbas'a şöyle dedi: "Ben, Allah Rasûlü'nü (s.a.) Hayber'i fethetmiş, mallarını ganimet olarak almış, bundan Allah'ın hisseleri ayrılmış ve Allah Rasûlü'nü (s.a.) Huyey'in kızı Safiyye'yi kendisi için seçmiş ve onunla zifafa girmiş bir vaziyette bırakıp gelmiş bulunuyorum. Ben kendi mallarım için, onları toplayıp götürmek için geldim. Allah Rasûlü'nden (s.a.) istediğim şekilde konuşmak için izin istedim, O da bana izin verdi. Benim söylediklerimi üç gün gizli tut. Sonra istediğini söyleyebilirsin." Karısı Haccac'ın mallarını topladı, sonra Haccac çabucak Medine'ye döndü. Üç gün geçince Abbas, Haccac'ın karısına gelerek: "Kocan ne yaptı?" diye sordu. Haccac'ın karısı: "Gitti ey Ebu'l-Fazl, Allah seni mahzun eylemesin. Sana ulaşan haber bize de ağır gelmiştir." diye karşılık verdi. Abbas dedi ki: "Evet, Allah beni mahzun etmez. Allah'a hamdolsun ki, ancak istediğim şey olmuştur. Allah, Rasûlü'ne Hayber'i fethetmeyi nasip etmiş, orada Allah'ın taksimatı uygulanmış ve Allah Rasûlü (s.a.) Safiyye'yi kendisi için seçmiştir. Eğer sana kocan lâzımsa, git ona yetiş." Kadın: "Vallahi, sanırım ki sen doğru söylüyorsun." dedi. Abbas: "Vallahi, doğru söylüyorum. Durum sana söylediğim gibidir." dedi. Bunun üzerine kadın: "Peki, bunları sana kim haber verdi?" diye sordu. Abbas: "Sana o haberi veren kişi haber verdi" dedi. Kadının yanından ayrılarak Kureyşlilerin meclislerine geldi. Kureyşliler Abbas'ı görünce: "Ey Ebu'l-Fazl! Vallahi bu, büyük bir soğukkanlılık ve dayanıklılıktır! Senin başına hayırdan başka bir şey gelmesin!" dediler. Abbas: "Evet, Allah'a hamdolsun, benim başıma hayırdan başka bir şey gelmemiştir. Bana, Haccac şunları, şunları haber verdi ve benden, bir ihtiyacından dolayı söylediği şeyleri üç gün gizli

tutmamı istedi" dedi. Böylece Allah, müminler üzerindeki üzüntü ve tasayı müşrikler üzerine çevirmiş oldu. Müslümanlar evlerinden çıkarak Abbas'ın yanına geldiler. Abbas da durumu onlara anlattı. Sevindirici haberi duyunca müslümanların yüzleri aydınlandı.[34]

34. Abdürrezzâk, *Musannef*, 9771; Ahmed b. Hanbel, 3/138: Abdürrezzâk'tan. Senedi sahihtir. Heysemî *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/154) nisbesine Ebu Ya'lâ, Bezzâr ve Taberanî'yi de katmıştır.

B) HAYBER GAZÂSINDAKİ FIKHÎ HÜKÜMLER

1— Hayber Gazâsındaki Fıkhî Hükümler:

1— Haram aylarda kâfirlerle savaşılması. Kuşkusuz Hz. Peygamber (s.a.) Hudeybiye'den Zilhicce ayında dönmüş, kısa bir müddet Medine'de kaldıktan sonra Muharrem ayında Hayber'e gitmiştir. Zührî, Urve-Mervan ve Misver b. Mahreme kanalıyla böyle rivayet etmiştir. Aynı şekilde Vâkıdî şöyle diyor: "Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'e hicrî yedinci yılın başında çıkmıştır." Fakat bunu delil almak söz götürür. Zira Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayber'e çıkışı Muharrem ayının başında değil, sonlarında gerçekleşmiş, Hayber'i fethi ise şüphesiz Safer ayında olmuştur. Bu istidlâlden daha kuvvetli delil, Allah Rasûlü'nün (s.a.) ağaç altında iken ashabından, savaşmak ve kendisini bırakıp kaçmamak üzere bîat almasıdır. Bu bîat Zilkâde ayında gerçekleşmiştir. Fakat bu da Hz. Peygamber'in (s.a.) Hayber'e Muharrem'in başında çıktığına delil teşkil etmez. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.), ancak müşriklerin Hz. Osman'ı öldürdükleri ve kendisiyle savaşmak istedikleri haberi kendisine ulaşınca, ashabtan savaşmaları ve bırakıp kaçmamaları konusunda bîat almış, ashab da işte o zaman bîat etmiştir. Savaşı düşman başlattığı zaman haram ayda savaş yapmanın caiz olduğu konusunda ihtilâf yoktur. Ancak ihtilâf haram ayda savaş açma husussundadır. Cumhûr (âlimlerin büyük çoğunluğu), bunu caiz görerek şöyle derler: Haram ayda savaşmanın haramlığı mensuhtur. Bu, dört mezhep imamının görüşüdür. Allah onlara rahmet etsin.

Ata ve daha başkaları ise bunun mensuh olmayıp, devam etmekte oldu-

ğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Atâ, Allah'a yemin ederek: "Haram ayda savaşmak helâl kılınmamış ve bunun haramlığını da hiçbir şey nesh etmemiştir." derdi.

Bu iki istidlâlden, daha kuvvetli diğer bir istidlâl ise, Hz. Peygamber'in (s.a.) Tâif'i muhasara altına almasıdır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Tâif'e Şevval'in sonlarında çıkmış ve onları yirmi küsur gün muhasara altında tutmuştu. Bu kuşatma günlerinden birkaç günü ise Zilkâde ayı içindeydi. Zira Mekke'yi Ramazan ayının bitimine on gün kala fethetmiş ve fetihten sonra orada ondokuz gün ikamet etmiş, namazını kısaltarak kılmıştı. [1] Akabinde Şevval ayının bitimine yirmi gün kala Hevâzin'e gitmişti. Allah, Hevâzin'i fethetmeyi kendisine nasib etmiş, Hz. Peygamber (s.a.) orada elde edilen ganimetleri taksim etmişti. Sonra oradan Tâif'e gitmiş ve Tâif'i de yirmi küsur gün muhasara altında tutmuştu. İşte bu durum, kuşatma günlerinden birkaç günün kesin olarak Zilkâde ayı içinde olmasını gerektirir.

Denmiştir ki: Allah Rasûlü (s.a.) Tâif'i ancak on küsur gün muhasara altında tutmuştur. İbn Hazm: "Şüphesiz sahih olan budur!" der. Doğrusu, İbn Hazm'ın kabul ettiği, hayret edilecek bir görüştür. Bunu sahih görüp kesin kılması da nereden geliyor? Halbuki *Sahihayn*'da Tâif muhasarası konusunda Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayette: "Onları kırk gün muhasara altında tuttuk. Kaleye sığınarak korundular.." diyerek hâdise anlatılmıştır.[2] İşte bütün bunlardan ötürü bu kuşatma hâdisesi hiç şüphesiz Zilkâde ayında olmuştur. Bununla birlikte kıssada bir delil yoktur. Çünkü Tâif gazvesi, Hevâzin gazvesini tamamlayıcı mahiyette olmuştur. Önce onlar Allah Rasûlüyle (s.a.) savaşmaya başlamışlar, yenilgiye uğrayınca kralları -Mâlik b. Avf en-Nadrî-Sakîflilerle beraber Allah Rasûlü'yle (s.a.) harb ederek Tâif kalesine sığınmıştı. Onlarla yapılan savaş, başlanılan savaşın devamı mahiyetindedir. En iyi bilen Allah'tır.

Allah Teâlâ, Mâide sûresinde -ki iniş sırası itibariyle Kur'an'ın son sûrelerindendir ve içerisinde mensuh âyet yoktur- şöyle buyurmuştur: "Ey inananlar, Allah'ın nişanelerine, hürmet edilen aya, (Kâbe'ye) hediye olan kurbanlığa, gerdanlıklar takılan hayvanlara... sakın hürmetsizlik etmeyin..." [3]

Allah Teâlâ, Bakara sûresinde de şöyle buyurmuştur: "Ey Muhammed! Sana hürmet edilen ayı, o aydaki savaşı soruyorlar. De ki: 'O ayda savaşmak

1. Buharî, 64/52. İbn Abbas'tan.
2. Müslim, 1059; Ahmed b. Hanbel, 3/107. Buharî'de (64/56) hadisin baş kısmında müellifin (r.h.) zikrettiği cümle yoktur.
3. Mâide, 5/2.

büyük bir günahtır. Fakat Allah yolundan alıkoymak...' " (4) Bu iki âyet Medenîdir. Nüzûl itibariyle aralarında yaklaşık sekiz sene vardır ve ne Allah'ın kitabında, ne de Rasûlü'nün sünnetinde bu iki âyetin hükmünü nesh eden bir şey vardır. Ümmet de nesh edildiği hususunda icmâ' etmemiştir. Nesh edildiği yolunda, kim şu âyeti: "...Müşriklerle topyekün savaşın!.." (5) veya benzeri olup da umumi hüküm ifade edene âyetleri delil gösterecek olursa nesh hususunda ona delâlet etmeyen şeyle istidlâlde bulunmuş olur. Kim de nesh hususunda; Hz. Peygamber'in (s.a.) Ebu Âmir'i bir seriyye ile Zilkâde ayında Evtas'a göndermesini delil gösterecek olursa, delilsiz istidlâlde bulunmuş olur. Çünkü bu olay, müşriklerin başlattıkları gazvenin devamı mahiyetindeydi. Yoksa haram ayda Allah Rasûlü (s.a.) tarafından onlara karşı savaş açma diye bir şey söz konusu olmamıştır.

2— Ganimet mallarının, süvari için üç, yaya için de iki hisse şeklinde taksim edilmesi. İzahı yukarıda geçmişti.

3— Ordudaki askerlerin her birinin yiyecek bir şeyler bulduğu zaman, bulduğu şeyin beşte birlik kısmını (devlete) vermeksizin yemesi caizdir. Nitekim Abdullah b. Mugaffel Hayber günü kaybedilen bir yağ tulumunu eline geçirmiş ve Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda ona sahip olmuştur. (6)

4— Harp bittikten sonra, orduya yardım için gelenlere ganimetten pay verilmesi ancak ordunun izin ve rızasına bağlıdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Hayber'de kendisine katılan gemi halkına -Câfer ve arkadaşları- pay verilmesi hususunu ashabıyla görüştükten sonra, onlara hisse vermiştir.

5— Evcil eşek etlerinin haram kılınması. Hayber günü evcil eşek etlerinin Allah Rasûlü tarafından haram kılınışı sabittir. Yine evcil eşek etlerinin haram kılınışına illet (sebep) olarak onların pis olmasını gösteren haber de sabittir. Bu haber, "Allah Rasûlü (s.a.) evcil eşekleri yasakladı. Çünkü onlar kavmin yük hayvanları idi. Allah Rasûlü'ne (s.a.): 'Yük taşıyan hayvanlar yok oldu, eşekler yendi' denildiğinde, onların etini yemeyi yasakladı." diyen sahabilerin sözüne de, "Beşte biri ayrılmadığı için yasakladı" diyenlerin sözüne de, "Allah Rasûlü evcil eşeklerin etini yemeyi yasakladı, çünkü onlar kentin etrafında dolaşıyor ve pislik yiyorlardı." diyenlerin sözüne de tercih edilmiştir. Bunların hepsi *Sahih*'te(7) mevcuttur. Fakat Allah Rasûlü'nün (s.a.): "Onlar pistir." şeklindeki sözü, illet olma konusunda bütün bunlara

4. Bakara, 2/217.
5. Tevbe, 9/36,
6. Buharî, 64/38; Müslim, 1772 (73).
7. Buharî, *-Fethu'l-Bârî-* 7/370, 9/564, 565.

tercih edilmiştir. Çünkü öteki görüşler râvinin zannından kaynaklanmış olup illet olarak pis olmalarının gösterilmesine aykırı düşen ifadelerdir.

Evcil eşek etinin haram kılınışıyla Allah Telâlâ'nın şu âyeti arasında herhangi bir çelişki yoktur: "Ey Muhammed! De ki: Bana vahyolunanda leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o pistir- ve günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilen hayvandan başkasını yemenin haram olduğuna dair bir emir bulamıyorum..." [8] Şu gerçek ki, bu âyetin inişi esnasında yiyeceklerden bu dört şeyden başkası haram kılınmamıştı. Ancak haram kılma yeni yeni ve az az gerçekleşiyordu. Eşeklerin bundan sonra haram kılınması ise, nas (Kur'an) kendisi hakkında hüküm koymadığı için Kur'an'ın dışında yeni baştan bir haram kılmadır. Yoksa Allah Rasûlü'nün (s.a.) hükmü yürürlükten kaldıran (nâsih) bir zat olması bir yana, O, ne Kur'an'ın mübah kıldığı şeyleri kaldıran, ne de umumî hükmünü tahsis eden bir kimsedir. Allah en iyi bilendir.

6— Müt'a nikâhı Hayber günü haram kılınmamıştır. Müt'a nikâhının haram kılınması fetih (Mekke'nin fethi) yılında gerçekleşmiştir. [9] İşte doğru olan budur! İlim adamlarından bir grup, Allah Rasûlü'nün (sa.) müt'a nikâhını Hayber gününde haram kıldığı zannına kapılarak, *Sahihayn*'da geçen ve Hz. Ali'den rivayet edilen şu hadisi delil göstermişlerdir: "Allah Rasûlü (s.a.) Hayber gününde kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasını ve evcil eşek etlerinin yenmesini yasak etti." [10]

Yine bu konuda *Sahihayn*'da yeralan bir hadis ise şöyledir: Hz. Ali (r.a) İbn Abbas'ın, kadınlarla müt'a nikâhı yapma konusunda yumuşaklık gösterdiğini işitince: "Ey İbn Abbas, yavaş ol! Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Hayber günü, müt'a nikâhını ve evcil eşek etlerini yasak etti." demiştir. Buharî'de yine Hz. Ali'den rivayet edilen bir metin ise şöyledir: "Allah Rasûlü (s.a.) Hayber günü kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasını ve evcil eşek etlerinin yenmesini yasak etti."

Bu ilim adamları, Allah Rasûlü'nün (s.a.) müt'a nikâhını fetih yılında mübah *(helâl)* kılıp sonra haram kıldığını görünce: "Müt'a nikâhı haram kılındı, sonra mübah kılındı, ardından yeniden haram kılındı." diye görüş beyan etmişlerdir.

8. En'âm, 6/145.
9. Müslim, 1406 (21). Rebî b. Sebre, babasının kendisine şunları söylediğini rivayet etmektedir: Sebre, Allah Rasûlü (s.a.) ile bulunduğu bir zamanda Allah Rasûlü (s.a.) buyurdu ki: "Ey insanlar! Kadınlarla müt'a nikâhı yapma hususunda size izin vermiştim. Allah bunu artık kıyamet gününe kadar haram kılmıştır!..."
10. Buharî, 64/38, 67/31, 72/28, 90/3; Müslim, 1408; Tirmizî, 1121; İmam Mâlik, 2/542; Nesâî, 6/125, 126; İbn Mâce, 1961; Dârimî, 2/140; Ahmed b. Hanbel, 1/79.

Şâfiî şöyle der: "Müt'a nikâhından başka önce haram sonra mübah, sonra yeniden haram kılınan bir şey bilmiyorum!" İlim adamlarından bir grup da: "Müt'a nikâhı iki sefer neshedilmiştir." demişlerdir. Bir başka grup ise bu konuda diğerlerine muhalefet ederek şöyle demişlerdir: "Müt'a nikâhı ancak fetih yılında haram kılınmıştır. Bundan önce ise mübahtı." Bunlar devamla diyorlar ki: "Hz. Ali b Ebî Tâlib (r.a), müt'a nikâhının haram kılınışı ile, evcil eşeklerin haram kılınışını bir arada haber vermiş -Zira İbn Abbas her ikisini de mübah görüyordu- ve onun görüşünü reddetmek için, Hz. Peygamber'den (s.a.) her ikisinin de haram olduğuna dair haberi rivayet etmiştir." Hiç kuşkusuz eşek etlerinin haram kılınması Hayber günü olmuştu. Eşeklerin haram kılınmaları için, zaman olarak Hayber gününü zikretmiş, fakat müt'a nikâhının haram kılınışını mutlak bırakarak bir zamanla kayıtlamamıştır. Nitekim bu durum Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde sahih bir isnadla şöyle geçmiştir: "Allah Rasûlü (s.a.), evcil eşek etlerini Hayber günü haram kıldı, kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasını da haram kıldı." Başka bir metin ise şöyledir: "Kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasını haram kıldı, ve evcil eşek etlerini de Hayber günü haram kıldı." Süfyân b. Uyeyne bu durumu tafsilli ve açık bir şekilde böyle rivayet etmiştir. Bir kısım râviler, Hayber gününün her iki haram kılma için ortak bir zaman olduğu zannına kapılarak, her iki haram kılmayı da Hayber günüyle kayıtlamışlardır. Sonra bazıları çıkıp, haram kılınan iki şeyden birisiyle yetinip, -ki, o da eşeklerin haram kılınmasıdır- bunu bir zamanla kayıtlamışlardır. Şüphe buradan doğmuştur.

Hayber kıssasında sahabe, yahudi kadınlarla müt'a yapmamış, bu hususta Allah Rasûlü'nden (s.a.) izin istememiş ve bu gazveyi aktaran hiçbir kimse kesinlikle böyle bir şey nakletmemiştir. Bu olayda, müt'a hakkında -fetih (Mekke fethi) gazilerinin aksine- onun ne işlenişinden, ne de yasaklanışından sözedilmiştir. Çünkü müt'a olayının gerek işlenişi gerekse yasaklanışı bakımından Mekke fethinde vuku bulduğu meşhurdur. Bu metod (meseleyi açıklığa kavuşturmak bakımından) iki yolun en sahih olanıdır.

Hayber kıssası hakkında üçüncü bir metod da şudur: Allah Rasûlü (s.a.) müt'a nikâhını asla umumî bir şekilde haram kılmamış, aksine ihtiyaç olmadığı zaman haram kılmış, müt'a nikâhına ihtiyaç duyulduğu zaman ise mübah kılmıştır. İbn Abbas'ın tuttuğu yol buydu. Öyle ki, buna fetva veriyor ve şöyle diyordu: "Müt'a da ölü eti kan ve domuz eti gibidir. Zaruret halinde ve zina korkusu bulunduğu zaman mübah olur." Fakat insanların çoğu, İbn Abbas'ın sözünü bu şekilde anlamadılar, onun müt'a nikâhını mutlak olarak mübah kıldığı zannına kapıldılar ve bu konuda ileri geri konuştular; şiirler söylediler. İbn Abbas bu durumu görünce, müt'a nikâhının haramlığı

konusundaki görüşe döndü.

7— Tarladan çıkacak meyve yahut ekinden bir kısmını almak şartıyla yapılan müsâkat ve muzâraa akitlerinin caizliği. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.), Hayber halkına bu şekilde muamele etmiş ve bu uygulama vefatına kadar sürmüş, bunu kesinlikle kaldırmamıştır. Ayrıca Hulefa-i Raşidîn'in yaptıkları uygulama da bu şekilde devam etmiştir. Bu ise kiraya verme kabilinden değil, ortaklık kabilindendir ve mudarabe akdinin bir benzeri olup onunla aynıdır. Her kim mudarabe akdine "mübahtır" deyip de, bunu haram kılacak olursa, şüphesiz benzer olanların arasını ayırmış olur.

8— Allah Rasûlü Hayberlilere, giderlerini kendi mallarından karşılamaları şartıyla, Hayber arazilerini işletmeleri için vermiş, fakat onlara tohum vermediği gibi Medine'den de kesinlikle onlara tohum taşıtmamıştır. Allah Rasûlü'nün (s.a.) bu tutumu, tohumun tarla sahibinden olmasının şart olmadığını ve tohumun tarlayı işletecek olan taraftan alınmasının da caiz olduğunu gösterir. Ayrıca bu, kendisinden sonraki Hulefa-i Raşidîn'in de tutumudur. Nitekim nakledilen bu olduğu gibi kıyasa uygun olan da budur. Çünkü arazi (tarla), mudarabe akdindeki sermaye durumundadır. Tohum, ise tarlayı sulama hükmündedir. Bundan dolayı tohum tarlada çürür ve bir daha sahibine dönmez. Eğer mudarabe akdindeki sermaye durumunda olsaydı, sahibine dönmesi şart koşulurdu ki, bu da müzaraa akdini fasid eder. Anlaşılmıştır ki, bu hususta sahih kıyas, Allah Rasûlü'nün (s.a.) ve Hulefa-i Raşidîn'in tutumlarına uygun olan kıyastır. Allah en iyi bilendir.

9— Henüz ağaçta iken, çıkacak hurma miktarı tahmin edilir ve taksimi buna göre yapılır. Taksim ise bir alış-veriş akdi değildir.

10— Sadece bir tahminci ve bir taksim edici ile yetinmenin caiz olması.

11— Sulh anlaşmasının, devlet başkanı istediği zaman bozulması caiz olan bir akit olarak yapılmasının caizliği.

12— Sulh akdi ve eman vermenin bir şarta bağlanmasının caizliği. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) Hayberlilerle, hiçbir şeyi gizlememe ve saklamamaları şartıyla akit yapmıştır.

13— Herhangi bir şeyle itham altında bulunan kişileri ceza vererek itirafa zorlamanın caizliği. Bu davranış zalim bir siyaset değil, âdil bir şerîattır.

14— Hükümler konusunda karîne ve emarelere göre işlem yapılabilir. Hz. Peygamber'in (s.a.) Kinâne'ye: "Mal çoktu, geçen zaman ise az" demesi gibi. Allah Rasûlü (s.a.) bunu, Kinâne'nin: "Harpler ve geçimler, o malları tüketti." sözünün yalan oluşuna bir delil olarak getirmiştir.

15— Kişinin sözü, yalanına delil teşkil ettiğinde, sözüne bakılmaksızın, hain mevkiine konabileceği.

16— Eğer zimmiler, kendilerine şart koşulan herhangi bir şeye muhalefet edecek olurlarsa, artık onlar hakkında zimmet anlaşması kalmaz, kanları ve malları helâl olur. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Hayberlilerle anlaşma yapmış, kendilerine herhangi bir şeyi saklamamalarını ve gizlememelerini şart koşmuştu; eğer böyle yapacak olurlarsa, kanları ve malları helâl olacaktı. Bunlar şarta vefa göstermeyince de, Allah Rasûlü (s.a.) onların kanlarını ve mallarını mübah saymıştır. Emîrülmü'minîn Hz. Ömer de, zimmîlere koştuğu şartlarda buna uymuş ve bu şartlardan herhangi bir şeye muhalefet ettikleri zaman, ayrılıkçı ve düşman gruplara karşı yapması helal olan şeyleri onlara karşı da yapmayı helal saymıştır.

17— Bir emrin, işlenmeden önce kaldırılmasının caizliği. Hz. Peygamber (s.a.) ashaba, önce evcil eşek eti pişen kapların kırılmasını emretmiş, sonra o kapların yıkanması yolundaki emriyle de önceki emrini değiştirmiştir.

18— Eti yenmeyen hayvanın derisinin ve etinin boğazlanmayla da temiz olmayacağı. Eti yenmeyen hayvanın kesilmesi de ölmesi yerindedir. Boğazlama işi ise, ancak eti yenen hayvanlarda etkili olur.

19— Bir kimse ganimet malları paylaşılmadan önce herhangi bir şeyi alacak olursa, ganimetten alacağı paydan az da olsa, aldığı şeyi mülk edinemez. O şeye ancak taksimle sahip olabilir. İşte bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.), hiyanet ederek bir kadife kazak çalan kimse hakkında: "O kadife kazak, üzerinde alev alev yanıyor." (11) buyurmuştur. Yine hiyanet ederek, bir ayakkabı tasması çalan kimse hakkında da: "Ateşten bir ayakkabı tasması" buyurmuştur. (12)

20— Devlet başkanı, savaşla fethedilen toprakları taksim etmek veya sahiplerine bırakmak ya da bir kısmını taksim edip bir kısmını sahiplerine bırakmak konusunda serbesttir.

21— İslâm'ın galibiyetinin ve yayılışının sebeplerinden görülen veya işitilen bir şeyi uğurlu saymak ve bunu ilan etmek caiz hatta müstehabtır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Hayber halkının yanında kürek, balta ve zenbillerin görülmesini uğurlu saymıştır. Çünkü bu, Hayber'in harab olması hususunda bir uğurlu görmedir.

22— Zimmîlerin, ihtiyaç duyulmadığı zamanlarda İslâm yurdundan çı-

11. Sahihtir, yukarıda geçti.
12. Sahihtir, yukarıda geçti.

karılıp sürülmelerinin caiz oluşu. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştu: "Allah'ın sizin kalmanıza müsaade ettiği sürece, bizler de müsaade ederiz." Onların büyüklerine: "Bir gün kervanın seni Şam tarafına, sonra birgün (başka yere) alıp götürdüğünde halin ne olur?" demişti. Hz. Ömer, Allah Rasûlü'nün (s.a.) vefatından sonra onları Hayber'den sürmüştür. Bu, Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin görüşüdür. Bu, şayet devlet başkanı bir fayda görecek olursa kendisiyle amel edilmesi caiz olan, kuvvetli bir görüştür.

Şöyle denemez: "Hayber halkı, zimmîlik anlaşmaları bulunan kimseler değil, aksine kendileriyle barış anlaşması yapılan kimselerdi." Bu, boş bir iddiadır. Çünkü onlar zimmîlerdi. Bundan dolayı da kanları ve malları hususunda devamlı bir emân ve güvenlik içinde olmuşlardır. Evet, cizye kanunlaşmamış (meşrû kılınmamış) ve farziyyeti de nâzil olmamıştı. Dolayısıyla Hayberliler, cizyesiz zimmîlerdi. Cizyenin farziyyeti nazil olunca, kendileriyle zimmîlik anlaşması yapılan ehl-i kitab ve mecûsilerden cizye alınmaya yeni başlanmıştır. Hayberlilerden cizye alınmaması, onların zimmî olmadıklarından değil, aksine cizyenin farziyyeti henüz nazil olmadığından dolayı idi.

Anlaşma akdinin müebbed olmaması, onların kanlarının dökülmemesiyle ilgili değil, Hayber topraklarında iskân edilme süreleriyle alâkalıdır. İmam daha sonra, istediği zaman onların kanlarını mübah görebilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.): "Sizlerin burada kalmanıza, Allah'ın veya bizim müsaade ettiğimiz sürece, izin veririz." demiş; fakat "Kanlarınızı dilediğimiz sürece koruruz." dememiştir. Kurayza ve Nadîr oğullarıyla yapılan zimmîlik anlaşması da; Allah Rasûlü'ne (s.a.) karşı savaşmamaları, O'nun aleyhinde başkalarına yardım etmemeleri, böyle yaptıklarında kendilerinden emânın (zimmîlik sözleşmesinin) kalkacağını kabul etmeleri şartlarıyla yapılan şartlı bir zimmîlik anlaşması idi. Onlar da cizyesiz zimmîlerdi. Çünkü o zaman cizyenin farziyyeti nâzil olmamıştı. Allah Rasûlü (s.a.), onların kadın ve çocuklarının esir edilmelerini mübah görmüş, ahdin bozulmasını kadın ve çocuklar için de geçerli saymıştır. Anlaşma şartlarının bozulması karşısında sesini çıkarmayan ve kabullenen kimseyi, anlaşmayı bozan ve harp eden kimse yerine koymuştur. Aynı şekilde, cizyenin farziyyetinden sonraki dönemde de, ahdin bozulmasının kadın ve çocuklar için de geçerli olması, Allah Rasûlü'nün (s.a.) zimmîler konusundaki tavrının gereğidir. Fakat bu durum,ahdi bozanlar silahlı ve kuvvetli bir grup oldukları zaman olur. Ama anlaşmayı bozan, topluluktan yalnız bir kişi olur ve diğerleri de buna katılmazsa, o zaman bu kişinin anlaşmayı bozması karısı ve çocukları için geçerli olmaz. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), kendisine hakaret edenlerden kanının dökülmesini helâl kıldığı kimselerin kadın ve çocuklarını esir etmemiştir. İşte Allah Rasûlü'nün (s.a.), bu konulardaki tavrı budur. Kaçınılmaz davranış da budur. Doğruya

ulaştırmak Allah'tandır!

23— Bir adamın, cariyesini azad edip azad edilmesini mehri sayması ve onun izni, şahidler, başka bir veli aranmaksızın ve nikâhlama, evlendirme lafızları kullanılmaksızın cariyesini karısı yapmasının caiz oluşu. Nitekim Allah Rasûlü (s.a.) Safiyye'ye böyle yapmış ve kesinlikle; "Bu, bana mahsus bir durumdur" dememiş, ümmetinin bu hususta kendisine uyacağını bile bile buna işaret etmemiştir. Sahabeden de hiçbir kimse, "Bunu Allah Rasûlü'nden (s.a.) başkasının yapması doğru olmaz." dememiş, aksine hâdiseyi rivayet ederek bütün ümmete aktarmışlar ve onları böyle yapmaktan menetmemişlerdir. Allah Rasûlü de (s.a.) bu hususta kendisine uyulmasını yasaklamış değildir. Oysa Allah Teâlâ, kadının kendi mehrini bağışlamasıyla yapılan nikâhı Rasûlü'ne mahsus kıldığında: "..Diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere..." buyurmuştur. [13] Şayet cariyesini karısı yapma, ümmetinden ayrı olarak sırf kendisine mahsus bir şey olsaydı, nadir ve az olmasından ötürü bir kadının kendisini (mehrini) bir erkeğe bağışlamasını zikretmek değil, efendilerin cariyeleri ile böyle muamelelere girişmeleri çokça gerçekleştiğinden ötürü bu tahsisi zikretmek açıklamaya ihtiyaç gösterme bakımından ondan daha uygun yahut ona denk olurdu. Özellikle kaide, ümmetin Allah Rasûlü'ne (s.a.) iştirak etmesi ve O'na uymasıdır. Durum böyle olunca, nasıl olur da Allah Rasûlü (s.a.) caiz olmayı gerektiren bir durum ortada iken, kendisine uyulması caiz olmayan bir yerde ümmeti men etmek hususunda sessiz kalabilir! Bu muhal gibidir. Ümmet de bu konuda Allah Rasûlüne (s.a.) uyulmayacağına dair icmâ' etmemiştir. Dolayısıyla ümmetin icmâ'ını kabul etmek gerekir. Başarıya iletmek Allah'tandır!

Sahih kıyas bunun caiz olmasını gerektirir. Çünkü cariye sahibi, cariyenin bizzat kendisine, birleşme menfaatine ve onun hizmetine sahip olmaktadır. Cariye sahibi onun rakabesindeki mülkiyet hakkını düşürüp menfaat mülkiyetini yahut onun bir türünü devam ettirme yetkisine sahiptir. Bu durum kölesini azad edip de, yaşadığı müddetçe kendisine hizmet etmesini şart koşması gibidir. Sahibi, cariyeyi mülkiyetinden çıkardığı zaman, herhangi bir türden menfaatini istisna ederse, satım akdinde bunu yapmaktan engellenemez. O halde nikâh akdinde bundan nasıl engellenebilir? Cinsel ilişki menfaati nikâh veya cariye edinmekle mübah olduğuna ve cariyenin azad edilmesi ise kendisinden cariyeliği kaldırdığına göre onun zevce yapılması cinsel ilişki menfaatinin mübah olmasına bağlıdır. Dolayısıyla efendisi rızası olmadan cariyenin nikâhını ve başkasına satılmasını gerçekleştirebilir ve kendisi lehine cariye hakkında sahip olduğu bir şeyi istisna edebilir. Nikâh akdi bunun ge-

13. Ahzâb, 33/50.

reklerinden olduğundan efendi ona mâlik olur. Çünkü efendinin istisna edilen mülkiyetinin devamı ancak bu akitle tamam olur. İşte bu, sahih sünnete uygun olan,sahih kıyasın ta kendisidir! Allah en iyi bilendir.

24— Kişinin kendisi veya başkası adına yalan söylemesinin caizliği. Ancak bu durum, eğer kişi bu yalanla kendi hakkına ulaşabilecek ve başkasına da zarar vermeyecekse caiz olur. Nitekim Haccac b. Ilât müslümanlar hakkında yalan söylemiş ve bu yalandan dolayı müslümanlara herhangi bir zarar vermeden Mekke'de bulunan mallarını elde etmiştir. Yalandan dolayı Mekke'deki müslümanlara dokunan eza ve üzüntü ise, yalanla meydana gelen faydanın yanında, çok az bir zarardır. Özellikle de bu yalandan sonra, doğru haberle hâsıl olan imanın artması, neşe ve sevincin doruğa ulaşması yanında çok daha azdır. Böylece yalan ağırlıklı faydanın hasıl olmasına bir sebep oldu. Bunun benzeri, imam ve hâkimin gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla davalıya gerçeğin aksini düşündürmesi olayıdır. Nitekim Hz. Davud'un (a.s.) oğlu Hz. Süleyman (a.s.), çocuğu ikiye bölme teklifiyle iki kadından birisini şüpheye düşürmüş, bu hareketiyle gerçek annenin bilinmesini sağlamıştır.[14]

25— Bir adamın seferde iken karısıyla cinsî münasebette bulunmasının ve karısının kendisiyle birlikte ordu içerisinde bir hayvana binmesinin caiz oluşu.

26— Bir kimse, diğer bir kimseyi öldürücü bir zehirle katledecek olursa, kendisi de öldürdüğü kimseye karşılık kısas yoluyla idam edilir. Tıpkı yahudi kadınının Bişr b. Berâ'ya karşılık öldürüldüğü gibi.

27— Ehl-i kitab'ın kestikleri hayanlardan yemenin caizliği ve onların yemeklerinin helâl olduğu.

28— Kâfir bir kimsenin verdiği hediyenin kabul edilebileceği.

Eğer, kadın kısas olarak değil de, koyunu zehirlemek suretiyle müslümanlara karşı harp açmış olduğu için, anlaşmayı bozduğundan ötürü öldürülmüştür, denilirse; şöyle cevap verilir: Eğer kadının öldürülmesi anlaşmayı bozmasından dolayı olsaydı, koyunu zehirlediğini itiraf ettiği vakit öldürülmesi gerekirdi. Yoksa onun öldürülmesi, zehirli koyundan yiyerek ölen kimsenin ölüm zamanına bırakılmazdı.

Soru: Kadın, anlaşmayı bozunca öldürülmeli değil miydi?

Cevap: Bu, devlet başkanı esirde olduğu gibi anlaşmayı bozan kimse hususunda da muhayyerdir, diyenlerin delilidir.

---

14. Buharî, 85/30; Müslim, 1720: Ebu Hureyre'den.

Soru: Sizler, İmam Ahmed'in de belirttiği gibi, onun öldürülmesini farz olarak görüyorsunuz. Halbuki Kadı Ebu Ya'lâ ve ona tâbi olanlar, devlet başkanı bu hususta muhayyerdir diyorlar.

Cevap: Şayet, koyun zehirleme hadisesi, anlaşmadan önce olmuşsa bunda herhangi bir delil yoktur. Eğer anlaşmadan sonra olmuşsa müslüman birisinin öldürülmesiyle anlaşmanın bozulup bozulmayacağı hakkında iki görüş ileri sürülmüştür: Bununla anlaşmanın bozulduğunu kabul etmeyenlere göre bu açıktır. Bununla anlaşma bozulmuştur görüşünde olanlara göre ise müslümanı zehirleyen kişinin öldürülmesi zorunlu mudur veya devlet başkanı bu hususta muhayyer midir, yoksa anlaşmayı bozan sebepler birbirinden ayırt edilip de şöyle mi denir: Sebebin (anlaşmayı bozma) sebebiyle öldürülmesi kesinlik kazanır ve eğer anlaşmayı, devlet başkanına isyan etmek veya dârülharbe sığınmakla bozarsa devlet başkanı bu hususta muhayyerdir; anlaşmayı bunların dışında, bir müslümanı öldürmek, müslüman bir kadınla zina etmek, müslümanlar aleyhine casusluk yapmak veya müslümanların sırlarını düşmana bildirmek gibi bir şeyle bozarsa bu konudaki açık ifadeye göre idam cezası uygulanır. Buna göre bu kadın, koyunu zehirlemekle harp eden birisi olmuştu ve dolayısıyla öldürülüp öldürülmemesi muhayyer idi. Fakat zehir yüzünden müslümanlardan bazıları ölünce, ya kısasa kısas olarak ya da bir müslümanı öldürmekle anlaşmayı bozduğu için öldürülmesi farz olmuş ve bu yüzden öldürülmüştür. İşte bu muhtemeldir. En iyi bilen Allah'tır.

2— Hayber Savaşla mı Fethedildi?

Hayber'in tamamen zorla mı, yoksa bir kısmının zorla, bir kısmının da sulh yoluyla mı fethedildiği konusunda ihtilâf edilmiştir.

Ebu Davud, Enes'ten şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'e savaş açtı. Hayber'i zorla ele geçirdik. Akabinde harp esirleri toplandı." (15)

İbn İshak şöyle demiştir: İbn Şihâb'a sordum; bana, Allah Rasûlü'nün (s.a.) savaştıktan sonra, Hayber'i zorla fethettiğini haber verdi.

Ebu Davud, İbn Şihâb'dan şöyle rivayette bulunmuştur: Bana, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayber'i savaştıktan sonra, zorla fethettiği ve Hayber halkından kalelerinden inenlerin de ancak çarpışmadan sonra sürülmeleri şartıyla

15. Ebu Davud, 3009; isnâdı sahihtir. Bundan daha geniş bir rivayet Buharî (8/12; 64/38) ve Müslim (1365)'de yer almaktadır.

indikleri haberi ulaştı. [16]

İbn Abdilber şöyle demiştir: Hayber toprakları hakkında sahih olan şudur: "Hayber topraklarının hepsi, Fedek'in aksine, mağlup edilerek zorla fethedilmiştir. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Hayber topraklarının tamamını, atları ve develeriyle Hayber içlerine kadar dalan ganimetçiler arasında taksim etmiştir. Bunlar ise Hudeybiye'ye katılan sahabîlerdir. Ulemâ da Hayber topraklarının taksim edildiği hususunda ihtilâf etmeyip ancak beldeler (ülkeler) ganimet olarak alındığı zaman, toprakların eski sahiplerine bırakılıp vergi mi konacağı, yoksa taksim mi edileceği hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Kûfeli alimler derler ki: Devlet başkanı zorla fethedilen araziyi, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayber arazisinde uyguladığı gibi taksim etmekle, Hz. Ömer'in Irak'ın Sevâd (Mezopotamya) arazisinde uyguladığı gibi eski sahiplerine bırakıp vergi koymak arasında muhayyerdir.

İmam Şâfiî ise şöyle der: "Fethedilen toprakların hepsi, Hz. Peygamber'in (s.a.) Hayber'i taksim ettiği gibi taksim edilir. Çünkü topraklar da kâfirlerin diğer malları gibi bir ganimettir."

İmam Mâlik de, Hz. Ömer'in yaptığına tâbi olarak, fethedilen toprakların eski sahiplerine bırakılıp vergi konacağı yolunda görüş ileri sürmüştür. Çünkü arazi, Hz. Ömer'in kendisinden sonra gelecek müslümanların yararına olmak üzere bir grup sahabe arasında uyguladığı araziyi eski sahiplerine bırakıp vergi alması hâdisesiyle diğer ganimetlere göre özel bir durum arzetmiştir. İmam Mâlik, Zeyd b. Eslem kanalıyla onun babasından şöyle rivayet etmiştir: Ömer'in (r.a) şöyle dediğini işittim: "Şayet sonradan gelecek nesillere bir şey kalmaması endişesi olmasaydı, müslümanların fethettiği her bir kenti Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayber'i paylaştırdığı gibi, ben de paylaştırırdım." [17]

İbn İshak'ın söylediği gibi bu rivayet, Hayber arazisinin tamamının hisselere ayrıldığına delâlet eder.

Hayber'in bir kısmı sulh yoluyla, bir kısmı da zorla fethedilmiştir diyenler, şüpheye düşmüş, yanılmışlardır. Onların şüpheye düşmesi, kanlarının dökülmemesi şartıyla, halkının teslim ettiği iki kale sebebiyledir. Bu iki kale halkının, erkek kadın ve çocukları ganimet olmayınca bunun suhltan dolayı olduğunu zannetmişlerdir. Hayatıma yemin ederim ki, erkek, kadın ve çocuklar hakkındaki bu tutum, bir nevi sulh gibidir. Fakat, onlar topraklarını ancak kuşatma ve çarpışma neticesinde bırakmışlardır. Dolayısıyla, bu iki kale

16. Ebu Davud, 3018. Hadis mürseldir.
17. Buharî; 64/38; Ebu Davud, 3020; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/32, 40.

halkına ait toprakların hükmü de, hepsi zorla ganimet olarak elde edilen ve hakkı olanlar arasında paylaştırılan diğer Hayber arazilerinin hükmü gibidir.

Hayber'in yarısı sulh ile diğer yarısı ise zorla fethedildi diyenler, Yahya b. Saîd'in, Beşîr b. Yesâr'dan rivayet ettiği: "Allah Rasûlü (s.a.) yarısı kendisine, diğer yarısı da müslümanlara ait olmak üzere Hayber'i ikiye taksim etti." [18] hadisinden ötürü şüpheye düşmüş olabilirler.

Ebu Ömer (İbn Abdilber) şöyle demiştir: "Bu hadis sahih olsa bile mânasının şöyle olması gerekir: Rasûlullah'a ait olan bu yarı, bu yarıda hakkı olan diğer kimselerle birlikte O'nundu. Çünkü Hayber ganimetleri otuz altı hisseye taksim edilmiş, Hz. Peygamber (s.a.) ve O'nunla birlikte bulunan bir gruba on sekiz hisse düşmüştü. Diğer sahabîler ise geriye kalan hisseleri paylaşmışlardı. Bunların hepsi de önce Hudeybiye'de bulunup sonra Hayber'e katılan kimselerdi. Halkının, kuşatma ve çarpışmadan sonra teslim ettiği kaleler ise sulh yoluyla feth edilmiş olmaz. Şayet sulh yoluyla feth edilmiş olsaydı, sulh ehlinin kendi topraklarına ve diğer mallarına sahip oldukları gibi, onlar da kalelerine sahip olurlardı. Bu hususta doğru olan, Musa b. Ukbe ve diğerlerinin İbn Şihâb'tan rivayet ettikleri değil, İbn İshak'ın söylediğidir." Ebu Ömer'in sözü burada sona ermektedir.

Ben derim ki: İmam Mâlik'in İbn Şihâb'tan rivayetine göre Hayber'in bir kısmı zorla, bir kısmı ise sulh yoluyla fethedilmiştir. Küteybe topraklarının çoğu zorla fethedilmiş olmakla birlikte sulh ile elegeçirilen kısmı da vardır. Mâlik şöyle demiştir: "Küteybe, ürün veren kırk bin hurma ağaçlı Hayber toprağıdır." [19]

İmam Mâlik, Zührî -İbn Müseyyeb kanalıyla şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasûlü (s.a.); Hayber'in bir kısmını zorla fethetmiştir."[20]

18. Ebu Davud, 3010. Senedi kuvvetlidir.
19. Ebu Davud, 3017. Rivayet mürseldir.
20. Ebu Davud, 3017.

C) VÂDİ'L-KURÂ GAZÂSI

1— Vâdi'l-Kurâ Gazâsı:

Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'den Vâdi'l-Kurâ'ya gitti. Orada yahudi bir topluluk bulunuyordu. Onlara araplardan da bir cemaat katılmıştı. Ashab konakladığında, yahudiler ashabı ok atışıyla karşıladılar. Ashab harp nizamında değildi. Neticede Allah Rasûlü'nün kölesi Mid'am öldürüldü. Ashab, "Cennet ona mübarek olsun" demeye başlayınca, Hz. Peygamber (s.a.): "Hayır öyle değil! Canım elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, Hayber günü, taksim edilmeyen ganimetten aldığı kadife kazak, üzerinde alev alev yanmaktadır." buyurdu. Ashab bunu duyduğu esnada bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) bir veya iki papuç tasması getirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Ateşten bir papuç tasması veya ateşten iki papuç tasması!" buyurdu. (1)

Hz. Peygamber (s.a.) ashabını savaş düzenine koyarak onları saf saf dizdi. Sancağını Sa'd b. Ubâde'ye verdi. Hubab b. Münzir, Sehl b. Huneyf ve Abbâd b. Bişr'e de birer bayrak verdi. Sonra yahudileri İslâm'a davet etti ve onlara, eğer müslüman olurlarsa mallarını muhafaza edip kanlarını koruyacaklarını ve mükâfatlarının da Allah'a ait olacağını bildirdi. Yahudiler bu teklifi kabul etmeyerek, içlerinden birisi çarpışmak için ileri atıldı. Ona karşı Zübeyr b. Avvâm ileri çıkıp onu öldürdü. Sonra bir başkası daha ileri atıldı. Zübeyr b. Avvâm onu da öldürdü. Sonra bir başkası daha ileri atıldı. Bu se-

---

1. İmam Mâlik, 2/459; Buharî, 83/33; Müslim, 115; Ebu Davud, 2711; Nesâî, 7/24.

fer, ona karşı Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a) ileri çıkarak onu öldürdü. Bu şekilde devam ede ede onlardan on bir kişi öldürüldü. Onlardan her biri öldürüldüğünde Allah Rasûlü (s.a.) geride kalanları İslâm'a davet ediyordu. O gün namaz vakti girince Allah Rasûlü (s.a.) ashabına namaz kıldırıyor, sonra dönüp onları yeniden İslâm'a, Allah'a ve Rasûlü'ne inanmaya davet ediyordu. Onlar yine bunu kabul etmeyince, Allah Rasûlü (sa.) kendileriyle, akşam olup, sabahlayıncaya kadar harp etti. Güneş henüz bir mızrak boyu yükselmemişti ki, ellerinde olan şeyleri Allah Rasûlü'ne (s.a.) teslim ettiler. Allah Rasûlü (s.a.) Vâdi'l-Kurâ'yı zorla fethetmiş ve Allah Teâlâ onların mallarını kendisine ganimet olarak nasib etmiştir. Müslümanlar savaş neticesinde, birçok ev eşyası ve mal elde etmiştir. Allah Rasûlü (s.a.) Vâdi'l-Kur'â'da dört gün ikâmet etmiş ve elde ettiği şeyleri ashabı arasında orada iken taksim etmişti. Arazi ve hurmalıkları yahudilerin ellerinde bırakarak, bunları işletmek üzere onlarla anlaşma yapmıştır. Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hayber, Fedek ve Vâdi'l-Kurâ halklarıyla uzlaşma yaptığı haberi, Teymâ yahudilerine ulaşınca Allah Rasûlü'yle (s.a.) anlaşma yaparak, mallarıyla beraber orada ikamet etmişlerdir. Hz. Ömer (r.a) hilâfete geçince, Hayber ve Fedek yahudilerini sürmüş, fakat Teymâ ve Vâdi'l-Kurâ halkını sürmemiştir. Çünkü, Teymâ ve Vâdi'l-Kurâ, Şam topraklarına dahildi... Hz. Ömer, Vâdi'l-Kurâ'nın berisinden Medine'ye kadar olan bölgeyi Hicaz bölgesi, bunun gerisinde kalan bölgeyi de Şam toprakları olarak kabul etmiştir. (2) Allah Rasûlü (s.a.) dönerek Medine'ye gitmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.) yolun bir kısmını katetmiş, bütün gece yürümüştü. Yolun bir yerine gelince onları uyku bastırmış, uyuma ve istirahat için konaklamışlardı. Allah Rasûlü (s.a.) Bilâl'e: "Sen bu gece bizim için bekle!" dedi. Bilâl, kendisine takdir edildiği kadar (nafile) namaz kıldı. Allah Rasûlü (s.a.) ve ashabı uyudular. Tan yerinin ağarması yaklaşınca Bilâl, tanyerine doğru yönelerek devesine yaslandı. Fakat devesine yaslanmış bir vaziyette iken Bilâl'in gözlerine uyku galebe çaldı. Güneş yüzlerine vuruncaya kadar ne Hz. Peygamber (s.a.), ne Bilâl, ne de ashabtan herhangi biri uyanabildi. Neticede içlerinden ilk uyanan Allah Rasûlü (s.a.) oldu; telaşa kapılarak: "Ey Bilâl!" diye seslendi. Bilâl: "Ey Allah'ın Rasûlü! Anam babam sana feda olsun. Senin nefsini tutan, benimkini de tuttu." diye karşılık verdi. Develerini bir miktar yürüterek, bu vadiden çıktılar. Sonra Allah Rasûlü (s.a.): "Bu, içinde şeytan bulunan bir vadidir." buyurdu. O vadiyi geçince ashaba, inip abdest almalarını emretti. Sonra sabah namazının sünnetini kıldı. Sonra Bilâl'e emrederek, namaz için kâmet getirmesini istedi ve ashaba sabah nama-

---

2. Taberî, 3/91; İbn Kesîr, 3/412, 413; İbn Seyyidinnâs, 2/143; *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/247, 249.

zını kıldırdı. Sonra onlara yönelip, korkularını görünce şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Allah ruhlarımızı almıştı. Eğer dileseydi onu bize, bundan başka bir vakitte de geri verirdi. İçinizden biri namazını uyuyarak geçirir yahut namazını unutur, sonra hatırlarsa, geçirdiği namazı, vaktinde kıldığı gibi kılsın." Sonra Allah Rasûlü (s.a.) Hz. Ebu Bekir'e yönelerek: "Şeytan, ayakta namaz kılar vaziyetteyken Bilâl'e gelmiş, onu yan üstü yatırmış, ninniler söyleyip hafif hafif vurularak çocuğun uyutulduğu gibi onu uyutmaya çalışmış ve nihayet o da uyumuştur." dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Bilâl'i çağırarak, Ebu Bekir'e anlattığı şeyi ona da anlatmıştır. (3)

Bir rivayete göre, bu hâdise Hudeybiye'den dönüşlerinde vukû bulmuştur. Başka bir rivayete göre ise, Tebük seferinden dönüşlerinde olmuştur. Uyuyarak sabah namazını geçirme hâdisesini, İmrân b. Husayn rivayet etmiş, fakat zamanını belirtmemiş (4) ve hangi gazvede gerçekleştiği hakkında hiçbir şey söylememiştir. Aynı şekilde bu hâdiseyi Ebu Katâde de nakletmiştir. Her ikisi de, uzun bir kıssa içinde bunu rivayet etmişlerdir. (5)

İmam Mâlik, Zeyd b. Eslem'den, bu olayın Mekke yolunda olduğunu rivayet etmiştir. Bu rivayet mürseldir. (6)

Şu'be'nin, Câmi' b. Şeddâd -Abdurrahman b. Ebu Alkame senediyle rivayetine göre Abdullah b. Mes'ûd diyor ki: "Allah Rasûlü'yle (s.a.) beraber, Hudeybiye zamanında geldik. Hz. Peygamber (s.a.): "Kim bizi bekler?" buyurdu. Bunun üzerine Bilâl: "Ben beklerim dedi"... İbn Mes'ûd kıssanın devamını anlatmıştır. (7)

Fakat râviler bu kıssa hakkında çelişkiye düşmüşlerdir. Abdurrahman b. Mehdî, Şu'be-Câmi kanalıyla: "Bu kıssada nöbetçi İbn Mes'ûd idi." demiştir. Gunder ise Câmi'den naklederek, bekçinin Bilâl olduğunu söylemiştir. Bu kıssanın tarihi hakkındaki rivayet de çelişkilidir. Mu'temir b. Süleyman, Şu'be -Câmi' kanalıyla: "Bu olay, Tebük seferinde olmuştur" diye rivayet etmiş, diğerleri ise yine Câmi'den; bu olayın Hudeybiye'den dönüşlerinde olduğunu söylemişlerdir. Bu da rivayette bir yanılgı olduğunu ortaya kor. Zührî'nin Saîd'den rivayet ettiği haber böyle bir şeyden salimdir. Başarıya

3. Bu hadis, Ebu Hureyre'nin müsned rivayetiyle Zeyd b. Eslem'in mürsel rivayeti birleştirilerek (müleffak) rivayet edilmiştir. Mâlik, 1/13,14; Müslim, 680; Ebu Davud, 435, 436; Tirmizî 3162, Nesâî, 1/295, 297; İbn Mâce, 697: Ebu Hureyre'den. Mâlik, 1/14, 15: Zeyd b. Eslem'den. İbn Abdilber: "Hadis' *Muvatta* râvilerinin ittifakıyla mürseldir" demiştir.
4. Buharî, 61/25; Müslim, 682; Ebu Davud, 443.
5. Buharî, 9/35; Müslim, 681; Ebu Davud, 437, 438.
6. *Muvatta*, 1/14, 15.
7. Ahmed b. Hanbel, 1/386, 464; Ebu Davud, 447. Râvileri sikadır.

ulaştırmak Allah'tandır.

2— Bu Gazâdaki Fıkhî Hükümler:

1— Bir kimse, bir namazı uyuyarak veya unutarak geçirirse bu namazın vakti, uyandığı veya hatırladığı zamandır.

2— Revâtib sünnetler (farzlardan önce veya sonra kılınan sünnetler) de farzlar gibi kaza edilir. Allah Rasûlü (s.a.), sabah namazının sünnetini de farzıyla beraber kaza etmiştir. Öğle namazının sadece sünnetini tek olarak kaza etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.) tavrı, revatib sünnetleri de farzlarla birlikte kaza etmekti.

3— Kaçırılan namazlar için de, ezan okunup kâmet getirileceği. Çünkü bu kıssanın bazı rivayetlerinde Allah Rasûlü (s.a.) Bilâl'e, namaz için ezan okumasını, bazı rivayetlerinde ise ezan okuyup kâmet getirmesini emretmiştir. Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir.

4— Kaçırılan namazların da cemaatle kılınabileceği.

5— Kaçırılan namazların, Allah Rasûlü'nün (s.a.): "Hatırladığı zaman kılsın" emrinden dolayı hemen kaza edilmesi gerekir. Hz. Peygamber'in (s.a.), namazı istirahat için konakladıkları yerden biraz sonraya ertelemesi, oranın şeytanın bulunduğu bir yer olmasından ötürüdür. Böylece oradan daha hayırlı bir yere gitmiştir. Bu ise, kaza hususunda acele etmeyi kaçırma sayılmaz. Çünkü onlar namaz ve onun durumuyla meşgul idiler.

6— Özellikle tuvalet ve hamam gibi şeytanın mekân tuttuğu yerlerde namaz kılmaktan kaçınmaya tenbih vardır. Çünkü bu yerler, şeytanın sığındığı ve ikâmet ettiği yerlerdir. Hz. Peygamber (s.a.), namazı bu vadide kaza etme hususunda acele etmeyi terk ettiğinde: "Orada şeytan vardır" demiştir. Peki, ya şeytanın sığınağı ve barınağı olan yerler hakkında ne düşünülür?

3— Medine'ye Dönüş ve Ensarın Mallarının Geri Verilişi:

Hz. Peygamber (s.a.), Medine'ye dönüp de Muhacirler, Hayber'de kendilerine bağışlanan mallara ve hurma ağaçlarına sahip oldukları zaman Ensar'ın hediye olarak kendilerine verdikleri hurma ağaçlarını onlara geri verdiler. Ümmü Süleym de -Enes b. Mâlik'in annesidir- Hz. Peygamber'e (s.a.) birkaç mahsüllü hurma ağacı vermiş, Rasûlullah da mahsulünden istifade et-

mek üzere, bunları dadısı Ümmü Eymen'e -Üsâme b. Zeyd'in annesidir- vermişti. Allah Rasûlü (s.a.) hurma ağaçlarını Ümmü Süleym'e geri verince, bunların yerine Ümmü Eymen'e her hurma ağacı karşılığında kendi bahçesinden on hurma ağacı vermiştir. [8]

8. Buharî, 51/35; Müslim, 1771.

D) BAZI SERİYYELER

Hz. Peygamber (s.a.) Hayber dönüşü Medine'de Şevval ayına kadar kalmış ve bu süre içerisinde çeşitli yerlere birçok seriyyeler göndermiştir.

1— Hz. Ebu Bekir Seriyyesi:

Benî Fezâre taraflarına, Necid'e gönderilen Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) seriyyesi.

Ebu Bekir'in yanında Seleme b. Ekva da bulunmaktaydı. Seleme'nin payına güzel bir cariye düşmüş, Allah Rasûlü (s.a.) Seleme'den onu hibe etmesini istemiş ve Mekke'de bulunan müslüman esirlere karşılık onu fidye olarak vermişti. [1]

2— Hz. Ömer Seriyyesi:

Otuz süvari ile birlikte Hevâzin taraflarına gönderilen Hz. Ömer (r.a) seriyyesi.

Fakat Hevâzinliler'e Hz. Ömer'in gelmekte olduğu haberi ulaşınca kaçtılar; seriyye onların mahallerine geldi. Hz. Ömer, onlardan kimseye rastla-

1. Müslim, 1775; Ahmed b. Hanbel, 4146; Ebu Davud, 2697.

madan Medine'ye geri döndü. Bu arada kılavuz, Hz. Ömer'e: "Has'amoğullarından başka bir topluluğu bırakıp gidecek misin ki, onlar yurtlarındaki kuraklık yüzünden buraya kadar gelmiş bulunuyorlar." dedi. Hz. Ömer: "Allah Rasûlü (s.a.) bana, onlarla çarpışmayı emretmemiştir." diye karşılık verdi ve onlara dokunmadı. (2)

3— Abdullah b. Revâha Seriyyesi:

İçlerinde Abdullah b. Üneys'in de bulunduğu yahudi Yesîr b. Rizâm'a, otuz süvari ile gönderilen Abdullah b. Revâha seriyyesi.

Allah Rasûlü'ne (s.a.) Yesîr'in, Gatafanlıları toplayıp kendisiyle savaşacağı haberi ulaşmıştı. Abdullah b. Revâha komutasındaki seriyye, Hayber'de Yesîr'e gelerek: "Allah Rasûlü (s.a.) seni Hayber'e vali yapacağını bildirmek için bizi yolladı." dediler. Yesîr, yahudilerden otuz kişiyi yanına alarak yola çıktı ki, her birinin terkisinde müslümanlardan biri bulunuyordu. Yol almaya başlayıp, Karkarat-i Niyar -Hayber'e altı mildir- denilen yere geldiklerinde Yesîr, pişman olarak elini Abdullah b. Üneys'in kılıcına uzattı. Abdullah b. Üneys durumu farkederek, hemen devesini geriletti. Sonra devesinden inerek kafilenin arkasında kaldı. Bir fırsatını bulunca, Yesîr'in ayağına bir darbe indirerek kesti. Yesîr de, elindeki kayın ağacından yapılma ucu eğri sopa ile Abdullah b. Üneys'in yüzüne vurup başını beyne sirayet edecek şekilde yardı. Bunun üzerine müslümanlardan her biri önündeki Yesîr'in adamına hamle yaparak onu öldürdü. Yalnızca kaçıp yakalanmayarak onları aciz bırakan bir yahudi kurtuldu. Müslümanlardan hiç kimse ölmedi. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına geldiklerinde, Hz. Peygamber (s.a.) Abdullah b. Üneys'in başının yarığına tükürdü. O günden sonra başının yarığı ne irinlendi, ne de ölünceye kadar onu rahatsız etti. (3)

4— Beşîr b. Sa'd Seriyyesi:

Otuz kişiyle birlikte Fedek'teki Mürreoğullarına gönderilen Beşîr b. Sa'd -el Ensarî seriyyesi.

Beşîr b. Sa'd onlara gitmek üzere yola çıktı. Davar çobanlarına rastladı. Bulabildiği davar, deve ve sığırları sürüp Medine'ye doğru yol almaya başla-

2. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/249.
3. İbn Sa'd, 2/92; *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniye*, 2/170, 177; İbn Kesîr, 3/418, 419.

dı. Mürreoğulları geceleyin Beşîr b. Sa'd'a yetişip İslâm birliğini sabaha kadar oka tuttular. Beşîr ve arkadaşlarının okları tükendi, içlerinden kurtulup dönebilen döndü, şehit olanlar da şehit oldu. Beşîr olanca gücüyle çarpıştı. Mürreoğulları deve, sığır ve koyunlarıyla geri döndüler. Beşîr canını dişine takarak Fedek'e ulaştı. Fedek'te yahudilerin yanında, yaraları iyileşinceye kadar kalıp Medine'ye döndü.

5— Mürreoğullarına Gönderilen Seriyye:

Sonra Allah Rasûlü (s.a.), Cüheyne kabilesinden, Huraka üzerine bir seriyye gönderdi. Bu seriyye içerisinde Üsame b. Zeyd de bulunuyordu. Hurakalılar'a yaklaştıklarında, seriyyenin başındaki komutan, bilgi edinmek için öncüler gönderdi. Öncüler onların durumlarını ilettiklerinde, geceleyin onlara yaklaşana kadar ilerledi. Mürreoğulları, davarlarını sağıp sessizce köşelerine çekilmişlerdi. Komutan ayağa kalkıp Allah'a lâyık olduğu şekilde hamd-ü senâda bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ben size, bir olan, ortağı bulunmayan Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından sakınmanızı, bana da itaat edip, karşı gelmemenizi ve alacağım kararlarda, işimde bana aykırı davranmamanızı tavsiye ederim. Zira kendisine itaat edilmeyenin görüşü yoktur." Sonra onları düzene koyarak şöyle dedi: "Ey filan! Sen filanla, ey falan! Sen falanla arkadaş ve kardeşsin! Sizden biri, arkadaş ve kardeşini bırakmasın! Sakın ola, sizden biri döndüğünde ben ona, arkadaşın nerede diye sorduğumda, bilmiyorum demesin! Ben tekbir aldığım zaman, siz de tekbir alın!" dedi. Mücahidler, tekbir alıp kılıçlarını sıyırarak, bir tek hamle yapıp, Mürreoğullarını kuşattılar. Allah'ın kılıçları Mürreoğullarını yakalamış, onlardan diledikleri yere indiriyorlardı. O gün parolaları; "Emit! Emit! = Öldür! Öldür!" idi. Üsâme, Mürreoğullarından Mirdâs b. Nehîk adında bir adamın peşine düşmüştü. Mirdas'a yaklaşıp da kılıcıyla dokununca, Mirdas: "Lâ ilâhe illallah" dedi. Fakat yine de Üsâme onu öldürdü. Sonra mücahidler onların davar, deve, sığır ve çocuklarını alıp götürdüler. Her bir mücahide on deve veya onun karşılığı koyun düşmüştü. Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına gelip de, Üsâme'nin yaptığı haber verilince, bu durum Allah Rasûlü'ne (s.a.) çok ağır gelerek şöyle buyurdu: "Onu 'Lâ ilâhe illallah' dedikten sonra mı öldürdün?" Üsâme: "O, bunu ancak ölümden kurtulmak için söylemiştir." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Kalbini yarıp baktın mı?" dedi. Sonra Allah Rasûlü (s.a.): "Kıyamet gününde 'Lâ ilâhe illallah' sözüyle gelirse halin ne olur!" buyurdu. Allah Rasûlü bu sözü o kadar tekrar etti ki, Üsâme o gün yeni müs-

lüman olmayı temenni[4] ederek şöyle söyledi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Artık Lâ ilâhe illallah diyen bir kimseyi öldürmemek hususunda Allah'a söz veriyorum!" Allah Rasûlü: "Benden sonra da" buyurdu. Üsâme: de: "Senden sonra da" dedi.

6— Gâlib b. Abdullah Seriyyesi:

Allah Rasûlü (s.a.) Gâlib b. Abdullah el-Kelbî'yi, Kedîd'teki Mülevvahoğullarına gönderdi ve ona Mülevvahoğullarına ansızın baskın yapmasını emretti.

İbn İshak şöyle demiştir: Bana, Yakub b. Utbe, Müslim b. Abdullah el-Cühenî- Cündeb b. Mekîs el-Cühenî kanalıyla şöyle anlattı. Mekîs el-Cühenî şöyle demiştir: Ben onun seriyyesinde bulunuyordum. Yola çıktık, Kedîd'e geldiğimizde, Hâris b. Mâlik b. Bersâ el-Leysî'ye rastlayıp onu yakaladık. Kendisi: "Ben müslüman olmak için geldim." dedi. Gâlib b. Abdullah ona: "Eğer gerçekten müslüman olmak için gelmişsen, bir gün bir gece bağlanmak sana zarar vermez. Yok eğer bundan başka maksatla gelmişsen, sana karşı emniyette olmuş oluruz." deyip iple sıkıca bağlayarak, zenci bir adamcağızı başında bıraktı ve ona; "Biz senin yanına gelinceye kadar onunla kal! Eğer sana üstün gelmeye kalkışırsa, başını kes." dedi. Sonra yolumuza devam ederek Kedîd vadisine vardık ve ikindiden sonra, akşama doğru orada konakladık. Arkadaşlarım beni, gözcü olarak Mülevvahoğullarına gönderdi. Orada bulunanları rahatça görebileceğim bir tepeciğe çıktım ve yüz üstü yattım. Bu sırada daha güneş batmamıştı. Onlardan bir adam dışarı çıkarak beni tepeciğin üzerinde yüzüstü yatarken gördü ve karısına: "Şu tepeciğin üzerinde günün başında görmediğim bir karaltı görüyorum. Bir de sen bak, köpekler bazı kaplarını sürükleyip götürmüş olmasın?" dedi. Kadın baktı ve: "Hayır! Vallahi, ben bir şey göremiyorum." dedi. Adam: "Bana, yayımla birlikte okluğumdan iki ok getir." dedi. Kadın da bunları kocasına getirdi.

4. Buharî, 64/45, 87/2; Müslim, 97; Ebu Davud, 2643; Ahmed b. Hanbel, 5/207. Üsâme b. Zeyd'den. Şöyle demiştir:
"Allah Rasûlü (s.a.) bizi Huraka'ya gönderdi. Kavme bir sabah baskın yapıp, onları yenilgiye uğrattık. Ben ve Ensar'dan bir kişi, onlardan bir adama yetişip de onu kuşatınca, adam: "Lâ ilâhe illallah" dedi. Böyle söyleyince Ensardan olan şahıs, elini adamdan çekti. Ben mızrağımı ona sapladım ve onu öldürdüm. Medine'ye dönüp te bu haber Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaşınca: "Ey Üsâme! Onu 'lâ ilâhe illallah' dedikten sonra mı öldürdün?!" buyurdu. Ben de: "O, bunu ölümden kurtulmak için söyledi" dedim. Bu sözü o kadar tekrar etti ki, ben keşke bu günden önce müslüman olmamış olsaydım, diye temenni ettim."

Adam bana bir ok atarak böğrüme sapladı. Oku çıkarıp yere bıraktım, hiç hareket etmedim. Sonra bana bir ok daha attı ve onu da omuzumun başına sapladı. Onu da çıkarıp yere koydum ve hareket etmedim. Adam karısına: "Vallahi! Oklarım onu karıştırdı. Eğer bir gözcü olsaydı hareket ederdi. Sabaha çıkınca oklarımı bul, al, getir! Köpekler onları dişleriyle çiğnemesin!" dedi. Mekîs el-Cühenî şöyle devam eder: Onları bir müddet kendi hallerine bıraktık. Akşam olup develeri gelmiş, onların sütlerini sağıp, evlerine çekilmişler ve gecenin zifiri karanlığı gitmişti. Onlara âni bir baskın yapıp bizimle çarpışanları öldürdük. Deve ve sığırları sürerek oradan geri döndük. Onlardan biri imdat istemek için kabilelerine doğru gitti. Süratle çıkarak Hâris b. Mâlik ve arkadaşına uğradık. Onları yanımıza aldık. İmdada gelenler bize doğru gelmeye başladı. Kendilerine karşı koyamayacağımız kadar çok insan geldi. Onlarla aramızda sadece Kudeyd vadisi kalmıştı. Allah Azze ve Celle kendi katından bir sel gönderdi. Vallahi bundan önce hiç böyle yağmur görmemiştik. Hiç kimsenin geçemeyeceği şekilde sel geldi. Onlardan hiçbir kimsenin seli geçemeyip, sadece durup bize baktıklarını gördüm. Biz vadiyi geçip süratle ilerleyerek Müşellel tepesine sığınmıştık. Sonra tepeden inerek ellerimizdekilerle onları aciz bıraktık. [5]

Bu seriyyenin, bundan önce anlatılan seriyye olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir.

7— Beşîr b. Sa'd Seriyyesi:

Hz. Peygamber'in (s.a.) Hayber'e gönderdiği kılavuzu Huseyl b. Nüveyre Medine'ye gelmişti. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Arkanda bıraktığın yerlerden ne haber?" diye sordu. Huseyl şöyle dedi: "Yemen, Gatafan ve Hayyan kabilelerini toplanmış vaziyette bıraktım. Uyeyne onlara; siz mi bizim yanımıza gelirsiniz yoksa biz mi sizin yanınıza varalım diye haber salmış; onlar da, sen bizim yanımıza gel diye haber göndermişler. Bunlar, seni veya etrafındakilerden bazılarını öldürmek istiyorlar."

Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'i çağırarak durumu onlara anlattı. Her ikisi de: "Beşîr b. Sa'd'ı gönder." dediler.

5. İbn Hişâm, 2/609, 610: İbn İshak'tan. Ahmed b. Hanbel, 3/467, 468; Ebu Davud (2678) özet olarak "Onu iple bağladık" sözüne kadar rivayet etmiştir. Müslim b. Abdullah el-Cühenî dışındaki râvileri sikadır. Abdullah el-Cühenî'yi, İbn Hibbân'ın dışındakiler sika görmemişlerdir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/202, 203) "Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel ve Taberanî rivayet etmiş ve râvileri sikadır." demiştir İbn İshak, Taberânî rivayetinde, haberi işittiğini açıkça belirten ifade kullanmıştır.

Allah Rasûlü (s.a.) Beşîr b. Sa'd'ı, bir sancak bağlayıp üç yüz kişiyle birlikte yolladı. Geceleri yürüyüp gündüzleri gizlenmelerini onlara emretti. Onlarla beraber Huseyl de kılavuz olarak sefere katıldı. Geceleri yürüyüp gündüzleri saklanarak Hayber'in altlarına kadar geldiler. Düşmanlara iyice yaklaşıp yaylıma bırakılan hayvanlarına baskın yaptılar. Bu haber onlara ulaşınca sağa sola dağıldılar. Beşîr b. Sa'd, arkadaşlarıyla çıkıp bunların konak yerlerine geldi, fakat orada hiçbir kimseyi bulamadı; elde ettikleri hayvanlarla geri döndüler. Selah denilen yere geldiklerinde, Uyeyne'nin casusuna rastlayıp onu öldürdüler. Sonra Uyeyne'nin topluluğuna rastladılar. Uyeyne onlardan haberdar değildi. Birbirleriyle uzaktan uzağa çarpışmaya giriştiler. Uyeyne'nin topluluğu bozuldu. Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabı onların peşine düşerek iki kişiyi yakaladılar. Mücahidler bu kişileri Hz. Peygamber'e (s.a.) getirince ikisi de müslüman oldular. Allah Rasûlü (s.a.) de onları serbest bıraktı. [6]

Hâris b. Avf, Uyeyne'ye, bozguna uğramış ve atı kendisini dört nala götürürken: "Dur!" diye seslendi. Uyeyne: "Duramam. Arkamdan takip ediliyorum" diye karşılık verdi. Hâris, Uyeyne'ye: "Senin hâlâ durum ve tutumunu göz önüne alıp düşünmek zamanın gelmedi mi? Muhammed, memleketler fethedip duruyor. Sen ise başka şeyler üzerinde duruyorsun." dedi. Hâris şöyle demiştir: Güneşin zevalinden geceye kadar orada bekledim, fakat hiçbir kimseyi göremedim. Onu da aramadılar. Ancak onun kalbine bir korku düşmüştü.

8— İbn Ebî Hadred el-Eslemî Seriyyesi:

Allah Rasûlü (s.a.), İbn Ebî Hadred el-Eslemî'yi bir seriyye ile gönderdi. İbn İshak kıssayı şöyle anlatmıştır: Cüşem b. Muâviye kabilesinden Kays b. Rifâa veya Rifâa b. Kays adında bir adam büyük bir toplulukla gelerek Kayslıları, Allah Rasûlü'ne (s.a.) karşı savaş açmak üzere toplamak maksadıyla Gâbe'de konakladı. Bu adam Cüşemliler içerisinde isim ve şeref sahibi bir kimseydi. İbn Ebî Hadred el-Eslemî devamla şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.), benimle birlikte müslümanlardan iki kişiyi daha çağırarak: "Gidip şu adam hakkında haber ve bilgi getirin" diye emir verdi. Bize, son derece zayıflamış, arık bir deve verilerek içimizden biri deveye bindirildi. Vallahi, deve zayıflığından dolayı arkadaşımızı kaldıramayınca bazı adamlar devenin arkasından düşmemesi için elleriyle dayandılar, nihayet deve kalktı. Neredeyse kalkamayacaktı. Allah Rasûlü (s.a.): "Bununla idare edin!" buyurdu. Ok

6. İbn Sa'd, 2/120; *Şerhu'l-Mevâhibi Ledüniyye*, 2/252.

ve kılıçtan ibaret silahlarımızla yola çıktık. Güneşin batmasına yakın, konaklamış topluluğa yaklaştığımızda ben bir köşede gizlendim ve iki arkadaşıma da oymağın diğer tarafında gizlenmelerini söyleyerek; benim, askerin etrafında tekbir alıp sesimi yükselttiğimi duyunca, siz de benimle birlikte tekbir alıp sesinizi yükseltin, diye emrettim. Vallahi, bizler bu şekilde bir gaflet anı yakalamayı veya herhangi bir şey görmeyi beklerken gece bizi bürümüş ve gecenin karanlığı yok olup sabah yaklaşmıştı. Oymağın hayvanlarını otlatmak için bu taraflara gönderilmiş bir çobanları vardı. O gün yanlarına gelmekte gecikmiş ve onun hakkında korkuya kapılmaya başlamışlardı. Arkadaşları Rifâa b. Kays kalkıp kılıcını alarak boynuna astı ve: "Vallahi, bu çobanımızın peşinden gideceğim. Vallahi herhalde başına bir kötülük gelmiştir." dedi. Yanında bulunanlardan birkaç kişi de: "Vallahi gidemezsin. Senin yerine biz gideriz." dediler. Rifâa: "Vallahi benden başka kimse gitmeyecek?" deyince, "Bizler de seninle beraber geleceğiz." dediler. Kays: "Vallahi, içinizden kimse peşimden gelmesin!" diyerek çıktı ve benim bulunduğum yere doğru gelmeye başladı. Bir fırsatını bulunca ona bir ok attım ve kalbine sapladım. Vallahi hiç konuşamadı. Derhal üstüne atlayıp kafasını uçurdum. Sonra tekbir alarak askerin tarafına bağırmaya başladım. Benimle birlikte iki arkadaşım da tekbir alıp bağırmaya başladılar. Vallahi orada bulunan topluluk, güçleri yettiğince kadın ve çocuklarını kurtarmak için, yanındakine dikket et, yanındakine dikkat et diye bağırmaktan başka bir şey yapmadılar. Yanlarında mallarından hafif olanları götürebildiler. Çok sayıda deve ve koyun sürüp götürdük. Bu deve ve koyunları Allah Rasûlü'ne (s.a.), getirdik. Rifâa'nın kellesini de yanımda taşıyıp getirmiştim. Allah Rasûlü (s.a.) mehir olarak kullanmam için bu develerden on üçünü bana verdi. Âilemi yanıma topladım. O zaman kabilemden bir kadınla evlenmiştim. Ona iki yüz dirhem mehir verecektim. Evlenmeme yardım etmesini isteyerek Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldiğimde bana: "Vallahi, yanımda sana yardım edebileceğim bir şey yok." demişti. Bunun üzerine günlerce bekledim... Sonra İbn Ebî Hadred bu seriyyeyi anlatmıştır. (7)

9— İdam'a Gönderilen Seriyye:

Allah Rasûlü (s.a.), içlerinde Ebu Katâde ve Muhallim b. Cessâme'nin de bulunduğu müslümanlardan teşekkül eden bir seriyyeyi İdam'a gönderdi. Âmir b. Azbat el-Eşcaî, yanında kendisine ait bazı eşyaları ve bir süt tulumuyla devesi üzerinde müslümanların yanına uğrayıp İslâm'a uygun bir şe-

7. İbn Hişâm, 2/629-630.

kilde selâm verdi. Fakat müslümanlar selâmını almadılar. Muhallim b. Cessâme, aralarındaki bir sürtüşmeden dolayı Âmir'in üzerine hücum ederek onu öldürdü, devesini ve eşyalarını aldı. Medine'ye Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına geldiklerinde O'na durumu anlattılar. Haklarında şu âyet indi: "Ey iman edenler! Allah yoluna koyulduğunuz zaman iyice araştırın. Size selâm verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek, 'Sen mü'min değilsin' demeyin. Çünkü Allah katında birçok ganimetler vardır. Önceden siz de öyleydiniz. Allah size lutfetti. O halde iyice araştırıp anlayın. Şüphesiz ki Allah işlediklerinizden haberdardır." (8) Medine'ye gelip bu durum Allah Rasûlü'ne (s.a.) haber verilince Muhallim'e: "Onu, Allah'a iman ettim, dedikten sonra mı öldürdün?" diye çıkıştı. (9)

Hayber'in fethedildiği sene Kays kabilesinin reisi olan Uyeyne b. Bedr, Âmir b. Azbat el-Eşcaî'nin diyetini talep için Allah Rasûlü'ne (s.a.) geldi. Hındif kabilesinin reisi olan Akra' b. Hâbis ise Muhallim'den diyet alınmasını engellemeye çalışıyordu. Allah Rasûlü (s.a.), Âmir'in kabilesine: "Sizler bizden şimdi elli deve, Medine'ye döndüğümüz zaman da elli deve almaya razı olmaz mısınız?" diye teklifte bulundu. Uyeyne b. Bedr ise: "Vallahi, benim kadınlarıma tattırdığı acıyı Huraka kabilesinden olan onun kadınlarına da tattırmadıkça onu bırakmam." diye karşılık verdi. Bunu söyleyip durdu. Ama sonunda diyete razı oldular. Müslümanlar, Muhallim'i bağışlaması için Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına getirdiler. Muhallim, Allah Rasûlü'nün (s.a.) huzurunda durunca Hz. Peygamber (s.a.): "Allah'ım, Muhallim'i bağışlama!" diye beddua etti ve bunu üç kere tekrarladı. Muhallim ayağa kalktığında gözyaşlarını elbisesinin ucuyla siliyordu. (10)

İbn İshak şöyle demiştir: Muhallim'in kabilesi, bundan sonra Allah Rasûlü'nün (s.a.) onu bağışladığını iddia etmişlerdir. İbn İshak devamla şöyle der: Bana Ebu'n-Nadr Sâlim şöyle anlattı: Âmir'in kavmi diyeti kabul etmediler. Akra' b. Hâbis kalkıp gitti ve onlarla başbaşa kalınca: "Ey Kayslılar! Allah Rasûlü (s.a.) size, kendisiyle insanları barıştırmak için sizin terkettiğiniz öldürülen bir adamı istedi. Siz de Allah Rasûlü'nün (s.a.), insanların ara-

---

8. Nisâ, 4/94.
9. Ahmed b. Hanbel, 6/11; İbn Hişâm, 2/626-627. Râvileri sikadır. Süyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*'da (2/199-200) hadisi nakledip İbn Sa'd, İbn Ebî Şeybe, İbn Cerîr, Taberânî, İbnü'l-Münzır, İbn Ebî Hâtim, Ebu Nuaym ve Beyhakî'nin (*Delâil*'inde, Abdullah b. Ebî Hadred el-Eslemî'den) de rivayet ettiklerini ilâve etmiştir. Heysemî, *Memau'z-Zevâid*'de (7/8) rivayet edip "Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Taberânî rivayet etmiştir. Râvileri sikadır" demiştir.
10. İbn Hişâm, 2/627; Ebu Davud, 4503; İbn Mâce, 2625; Ahmed b. Hanbel, 5/112. Ziyad b. Sa'd b. Dumeyre dışındaki râvileri güvenilir (sika) kimselerdir. Ziyad'ı, İbn Hibbân'dan başkası güvenilir bulmamıştır.

sını barıştırmasını engellediniz. Peki Allah Rasûlü (s.a.) size kızıp da O'nun kızmasından ötürü Allah'ın gazabına uğramayacağınızdan veya size lânet edip de O'nun lâneti üzerine Allah'ın da size lânet etmeyeceğinden emin misiniz?! Vallahi, ya onu Allah Rasûlü'ne (s.a.) teslim edersiniz ya da Temimoğullarından, hepsi de öldürülenin kesinlikle namaz kılmadığına şahitlik eden elli kişi getirir ve öldürülenin kanını heder ederim." dedi. Böyle söyleyince Âmir'in kabilesi diyeti almayı kabul etti. [11]

10— Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî Seriyyesi:

Sahihayn'da Saîd b. Cübeyr'in rivayetine göre İbn Abbas şöyle demiştir: "Allah Teâlâ'nın, 'Ey iman edenler; Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan emir sahibine itaat edin....'[12] âyeti Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî hakkında inmiştir. Allah Rasûlü (s.a.), kendisini bir seriyye ile göndermişti." [13]

Yine *Sahihayn*'da A'meş -Saîd b. Ubeyde- Ebu Abdurrahman es-Sülemî kanalıyla gelen bir hadiste Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) Ensar'dan bir adamı, gönderdiği bir seriyyeye komutan tayin etti. Seriyyede bulunanlara da komutanı dinleyip itaat etmelerini emrederek onları gönderdi. Derken bir şeyden ötürü bu komutanı kızdırdılar. O da: "Bana odun toplayın" dedi. Hemen topladılar. Sonra: "Bir ateş yakın" dedi, yaktılar. Bundan sonra: "Allah Rasûlü (s.a.) size, beni dinleyip itaat etmenizi emretmedi mi?" dedi. Onlar da: "Evet emretti" dediler. Komutan: "Öyleyse bu ateşe girin!" dedi. Bunun üzerine birbirlerine bakışarak: "Biz Allah Rasûlü'ne (s.a.) ateşten kurtulmak için sığındık" dediler. Nihayet komutanın öfkesi geçti ve ateş söndürüldü. Allah Rasûlü'nün (s.a.) yanına geldiklerinde bu olayı anlattılar. Allah Rasûlü (s.a.): "Eğer ateşe girselerdi bir daha ondan çıkamazlardı. İtaat ancak meşru olan şeyler hususundadır." buyurdu. [14] Bu komutan Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'dir. [15]

11. İbn Hişâm, 2/628-629.
12. Nisâ, 4/59.
13. Buharî, 65/4 (11); Müslim, 1834; Ebu Davud, 2624; Tirmizî, 1672; Nesâî, 7/154, 155; İbn Cerîr, 9858; Ahmed b. Hanbel, 3124; İbn Abbas'dan.
14. Buharî, 64/59, 93/4; Müslim, 1840; Ahmed b. Hanbel, 1/82, 124.
15. Bunu rivayetinde Ahmed b. Hanbel açıkça belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel, 3/67; İbn Mâce, (2863) Ömer b. Hakem b. Sevbân kanalıyla Ebu Saîd el-Hudrî'den naklediyor: "Allah Rasûlü (s.a.) Alkame b. Mücezziz'i bir ordunun başında gönderdi ki ben de o ordu içerisindeydim. Savaşacağımız yere vardığımızda veya henüz yolun bir yerine geldiğimizde ordudan bir gruba izin verdi ve başlarına da Abdullah b. Huzâfe b. Kays es-

Soru: Eğer ateşe girmiş olsalardı, yanlış te'vilde bulunarak kendi zanlarına göre Allah'a ve Rasûlü'ne itaat için girmiş olacaklardı. Öyle olunca nasıl olur da ebedî ateşte kalırlar?

Cevap: Çünkü kendilerini ateşe atmak günah olduğundan, eğer bunu işlemiş olsalardı intihar etmiş olurlardı. Seriyyede bulunanlar, kendilerini ateşe atmanın bir itaat, bir Allah'a yaklaşma ameli mi yoksa günah mı olduğunu düşünmeksizin hemen ateşe girmeye karar verselerdi, böyle yapmakla, kendilerine haram kılınmış olan bir şeyi yapmaya kalkışmış olurlardı ki, bu hususta ülü'l-emr'e itaat etmek caiz değildir. Halbuki, yaratana isyan olan bir hususta yaratılana itaat olunmaz. Böyle olunca, kendilerine ateşe girmeyi emredene itaat etmeleri Allah'a ve Rasûlü'ne isyan olacağından, bu itaat azab görmelerine sebep teşkil edecekti. Çünkü bu itaat, masiyetin ta kendisidir. Eğer ateşe girselerdi, ülü'l-emr'e itaat etmiş olsalar bile Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden kimseler olacaklardı. Ülü'l-emr'e itaatleri Allah'a ve Rasûlü'ne karşı yapılan isyanı ortadan kaldırmayacaktı. Çünkü onlar, kendini öldürenin azaba müstehak olduğunu ve Allah'ın kendilerine bunu yasakladığını biliyorlardı. Dolayısıyla, meşrû olan şeyler haricinde kendisine itaat edilmesi vacip olmayan kimseye itaat için bu yasağı çiğnemeye hakları yoktur.

Ülü'l-emr'e itaat için kendisine azap eden kimsenin hükmü bu olduğuna göre, yine ülü'l-emr'e itaat maksadıyla, eziyet edilmesi caiz olmayan başka bir müslümana azab eden kimsenin hali ne olur!

Hem adı geçen sahabiler eğer ateşe girselerdi, bu ateşe girmekle Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmeyi kasdetmelerine rağmen ateşten çıkamayacaklarına göre, kendisini dünyevî arzu ve endişe caiz olmayan itaate sevkeden kimsenin hali ne olur!

Bu kişiler eğer ateşe girselerdi, komutana itaat etmeyi kasdetmiş olup bunun da Allah'a ve Rasûlü'ne bir itaat olduğunu zannetmelerine rağmen ateşten çıkamayacaklarına göre, şeytanın kardeşleri olan ve bazı bilgisiz kimseleri, bunun Hz. Halil İbrahim'in bir mirası olduğu ve ateşin Hz. İbrahim'e karşı olduğu gibi kendilerine karşı da soğuk ve selâmet olacağı şeklinde bir şüphe-

---

Sehmî'yi komutan tayin etti. Abdullah b. Huzâfe, Bedir savaşına katılanlardandı ve kendisinde biraz şakacılık vardı..." Senedi kuvvetlidir. İbn Huzeyme, İbn Hibbân (1552) ve Hâkim (3/630, 631) hadisi sahih görmüşlerdir. Bu hadisten çıkarılan bazı hükümler: Komutanın öfke halinde verdiği hüküm, şeriata aykırı düşmedikçe geçerli olur. Kayıt ve şartla sınırlandırılmayan (mutlak) emir bütün halleri kapsamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) onlara, komutana itaat etmelerini emretti; onlar da bunu bütün hallere, hatta öfke haline ve bir günahı emir haline hamlettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) onlara, kendisine itaat edilmesini içeren emrin, günah olmayan şeylere mahsus olduğunu beyan etti.

ye düşürüp ve insanların akıllarını karıştırıp ateşe girenlerin halleri ne olur! Bunların en hayırlısı, ateşe rahmanî bir halle girdiği zannına kapılan aklı karıştırılmış kimsedir. Oysa oraya şeytanî bir halle girmiştir. Bunu bilmeyince bu kişi melbusûn aleyh (hakikat kendisine karşı karıştırılan) dir. Eğer bunu bilirse bu kişi de şeytanın dostlarından olmasına rağmen, kendisinin Rahman'ın dostlarından olduğu yolunda insanları şüpheye düşüren, onların akıllarını karıştıran, bir mülebbistir. Bunların çoğu ateşe şaşırtıcı bir hareket ve insanın gözünü bağlayan hillerle girerler. Bunlar dünyada ateşe girmeleri hususunda üç sınıftırlar: 1) Hakikat kendisine karıştırılan, 2) Hakikati karıştıran, 3) Hile yapan. Ahiret ateşi ise azab verme bakımından daha şiddetli ve daha devamlıdır.

E) UMRETÜ'L-KAZÂ

1— Umretü'l-Kazâ:

Nâfi' şöyle demiştir: Kazâ umresi hicrî 7. yılın Zilkâde ayında gerçekleşmiştir. Süleyman et-Teymî de şöyle demiştir: Allah Rasûlü (s.a.) Hayber'den Medine'ye dönünce, bir takım serriyyeler gönderdi. Zilkâde ayı girinceye kadar Medine'de kaldı. Sonra, ashaba kaza umresi için çıkılacağını ilan etti.

Musa b. Ukbe ise şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.) Hudeyebiye yılından bir sonraki yıl, hıcrî 7. senenin Zilkâde ayında umre yapmak üzere yola çıkmıştır. Bu ay, müşriklerin kendisini Mescid-i Haram'a gitmekten engelledikleri aydır. Ye'cüc denilen yere geldiklerinde bütün silahları kalkan, deri korunak, ok ve mızrakları bıraktı. Müslümanlar Mekke'ye, yolcu silahı olan kılıçlarıyla girdiler. Allah Rasûlü (s.a.) Câfer b. Ebî Tâlib'i önden, Hâris b. Hazn el-Âmirî'nin kızı Meymûne'ye göndererek, Meymûne'yi kendisine istetti. Meymûne evlendirme işini, Abbas b. Abdulmuttalib'e havale etti. Meymûne'nin kardeşi Ümmü'l-Fazl, Abbas'ın karısıydı. Abbas da Meymûne'yi, Allah Rasûlü'yle (s.a.) evlendirdi. Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'ye geldiğinde ashabına, müşriklerin sabır ve kuvvetlerini görmeleri için: "Omuzlarınızı açın, tavaf esnasında hızla yürüyün!" diye emretti. [1] Kendisi de gücünün yettiği

1. Ahmed b. Hanbel, 1/306. İbn Abbas'tan: Kureyşliler, Muhammed ve ashabını Yesrib'in (Medine) sıtması zayıflatmıştır, demişlerdi. Allah Rasûlü (s.a.) umre yaptığı yılda Mekke'ye gelince, ashabına: "Müşriklerin kuvvetinizi görmesi için, Kâbe'yi tavaf ederken üç turda remel yapınız" buyurdu. Müslümanlar remel yapınca, Kureyşliler birbirlerine: Yesrib'in sıtması onları zayıflatmamış, diyerek hayretlerini gizleyememişlerdir. İsnadı sahihtir. Buharî 64/43; Müslim, 1266.

ölçüde müşriklere güçlü görünüyordu. Allah Rasûlü (s.a.) ve müslümanlar Kâbe'yi tavaf ederlerken, Mekke halkından erkek, kadın ve çocuklar da durmuş, Allah Rasûlü'nü (s.a.) ve ashabını seyrediyorlardı. Bu arada Abdullah b. Revaha da, kılıcını kuşanmış bir vaziyette Allah Rasûlü'nün (s.a.) önünde şiir söyleyerek şöyle diyordu:

خَلُّوا بَنِي الكُفَّارِ عَنْ سَبِيلِهِ قَدْ أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ فِي تَنْزِيلِهِ
فِي صُحُفٍ تُتْلَى عَلَى رَسُولِهِ يَا رَبِّ إِنِّي مُؤْمِنٌ بِقِيلِهِ
إِنِّي رَأَيْتُ الحَقَّ فِي قَبُولِهِ اليَوْمَ نَضْرِبْكُمْ عَلَى تَأْوِيلِهِ
ضَرْباً يُزِيلُ الهَامَ عَنْ مَقِيلِهِ وَيُذْهِلُ الخَلِيلَ عَنْ خَلِيلِهِ

"Ey kâfir oğulları! Çekilin, Allah Rasûlü'nün yolundan. Rahman olan Allah, Tenzîl'inde,

Rasûlü'ne okunan sahifelerde indirmiştir ki: Ey Rabbim! Ben, O'nun sözlerine inanıyorum!

Doğruyu O'nu kabul etmekte buldum! Ey kâfirler bugün sizi, O'nun emir ve tevili üzere,

Başları omuz ve gövdelerden ayıran, dosta dostunu unutturan bir ölümle öldürürüz!" (2)

2— Hz. Peygamber'in (s.a.) Meymûne ile Evlenmesi

Müşrik erkeklerden bir grup kin ve öfkelerinden dolayı, Allah Rasûlü'nü (s.a.) seyretmeyi hoş görmeyerek uzaklaştılar. Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'de üç gün kaldı. Dördüncü günün sabahında, Allah Rasûlü (s.a.) Ensâr'ın meclisinde Sa'd b. Ubâde ile konuşurken, Süheyl b. Amr ve Huveytıb b. Abdüluzzâ, kendisine gelerek Huveytıb bağıra bağıra: "Allah aşkına! Toprağımızdan çıkıp gideceksin diye anlaşma yapmadık mı? Bak işte, üç gün geçmiştir!" dedi. Sa'd b. Ubâde kızarak: "Ey anası ölesice! Yalan söyledin! Burası ne senin, ne de babalarının toprağıdır. Vallahi çıkmayız!" dedi. Allah Rasûlü (s.a.) Huveytıb veya Süheyl'den birisini çağırıp: "Sizden bir ka-

2. İbn Hişâm, 2/271. İbn İshak: "Bana Abdullah b. Ebu Bekr bu hâdiseyi mürsel olarak rivayet etti" demiştir. İbn Hacer'in *(Fethu'l-Bârî,* 7/384) dediği gibi, Abdürrezzak bu olayı, Enes'den iki sahih senedle rivayet etmiştir.

dını nikâhladım. Onunla zifafa girene kadar burada kalmam size ne zarar verebilir? Bizler sofra kuracağız. Sizler de bizimle beraber yersiniz." dedi. Müşrikler ısrarla: "Allah aşkına! Seninle yaptığımız anlaşma sadece bizden ayrılıp gitmendi." dediler. Allah Rasûlü (s.a.) Ebu Râfi'e göç için halkı çağırmasını emretti. Allah Rasûlü (s.a.) devesine binerek Serif vadisinde konaklayıp orada kaldı. Ebu Râfi'i, akşamleyin Meymûne'yi getirmesi için geride bıraktı. Meymûne ve beraberindekiler gelene kadar kendisi Serif'te kaldı. Ebu Râfi ve beraberindekiler yolda, müşriklerin ayak takımı ve çocuklarından eziyet ve zahmet gördüler. Allah Rasûlü (s.a.), Meymûne ile Serif'te zifafa girdi. [3] Sonra Serif'ten ayrılarak Medine'ye geldi. Allah Teâlâ, daha sonra Meymûne'nin kabrinin, Allah Rasûlü'nün kendisiyle zifafa girdiği Serif'te olmasını takdir etmiştir.

İbn Abbas'ın: "Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile ihramlı iken nikâh yapıp, ihramdan çıktıktan sonra zifafa girmiştir." [4] sözü, düzeltilen sözlerinden olup onun bir yanılgısı sayılmıştır. Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "Meymûne her ne kadar teyzesi de olsa, İbn Abbas yanılmıştır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile, ihramdan çıktıktan sonra evlenmiştir." Bunu Buhari rivayet etmiştir. [5]

Yezîd b. el-Asamm, Meymûne'den şöyle rivayet etmiştir: "Allah Rasûlü (s.a.) benimle Serif'te, ikimiz de ihramlı değilken evlendi." Hadisi Müslim rivayet etmiştir. [6]

Ebu Râfi' de şöyle der: "Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile, ihramlı değilken nikâh yaptı ve zifafa girdi. Ben de aralarında elçi idim." Bu, Ebu Râfi'den sahih olarak gelmiştir. [7]

Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "Şu, Abdullah b. Abbas, Allah Rasûlü'nün (s.a.), Meymûne'yi ihramda iken nikâhladığını iddia ediyor. Halbuki Allah Rasûlü (s.a.) Mekke'ye gelmiş, ihramdan çıkma ile nikâh işi birlikte olmuştur. Bu durum İbn Abbas'ın karıştırmasına sebep olmuştur."

---

3. İbn Hişâm, 2/372; İbn Sa'd, 2/120, 123; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/253, 263.
4. Buharî, 64/43, 67/30; Müslim, 1410; Ebu Davud, 1844; Tirmizî, 842; Nesâî, 5/191.
5. Saîd b. Müseyyeb'in hadisi Buharî'de yoktur. Bu hadis Ebu Davud (1845) ve Beyhakî'de vardır.
6. Müslim, 1411; Ebu Davud, 1843; İbn Mâce 1964; Ahmed b. Hanbel, 6/333, 335.
7. Ahmed b. Hanbel, 6/393; Tirmizî, 841. Hammâd b. Zeyd -Matar el-Varrâk-Rebîa-Süleyman b. Yesâr- Ebu Râfi' kanalıyla rivayet etmiş ve: "Bu hadis hasendir. Hammâd b. Zeyd'den başka, bu hadisi Matar el-Varrâk'a isnâd ederek rivayet eden bir kimseyi bilmiyoruz. Matar el-Varrâk ise hadisi delil olmayan birisidir." demiştir. Ebu Ömer İbn Abdilber'in Süleyman b. Yesâr'la Ebu Râfi' arasında kopukluk bulunduğunu söylemesine rağmen İmam Mâlik, Süleyman b. Yesâr'dan hadisi mürsel olarak rivayet etmiştir ki, Mâlik, Matar el-Varrâk'dan daha iyi hafızaya sahip biridir.

"Allah Rasûlü (s.a.), Meymûne ile ihrama girmeden önce evlenmiştir" de denilmiştir. Fakat bu söz götürür. Ancak Allah Rasûlü'nün (s.a.), Meymûne ile evlenme hususunda ihrama girmeden önce, (Ebu Râfi'i) vekil tayin ettiğinde şüphe yoktur. Sanırım, Şâfiî bunu bir görüş olarak zikretmiştir.

Şu halde bu hususta üç görüş vardır:

1— Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile, Umre ihramından çıktıktan sonra, ihramsız halde iken evlenmiştir. Bu görüş bizzat Meymûne'nin kendisinin, Meymûne ile Allah Rasûlü (s.a.) arasında elçilik görevi yapan Ebu Râfi'in, Saîd b. Müseyyeb ve nakil ehlinin cumhûrunun görüşüdür.

2— Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile ihramda iken evlenmiştir. Bu, İbn Abbas'ın[8], Kûfelilerin ve bir cemaatın görüşüdür.

3— Allah Rasûlü (s.a.) Meymûne ile ihrama girmeden önce evlenmiştir.

İbn Abbas'ın, "Allah Rasûlü, Meymûne ile ihramlı iken evlendi" sözü, ihramlı halde değil, haram ayda evlendi şeklinde yorumlanmıştır. Demişlerdir ki: Birisi ihram bağladığı zaman: "Ahrame'r-racülü = Adam ihrama girdi" denilir. Kişinin kendisi ihramsız da olsa haram aya girdiğinde yine "Ahrame" fiili kullanılır. Nitekim şâirin şu beyti buna delildir:

قَتَلُوا ابنَ عَفَّانَ الخَلِيفَةَ مُحْرِماً وَدَعاً فَلَمْ أَرَ مِثْلَهُ مَقْتُولاً

"Halife İbn Affân'ı haram aya girmiş ve kötülüklerden sakınır bir halde iken öldürdüler.

Onun gibi öldürülen bir kimseyi daha görmedim!"

Şüphesiz, İbn Affân'ı (Hz. Osman) Medine'de, haram ayda ve ihramlı değilken öldürmüşlerdir. [9]

Müslim, *Sahih*'inde Hz. Osman'ın (r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: "Allah Rasûlü'nün (s.a.) şöyle dediğini işittim: İhramda olan bir kimse ne nikâh yapabilir, ne nikâhlanabilir, ne de dünür olabilir." [10] Eğer burada söz ve fiilin çelişmesi düşünülecek olursa, şüphesiz sözün takdim edilmesi gerekir. Çünkü fiil, beraat-i asliyyeye uygundur. Söz ise, beraat-i asliyyeyi olduğu halden başka hale çevirendir. Dolayısıyla söz, beraat-i asliyyenin hükmünü kaldırır. Hükümlerin konmasındaki kaideye uygun olan da budur. Şayet fiil, söze

8. *Fethu'l-Bârî*, 9/143. Bu hususta, İbn Abbas hadisinin bir benzeri, Hz. Âişe ve Ebu Hureyre kanalıyla sahih olarak gelmiştir.
9. İbn Hibbân da bu te'vîle meyletmiş ve bunu *Sahih*'inde kesin kabul etmiştir.
10. Müslim, 1409; Tirmizî, 840; Ebu Davud, 1841; Nesâî, 5/292; İbn Mâce, 1966.

tercih edilecek olursa, söz beraat-i asliyyenin gerektirdiği şeyi kaldırdığı halde, bu sefer fiil, sözün gerektirdiği hükmü kaldırır. O zaman da hükmün iki sefer değişmesi gerekir ki, bu, hükümlerin konmasında gözetilen kaideye aykırıdır. Allah en iyi bilendir!

3— Hz. Hamza'nın Kızının Hidânesi:

Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'den ayrılmak istediğinde, Hz. Hamza'nın kızı onların peşine düşerek: "Ey amca! Ey amca!" diye bağırmaya başladı. Hz. Ali (r.a.) çocuğu alıp elinden tuttu ve Hz. Fâtıma'ya: "Amcanın kızı yanında kalsın!" dedi. Hz. Fâtıma da çocuğu alarak devesine bindirdi. Hz. Ali, Hz. Zeyd ve Hz. Câfer çocuğun konukluğu hakkında tartıştılar. Hz. Ali: "Onu ben aldım. O benim amcamın kızıdır" dedi. Hz. Câfer: "Benim de amcamın kızıdır ve teyzesi karımdır" dedi. Hz. Zeyd de: "Kardeşimin kızıdır." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) çocuğun teyzesine verilmesine hükmetti ve: "Teyze, anne yerindedir." buyurdu. Hz. Ali'ye: "Ey Ali! Sen bendensin, ben de sendenim", Hz. Câfer'e: "Ey Câfer! Sen yaratılış ve huyca bana en çok benzeyensin", Hz. Zeyd'e de: "Ey Zeyd! Sen de bizim kardeşimiz ve dostumuzsun." buyurdu. Rivayetin sıhhatinde ittifak edilmiştir. [11]

Bu kıssada fıkhî bakımdan şu hükümler vardır:

Hidâne [12] hususunda teyze, anne ve babadan sonra diğer akrabalara tercih edilir.

Hidâne hakkına sahip bir kadının çocuğun bir yakınıyla evlenmesi, onun hidâne yetkisini düşürmez. İmam Ahmed b. Hanbel (r.h.), kendisinden gelen bir rivayette, hidâne hakkına sahip olan kadının evlenmesinin özellikle kız çocuğu hakkında hidâne yetkisini ortadan kaldırmayacağını belirterek, Hamza'nın bu kızı hakkında cereyan eden hadiseyi delil göstermiştir. Amca oğlu, çocuğun mahremi (evlenmesi yasak olan kişi) olmadığından, bu hususta amca oğlu ile yabancı birisini ayırt etmemiş ve: "Hidâne hakına sahip kadının evlenmesi kız çocuğu hakkında hidane yetkisini ortadan kaldırmaz." demiştir. Hasan el-Basrî de: "Hidâne hakkına sahip kadının evlenmesi, çocuk ister erkek ister kız olsun, hidâne yetkisini ortadan kaldırmaz." demiştir. Hidâne yetkisinin nikâhla ortadan kalkıp kalkmadığı konusunda dört görüş ortaya atılmıştır:

---

11. Buharî, 26/3, 53/6; Ebu Dâvud, 2278.
12. *Hidâne:* Anne veya akrabadan herhangi bir kadın veya erkeğin bir çocuğu himayesi altına alarak, koruma ve terbiye etmesine denir.

1— Hidâne, çocuk ister erkek, ister kız olsun nikâhla ortadan kalkar. Bu, İmam Mâlik, Şâfiî, Ebu Hanife ve kendisinden gelen bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'in kanaatidir.

2— Hiçbir halde ortadan kalkmaz. Bu, Hasan el-Basrî ile İbn Hazm'ın görüşüdür.

3— Eğer çocuk kız ise hidâne yetkisi düşmez, erkekse düşer. Bu Ahmed b. Hanbel'den (r.h.) gelen bir başka rivayettir. Mühennâ'nın rivayetine göre ise şöyle demiştir: "Anne evlendiğinde oğlu küçükse, çocuk anneden alınır." Ahmed b. Hanbel'e: "Kız çocuğu da oğlan çocuğu gibi midir?" diye sorulmuş, o da: "Hayır! Kız çocuğu annesiyle yedi yaşına kadar beraber kalır." diye cevap vermiştir. İbn Ebû Musa, Ahmed b. Hanbel'den, şöyle bir rivayet daha nakletmiştir: "Anne evlenmiş olsa bile, bülûğ yaşına gelene kadar, kız çocuğuna en müstehak olan kimsedir."

4— Eğer hidâne hakkına sahip olan kadın çocuğun soyundan birisiyle evlenirse, hidâne yetkisi ortadan kalkmaz; fakat yabancı birisiyle evlenirse, kalkar. Sonra bu görüşün sahipleri de üç ayrı görüş ileri sürmüşlerdir:

a) İster mahrem olsun ister olmasın evlendiği erkeğin, sadece çocuğun soyundan olması yeterlidir. Bu görüş, Ahmed b. Hanbel'in arkadaşlarının zâhir ve mutlak görüşleridir.

b) Bununla birlikte, evleneceği erkeğin çocuğa mahrem olan akrabadan olması gerekir. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür.

c) Bu şart yanında, hidâne hakkına sahip kadının evleneceği erkeğin çocuğun dedesi olması suretiyle çocukla o şahıs arasında bir yakınlık bulunması gerekir. Bu, İmam Ahmed'in mezhebinde olan bazı âlimler ile İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'nin görüşüdür.

Bu kıssada, teyzeyi halaya ve anne tarafından olan akrabalığı, baba tarafından olan akrabalığa tercih edenler için huccet vardır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.), Hamza'nın kızı hakkında, halası Safiyye o zaman hâlâ hayatta olduğu halde, çocuğun teyzesinde kalmasına hükmetmiştir. Bu, Şâfiî, Mâlik, Ebu Hanife ve kendisinden gelen iki rivayetten birine göre Ahmed b. Hanbel'in görüşleridir. Ahmed b. Hanbel'den bu hususta gelen ikinci bir rivayet ise: "Halanın, teyzeye tercih edileceği" yolundadır. Üstadımızın (İbn Teymiye) tercih ettiği görüş de budur.

Aynı şekilde, baba tarafından olan kadınlar da, anne tarafından olan kadınlara tercih edilirler. Çünkü çocuk üzerindeki velâyet, asıl olarak babaya aittir. Annenin, babaya tercih edilmesi, çocuğun faydası ve iyi terbiye edil-

mesi, annenin çocuğuna olan şefkati ve bağlılığındandır. Kadınlar bu işe erkeklerden daha münasiptirler. Şayet iş sadece kadınlara veya sadece erkeklere havale edilecek olursa, bu sefer baba tarafından olan akrabalık, anne tarafından olan akrabalıktan daha üstün olur. Nitekim baba, kendisi dışındaki her erkekten daha üstündür. Bu cidden kuvvetli bir görüştür.

Hamza'nın kızının teyzesinin, halasına tercih edilmesine şu şekilde cevap verilir: Teyzesinin aksine, halası hakkı olduğu halde hidâne yetkisini istememiş, Allah Rasûlü de (s.a.) Câfer'in talebiyle, Hamza'nın kızının teyzesinde kalmasına hükmetmiştir. Çünkü Câfer, hidâne yetkisinin istenmesinde karısının yerine vekil olmuş, bundan dolayı da Hz. Peygamber (s.a.), karısının gıyabında, çocuğun onda kalmasına hükmetmiştir.

Hem çocuğun akrabalarının, hidâne yetkisine sahip kadın evlendiği zaman onun çocuk üzerindeki hidâne yetkisine mâni olma hakları bulunduğu gibi, kocanın da karısını, çocuğu almaktan engelleme ve zamanını kendisine ayırmasını isteme hakkı vardır. Koca çocuğun alınmasına razı olur da yakınlığından dolayı yahut bir rivayete göre çocuk, kız olduğundan dolayı kadının hidâne hakkı düşmediği yerde onun çocuğu almasına imkân tanınır. Koca razı olmazsa, hak onundur. Kaldı ki, bu hâdisede koca (Câfer), çocuğun alınmasına razı olmuş ve diğerleriyle bu hususta çekişmiştir. Safiyye'den ise herhangi bir talep gelmemiştir.

Aynı şekilde, iki görüşten birine göre, henüz şehvet uyandırmayan kız çocuğu üzerinde, amca oğlunun da hidâne yetkisi vardır, hatta kız çocuğu şehvet uyandırsa da, amca oğlunun yine hidâne yetkisi vardır. Bu durumda kız, amca oğlunun seçtiği güvenilir bir kadına veya amca oğlunun bir mahremine teslim edilir. İşte tercih edilen görüş budur. Çünkü amca oğlu, kız çocuğunun asabesi olan bir akrabadır. Dolayısıyla o, bu işte yabancılardan ve hâkimden daha üstündür. Hele hele kız çok küçükse bu hususta hiçbir müşkil yoktur. Eğer şehvet uyandıran biri ise, teyzesine teslim edilir. Kocasıyla birlikte teyzesi hidâne yetkisine sahip kimselerdendir. Allah en iyi bilendir.

Zeyd'in, Hamza'nın kızı için "Kardeşimin kızı" demesine gelince, bununla, Allah Rasûlü'nün (s.a.) Muhacirleri birbiriyle kardeş yaparken, kendisi ve Hamza arasında kurmuş olduğu kardeşliği kastediyor. Zira Allah Rasûlü (s.a.) ashabı arasında iki defa kardeşlik kurmuştur. Birincisinde, hicretten önce, Muhacirleri birbirleriyle hak ve eşitlik üzere kardeş yapmıştı. Burada Ebu Bekir ile Ömer'i, Hamza ile Zeyd b. Hârise'yi, Osman'la Abdurrahman b. Avf'ı, Zübeyr'le İbn Mes'ûd'u, Ubeyde b el-Hâris ile Bilâl'i, Mus'ab b. Umeyr'le Sa'd b. Ebî Vakkâs'ı, Ebu Ubeyde ile Ebu Huzeyfe'nin azadlı kölesi Sâlim'i ve Sa'd b. Zeyd ile Talha b. Ubeydullah'ı kardeş yapmıştı. İkincisi ise, Medi-

ne'ye geldikten sonra Enes b. Mâlik'in evinde Muhacirle, Ensâr'ı kardeş yapmıştı.

4— Bu Umre Kazâ Umresi midir?

Bu umrenin, umretü'l-kazâ diye isimlendirilmesinde ihtilaf edilmiştir. Acaba bu umre, engellendikleri umreyi kazâ için yapıldığından mı, yoksa Hudeybiye anlaşmasıyla karara bağlanıp yerine getirildiği için mi bu isimle isimlendirilmiştir? Bu konuda yukarıda geçtiği üzere iki görüş ileri sürülmüştür. Vâkıdî şöyle der: Bana, Abdullah b. Nâfi, babasından İbn Ömer'in şöyle dediğini rivayet etti: "Bu umre kazâ değil; fakat müşriklerin, müslümanları muhasara ettikleri ayda müslümanların yapmaları şarta bağlanan umredir."

Fakihler bu hususta dört görüş ileri sürmüşlerdir:

1— Umreden alıkonan kimsenin kurban kesmesi ve yapamadığı umreyi kazâ etmesi gerekir. Bu, Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetlerin birisi, hatta ondan rivayet edilen görüşlerin en meşhurudur.

2— Alıkonan kimsenin, kaza yapması gerekmez, kurban kesmesi gereklidir. Bu, Şâfiî'nin ve mezhebinin zahirine göre İmam Mâlik'in görüşüdür; ayrıca Ebu Tâlib'in Ahmed b. Hanbel'den yaptığı rivayetidir.

3— Alıkonan kimsenin kazâ yapması gerekir, fakat kurban kesmesi gerekmez. Bu, Ebu Hanife'nin görüşüdür.

4— Alıkonan kimseye , ne kazâ, ne de kurban gerekir. Bu da, Ahmed b. Hanbel'den yapılan rivayetlerden birisidir.

Umreden alıkonan kimseye, alıkonduğu umreyi kazâ etmesini ve kurban kesmesini vacip gören kimseler, Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabının, Mescid-i Haram'a gitmekten alıkonduklarında, kurban kesmelerini ve ertesi yılda bu umreyi kazâ etmelerini delil göstererek: Umre, (sünnet iken) yapmaya başlamakla vacip olur. Vacip ise ancak kendisinin işlenmesiyle sâkıt olur. Hz. Peygamber (s.a.) umre tamamlanmadan önce ihramdan çıktığı için kurban kesmiştir." deyip, ayrıca âyetin zâhiri, Allah Teâlâ'nın şu sözüne göre: "...Fakat herhangi bir sebeple, hac ve umreden alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen bir kurban kesin..." (13) kurban kesmeyi gerekli kılmaktadır, diye eklemişlerdir.

Alıkonan kimseye yapamadığı umreyi kaza etmeyi ve kurban kesmeyi

13. Bakara, 2/196.

vacip görmeyenler ise şöyle söylemişlerdir: "Hz. Peygamber (s.a.) kendisiyle beraber alıkonanlardan hiçbir kimseye umrelerini kazâ etmelerini emretmemiş, ihramdan çıkmaları kurbanlarını kesmeye bağlı olmamış, aksine ashabına başlarını tıraş ettirmelerini ve yanlarında kurbanı olanlara kurbanlarını kesmelerini emretmiştir." Kaza etmeyi değil de sadece kurban kesmeyi vacip görenler ise; "Fakat herhangi bir sebeple hac ve umreden alıkonursanız o halde kolayınıza gelen bir kurban kesin." âyetini delil göstermişlerdir.

Kurban kesmeksizin sadece umrenin kazâ edileceğini vacip gören kimse ise delil olarak diyor ki: Umre başlamakla vacip olur. Kişi alıkonduğu zaman, alıkonma mazeretinden dolayı umreyi tehir etmesi caiz olur. Alıkonma ortadan kalkınca, önceki vacibi tekrar getirir. Umre yapmak üzere girdiği ilk ihramla mümkün olduğu vakitte umreyi yapma arasına giren ihramsızlık hiçbir şeyi gerektirmez. Kur'an'ın zahiri bu görüşü reddeder ve kazâ yapmaksızın sadece kurban kesmeyi vacip kılar. Çünkü Kur'an, alıkonan kimsenin yapması gereken tek şey olarak kurbanı gerekli kılmıştır ki, bu da alıkonan kişinin kurban kesmekle yetineceğini göterir. En iyi bilen Allah'tır.

5— Kurbanını Hudeybiye'de Kesmesi:

Allah Rasûlü'nün (s.a.) Hudeybiye'de alıkonduğu zaman kurban kesmesi, alıkonan kimsenin kurbanını alıkonduğu vakit keseceğini gösterir. Bu kişi eğer yalnızca umre için ihrama girmişse bunda ihtilâf yoktur. Şayet hacc-ı ifrad veya hacc-ı kıran için ihrama girmişse bu hususta iki görüş vardır:

1) Yapılacak iş aynen böyledir (yani kurban kesilir). Sahih olan da budur. Çünkü hac iki nüsükten biridir; umrede olduğu gibi hac ihramından çıkıp alıkonulduğu vakitte kurbanını kesmesi caizdir. Çünkü umrenin vakti geçmez; bütün zaman umre için bir vakittir. Vaktinin geçmesinden korkulmamasına rağmen umre ihramından çıkıp kurbanını kesmek caiz olduğuna göre, vaktinin geçmesinden korkulan hacda ise alıkonduğu vakit kurbanını kesip ihramdan çıkması haydi haydi caizdir.

2) Hanbel'in rivayetine göre İmam Ahmed ise şöyle demiştir: İhramdan çıkamaz ve kurban bayramının birinci gününe kadar da kurbanını kesemez. Bunun sebebi şudur: Kurban için belli bir zaman ve belli bir mekân vardır. O mekândan aciz kalınca vacibi kendi zamanında yapabileceği için kendisinden zaman zarureti düşmez. Bu görüşe göre kurban bayramının birinci gününden önce ihramdan çıkması caiz olmaz. Delili şu âyet-i kerimedir: "... Kurban yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."

Allah Rasûlü'nün (s.a.) kurban kesmesi ve ihramdan çıkması, umre yapmaktan alıkonan kimsenin ihramdan çıkabileceğine delildir. Bu cumhûrun görüşüdür. İmam Mâlik'ten (r.h.), umre yapanın, umre vaktinin geçmesinden korkulmadığından, ihramdan çıkamayacağına dair bir görüş rivayet edilmiştir. İmam Mâlik'ten böyle bir rivayetin gelmesi, sıhhati uzak olan bir şeydir. Zira âyet şüphesiz Hudeybiye'de inmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) ve bütün ashabı umre için ihramda iken hepsi de ihramdan çıkmışlardır. Bu, ilim adamlarından hiç kimsenin şüphe edemiyeceği bir gerçektir.

Allah Rasûlü'nün (s.a.), ittifakla helâl bölge *(Hill)* olmasına rağmen, Hudeybiye'de kurbanını boğazlaması, alıkonan kimsenin gerek helâl gerekse haram bölge olsun, alıkonduğu yerde kurbanını kesebileceğine delildir. Bu görüş, cumhûr, İmam Ahmed, Mâlik ve Şâfiî'nin görüşleridir. Ahmed b. Hanbel'den gelen başka bir rivayete göre ise, o kimse Harem bölgeden başka bir yerde kurbanını kesemez. Kurbanını Harem bölgesine gönderir ve ihramdan çıkacağı vakitte kurbanı kesmesi için bir adamla anlaşır. Bu görüş İbn Mes'ûd (r.a), ve tâbiînden bir cemaattan rivayet edilmiştir. Ebu Hanife'nin görüşü de budur.

Şayet bu rivayetin onlardan geldiği sahih ise, zalim bir kimsenin bir cemaata veya bir tek kişiye musallat olması gibi hususi bir alıkonmaya hamledilmesi gerekir. Umumi bir alıkonmaya gelince, Allah Rasûlü'nden (s.a.) sabit olan uygulama bunun aksini göstermektedir. Hudeybiye ise, âlimlerin ittifakıyla helâl bölgedendir. İmam Şâfiî ise: "Bir kısmı helâl, bir kısmı ise Harem bölgesindedir." demiştir. Ben derim ki: İmam Şâfiî'nin kasdettiği, çevresinin Harem bölgesinden olmasıdır. Yoksa Hudeybiye'nin kendisi ittifakla helâl bölgedendir.

Ahmed b. Hanbel'in (r.h.) arkadaşları, alıkonan kimsenin Harem bölgesinin çevresine çıkmaya gücü yettiğinde kurbanı orada kesmesinin gerekli olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Bu hususta iki görüşleri vardır.

Sahih olan: Gerekli değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), Harem bölgesi çevresine gitmeye gücü yetiği halde kurbanını alıkonduğu yerde kesmiştir. Şüphesiz Allah Teâlâ (Fetih, 48/25), kurbanın yerine ulaşmaktan engellendiğini haber vermiş ve engellenme işi üzerinde gerçekleştiği için de "hedy = kurban" kelimesini tümleç olarak vermiştir. Yani; sizi Mescid-i Haram'dan engellediler ve kurbanı da mahalline ulaşmaktan engellediler. Malum olduğu üzere müslümanların ve kurbanın engellenmeleri o yıl boyunca devam etmiş, engelleme ortadan kalkmamış, müslümanlar ihramlı olmaları gereken yere ulaşamamış ve kurban da boğazlanması gereken yere ulaşamamıştır. En iyi bilen Allah'tır.

F) MUTE GAZÂSI

1— Rasûlullah'ın (s.a.) Elçisinin Öldürülmesi:

[Mute, Şam'da Belkâ yakınlarında bir yerdir. Savaş hicrî 8. yılın Cemaziyelûla ayında olmuştur. Sebebi şuydu: Rasûlullah (s.a.), Lihboğullarından Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi, bir mektubla Şam tarafına, Bizans İmparatoruna yahut Busrâ melikine göndermişti. Elçinin karşısına Şurahbil b. Amr el-Gassanî çıktı. Şurahbil onu bağlattı ve gönderip boynunu vurdurttu.]

O güne kadar Rasûlullah'ın (s.a.) hiçbir elçisi öldürülmemişti. Bu haber kendisine ulaşınca çok öfkelendi. Hemen orduyu hazırladı.

Komutanlığa Zeyd b. Hârise'yi getirdi ve dedi ki: "Eğer o öldürülürse yerine Câfer b. Ebî Tâlib geçsin. Câfer de öldürülürse yerine Abdullah b. Revâha geçsin."[1]

2— Müslümanların Sefere Çıkışı:

[Müslümanlar hazırlandılar. Sayıları üç bin idi. Yola çıkma vakti gelince halk gelip Hz. Peygamber'in (s.a.) komutanlarıyla vedalaştılar ve onlara selâm verip dua ettiler.] Bu sırada Abdullah b. Revâha ağladı. Ona: "Niye ağlıyorsun?" diye sordular. Abdullah dedi ki: "Vallahi ben, ne dünya sevgi-

1. Buharî, 64/44: İbn Ömer'den; Ahmed *Müsned*, 5/291, 300, 301: Ebu Katâde'den.

si ne de sizlerden ayrılacağımdan ötürü ağlıyorum. Fakat ben Rasûlullah'ın (s.a.), Allah Teâlâ'nın kitabından içinde cehennemin anıldığı 'İçinizden, cehenneme uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbinin yapmayı üzerine aldığı kesin bir hükmüdür.'[2] âyetini okuduğunu işitmiştim. Oraya uğradıktan sonra, dönüşümün nasıl olacağını bilmediğimden dolayı ağlıyorum."

Müslümanlar: "Allah yardımcınız olsun, sizleri tehlikelerden korusun ve sağ-salim bize döndürsün." dediler.

Bunun üzerine Abdullah b. Revâha şu şiiri söyledi:[3]

لكنني أسأل الرحمن مغفرة وضربة ذات فرغ تقذف الزبدا
أو طعنة بيدي حران مجهزة بحربة تنفذ الأحشاء والكبدا
حتى يقال إذا مروا على جدثي يا أرشد الله من غاز وقد رشدا

"Fakat ben Rahman'dan mağfiret diliyorum;
Ve kanları fışkırtıp köpürten bir kılıç darbesi!

Veya öldürücü bir yara, kasıp kavurucu,
Ciğer ve barsakları; bir kargı darbesi!

Öyle ki, kabrime uğrayanlar desinler:
Allah bu gaziye doğru yolu göstermiş, o da bulmuş."

Sonra Maan'a varıncaya kadar yürüdüler ve burada konakladılar. Müslümanlara, Hirakl'in (Heraklius, 610-641 m.) 100.000 Rum askeriyle Belkâ'da olduğu ve bunlara; Lahm, Cüzâm, Belkayn, Behrâ ve Beliy kabilelerinden 100.000 kişinin katıldığı haberi geldi. Bunun üzerine müslümanlar durumu görüşmek için iki gece Maan'da konakladılar. Bazıları: Rasûlullah'a (s.a.) bir mektup yazıp bizim sayımızı ve düşmanın sayısını bildirelim. Ya bize savaşçılar göndersin veya ne yapmamız gerektiğini emretsin, onu yapalım, dediler.

Abdullah b. Revâha, müslümanları cesaretlendirmk için şöyle dedi: "Ey müslümanlar! Vallahi, sizin şu anda istemediğiniz şey, arzulayıp elde etmek için yola çıktığınız şehitliktir. Biz insanlarla, ne sayıca çokluğumuza ne de kuvvetimize göre savaşıyoruz! Biz sadece Allah'ın bizi şereflendirdiği şu din kuvvetiyle savaşıyoruz! Haydi yürüyün! Bunda muhakkak ki iki iyilikten biri, ya zafer ya da şehitlik vardır!"

2. Meryem, 19/71.
3. İbn Hişâm, 2/373-374. Hadis mürseldir.

3— Bizans Ordusuyla Karşılaşma:

Müslümanlar Belkâ sınırlarına yaklaştıkları zaman, Meşârif köyünde düşman birlikleriyle karşılaştılar. Düşman yaklaşıyordu. Müslümanlar Mute'ye doğru çekildiler. İki ordu bu köyün yakınlarında karşı karşıya geldiler. Müslümanlar hazırlandılar ve savaşa başladılar.

Bayrak, Zeyd b. Hârise'nin elindeydi. Zeyd, elindeki bayrakla, düşman mızraklarıyla delik deşik edilip cansız bir halde yere düşünceye kadar savaştı. O düşünce, bayrağı Câfer eline aldı ve ölüm kendisine ulaşıncaya kadar savaşa devam etti. Atından yere atlayıp atının ayağını kesti. Sonra öldürülünceye kadar savaştı. İslâm'da, savaşta kendi atının ayağını kesen ilk müslüman Câfer'dir. Sağ kolu kesilince bayrağı sol eline aldı. Sol kolu da kesilince, öldürülünceye kadar bayrağı bağrında tuttu. Şehit düştüğünde otuz üç yaşındaydı.

Daha sonra bayrağı Abdullah b. Revâha eline aldı ve ileriye geçti. Atının üzerindeydi. Nefsini kendisine boyun eğdirmeye çalışıyor ve bazı tereddütler geçiriyordu. Sonra karar verip indi. Bu sırada amcasının oğlu etli bir kemik parçası getirdi ve: "Bununla kendini güçlendir. Bu günlerde çok zor durumlarla karşılaştın." dedi. Abdullah b. Revâha kemiği elinden aldı, ondan bir parça ısırdı. Müslümanların bulunduğu tarafta bir kargaşalık duydu. "Sen hâlâ dünya ile uğraşıyorsun!" diyerek elindeki kemiği bıraktı. Kılıcını eline alıp öne çıktı ve ödürülünceye kadar savaştı.

Sonra bayrağı Aclânoğullarından Sabit b. Akrem eline aldı. "Ey müslümanlar! İçinizden birini seçin!" dedi. Müslümanlar: "Seni seçtik." dediler. Sabit: "Ben bu işi yapamam." dedi. O zaman müslümanlar Halid b. Velid üzerinde anlaştılar. Halid b. Velid bayrağı eline alınca, düşmana karşı savunmaya geçti ve saldırılarını önledi. Sonra bir geri çekilme hareketi tertipleyerek müslümanları geri döndürdü.

İbn Sa'd, yenilginin müslümanlar tarafında olduğunu zikretmiştir. *Sahih-i Buharî*'de ise yenilginin Rumlar tarafında olduğu kayıtlıdır.[4]

Doğrusu, İbn İshak'ın rivayet ettiği gibi, her iki taraf da birbirinden kaçmıştır.[5]

---

4. Buharî, 64/44.
5. Bk: İbn Hişâm, 2/373-389; İbn Sa'd, 2/128; Taberî, 3/107; İbn Seyyidinnâs, 2/153; İbn Kesîr, 3/455-493; *Şerhu Mevâhibi Ledüniyye*, 2/267-277; *Mecmau'z-Zevâid*, 6/156, 160.

4— Üç Şehid Komutan:

Allah Teâlâ Rasûlü'ne, bütün bunları aynı gün bildirmiş, o da ashabına haber vermişti: "Onlar rüyada bana, cennette, altın tahtlar üzerinde otururur vaziyette gösterildiler. Abdullah b. Revâha'nın tahtında, arkadaşlarınınkilerde olmayan bir eğrilik gördüm. Bu neden böyledir? diye sordum. Bana şöyle cevap verildi: Bu ikisi savaşa yürüyüp gittiler. Fakat Abdullah biraz tereddüt geçirdi, sonra yürüdü."(6)

Abdürrezzâk'ın, İbn Uyeyne -İbn Cüd'ân- İbnü'l-Müseyyeb senediyle rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İnciden bir çadır içinde Câfer, Zeyd ve İbn Revâha bana gösterildi. Her biri bir tahtta oturuyordu. Zeyd ile İbn Revâha'yı, boyunlarında bukağılarla gördüm. Câfer'i ise kusursuz bir halde gördüm, bukağıları yoktu. Sordum -veya bana denildi ki-: Çünkü bu ikisi, ölüm kendilerini kuşattığında yüz çevirdiler. -Yahut: Bu ikisi yüzlerini çevirmişlerdi.- Fakat Câfer böyle bir şey yapmadı."(7)

Hz. Peygamber (s.a.) Câfer hakkında şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah Teâlâ, onun iki koluna karşılık iki kanat vermiştir. Şimdi cennette onlarla dilediği yere uçmaktadır."(8)

Ebu Ömer (İbn Abdilber) der ki: İbn Ömer'in şöyle dediği bize rivayet edildi: "Câfer'in göğsüyle omuzları arasında ve önünde, kılıç veya mızrak yarası olarak doksan yara vardı."

5— Hz. Peygamber'in (s.a.) Savaşı Anlatması:

Musa b. Ukbe şöyle diyor: Ya'lâ b. Münye (Ümeyye), Mute savaşına katılanların haberini Rasûlullah'a (s.a.) bildirmek için geldi. Rasûlullah (s.a.) dedi ki: "İstersen sen anlat, istersen ben sana anlatayım." Ya'lâ: "Sen an-

---

6. İbn Hişâm, 2/380: İbn İshak'tan.
7. Abdürrezzak, *Musannef*, 9562. Mürsel olması yanında hadis, seneddeki İbn Cüd'ân'ın zayıf bir râvi olması sebebiyle zayıftır.
8. Heysemî, bunu *Mecmau'z-Zevâid*'de (9/272, 273) İbn Abbas kanalıyla naklettikten sonra der ki: Taberânî, biri hasen olan iki senedle rivayet etmiştir.

   Bu konuda yine Taberânî'de, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/160) bulunan hadise benzeyen, Ebu'l-Yüsr'den nakledilen bir hadis bulunmaktadır. Senedinde zayıf bir râvi olan Sâbit b. Dînâr vardır ve hadis zayıftır. *Sahih-i Buharî*'de nakledilen bir hadiste İbn Ömer'in, Câfer'in oğlu Abdullah'ı gördüğünde kendisini: "Selâm sana, ey iki kanatlının oğlu!" diye selâmladığı rivayet edilmektedir.

lat, ya Rasûlallah!" deyince Hz. Peygamber (s.a.) bütün olanları ona anlattı. O zaman Ya'lâ şöyle dedi: "Seni hak ile gönderene (Allah'a) yemin ederim ki, onların olaylarından söylemedik tek bir harf bile bırakmadın. Gerçekten onların hali, aynen senin bildirdiğin gibiydi." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah benim için yeryüzünü aradan kaldırdı da onların çarpıştıkları savaş meydanını gözlerimle gördüm."

Bu savaşta şehid olanlar şunlardı: Câfer, Zeyd b. Hârise, Abdullah b. Revâha, Mes'ûd b. Evs, Vehb b. Sa'd b. Ebî Serh, Abbad b. Kays, Hârise b. Numan, Sürâka b. Amr b. Atıyye, Amr b. Zeyd'in oğulları Ebu Küleyb ve Câbir'le Saîd b. Hâris'in oğulları Âmir ve Amr... vs.

İbn İshak der ki: Abdullah b. Ebî Bekr, Zeyd b. Erkam'dan kendisine şöyle aktarıldığını bana haber verdi: Ben, Abdullah b. Revâha'nın kucağında büyüyen bir yetim idim. Mute seferine çıktığında, beni de devesinin heybesi üzerinde terkisine bindirmişti. Allah'a yemin olsun ki, geceleyin yürürken onun şöyle şiir söylediğini işittim:

إِذَا أَدْنَيْتِنِي وَحَمَلْتِ رَحْلِي مَسِيرَةَ أَرْبَعٍ بَعْدَ الْحِسَاءِ
فَشَأْنُكِ فَانْعَمِي وَخَلاَكِ ذَمٌّ وَلاَ أَرْجِعْ إِلَى أَهْلِي وَرَائِي
وَجَاءَ الْمُسْلِمُونَ وَغَادَرُونِى بِأَرْضِ الشَّامِ مُسْتَنْهَى الثَّوَاءِ

"Ey devem; beni ve yükümü götürürsen eğer,
Kumluktan sonra dört konak daha ileriye;

Artık sen serbestsin rahat ol, sana hakaret ilişmeyecek.
Ben geri ailemin yanına dönmeyeceğim.

Müslümanlar gelip beni geçtiler,
Şam'ın bu en son konak yerinde."(9)

Tirmizî ve başka eserlerde yeralan; "Allah Rasûlü (s.a.) Fetih günü Mekke'ye girdiğinde Abdullah b. Revâha O'nun önünde: 'Çekilin ey kâfir oğulları O'nun önünden...' beyitlerini okuyordu" (10) şeklindeki ifade bir yanlışlıktır. Çünkü İbn Revâha bu savaşta öldürülmüştür ve bu savaş Fetih'ten dört ay önce yapılmıştır. Ancak, O'nun önünde, Abdullah b. Revâha'nın şiiri okunmuştur. Bu ise ilim adamları arasında tartışmasız bir husustur...

9. İbn Hişâm, 2/376-377.
10. Tirmizî, 2851; Nesâî, 5/202, 5/212: Enes b. Mâlik'ten.

G) ZÂTÜ'S-SELÂSİL SERİYYESİ

Zâtü's-Selâsil, Vâdi'l-Kurâ'nın ilerisindedir. Sülâsil veya Selâsil şeklinde iki türlü de okunur. Medine ile arası on günlük mesafe idi. Bu seriyye, hicrî 8. yılın Cemâziyelâhir ayında yapılmıştır.

1— Kudâalıların Medine'ye Hücuma Kalkışmaları:

İbn Sa'd der ki: Kudaalılardan bir topluluğun Medine'yi kuşatmak üzere toplandıkları haberi ulaşınca Hz. Peygamber (s.a.) Amr b. Âs'ı yanına çağırdı. Onun için beyaz bir sancak bağladı, ayrıca siyah bir bayrak verdi. Sonra Muhacirler ile Ensar'ın ileri gelenlerinden üç yüz kişilik bir birlikle gönderdi. Otuz atları vardı. Hz. Peygamber (s.a.) Amr'a, Beliy, Uzre ve Belkayn kabilelerine uğradığında buradaki kimselerin yardımlarını sağlamaya çalışmasını emretti.

Gece yol alıp gündüz gizlendiler. Aradıkları topluluğa yaklaştıklarında Amr b. Âs'a, onların çok kalabalık oldukları haberi geldi. Bunun üzerine Râfi' b. Mekîs el-Cühenî'yi Rasûlullah'a (s.a.) gönderip yardım istedi. Hz. Peygamber (s.a.) iki yüz kişinin başında Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı gönderdi. Ona bir sancak verdi. İçerisinde Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in de bulunduğu Muhacirler ile Ensar'ın ileri gelenlerini ona yardıma gönderdi. Ebu Ubeyde'ye; Amr'a katılmasını, birlik ve beraberlik içerişinde olup ihtilâf etmemelerini emretti.

Amr b. Âs'ın yanına vardıklarında Ebu Ubeyde, insanlara imam olmak istedi. Amr dedi ki: "Sen bana yardımcı olarak gönderildin. Komutan benim." Bunun üzerine Ebu Ubeyde ona itaat etti. Müslümanlara, Amr b. Âs namaz kıldırıyordu. Yola koyuldular. Kudaalıların memleketini geçip sınırlarına kadar ulaştılar. Buranın sonunda bir düşman topluluğuna rastladılar. Müslümanlar üzerlerine yürüyünce, bu topluluk dağılarak kendi yurtlarına kaçtılar. Amr b. Âs, selâmetle dönüşlerini ve gazâlarında olup bitenleri haber vermek üzere Avf b. Mâlik el-Eşcaî'yi Hz. Peygamber'e (s.a.) gönderdi.[1]

İbn İshak, müslümanların, Cüzâm kabilerine ait Selsel isimli suyun başında konakladıklarını, bu sebeple gazâya Zâtü's-Selâsil denildiğini zikretmektedir.

İmam Ahmed'in Muhammed b. Ebî Adiy-Davud-Âmir senediyle rivayetine göre Rasûlullah (s.a.) Zâtü's-Selâsil birliğini, Ebu Ubeyde'yi Muhacirlere Amr b. Âs'ı da bedevî Araplara komutan yaparak gönderdi. Her ikisine de: "Birbirinize itaat edin." buyurdu. Kendilerine, Bekiroğullarına baskın yapmaları emrolunmuştu. Fakat Amr gidip Kudaalılara baskın yaptı. Çünkü Bekiroğulları onun dayıları idiler. Râvi diyor ki: Mugîre b. Şu'be, Ebu Ubeyde'ye gidip dedi ki: "Rasûlullah (s.a.) seni bize komutan yapmıştı. Fakat filanın oğlu ordunun idaresini eline aldı. Senin onun yanında hiçbir yetkin yok!" Ebu Ubeyde şöyle cevap verdi: "Rasûlullah (s.a.) bize, birbirimize itaat etmemizi emretmişti. Amr, karşı gelse de ben Rasûlullah'a (s.a.) itaat ederim."[2]

2— Amr b. Âs'ın Bu Gazâda Teyemmüm Alması:

Bu gazâda ordu komutanı Amr b. Âs ihtilâm olmuştu. Çok soğuk bir gece olduğu için su kullanmaktan korktu ve teyemmüm yaptı, arkadaşlarına sabah namazını kıldırdı. Bunu Hz. Peygamber'e (s.a.) haber verdiklerinde buyurdu ki: "Ey Amr, sen cünüb iken arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?!" Amr, kendisini yıkanmaktan alıkoyan şeyi şöyle anlattı: Ben Allah Teâlâ'nın şu kelâmını işitmiştim: "...Kendi kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size çok merhamet edicidir." [3] Buna karşılık Rasûlullah (s.a.) gülümsedi ve

1. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/131.
2. Ahmed, 1/196. Senedinde inkıta' vardır. Çünkü Âmir (Şa'bî) Amr'a yetişmemiştir. Ebu Ubeyde'ye yetişmemiş olması da daha evlâdır.
3. Nisâ, 4/29.

bir şey söylemedi. [4]

"Teyemmüm, hadesi (abdestsizliği ve cünüplüğü) ortadan kaldırmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), teyemmüm yaptığı halde Amr'a cünüb demiştir." diyenler bu olayı delil göstermişlerdir.

Bu konuda onlara karşı gelenler, üç cevap ortaya koymuşlardır:

1— Sahabîler Amr'ı şikâyet ettiklerinde, "Cünüb iken bize sabah namazını kıldırdı" demişlerdi. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.), ona, hem soru sorma hem de olayı öğrenmek isteme tarzında: "Sen cünüb iken arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?!" buyurmuştur. Amr, mazeretini bildirip ihtiyacı yüzünden teyemmüm yaptığını açıklayınca, Hz. Peygamber (s.a.), onun söylediklerini kabul etti.

2— Rivayetlerde farklılık vardır. Amr'ın kasıklarını yıkayıp namaz abdesti aldığı, bundan sonra arkadaşlarına namaz kıldırdığı da rivayet edilmiştir ki bu rivayette teyemmüm zikredilmemiştir. Bu rivayet teyemmüm rivayetinden daha sağlam gözükmektedir. Abdülhak, teyemmüm rivayetini zikrettikten sonra bu hadisi naklederek şöyle demiştir: Bu rivayet birincisinden daha mevsûldür. Çünkü Abdurrahman b. Cübeyr el-Mısrî -Amr'ın azatlısı Ebu Kays- Amr senediyle nakledilmiştir. [5] Teyemmümün zikredildiği birinci rivayet ise, yine Abdurrahman b. Cübeyr'in Amr b. Âs'tan rivayeti olarak gelmekte, fakat aralarındaki Ebu Kays isimli râvi zikredilmemektedir.

3— Hz. Peygamber (s.a.), Amr'ın gusletmeyi terkedişindeki fıkhî bilgisini öğrenmek istediği için ona: "Sen arkadaşlarına cünüb iken namaz mı kıldırdın?!" demişti. Amr, O'na, teyemmüm alış sebebi konusundaki fıkhî bilgisini söyleyince Peygamber (s.a.) kendisine, öyle yapma demedi. Bu da gösterir ki, Amr'ın, haber verdiği üzere soğuktan dolayı helâk olmaktan korkarak yaptığı teyemmüm ve o durumda teyemmümle namaz kıldırması -Allah daha iyi bilir ya- caizdir ve bunu yapan kimseye karşı gelinmez. Böylece anlaşılmıştır ki, Hz. Peygamber (s.a.) onun fıkhını ve ilmini öğrenmek istemiştir. En iyi bilen Allah'tır.

---

4. Ebu Davud, 334; Beyhakî, 1/225. Senedi kuvvetlidir. Hadisi Buharî, *Sahih*'inde (6/6) muallak olarak kaydetmiş, Hafız İbn Hacer ise kuvvetli bulmuştur. İbn Hibbân (202) ve Hâkim (1/177) hadisi sahih bulmuş, Zehebî de buna katılmıştır. Münzirî de hasen olduğunu belirtmiştir. Hâfız İbn Hacer der ki: Bu hadisten şu hükümler çıkarılmıştır: 1- Suyu kullanması halinde helâk olmaktan korkan kimsenin teyemmüm etmesi caizdir; soğuk veya başka sebeplerden dolayı olması farketmez. 2- Teyemmüm eden kimsenin, abdestli olanlara imam olup namaz kıldırması caizdir. 3- Hz. Peygamber (s.a) devrinde ictihad yapmak caizdir.
5. Ebu Davud, 335. İsnadı sahihtir. Abdürrezzak da *Musannef*'inde (878) başka bir yolla Abdullah b. Amr b. Âs'tan rivayet etmiş, ama teyemmümü zikretmemiştir.

H) HABAT SERİYYESİ

1— Ebu Ubeyde'nin Deniz Sahiline Gönderilmesi:

Bu seriyyede komutan, Ebu Ubeyde b. Cerrah idi. Hafız Ebû'l-Feth Muhammed İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser* adlı kitabında bize bu seferin hicrî 8. yılın Recep ayında yapılmış olduğunu haber veriyor ki bu bence bir yanlışlıktır. Nitekim bunu inşaallahu teâlâ aşağıda anlatacağız:

Bazıları derler ki: Rasûlullah (s.a.), Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı, aralarında Ömer b. Hattâb'ın da bulunduğu Muhacir ve Ensar'dan üç yüz kişinin başında, Cüheynelilerden bir küçük kabilenin yaşadığı deniz sahiline yakın bir yerdeki Kıbliyye'ye gönderdi. Orası ile Medine arası beş günlük mesafedir. Yolda başlarına büyük bir açlık felâketi geldi ve selem ağacı yaprakları (=habat) yediler. Büyük bir balık karaya vurmuştu onu yediler. Sonra geri döndüler. Düşmanla karşılaşmadılar.

Bu anlatım söz götürür. Çünkü *Sahihayn*'daki hadiste Câbir'in şöyle dediği rivayet olunmaktadır:

Rasûlullah (s.a.) üç yüz kişilik bir süvari birliği ile bizi sefere gönderdi. Komutanımız Ebu Ubeyde b. Cerrah idi. Kureyş'in kervanını gözetlemek için gidiyorduk. Başımıza büyük bir açlık felâketi geldi de habat (denilen selem ağacı cinsinden dikenli bir ağacın yapraklarını) yedik. Bu yüzden bu sefere Ceyşü'l-Habat (Yaprak Askerleri) denildi. Bunun üzerine bir adam (Kays b. Sa'd b. Ubâde) üç deve kesti. Sonra üç deve daha kesti. Arkasından üç deve

daha kesti. Daha sonra Ebu Ubeyde, onu bundan alıkoydu. Derken deniz, bizim için sahile anber denilen bir balık atıverdi. Biz bunun etini yarım ay (on beş gün) yedik. Balığın yağıyla yağlandık ve nihayet vücutlarımız semizleşti, gücümüz yerine geldi. Ebu Ubeyde balığın kaburga kemiklerinden ikisini alıp (diktirdi). Askerler arasındaki en uzun boylu kimseyi ve en yüksek deveyi aradı. Adamı devenin üzerine bindirerek kemiklerin altından geçirdi. Balığın etinden yol için pastırma hazırladık. Medine'ye döndüğümüzde Rasûlullah'a gelip bu olayı anlattık. Buyurdu ki: "O, Allah'ın sizler için denizden çıkardığı bir rızıktır. Yanınızda o etten bir parça varsa bize de yediriniz, olmaz mı?" Rasûlullah'a bir parça gönderdik de onu yedi.[1]

Ben derim ki: İşte bütün bunlar bu gazânın, barıştan ve Hudeybiye umresinden önce yapıldığını gösterir. Çünkü Mekkeliler'le Hudeybiye'de sulh anlaşması yapıldığı andan itibaren onların kervanını gözetlemek mümkün olamazdı. Fetihe kadar devam eden güvenlik ve barış zamanı idi. Habat seriyyesinin, biri barıştan önce, biri de barıştan sonra olmak üzere iki kere yapılmış olması ise uzak bir ihtimaldir. En iyi bilen Allah'dır.

2— Bu Olaydaki Fıkhî Hükümler:

1— Şayet seferin Recep ayında yapıldığı yolunda verilen tarih doğruysa haram ayda savaşmak caizdir. Allah daha iyi bilir ya, görünen o ki, bu doğru olmayıp bir yanılgıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.) haram ayda savaşa çıktığı, baskın yaptığı ve seriyye gönderdiği bilinmemektedir. Müşrikler, Alâ b. Hadramî olayında müslümanları Recep ayı başında savaşmak konusunda ayıplamışlar ve: "Muhammed haram ayı helâl yaptı." demişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: "Sana haram ayda savaş yapmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahtır."[2] Bu âyetin, kendisine göre hareket edilmesi vacip olan bir nas tarafından neshedildiği sabit değildir. Ümmet de bunun neshedildiğinde icmâ etmemiştir. Haram aylarda savaş yapmanın haramlığı konusunda: "Haram aylan çıkınca, müşrikleri nerede bulursanız öldürün..."[3]âyeti delil gösterilmişse de bu âyet bir delil teşkil etmez. Çünkü bu âyette zikri geçen "haram aylar"; Allah Teâlâ'nın müşriklere yeryüzünde emniyet içerisinde gezip dolaşmak üzere mühlet verdiği "dört tesyîr ayı"dır. Bu ayların başlangıcı Zilhicce'nin onuncu günü olan büyük hac gü-

1. Buharî, 64/65, 47/13, 72/38; Müslim, 1935; Ebu Davud, 3840; Nesâî, 7/207, 208; Ahmed, 3/309, 311; Câbir'den.
2. Bakara, 2/217.
3. Tevbe, 9/5.

nü, sonu ise Rabîulâhir'in onuncu günüdür. İşte pek çok sebepten ötürü âyet hakkında doğru olan yorum tarzı budur; o sebeplerin sıralanacağı yer de burası değildir.

2— Aç kalındığı zaman ağaç yapraklarını yemek caizdir. Yeşil otlar da bunun gibidir.

3— Düşmanla karşılaştıklarında ihtiyaç duyacakları endişesinden dolayı -her ne kadar muhtaç olsalar da- devlet başkanı veya ordu komutanının gazilere, binek hayvanlarını kesmelerini yasaklaması caizdir. Onlar yasakladıkları zaman gazilerin bu yasağa itaat etmeleri gereklidir.

4— Deniz hayvanı ölüsünün yenilmesi caizdir; Allah Teâlâ'nın "Ölü eti ve kan size haram kılınmıştır."[4] âyetinin hükmüne dahil değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Bir geçimlik olmak üzere deniz avı ve yiyeceği size helâl kılındı..."[5] Hz. Ebu Bekir Sıddîk, Abdullah b. Abbas ile sahabeden bir grubun; deniz avını denizden avlanılan avdır, deniz yiyeceğini de denizde ölen hayvandır, diye tefsir ettikleri sahih olarak rivayet edilmiştir.[6] Yine *Sünen*'de Abdullah İbn Ömer'den merfû ve mevkûf olarak şu rivayet yer almaktadır: "Bize iki ölü ile iki kan helâl kılındı. İki ölü, balık ve çekirge; iki kan ise ciğer ve dalak kanıdır." [7] Hadis, hasendir. Bu mevkûf hadis, merfû hükmündedir. Çünkü sahabînin "Bize helâl kılındı..." veya "haram kılındı..." demesi, Hz. Peygamber'in (s.a.) helâl kılmasına veya haram kılmasına dayanır.

İtiraz: Sahabîler bu olayda zorunlu kalmışlardı. Bu yüzden onu yemeyi düşündüklerinde: "O leştir, ölü hayvan etidir." dediler. "Biz, Allah Rasûlü'nün (s.a.) elçileriyiz ve darda kalmış bulunuyoruz." dediler ve sonra yediler. İşte bu, şayet o etten uzak kalmaları mümkün olsaydı yemeyeceklerine bir delildir.

Cevap: Şüphe yok ki onlar darda kalmışlardı. Fakat Allah Teâlâ onlara en temiz ve en helâlinden bir rızık hazırladı. Hz. Peygamber (s.a.), döndüklerinde onlara şöyle buyurmuştu: "Onun etinden yanınızda bir parça kaldı

4. Mâide, 5/3.
5. Mâide, 5/96.
6. Fethu'l-Bârî, 9/529; Taberî, 2687, 2697; Beyhakî, 9/254.
7. Şâfiî, 2/425; Ahmed, 2/97; İbn Mâce, 3314: Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem -Zeyd b. Eslem- İbn Ömer kanalıyla. Abdurrahman zayıf bir râvidir. Dârakutnî (s. 539, 540) ise Ali b. Müslim -Abdurrahman ve Mutarrif- Abdullah yoluyla babaları Zeyd b. Eslem'in İbn Ömer'den merfû rivayeti olarak naklediyor. Beyhakî ise (1/254) İbn Vehb -Süleyman b. Bilâl-Zeyd b. Eslem- İbn Ömer kanalıyla mevkûf olarak rivayet edip: Bu isnad sahihtir, demiştir. Bu ise müsned anlamındadır. Müellif merhumun dediği gibi merfû hükmündedir.

mı?" Sahabîler; "Evet" dediklerinde, Hz. Peygamber (s.a.) de o etten yedi; sonra şöyle buyurdu: "Bu, şüphesiz Allah Teâlâ'nın sizin için gönderdiği bir rızıktır." Şayet bu et darda kalanların rızkı olsaydı, Rasûlullah (s.a.) zorunlu olmadığı o vakitte ondan yemezdi. Sonra şu da var; şayet bu etten yemeleri zaruretten dolayı olsaydı; sahabîlerin onun yağıyla yağlanmaları, elbiselerini ve vücutlarını murdar kılmaları nasıl caiz olurdu?! Hem fakihlerin birçoğu doyuncaya kadar ölü hayvan eti yemeyi caiz saymazlar; ancak ölmeyecek kadar yemeyi caiz görürler. Halbuki seriyyeye katılanlar, güç ve kuvvetleri yerine gelip vücutları semirecek kadar ondan yemişlerdi, yol için azık da hazırlamışlardı.

Şayet denilirse ki: Bahsi geçen olay, bu hayvan deniz içerisinde ölmüş ve deniz onu, ölü iken sahile atmış olsaydı ancak o zaman sizin için bu konuda bir delil olabilirdi. Malumdur ki böyle bir ihtimal mümkün olduğu gibi, balık diri iken denizin çekilmesi sonra da sudan ayrı kaldığından ötürü ölmüş olması ihtimali de mümkündür. Bu ise hem balığın boğazlanması hem de deniz hayvanının boğazlanması demektir. Bu ihtimali ortadan kaldırmak hiçbir şekilde mümkün değildir. Nasıl olabilir ki! Zira hadisin bazı rivayetlerinde şöyle geçmektedir: "Deniz, bir tepeciğin üzerinden çekildiği gibi balıktan çekildi."

Cevap: Bu uzak bir ihtimal olmakla beraber hemen hemen harikulâde bir olay şeklinde meydana gelebilir. Çünkü böyle bir hayvan diri olduğu zaman deniz kıyısında değil denizin ortasında ve dalgalar arasında bulunur, oradan ayrılıp karaya yaklaşmaz. Hem bu ihtimal de meseleyi çözmeye kâfi gelmemektedir. Zira bir hayvanın ölüm sebebi hakkında acaba bu sebep hayvanı mübah kılan bir sebep midir, yoksa mübah kılmayan bir sebep midir diye şüpheye düşülse bu hayvan helâl olmaz. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), okla vurulduktan sonra su içerisinde bulunan av hayvanı hakkında: "Eğer su içerisinde boğulmuş olarak bulursan onu yeme. Çünkü sen, onu su mu yoksa attığın ok mu öldürdü, bilemezsin." buyurmuştur. Şu halde, deniz hayvanı denizde öldüğünde haram olsaydı mübah olmazdı. Bu konuda ilim adamları arasında bir ihtilaf bilinmemektedir.

Öte yandan bu naslar mübah kabul edenleri destekler mahiyette olmasaydı bile sahih bir kıyas onları desteklerdi. Şöyle ki: Ölü hayvan eti, bünyesinde suları, artıkları ve pis kanı toplamış olması sebebiyle haram kılınmıştır. Boğazlama, bu kanı ve artıkları giderdiği içindir ki hayvanın helâl olmasına sebep teşkil eder. Yoksa ölüm, haram kılma sebebi değildir. Çünkü başka şeylerle olduğu gibi, boğazlamayla da meydana gelmektedir. Eğer boğazlamanın hayvanda gidereceği kan ve artıklar mevcut değilse sırf ölümden dola-

yı hayvan haram olmaz. Ve ayrıca çekirgede olduğu gibi helâl olması için boğazlama da şart değildir. Bu yüzden; sinek, arı ve benzerleri gibi akıcı kana sahip olmayan hayvanlar ölüm sebebiyle murdar olmazlar. İşte balık da bu sınıftandır Zira balık öldüğü zaman bünyesinde kan ve artık barındıran bir hayvan olsaydı, boğazlama dışındaki bir ölümle helâl olmazdı; ve balığın suyun içerisinde ölmesiyle dışında ölmesi arasında bir fark bulunmazdı. Çünkü malumdur ki, balığın karada ölmesi, denizde öldüğü zaman haram olacağı görüşünü savunanlara göre haramlığını gerektiren bu artıkları gidermemektedir. Şayet bu konuda naslar mevcut olmasaydı, bu kıyâs gerçekten yeterli olurdu. En iyi bilen Allah'tır.

5— Hz. Peygamber'in (s.a.) yaşadığı dönemde meydana gelen olaylarda, ictihad yapmak caizdir ve kendisi bunu kabul etmiştir. Fakat bu durum, ictihada mecbur kalındığı zamanda ve nassa müracaat mümkün olmadığı hallerde olabilir. Nitekim Hz. Ebu Bekir (r.a.) ile Hz. Ömer (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.) huzurunda bir kısım olaylar hakkında ictihadda bulunmuşlar ve görüşlerini açıklamışlardır. Hz. Peygamber (s.a.) onların bu davranışlarını kabullenmiştir. Fakat bu ictihadlar ancak muayyen ve cüz'î bir kısım hükümlerde olmuş; umumi hükümlerde ve şeriatın genel prensiplerinde olmamıştır. Zira Rasûlullah'ın (s.a.) huzurunda hiçbir sahabî kesinlikle böyle bir davranışta bulunmamıştır.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BÜYÜK FETİH

A) MEKKE'NİN FETHİ

1— En Büyük Fetih:

Büyük fetih; Allah'ın kendisiyle dinini, Rasûlü'nü, ordusunu, güvenilir taraftarlarını yüceltttiği ve kendisiyle, âlemlere hidayet sebebi kıldığı beytini ve beldesini kâfirlerin ve müşriklerin ellerinden kurtardığı bir fetihtir. Bu öyle bir fetihtir ki, göktekiler onunla müjdelenmiş ve izzetinin ipleri İkizler Burcu'nun omuzlarına bağlanmıştır. Bu fetih sebebiyle insanlar, akın akın Allah'ın dinine girmişlerdir. Yeryüzü bunun sebebiyle aydınlanmış ve parlamıştır.

Rasûlullah (s.a.), İslâm alayları ve Rahman orduları ile hicrî 8. yılı Ramazanı'nın on günü geçtikten sonra fetih için yola çıktı. Medine'de, Ebu Rühm Külsûm b. Husayn el-Gifarî'yi vekil bıraktı. İbn Sa'd ise, Abdullah b. Ümmi Mektûm'u vekil bıraktı, demektedir.

2— Kureyşliler'in Anlaşmayı Bozmaları:

Hz. Peygamber'i (s.a.) bu fethe sürükleyen, yönelten sebep; siyer, megazî ve tarih âlimlerinin önderi Muhammed b. İshak b. Yesâr'ın zikrettiğine göre şu idi:

Bekir b. Abdümenât b. Kinâneoğulları Huzaâlılara saldırdılar. Huzâalılar, Vetîr denilen bir su kenarında yaşıyorlardı. Bekiroğulları bir gece onlara baskın yapıp bazılarını öldürdüler. Onları bu işe yönelten şu olaydı: Hadra-

mîlerden Mâlik b. Abbâd ismindeki bir adam, ticaret için yola çıkıp Huzâalıların yurtlarının ortasına geldiği sırada Huzâalılar tarafından baskına uğratılıp öldürülmüş ve malları alınmıştı. Buna karşılık Bekiroğulları da Huzâalılardan bir adama saldırmışlar ve onu öldürmüşlerdi. (İslâmiyetin zuhurundan önce) Huzâalılar saldırı düzenleyerek, (Kinânelilerin eşrafından olan) Esvedoğullarından Selmâ, Külsûm ve Züeyb'i Arafat'ta, Harem hududunu belirten taşların yanında öldürmüşlerdi. Bütün bunlar bi'setten (Hz. Peygamber'in, peygamberliğinden) önceydi. Rasûlullah (s.a.) peygamber olarak gönderilip İslâm geldiği zaman araları ayrıldı. İnsanlar artık bu yeni konuyla meşgul oluyorlardı.

Rasûlullah (s.a.) ile Kureyş arasında Hudeybiye anlaşması gerçekleştiğinde şu şart ileri sürülmüştü: "Rasûlullah'ın (s.a.) anlaşma ve sözleşmesine girmek isteyen serbesttir; Kureyş'in anlaşma ve sözleşmesine girmek isteyen de serbesttir." Bunun üzerine Bekiroğulları Kureyş'in anlaşma ve sözleşmesine; Huzâalılar ise Rasûlullah'ın (s.a.) anlaşma ve sözleşmesine girdiler. Barışın uygulamaya konmasını fırsat bilen Bekiroğulları, Huzâalılardan eski öclerini almak istediler. Nevfel b. Muaviye ed-Dîlî, Bekiroğullarından bir topluluğun başında çıkıp Vetîr suyu başındaki Huzâalılara bir gece baskını düzenledi ve içlerinden bazılarını öldürdüler. Karşılıklı mızraklaşıp çarpıştılar. Kureyşliler Bekiroğullarına silah yardımı yaptılar. Bazı Kureyşliler gece karanlığından istifade edip onlarla birlikte savaşa katıldı. İbn Sa'd bunlardan şu kimselerin adını zikretmektedir: Safvân b. Ümeyye, Huveytıb b. Abdüluzzâ, Mikrez b. Hafs. Neticede Huzâalıları Harem'e kadar sürdüler. Harem sınırına ulaştıklarında Bekiroğulları dediler ki: "Ey Nevfel! Biz Harem'e girmişiz! İlâhından kork, ilâhından!" O ise çok ağır bir söz söyledi: "Bugün ilâh milâh yok! Ey Bekiroğulları! Öcünüzü alınız. Ömrüme yemin olsun ki sizler hacıları Harem'de soyar dururdunuz da şimdi orada öcünüzü almayacak mısınız?"

Huzâalılar Mekke'ye girdiklerinde, Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî ile dostları, Râfi' adındaki bir adamın evine sığındılar. Bunun üzerine Amr b. Salim el-Huzâî yola çıkıp Medine'ye geldi. Rasûlullah'ın (s.a.) önünde durdu. Hz. Peygamber (s.a.) mescidde ashabının arasında oturuyordu. Amr, O'na şu şiiri okudu:

يارب إنّي ناشدٌ محمّدا حِلْفَ أبينا وأبيه الأتلدا

قد كنتمُ وُلْداً وكنّا والدا ثُمّتَ أسلمنا ولم ننزعْ يدا

فانْصُرْ هَدَاكَ اللَّهُ نَصْراً أَبَدا   وادْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدَا
فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ قَدْ تَجَرَّدا   أَبْيَضَ مِثْلَ الْبَدْرِ يَسْمُو صُعُدَا
إِنْ سِيمَ خَسْفاً وَجْهُهُ تَرَبَّدَا   فِي فَيْلَقٍ كَالْبَحْرِ يَجْرِي مُزْبِدا
إِنَّ قُرَيْشاً أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدا   وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدا
وَجَعَلُوا لِي فِي كَدَاءٍ رَصَدَا   وَزَعَمُوا أَنْ لَسْتَ تَدْعُو أَحَدَا
وَهُمْ أَذَلُّ وَأَقَلُّ عَدَدَا   هُمْ بَيَّتُونَا بِالْوَتِيرِ هُجَّدَا
وَقَتَلُونَا رُكَّعاً وَسُجَّدَا

"Allah'ım! Ben Muhammed'e hatırlatırım,
Babamızla O'nun babası arasındaki eski ittifakı.

O zaman biz baba, sizler ise oğul idiniz;
Sonra müslüman olduk, sana yardımdan el çekmedik.

Yardım et -Allah seni hidayetten ayırmasın- ebedî bir yardım!
Allah'ın kullarını çağır; imdadımıza yetişsinler.

Rasûlullah onların aralarında, kılıcını sıyırmış,
Boyuna yükselen dolunay gibi bembeyaz.

Uğradığı zulümden dolayı yüzü renkten renge girmiş,
Büyük ordunun başında, denizler gibi köpükler saçarak geliyor.

Kureyşliler sana verdikleri sözde durmadılar.
Seninle yaptıkları sağlam anlaşmadan caydılar.

Bizi Mekke'nin aşağı tarafında gözetlediler,
Sen kimseyi çağırmayacaksın sandılar.

Onlar çok zelil ve çok az kimselerdir sayıca.
Geceleyin Vetîr'de, uykuda iken bize baskın yaptılar.
Rükû ve sücûd halinde iken bizi öldürdüler!"

Yani, biz müslüman olmuştuk, ama öldürüldük, demek istiyordu. Rasûlullah (s.a.) ona şöyle dedi: "Ey Amr b. Salim! Sana yardım edilecek!"[1] Bu sırada Rasûlullah'a (s.a.) bir bulut gösterildi. Hz. Peygamber (s.a.): "Bu bulut, Kâ'boğullarına yardım edileceğine işarettir." buyurdu. Büdeyl b. Verkâ,

1. İbn Hişâm, *es-Sîre*'de (2/394-395) senedsiz olarak İbn İshak'tan rivayet etmiştir. Taberânî, *Sağîr*'de (s, 222) Meymûne bt. el-Hâris'ten (r.a.) zayıf bir senedle mevsûl olarak rivayet etmiştir.

Huzâalılardan bir topluluk ile Rasûlullah'ın yanına gelip başlarına gelenleri ve Kureyşlilerin, Bekiroğullarını nasıl desteklediklerini anlattılar. Sonra Mekke'ye döndüler. Hz. Peygamber (s.a.) ashabına şöyle dedi: "Ebu Süfyan, anlaşmayı sağlamlaştırmak ve barış süresini uzatmak için yanınıza gelmek üzere bulunuyor galiba."

3— Ebu Süfyan'ın Aracılığı:

Büdeyl b. Verkâ, arkadaşlarıyla yoluna devam ediyordu. Usfan'a geldiklerinde Ebu Süfyan b. Harb ile karşılaştılar. Kureyşliler onu, yaptıkları şeyin sonucundan korktuklarından ötürü anlaşmayı sağlamlaştırması ve süreyi uzatması için Rasûlullah'a (s.a.) göndermişlerdi. Ebu Süfyan, Büdeyl b. Verkâ ile karşılaştığında dedi ki: "Nereden geliyorsun, ey Büdeyl?" Onun Hz. Peygamber'in (s.a.) yanına gittiğini sanıyordu. Büdeyl: "Şu sahilde ve vadi içlerinde bulunan Huzâalılara gitmiştim." dedi. Ebu Süfyan: "Peki Muhammed'in yanına gittin mi?" diye sordu. Büdeyl: "Hayır." dedi. Büdeyl, Mekke'ye doğru yola koyulduğunda Ebu Süfyan, eğer Medine'den geliyorsa hayvanı muhakkak hurma çekirdeği yeminden yemiş olmalı, diye düşünerek Büdeyl'in devesinin dışkısını alıp ezdi. İçinde hurma çekirdeği bulunduğunu gördü. "Allah'a yemin ederim ki Büdeyl, Muhammed'in yanından geliyor." dedi.

Sonra Ebu Süfyan yola koyulup Medine'ye geldi. Kızı Ümmü Habîbe'nin evine gitti. Oturmak için Allah Rasûlü'nün (s.a.) yatağına doğru ilerleyince Ümmü Habîbe yatağı katlayıp ondan uzaklaştırdı. Bunu görünce: "Kızım, yavrum! Beni mi bu yataktan esirgedin, yoksa onu mu benden esirgedin?" diye sordu. O da: "Hayır, bu Allah Rasûlü'nün (s.a.) yatağıdır. Sen ise pis bir müşriksin." diye cevap verdi. Ebu Süfyan: "Vallahi, benden sonra sana bir şer isabet etmiş." dedi.

Sonra Ebu Süfyan, çıkıp Rasûlullah'ın yanına geldi ve O'nunla konuştu. Fakat Hz. Peygamber (s.a.) ona bir cevap vermedi. Ebu Süfyan, sonra Hz. Ebu Bekir'e gidip kendisi için Rasûlullah ile konuşmasını söyledi. Hz. Ebu Bekir: "Ben bunu yapamam" dedi. Sonra Ömer b. Hattâb'a gidip onunla konuştu. Hz. Ömer: "Ben sizin için Rasûlullah'tan şefaat mı dileyeceğim?! Vallahi, eğer bir karıncadan başkasını bulamasam bile onunla size karşı savaşırım!" dedi. Bunun üzerine Ebu Süfyan, Ali b. Ebî Tâlib'in evine gitti. Hz. Fâtıma da oradaydı. Hz. Hasan henüz bir çocuktu ve önlerinde emekleyip duruyordu. Ebu Süfyan: "Ey Ali, şu topluluk içinde akrabalık yönünden bana en yakını sensin. Ben bir iş için gelmiş bulunuyorum. Hiçbir şey

elde edemeden, geldiğim gibi geri dönmeyeyim! Benim için Muhammed'e rica et!" dedi. Hz. Ali: "Allah senin iyiliğini versin, ey Ebu Süfyan! Vallahi Rasûlullah (s.a.), hakkında konuşamayacağımız bir şeye karar vermiş durumdadır." dedi. O zaman Ebu Süfyan, Fâtıma'ya dönerek şöyle dedi: "Şu oğluna emretsen de iki taraf arasında himayeci olsa, böylece dünyanın sonuna kadar Arapların efendisi olsa, olmaz mı?" Hz. Fâtıma: "Vallahi, benim bu oğlum ne halk arasında himayeci olacak yaşa gelmiştir; ne de herhangi bir kimse Rasûlullah'a (s.a.) karşı himayeci olabilir." dedi.

Ebu Süfyan, Hz. Ali'ye dönerek: "Ey Ebu Hasan! Ben, işlerimin çok zorlaştığını görüyorum. Sen bana bir tavsiyede bulun." dedi. Hz. Ali şöyle cevapladı: "Vallahi, ben senin için yararlı olacak bir şey bilmiyorum. Ama sen, Kinâneoğullarının ulu kişisisin. Kalk, iki taraf arasında himayeci olduğunu açıkla, sonra yurduna git." Ebu Süfyan: "Bunun bana bir fayda sağlayacağını sanıyor musun!" diye sordu. Hz. Ali: "Hayır, vallahi bir faydası olacağını pek sanmıyorum. Fakat senin için bundan başka bir yol da yok." dedi.

Bunun üzerine Ebu Süfyan, mescidde ayağa kalkıp: "Ey insanlar! Haberiniz olsun ki, ben iki taraf arasında himayeci oluyorum." dedi. Sonra devesine bindi, dönüp gitti.

Ebu Süfyan, Kureyşlilere geldiğinde; "Ne haber var?" diye sordular. Dedi ki: "Muhammed'in yanına vardım ve onunla konuştum. Vallahi bana hiçbir cevap vermedi. Sonra Ebu Kuhâfe'nin oğluna gittim, ondan da bir hayır bulamadım. Sonra Ömer b. Hattâb'a gittim, onu baş düşman buldum. Sonra Ali'ye gittim. Onu kavmin en yumuşağı buldum. Ali bana bir yol gösterdi, ben de onu yaptım. Vallahi, bilmiyorum bu yaptığım şeyin bana bir faydası olur mu, yoksa olmaz mı?" Kureyşliler: "O sana ne tavsiye etmişti?" diye sordular. "Bana, iki taraf arasında himayeci olduğumu açıklamamı söylemişti. Ben de öyle yaptım." dedi. Kureyşliler: "Muhammed bunu geçerli gördü mü?" dediler. "Hayır." dedi. O zaman Kureyşliler: "Yazıklar olsun sana! Vallahi adam seninle oyun oynamaktan başka bir şey yapmamış!" dediler. Ebu Süfyan da: "Hayır, fakat bundan başka da yapacak bir şey bulamadım." dedi.

4— Müslümanların Savaşa Hazırlanmaları:

Rasûlullah (s.a.) müslümanlara yol için hazırlanmalarını emretti. Ailesine de kendisi için hazırlık yapmalarını söyledi.

Hz. Ebu Bekir, kızı Âişe'nin yanına geldiğinde onun Hz. Peygamber'in (s.a.) yol hazırlıklarıyla meşgul olduğunu gördü. Şöyle dedi: "Bu hazırlıkları yapmanı sana Rasûlullah (s.a.) mı emretti kızım?" Hz. Âişe: "Evet." dedi ve hazırlığına devam etti. Hz. Ebu Bekir: "Sence nereye gitmek istiyor olabilir?" diye sorunca Hz. Âişe: "Hayır, vallahi bilmiyorum." cevabını verdi.

Derken Rasûlullah (s.a.) müslümanlara, Mekke'ye doğru gideceklerini bildirdi. Kendilerine iyice hazırlık yapmalarını emretti. Sonra şöyle dua etti: "Allah'ım! Yurtlarına ansızın varabilmemiz için Kureyşlilerin casus ve habercilerini tut, engelle." Müslümanlar hazırlıklarını sürdürdüler.[2]

5— Hâtıb'ın Kureyşlilere Haber Vermeye Kalkışması:

[Bu sırada Hâtıb b. Ebî Beltea, Rasûlullah'ın (s.a.) kendilerinin üzerine yürüdüğünü haber vermek için Kureyşlilere bir mektup yazdı. Mektubu bir kadına verdi. Bunu Kureyşlilere ulaştırması için ona bir ücret ödedi. Kadın, mektubu başında saç örgüleri arasında gizledi. Sonra böylece yola koyuldu. Rasûlullah'a (s.a.) Hâtıb'ın yaptığı şey hakkında gökten haber ulaştı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.), Hz. Ali ile Zübeyr'i gönderdi. İbn İshak'ın dışındakiler: Ali, Mikdad ve Zübeyr'i gönderdi, diyorlar. Rasûlullah (s.a.) onlara dedi ki: "Hemen gidin! Hâh bahçesine vardığınızda, yanında Kureyşlilere bir mektup götüren bir kadını hayvanı üzerinde bulacaksınız."]

Hz. Ali ile Zübeyr hemen atlarını koşturup gittiler. Sözü geçen yerde kadını buldular ve hayvanından indirdiler. Dediler ki: "Yanındaki mektup nerede?" Kadın: "Yanımda mektup yok benim." dedi. Eşyasını aradılar fakat bir şey bulamadılar. O zaman Hz. Ali -Allah ondan razı olsun- kadına dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (s.a.) hiçbir zaman yalan söylememiştir, biz de yalan söylemiyoruz! Vallahi, ya mektubu çıkarırsın, ya da seni soyacağız!" Kadın onun ciddi olduğunu görünce: "Yüzünü çevir." dedi. O da yüzünü çevirdi. Kadın, saç örgülerini açıp arasından mektubu çıkarttı ve onlara verdi. Onlar da mektubu Rasûlullah'a (s.a.) getirdiler. Baktılar ki mektup Hâtıb b. Ebî Beltea tarafından Kureyşlilere yazılmış ve Rasûlullah'ın (s.a.) onlar üzerine yürümekte olduğunu haber veriyor.

Rasûlullah (s.a.) hemen Hâtıb'ı çağırttı ve sordu: "Bu nedir ey Hâtıb?" Hâtıb dedi ki: "Hakkımda hüküm vermekte acele etme ya Rasûlallah! Vallahi ben, Allah'a ve Rasûlüne iman etmiş bir kimseyim. Ben dinimden dön-

---

2. İbn Hişâm, 2/389-398. İbn İshak'tan senedsiz olarak.

medim ve dinimi değiştirmedim. Ben Kureyşliler arasında yanaşma bir kimseydim, onlardan değildim. Benim onlar arasında âilem, akrabalarım ve çocuklarım var. Bunları himaye edecekleri bir akrabalık da yok aramızda. Senin yanında bulunanların ise orada kendilerini koruyacak akrabaları var. İstedim ki, bundan böyle onların yanında taraftarım olsun da akrabalarımı himaye etsinler."

Ömer b. Hattâb dedi ki: "İzin ver bana ya Rasûlallah, şunun boynunu vurayım! Bu adam Allah'a ve Rasûlü'ne hiyanet etmiştir, münafıklık yapmıştır!" Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "O, Bedir savaşında bulunmuştur. Ne biliyorsun ey Ömer; belki de Allah, Bedir savaşına katılmış olanlara bakıp: 'İstediğinizi yapın. Ben sizi bağışlamışımdır.' buyurmuştur." Hz. Ömer'in gözleri doldu ve: "Allah ve Rasûlü en iyi bilendir." dedi.[3]

6— Medine'den Yola Çıkış:

Sonra Rasûlullah (s.a.) oruçlu olarak yola çıktı. Müslümanlar da oruçlu idiler. Küdeyd'e -burası bugün insanların (kaf harfi ile) Kudeyd dedikleri yerdir- vardıkları zaman Hz. Peygamber (s.a.) iftar etti. Müslümanlar da O'nunla birlikte iftar ettiler.[4]

Sonra Hz. Peygamber (s.a.), Merruzzahrân'da konaklayıncaya kadar yola devam etti. Burası Mer vadisidir. Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında on bin kişi bulunuyordu.

Allah Teâlâ, Kureyşlilerin haber almasını engellemişti. Korku ve bekleyiş içindeydiler. Ebu Süfyan (b. Harb) çıkıp haber toplamaya çalışıyordu. Onunla birlikte Hakîm b. Hizâm ile Büdeyl b. Verkâ, söylentileri araştırmak için çıktılar.

Bundan önce Abbas (b.Abdülmuttalib), çoluk çocuğuyla birlikte müslüman olup muhacir olarak yola çıkmıştı. Rasûlullah (s.a.) ile Cuhfe'de karşılaştı. Daha önce karşılaştığı da söylenmiştir.

7— Ebu Süfyan b. Hâris'in Müslüman Oluşu:

Hz. Peygamber (s.a.) ile yolda karşılaşanlar arasında, amcasının oğlu

3. İbn Hişâm, (2/398-399), senedsiz olarak rivayet etmiştir. Buharî (64/9, 65/Mümtahine/60), Müslim (2494), Ebu Davud (2650), Tirmizî (3302) ve Ahmed b. Hanbel (1/80) Hz. Ali'den rivayet etmişlerdir.
4. Buharî, 64/47; Müslim, 1113: İbn Abbas'tan.

Ebu Süfyan b. Hâris ile Abdullah b. Ebî Ümeyye de vardı. Bu ikisi O'nunla Ebvâ'da karşılaşmışlardı. Biri amcasının, diğeri de halasının oğlu idi. Hz. Peygamber (s.a.) bunlarla karşılaştığında, kendilerinden gördüğü eza ve hicivler sebebiyle yüzünü çevirdi. Ümmü Seleme O'na dedi ki: "Amcanın oğlu ile halanın oğlu senin için insanların en şakîsi olamazlar."

Ebu Ömer (İbn Abdilber)'in anlattığına göre Hz. Ali, Ebu Süfyan'a şöyle dedi: "Rasûlullah'ın (s.a.) yanına ön tarafından varıp O'na, kardeşlerinin Hz. Yusuf'a söyledikleri: 'Allah'a yemin olsun ki; Allah, seni bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz sana yaptıklarımızda suçlu idik.'[5] sözünü söyle. Bundan daha güzel bir sözün bulunabilmesi asla mümkün değildir." Ebu Süfyan da böyle yaptı. O zaman Rasûlullah (s.a.) ona şöyle cevap verdi: "Bugün size hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur. Allah sizi bağışlasın. O, merhamet edicilerin en merhametlisidir."[6]

Bunun üzerine Ebu Süfyan Hz. Peygambere (s.a.) bir şiir söyledi. Şu beyitler o şiirindendir:

لَعَمْرُكَ إِنِّي حِينَ أَحْمِلُ رَايَةً لِتَغْلِبَ خَيْلُ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدِ

لَكَالْمُدْلِجِ الْحَيْرَانِ أَظْلَمَ لَيْلُهُ فَهَذَا أَوَانِي حِينَ أُهْدَى فَأَهْتَدِي

هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَدَلَّنِي عَلَى اللَّهِ مَنْ طَرَّدْتُ كُلَّ مُطَرَّدِ

"Hayatına and olsun ki, ben sancak taşıdığımda,
Lât'ın süvarileri Muhammed'in süvarilerini yensin diye;

Geceleyin yola çıkıp yolunu şaşırmış, gecesi kapkaranlık olmuş bir kimse gibiydim.
Şimdiki zamanım ise yolum gösterilip hidayete erdiğim zamandır.

Nefsimden başka bir rehber beni hidayete ulaştırdı.
Beni Allah'a yöneltti, her kovulacak yerde kovduğum."

Rasûlullah (s.a.), Ebu Süfyan'ın göğsüne elini vurup dedi ki: "Kovulan ve sürülen kimselerle birlikte her kovulacak yere beni sen kovmuştun."[7]

Bundan sonra Ebu Süfyan iyi bir müslüman oldu.

Denilmiştir ki: Müslüman olduktan sonra, kendisinden utandığı için hiçbir zaman başını kaldırıp Rasûlullah'a (s.a.) bakmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.)

5. Yusuf, 12/91.
6. Yusuf, 12/92.
7. Hâkim, 3/43, 44. İbn Abbas'tan ceyyid bir senedle. Hâkim, hadisi sahih bulmuş, Zehebî de ona katılmıştır.

onu seviyordu. Ona cennete gireceğini haber vermişti.[8] Hz. Peygamber (s.a.): "Hamza'ya halef olmasını ümid ediyorum." buyurmuştu. Vefatı yaklaştığı sırada Ebu Süfyan dedi ki: "Benim için sakın ağlamayın. Vallahi, müslüman olduğumdan beri hiçbir kötü söz söylemedim."

8— Merruzzahrân'da Konaklama:

Rasûlullah (s.a.) Merruzzahrân'a varıp konakladığı zaman yatsı vakti gelmişti. Orduda bulunanlara ateş yakmalarını emretti ve on bin ateş yakıldı. Hz. Peygamber (s.a.) gece nöbetçilerinin başına Ömer b. Hattâb'ı -Allah ondan razı olsun- görevlendirdi.

Abbas, Rasûlullah'ın (s.a.) boz katırı Beyzâ'ya binip çıktı. Rasûlullah (s.a.) savaşarak zorla Mekke'ye girmeden önce, Kureyşliler gelip O'ndan emân istesinler diye haber vermek için Kureyşlilere göndermek üzere bir oduncu veya herhangi bir kimse arıyordu.

Abbas anlatıyor: Vallahi, ben bu maksatla dolaşıyorken Ebu Süfyan (b. Harb) ile Büdeyl b. Verkâ'nın sesini işittim. Aralarında konuşuyorlardı. Ebu Süfyan diyordu ki: "Bu geceki kadar çok ateşi ve askeri hiçbir zaman görmedim ben." Büdeyl ise şöyle diyordu: "Bunlar vallahi Huzâalılar! Onları harp ateşi biraraya getirmiş." Ebu Süfyan: "Huzâalıların ateşleri ve askerleri bunlardan daha az ve daha önemsizdir." dedi. Ebu Süfyan'ın sesini tanıdım ve: "Ey Ebu Hanzala!" dedim. O da benim sesimi tanıdı; "Ebu Fadl, sen misin?" dedi. "Evet" dedim. "Babam anam sana feda olsun, ne haber var?" diye sordu. Ben: "Bunlar Rasûlullah (s.a.) ve arkadaşlarıdır. Vallahi, Kureyş'in sabahı pek yaman olacak!" diye cevapladım. Ebu Süfyan: "Peki, çare nedir, babam anam sana feda olsun?" diye sordu. Şöyle dedim: "Vallahi, eğer sana karşı zafer elde ederse muhakkak boynunu vuracaktır. Şu katırın arkasına bin de seni Rasûlullah'a (s.a.) götüreyim ve senin için emân dileyeyim." Terkime bindi. İki arkadaşı dönüp gitti. Ebu Süfyan'ı alıp götürdüm. Müslümanların yaktığı ateşlerden her birinin yanına geldiğimizde "Kim bu?" diye soruyorlardı. Rasûlullah'ın katırını ve benim de üzerinde olduğumu gördüklerinde "Rasûlullah'ın (s.a.) amcası, O'nun katırına binmiş." diyorlardı. Ömer b. Hattâb'ın ateşinin yanından geçerken "Kim o?" dedi ve ayağa kalktı. Hayvanın terkisinde Ebu Süfyan'ı görünce şöyle dedi:

8. İbn Hacer'in *el-İsâbe*'de (537) naklettiğine göre Ebu Ahmed el-Hâkim, bu hadisi Hammâd b. Seleme-Hişâm b. Urve-babası senediyle rivayet etmiştir. Urve diyor ki: Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Ebu Süfyân b. Hâris, cennet ehli gençlerinin efendisidir." Râvileri sikadır, fakat hadis mürseldir.

"Allah düşmanı Ebu Süfyan! Seni anlaşmasız ve sözleşmesiz olarak ele geçirmeye imkan veren Allah'a hamdolsun." Sonra süratle Rasûlullah'ın (s.a.) yanına doğru yürüdü. Katırı topukladım da onu geçiverdi. Hemen katırdan inip Rasûlullah'ın (s.a.) yanına girdim. Ömer de bu sırada yanına gelip dedi ki: "Ya Rasûlallah! İşte Ebu Süfyan! Bana izin ver de boynunu vurayım!" Ben: "Ya Rasûlallah! Ben onu himayeme aldım" dedim ve Rasûlullah'ın (s.a.) yanına geçip oturdum. Ebu Süfyan'ın başını tutup "Vallahi, bu gece benden başka hiç kimse onunla başbaşa kalmayacak" dedim. Ömer, onun hakkındaki isteğinde ileri gidince dedim ki: "Yavaş ol ey Ömer! Vallahi, eğer Adiyoğullarından bir adam olsaydı o zaman böyle demezdin." Hz. Ömer: "Yavaş ol ey Abbas! Vallahi, babam Hattâb eğer müslüman olsaydı ona senin müslüman oluşuna sevindiğim kadar sevinmezdim. Çünkü biliyorum ki, Rasûlullah (s.a.) da senin müslüman oluşuna sevindiği kadar Hattâb'ın müslüman oluşuna sevinmezdi." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Ey Abbas, onu senin çadırına götür de sabah olunca bana getir." buyurdu. Ebu Süfyan'ı alıp götürdüm. Sabah olunca tekrar Rasûlullah'a (s.a.) getirdim. Rasûlullah (s.a.) onu görünce şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Ebu Süfyan! Allah'tan başka tanrı olmadığını anlama zamanın daha gelmedi mi?" Ebu Süfyan: "Babam, anam sana feda olsun! Ne yumuşak huylu, ne asil ve ne iyiliksever insansın! Yemin olsun ki Allah ile birlikte O'ndan başka bir tanrı olsaydı eğer, şimdiye kadar bir faydası olurdu zannediyorum." dedi. Rasûlullah (s.a.) dedi ki: "Yazıklar olsun sana ey Ebu Süfyan! Benim Allah Rasûlü olduğumu anlayacağın vakit daha gelmedi mi?" Ebu Süfyan dedi ki: "Babam anam sana feda olsun! Ne yumuşak huylu, ne asîl ve ne iyilik sever insansın! Bu konuya gelince, şimdi bile hâlâ içimde bazı kuşkular var."

Bunun üzerine Abbas ona şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Müslüman ol! Boynun vurulmadan önce Allah'tan başka tanrı olmadığını ve Muhammed'in, Allah'ın Rasûlü olduğunu kabul et." Nihayet Ebu Süfyan, hakkı kabul edip şehadet getirdi ve müslüman oldu.

Abbas dedi ki: "Ya Rasûlallah! Ebu Süfyan, övünmeyi çok seven bir adamdır. Ona bir lütufta bulunsan olmaz mı?" Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu ki: "Olur. Kim Ebu Süfyan'ın evine girerse güven içerisinde olur. Kim kapısını kapayıp evinde oturursa o güven içerisindedir. Kim Mescid-i Haram'a girerse o da güven içerisindedir."

Hz. Peygamber (s.a.) Abbas'a, Allah'ın ordusu geçerken görsün diye Ebu Süfyan'ı vadinin en dar yerinde, boğazın yakınında dağın başlangıç yerinde tutmasını emretti. O da böyle yaptı. Kabileler, bayraklarıyla geçiyordu. Her bir kabile oradan geçerken, "Ey Abbas, bu kim?" diye soruyordu. (Abbas

der ki): Ben de; Süleymliler, diyordum. O zaman: "Süleymlilerle aramda bir kavga yok." diyordu. Sonra başka bir kabile geçiyordu, yine soruyordu: "Ey Abbas, bunlar kim?" Ben: Müzeyneliler, diyordum. "Müzeynelilerle aramda bir kavga yok" diyordu. Nihayet kabileler bitti. Geçen kabilelerden bana sormadığı hiçbiri kalmadı. Ben, kabileyi kendisine söylediğimde, benimle bunlar arasında bir kavga yok, diyordu. Nihayet Rasûlullah (s.a.), Muhacirler ile Ensar'dan meydana gelen kalabalık bir alay içerisinde geçmeye başladı. Birliktekilerin her biri zırhlara bürünmüş, gözlerinden başka bir yerleri görünmüyordu. Ebu Süfyan dedi ki: "Sübhanallah, ya Abbas! Bunlar kim?" Ben: "Bunlar Muhacirler ve Ensar'la birlikte Rasûlullah'tır" dedim. Dedi ki: "Bunlara hiç kimse dayanamaz, hiç kimse güç yetiremez." Sonra şöyle dedi: "Vallahi ey Ebu Fadl! Kardeşinin oğlunun saltanatı bugün pek büyük olmuş!" Abbas diyor ki: "Ey Ebu Süfyan, dedim; bu peygamberliktir!" Ebu Süfyan: "Evet, anladım." dedi. Ben de: "Git, kavmini uyar" dedim.

Ensar'ın bayrağı Sa'd b. Ubâde'de idi. Ebu Süfyan'ın önünden geçerken ona dedi ki: "Bugün en büyük savaş günüdür. Bugün (Kâbe'de savaşın) helâl kılınacağı gündür. Bugün Allah, Kureyşlileri hor ve hakir kılacaktır!"

Rasûlullah (s.a.) Ebu Süfyan'ın hizasına geldiği zaman Ebu Süfyan dedi ki: "Ya Rasûlallah! Sa'd'ın ne söylediğini işitmedin mi?" Hz. Peygamber (s.a.) "Ne söyledi?" diye sordu. Ebu Süfyan, şöyle şöyle söyledi, diye anlattı. Bunun üzerine Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf dediler ki: "Ya Rasûlallah! Biz onun Kureyşlilere saldırıp saldırmayacağından emin değiliz." Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Hayır. Bugün Kâbe'nin şânının yüceltileceği bir gündür. Bugün Allah'ın Kureyşlileri (İslâmiyetle) yücelteceği bir gündür." Sonra Rasûlullah (s.a.) Sa'd'a haber göndererek sancağı ondan aldı ve oğlu Kays'a verdi. Sancak, oğlu Kays'ta olunca, Sa'd'ın elinden çıkmamış sayılacağını düşündü. Ebu Ömer (İbn Abdilber) diyor ki: Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) sancağı Sa'd'dan alınca Zübeyr'e vermiştir.

Ebu Süfyan, yürüyüp Kureyşlilerin yanına vardı. En yüksek sesiyle şöyle bağırdı: "Ey Kureyş topluluğu! İşte Muhammed, karşısında dayanamayacağınız kadar büyük bir kuvvetle yanı başınıza gelmiş bulunuyor. Kim, Ebu Süfyan'ın evine girerse; güvencededir." Hind bt. Utbe kalkıp geldi, bıyığından yakalayıp: "Şu yağ tulumunu, ince bacaklıyı öldürün! Kavminin ne kötü bir öncüsüdür bu!" dedi. Ebu Süfyan dedi ki: "Yazıklar olsun size! Siz bu tutumunuzla kendinizi aldatmayın. O, sizin karşı koyamayacağınız bir orduyla başucunuza gelmiş bulunuyor. Kim Ebu Süfyan'ın evine girerse güvencededir. Kim Mescid-i Haram'a girerse güvencededir." Kureyşliler dediler ki: "Allah seni kahretsin! Senin evinin bize ne kadar faydası olabilir?" Dedi ki:

"Kim evine girip kapısını kapatırsa güvencededir. Kim Mescid-i Haram'a girerse o da güvencededir." Bunun üzerine insanlar, evlerine ve Mescid-i Haram'a gitmek üzere dağıldılar.[9]

9— Mekke'ye Yürüyüş:

Rasûlullah (s.a.) yürüdü, yukarı tarafından Mekke'ye girdi. Burada kendisine bir çadır kuruldu.

Rasûlullah (s.a.), Halid b. Velid'e Mekke'ye aşağı tarafından girmesini emretti. Halid, ordunun sağ kanadına kumanda ediyordu. Bu kanat Eslem, Süleym, Gifâr, Müzeyne, Cüheyne ve daha başka Arap kabilelerinden meydana gelmişti. Ebu Ubeyde ise, piyadeler ile zırhsız birliklere komuta ediyordu. Bunların silahı yoktu.

Hz. Peygamber (s.a.), Halid ve yanındakilere şöyle dedi: "Eğer Kureyşlilerden biri size karşı koyarsa, onları ekin biçer gibi biçin! (Yarın) benimle buluşma yeriniz Safâ tepesidir." Karşılarına kim çıktıysa hepsini yere serdiler. Kureyş'in serkeşleri ve ayak takımı, İkrime b. Ebu Cehil, Safvân b. Ümeyye ve Süheyl b. Amr'ın önderliğinde müslümanlarla çarpışmak üzere Handeme'de toplandılar.

Bekiroğullarından Himâs b. Kays b. Halid, Rasûlullah (s.a.) Mekke'ye girmeden önce silahlarını hazırlıyordu. Karısı: "Bunları niçin hazırlıyorsun?" diye sordu. Himâs: "Muhammed ve arkadaşları için." dedi. Karısı: "Vallahi, Muhammed ve arkadaşlarına hiç kimsenin karşı durabileceğini zannetmiyorum." dedi. Himâs: "Vallahi, ben onlardan bazılarını esir alıp sana hizmetçi yapmayı bile ümid ediyorum." dedi. Ve şu beyitleri söyledi:

إنْ يُقْبِلُوا اليَوْمَ فَمَالِي عِلَّه هٰذَا سِلاَحٌ كَامِلٌ وَأَلَّهْ
وذُو غِرارَيْنِ سَرِيعُ السَّلَّهْ

"Onlar bugün gelecek olurlarsa ben hasta değilim;
İşte mükemmel silahlar; şu uzun demirli mızrağım,
Şu iki ağızlı ve çabucak sıyrılan kılıcım."

---

9. Buharî, 64/47. Hişâm b. Urve'nin, babasından mürsel rivayetidir. Bk. *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/305-306.

10— Bazı Mekkeliler'in Karşı Koymaya Çalışması:

Sonra Himâs, Handeme'de, Safvân, İkrime ve Süheyl b. Amr'a katıldı. Müslümanlar bunların yanlarına gelince, ok ve mızraklar atmaya başladılar. Müslümanlardan Kürz b. Câbir el-Fihrî ile Huneys b. Halid b. Rabîa öldürüldü. Bu ikisi Halid b. Velid'in süvari birliğindeydiler. Ondan ayrılmışlar ve başka bir yol tutturmuşlardı. İkisi de öldürüldü. Müşriklerden ise on iki civarında adam öldürülmüştü. Müşrikler yenildiler. Silahlarını hazırlamış olan Himâs da yenilip kaçanlar arasındaydı. Evine girdi ve karısına dedi ki: "Kapıyı üzerime kapa!" Karısı: "Hani dediğin nerede kaldı?" dedi. Himâs şöyle cevapladı:

إِنَّكِ لَوْ شَهِدْتِ يَوْمَ الخَنْدَمَهْ إِذْ فَرَّ صَفْوانُ وَفَرَّ عِكْرِمَهْ
وَاسْتَقْبَلَتْنَا بِالسُّيُوفِ المُسْلِمَهْ يَقْطَعْنَ كُلَّ سَاعِدٍ وَجُمْجُمَهْ
ضَرْباً فَلا تَسْمَعُ إِلاَّ غَمْغَمَهْ لَهُمْ نَهِيتٌ حَوْلَنَا وَهَمْهَمَهْ
لَمْ تَنْطِقِي فِي اللَّوْمِ أَدْنَى كَلِمَهْ

"Eğer sen Handeme gününe şahit olsaydın,
Safvân ve İkrime'nin nasıl kaçtıklarına;

Müslüman kılıçlarıyla bizi karşıladılar,
Kolları ve kelleleri nasıl biçiyorlardı, görseydin!

Vuruyorlardı, haykırıştan başka şey duymuyorduk,
Etrafımızda, homurtularından, haykırmalarından başka.
Beni ayıplayacak en küçük bir söz bile söylemezdin o zaman."

Ebu Hureyre der ki: Rasûlullah (s.a.) ilerleyip Mekke'ye girdi. İki kanattan birinin başında Zübeyr'i, diğerinin başında Halid b. Velid'i gönderdi. Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı da, zırhsızlara komutan yapıp gönderdi. Sonra vadinin ortasından yürüyüşe geçtiler. Rasûlullah (s.a.) da kendi bölüğünün içerisinde idi. Ebu Hureyre diyor ki: Kureyşliler birtakım serserileri toplamışlardı. Diyorlardı ki: "Bunları ileri sürelim. Şayet Kureyş'in lehine bir durum olursa biz de onlarla birlik oluruz. Eğer yenilirlerse istediklerini onlara veririz." Rasûlullah (s.a.) "Ey Ebu Hureyre!" diye seslendi. Ben: "Buyur, emret ya Rasûlallah!" dedim. "Bana Ensar'ı çağır. Ensar'ımdan başkası gelmesin." buyurdu. Ebu Hureyre çağırdı. Hemen gelip Rasûlullah'ın (s.a.) etrafında top-

landılar. Şöyle buyurdu: "Kureyş'in serserilerini ve onlara katılanları görüyor musunuz?" Sonra iki elini birbiri üzerine kavuşturarak: "Benimle Safâ'da buluşuncaya kadar onları ekin biçer gibi biçiniz!" dedi. Sonra ayrıldık. Artık bizden her isteyen dilediğini öldürüyordu. Ama onlardan hiçbiri bize bir şey yapamıyordu. (10)

Rasûlullah'ın (s.a.) bayrağı Hacûn'da, Mescid-i Feth'in bulunduğu yerde dikildi.

11— Hz. Peygamber (s.a.) Kâbe'de:

Sonra Rasûlullah (s.a.) kalktı. Muhacirler ve Ensar, önünü arkasını ve etrafını sarmışlardı. Mescid-i Haram'a girdi. Hacer-i Esved'e doğru yöneldi, onu selâmladı. Sonra Kâbe'yi tavaf etti. Elinde bir yay vardı. Kâbe'nin etrafında ve üzerinde üç yüz altmış put bulunuyordu. Elindeki yay ile putlara dürtüyor ve şöyle diyordu: "Hak geldi, bâtıl yok olup gitti. Zaten bâtıl her zaman yok olmaya mahkumdur."(11); "Hak geldi. Bâtıl, ne yoktan bir şeyi var edebilir, ne de yok olanı tekrar diriltebilir." (12) Putlar yüzleri üstü birbiri üzerine devriliyordu. (13)

Peygamber (s.a.) tavafı devesi üzerinde yapıyordu. O gün ihramlı değildi. Yalnız tavafla yetindi. Tavafı tamamlayınca Osman b. Talha'yı çağırdı. Kâbe'nin anahtarlarını kendisinden aldı. Kapının bununla açılmasını emretti, kapı açıldı. İçeriye girdi. Kâbe'nin içindeki resimleri gördü. Hz. İbrahim (a.s.) ile Hz. İsmail (a.s.)'in fal okları çekiyor halde yapılmış resimlerini gördü. Buyurdu ki: "Allah bunu yapanları kahretsin! Vallahi, o ikisi hiçbir zaman fal oku çekmemişlerdir!"(14)

Hz. Peygamber (s.a.), Kâbe'nin içinde öd ağacından yapılmış bir güvercin heykeli gördü. Bunu kendi eliyle kırdı. Resimlerin yok edilmesini emretti, resimler silindi.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) kapıyı üzerine kapattırdı. Üsâme ve Bilâl de içerideydi. Kapının karşısına gelen duvara doğru, üç arşın kalıncaya ka-

10. Müslim, 1780; Ahmed, 2/538; Ebu Davud, 3024.
11. İsrâ, 17/71.
12. Sebe', 34/49.
13. Buharî, 46/32, 64/48, 65/İsrâ (17); Müslim, 1781; Tirmizî, 3137; İbn Hibbân, 1702.
14. Birinci kısmını İbn Hişâm (2/411-412), İbn İshak'tan, Safiyye bt. Şeybe hadisi içerisinde rivayet etmiştir. Senedi kuvvetlidir. İkinci kısmını ise Buharî (27/54, 60/11, 64/48) İbn Abbas hadisi olarak rivayet etmektedir.

dar ilerledi. Burada durup namaz kıldı. Sonra Beytullah'ın içinde dolaştı. Her bir köşesinde tekbir getirdi, Allah'ı birledi. Sonra kapıyı açtı.

Bu sırada Kureyşliler sıra sıra Mescid-i Haram'a doluşmuşlar, Hz. Peygamber'in (s.a.) ne yapacağını gözlüyorlardı.

12— Hz. Peygamber (s.a.) Mekkelilerle:

Hz. Peygamber (s.a.) kapının sövelerine tutundu. Kureyşliler kapının altında idiler. Şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka ilâh yoktur. O yegânedir, O'nun ortağı yoktur. O, va'dini yerine getirdi ve kuluna yardım etti. Bütün düşmanları tek başına bozguna uğrattı. İyi bilin ki, cahiliye çağına ait herşey, mal ve kan davaları, Beytullah'ın perdedarlığı ile hacılara su dağıtma âdetleri dışında hepsi de şu iki ayağımın altındadır, kaldırılmıştır. İyi bilin ki, kamçı ve sopa ile yapılan yarı kasıtlı (şibhu'l-amd) hatâen adam öldürmenin ağır bir diyeti vardır. Bu da, içlerinden kırkının karınlarında yavruları olmak şartıyla yüz devedir.

Ey Kureyş topluluğu! Muhakkak ki Allah, cahiliye gururunu, cahiliye atalarıyla övünüp büyüklenmeyi sizden kaldırmıştır. Bütün insanlar Âdem'den, Âdem de topraktan yaratılmıştır!"

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) şu âyeti okudu: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, en çok şakınanınızdır. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilir, herşeyden haberdardır."(15)

Sonra şöyle buyurdu:

— Ey Kureyş topluluğu! Şimdi hakkınızda ne yapacağımı sanıyorsunuz?

Kureyşliler:

— Hayır yapacağını. Sen iyi bir kardeşsin, iyi bir kardeş oğlusun, dediler.

Hz. Peygamber (s.a.) buyurdu:

— Ben, size Hz. Yusuf'un kardeşlerine dediğini söyleyeceğim: "Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur." Gidin, sizler serbestsiniz! (16)

15. Hucurât, 49/13.
16. İbn Hişâm (2/412), İbn İshak'tan, 'ilim adamlarından birinin bana bildirdiğine göre' diyerek rivayet etmiştir.
Ahmed b. Hanbel (6533, 6552), Ebu Davud (4547), İbn Mâce (2627) İbn Ömer'den

13— Kâbe'nin Anahtarları:

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Mescid-i Haram'da oturdu. Hz. Ali O'na doğru geldi. Kâbe'nin anahtarı elindeydi. Dedi ki: "Ya Rasûlallah! Kâbe perdedarlığı (hicâbe) ile hacılara su dağıtma (sikâye) işini bize ver. Allah'ın selâmı üzerine olsun." Rasûlullah (s.a.) buyurdu: "Osman b. Talha nerede?"(17) Çağırdılar, geldi. Ona şöyle dedi: "İşte anahtarın ey Osman. Bugün iyilik ve vefa günüdür."(18)

şöyle rivayet etmişlerdir: Rasûlullah (s.a.) fetih günü Mekke'de halka hitabetti; üç defa tekbir getirdikten sonra şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilâh yoktur. O yegânedir. Va'dini yerine getirdi ve kuluna yardım etti. Bütün düşmanları tek başına bozguna uğrattı. İyi bilin ki, cahiliye çağına ait olup kan ve mal davalarını hatırlatan her âdet -Beytullah'ın perdedarlığı ile hacılara su dağıtma âdetleri dışında- ne varsa hepsi de şu iki ayağımın altındadır, kaldırılmıştır." Sonra şöyle buyurdu: "İyi bilin ki, kamçı ve sopa ile yapılan yarı kasıtlı hatâen adam öldürmenin diyeti yüz devedir. Bunlardan kırkının karınlarında yavruları da olmalıdır." İbn Hibbân (1526) ve İbn el-Kattân bu hadisi sahih bulmuştur. Bu hususta İbn Ömer'den, Şâfiî (2/263), Ebu Davud (4549), Nesâî (8/42), İbn Mâce (2628), Dârakutnî (s. 333) ve Ahmed b. Hanbel (4583, 4926)'de senedinde zayıf bir râvi olan Ali b. Zeyd b. Cüd'an'ın bulunduğu bir hadis rivayet edilmiştir. Bu hadis, şahidleriyle hasen bir hadistir. İbn Kesîr'in naklettiğine göre (4/217) İbn Ebî Hâtim, İbn Ömer'den şu hadisi nakletmiştir: Rasûlullah (s.a.) fetih günü Mekke'de, devesi Kasvâ üzerinde tavaf etti. Rükünleri elindeki ucu eğri sopasıyla (bastonuyla) selâmlıyordu. Mescid'de devesini çöktürecek bir yer bulamadı. Nihayet insanların elleri üzerine indi ve Mesîl vadisine çıkıp devesini çöktürdü. Sonra Rasûlullah (s.a.), hayvanı üzerinde insanlara hitabetti. Allah'a hamdetti ve O'na lâyık olduğu biçimde senâda bulundu, sonra şöyle buyurdu: Ey insanlar! Allah Teâlâ cahiliye kibirlerini ve atalarıyla övünmeyi sizden gidermiştir. İnsanlar iki türlüdür: Biri Allah Teâlâ katında iyi, müttakî ve salih adam; diğeri de Allah Teâlâ katında günahkâr, isyankâr ve kolayca günah işleyen adamdır. Allah azze ve celle şöyle buyuruyor: 'Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında sizin en üstününüz en müttakî olanınızdır. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilir, ve herşeyden haberdardır.' Sonra Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Size bu sözü söylüyor ve Allah'tan, kendim için ve sizin için bağışlanma diliyorum." Senedinde Musa b Ubeyde er-Rebezî vardır ki, bilhassa Abdullah b. Dînâr'dan yaptığı rivayetlerde zayıf olan bir râvidir. Bu hadisi de ondan rivayet etmiştir. Fakat Ahmed (2/361) ve Ebu Davud'un (5116) Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bu hadise benzer bir şahid hadis vardır ki hadis hasendir.

17. Bu, Osman b. Talha b. Ebî Talha'dır. Tam ismi şöyledir: Ebu Talha Abdullah b. Abdüluzzâ b. Osman b. Abdüddâr b. Kusay b. Kilâb el-Kuraşî el-Abderî. Kâbe-i Muazzama'nın perdedarı (hâcib'i) idi. Hicâbe vazifesi kendi soyuna ait olan Şeybe b. Osman b. Ebî Talha'nın amca oğludur. Hudeybiye andlaşması ile Mekke fethi arasındaki barış döneminde Halid b. Velid ve Amr b. Âs ile birlikte müslüman olmuştur. Amcası Osman b. Ebî Talha ise Uhud savaşında müşriklerin sancaktarlarındandır. O gün kâfir olarak öldürülmüştü.
18. İbn Hişâm, 2/412.

İbn Sa'd, *Tabakat*'ında, Osman b. Talha'nın şöyle dediğini nakledlyor: Biz cahiliye döneminde Kâbe'yi pazartesi ve perşembe günleri açıyorduk. Rasûlullah (s.a.) bir gün halk ile birlikte Kâbe'ye girmek için gelmişti. Ben kendisine sert davranmış ve dil uzatmıştım. O ise bana yumuşak davranarak: "Ey Osman! Umulur ki bir gün sen bu anahtarı benim elimde göreceksin. O zaman onu istediğime vereceğim." demişti. Ben de: "O gün, Kureyş'in mahvolup kıymetten düşeceği gün olacaktır." demiştim. Buna karşılık: "Hayır. Asıl o zaman Kureyş yaşayacak ve üstün olacaktır." diye cevap vermiş ve Kâbe'ye girmişti. Bana söylediği bu söz, hiç aklımdan çıkmamış ve bir gün olacak diye hep beklemiştim. Fetih günü olunca bana dedi ki: "Ey Osman! Anahtarı bana getir." Ben de getirdim. Anahtarı benden aldı, sonra tekrar bana geri verdi ve dedi ki: "Ebedî bir miras olarak ve temelli kalmak üzere bunu alın. Onu sizin elinizden ancak zalim olan alabilir. Ey Osman! Allah Teâlâ, Beyt'ini size emanet ediyor. Bu beyt sebebiyle size ulaşacak şeyleri meşru olarak yeyiniz." Osman b. Talha devamla şöyle anlatıyor: Dönüp gidiyordum, Hz. Peygamber beni çağırdı. Geri dönüp gittim. Bana dedi ki: "Sana vaktiyle söylediğim şey aynen olmadı mı?" İşte o anda hemen hicretten önce Mekke'de iken bana söylemiş olduğu "Umulur ki bir gün sen bu anahtarı benim elimde göreceksin. O zaman onu istediğime vereceğim." sözünü hatırladım ve dedim ki: Evet, şahitlik ederim ki sen, şüphesiz Allah Rasûlü'sün![19]

Saîd b. Müseyyeb'in naklettiğine göre Abbas, o gün anahtarı Haşimoğullarından bazı adamların gözetimine almak için üstünlük taslamıştı. Fakat Rasûlullah (s.a.) anahtarı Osman b. Tahla'ya geri verdi.

14— Bilâl-i Habeşî'nin Kâbe'de Ezan Okuması:

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Bilâl'e, Kâbe'nin üzerine çıkıp ezan okumasını emretti. Bu sırada Ebû Süfyan b. Harb, Attâb b. Esîd, Hâris b. Hişâm ve Kureyş'in ileri gelenleri Kâbe avlusunda oturuyorlardı. Attâb dedi ki: "Allah (babam) Esîd'e lutfetti de duyduğunda hiç hoşlanmayacağı şu sesi ona işittirmedi." Hâris şöyle dedi: "Vallahi, O'nun gerçek peygamber olduğunu bilseydim muhakkak kendisine tâbi olurdum." Ebu Süfyan ise şöyle dedi: "Vallahi, ben hiçbir şey söylemeyeceğim. Eğer konuşursam şu çakıl taşları bile söylediklerimi haber verirler." İşte bu esnada Hz. Peygamber yanlarına çıkıp geldi ve onlara dedi ki: "Ben sizin söylediklerinizi biliyorum!" Sonra konuşulanları aynen onlara tekrarladı. Hâris ve Attâb o zaman dediler ki:

19. İbn Sa'd, *Tabakat*, 2/136-137; *Şerhu'l-Mevâhib-i Ledüniyye*, 2/340-341.

"Biz şahitlik ederiz ki sen, Allah'ın Rasûlü'sün! Vallahi, bu söylediklerimize, hiçbir kimse yanımızda bulunup da vâkıf olmadı ki, o sana haber verdi diyelim!"[20]

15— Fetih Namazı:

Sonra Rasûlullah (s.a.), Ebu Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin evine girdi ve gusül yaptı. Onun evinde sekiz rekât namaz kıldı. Kuşluk vaktiydi.[21] Bu yüzden bazıları bu namazın, kuşluk namazı olduğunu zannettiler. Halbuki bu, fetih namazı idi. Bundan böyle müslüman komutanlar bir kaleyi, bir şehri fethettikleri zaman, Rasûlullah'a (s.a.) uymak için fetihten hemen sonra bu namazı kıldılar. Olayın anlatımında, bu namazın fetih münasebetiyle Allah'a şükür olarak kılındığına bir delil de bulunmaktadır. Çünkü Ümmü Hâni: "Bu namazı kıldığını ne bundan önce, ne de bundan sonra görmüştüm." demiştir.

Ümmü Hâni, kocasının iki yakınını himayesine almıştı. Rasûlullah (s.a.) ona şöyle dedi: "Senin emân verdiğine biz de emân verdik ey Ümmü Hâni!"[22]

16— Öldürülmeleri Emredilen Mekkeliler:

Fetih tamamlanınca Rasûlullah (s.a.), dokuz kişi dışında bütün insanlara emân verdiğini açıkladı. Bu dokuz kişinin ise, Kâbe'nin örtüsü altında bulunsalar bile öldürülmelerini emretti. Onlar şunlardı: Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, İkrime b. Ebî Cehil, Abdüluzzâ b. Hatal, Hâris b. Nüfeyl b. Vehb, Makîs b. Subâbe, Hebbâr b. Esved, İbn Hatal'ın şarkıcı iki kadın kölesi -bunlar Rasûlullah (s.a.) hakkında hicivler içeren şarkılar okurlardı-, Abdülmuttaliboğullarından birinin azadlısı olan Sâre.

Bunlardan İbn Ebî Serh müslüman oldu. Osman b. Affân onu getirip Rasûlullah'tan (s.a.) emân vermesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.), sahabeden bazılarının kalkıp onu öldürmelerini umarak ondan vazgeçtikten sonra bunu kabul etti. O, daha önce müslüman olup hicret etmiş, sonra dinden çı-

20. İbn Hişâm, 2/413.
21. Buharî, 18/12, 19/31, 64/50; Müslim, 336 (80); Tirmizî, 474; Ebu Davud, 1291. Bk. 1. cilt, Kuşluk Namazı Konusundaki Tutumu, s. 317-332.
22. İmam Mâlik, 1/152; Buharî, 58/9; Müslim; 1/498 (336) (82).

kıp Mekke'ye geri dönmüştü.

İkrime b. Ebî Cehil'in kaçışından sonra karısı gelip onun adına emân istedi. Hz. Peygamber (s.a.) ona da emân verdi. O zaman İkrime dönüp geldi ve müslüman oldu. İyi müslüman oldu.

İbn Hatal, Hâris ve Makîs ile iki şarkıcı kadından biri öldürüldüler. Makîs, müslüman olmuş, sonra dinden çıkıp (kardeşini yanlışlıkla öldüren sahabî Evs b. Sâbit'i) öldürüp müşriklere katılmıştı. Hebbâr b. Esved'e gelince; bu, Rasûlullah'ın (s.a.) kızı Zeyneb'in Medine'ye hicreti sırasında karşısına çıkmış, mızrakla vurup onu bir kaya üzerine düşürmüş ve karnındaki çocuğu düşürmesine sebep olmuş ve kaçmıştı. Daha sonra müslüman oldu, iyi de müslüman oldu.

Rasûlullah'tan (s.a.), Sâre ile iki şarkıcı kadından biri için de emân istenildi. Hz. Peygamber (s.a.) onlara da emân verdi. Bu iki kadın da müslüman oldu.

17— Hz. Peygamber'in Konuşması:

Fetih'in ertesi günü olunca, Rasûlullah (s.a.) insanlar arasında ayağa kalkıp konuştu: Allah'a hamd ve senâda bulunup O'nu lâyık olduğu biçimde övdükten sonra dedi ki:

"Ey insanlar! Şüphe yok ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün Mekke'yi de haram ve dokunulmaz kılmıştır. Burası Allah'ın, kıyamet gününe kadar haram ve dokunulmaz kıldığı yerdir. Allah'a ve âhiret gününe inanan bir kimsenin, burada kan dökmesi ve ağaç kesmesi helâl değildir. Şayet bir kimse, Rasûlullah'ın burada çarpışmasını ruhsat saymaya kalkışırsa, ona: 'Allah yalnız Rasûlü'ne izin vermişti. Size izin vermemiştir.' deyiniz. Bana da ancak günün belli bir saatinde helâl olmuştur. Artık Mekke'nin bugünkü haramlığı dünkü haramlığına dönmüştür. Bu söylediklerimi, burada bulunanlar bulunmayanlara ulaştırsın."[23]

18— Rasûlullah Mekke'de Kalacak mı?

Allah Teâlâ; Rasûlü'nün şehri, vatanı ve doğum yeri olan Mekke'nin fet-

23. Buharî, 64/52; Müslim, 1354; Tirmizî, 809; Nesâî, 5/204-206; Ahmed, 4/31, 32: Ebu Şurayh'tan. Müslim, 1353; Nesâî, 5/203: İbn Abbas'tan. Müslim, 1355: Ebu Hureyre'den.

hini kendisine nasip edince, Ensar aralarında şöyle konuştular: "Ne dersiniz, Allah, Rasûlullah'a (s.a.) şehri ve vatanı olan Mekke'nin fethini nasib edince artık orada mı kalır?" Hz. Peygamber (s.a.) bu sırada ellerini kaldırmış Safâ tepesinde dua ediyordu. Duasını bitirdikten sonra "Ne diyordunuz?" diye sordu. "Bir şey yok, ya Rasûlallah!" dediler. Ama çok geçmeden konuşulanı kendisine söylediler. O zaman Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah korusun; hayatım sizin hayatınızladır, ölümün sizin ölümünüzledir."[24]

19— Bazı Mekkeliler:

Rasûlullah (s.a.) Beytullah'ı tavaf ederken, Fudâle b. Umeyr b. Mülevvih O'nu öldürmeyi tasarladı. Ona doğru yaklaştığında Hz. Peygamber (s.a.): "Sen Fudâle misin?" diye sordu. "Evet, ya Rasûlallah!" dedi. Peygamberimiz: "Kalbinden ne geçiriyordun?" diye sorduğunda Fudâle: "Hiçbir şey, Allah'ı zikrediyordum." cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.) gülümsedi ve: "Allah'tan bağışlanmanı dile." buyurdu. Sonra elini onun göğsüne koyunca kalbi yatıştı. Fudâle derdi ki: "Vallahi, Rasûlullah (s.a.) elini göğsümden kaldırdığı zaman, benim için Allah'ın yaratıkları arasında O'ndan daha sevgili olan hiçbiri yoktu." Fudâle şöyle anlatıyor: Sonra aileme döndüm. Başımdan geçenleri bir kadına anlatıyordum. Kadın: "Söze gel" dedi. "Hayır", dedim. Fudâle, şöyle diyerek kalkıp gitti:

قَالَتْ هَلُمَّ إِلَى الحَدِيثِ فَقُلْتُ لا يَأْبَى عَلَيْكِ اللّهُ والإِسْلامُ
لَوْ قَدْ رَأَيْتِ مُحَمَّداً وقَبِيلَهُ بِالفَتْحِ يَوْمَ تُكَسَّرُ الأَصْنَامُ
لَرَأَيْتِ دِينَ اللّهِ أَضْحَى بَيِّناً والشِّرْكُ يَغْشَى وَجْهَهُ الإِظْلامُ

"Kadın bana, söze gel, dedi; dedim ki,
Senden geri durur, Allah ve İslâm;

Eğer Muhammed ve taraftarlarını görseydin,
Fetihle, putların parçalandığı gün;

Görürdün Allah'ın dinini mutlaka apaçık ve aydınlık;
Şirkin ise yüzünü karanlıkların bürüyüp nasıl kararttığını."[25]

O gün Safvân b. Ümeyye ile İkrime b. Ebî Cehil kaçtılar. Umeyr b. Vehb

24. Müslim, 1780; Ahmed, 2/538: Ebu Hureyre'den.
25. İbn Hişâm, 2/417.

el-Cumahî, Rasûlullah'tan (s.a.) Safvân için emân istedi. Rasûlullah (s.a.) emân vermeyi kabul etti ve Mekke'ye girdiği günkü sarığını ona verdi. Safvân gemiye binmek üzere iken Umeyr kendisine yetişti ve onu geri getirdi. (Hz. Peygamber kendisini İslâm'a davet edince) Safvân: Bana bu konuda iki ay mühlet ver, dedi. Rasûlullah (s.a.): "Sana dört ay mühlet verilmiştir." buyurdu.[26]

Hâris b. Hişâm'ın kızı Ümmü Hakîm, İkrime b. Ebî Cehil'in nikâhı altındaydı; müslüman oldu. Rasûlullah'tan (s.a.), kocasına emân vermesini istedi. Hz. Peygamber de ona emân verdi. Ümmü Hakîm, kocasına Yemen'de yetişti, ona güvence verdi ve onu alıp geri getirdi. Rasûlullah (s.a.) Safvan ile bunların eski nikâhlarını kabul etti.[27]

Daha sonra Rasûlullah (s.a.), Temîm b. Esîd el-Huzâî'ye emrederek, harem sınırlarını işaretleyen taşları yenilettirdi.[28]

20— Putların Yıktırılması:

Rasûlullah (s.a.), Kâbe çevresindeki putlar için birlikler gönderdi. Bu putların hepsi kırılarak yok edildi. Lât ve Uzzâ ile bir üçüncüsü olan Menât da bunlardandır. Hz. Peygamber'in (s.a.) münadisi Mekke'de şöyle bağırdı: "Kim, Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa; evinde hiçbir put bırakmasın, hepsini kırsın!"

Hz. Peygamber (s.a.), Ramazan ayının bitimine beş gece kala, Halid b. Velid'i Uzzâ putunu yıkması için gönderdi. Halid, ashabtan otuz süvari ile birlikte gitti. Putu yıkıp Rasûlullah'a (s.a.) döndü ve olanları haber verdi. Rasûlullah (s.a.): "Bir şey gördün mü?" diye sordu. Halid: "Hayır" dedi. Rasûlullah (s.a.): "Sen onu tam olarak yıkamamışsın, dön ve onu yık." buyurdu. Halid öfkeli öfkeli geri döndü. Kılıcını sıyırdı. Bu sırada karşısına çırılçıplak, kapkara ve saçı başı dağınık bir kocakarı çıktı. Putun hizmetçisi kocakarıya bağırmaya başladı. Halid kılıcını vurup karıyı ikiye böldü. Sonra Rasûlullah'a (s.a.) dönüp olanları anlattı. Hz. Peygamber (s.a.): "Evet, işte o Uzzâ'dır. Artık ülkenizde kendisine tapılmasından edebiyen ümidini kesmiştir." buyurdu. Bu put Nahle'de bulunuyordu. Kureyş ile bütün Kinâneoğullarının putu idi. Onların en büyük putu buydu. Onun bakıcıları Şeybânoğulları idi.[29]

26. İbn Hişâm, 2/418.
27. İbn Hişâm, 2/418.
28. Bu taşlar harem sınırlarını işaretlemek üzere konulmuştu. Taşların dışında kalan bölgeye Hill, içinde kalan bölgeye de Harem denilir.
29. İbn Sa'd, 2/145-146.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Amr b. Âs'ı, Huzeyl kabilesinin putu olan Suvâ'ı yıkmaya gönderdi. Amr der ki: Putun yanına vardığımda bakıcısı da oradaydı. Bana: "Ne istiyorsun?" diye sordu. "Rasûlullah (s.a.) bana, bu putu yıkmamı emretti." dedim. Bakıcı: "Buna gücün yetmez." dedi. "Niçin?" diye sordum. "Seni bundan alıkoyar." dedi. Ona: "Sen hâlâ bâtıl üzerindesin. Yazıklar olsun sana. Bu put işitir veya görür mü hiç?!" dedim ve yanına yaklaşıp putu kırdım. Sonra arkadaşlarıma emrettim, putun hazinesini yıktılar. İçeride hiçbir şey bulamadık. Sonra bakıcıya: "Nasıl, gördün mü?" diye sordum. Bakıcı: "Ben Allah'a teslim oldum." dedi.[30]

Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî'yi Menât üzerine gönderdi. Kudeyd yakınlarında Müşellel'de bulunuyordu. Evs, Hazrec, Gassan ve diğer kabilelerin putu idi. Sa'd yirmi süvari ile yola çıktı. Ordaya vardıklarında bakıcısı yanındaydı. "Ne istiyorsunuz?" diye sordu. "Menât'ı yıkmayı" dedim. Bakıcı: "İşte sen, işte o." dedi. Sa'd puta yönelip üstüne doğru yürüdü. Karşısına çırılçıplak, kapkara, saçı başı dağınık bir kadın çıktı. Feryad edip bağırıyor ve göğsünü dövüyordu. Bakıcı, kadına: "Menât'ı yanına al ve isyankârları parçala." dedi. Sa'd vurdu ve kadını öldürdü. Sonra putun yanına geldi. Arkadaşlarıyla birlikte onu yıkıp parçaladılar. Hazinesinde hiçbir şey bulamadılar.[31]

21— Halid b. Velid'in Cüzeymeoğulları Seriyyesi:

İbn Sa'd der ki: Halid b. Velid, Uzza'yı yıkmaktan döndüğünde Rasûlullah (s.a.) Mekke'de bulunuyordu. Onu, Cüzeymeoğullarını İslâm'a davet etmesi için gönderdi. Savaşmak için göndermemişti. Halid, Muhacirler ve Ensar ile Süleymoğullarından üç yüz elli kişilik bir birliğin başında yola çıktı. Yanlarına ulaştığında: "Siz kimlersiniz?" diye sordu. Şöyle cevap verdiler: "Biz müslümanız. Namaz kılıyoruz ve Muhammed'i (s.a.) tasdik ediyoruz. Meydanlarımızda mescidler yapık ve buralarda ezan da okutuyoruz." Halid: "Peki, üzerinizdeki bu silahlar ne oluyor?" diye sordu. Cüzeymeoğulları: "Araplardan bir kavim ile aramızda düşmanlık var. Sizin onlar olmanızdan korkmuştuk." diye cevapladılar. Onların, müslüman olduk (=eslemnâ) demeyi beceremeyerek, sabe'nâ (=biz dinimizden çıktık) dedikleri de söylenmiştir. Halid: "Silahlarınızı bırakın." deyince silahlarını bırakıverdiler. "Onları esir edin!" diye emretti. Müslümanlar onları esir aldılar. Sonra onlardan bir

30. İbn Sa'd, 2/146.
31. İbn Sa'd, 2/146-147.

kısmına emredip diğerlerinin ellerini boyunlarına bağlattı. Onları arkadaşlarına paylaştırdı. Seher vakti olunca Halid b. Velid: "Yanında esir bulunan herkes onun boynunu vursun!" diye seslendi. Süleymoğulları ellerindekileri öldürüverdiler. Fakat Muhacirler ile Ensar esirlerini salıverdiler. Halid'in yaptıkları Hz. Peygamber'e (s.a.) haber verilince: "Allah'ım! Halid'in yaptıklarından dolayı sana sığınıyorum." buyurdu ve Hz. Ali'yi, öldürülenlerin diyetlerini ve kaybettiklerini ödemesi için gönderdi.(32)

Halid ile Abdurrahman b. Avf arasında bu meseleden dolayı birtakım sözler ve atışmalar oldu. Bunlar Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaşınca şöyle buyurdu: "Yavaş ol ey Halid! Ashabıma ilişme. Vallahi, eğer senin Uhud dağı kadar altının olup onu Allah yolunda harcasan, ashabımdan bir kimsenin sefer için yaptığı bir sabah yürüyüşüne veya akşam yürüyüşüne erişemezsin."(33)

32. İbn Sa'd, 2/147-148; İbn Hişâm, 2/428-431; Buharî, 64/58.
33. İbn Hişâm, 2/431. Müslim'de (2541) Ebu Saîd el-Hudrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir şey vardı da Halid ona sövdü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu: "Ashabımdan hiçbirine sövmeyin. Çünkü biriniz Uhud dağı kadar altın infak etse, onların bir ölçeğine hatta onun yarısına erişemez."

B) HASSÂN B. SÂBİT'İN ŞİİRİ

Hassân b. Sâbit (r.a.) Hudeybiye umresi hakkında şu şiiri söylemiştir:

عَفَتْ ذَاتُ الأَصَابِعِ فالجِوَاءُ   إلى عَذْراءَ مَنْزِلُهَا خَلاَءُ
دِيَارٌ مِنْ بَنِى الحَسْحَاسِ قَفْرٌ   تُعَفِّيهَا الرَّوَامِسُ والسَّمَاءُ
وكَانَتْ لاَيَزَالُ بِهَا أَنِيسٌ   خِلاَلَ مُرُوجِهَا نَعَمٌ وشَاءُ
فَدَعْ هٰذَا ولٰكن مَنْ لِطَيفٍ   يُؤَرِّقُنِي إذَا ذَهَبَ العِشَاءُ
لشَعْثَاءَ الَّتِي قَدْ تَيَّمَتْهُ   فَلَيْسَ لِقَلْبِهِ مِنْهَا شِفَاءُ
كَأَنَّ خَبِيئَةً مِنْ بَيْتِ رَأْسٍ   يَكُونُ مِزَاجَهَا عَسَلٌ وَمَاءُ
إذَا ما الأَشْرِباتُ ذُكِرْنَ يَوْماً   فَهُنَّ لِطَيِّبِ الرَّاحِ الفِدَاءُ
نُوَلِّيهَا المَلاَمَةَ إن أَلَمْنَا   إذَا مَاكَانَ مَغْثٌ أَوْ لِحَاءُ
وَنَشْرَبُهَا فَتَتْرُكَنَا مُلُوكاً   وَأُسْداً مَايُنَهْنِهُنَا اللِّقَاءُ
عَدِمْنَا خَيْلَنَا إنْ لَمْ تَرَوْهَا   تُثِيرُ النَّقْعَ مَوْعِدُهَا كَدَاءُ
يُنَازِعْنَ الأَعِنَّةَ مُصْعِدَاتٍ   عَلَى أَكْتَافِهَا الأَسَلُ الظِّمَاءُ
تَظَلُّ جِيَادُنَا مُتَمَطِّرَاتٍ   تُلَطِّمُهُنَّ بِالخُمُرِ النِّسَاءُ

فَإمَّا تُعْرِضُوا عَنَّا اعْتَمَرْنَا   وَكَانَ الفَتْحُ وانْكَشَفَ الغِطَاءُ
وَإلاَّ فَاصْبِرُوا لِجِلادِ يَوْمٍ   يُعِزُّ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ
وَجِبْرِيلٌ رَسُولُ اللَّهِ فِينَا   وَرُوحُ القُدْسِ لَيْسَ لَهُ كِفَاءُ
وَقَالَ اللَّهُ قَدْ أرْسَلْتُ عَبْداً   يَقُولُ الحَقُّ إنْ نَفَعَ البَلاَءُ
شَهِدْتُ بِهِ فَقُومُوا صَدِّقُوهُ   فَقُلْتُمْ لاَ نَقُومُ ولا نَشَاءُ
وَقَالَ اللَّهُ قَدْ سَيَّرْتُ جُنْداً   هُمُ الأنْصَارُ عُرْضَتُهَا اللِّقَاءُ
لَنَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ مَعَدٍّ   سِبَابٌ أوْ قِتَالٌ أوْ هِجَاءُ
فَنُحْكِمُ بِالقَوَافِي مَنْ هَجَانَا   وَنَضْرِبُ حِينَ تَخْتَلِطُ الدِّمَاءُ
ألاَ أبْلِغْ أبَا سُفْيَانَ عَنِّي   مُغَلْغَلَةً فَقَدْ بَرِحَ الخَفَاءُ
بِأنَّ سُيُوفَنَا تَرَكَتْكَ عَبْداً   وَعَبْدُ الدَّارِ سَادَتُهَا الإمَاءُ
هَجَوْتَ مُحَمَّداً فَأجَبْتُ عَنْهُ   وَعِنْدَ اللَّهِ فِي ذَاكَ الجَزَاءُ
أتَهْجُوهُ وَلَسْتَ لَهُ بِكُفْءٍ   فَشَرُّكُمَا لِخَيْرِكُمَا الفِدَاءُ
هَجَوْتَ مُبَارَكاً بَرًّا حَنِيفاً   أمِينَ اللَّهِ شِيمَتُهُ الوَفَاءُ
أمَنْ يَهْجُو رَسُولَ اللَّهِ مِنْكُمْ   وَيَمْدَحُهُ وَيَنْصُرُهُ سَوَاءُ
فَإنَّ أبِي وَوَالِدَهُ وعِرْضِي   لِعِرْضِ مُحَمَّدٍ مِنْكُمْ وِقَاءُ
لِسَانِي صَارِمٌ لاَ عَيْبَ فِيهِ   وَبَحْرِي لاَتُكَدِّرُهُ الدِّلاَءُ

"Zâtu'l-Esâbi' ve ilerisindeki Civâ, Azra'ya kadar silindi; şimdi evleri bomboş.

Hashâsoğullarının diyarı bitkisiz, çorak; rüzgârlar ve yağmur izlerini siler, örter,

Orada bir dost ve otlu sulu bol arazilerinin arasında ise develer ve davarlar daimî bulunurdu.

Bırak bunu, fakat yatsı (vakti) geçip gittiğinde, beni uykusuz bırakan hayalin hakkından kim gelir?

Onu kendine köle kılan, Şâ'sa'dır; onun kalbine o kadından bir şifâ yoktur.

Sanki Beyt'i Ra's'ten bir yıllanmış mühürlü şarap gibidir ki karışımı bal ile sudur.

Bir gün işte o içkiler anıldıklarında, onlar Râh şarabının güzel kokusuna feda olsunlar.

Eğer savaşmak veya sövüşmek gibi şeyler olduğu zaman kınanmamızı gerektiren bir şey yaparsak bunu işte o içkilerin üzerine atarız.

Onları içiyorduk ve onlar da bizi krallar ve aslanlar olarak bırakıyorlardı, düşmanla karşılaşmak bizi yıldırmıyordu.

Atlarımızı toz kaldırır vaziyette görmezseniz, onları kaybettik demektir. Buluşma yerleri Kedâ'dır.

Yularlar ile yarış içindedirler, omuzlarının üzerinde susamış mızraklar vardır.

Küheylanlarımız diğer atlardan çok önde; kadınlar, onları geri çevirmek için başörtüleriyle yüzlerine vururlar.

Ya yüzünüzü bizden öteye çevirirsiniz umre yaparız; fetih olur ve perde açılır;

Yoksa bir gün boyunca kılıçla vuruşmaya katlanın, o günde Allah dilediği kimseleri üstün kılar.

Cebrail içimizde Allah'ın elçisidir. Rûhu'l-Kudüs'ün bir dengi yoktur.

Allah buyurdu ki: "Size bir kul gönderdim, hakkı söyler; sınama yarar sağlarsa.

Onu şahit tuttum, o halde kalkınız ve onu tasdik ediniz." Siz ise, ne kalkarız, ne dileriz dediniz.

Allah buyurdu ki: "Bir ordu yola çıkardım ki onlar Ensar'dır, hedefleri düşmanla karşılaşmaktır."

Bizim her gün alıştığımız: Sövüşmek, vuruşmak yahut atışmaktır.

Bizi hicvedenlere kâfiyelerle hadlerini bildiririz ve kanlar karıştığında boyunlarını vururuz.

Ebu Süfyan'a benden bir mektup ilet, artık gizlilik kalktı:

Kılıçlarımız seni bir köle yaptı; Abdüddâroğullarının efendileri cariyelerdir.

Muhammed'i hicvettin, ben de onun adına cevap verdim; bunun Allah katında karşılığı verilecektir.

Dengi olmadığın halde O'nu hicvettin ha?! Öyleyse şerriniz hayrınıza fedâdır.

Mübârek, iyi, hanîf, Allah'ın emîni, tabiatı akdine vefadan ibaret birini

hicvettin!

İçinizden O'nu hicveden kimseyle (bizden) O'nu medheden, O'na yardım eden kimse hiç denk olur mu?

Benim babam, onun babası ve ırzım, Muhammed'in namusunu sizden korumak için bir sığınaktır.

Lisanım keskindir, bir kusuru yoktur. Denizimi ise kovalar bulandıramaz."

C) MEKKE FETHİNDEKİ YÜCE HİKMETLER

Hudeybiye barışı, bu büyük fethin öncesinde bir başlangıç ve bir hazırlıktı. Bu barış sayesinde insanlar birbirine güven duydular ve birbirleriyle konuştular, İslâm dini hakkında tartışma yaptılar. Mekke'deki imanlarını gizleyen müslümanlar dinlerini açığa vurma, ona çağrıda bulunma ve onun üzerinde tartışma yapma imkânı buldular. Bu barış sebebiyle büyük bir insan kitlesi İslâm'a girdi. Bu yüzden Allah Teâlâ, şu âyetinde onu bir fetih olarak isimlendirdi: "Doğrusu biz sana apaçık bir fetih verdik." (1) Hudeybiye barışı hakkında bu âyet nâzil olunca Hz. Ömer (r.a.): "Bu bir fetih midir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Evet!" buyurdu.(2) Allah Teâlâ Hudeybiye'yi fetih olarak anışını tekrarladı ve: "Allah, Rasûlü'nün rüyasını doğru çıkardı..." diye başlayan âyetin "Allah sizin bilmediğinizi bilir. Size bundan başka yakın zamanda bir fetih verecektir."(3) kısmında böyle andı. Büyük olayların öncesinde, onlara bir giriş ve işaret niteliğinde mukaddimeler takdim etmek Allah Teâlâ'nın âdetidir. Nitekim Hz. İsa ve babasız yaratılışı kıssasının öncesinde, Hz. Zekeriyya kıssasını ve onun durumundakilerin çocuk sahibi olamayacağı kadar yaşlı oluşuna rağmen ona çocuk verişini anlatmıştır. Yine kıblenin neshedilmesinin öncesinde Kâbe'nin tarihini, yapılışını ve hürmete lâyık oluşunu, isminin yüceltilişini; sonra yapıcısını ve onun hürmet ve medhe lâyık oluşunu anlattı ve bütün bunlar-

---

1. Fetih, 48/1.
2. Ebu Davud, 2736. İsnâdı hasendir.
3. Fetih, 48/27.

dan önce neshi, onu gerektiren hikmetini ve onu kuşatan kudretini zikretmek suretiyle bir ön giriş yaptı. Rasûlü'nün (s.a.) peygamber olarak gönderilmesi öncesinde Fil kıssasını, kâhinlerin onu müjdelemelerini ve başka şeyleri anlatmış olması da böyledir. Uyanık halde iken vahyin gelmesinden önce Rasûlullah'ın (s.a.) uykusunda gördüğü salih rüyalar da, aynı şekilde bir mukaddimedir. Hicret de cihad emri öncesi yine bir mukaddimedir. Şerîatın ve kaderin sırlarını, gereği gibi düşünen kişi, O'nun hikmetinin, akılları hayrete düşüren hallerini görür.

1— Anlaşmalılar, devlet başkanının zimmetinde, himaye ve güveni altında bulunanlarla savaştıklarında, devlet başkanına savaş açmış sayılırlar ve aralarındaki anlaşma ortadan kalkmış olur. Bu durumda devlet başkanı onlara, yurtlarında geceleyin baskın yapabilir. Eşitlik üzere anlaşmanın bozulduğunu onlara bildirmesine ihtiyaç yoktur. Bildirme, ancak onların hiyanet etmelerinden korkarsa olur. Hiyanet gerçekleştiğinde ise, onunla yapılan anlaşmanın dışına çıkmış ve anlaşmayı bozmuş olurlar.

2— Anlaşmalılar ses çıkarmadıkları, karşı gelmedikleri ve buna razı oldukları takdirde, bizzat yapanlarla destekçileri dahil, hepsinin anlaşması bozulmuş olur. Şöyle ki; Kureyş'ten Bekiroğulları'na yardım edenler onların bir kısmıydı ve hepsi onlarla birlikte savaşmamışlardı. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s.a.) hepsine birden savaş açmıştır. Şöyle ki: Nasıl sulh anlaşmasına, tâbi olarak girmişler ve onlardan her biri ayrı bir sulh anlaşması yapmamış, yapılan anlaşmaya razı olup onu kabullenmişlerse, işte onların anlaşmayı bozmalarının hükmü de aynen böyledir. Gördüğünüz gibi kuşkusuz Allah Rasûlü'nün (s.a.) sünneti işte budur.

Bunun bütüne şâmil edilmesi herbir fert anlaşmayı bozacak davranışı bizzat yapmış olmasa bile onların cemaatinin buna razı olmaları halinde anlaşmayı bozan zimmîlere bu hükmün icrâ edilmesi demektir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.), bazı yahudiler oğluna saldırdıklarında ve bir evin damından taş atıp kolunu kırdıklarında Hayber yahudilerini (yurtlarından) sürmüştür. Hatta Hz. Peygamber (s.a.) Kurayzaoğulları'nın bütün savaşçılarını öldürmüş, onlardan her birine anlaşmayı bozup bozmadığını sormamıştır. Sadece iki adamın suikaste teşebbüs etmesine rağmen Nadîroğullarını sürmesi de böyledir. Kaynukaoğulları'na da böyle davranmıştır. Fakat Abdullah b. Übeyy, Allah Rasûlü'nden (s.a.) onları bağışlamasını istedi. İşte Rasûlullah'ın (s.a.) şeksiz-şüphesiz tavrı ve metodu budur.

Âlimler, destekçinin bizzat savaşa katılan kimse gibi olduğu konusunda icmâ etmişlerdir; ganîmet taksiminde ve sevap elde etme hususunda da hepsinin tek tek savaşa bizzat katılmaları şart değildir.

Yol kesiciler de bu hükme dahildir: Destekçileri de bizzat buna katılanlar gibidir. Çünkü bizzat yapan, ancak geride kalanlardan aldığı güç sayesinde kötülüğe girişmiştir, onlar olmasa ulaşmış olduğu şeye ulaşamaz. Şüphesiz doğrusu budur ve bu, Ahmed (b. Hanbel), İmam Mâlik, Ebu Hanîfe ve daha başka imamların görüşüdür.

3— Savaş durumundaki harbîlerle 10 yıl savaş yapmamak üzere anlaşma caizdir, ama bundan (10 yıldan) daha fazla süreli bir anlaşma caiz midir? Doğrusu; ihtiyaç ve tercih edilen bir menfaat sebebiyle bunun caiz olmasıdır. Meselâ, müslümanlar tarafında bir zaaf bulunuyor ve düşmanları da kendilerinden daha güçlü bir durumda ise ve on yıldan daha uzun süreli anlaşma yapmada İslâm'ın bir menfaatı varsa caizdir.

4— Devlet başkanı veya bir başka kimse, kendisinden verilmesi caiz yahut vacip olmayan şeyler istendiğinde, onu vermekten kaçınmak için susabilir. Susması istenileni vermek anlamına gelmez. Zira Ebu Süfyan, Allah Rasûlü'nden (s.a.) anlaşmanın yenilenmesini istemiş, ama Hz. Peygamber (s.a.) susmuş, ona herhangi bir şekilde cevap vermemiştir. Hz. Peygamber (s.a.), bu susmasından ötürü onunla anlaşma yapmış olmadı.

5— Kâfirlerin elçileri öldürülmez. Nitekim Ebu Süfyan, anlaşmayı bozanların hükmüne dahil olduğu halde Allah Rasûlü (s.a.) onu öldürmemiştir. Çünkü o, kavminin Hz. Peygamber'e (s.a.) gönderdiği bir elçi idi.

6— İslâm daveti kendilerine ulaşmışsa, kâfirlere kendi memleketlerinde, evlerinde gece baskını yapmak ve onları gâfil avlamak caizdir. İslam daveti kendilerine ulaştıktan sonra Rasûlullah'ın (s.a.) seriyyeleri, O'nun izniyle kâfirlere geceleyin baskın yapıp saldırıyorlardı.

7— Casusun öldürülmesi -müslüman da olsa- caizdir. Zira Hz. Ömer (r.a.) Rasûlullah'tan (s.a.), Mekkelilere durumu haber verecek mektubu gönderdiği için Hâtıb b. Ebî Beltaa'yı öldürme izni istedi. Ancak Hz. Peygamber (s.a.): Öldürülmesi helâl olmaz, o müslümandır, buyurmadı da, aksine: "Nerden biliyorsun, belki de Allah, Bedir savaşına katılanlara vâkıf olup, onları tanıyarak: 'İstediğinizi yapın!' buyurmuştur." dedi. Böylece onun öldürülmesindeki engeli belirterek cevap verdi; o engel de Bedir gazasına katılmış olmasıdır. Bu şekilde cevap verilmesi, böyle bir engeli olmayan casusun öldürülmesinin caiz oluşuna bir tenbih gibidir. Bu, İmam Mâlik ile Ahmed (b. Hanbel)'in mezhebindeki iki görüşten biridir. İmam Şâfiî ve Ebu Hanîfe ise, 'öldürülmez' demişlerdir ki, Ahmed (b. Hanbel)'in zâhir görüşü de budur. Her iki grup da Hâtıb kıssasını delil getirmektedir. Doğrusu: Böyle kimsenin öldürülmesi devlet başkanının görüşüne bırakılmıştır. Şayet öldürülmesinde

müslümanlar lehine bir fayda görürse, öldürür; sağ bırakılması daha iyi olacaksa, sağ bırakır. En iyi bilen Allah'tır.

8— Kamu yararı ve bir ihtiyaç sebebiyle kadının her tarafının soyulup açılması caizdir. Çünkü Hz. Ali ve Mikdâd, mahfedeki kadına: "Ya mektubu çıkarırsın ya da seni soyarız!" demişlerdir. Gerektiği yerde ihtiyaçtan ötürü soyulması caiz olduğuna göre, İslâm'ın ve müslümanların faydası dolayısıyla soyulması haydi haydi caizdir.

9— Kişi, kendi heva ve zevki için değil Allah için, O'nun Rasûlü ve dini için öfkelenip yoruma giderek bir müslümana münafıklık ve kâfirlik suçlamasında bulunduğu vakit, bundan dolayı küfre düşmez, hatta günah işlemiş bile sayılmaz. Hatta niyetinden ve maksadından ötürü sevaba nâil olur. Ancak bu durum, nefsine uyanlarla bid'atçilerin hilâfınadır. Zira onlar, kendi arzularına ve mezheplerine muhalefet sebebiyle tekfir edip bid'atçilikle suçluyorlar. Oysa kendileri tekfir edip bid'atçilikle suçladıkları kimselerden daha çok buna müstehaktırlar.

10— (Günahları) imhâ edici büyük bir sevap, şirk koşma dışındaki büyük bir günaha keffâret olabilir; Hâtıb'ın Bedir gazasına katılmasının, yaptığı casusluğa keffaret kabul edilişi gibi... Zira bu büyük iyiliğin kapsadığı yarar, Allah'ın ona olan sevgisi, ondan razı oluşu, onunla sevinişi ve meleklerine karşı onu yapanla övünüşü, casusluk suçunun içerdiği kötülükten ve ihtiva ettiği Allah'ın buğzundan daha büyüktür. Dolayısıyla en güçlü en zayıfa galip geldi de, onu ortadan kaldırıp gereğini iptal etti. Kalbin sıhhatli yahut hasta olmasını gerektiren iyiliklerden yahut kötülüklerden kaynaklanan sıhhat ve hastalık hususunda Allah'ın hikmeti işte budur ve Allah'ın vücuda ilişkin sıhhat ve hastalık konusundaki hikmetinin benzeridir. Çünkü bu ikisinden hangisi daha güçlü ise mağlub olana otoritesini kurar ve egemenlik onun eline geçer. Nihayet en zayıf olanın etkisi kaybolur. Bu O'nun yaratışı ve kazası konusundaki hikmetidir. İşte şerîatındaki ve buyruğundaki hikmeti de budur.

Bu durum Allah'ın: "Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir.", "Size yasak edilen büyük günahlardan kaçınırsanız, küçük günahlarınızı örteriz."[4] âyetlerinden ve Hz. Peygamber'in (s.a.), "Bir günahın peşinden bir iyilik yap, onu imha etsin." hadisinden[5] dolayı kötülüklerin iyiliklerle yok edilmesi

4. Hûd, 11/114; Nisâ, 4/31.
5. Sahih bir hadistir. Tirmizî, 1988; Ahmed b. Hanbel *Müsned,* 5/153, 158, 228, 236; Dârimî, 2/323; Ebu Zer ve Muâz b. Cebel'den rivayet olunmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Nerede olursan ol, Allah'tan kork; kötülüğün ardından onu imha edecek bir iyilik yap ve insanlarla güzel bir şekilde geçin!"

hakkında sabit olduğu gibi şu delillerden dolayı bunun aksinde de sabittir: "Ey inananlar! Sadakalarınızı başa kakma ve ezâ etmekle boşa çıkarmayın!..."[6] ve "Ey inananlar! Seslerinizi, Peygamber'in sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öyle yüksek sesle konuşmayın; yoksa siz, farkında olmadan amelleriniz boşa gider."[7] Hz. Âişe'nin, Zeyd b. Erkâm bey-i îne usûlüyle satım yaptığında ona söylediği: "Zeyd Rasûlullah'la (s.a.) yaptığı cihadı (n sevabını) iptal etmiştir; tevbe ederse o başka!" sözü de buna delildir. [8] Buharî'nin *Sahih*'inde rivayet ettiği Hz. Peygamber'in (s.a.): "İkindi namazını terkeden kimsenin ameli boşa gitmiştir."[9] hadisi de buna delildir. Bundan başka iyiliklerle kötülüklerin birbirini uzaklaştırdığını, birinin diğerini iptal ettiğini, onlardan güçlü olanın güçsüz olanı giderdiğini gösteren âyetlerle hadisler de vardır. Denkleştirme ve amelin boşa çıkması bunun üzerine kurulur.

Özetle, iyilik yapma gücüyle isyan hastalığı birbirine saldırmakta ve birbiriyle savaşmaktadırlar. Bu güçle birlikte bu hastalığın bir artma ve helâke varan durumu, bir gerileme ve noksanlaşma durumu -ki bu, hastanın en iyi halidir- ve yerinde sayma ve biri diğerini bastırıncaya kadar birbirleriyle çekişme durumu vardır. Buhran vakti[10] girdiğinde -ki bu vuruşma için meydana çıkma ânıdır- kalbin nasibine şu ikiden biri düşer: Ya selâmete çıkmak ya da helâk olmak... Bu buhran ya Allah Teâlâ'nın rızasını ve bağışlamasını ya da kızmasını ve ceza vermesini gerektiren fiilerin işlenmesi ânında olur. Nitekim peygamberî duada: "Rahmetini gerektirenleri isterim."[11] diye geç-

---

6. Bakara, 2/264.
7. Hucurât, 49/2.
8. Dârakutnî, (2/311) ve Beyhakî (5/330), Ebu İshak kanalıyla Âliye'den şu hadisi nakletmişlerdir: Bir kadın Hz. Âişe'ye gelerek, veresiye olmak üzere Zeyd b. Sâbit'e 800 dirheme bir köle sattığını, sonra da Zeyd'den onu peşin paraya 600 dirheme geri satın aldığını, böyle bir satım akdinin hükmünün ne olduğunu sordu. Hz. Âişe: "Ne kötü almışsın, ne kötü satmışsın! Zeyd'e söyle, Allah Rasûlü'yle (s.a.) birlikte katıldığı cihadın sevabını iptal etmiştir. Ancak tevbe ederse o başka!" dedi. Râvileri sikadır. Âliye ise kendisinden hem kocasının, hem de oğlunun hadis rivayet ettiği bir râvidir; kocası da oğlu da hadis imamıydı, İbn Hibbân bu kadını *es-Sikât* adlı eserinde zikreder. Onun bu hadisini Sevrî, Evzaî, Ebu Hanife ve arkadaşları İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Hasan b. Salih delil kabul etmişlerdir. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye*'de, *et-Tenkîh* adlı eserin müellifinin, hadisin senedini ceyyid bulunduğunu nakletmiştir.
9. Buharî, 9/15.
10. Tıpçılar, ani hastalıklarda hastada bir anda meydana gelen değişikliğe buhran = kriz demektedirler.
11. Tirmizî, 4791; İbn Mâce, 1384; Abdullah b. Ebî Evfâ'dan. Senedinde Fâid b. Abdurrahman adlı râvi vardır ki zayıftır. Hâkim ise *Müstedrek*'inde (1/525) İbn Mes'ûd'dan naklederek sahih olduğunu söylemiş ve Zehebî de ona katılmıştır.

mektedir. O gün Hz. Talha için de: "Talha cenneti hak edecek işler yaptı!"[12] buyurmuş ve bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) arz edilerek: "Ya Rasûlallah! Bu, cehennemi hakedecek davranışta bulundu." demişlerdi. Bunun üzerine: "Onun adına bir köle azad edin!" buyurmuştur.[13] Sahih bir hadiste de: "İki mûcibe (cenneti veya cehennemi gerektiren şey) nedir, biliyor musunuz?" sorusuna: "Allah ve Rasûlü en iyisini bilir." dediler. O zaman: "Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan ölen kimse cennete girer; Allah'a herhangi bir şeyi şirk koşarak ölen kimse de cehenneme girer." buyurdu.[14] Hz. Peygamber bu hadisiyle tevhid ve şirkin mucibâtın (cenneti ve cehennemi gerektirecek şeylerin) başı ve temeli olduğunu ve bu ikisinin kesinlikle bir öldürücü zehir ve yine kesinlikle bir kurtarıcı panzehir yerinde bulunduğunu söylemek istiyordu.

Nitekim vücuda, gücünü gevşetip zayıflatacak kaçınılmaz kötü sebepler ârız olabilir ve böylece, bunların varlığından dolayı vücut iyi sebeplerden ve yararlı gıdalardan istifade edemez, hatta o bozuk maddeler onları tabiatlarına ve kuvvetlerine çevirir ve onlarla sadece bedenin hastalığı artar. Bazan bedenin güçlenmesini sağlayan, onu sağlık ve sağlık sebepleriyle pekleştiren uygun sebepler ve münasip maddeler bedende bulunabilir ve bu yüzden kötü sebepler, hemen hemen hiç vücuda zarar veremez, hattâ bu fazla maddeler onları asıl tabiatına dönüştürebilir. Kalbin sıhhatini yahut fesadını icabettiren maddeler de işte bunun gibidir.

Hâtıb'ın imanının gücünü bir düşün! O iman, onu Bedir gazasına katılmaya, Rasûlullah (s.a.) ile birlikte canını vermeye; Allah ve Rasûlü'nü kavmine, aşîretine ve yakınlarına tercih etmeye sürüklemişti. Üstelik onlar düşmanın arasında, beldesinde oldukları halde bu, onun azmini kırmadı, imanının keskinliğini de köreltmedi; ailesi, aşîreti ve yakınları kendilerinin yanında olan kimselerle savaşmaktan alıkoymadı. Ne zaman ki, casusluk hastalığı geldi, bu güç kendini gösterdi. Buhran iyi durumda idi, bu yüzden hastalık iyileşti ve hasta ayağa kalktı. Sanki daha önce hiç kalp ağrısı yokmuş gibi oldu. Hekim, casusluk hastalığının üstüne çıkmış ve onu yenmiş olan imanının gücünü görünce, kan almak isteyene: "Bu hastalık, kan almaya ihtiyaç duymaz." dedi. "Ne biliyorsun, belki de Allah Teâlâ, Bedir gazasına katılanları iyice tanımış ve: 'Dilediğinizi yapın, şüphesiz günahlarınızı bağışladım! demiştir." (sözünü Hz. Peygamber (s.a.) bu anlamda söyledi.) Bunun

---

12. Ahmed b. Hanbel, 1/165; Tirmizî, 3739. Senedi kuvvetlidir; İbn Hibbân (2212) ve Hâkim (3/374), sahih görmüş, Zehebî de Hâkim'e uymuştur. Tirmizî: "Hasen hadistir." demiştir.
13. Ebu Davud, 3964. Senedinde Gurayf b. ed-Deylemî vardır ki, İbn Hibbân'dan başkası onu sika kabul etmemiştir.
14. Müslim, 93: Câbir b. Abdullah'tan.

aksi Zü'l-Huveysıra et-Temîmî ve benzeri Hâricîler hakkında vâriddir ki onların namaz, oruç, Kur'an okuma hususundaki gayretleri bir sahabînin (o Hâricî'nin ameli karşısında) kendi amelini küçümseyeceği bir dereceye varmıştı. Buna rağmen Allah Rasûlü (s.a.), bu Hâricîler hakkında şu sözleri nasıl söylemiştir (iyi düşünmek gerek): "Yetişirsem onları Âd kavminin öldürüldüğü gibi öldüreceğim!", "Onları gebertin! Zira onların öldürülmesinden dolayı Allah katında öldüren için sevap vardır.", "Şu gökyüzü altında öldürülenlerin en şerlileri."[15] Bu veçhile o yok edici bozuk maddelerin varlığı yanında o büyük amellerden yararlanamadılar ve o büyük ameller kötülüğe dönüştü.

İblis'in halini düşün! Helâk edici madde nefsinde saklanmış olduğu için o mevcutken geçmişte yaptığı ibadetlerden istifade edememiş ve asıl karekterine, daha müstahak olduğu şeye dönmüştür. Allah'ın, kendisine delillerini verdiği halde onlardan sıyrılıp çıkan ve kendisini şeytanın yönlendirdiği ve böylece azıtıp sapanlardan olan kimse ve benzerleri de işte böyledir. İtimat, içte gizlenen sırlara, maksatlara, niyetlere ve himmetleredir. O öyle bir iksîrdir ki, ya bakır amelleri altına dönüştürür ya da curufa iade eder. Başarı Allah'tandır.

Aklı ve fikri olan bir kişi, bu meselenin kıymetini, kendisinin ona olan şiddetli ihtiyacını ve ondan faydalanmasını bilir ve bu mesele sayesinde herkesin yaptığını görenden ulaşan mucip sebeplerle Allah'ın yaratışında, buyruğunda, sevabında, cezasında, dengeleme hükümlerinde, dünya ve ahirette ruha ve bedene zevk ve elem ulaştırmasında ve bunlarda mertebelerin farklılaşması konusunda Allah Teâlâ'nın marifet ve hikmetinin kapılarından muazzam bir kapıya muttali olur.

11— Yine bu kıssadan çıkan sonuçlara göre, anlaşmayı bozduklarında, üzerlerine yürüyüşten haberdar edilmeksizin anlaşmalılara ansızın saldırmak ve gece baskını düzenlemek caizdir. Ancak anlaşmaya sadık kalırlarsa iki taraf anlaşmanın bozulduğunu eşit şekilde bilmedikçe bu caiz değildir.

12— Devlet başkanının yanına geldiklerinde, müslüman hükümdarların yaptıkları gibi düşman elçilerine müslümanların kalabalıklığını, güçlülüğünü, şevketini ve heybetini göstermek caiz, hatta müstehaptır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Mekke'ye giriş gecesinde ateşler yakılmasını emir buyurdukları gibi, Hz. Abbas'a; İslâm askerleri, tevhid birlikleri ve Allah'ın ordusu kendisine gösterilinceye kadar Ebu Süfyan'ı dağın eteğinde, geçidin daral-

15. Müslim, 1064: Ebu Saîd'den, 1067: Ebu Zer'den; Ahmed b. Hanbel, 5/253, 256; Tirmizî, 3003; Ebu Ümâme'den; senedi hasendir.

dığı yerde tutmasını da emretti ve tepeden tırnağa silahlı sadece gözleri görünür halde Rasûlullah'ın (s.a.) özel muhafız birliği kendisine gösterildi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) Ebu Süfyan'ı gönderdi, o da gördüklerini Kureyş'e haber verdi.

13— Hz. Peygamber'in (s.a.) ve müslümanların girdiği gibi, mübah olan savaş için Mekke'ye ihramsız girmek caizdir ve bunda ihtilâf yoktur. Hac ve umre yapmak isteyenin, Mekke'ye ihramsız giremeyeceğinde de ihtilaf yoktur. Bunun dışında ot toplayıcılar ve oduncular gibi, sürekli bir ihtiyaç olmaksızın girenler hakkında ise üç görüş vardır:

1) İhramsız girmek caiz değildir. İbn Abbas'ın (r.a.) görüşü ve Ahmed (b. Hanbel)'in zâhir mezhebi, Şâfiî'nin de iki görüşünden biri budur.

2) Ot toplayıcı ve oduncu gibidir; ihramsız girebilir. Bu da Şâfiî'nin son görüşü ve Ahmed (b. Hanbel)'den gelen bir rivayettir.

3) Mîkatların içinde ise, ihramsız olarak girişi caizdir. Mikatların dışında ise ancak ihramla girebilir. Bu da Ebu Hanîfe'nin görüşüdür.

Hz. Peygamber'in (s.a.) mücâhid ile hac ve umre yapmak isteyen hakkındaki tutumu bellidir. Fakat bu ikisinden başka şahıslar için, Allah'ın ve Rasûlü'nün vacip kıldığı ya da ümmetin icmâ ettiği hükümler dışında bir gereklilik (vacib) yoktur.

14— Âlimlerin çoğunluğunun (cumhûrun) savunduğu gibi Mekke'nin kılıç zoruyla fethedildiği açıkça ifade edilmiştir. Bu konuda Şâfiî ve Ahmed (b. Hanbel)'in iki görüşünden biri dışında aksinin söylendiği bilinmemektedir. Kıssanın akışı, düşünenler için cumhûr'un görüşünü yansıtan en açık bir şahittir. Ebu Hâmid el-Gazzâlî, Mekke'nin sulh yoluyla fethedildiğini söylemeyi çirkin görünce, *el-Vasît* adlı eserinde Şâfiî'nin, oranın zorla fethedildiğine dair görüşünü zikredip, "Bu onun görüşüdür" demiştir.

Barış yoluyla fethedildiği görüşünde olanlar şöyle demişlerdir: Eğer savaşla fethedilmiş olsaydı, Rasûlullah (s.a.), Hayber'i ve diğer menkul ganimetleri taksim ettiği gibi Mekke'yi de ganimetçiler arasında paylaştırır; beşte birini alır, geri kalanı taksim ederdi. Müslüman olduğunda Ebu Süfyan, Mekkeliler için eman dileyince Rasûlullah (s.a.) eman verdi, bu da onlarla yapılan bir sulh akdi oldu. Şayet zorla fethedilseydi; ganimetçiler oranın meskenlerine ve evlerine sahip çıkarlar, bunlara Mekkelilerden daha çok hak sahibi olurlar ve Mekkelilerin oradan çıkarılmaları da caiz olurdu. Oysa Hz. Peygamber (s.a.), orası hakkında bu hükmü vermedi, hatta evleri, kendilerini oradan çıkaranların elinde bulunduğu halde Muhacirlere içlerinden çıkarıl-

dıkları evlerini bile vermedi. Hz. Peygamber (s.a.), Mekkelilerin o evleri satmalarına, satın almalarına, kiralamalarına, oturmalarına ve onlardan yararlanmalarına ses çıkarmadı. Halbuki bu durum, zorla fethetme hükümlerine aykırıdır. Hem Rasûlullah (s.a.) evleri, (içlerinde oturan) Mekkelilere nisbet etmek suretiyle bunu açıkça ifade etmiştir: "Ebu Süfyan'ın evine giren güvendedir, kendi evine giren de güvendedir."

Zorla fethedildiği görüşünde olanlar da şöyle demişlerdir: Şayet Rasûlullah (s.a.), Mekkelilerle sulh yapmış olsaydı; herbirinin kendi evine girmesi, kapısını kapatması ve silahını bırakmasıyla sınırlı emrinin bir faydası olmazdı; Halid b. Velid aralarından bir grubu öldürünceye kadar onlarla çarpışmazdı. Üstelik Hz. Peygamber (s.a.) onu ayıplayıp nehyetmemiştir. Makîs b. Subâbe, Abdullah b. Hatal ve adları bu ikisiyle birlikte sayılan kişileri öldürmezdi. Çünkü barış anlaşması yapılmış olsaydı bu adamları anlaşmadan kesinlikle istisna ederdi ve her iki durum da nakledilirdi. Sulh yoluyla fethedilmiş olsaydı, onlarla çarpışmazdı. Halbuki şöyle buyurmuştur: "Herhangi bir kimse Rasûlullah'ın (s.a.) burada savaşmasını ruhsat saymaya kalkışırsa, ona: 'Allah Teâlâ Rasûlü'ne izin vermiş, size müsaade etmemiştir' deyiniz!" Malumdur ki Rasûlullah'a (s.a.) mahsus olan bu izin sulh hususunda değil, ancak savaş hususundadır. Zira sulh hususundaki izin umumidir.

Hem Mekke'nin fethi sulh yoluyla olsaydı, "Allah Teâlâ'nın orayı kendisi için günün belli bir vaktinde helâl kıldığını" söylemezdi. Zira sulh yoluyla fetholunsaydı, haramlığı üzere kalır ve sulhtan ötürü haramlıktan çıkmazdı. Halbuki Mekke'nin o saatte haram olmadığını, harb süresinin bitiminden sonra ilk haramlığına döndüğünü haber vermiştir.

Yine, şayet sulhla fetholunmuş olsaydı; Rasûlullah (s.a.) ordusunu, atlılarını ve yayalarını sağ ve sol kanat olarak, silahla donatılmış bir halde hazırlamazdı. Ebu Hureyre'ye: "Bana Ensar'ı çağır!" demiş, o da onları çağırmıştı. Ensar gelerek Hz. Peygamber'in (s.a.) etrafını sarmışlardı. Rasûlullah (s.a.): "Kureyş'in serserilerini ve onlara katılanları görüyor musunuz?" demiş, sonra bir elini diğerinin üzerine koyarak: "Bana Safâ'da kavuşuncaya kadar onları ekin biçer gibi biçin!" buyurmuştu. Nihayet Ebu Süfyan: "Ya Rasûlallah! Kureyş cemaati (nin kanları) mübah kılındı, bugünden sonra artık Kureyş bitmiştir." demişti de, bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Kim kapısını kaparsa, o güvencededir." sözünü söylemişti. Böyle bir şeyin sulh varken olması imkânsızdır. Eğer aralarında bir sulh anlaşması geçmiş olsaydı -ki asla geçmemiştir- bundan daha ehemmiyetsiz bir şeyle bile bozulurdu.

Hem nasıl barış olabilir ki? Mekke, ancak atların ve süvarilerin ayak basmalarıyla fetholunmuştur. Allah, Rasûlü'nün atlılarını ve süvarilerini Hudey-

biye sulhunün olduğu gün engellediği gibi Mekke'ye girmesini engellememiştir. Çünkü o gün gerçekten barış günüydü. Zira Allah Rasûlü'nün (s.a.) devesi Kasvâ Hudeybiye'de çöktüğünde: "Kasvâ huysuzlaştı." dediler de, Rasûlullah (s.a.): "Huysuzlaşmadı, onun böyle bir huyu yoktur. Fakat onu, filleri (Mekke'ye girmekten) engelleyen engelledi." buyurdu. Sonra: "Vallahi, benden Allah'ın haramlarından bir harama hürmet ettikleri bir durum isterlerse onu onlara mutlaka vereceğim." dedi.

Sulh anlaşması, şahidlerin huzurunda bir belge düzenlenmesi suretiyle, müslümanlardan ve müşriklerden oluşan bir kalabalığın hazır bulunduğu bir ortamda yapıldı. Müslümanların sayısı o gün 1400 idi. Fetih gününde böyle bir sulh anlaşması yapılsın, bu yazıya geçirilmesin, şahit tutulmasın, hiç kimse orada hazır bulunmasın ve keyfiyeti ve kararlaştırılan şartlar nakledilmesin; açıktır ki bu imkânsızdır. Hz. Peygamber'in (s.a.) şu sözünü düşün: "Allah, filleri, Mekke'ye girmekten alıkoydu ve Rasûlü ile müslümanları oraya hâkim kıldı." Bu sözden, Rasûlü'nün ve galip olan ordusunun Mekke halkına egemen olmalarının, Mekke'ye zorla girecekken Allah'ın engellediği fillerin egemen olmasından daha muazzam olduğu nasıl anlaşılır! Allah, Rasûlü ile mü'minleri, Mekkelilere hâkim eylemiştir. Nihayet onlar da orayı galibiyetten, zorun baskısından, küfrü ve kâfirleri baş eğdirdikten sonra fethetmişlerdir. Bu ise, barışın yumuşaklığı, düşmanın teklif ve şartları altında onları Mekke'ye girdirmekten ve Rasûlü'ne açtığı, dinini kendisiyle aziz eylediği ve âlemlere bir alâmet kıldığı en muazzam bir fetih içinde zafer, izzet ve zorla fethetmenin yaptırım gücünü elde etmeyi onlardan engellemesinden daha değerli ve daha şerefli; delil yönünden daha açık, zafer itibarıyla daha mükemmel, hüküm ve irade olarak da daha yüce idi.

Zorla fethedildiğini savunanlar diyorlar ki: "Zorla fethedilmiş olsaydı, gaziler arasında pay edilirdi." sözünüze gelince; bunun temelinde, beşte biri ayrıldıktan sonra arazinin Allah Teâlâ'nın gaziler arasında taksim ettiği ganimetlere dahil olduğu hükmü yatmaktadır. Halbuki sahabenin ve onlardan sonra gelen imamların çoğunluğu aksi görüştedirler; arazi, taksim edilmesi vacip olan ganimetlere dahil değildir ve Hulefâ-i Râşidin'in uygulaması da böyledir. Hz. Bilâl ve arkadaşları, zorla fethettikleri Şam ve havalisi topraklarını aralarında taksim etmesini istediklerinde Hz. Ömer'e: (r.a.) "Beşte birini al ve taksim et!" dediler. O zaman Hz. Ömer: "Bu, mal değildir. Ancak orayı, sizlere ve müslümanlara devamlı gelir getiren bir fey' olarak tutacağım." dedi. Bunun üzerine Bilâl ve arkadaşları -Allah onlardan razı olsun-: "Onu aramızda taksim et!" dediler. Bu defa Hz. Ömer: "Yarabbi, beni Bilâl'den ve arkadaşlarından muhafaza et!" diye dua etti. Henüz bir sene geçmemişti ki onlardan bakan bir göz kalsın. Sonra diğer sahabiler de bu husus-

ta Hz. Ömer'e (r.a.) muvafakat ettiler. Allah onlardan razı olsun. Mısır ve Irak'ın fethinde de, İran toprakları ve zorla fethedilen diğer beldeler hakkında da bu hüküm geçerli oldu; Hulefâ-i Râşidîn, sözkonusu topraklardan bir köyü bile taksim etmediler.

"Hz. Ömer, onların gönüllerini aldı ve orayı kendilerini razı etmek suretiyle vakfetti." demek doğru olmaz. Çünkü bu hususta onunla tartıştılar ve Hz. Ömer direnip Bilâl ve arkadaşlarına (r. anhüm) beddua etti. Onun düşüncesi ve tatbikatı, doğrunun ta kendisi ve tam bir başarıdır. Çünkü bu arazi taksim olunsaydı, o gazilerin miraşçıları ve akrabaları orayı miras yoluyla elde edeceklerdi; neticede bir köy ve bir belde tek bir kadının veya küçük bir çocuğun elinde kalacaktı, gazilerin elinde de hiçbir şey bulunmayacaktı. Bunda ise en büyük ve en muazzam bir fesad vardı. İşte Hz. Ömer'in (r.a.) korktuğu da bu idi. Nihayet Allah Teâlâ kendisini araziyi taksim etmemeye muvaffak eyledi de sözkonusu toprakları en son müslüman orada savaşıncaya kadar onların üzerine fey' olarak vakfetti. Onun ileri görüşünün bereket ve uğuru, İslâm ve müslümanlar üzerinde zâhir oldu. Nitekim imamların çoğunluğu da bu konuda ona muvafakat ettiler.

Ancak, arazinin taksim edilmeksizin bırakılmasının keyfiyyeti hakkında imamlar ihtilâf ettiler. İmam Ahmed'in zâhir görüşü ve kendinden gelen rivayetlerin çoğu, bu tür arazi konusunda devlet başkanı kendi nefsinden gelen bir tercihle değil, müslümanların menfaatine bağlı bir tercihle muhayyerdir. Şayet müslümanlar için en iyisi taksim ise taksim eder; en iyisi müslüman cemaatin istifadesi için vakfetmekse vakfeder; en uygunu bir bölmümünün taksimi, diğer bölümünün vakfedilmesi ise öyle yapar. Zira Hz. Peygamber (s.a.) bu üç kısmı da yapmıştır: Kurayza ve Nadîroğulları arazilerini taksim etmiş, Mekke'yi taksim etmemiş, Hayber topraklarının ise bir kısmını taksim etmiş ve bir bölümünü de müslümanların yararına olmak üzere paylaştırmayıp bırakmıştır.

Ahmed (b. Hanbel)'den ikinci bir rivayet daha vardır: Devlet başkanı araziyi vakfetmeksizin, galibiyet ve istila ile arazi doğrudan doğruya vakıf olur. Mâlik'in görüşü de budur.

Yine ondan (Ahmed b. Hanbel'den) üçüncü bir rivayet daha vardır: Devlet başkanı araziyi gaziler arasında menkul malları taksim ettiği gibi taksim edebilir; ancak gaziler o arazideki haklarından vazgeçerlerse o başka. İmam Şâfiî'nin görüşü de böyledir.

Ebu Hanife diyor ki: Devlet başkanı şu üç şıktan birini seçmekte serbesttir: 1) Taksim edebilir, 2) Sahiplerini o arazide bırakıp onlardan harac

alabilir, 3) Sahiplerini oradan sürgün edip başka ahaliyi o topraklara yerleştirip onlardan haraç alabilir.

Hz. Ömer'in (r.a.) bu uygulaması, Kur'an'a muhalif değildir. Çünkü arazî, Allah Teâlâ'nın beşte birinin alınıp geri kalanının gaziler arasında taksimini emrettiği ganimetlere dahil değildir. Bundan dolayı Hz. Ömer: "O, mal değildir." demiştir. Ganimetlerin bu ümmetten başkasına mübah olmaması da buna delildir; hatta bu durum, bu ümmetin özelliklerindendir. Nitekim sıhhati muttefekun aleyh olan bir hadiste, Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Ganimetler bana helâl kılındı; halbuki benden önce hiç kimseye helâl kılınmamıştı." Allah Teâlâ, kâfirlerin elinde bulunan toprakları bizden önceki peygamberlerin ümmetlerine, oraları zorla fethettiklerinde helâl kılmıştır. Nitekim Hz. Musa'nın kavmine zorla fethedilen toprakları helâl kılmıştır. Bu nedenle Hz. Musa, kavmine: "Ey kavmim; Allah'ın size yazdığı mukaddes topraklara girin, ardınıza dönmeyin, yoksa ziyana uğramış olarak dönersiniz!" [16] demişti. Hz. Musa ve kavmi, kâfirlerle savaştılar ve hem ülkelerini, hem de mallarını istilâ ettiler. Sonra ganimetleri bir araya getirdiler, daha sonra gökten bir ateş inerek ganimetleri yaktı kül etti. Ancak o topraklarda ve ülkede yerleştiler, bu kendilerine haram kılınmadı. Böylece arazinin ganimetlerden olmadığı ve Allah'ın araziye dilediğini vâris kıldığı anlaşıldı.

Mekke'ye gelince, şayet orası dışındaki şehirlerin taksimi vacip olsa bile Mekke'de, Mekke'nin taksim edilmesini engelleyen bir diğer husus daha vardır: Bu da oranın mülk edinilemeyişidir. Zira Mekke, dâru'nnüsüktür (hac ibadetinin yerine getirildiği yerdir), halkın ibadetgâhıdır ve Allah Teâlâ'nın ister yerli, ister yabancı olsun insanlar için tahsis ettiği haremidir. Orası Allah'ın âlemlere bir vakfıdır, onlar orada eşittirler ve Mina, önce gelenin ikametgâhıdır. Yani, burası falanın yeridir, denilemez. Allah Teâlâ buyurur ki: "Kâfirler ile Allah'ın yolundan, gerek yerli, gerek dışarıdan gelen bütün insanlar için ibadet yeri yaptığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara ve orada zulüm ile yanlış yola saptırmak isteyenlere can yakıcı bir azap tattırırız."[17] Burada sözü edilen Mescid-i Haram'dan maksat, harem'in tamamıdır. Şu âyet de bunun gibidir: "Doğrusu müşrikler pistirler; artık bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar!"[18] Burada da Mescid-i Haram sözünden maksat haremin tamamıdır. Yine şu âyet de böyledir: "Kulunu bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah'ın şânı ne yücedir!.."[19] Oy-

16. Mâide, 5/21.
17. Hacc, 22/25.
18. Tevbe, 9/28.
19. İsrâ, 17/1.

sa *Sahih*'te [20] rivayet edildiği üzere: "Hz. Peygamber (s.a.) Ümmü Hâni'-nin evinden götürülmüştür." Allah Teâlâ buyurur ki: "İşte bu, ailesi Mescid-i Haram'da ikâmet etmeyen kimseler içindir."[21] Burada ikâmet etme sözünden maksat, ittifakla bizzat namaz mahallinde ikâmet etmek değil, Harem'-de ve oraya yakın yerlerde ikâmet etmek demektir; nitekim hac âyetinin akışı da buna delâlet eder. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "... Orada zulm ile yanlış yola saptırmak isteyenlere can yakıcı bir azab tattırırız." Bu, kesinlikle namaz mahalline (Kâbe'ye) has değildir, bilakis bundan maksat Harem'in tamamıdır. Harem'i ister yerli ister yabancı olsun, bütün insanlar için kılan, oraya girmeyi engelleyeni ve zulüm ile hak yoldan saptırmak isteyeni tehdid edenin ta kendisidir. Harem ile Safâ, Merve, sa'y mahalli Mina, Arafat dağı ve Müzdelife gibi hac menâsikinin ifâ edildiği bölümler hiç kimseye mahsus kılınamaz, buralar insanlar arasında müşterektir. Çünkü buraları insanların menâsiki (hac vazifelerini) yaptıkları ve ibadet ettikleri yerlerdir. Bu yerler, Allah'tan bir mesciddir ki, orayı insanlar için vakf ve vaz'etmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.), kendisi için Mina'da onu sıcaktan koruyacak bir ev yapılmasından çekinerek: "Mina önce gelip konanın konakladığı, devesini çökerttiği bir yerdir." buyurdu.[22]

Bundan dolayı selef ve halef âlimlerinin çoğunluğu, Mekke arazisinin alınıp, satılmasının ve evlerinin kiraya verilmesinin caiz olmadığı görüşüne vardılar. Bu, Mekke âlimlerinden Mücâhid ve Atâ'nın, Medine âlimlerinden Mâlik (b. Enes)'in, Irak âlimlerinden Ebu Hanîfe'nin, ayrıca Süfyân es-Sevrî, İmam Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Rahûyeh'in görüşüdür.

İmam Ahmed (r.h.) Alkâme b. Nadle'nin şöyle dediğini nakleder: Mekke'nin evleri; Rasûlullah (s.a.), Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Sevâib (boş evler) olarak anılırdı ve ihtiyacı olan oturur, ihtiyacı olmayan da (bir başkasını) oturturdu.

Abdullah b. Ömer'den de şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Mekke evlerinin kira paralarını yiyen kimse, ancak karnına cehennem ateşi doldurmaktadır." Bunu Dârakutnî Hz. Peygamber'in sözü olarak rivayet etmekte ve bu hadiste: "Allah Mekke'yi haram kılmıştır, evlerinin satışı da, ücretlerinin (veya kiralarının) yenmesi de haramdır." lafızları da yer almaktadır.

İmam Ahmed, Ma'mer-Leys senediyle Atâ, Tâvûs ve Mücâhid'in şöyle

---

20. Merhum müellifimiz bu hadisin *Sahih-i Buharî*'de veya Müslim'de yer aldığını söylemekle yanılmıştır. Fakat hadis İbn Hişâm (2/402), Taberânî ve Ebu Yal'a'da mevcut olup zayıftır. Bk. *Fethu'l-Bârî*, 7/155; *Mecmau'z-Zevâid*, 1/76.
21. Bakara, 2/196.
22. Bk. Hz. Peygamber'in Haccı, 2/273 (Dipnot; 327).

dediklerini nakleder: "Mekke evlerinin satışı veya kiraya verilmesi mekruhtur."

İmam Ahmed, Kasım b. Abdurrahman'ın: "Mekke evlerinin kirasından yiyen kimse, karnına ancak ateş doldurmaktadır." dediğini zikreder.

İmam Ahmed, Hüşeym-Haccâc-Mücâhid yoluyla Abdullah b. Ömer'in: "Mekke evlerinin kiraya verilmesini ve satışını yasakladı." dediğini; Atâ'nın da: "Mekke evlerinin kiralanmasını yasakladı." dediğini aktarır.

Ahmed, İshak b. Yusuf kanalıyla Abdülmelik'in şöyle dediğini nakletmiştir: Ömer b. Abdülaziz, Mekkelilerin emîrine, "Mekke evlerinin kiraya verilmesini yasaklamasına" dair mektup yazmış ve "Bu, haramdır" demiştir. Ahmed'in rivayetine göre Hz. Ömer; Mekkelilere, dışarıdan gelen (yabancı)lerin istediği yere yerleşmesi için evlere kapılar koymalarını yasaklamıştır; Abdullah b. Ömer de babasının, Mekke evlerinin kapılarının kapatılmasını, kapısı olmayanın evine kapı yapmasını, evinin bir kapısı olanın onu kapatmasını yasakladığını, ancak bunun hac mevsiminde olduğunu anlatır.

Satış ve kiraya verme caizdir diyenler şunları söylemektedir: Bunun caiz oluşuna delilimiz; Allah'ın kitabı, Rasûlü'nün sünneti, ashabının ve Hulefâ-i Râşidîn'in uygulamasıdır. Allah Teâlâ: "...Yurtlarından ve mülklerinden çıkarılan Muhacir fakirlerindir." [23], "...Hicret edenler ve yurtlarından çıkarılanlar..."[24], "Allah size ancak din uğrunda sizinle savaşanları, sizi yurtlarınızdan çıkaran kimseleri dost edinmenizi yasaklar."[25] buyurmuş ve evleri onlara nisbet etmiştir, bu da mülk kılma nisbetidir. Kendisine: "Yarın Mekke'deki hangi evinizde konaklayacaksınız?" denildiğinde: "Akîl, bize ev bıraktımı ki?!"[26] buyurmuş "Evim yoktur." dememiş, aksine onların evi kendisine nisbet etmelerine ses çıkarmamıştır. Ayrıca Akîl'in evi işgal edip elinden çıkarmadığını da haber vermiştir. Ümmü Hânî'nin evi, Hatice'nin evi, Ebu Ahmed b. Cahş'ın evi... gibi evlerinin kendilerine nisbet edilmesi hadislerde sayılamayacak kadar çoktur. Onlar bu evlere, taşınabilir (menkul) mallara mirasçı oldukları gibi mirasçı oluyorlardı. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.): "Akîl bize ev bıraktımı ki?" demiştir. Ebu Tâlib'in evlerine Akîl vâris olmuştu; çünkü o kâfirdi, Hz. Ali (r.a.) ise Ebu Tâlib'e aralarındaki din farklılığından dolayı vâris olamamıştı. Bunun üzerine Akîl evleri işgal etmişti. Hicretten önce ve sonra hatta Hz. Peygamber'in (s.a.) peygamberliğinden önce ve sonra ölenlerin vârisleri, ölenin evine şu âna kadar mirasçı olagelmişler-

23. Haşr, 59/8.
24. Âl-i İmrân, 3/195.
25. Mümtahıne, 60/9.
26. Buharî, 25/44.

dir. Safvân b. Ümeyye, bir evi Hz. Ömer b. el-Hattâb'a (r.a.) dört bin dirheme satmış, o da orayı hapishane yapmıştır. Alım-satım ve miras caiz olunca kiraya vermek haydi haydi caiz olur. Gördüğün gibi her iki grubun ayaklarının durduğu yer burasıdır. Delilleri kuvvet ve açıklık yönünden reddedilemez. Allah'ın delil ve açıklamaları ise birbirini iptal etmez, aksine birbirini tasdik eder, hepsinin gerektirdiği şekilde amel etmek farzdır ve vacip olan, nerede olursa olsun hakka uymaktır.

Doğrusu, her iki tarafın delillerinin gerektirdiği şekilde görüş ortaya koymaktır: Evler mülk edinilebilir, hibe edilebilir, miras kalabilir, satılabilir. Mülkiyetin el değiştirmesi ise toprakta ve arsada değil binada olur. Bina ortadan kalksa, sahibinin yeri satmaya hakkı yoktur. Ancak yeniden bina yapmak ve eski haline döndürmek hakkına sahiptir. O şahıs, orada oturmaya ve dilediğini oturtmaya daha lâyıktır. Kira akdi ile ikâmet menfaatine karşılık bedel alma hakkı yoktur. Zira bu menfaat konusunda başkasına tercih edilmeye müstehaktır. Önceliği ve ihtiyacı nedeniyle orası hakkında o kimsenin bir hususiyeti vardır. Oranın menfaatine ihtiyacı kalmazsa, bu menfaat için bir bedel alma hakkına sahip değildir. Nitekim meydanlarda ve geniş yollarda oturmak, madenler üzerinde ikâmet etmek vs. gibi müşterek menfaatler ve mallardan yararlanma böyledir; oraları önce işgal eden, yararlandığı sürece oraya daha müstehaktır, ihtiyacı kalmadığında da ona karşı bir bedel alma hakkına sahip değildir. Bu görüş sahipleri, evlerin satımı ve mülkiyetlerinin naklinin arsa üzerinde değil bina üzerinde gerçekleştiğini açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Bunu Ebu Hanife'nin arkadaşları ve onun mezhebini izleyenler söylemektedirler.

Denilirse ki: Kiraya vermeyi yasakladınız, fakat satışı caiz gördünüz; bunun şerîatte bir benzeri var mıdır? Şeriatta malumdur ki, kira akdi satıştan daha geniş (hükümlere tâbi)dir. Satış yasak olduğu halde kiralama câiz olabilir, vakıf ve hür insanda olduğu gibi. Aksine gelince, böyle bir şey bilmiyoruz.

Cevap: Satış ve kiraya verme akitlerinden her birisi caizlik ve yasaklanma hususunda biri diğerini icabettirmeyen müstakil birer akittir; kaynakları da çeşitlidir, hükümleri de... Satış caiz olur, çünkü satıcının başkasından daha üstün (ve tercihli) olduğu yer -bina- üzerinde meydana gelmektedir. Kiraya vermeye gelince, sadece menfaate yöneliktir, menfaat de müşterektir; ona daha önce sahip olanın ise bedel alma değil, bir öncelik hakkı vardır. Bundan dolayı kiraya vermeye değil satışa cevaz verdik. Kabul etmeyip ille şeriatta bir benzerini göstermemizi istiyorsanız denildi ki: İşte mükâteb köle böyledir. Efendisinin onu satması caizdir, fakat alıcısı yanında mükâteb köle olur, efendisinin onu kiraya vermesi caiz değildir. Çünkü kiraya vermede

kölenin mükâtebe akdi ile sahip olduğu menfaatlerini ve kazançlarını iptal vardır. En iyi bilen Allah'dır. Ne var ki satışı yasak değildir. Öyleyse Mekke'nin arazisinin ve evlerinin menfaatleri müslümanlar arasında müşterekse satıcının yanında olduğu gibi müşteri yanında da aynı şekilde bunların menfaatleri müşterek olur: İhtiyacı varsa oturur, ihtiyacı yoksa (başkasını) oturtur. Satımı halinde müslümanların bu menfaattaki iştirakini iptal yoktur. Nitekim mükâtebin satımında, mükâtebe akdi ile onun sahip olduğu menfaatlerinin mülkiyetini iptal bulunmadığı gibi... Bunun benzeri, Ümmet-i Muhammed'in eskiden beri uygulayageldikleri sahih kanaate göre, Hz. Ömer'in (r.a.) vakfetmiş olduğu harac arazinin (araziyi haraciye) satımının caiz olmasıdır. Zira bu harac arazi, müşteriye satıcı katında olduğu gibi harâciyye olarak intikal eder. Gazilerin hakkı ise sadece haracındadır, bu da satışla iptal olmaz. Kaldı ki ümmet bu arazinin miras olabileceğinde ittifak etmiştir. Şayet satımı vakıf olması sebebiyle bâtıl olsaydı, vakıf olması miras kalmasını da iptal etmeliydi. Ahmed b. Hanbel (harac) arazinin nikâhta mehir kılınabileceğine hükmetti. Burada mehir, miras ve hibe yoluyla mülkiyetin nakli caiz olursa; kıyas, uygulama ve fıkıh itibarıyla satış da caiz olur. En iyisini Allah bilir.

Soru: Mekke zorla fethedilmiş olsa bile, zorla fethedilen diğer araziler gibi Mekke arazisinden harac alınabilir mi, bunu yapmanız câiz midir, değil midir?

Cevap: Bu konuda Mekke'nin zorla fethedildiği fikrinde olanların iki görüşü vardır:

a) Başka türlü bir görüş belirtmenin caiz olmadığı üstün ve delillendirilmiş görüş: Zorla da fethedilmiş olsa Mekke arazisine harac yoktur. Zira Mekke arazisi, harac alınmayacak kadar yüce ve uludur. Özellikle haracın arazi cizyesi (cizyetü'l-arz) olduğu ve bunun (zimmîlerden) adam başına alınan cizye gibi arazi üzerine konulduğu düşünüldüğünde... Rabbin haremi, üzerine cizye konulamayacak kadar ulu ve değer itibarıyla daha yücedir. Kaldı ki Mekke fethedilmesiyle birlikte Allah Teâlâ'nın takdir ettiği şekliyle müslümanların müşterek olduğu bir emîn harem oluş konumuna geri döndü. Çünkü harem, müslümanların hac menâsikini ifa ettikleri ve ibadetlerini yaptıkları bir yerdir; yeryüzü halkının kıblesidir.

b) Ahmed (b. Hanbel)'in arkadaşları ve müntesiplerinden bazısının görüşü: Zorla fethedilen diğer arazilere konduğu gibi Mekke arazisine de harac konur. Fakat bu görüş fâsiddir ve Ahmed'in (r.h.) açık ifadesine, mezhebine, Rasûlullah'ın (s.a.) ve kendisinden sonraki Hulefâ-i Râşidîn'in (r. anhüm) uygulamasına aykırıdır. Bu görüşe iltifat edilmez. En iyi bilen Allah'dır.

Bazı arkadaşlar, Mekke evlerinin satışının haram oluşunu, zorla fethedilmiş olması görüşüne dayandırdılar. Bu doğru bir temellendirme değildir. Zira zorla alınan toprakların meskenleri, tek kelimeyle satılır. Şu halde bu temellendirmenin yanlışlığı meydana çıkmış demektir. En iyi bilen Allah'dır.

15— Mekke fethinden çıkartılan hükümlerden biri de şudur: Bu olaydan anlaşıldığına göre Rasûlullah'a (s.a.) söven kişinin öldürülmesi gerekir ve onun öldürülmesi mutlaka yerine getirilmesi gereken bir had cezasıdır. Zira Hz. Peygamber (s.a.), Mekîs b. Subâbe ile İbn Hatal'a ve çocuklar öldürülmediği gibi harbîlerin kadınları da öldürülmemekle beraber kendisine hicivli şarkılar söyleyen iki cariyeye eman vermemiş, o iki cariyenin öldürülmesini emretmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.) sövdüğü için efendisi tarafından öldürülen bir âmâ ümmü veledin kanını heder etmiştir.[27] Ayrıca yahudi Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesini isteyerek: "Kâ'b'ın hakkından kim gelir? O, Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet etmiştir."[28] buyurmuştur ki, Kâ'b kendisine söverdi. Rasûlullah'a (s.a.) sövenin öldürüleceği görüşü, Hulefâ-i Raşidîn'in icmâ'ıdır ve sahabe arasında onlara aykırı düşünen bir kimse de bilinmemektedir. Çünkü (Ebu Bekir) es-Sıddîk (r.a.) kendisine söven kimseyi öldürmek isteyen Ebu Berze el-Eslemi'ye: "Rasûlullah'tan (s.a.) başka herhangi bir kimse için bu olmaz." demiştir. Hz. Ömer de bir râhibe rastlamış ve kendisine: "Bu adam Rasûlullah'a (s.a.) sövüyor." denilmişti. O zaman Hz. Ömer: "Eğer duysaydım, onu gebertirdim. Biz onlara Peygamberimize (s.a.) sövmeleri için zimmet vermedik." demiştir.

Kuşkusuz, Peygamberimiz'e sövmek suretiyle savaşma, bize göre elle savaşmaktan ve yılda bir defa alınan cizye parasını engellemekten eziyet ve mağlubiyet itibarıyla daha büyüktür. Öyleyse, nasıl zimmîlik anlaşması şunlarla bozulur ve bundan dolayı o kişi öldürülür de sövme halinde böyle bir şey söz konusu olmaz?! Yılda bir defa ödediği bir dinarı engellemesinin kötülüğü, şahitlerin gözü önünde Peygamberimiz'e en çirkin bir şekilde açıktan açığa sövmek suretiyle yaptığı kötülüğe nasıl oranlanır? Aksine, elle savaşmasının kötülüğü, sövmek suretiyle savaşmasının kötülüğüyle kıyas bile kabul etmez. Zira anlaşmasını ve emânını bozan şeylerin en başında Allah Rasûlü'ne (s.a.) sövme gelir. Anlaşmasını (ahdini) bozan, bundan daha büyük bir şey yoktur; yaratan Allah'a sövme müstesnâ. İşte bu ta kıyasın kendisidir, nassların

---

27. Ebu Davud, 4361; Nesâî, 7/107, 108. Senedi güçlüdür. Hâfız İbn Hacer,*Bülûğu'l-Merâm*'da ravilerinin sika olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'e (s.a.) sövmenin hükmü konusunda en derli toplu, en geniş eseri, *"es-Sârimu'l-Meslûl alâ Şâtimi'r-Rasûl* = Peygambere sövene yalın kılıç" adıyla Şeyhulislâm İbn Teymiye kaleme almıştır.
28. Daha önceki dipnotlara bakınız. Hadis sahihtir.

gereğidir ve Hulefâ-i Râşidîn'in (r. anhüm) icmâ'ıdır. Bu meselenin kırktan fazla delili vardır.

Denilirse ki: Hz. Peygamber (s.a.), "Eğer Medine'ye dönersek en şerefli olan en aşağılık olanı oradan çıkaracaktır." dediği halde Abdullah b. Übeyy'i öldürmemiştir. Kendisine: "Adaletli ol! Zira sen adâleti gözetmiyorsun!" diyen Zü'l-Huveysıra'yı da, yine kendisine: "Diyorlar ki, sen azgınlığı yasaklıyor, ama onda kendin tek kalıyormuşsun!" diyen kişiyi de[29], "Bu taksimde Allah rızası gözetilmedi!" diyeni de, sikâye vazifesine öncelikle Zübeyr'in bakmasına hükmettiğinde: "Halanın oğlu olduğu için ona verdin." diyeni de, bunlardan başka kendilerinden O'na ezâ ve azarlama gelen şahısları da öldürmemiştir.

Cevap: Hak, Rasûlullah'ın (s.a.) idi. İster hakkını alır, ister almaktan vazgeçer. Kendisinden sonrakiler için Rasûlullah'ın (s.a.) hakkını almaktan vazgeçme hakkı yoktur. Nitekim kendi hakkını almak da, almamak da Allah Teâlâ'ya aittir ve Allah'a ait bir hak gerektikten sonra O'nun hakkını hiç kimsenin almaktan vazgeçmesi mümkün değildir. Zikrettiklerinizin ve daha başkalarının öldürülmesinden Hz. Peygamber'in (s.a.) hayatında vazgeçmekte, insanların gönlünü ısındırma ve kendisinden nefret ettirmeme gibi ölümünden sonra yok olan büyük maslahatlar vardır. Şöyle ki; insanlara O'nun (s.a.) ashabını öldürdüğü haberi ulaşsaydı nefret ederlerdi. Bizzat kendisi de buna işaret etmiş ve Abdullah b. Übey'in öldürülmesi fikrini ileri süren Hz. Ömer'e: "İnsanlara, Muhammed ashâbını öldürüyor diye bir haber ulaşmasın!" buyurmuştur.[30]

Şüphesiz bu gönülleri İslâm'a ısındırma ve kalpleri onda birleştirme yararı, kendisine söven ve eziyet eden kimsenin öldürülmesiyle hasıl olacak yarardan O'na (s.a.) göre daha büyük ve daha iyi idi. Bu sebeple öldürme yararı galip gelip, gerçekten ağırlık kazandığında; Kâ'b b. Eşref'e yaptığı gibi söveni öldürtmüştür. Çünkü Kâ'b, düşmanlığını ve sövmesini açığa vurmuştu. Bu yüzden öldürülmesi sağ bırakılmasından daha tercihe şâyandı. İbn Hatal'ın, Mekîs'in, o iki cariyenin, âma ümmü veledin öldürülmesi de böyledir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) yarar tarafı ağır bastığı için öldürtmüş, yine yarar tarafı ağır bastığı için de dokunmamıştır. Yönetim, nâiblerine ve halifelerine

29. Ahmed b. Hanbel, 5/2,4. Senedi hasendir.
30. Buharî, 65/63; Müslim, 2584 (64); Tirmizî, 3312; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/393; metni şöyledir: "İnsanlar Muhammed ashabını öldürüyor, diye konuşmasınlar!"

intikal edince, onların Hz. Peygamber'in (s.a.) hakkını düşürme yetkileri kalmamıştır.

D) HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) FETİH HUTBESİ

Hz. Peygamber'in (s.a.) Feth'in ikinci gününde yaptığı konuşmasında şu ilmî gerçekler bulunmaktadır:

1— "Mekke'yi insanlar değil Allah haram kılmıştır."[1] Dolayısıyla bu, takdiri bu dünyanın yaratıldığı gün gerçekleşmiş bir şer'î kaderî haram kılmadır. Sonra, *Sahih-i Buharî*'de, Hz. Peygamber'den rivayet olunduğu gibi bu durum, dostu İbrahim'in ve Muhammed'in -salavâtullahi ve selâmuhû aleyhimâ- lisanlarında kendisini göstermiştir: Rasûlullah (s.a.) bir duasında şöyle demiştir: "Allah'ım; dostun İbrahim Mekke'yi harem kıldı, ben de Medine'yi harem kılıyorum!.."[2] İşte bu, göklerin ve yeryüzünün yaratıldığı günkü, önceki bir harem kılınışını Hz. İbrahim'in lisanı üzere haber vermektir, bu nedenle Medine'nin harem kılınışını tartıştıkları halde ehl-i İslâm'dan hiç kimse Mekke'nin harem kılınışını tartışmamıştır. Bu konuda kesin doğru Medine'nin de harem kılındığıdır. Çünkü bu konuda Rasûlullah'tan (s.a.) hiçbir yönden kusur bulunamayacak yirmi küsur sahih hadis gelmiştir.[3]

2— "Mekke'de hiç kimsenin kan dökmesi helâl olmaz." Bu haram kılma, Mekke'ye has olup da orası dışındaki yerlerde mübah, harem bölge olmasından dolayı orada haram olan kan dökümüne aittir. Nitekim, oradaki

1. Buharî, 3/37; Müslim, 1354.
2. Müslim, 1374.
3. Buharî, 5/98; Müslim, 1360-1363, 1365, 1366, 1372; Ebu Davud, 2034-2039; Tirmizî, 3917, 3918; İbn Mâce, 3113 , *Muvatta'*, 2/889; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/119, 169, 181, 185, 3/149, 159, 240, 243, 336, 393, 404, 77, 141, 5/309, 318, 329.

ağacı kesme, yaş otu koparma ve kaybolan eşyayı kaldırmanın (almanın) haram oluşu oraya mahsustur, başka yerlerde bunlar mübahtır. Çünkü hepsi bir sözde ve bir nizamdadır; aksi takdirde tahsisin faydası yok olur. Bu da birkaç türlü olur:

a) Ebu Şurayh el-Adevî'nin kendisi dolayısıyla ifade ettiği husus: Harem'de bulunup da imama biat etmekten kaçınan tâife ile orada savaşılmaz; özellikle kendilerince (biat etmemelerine dair) bir te'villeri (gerekçeleri) varsa. Mekkelilerin Yezid'e biattan kaçınıp İbn Zübeyr'e biat etmelerinde olduğu gibi... Onlarla savaşmak, üzerlerine (taş atmak için) mancınık kurmak ve Allah'ın haremini helâl kılmak, nas ve icmâ ile caiz değildi. Bu konuda yalnızca fâsık Amr b. Saîd[4] ve avanesi muhalefet etmiş, kendi re'yi ve hevâsı ile Rasûlullah'ın (s.a.) hadisine ters düşmüş ve: "Harem, bir âsiyi korumaz." demiştir. Kendisine denilir ki: O, asiyi Allah'ın azabından korumaz. Şayet kanının dökülmesinden korumayacaksa o zaman insanlar açısından harem olamaz; kuşlar ve hayvanlar için harem olur. Oysa Hz. İbrahim -salâvâtullahi aleyhi ve selâmuhu- döneminden beri asileri korumaya devam etmiş ve İslâm da bunu kabul etmiştir. Sadece Mekîs b. Subâbe, İbn Hatal ve bu ikisiyle birlikte adları sıralananları korumamıştır. Çünkü o saatta "harem" değildi, aksine "helâl bölge = hill" idi. Savaş vakti geçince Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeryüzünü yarattığı günde takdir ettiği (haremlik) konumuna döndü. Kaldı ki cahiliyye dönemindeki araplarda bile adam, babasının yahut oğlunun katilini harem'de görür fakat ona sataşmazdı. Bu durum onlar arasında haremi harem yapan özelliği idi. Sonra İslâm geldi, bu durumu pekiştirip güçlendirdi ve Hz. Peygamber (s.a.) ümmetten bazılarının savaşmak ve öldürmek suretiyle haremi helal kılması hususunda kendisini örnek alacağını anlayarak kendi fiiline başkasının iştirak etmesini kesmiş ve ashâbına: "Bir kimse Rasûlullah'ın (s.a.) Mekke'de savaşmasından kendisine ruhsat çıkarmaya kalkışırsa ona: Allah, Rasûlü'ne izin vermiş, ama sana izin vermemiştir deyiniz." buyurdu.[5] Buna göre, harem dışında öldürülmesini gerektiren bir had veya kısas (suçu) işleyip, sonra oraya sığınan kimseye sözkonusu cezanın haremde verilmesi caiz olmaz. İmam Ahmed (b. Hanbel), Ömer b. Hattâb'ın (r.a.) şöyle dediğini nakleder: "Orada (babam) Hattâb'ın kâtilini bulsam, oradan

4. Amr b. Saîd b. el-Âsî b. Ümeyye el-Kuraşî el-Emevî. Eşdak diye bilinir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (1/76) der ki: Sahabî değildir. Hayırla onları takip edenlerden de değildir. Yezîd b. Muâviye'nin Medine valisi idi. Yezîd'e bîat etmeyip Kâbe'ye sığındığında Abdullah b. Zübeyr'in üzerine, Mekke'ye savaş için ordu gönderen şahıs budur. Abdullah b. Zübeyr ise Beytullah'a (Kâbe'ye) sığınmış ve bundan dolayı "Âizü'l-Beyt" diye isimlendirilmiştir.
5. Yukarıda geçti.

çıkıncaya kadar ona dokunmam."[6] Abdullah b. Ömer'in şöyle dediği rivayet olundu: "Babam Ömer'in kâtiliyle harem'de karşılaşsam, onu azarlayıp kovmazdım." İbn Abbas'ın ise: "Babamın kâtiliyle harem'de karşılaşsam, ona oradan çıkıncaya kadar sataşmam." dediği naklolunur, ki bu, tâbiîn ile onlardan sonra gelenlerin çoğunluğunun görüşüdür. Hatta ne bir tâbiîden ne de bir sahabîden aksi bir görüş kaydedilmiştir. Ebu Hanîfe ve Irak ekolünden kendisine uyanlarla, İmam Ahmed (b. Hanbel) ve hadis ekolünden kendisine uyanlar da bu görüştedirler.

b) İmam Mâlik ve Şâfiî ise, o şahıstan hak hill'de (harem dışında) tamamen alındığı gibi harem'de de alınır görüşüne varmışlardır ki, İbn Münzir'in tercihi de böyledir. Bu görüşün delilleri: 1) Hadlerin ve kısasın her zaman ve mekânda uygulanacağına delâlet eden nassların umumî ifadeleri. 2) Hz. Peygamber'in (s.a.), İbn Hatal'ı Kâbe'nin örtüsüne tutunmuş olduğu halde öldürtmesi. 3) Hz. Peygamber (s.a.): "Harem bir asiyi, bir idam kaçağını ve bir bozguncuyu korumaz (barındırmaz)" buyurmuştur.[7] 4) Had ve kısas cezaları, idam suretiyle infaz olunmayan cezalardan olması halinde harem o kimseyi korumaz ve cezanın uygulanmasını engellemezdi. 5) Harem'de haddi veya kısası gerektiren bir suç işleseydi harem onu korumaz ve suçun cezasının tatbikini engellemezdi. Aynı şekilde haricinde işleyip, sonra harem'e sığındığında da durum aynıdır. Çünkü dokunulmazlığına nisbetle haremdir. İki durum arasında farklı bir pozisyon arzetmez. 6) Zararı sebebiyle öldürülmesi mübah sayılan hayvanın Harem'e sığınmış olarak öldürülmesi ile orada öldürülmesini icabettiren bir şey yapmış oluşu arasında bir fark yoktur; yılan, çaylak, saldırgan (kuduz) köpek.. v.s. gibi. Zira Hz. Peygamber (s.a.): "Şu fasık (zararlı) beş yaratık hill'de de, harem'de de öldürülür..."[8] buyurmuş ve fısk illetinden ötürü hill'de ve harem'de öldürülmelerini tenbih etmiş; harem'e sığınmalarını öldürülmelerine bir engel saymamıştır. Öldürülmeyi hak etmiş olan fasık insanlar da böyledir.

İlk görüşte olanlar şöyle savundular: Bunda bizim saydığımız delillere ve özellikle Allah Teâlâ'nın "Kim oraya girerse güvenlik içinde olur."[9] âyetine ters düşen bir husus yoktur. Bu âyet, ya Allah Teâlâ'nın haberinde yanlış bildirimin imkânsız olması nedeniyle emir anlamında bir haberdir, ya haremi hakkında kanunlaştırdığı dininden ve şerîatından verdiği bir haberdir, ya da gerek cahiliyye, gerek İslâm dönemlerinde haremi hakkında dâimî bilinen du-

6. Abdürrezzak, *Musannef*, 9228, 9229.
7. Bu, Amr b. Saîd el-Eşdak'ın sözü olup, Hz. Peygamber'in (s.a.) hadisi değildir. Bkz: Buharî, 64/51; Müslim, 1354.
8. Muttefekun aleyhtir. Yukarıda geçti.
9. Âl-i İmrân, 3/97.

rumdan haber vermedir. Allah'ın şu âyetlerinde olduğu gibi: "Görmediler mi, çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken Biz, Mekke'yi güven içinde ve kutsal bir yer kıldık?..."[10] ve "Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan atılırız, dediler. Biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak, her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli ve kutlu bir yere yerleştirmedik mi?"[11] Bunun dışındaki yanlış görüşlere iltifat edilmez. Meselâ, bazılarının: "Harem'e giren kimse cehennemden emîn olur." ve bazılarının: "Gayri müslim olarak ölmekten emîn olur." demeleri gibi. Oysa oraya girenlerden niceleri cehennemin dibindedir!

Had cezalarının ve kısasın her zaman ve mekânda infaz edilebileceğini gösteren umumi kaidelere gelince, evvela denir ki: O genel kurallarda, infaz şartlarına ve engellerinin yokluğu hallerine ilişkin bir ifade bulunmadığı gibi, hadlerin ve kısasların infaz zamanına ve mekânına ilişkin bir ifade de yoktur. Zira ibare, konulduğu asıl anlamı ve gerekse muhtevâsı itibariyle buna delâlet etmemektedir; onlara nisbetle mutlaktır (şartlarla ve kayıtlarla sınırlandırılmış değildir). Bu nedenle hüküm için herhangi bir şart ya da engel (mani) bulunsaydı: "Hükmün ona bağlı olması o genel kural için bir tahsistir." demezdi. O zaman muhakkik (âlim araştırmacı), şöyle diyemez: Allah Teâlâ'nın "...Size bunlardan gayrısı helâl kılındı..."[12] âyeti, iddeti içinde veya velisinin izni olmaksızın yahut şahitsiz nikâhlanmış kadına mahsustur. İşte aynı şekilde hadlerin ve kısasların infazı hususundaki genel naslarda, infazın zamanına, mekânına, şartına, engeline ilişkin herhangi bir ifade de yoktur. İbarenin bunu içerdiği düşünülse o zaman gereğinin iptal olmaması için menetmeye delâlet eden delillerle tahsisi gerekirdi ve ayrıca genel ifadenin sair benzerleri gibi kendi dışındakilere hamledilmesi de gerekirdi. O genel hükümleri hamile kadın, emzikli, iyileşmesi umulan hasta ve ağır hastalık, aşırı soğuk, şiddetli sıcak gibi haddin veya kısasın infazını haram kılan ortam ve şartlar ile tahsis ettiğinize göre o genel hükümlerin bu dellillerle tahsisini engelleyen şey nedir? Şayet; o tahsis değildir mutlakını takyîddir, derseniz, biz de bu ölçekle dengi dengine sizi ölçeriz.

İbn Hatal'ın öldürülmesine gelince, daha önce de geçtiği üzere bu iş haremde savaşmanın helâl olduğu vakitte olmuştu; üstelik Hz. Peygamber (s.a.) başkasının bu hususta daha kendisi gibi hareket etmesinin önünü kesmiş ve bunun kendi (s.a.) hususiyetlerinden olduğunu açıkça belirtmişti: "Gündüzün bir vaktinde sadece bana helâl kılındı." hadisi açıkça ifade etmektedir

10. Ankebût, 29/67.
11. Kasas, 28/57.
12. Nisâ, 4/43.

ki, harem dışında helâl olan kan dökme (haremde) özellikle o vakitte sadece O'na (s.a.) helâl kılınmıştır. Çünkü her zaman helâl olsaydı o saate tahsis etmezdi. Bu da açıkça gösterir ki o saatte helâl olan kan dökme, o saat dışında haramdır. "Harem bir âsiyi korumaz." sözüne gelince fasık Amr b. Said el-Eşdak'ın sözüdür. Ebu Şurayh el-Kâ'bî, yukarıdaki hadisi kendisine rivayet ettiğinde o, bu sözü söyleyerek Allah Rasülü'nün (s.a.) hadisini reddetmektedir. Nitekim *Sahih*'de bu durum açık bir şekilde gelmiştir. Şu halde Allah Rasûlü'nün (s.a.) sözüne nasıl tercih edilebilir?

"Cezası idam olmayan had ve kısas gerektiren bir suç işlemesi halinde harem, cezanın infazından onu korumaz." sözünüze gelince; bu meselede âlimlerin iki görüşü vardır ki bunların her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet olunan hükümlerdir: Hadlerin ve kısasların uygulanmaması görüşünde olan kimse idam ve idam dışındaki haddler ve kısaslar hakkındaki engelleyici delillerin genel ifadesine bakmıştır. İdamla idam dışındaki had ve kısasları ayıran kimse de, şöyle demiştir: Kan dökmek ifadesi öldürmeye hamledilir. Harem'de idamın haram kılınmasından dolayı orada idam dışındaki had ve kısasların infazının da haram kılınması gerekmez. Çünkü insan (hayatın)ın hürmeti, dokunulmazlığı en büyüktür ve öldürmek suretiyle bu hürmeti ihlâl ise en şiddetli ihlâldir. Diyorlar ki: Zira, (idam dışındaki) celde vurmak veya (el, ayak, kulak, burun... v.s.) kesmek terbiye etme yerindedir. Dolayısıyla efendisinin kölesini terbiye etmesi gibi bu durum da engellenmez. Bu görüşten anlaşıldığına göre bu hususta idamla idam dışındaki had ve kısaslar arasında bir fark yoktur. Ebu Bekr: Bu meseleyi Hanbel'in amcasından rivayetinde buldum; idam dışında cezaların hepsi harem'de infaz olunabilir. Dedi ki: Uygulama, hareme giren her caniye (suçlu) oradan çıkıncaya kadar had uygulanmaması şeklindedir. Diyorlar ki: O zaman size birleşik cevap veririz: Bu hususta idamla idam dışındakiler arasında müessir bir fark varsa, ilzam (ileri sürdüğünüz gerekçe) bâtıl olur; eğer aralarında müessir bir fark yoksa, aralarında eşit hüküm veririz, bu sefer de itiraz bâtıl olur. Böylece her iki takdire göre de bâtıllığı tahakkuk etmiş oldu.

Diyorlar ki: "Harem, orada hürmeti ihlâl eden kimseyi korumaz; çünkü orada haddi gerektirecek suçu işlemiştir. Dolayısıyla hareme sığınan da böyledir." demenize gelince bu hüküm Allah'ın, Rasûlü'nün ve sahâbenin aralarını ayırdıkları iki şeyi bir tutmak demektir. İmam Ahmed, Abdürrezzak-Ma'mer-İbn Tâvûs-babası Tâvûs kanalıyla İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmiştir: "Hill'de (harem dışında) hırsızlık yapıp veya adam öldürüp de hareme giren kimseyle oturulmaz, konuşulmaz ve o kimse korunma altına alınmaz. Ama çıkması için yemin verilerek talepte bulunulur; çıkınca yakalanır ve had cezası uygulanır. Haremde hırsızlık yapmış veya adam öldürmüşse cezası da

haremde infaz edilir."[13] Esrem de yine İbn Abbas'tan: "Haremde bir suç işleyen kimseye ne işlemişse onun cezası orada uygulanır." dediğini rivayet eder. Allah Teâlâ, haremde savaşan şahsın öldürülmesini emretmiş ve: "Onlar orada size savaş açıncaya kadar Mescid'i Haram'da onlarla savaşmayın; size savaş açarlarsa onları öldürün..."[14] buyurmuştur.

Oraya sığınan ile kudsiyetini (hürmetini) ihlâl eden arasında bazı yönlerden fark vardır:

1) Orada suç işleyen harem'de suç işlemeye kalkışmakla oranın kudsiyetini ihlâl etmiştir. Ama harem dışında suç işleyip de oraya sığınan için durum böyle değildir. Çünkü o, haremin kudsiyetine saygılıdır ve oraya sığınmakla haremin kudsiyetinin şuurundadır. Öyleyse ikisinden birinin diğerine kıyaslanması bâtıldır.

2) Harem'de suç işleyen kimse hükümdarın sarayında ve hareminde onun minderi (tahtı) üzerinde cinayet işleyen müfsid câni yerindedir. Harem dışında cinayet işleyip sonra oraya sığınan kimse ise, sultanın tahtı ve haremi dışında cinayet işleyip de sığınma talebiyle haremine giren kimse mevkiindedir.

3) Harem'de cinayet işleyen, Allah Teâlâ'nın hürmetini (saygınlığını) Beytinin (Kâbe'nin) ve hareminin hürmetini ihlal etmiştir. Bu yüzden o, başkasının aksine iki hürmeti ihlâl etmiş demektir.

4) Şayet haremde cinâyet işleyenlere had uygulanmasaydı, Allah'ın Haremi'nde fesad yaygınlaşır ve kötülük artardı. Mekkeliler de diğerleri gibi canlarını, mallarını ve ırzlarını koruma ihtiyacındadırlar. Haremde suç işleyenler hakkında had uygulanması meşrû olmasaydı, Allah'ın hadleri geçersiz (iflas etmiş), haremi ve orada oturanları zarar kuşatmış olurdu.

5) Hareme sığınan kimse, günahtan sıyrılıp çıkmış, Rabbin evine sığınmış, Kâbe'nin örtüsüne yapışmış tevbekâr kimse durumundadır. Oranın hürmetini ihlâle kalkışmış olanın aksine ne kendisinin ne de Beytullah'ın durumu ona sataşılmaya uygundur. Böylece (aradaki) farkın sırrı açığa çıkmış ve İbn Abbas'ın söylediği sözün fıkhın ta kendisi olduğu anlaşılmış oldu.

"O, müfsid (zararlı) bir hayvan gibidir; yırtıcı, kuduz köpek gibi hill'de ve haremde öldürülmesi câizdir." sözünüze gelince; bu kıyas doğru değildir. Zira yırtıcı köpeğin huyu zarar vermektir. Dolayısıyla harem, zararını orada bulunanlardan uzaklaştırmak için o köpeğin öldürülmesini haram kılmaz. Fa-

13. İsnadı sahihtir, *Musannef* (9226)'da mevcuttur.
14. Bakara, 2/191.

kat insan hakkında aslolan hürmettir ve hürmeti de büyüktür. Sadece sonradan ortaya çıkan bir durum sebebiyle mübah olur. Bu durumda insan, yenilmesi mübah olan hayvanlardan insana saldıran azgın deveye benzer ve harem bu (tür) deveyi korur.

Hem ehl-i harem (Mekkelilerin) saldırgan köpeğin, yılanın ve çaylağın öldürülmesine harem dışında oturanlarla eşit ihtiyaç duyar. Eğer harem bunları korumuş olsaydı, haremde oturanlar bunlardan büyük zarar görürdü.

3— Hz. Peygamber'in (s.a.) hutbesinde söylediği: "Orada bir ağaç bile kesilmez!", hadisin diğer lafzında: "Dikeni kesilmez!"[15] ve *Sahih-i Müslim*'deki bir metinde ise: "Dikeni koparılmaz!"[16] sözünün ifade ettiği hüküm. Âlimler arasında şu hususta görüş ayrılığı yoktur: Bu ifade ile insanların yetiştirmediği, çeşitli türdeki yabani ağaçlar kastedilmektedir. Fakat insanların haremde (Mekke'de) yetiştirdiği ağaçlar hususunda âlimler üç ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. Hepsi de Ahmed (b. Hanbel)'in mezhebinde mevcuttur:

1) Koparabilir, bundan dolayı tazmin etmesi de gerekmez. Bu görüş İbn Akîl'in, Ebu'l-Hattâb'ın ve daha başka âlimlerin tercihidir.

2) Koparamaz. Koparırsa her hâlükârda cezası vardır. Bu da Şâfiî'nin görüşüdür; İbn Bennâ da *Hısâl* adlı eserinde işte bunu kaydetmiştir.

3) Hillde yetiştirilip de sonra (hillden sökülerek) hareme dikilenle, başta harem'de yetiştirilenler arasında fark vardır. Birincisinde ceza yoktur, ikincisinde ise koparılamaz, (koparılırsa) her hâlükârda cezası vardır. Bu da el-Kâdî'nin görüşüdür.

4) Bu konuda dördüncü bir görüş daha vardır: Badem, ceviz, hurma gibi insanlar tarafından yetiştirilenlerle çınar ve palamut gibi insanlar tarafından yetiştirilmeyenler arasında fark vardır. Birinci kısmın koparılması caiz olup cezası da yoktur. İkincisinin ise (koparılması) caiz olmayıp (koparmanın) cezası vardır.

el-Muğnî adlı eserin müellifi şöyle diyor: Evlâ olan bütün ağaçların (koparılmasının) haram olduğu hususunda hadisin genel oluşunu kabul etmektir. Ancak zirai mahsullerden yetiştirdiklerine, evcil hayvanlardan kestiklerine kıyasla insanların yetiştirdiği ağaç türleri bu hükmün dışındadır. Zira biz, vahşi olup da evcilleştirilenleri değil, aslen evcil olanları av hayvanı hükmünden çıkardık. Burada da böyledir. Bu ifadeler, *el-Muğnî* yazarının şu dördüncü görüşü seçtiğini açıkça göstermektedir. Netice itibariyle Ahmed (b. Hanbel)'in

15. Buharî, 25/43; Müslim, 1304.
16. Müslim, 1355.

mezhebinde dört görüş vardır.

Hadis, dikenin ve cehri çalısının koparılmasının haram kılındığı hususunda gerçekten de açıktır. Ama Şafiî: Koparılması haram değildir, zira tabiatı gereği insanlara eziyet verir; bu yüzden hüküm itibariyle yırtıcı/pençeli hayvanlara benzemiştir, demektedir. Bu da, Ebu'l-Hattâb ve İbn Akîl'in tercihi olup Atâ, Mücâhid ve daha başka âlimlerden de rivayet olunmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.) "dikeni kesilmez", diğer lâfızda "dikeni biçilmez" hadisi yasaklık hususunda açıktır. Dolayısıyla sıradan yırtıcı/pençeli hayvanlara kıyası sahih değildir. Zira, yırtıcı/pençeli hayvanlar yaratılış itibariyle saldırgandır, halbuki diken kendisine yaklaşmayana zarar vermez.

Hadis, yeşille kuru arasında ayırım yapmamaktadır. Fakat âlimler kurunun kesilmesine, "O ölü gibidir, bu konuda aksi bir görüş de bilinmemektedir." diyerek cevaz vermişlerdir. Buna göre hadisin gelişi, (Hz. Peygamber'in) sadece yeşil otu kasdettiğini gösterir. Zira bunu, avı ürkütmek gibi saymıştır. Kurunun kesilmesinde, Rabbini hamdetmek (övmek) suretiyle tesbih eden yeşil ağacın hürmetini ihlâl etme sözkonusu değildir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.), iki kabir üzerine iki yeşil dal dikerek: "Umulur ki, kurumadıkları sürece bunlardan dolayı kabirdekilerin azapları hafifletilir."[17] buyurmuştur.

Hadiste, ağaç kendi kendine kökünden söküldüğünde veya dal kırıldığında ondan yararlanmanın câiz olduğuna delil vardır. Çünkü onu o kişi kesmemiştir. Bu hususta ihtilaf yoktur.

Soru: Ne dersiniz, ağacı birisi kesip (veya söküp) sonra terkettiğinde, kendisinin veya başkasının ondan yararlanması caiz olur mu?

Cevap: İmam Ahmed (b. Hanbel)'e bu mesele soruldu da: "Ava benzetilmesi yönünden, odunundan yararlanamaz." dedi. Ve yine şöyle söyledi: Kestiğinde ondan yararlanıp yararlanamayacağı konusunda bir şey işitmedim. Bu konuda bir bakış açısı daha vardır: Kesen dışındakilerin ondan yararlanması caiz olur. Zira ağaç, kendisinin fiili bulunmaksızın kesilmiştir. Öyleyse, rüzgârın söktüğünde olduğu gibi bu durumda da ondan yararlanması mübah olur. Bu, avın aksinedir. Zira avı ihramlı bir kimse öldürdüğü vakit onu yemek başkaları için de haramdır. Zira ihramlının avı öldürmesi, onu murdar kılması demektir. Hadisin diğer lafzındaki: "Dikeni koparılmaz" sözü, yaprağın koparılmasının da haram olduğu hususunda açıktır veya açık gibidir. Bu, Ahmed (b.Hanbel)'in -rahimehullah- görüşüdür. Şâfiî ise: "Yaprağı

17. Buharî, 23/82; Müslim, 292.

koparabilir" demiştir. Bu görüş Atâ'dan da rivayet olunmuştur. Birincisi (İbn Hanbel'inki) nassın zâhir ifadesi ve kıyastan dolayı daha sahihtir. Zira yaprağın ağaçtaki konumu tüyün kuştaki konumu gibidir. Hem yaprağın koparılması dalların kurumasına bir sebeptir. Çünkü yapraklar ağacın elbisesi ve koruyucusudur.

4— Hz. Peygamber'in (s.a.) "Yaş otu koparılmaz." sözüdür. Bundan kasdolunanın insanların yetiştirdiği değil, kendi kendine biten (yabani otlar) olduğunda görüş ayrılığı yoktur. Kuru ot hadisin hükmüne dahil değildir, hadis özellikle yaş ot hakkındadır. (Hadiste geçen) halâ (ot) sözü, yaşlığı devam ettiği sürece yaş ot demektir. Kuruduğunda "haşiş" denir. *Ahleti'l-ardu"* demek, o arazinin yaş otu arttı, çoğaldı demektir. (Hadiste geçen) *"İhtilâu'l-halâ"* ifadesi, halâ = yaş ot koparma anlamındadır. Bir hadisde geçen: "İbn Ömer, atı için ihtilâ ederdi." ifadesi atı için yeşil ot koparırdı anlamındadır. Bu kelimeden, yem torbası anlamına *"mıhlât"* kelimesi türetilmiştir ki yeşil ot kabı demektir. İzhır otunun (Mekke ayrığı, Mekke samanı) koparılması ise nass (hadis) ile istisna edilmiştir. İstisna suretiyle tahsis edilmesi, ondan gayrısında umum kastedildiğine bir delildir.

Soru: Hadis, otlatmayı kapsamakta mıdır, kapsamamakta mıdır?

Cevap: Bu konuda iki görüş vardır. İlki: Kapsamaz, dolayısıyla otlatmak caiz olur. Bu Şâfiî'nin görüşüdür. İkincisi: Her ne kadar lâfız yönüyle kapsamasa da mâna itibariyle kapsar; dolayısıyla otlatmak caiz olmaz. Bu da, Ebu Hanîfe'nin mezhebidir. Ahmed (b. Hanbel)'in arkadaşlarından her iki görüşten birini benimseyenler vardır.

Haramdır diyenler, koparıp hayvana verme ile hayvanı otlaması yeşil ota sürme arasında ne fark vardır? demişlerdir.

Mübahtır diyenler de, hac kurbanlarının hareme girmesi ve orada çokça bulunmaları âdet olduğuna ve hayvanların ağızlarının kapatıldığına dair asla bir şey aktarılmadığına göre bu durum otlatmanın caizliğine delâlet eder, demişlerdir.

Haramdır diyenler şöyle dediler: Hayvanını otlamaya göndermesi ve hayvanı yeşil otun üzerine sürmesi ile sahibi kendisini sürmeksizin hayvanın kendi kendine otlaması arasında fark vardır. Hayvan sahibinin hayvanların ağızlarını kapatması gerekmez. Nitekim (ihramlının) kasden güzel koku koklaması caiz olmasa da ihramda iken güzel koku koklamamak için burnunu örtmesi de gerekmemektedir. Aynı şekilde yolu üstündeki bir avı ezmekten korkarak yürüyüşten vazgeçmesi de gerekmemektedir, her ne kadar bunu kasdetmesi (avı çiğneyeyim demesi) kendisine caiz değilse de... Benzerleri de böyledir.

Soru: Yer elması, mantar (tomalan) ve toprakta gömülü şeylerin koparılması/sökülmesi hadise dahil midir? Cevap: Dahil değildir. Çünkü o, meyve konumundadır. Ahmed (b. Hanbel) de: "Harem'in ağaçlarından acur ve ışrık[18] yenilir." demiştir.

5— Hz. Peygamber'in (s.a.) "Avı ürkütülmez!" sözü, avın öldürülmesine ve avlanmasına hangi sebeple olursa olsun neden olmanın haramlığı hususunda açıktır, hatta yerinden ürkütülmese bile... Çünkü o, bu mekânda muhterem bir hayvandır. Oraya önce gelmiştir ve orası hakkında daha çok hak sahibidir. Bu da gösterir ki, muhterem hayvan bir mekâna önce geldiğinde rahatsız edilmez.

6— "Yitiğini, ilân edenden (ilân etmek için alandan) başkası alamaz."; bir lâfızda: "Yitiği, ilân etmek için alandan başkasına helâl olmaz." hadisi, haremde kaybedilen eşyanın hiçbir durumda mülk edinilemiyeceğine ve mülk edinmek için değil, sadece ilân etmek için alınabileceğine delildir. Aksi takdirde Mekke'nin bununla tahsisinde asla bir fayda bulunmaz.

Bu hususta ihtilâf edilmiştir. Mâlik ve Ebu Hanîfe: Hill ve haremin yitiği birdir, demişlerdir ki Ahmed (b. Hanbel)'den gelen iki rivayetten ve Şâfiî'nin iki görüşünden biri budur; İbn Ömer, İbn Abbas ve Âişe'den -Allah onlardan razı olsun- rivayet olunmuştur. Ahmed (b. Hanbel) diğer rivayetinde, Şâfiî de diğer görüşünde şöyle demişlerdir: Haremdeki yitiğin mülk edinmek için alınması caiz olmaz, ancak sahibi adına korumak için almak caizdir. Almış olsa sahibi gelinceye kadar ebediyen ilân eder. Bu Abdurrahman b. Mehdî'nin, Ebu Ubeyd'in görüşü olup, doğru olanı da budur. Bu hususta hadis açıktır. (Hadiste geçen) *"münşid"*, bulduğu yitiği sahibi var mı diye ilân eden; *"naşid"* ise, kaybettiği malı arayan demektir. "Kayıp arayanın, kayıp bulduğunu ilân edene kulak verişi gibi" deyiminde bu anlam açıkça görülmektedir. Ebu Davud'un *Sünen*'inde rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.) hacının yitirdiği kayıp malı almayı yasakladı. İbn Vehb, hadisi; "Yani sahibi bulsun diye bırakır." şeklinde açıklamıştır.[19]

Üstadımız (İbn Teymiye) demiştir ki: Bu, Mekke'nin özelliklerindendir. Bu konuda Mekke ile diğer beldeler arasındaki fark şudur: İnsanlar oradan çeşitli ülkelere dağılırlar. Dolayısıyla eşyasını kaybeden onu aramaya ve soruşturmaya imkân bulamaz. Ama diğer şehirler için böyle bir durum sözkonusu değildir.

18. Irşık: Yere yayılan, geniş yapraklı dikensiz bir ağaçtır. Hemen hemen hiçbir şey bu ağacı yemez, ancak keçi ondan az bir miktar yer.
19. Ebu Davud, 1719; Müslim, 1724

[7— Hutbedeki, "Bir kimsenin bir yakını öldürülürse, o kimse şu ikisinden birini tercih etmede muhayyerdir: Öldürmek (kâtilin öldürülmesini istemek), diyet (kan bedeli) almak" ifadesi, kasden öldürme durumunda kâtilin ille de kısas edilmesinin gerekmediğine delildir. Bilâkis bu durumda şu iki şeyden birisi tercih edilir: Ya kısas, ya da diyet.]

Bu konuda üç görüş vardır, hepsi de İmam Ahmed (b. Hanbel'den rivayet edilmiştir:

Birinci görüş: Vâcip olan iki şeyden birisidir; ya kısas, ya da diyet. Bu hususta veli şu dörtten birini tercih etmede muhayyerdir:

a— Karşılıksız affetme,
b— Diyet karşılığında affetmek.
c— Kısas.

Bu üçü arasındaki muhayyerliğinde görüş ayrılığı yoktur.

d— Diyetten daha çok bir meblağ üzerinde sulh olma, anlaşma. Bunda da iki görüş vardır. Mezhep itibariyle en meşhuru: Caiz olmasıdır. İkincisi ise, bir mal karşılığında affedecekse, ancak ya diyet, ya da diyetten daha aşağı bir miktar üzere anlaşma yapabilir. Delil bakımından daha tercihe şâyan olan da budur. Zira diyeti tercih ederse, kısas düşer. Sonra artık kısas istemeye hakkı kalmaz. Bu Şâfiî'nin mezhebi olup İmam Mâlik'den gelen iki rivayetin birisidir.

İkinci görüş: İcabeden aynen kısastır. Öldürülenin yakını, diyet karşılığında ancak kâtilin rızasıyla affedebilir. Diyete dönse de kâtil razı olmasa, derhal kâtile kısas uygulanır. Bu da kendisinden gelen rivayete göre Mâlik'in ve Ebu Hanîfe'nin mezhebidir.

Üçüncü görüş: Kısasla diyet arasında muhayyer olmakla birlikte icabeden aynen misli misline kısastır; isterse kâtil razı olmasın... Veli diyet karşılığında bağışladığında, kâtil de razı olduğunda problem yoktur. Ancak razı olmadığı takdirde, velinin aynen kısasa dönme hakkı vardır. Ama kısası mutlak (kayıtsız, şartsız) surette bağışlamışsa; "Vacip olan iki şeyden biridir." dediğimizde diyet onun hakkıdır, "Vacip olan aynen kısastır." dediğimizde de diyet olma hakkı düşer.

Soru: Kâtil ölmüş olsaydı ne derdiniz?

Cevap: Bunda iki görüş vardır:

1) Diyet düşer. Ebu Hanîfe'nin mezhebi budur. Zira Hanefîlere göre vâcib olan aynen kısastır ve Allah Teâlâ'nın kâtilin canını almasıyla kısasın infazı imkânı yok olmuştur. Ebu Hanîfe, bunu câni kölenin ölmüş olması

durumunda işlediği cinâyetin diyetinin, efendinin zimmetine intikal etmezdi kaidesine benzetmiştir. Bu hüküm, rehinin telefi ve kefilin ölümü durumunun aksinedir. Zira hak, rehin verenin ve kendisine kefil olunan şahsın zimmetinde sabit olduğundan dolayı düşmediği gibi, vesikanın telef olmasıyla da düşmez.

2) Şâfiî ve Ahmed ise şöyle demişlerdir: Diyetin terekesinden ödenmesi gerekir. Çünkü veliler kısası düşürmeksizin kısasın infazı imkânı kalmamıştır. Bundan dolayı mirasçıların hem idamdan hem de diyetden karşılıksız yoksun bırakılmamaları için diyet vâcip olur.

Soru: Ne dersiniz, kısası seçmiş olsaydı ondan sonra da diyet karşılığında bağışlamayı tercih etse, buna hakkı var mıdır?

Cevap: Bu hususta iki görüş vardır: a) Buna hakkı vardır. Çünkü kısas en üst düzeydir, öyleyse onun en alt düzeye intikal hakkı vardır. b) Buna hakkı yoktur. Çünkü kısası tercih ettiğinde kendi isteğiyle diyet hakkını düşürmüştür. Dolayısıyla düşürdükten sonra diyete dönme hakkı yoktur.

Soru: Peki bu hadisle Hz. Peygamber'in (s.a.): "Kasden öldüren kimse kısaslıktır."[20] hadisinin arasını nasıl bulursunuz?

Cevap: Aralarında hiçbir yönden çelişki yoktur. Bu hadis kasden öldürme hususunda kısasın farz olduğuna; "O iki görüşte muhayyerdir" sözü ise, ölenin yakınının bu farzın yerine getirilmesi ile bedelini yani diyeti alması arasında muhayyer oluşuna delâlet eder. O halde hangi çelişkidir sözkonusu olan? Bu hadis Allah Teâlâ'nın şu âyeti gibidir: "Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı."[21] Bu da, hak sahibinin kendisine farz kılınanı (kısası) talep etmekle bedelini alma arasında muhayyer kılınışını ortadan kaldırmaz. En iyi bilen Allah'dır.

[8— Hz. Abbas'ın, kendisine: "İzhır müstesna" demesinden sonra hutbedeki, "İzhır müstesnâ" sözü iki meseleye delildir:

a) İzhır'ın kesilmesinin mübah oluşu.

b) Konuşma sırasında istisnâ yapılacağı vakit istisnâya sözün başında veya bitirmeden önce niyet etme şart değildir.] Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) şayet izhırı istisnâya sözün başından veya tamamlanmasından önce niyet etmiş olsaydı, yaptığı istisnâ Hz. Abbas'ın kendisine sormasına, demircileri ve evleri için izhırın gerekli olduğunu bildirmesine bağlı kalmazdı. Bunun benzeri Hz.

20. Ebu Davud, 4539; Nesâî, 8/39; İbn Mâce, 2635.
21. Bakara, 2/178.

Peygamber'in (s.a.) İbn Mes'ud'un hatırlatmasından sonra Bedir esirlerinden Süheyl b. Beydâ'yı istisnâ edişidir. Şöyle buyurmuştu: "Onlardan hiçbiri ya fidye vermek ya da boynu vurulmak dışında kurtulamayacaktır..." İbn Mes'ud'da: "Süheyl b. Beydâ müstesnâ... Zira ben onun müslüman olduğunu söylediğini duydum." dedi. Bunun üzerine: "Süheyl b. Beydâ müstesnâ..." buyurdu.[22] Onun her iki durumda da istisnâya sözünün daha başından niyet etmiş olmadığı malumdur.

Yine bir benzeri, meleğin Hz. Süleyman'a söylediği sözdür. Hz. Süleyman: "Bu gece yüz kadını (hanım ve cariye olarak yüz kadınla ilişki kurmak için) dolaşacağım, her kadın da Allah yolunda savaşacak bir erkek çocuk doğuracak." dediğinde melek ona: "İnşaâllahu teâlâ, de!" demiş; fakat Hz. Süleyman söylememiştir. Hz. Peygamber (s.a.): "Eğer inşaâllahu teâlâ deseydi, onlar Allah yolunda topluca savaşırlardı."; bir başka lâfızda ise: "isteğine nâil olurdu" buyurmuş[23] ve böylece Hz. Süleyman bu istisnada bulunsaydı istisnânın ona fayda vereceğini de haber vermiştir. Niyeti şart koşan kimse, ona fayda vermez der.

Bunun bir başka benzeri, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Vallahi, Kureyş'le savaşacağım, vallahi Kureyş'le savaşacağım" diye üç defa söyleyip sonra sükut etmesi, daha sonra da: "İnşâallah" demesidir.[24] İşte bu da sükuttan sonraki istisnâdır ki konuşmayı kestikten ve sükut ettikten sonra istisnâ etmeyi muhtevîdir. Ahmed (b. Hanbel) cevazına hükmetmiştir ki bu, şüphesiz doğrudur. Ve bu açık sahih hadislerin gereğine uymak evlâdır. Başarı Allah'tandır.

9— Kıssada geçmektedir ki, Ebu Şâh adında sahâbeden bir şahsın ayağa kalkıp: "Bana yazınız" demesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.), hutbesini kasdederek: "Ebu Şâh için yazınız!" buyurmuştur.[25] Bu da ilmin yazılmasına ve hadis yazma yasağının kaldırıldığına bir delildir. Zira Hz. Peygamber (s.a.) "Benden Kur'an dışında birşey yazan kimse onu yok etsin!" buyurmuştu.[26] Bu yasak, İslâm'ın ilk dönemlerinde vahy-i metlûv (okunan vahiy, Kur'an) ile vahy-i gayr-i metlûvvun (namazda okunmayan vahiy, hadis) karşıtırılması korkusundandı. Sonra hadislerinin yazımına izin verdi.

Sahih bir rivayete göre Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber'in (s.a.) hadisini yazardı.[27] Yazdıklarından *es-Sâdıka* diye adlandırılan bir sahife oluş-

22. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/383.
23. Buharî, 84/9; Müslim, 1654.
24. Ebu Davud, 3285. Senedi zayıftır.
25. Buharî, 45/6.
26. Müslim 3004.
27. Buharî, 31/39.

muştu ki bunu, torunu Amr b. Şu'ayb babasından, o da Abdullah'tan rivayet etmiştir. Adı geçen sahifedeki hadisler, hadislerin en sahihlerindendir. Bazı hadis imamları, onu Eyyûb -Nâfi- İbn Ömer senediyle rivayet edilen hadisler derecesinde sayıyorlardı. Dört mezhep imamı ile daha başkaları bu sahifeyi delil olarak kullanmışlardır.

10— Kıssada geçtiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) Kâbe'ye girdi, orada namaz kıldı; fakat sûretler (resimler) imha edilinceye kadar oraya girmemiştir. Bu da resimli yerde namaz kılmanın mekruh olduğuna bir delildir. Hatta bu, mekruh olmaya hamamda namaz kılmaktan daha müstehaktır. Çünkü hamamda namaz kılmanın mekruh oluşu, oranın çoğunlukla pislik bulunan bir yer, ya da şeytan evi oluşundan dolayıdır ki doğru olan da budur. Resimlerin bulunduğu yer ise çoğunlukla şirk ihtimali taşıyan yerdir ve milletlerin şirklerinin çoğu, resimler ve kabirler yönündendir.

11— Kıssada geçer: Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'ye, başında siyah bir sarık olduğu halde girmiştir. Bu da zaman zaman siyah giymenin caiz oluşuna bir delildir. Bundan dolayı Abbâsi halifeleri kendilerine, valilerine, kadılarına ve hatiplerine siyah giymeyi şiâr kılmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.), siyahı daimi bir elbise olarak giymemiş ve siyah giymek bayramlarda, cumalarda ve büyük cemiyetlerde elbette O'nun şiârı olmamıştır. Fetih günü başına siyah sarık sarmış olması bir rastlantıdır, öyle denk gelmiştir. Diğer sahabîler için böyle bir durum sözkonusu olmamıştı. Hatta o gün Hz. Peygamber'in (s.a.) diğer elbiseleri siyah değildi, üstelik sancağı beyazdı.

12— Kadınlarla müt'a nikâhının mübah kılınması da bu gazvede vâki olan şeylerdendir. Sonra müt'a nikâhını Mekke'den çıkışından önce, haram kılmıştır. Müt'anın haram kılındığı vakit hususunda dört görüş ileri sürülmüştür:

a) Hayber savaşındaydı. Bu içlerinde Şâfiî ve daha başkalarının bulunduğu bir grup âlimin görüşüdür.

b) Mekke fethi senesindedir. Bu da İbn Uyeyne ve bir grubun görüşüdür.

c) Huneyn gazâsı senesindeydi. Bu görüş, gerçekte Huneyn gazâsının Mekke fethiyle peşpeşe olmasından dolayı ikinci görüşün aynıdır.

d) Veda haccı senesindeydi. Bu, ravilerden birinin yanılgısıdır. Zihni Mekke fethinden Veda haccına kaymıştır. Nitekim Muaviye'nin zihni de Ci'râne umresinden Veda haccına kaymıştı da: "Veda haccında, Merve'de Rasûlullah'ın (s.a.) saçını enli bir okla (yahut bıçakla) kısalttım." demişti. Bu konu hac bahsinde geçmiştir. Zihnin zamandan zamana, mekândan mekâna ve olay-

dan olaya intikali hadis hâfızlarına ve onlardan alt mertebedeki şahıslara çok vakit ârız olan bir hâdisedir.

Doğrusu: Müt'a nikâhı, kesinlikle Mekke fethedildiği yıl haram kılınmıştır. Çünkü *Sahih-i Müslim*'de sabit olmuştur ki; sahabe, Hz. Peygamber (s.a.) yanlarında olmakla beraber O'nun izni ile müt'a nikâhı yapmışlardır.[28] Şayet haram kılınması Hayber fethi sırasında olsaydı, neshin iki defa vaki olması gerekirdi ve bunun, şeriatın hiçbir döneminde asla bir benzeri yoktur; benzeri bir durum şeriatta vukû bulmaz. Hem Hayber'de müslüman hanımlar yoktu. Sadece yahudi kadınlar vardı. Ehl-i kitabın kadınlarıyla nikahlanmak henüz mübah kılınmamıştı. Bu olaydan daha sonra Mâide sûresindeki şu âyetle mübah kılındılar: "Bugün size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitab verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir. İnananlardan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kendilerine kitab verilenlerin hür ve iffetli kadınları size helâldir."[29] Bu âyet: "Bugün size dininizi tamamladım."[30] âyeti ile "Bugün artık kâfirler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir."[31] âyetine muttasıldır. Bu, Veda haccından sonra veya Veda haccı sırasında gerçekleşen son durumdu. Dolayısıyla ehl-i kitabın kadınlarının nikâhlanması Hayber gazâsı sırasında sâbit değildi ve Fetih'ten önce müslümanların, düşmanlarının kadınları ile müt'a nikâhı yapmaya bir rağbetleri yoktu. Fetih'ten sonra ehl-i kitap kadınlarından köleleştirilenler oldu ve onlar müslümanların cariyesi oldular.

Soru: Peki, *Sahihayn*'da Ali b. Ebi Tâlib'den rivayet edilen: "Rasûlullah (s.a.) Hayber gazâsında kadınlarla müt'a nikâhı yapmayı ve evcil eşeklerin etini yemeyi yasakladı." hadisini[32] ne yapacaksınız? Hadis, sahih ve açıktır.

Cevap: Bu hadis iki metinle sahih olarak rivayet edilmiştir. Birisi budur. İkincisinde ise; Hz. Peygamber'in (s.a.) yalnızca müt'a nikâhını ve Hayber savaşında evcil eşek eti yemeyi yasakladığı ifade edilmektedir. Bu, İbn Uyeyne'nin Zührî'den rivayetidir. Kâsım b. Asbağ'ın rivayetine göre Süfyan b. Uyeyne şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in (s.a.) Hayber gazâsında müt'a nikâhını değil, evcil eşeklerin etini (yemeyi) yasakladığını kasdediyor." Bunu Ebu Ömer (İbn Abdilber) zikretmiştir. *Temhîd*'de; "Sonra âlimlerin çoğunluğu bunu kabul etmişlerdir." şeklinde bir ifade geçmektedir. Râvilerden bi-

28. Daha önce geçti.
29. Mâide, 5/5.
30. Mâide, 5/3.
31. Mâide, 5/3.
32. Daha önce geçti.

ri Hayber gazâsının ehl-i kitap kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasının haram kılınış vakti olduğu yanılgısına kapılarak: "Rasûlullah (s.a.) Hayber gazâsı sırasında müt'a nikâhını ve ehli eşeklerin etinin yenmesini haram kıldı." şeklinde rivayet etmiştir. Birisi de hadisin bir bölümünü rivayetle yetinip: "Rasûlullah (s.a.) müt'ayı Hayber gazâsı sırasında haram kıldı." diyerek açık bir hata işlemiştir.

Soru: İkisinin haram kılınışı aynı anda vuku bulmuş değilse, ikisinin haram kılınışını bir arada zikretmekteki fayda nedir? Müt'a nikâhı ile eşek etinin haram kılınışı arasında ne ilişki vardır?

Cevap: Bu hadisi, Ali b. Ebî Tâlib -radıyalahu anh- iki meselede amcaoğlu Abdullah b. Abbas'a karşı bir delil olmak üzere rivayet etmiştir. Zira İbn Abbas, gerek müt'ayı, gerek eşek etini (yemeyi) mübah görüyordu. Bu yüzden Ali b. Ebî Tâlib bu iki meselede kendisiyle tartıştı ve ona bu iki haram kılmayı rivayet ederek eşeğin (etinin yenmesinin) haram kılınışını Hayber gazâsı sırasında olmakla kayıtladı ve müt'anın haram kılınışını mutlak bırakarak: "Sen yolunu şaşırmış bir adamsın. Şüphesiz Rasûlullah (s.a.) müt'ayı ve ehli eşeklerin etini (yemeyi) Hayber gazâsında haram kılmıştır." dedi. Nitekim Süfyan b. Uyeyne'nin söylediği ve âlimlerin çoğunluğunun kabul ettiği budur. Böylece Hz. Ali, İbn Abbas'a karşı ikisinin de Hayber gazâsında olduğunu kayıtlama suretiyle değil, bunlarla delil getirmek için bu iki durumu rivâyet etmiştir. Başarıya ulaştıran Allah'dır.

Fakat işte tam burada bir başka bakış açısı vardır: Hz. Peygamber (s.a.) müt'ayı hiçbir halde mübah olmayan kötü şeylerin haram kılındığı gibi mi haram kılınmıştır, yoksa ihtiyaç olmadığı zamanda haram kılıp mecbur (zorunlu) kalana mübah mı kılmıştı? İşte İbn Abbas'ın hakkında tartıştığı ve: "Ben müt'ayı mecbur kalan (muztar olan) için leş ve kan (ın helâl olduğu) gibi mübah gördüm." dediği bu ikincisidir. Müt'a hususunda işi rayından çıkaranlar olunca (yani muztar oluş haline aldırmaksızın müt'a ruhsatından istifade ederek nefsî davranışlar sergileyince) ve zarûret noktasında durmayınca (zarûret hali dışında da müt'a yapınca) İbn Abbas müt'anın helâl olduğuna dair fetvâ vermeyi kesti ve görüşünden döndü. İbn Mes'ûd müt'a nikâhını mübah görür ve bu konuda: "Ey iman edenler; Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendinize haram etmeyin."[33] âyetini okurdu. *Sahihayn*'da onun şöyle dediği geçer: "Rasûlullah (s.a.) ile birlikte cihad ediyorduk. Yanlarımızda kadınlarımız da yoktu. Bunun üzerine: Hadım olalım mı? diye sorduk. Fakat Rasûlullah (s.a.) bize bunu yasakladı. Sonra bize elbise karşı-

33. Mâide, 5/87.

lığında belli bir zamana kadar kadınlarla nikâhlanmamıza izin verdi. Sonra Abdullah b. Mes'ûd: 'Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı şeylerin iyi ve hoş olanlarını kendinize haram kılmayın. Haddi aşmayın. Doğrusu Allah haddi aşanları sevmez.' âyetini okudu."[34]

Abdullah b. Mesûd'un bu âyeti, bu hadisin hemen peşinden okuması iki şeye muhtemeldir: 1) Müt'ayı haram kılanı reddetmek ve müt'a şayet iyi ve hoş şeylerden olmasaydı Rasûlullah (s.a.) onu mübah kılmazdı, demektir. 2) Bu âyetin son tarafını kasdetmiş olmasıdır ki bu, müt'ayı mutlak surette mübah göreni reddetmek ve böyle gören kimsenin haddi aşan bir kimse olduğunu bildirmektir. Zira Rasûlullah (s.a.) müt'a konusunda sadece zaruret sebebiyle, gazve sırasında duyulan ihtiyaç zamanında, kadınların bulunmadığı ve kadına şiddetli ihtiyaç duyulduğu vakitte izin vermiştir. Kadınlar çok iken ve normal nikâhın kıyılmasına imkân varken, yolcu olmayıp memlekette ikâmet halinde iken müt'aya ruhsat veren kimse haddi aşmıştır ve Allah haddi aşanları sevmez.

Soru: Peki, Müslim'in *Sahih*'inde Câbir ve Seleme b. Ekva'dan rivayet ettiği: "Rasûlullah'ın (s.a.) tellâlı yanımıza gelerek: Rasûlullah (s.a.) sizin istimtâ', yani kadınlarla müt'a yapmanıza izin vermiştir, dedi." hadisini[35] ne yapacaksınız?

Cevap: Bu, haram kılınmadan önce Fetih sırasındaydı. Daha sonra Müslim'in *Sahih*'inde Seleme b. Ekva'dan rivayet ettiği şu delille müt'ayı (Hz. Peygamber) haram kıldı: "Rasûlullah (s.a.) Evtâs (Huneyn) yılında bize müt'a için üç (gece) ruhsat verdi, sonra bunu yasakladı."[36] Evtâs yılı, fetih yılı demektir. Çünkü Evtâs gazâsı Mekke fethiyle peşpeşedir.

Soru: Peki Müslim'in *Sahih*'inde Câbir b. Abdillah'tan rivayet ettiği: "Biz Rasûlullah (s.a.) ve Ebu Bekir döneminde bir avuç hurma ve un karşılığında birkaç günlüğüne müt'a yapardık. Tâ ki Amr b. Hureys hâdisesinde Hz. Ömer bunu yasaklayıncaya kadar bu böyle devam etti." ifadesini[37] ve Hz. Ömer'den sâbit olan: "Rasûlullah (s.a.) döneminde iki müt'a vardı ki ben ikisini de yasaklıyorum: Kadınların müt'ası ve haccın müt'ası (hacc-ı temettu)" [38]

34. Buharî 67/8; Müslim, 1404.
35. Müslim, 1405.
36. Müslim, 1405 (18).
37. Müslim, 1405 (16).
38. Ahmed b. Hanbel, 3/325; senedi hasendir. Müslim (1217) *Sahih*'inde Hz. Câbir'in şöyle dediğini rivayet eder: Biz Rasûlullah'ın (s.a.) yanında müt'a yaptık. Hz. Ömer hilâfete geçince: "Şüphesiz ki Allah, Rasûlü'ne dilediğini, dilediği şekilde helâl kılar. Yine şüphesiz ki Kur'an yerli yerine inmiştir. Artık Allah'ın size emrettiği gibi hac ve umreyi tamamlayın! Şu kadınlarla müt'a yapmayı kesin! Şayet bana bir süre için bir kadını nikâh eden bir adam getirirlerse, onu mutlaka taşlarla recmederim." dedi.

ifadesine ne diyeceksiniz?

Cevap: Ulemâ bu konuda iki gruba ayrılmıştır. Bir grup: "Müt'ayı haram sayan ve bize yasaklayan Hz. Ömer'dir. Rasûlullah (s.a.), Hulefâ-i Râşidîn'in sünnet edindiği şeylere uymayı emretmiştir." demektedir. Bu grup, müt'anın Fetih yılında haram kılınışına dair Sebre b. Ma'bed'den rivayet edilen hadisi sahih kabul etmemişlerdir. Zira hadisi, Abdülmelik b. er-Rebî' b. Sebre, babası aracılığıyla dedesinden rivayet etmiş olup İbn Maîn onun hakkında olumsuz şeyler söylemiş, Buharî de kendisine olan ihtiyaca ve İslâm'ın asıllarından bir asıl oluşuna rağmen *Sahih*'ine (Sebre) hadisini almayı uygun görmemiştir. Şayet, Buharî'ye göre (sözkonusu hadis) sahih olsaydı, rivayet edip onu delil göstermekten geri durmazdı. Demişlerdir ki: Şayet Sebre hadisi sahih olsaydı, (bu durum) İbn Mes'ûd'a gizli kalmaz ve kendilerinin müt'a yaptıklarını rivayet edip âyeti delil göstermezdi. Hem şayet sahih olsaydı, Hz. Ömer: "O, Rasûlullah (s.a.) zamanındaydı; ben onu yasaklıyorum ve ona (müt'a yapmaya) ceza veriyorum." demez aksine; "Hz. Peygamber (s.a.) onu haram kılmış ve yasaklamıştır." derdi. Diyorlar ki: Sahih olsaydı, hakikaten peygamberlik hilâfeti dönemi olan (Hz. Ebu Bekir) es-Sıddîk döneminde yapılmazdı.

İkinci grup ise, Sebre hadisinin sahih olduğu görüşündedirler. Bu hadis sahih olmasa bile, Hz. Ali'nin (r.a.); Rasûlullah'ın (s.a.) kadınların müt'asını haram kıldığına dair rivayet ettiği hadis sahihtir. O halde Câbir hadisinin şöyle anlaşılması gerekir: Câbir'in müt'a nikâhının yapıldığı yolundaki rivayeti haber vermesi sırasında kendisine haram kılındığı haberi ulaşmamıştı. Hz. Ömer (r.a.) zamanına kadar bu iş şöhret bulmamıştı. Müt'a hususunda tartışma (ayrılık) çıkınca haram kılınışı meydana çıktı ve şöhret buldu. Böylece müt'a hakkında gelen hadisler uzlaşmış olur. Başarı Allah'tandır.

[13— Mekke fethi kıssasındaki fıkhî kurallardan biri de şudur: Kadının bir-iki erkeği koruması altına alması ve himaye etmesi caizdir.] Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Ümmü Hânî'nin kocasının iki yakınına verdiği emanı geçerli saymıştır.

[14— Tevbe etmesi istenilmeden, irtidadı (dinden dönmesi) çok amansız olan mürtedin öldürülmesi caizdir.] Çünkü Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, müslüman olup hicret etmişti ve Rasûlullah'a gelen (s.a.) vahyi yazıyordu, (vahiy kâtiplerindendi). Sonra irtidat etti ve Mekke'ye sığındı. Fetih günü olunca, Hz. Osman b. Affân onu bîat etsin diye Rasûlullah'a (s.a.) getirdi. Rasûlullah (s.a.) Abdullah'tan uzun müddet geri durdu, sonra bîat aldı ve: "Ona karşı sadece biriniz kalkar da boynunu vurur diye sustum." buyurdu. Bunun

üzerine bir sahâbî: "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana işaret etseydin ya!" dedi. O zaman da: "Bir peygamberin hain gözleri olması yakışmaz." buyurdu.[39] Zira iman edip hicret ettikten ve vahiy kâtipliği yaptıktan sonra dinden çıkmakla küfrü çok amansız ve kâtı olmuştu. Sonra irtidat etmiş ve müşriklere katılmıştı; İslâm'a dil uzatır, onu ayıplardı. Rasûlullah (s.a.) da öldürülmesini istiyordu. Bu nedenle, Osman b. Affân onu getirdiğinde -ki Osman'ın süt kardeşiydi- Hz. Peygamber (s.a.), Osman'dan haya ettiği için öldürülmesini emretmedi ve ashâbından biri (kendiliğinden) kalkıp öldürsün diye bîat almadı. Onlarsa, Rasûlullah'a (s.a.) karşı izni olmaksızın onu öldürmeye kalkışmaktan sakındılar. Rasûlullah (s.a.) da Osman'dan haya etti (kırmak istemedi) ve Allah Teâlâ, Abdullah hakkında bundan sonra onun eliyle gerçekleşecek fetihler irade buyurduğu için ezelî takdir yardım etti de (Hz. Peygamber) ondan bîat aldı. Ve Allah Teâlâ'nın şu âyetiyle istisnâ ettiklerinden oldu: "İman ettikten, peygamberin hak olduğuna şehadet ettikten, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkâr eden bir milleti Allah nasıl doğru yola eriştirir? Allah, zâlim kavmi doğru yola iletmez. İşte onların cezası: Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onların üzerinedir! Onlar bunun içinde ebedi kalıcıdırlar. Kendilerinden azap hafifletilmeyecek ve onlara aslâ fırsat verilmeyecektir. Ancak bundan sonra tevbe edenler ve kendilerini düzeltenler müstesnâdır. Çünkü Allah, gerçekten kusurları örten ve çok esirgeyendir."[40] Hz. Peygamber'in (s.a.): "Bir peygamberin hâin gözleri olması yakışmaz." sözü, Peygamberin (s.a.) dışı içine, gizlisi açığına ters düşmez; Allah'ın hükmü ve emri geldiğinde onu işaretle anlatmaz, aksine açıkça belirtir, ilân eder ve ortaya kor demektir.

39. Ebu Davud, 2683, 4359; Nesâî, 7/105, 106. Hâkim (3/45), sahih kabul etmiş, Zehebî de kendisine muvafakat etmiştir.
40. Âl-i İmran, 3/86-89.